

ISSN 1814-3199

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică

SERIA

**Științe
sociale**

- **Sociologie**
- **Drept**
- **Științe Politice**

Fondată în anul 2007

**Chișinău
CEP USM**

**Nr.3(43)
2011**

Tematicile lucrărilor științifice din prezentul volum țin de domeniile sistemului de drept: drept civil, drept penal, drept internațional, drept al relațiilor economice externe etc.; științelor politice: sisteme politice, relațiile internaționale ale Republicii Moldova, integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană ș.a.; asistenței sociale și sociologiei; de domeniul mass-media și al științelor comunicării.

Volumul include articole ai căror autori reprezintă diferite instituții științifice atât din țară, cât și de peste hotare.

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de catedre, consiliile profesoriale ale facultăților, consiliile științifice ale instituțiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.6 din 19 aprilie 2011).

Adresa redacției:
str. A.Mateevici, 60
MD2009, Chișinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md

© Universitatea de Stat din Moldova,
2011

Redactor-șef

Maria BULGARU, profesor universitar, doctor habilitat

Colegiul de redacție

Gheorghe AVORNIC, profesor universitar, doctor habilitat

Elena ARAMĂ, profesor universitar, doctor habilitat

Sergiu BRÎNZA, profesor universitar, doctor habilitat

Alexandru COJUHARI, profesor universitar, doctor habilitat

Eugenia COJOCARI, profesor universitar, doctor habilitat

Violeta COJOCARU, conferențiar universitar, doctor habilitat

Ioan HUMĂ, profesor universitar, doctor (Universitatea „Danubius” din Galați, România)

Toader TUDOREL, doctor (Curtea Constituțională din București, România)

Vasile CUJBĂ, conferențiar universitar, doctor

Valeriu MOȘNEAGA, profesor universitar, doctor habilitat

Victor SACA, profesor universitar, doctor habilitat

Constantin MARIN, conferențiar universitar, doctor habilitat

Mihail GUZUN, conferențiar universitar, doctor

Natalia GOIAN, conferențiar universitar, doctor

Valentin DOROGAN, conferențiar universitar, doctor

Dan H. FELLNER (Universitatea de Stat din Arizona, SUA)

Coordonatori

Leonid GORCEAC, conferențiar universitar, doctor

Raisa CREȚU

Lilia CEBAN

Redactori literari

Ariadna STRUNGARU (limba română)

Valentina MLADINA (limba rusă)

Dumitru MELENCIUC, conferențiar universitar, doctor (limba engleză)

Anatol LENȚA, conferențiar universitar, doctor (limba franceză)

Asistență computerizată

Ludmila REȘETNIC

Alina LÂSĂI

Viorel MORARU

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Articolele prezentate vor reflecta realizările științifice obținute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor și laboratoarelor de cercetări științifice ale USM, a instituțiilor științifice din afara USM și în colaborare cu acestea.

Articolele trebuie să fie însoțite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română și engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă; în limba română – pentru articolele scrise în alte limbi.

O persoană poate fi autor sau coautor la un singur articol în cadrul fiecărui număr al revistei.

Articolul (până la 15 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări și să conțină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă pe dischetă împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toți autorii. Pentru relații suplimentare se indică telefoanele de la serviciu și domiciliu ale unuia din autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puțin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 (Anexă) al USM, biroul 21: Raisa Crețu, șef. secție, DCI (tel.57.74.42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel.57.74.40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele și NUMELE autorilor (complet);

Afilierea (catedra sau LCS – pentru colaboratorii universității, instituția – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm²).

Referințe

Figurile, fotografiile și tabelele se plasează nemijlocit după referința respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuș, cu acuratețe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăși mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text și nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine și legenda respectivă.

Tabelele se numerează și trebuie să fie însoțite de titlu.

În text referințele se numerează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) și se prezintă la sfârșitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariției lor în text. Referințele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste și în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediției, volumul, numărul, paginile de început și sfârșit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumans are expressed in Stamens and vegetative legumans in seeds of *Nicotiana tabacum* L. // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărțile: numele autorilor, denumirea completă a cărții, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 с.);

c) referințele la brevete (adeverințe de autor): în afară de autori, denumire și număr se indică și denumirea, anul și numărul Buletinului de invenții în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obținere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenție nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referințele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influența instituțiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătății / Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. - Chișinău, 1998. - 16 p.).

Lista referințelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referințe la lucrările care nu au ieșit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului și a normelor gramaticale, a cerințelor expuse anterior, precum și cu întârziere vor fi respinse.

SPECIFICUL ASISTENȚEI SOCIALE CA ȘTIINȚĂ**Maria BULGARU***Catedra Asistență Socială*

In the present article it is mentioned that social work is a complex phenomenon which is presented in more ways: as a social activity, as a profession, as a science etc. The author refers to the social work dimensions that present it as a science, due to the fact that till nowadays there are disputed discussions regarding this question. It is proved that social work is not just a practical activity of help, but and a science, a ensemble of knowledge about the laws and principles of the functioning, development and conducting of the concrete social processes and of the individual's condition in difficult life conditions, about personality's rights and liberties protection through concrete action on the social environment in which it exists.

Then the author analyzes the structural components of a social work as science: the research object, the research subject, the nations and categories system that is operated with in social work, the social work laws and principles, the interaction between theory and practice, their typical of manifestation in social work in comparison to others social sciences. In conclusion it is mentioned that social work as science has a multidisciplinary/interdisciplinary identity.

Actualmente, societatea moldavă devine tot mai conștientă de faptul că pe fondul transformărilor contradictorii de liberalizare a pieței, însoțite în țara noastră de declinul economic și diferențierea drastică de avere, de creșterea gradului de vulnerabilitate nu numai a persoanelor aparte, dar și a comunităților în întregime, devine imposibil să se obțină prosperarea, bunăstarea individuală și colectivă fără un efort susținut de construcție socială, fără a dispune de un sistem dezvoltat de protecție socială, de servicii de asistență socială, care să protejeze pe cei aflați în dificultate.

Pe parcursul anilor, în literatura de specialitate a fost elaborată o întreagă varietate de definiții ale asistenței sociale [1], misiunea ei rămânând, însă, cea de a contribui la satisfacerea nevoilor fundamentale ale indivizilor, grupurilor de populație, comunităților aflate în dificultate, la restaurarea capacității de funcționare socială normală a acestora, iar drept urmare – la crearea bunăstării lor prin mobilizarea resurselor umane, materiale și instituționale existente în societatea respectivă.

Asistența socială este un fenomen social complex ce ne apare în mai multe ipostaze: ca gen de activitate socială; ca profesie; ca sistem educațional de formare a specialiștilor; ca sistem instituțional-administrativ, ca știință etc. În articolul de față ne vom referi la cea din urmă ipostază, încercând să analizăm o parte din dimensiunile asistenței sociale, care o prezintă ca știință, dat fiind că până în prezent există multiple discuții cu privire la această întrebare.

Făcând o retrospectivă asupra evoluției asistenței sociale, observăm că de-a lungul istoriei ea a cunoscut o dezvoltare anevoioasă: de la activitățile simple de acordare a ajutorului la activități specializate complicate de intervenție, axate pe multiple sisteme de cunoștințe și concepte teoretice.

Teoria asistenței sociale s-a dezvoltat ca rezultat al cerinței crescânde din partea societății în cercetarea științifică a domeniului social, a interacțiunii dintre individ și societate, impunându-se necesitatea elaborării recomandărilor practico-metodologice de oferire a suportului solicitat de persoanele nimerite în situații dificile. Tematica cercetărilor în domeniul asistenței sociale este extrem de vastă și ține de cadrul sistemului „mediu social-om”.

Primii pași în dezvoltarea teoriei asistenței sociale au fost întreprinși la începutul secolului al XX-lea, comitent cu dezvoltarea profesiei de asistent social, având-o ca reprezentant de vază pe autoarea americană *Mary Richmond*, care a elaborat principiile asistenței sociale individualizate. Din perspectivă metodologică, asistența socială era concepută în primele decenii ale secolului al XX-lea ca un mijloc de eficientizare a intervenției medicale. Identitatea asistenței sociale putea fi însă dobândită doar prin elaborarea unei metodologii proprii, lucru realizat pentru prima dată de *Mary Richmond* în lucrările: *Social Diagnosis* (1917) și *What is Social Casework* (1930). Începând cu cel de-al doilea deceniu al secolului XX, asistența socială își asumă ca metodă distinctă *ajutorul psihologic individualizat (casework)*, care impunea ideea construirii unei relații dinamice între asistentul social și persoana în dificultate.

Mai târziu, I.Taft și O.Rank inițiază o direcție nouă în teoria și practica asistenței sociale, cunoscută ca „școala funcționalistă a asistenței sociale”, care și-a axat construcțiile nu pe diagnoză, ci pe procesul interacțiunii lucrătorului social cu beneficiarul. Dezvoltând concepțiile școlilor diagnostice și funcționaliste, F.Hollis și R.Smallez au elaborat în anii '70 ai secolului XX metode de lucru ale asistentului social cu grupul și cu comunitatea. În anii 1970-1990 teoria asistenței sociale a evoluat în patru direcții principale:

- teoria asistenței sociale individualizate;
- teoria asistenței sociale de grup;
- teoria asistenței sociale comunitare;
- teoria administrării și planificării asistenței sociale (managementul asistenței sociale).

Formarea asistenței sociale ca știință începe odată cu încercarea de a explica rolul fenomenului carității în viața socială și de a aplica cunoștințele și metodele psihologice, medicale, sociologice, filosofice etc. Într-un argumentare necesității protecției sociale, acordării de ajutor celor nevoiași. Ca domeniu distinct de activitate profesională, asistența socială este în căutarea răspunsurilor la numeroasele întrebări *De ce*, înaintate în permanență de realitatea socială înconjurătoare, devenind limpede că este imposibil a acționa adecvat situației fără a dispune de profunde cunoștințe teoretice. Or, asistența socială nu poate fi înțeleasă doar ca o simplă activitate practică de ajutorare. Ea este, de asemenea, și **o știință**, o totalitate de cunoștințe despre legitățile și principiile funcționării, dezvoltării și dirijării proceselor sociale concrete și a stărilor individului aflat în condiții de viață dificile, despre protecția drepturilor și libertăților personalității prin acțiunea cu un anumit scop asupra acesteia și a mediului social în care se află.

În calitate de știință, asistența socială se află în proces de devenire, constituind un domeniu al activității umane, preocupat de elaborarea și sistematizarea teoretică a cunoștințelor despre o realitate socială bine determinată și despre activitatea instituțiilor de stat, obștești și particulare, a specialiștilor și activiștilor, orientată spre rezolvarea problemelor indivizilor, familiilor și grupurilor de oameni din societatea respectivă.

Componente structurale ale asistenței sociale ca știință

Dezvoltarea fundamentelor științifice ale asistenței sociale are loc, după cum am menționat deja, în condițiile unor permanente discuții. Actualmente, aceste discuții urmează să evolueze în câteva direcții principale, printre care: a) de determinare a locului asistenței sociale în sistemul unor astfel de discipline cum sunt sociologia, psihologia, pedagogia, filosofia, antropologia, culturologia, politologia etc.; b) de căutare a constantei teoretice proprii asistenței sociale ca obiect de cercetare specific; c) de evidențiere a interacțiunii ei cu alte științe. Drept urmare, s-au stabilit mai multe opinii cu privire la problema statutului științific al asistenței sociale. Astfel, unii autori consideră că asistența socială este o disciplină doar aplicativă, orientată spre studierea problemelor dintr-un domeniu particular al dezvoltării sociale. Alții atribuie asistenței sociale un statut științific mai complicat, deosebind în cadrul ei problematica teoretică/fundamentală și cea aplicativă. Există, de asemenea, opinii potrivit cărora asistența socială este percepută doar ca o sistematizare a cunoștințelor referitoare la problemele și domeniile principale ce țin de menținerea forțelor vitale ale omului: deservire medicală, învățământ, asigurarea cu loc de muncă, păstrarea ordinii publice, ajutorarea familiilor sărace etc.

Diversitatea opiniilor referitoare la identificarea statutului științific al asistenței sociale este determinată în mare măsură de caracterul integrativ/interdisciplinar al cunoașterii în asistența socială, care reprezintă prin sine o sinteză a multiplelor scheme interpretative. Cu toate acestea, **asistența socială posedă toate componentele structurale caracteristice unei științe**, fapt ce permite să judecăm despre devenirea ei ca știință: *ea își are obiectul său de cercetare, legitățile proprii acestui obiect, noțiunile, categoriile specifice, principiile și metodele de activitate*. Să vedem deci în ce constă esența acestor componente din perspectiva asistenței sociale.

Cu referire la **obiectul** de cercetare al asistenței sociale, este necesar să conștientizăm faptul că oamenii trăiesc nu pur și simplu în societate, dar în grupuri, comunități, asociații. Ei sunt permanent înconjurați de semenii lor, se află într-o permanentă interacțiune, uneori destul de tensionată, care generează o multitudine de cele mai diverse raporturi, relații, legături, fenomene etc. Acestea, la rândul lor, formează o realitate, relativ independentă, tot atât de importantă precum sunt și alți factori esențiali: cei economici, politici, culturali etc. Fenomenele, procesele și relațiile sociale posedă o structură extrem de complicată și un caracter multinivelar. Ele devin obiect de cercetare al celor mai diverse științe: sociologie, filosofie, istorie, psihologie, asistență socială etc. Fiecare din acestea studiază o anumită parte a relațiilor sociale ce posedă proprietăți și legături cauzale de un anumit tip. *Asistența socială ca știință cercetează procesele și fenomenele sociale generate de relațiile dintre oameni, care țin nemijlocit de activitatea vitală a indivizilor, grupurilor sau comunităților ce s-au pomenit în situații defavorizate.*

Termenul „obiect” se folosește la analiza unei legături bilaterale, care descrie un raport concret al cunoașterii și activității. Latura care realizează cunoașterea sau activitatea în acest raport concret se numește „*subiect*”, iar latura asupra căreia este îndreptată cunoașterea sau activitatea se numește „*obiect*”. Din această perspectivă generală, în practica asistenței sociale asistentul social este considerat subiect, iar beneficiarul (individul, familia, grupul etc.) – obiect. În context, e necesar însă să facem unele precizări. Astfel, menționăm că raporturile subiect–obiect sunt destul de mobile. Or, ceea ce în unele cazuri este obiect, în altele poate deveni subiect, și invers. Ba mai mult, în activitatea comunicativă un șir de relații se prezintă ca raporturi „subiect–subiect”, în care ambele laturi sunt componente active ale procesului de cunoaștere și influențează una asupra alteia. În calitate de subiecți ai asistenței sociale pot fi nu doar persoanele, dar și instituțiile, organizațiile, chemate să rezolve problemele segmentelor populației socialmente vulnerabile. Este vorba mai întâi de instituțiile statale: Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, toate organele executive din sfera protecției sociale, serviciile sociale etc. Subiecți ai asistenței sociale pot fi, de asemenea, și diverse organizații obștești, neguvernamentale, de caritate, particulare etc.

Deoarece asistentul social de orice rang totdeauna este latura activă (subiect), putem spune că partea, asupra căreia el își orientează activitatea (beneficiarul/clientul), indiferent dacă aceasta reacționează activ sau rămâne pasivă, constituie *obiectul* asistenței sociale. În acest sens, în calitate de obiect vor fi indivizii, familiile, grupurile, comunitățile, ale căror condiții de viață nu le asigură o funcționare socială normală. Aici ținem să menționăm că obiectul asistenței sociale nu poate fi limitat doar la săraci și invalizi, precum mai predomină opinia. De asemenea, nici asistentul social nu poate fi conceput ca un funcționar cu geantă mare care îi asigură pe nevoiași cu produse alimentare, cărbune etc. Este cert că la începuturi asistența socială și-a avut ca destinație principală lupta cu sărăcia, desfășurându-se sub forma unor acțiuni caritabile, filantropice. Astăzi însă ea nicidecum nu poate fi redusă doar la aceste activități. În viață se întâmplă, spre regret, multe nenorociri, boli, catastrofe, care pot împinge în categoria celor ce au nevoie de ajutor și indivizi, familii, grupuri de oameni prospere. Spre exemplu, nici o familie nu este ferită de factorii ce circumstanțiază dezorganizarea relațiilor dintre soți, părinți și copii, indiferent de statutul lor social și situația materială. La fel și problemele adolescenților sau ale bătrânilor sunt de neevitat. Or, putem conchide că asistența socială își poate avea ca obiect toate păturile și grupurile, toți indivizii, ținându-se cont de faptul că pentru unii ea este o necesitate potențială, iar pentru alții – o necesitate deja reală. În acest sens, asistența socială poate fi asemănată cu o umbrelă, care în momentul necesar se va deschide și va proteja pe orice individ de acțiunile factorilor dăunători pentru viața lui.

Problema obiectului și subiectului asistenței sociale este una dintre problemele cele mai des discutate în mediul specialiștilor. Obiectul, după cum se desprinde din cele relatate, poate fi interpretat ca ceva opus subiectului în activitatea de cunoaștere. Obiectul nu este însă identic cu întreaga realitate obiectivă, ci reprezintă doar acea parte a ei care interacționează cu subiectul.

Subiectul este purtătorul activității practice concrete (referitoare la obiect) și al cunoașterii (individ, grup social), izvorul activismului orientat spre obiect.

Pentru a înțelege specificul obiectului și al subiectului în asistența socială, menționăm trei momente importante: între obiect și subiect există deosebire; obiectul și subiectul se află într-o interacțiune reciprocă; obiectul și subiectul se pot schimba cu locul.

Este necesar, de asemenea, să luăm în considerație și faptul că noțiunea „obiect” poate fi raportată atât la noțiunea „subiect” în general, cât și la cea de „subiect al discuției” sau „obiectul concret” (în rusă – предмет).

Raportul obiect-subiect în plan general caracterizează asistența socială ca gen de activitate practică. Când privim asistența socială ca știință, avem în vizor raporturile obiect-subiect al discuției (obiect concret). În cazul dat, obiectul este perceput ca un anumit gen de activitate socială practică, iar obiectul concret (subiectul discuției) este fie o latură sau mai multe ale acestui obiect (situația socială a individului, familiei, comunității, grupului), fie legitățile asistenței sociale.

Din perspectiva asistenței sociale ca disciplină de studiu (mai exact, ca proces de instruire), în calitate de obiect sunt (prioritar) studenții, audienții, iar în calitate de subiect – profesorii, savanții. În același timp, menționăm că aici raporturile obiect – subiect sunt destul de mobile, în special când este vorba de activitatea individuală de cercetare sau de alt gen de activitate efectuată, de exemplu, de către studenți în timpul practicii de specialitate.

Într-un sens larg, obiect al asistenței sociale (după cum s-a spus deja) pot fi toți oamenii, ceea ce își are explicație în faptul că viața tuturor păturilor și grupurilor sociale este determinată de nivelul de dezvoltare a societății, starea sferei sociale, conținutul politicii sociale și posibilitățile ei de realizare. E necesar să ținem

cont, de asemenea, și de faptul că fiecare om, în orice perioadă de viață, simte nevoia unei îndepliniri mai depline a necesităților și intereselor sale. Totodată, în fiecare domeniu al vieții aceste necesități sunt satisfăcute în mod diferit: omul bogat, de exemplu, are nevoie de întărirea sănătății, de o atmosferă liniștită, liberă de situații stresante; omul sănătos, din contra, poate fi sărac și are deci nevoie de anumite resurse materiale; în orice familie se pot acutiza relațiile între soți, părinți și copii etc. Or, fiecare om are nevoie, într-o măsură sau alta, de suport, ajutor, protecție. În același timp, dintotdeauna au existat indivizi, grupuri, păături sociale care, nimerind în situații complicate, nu pot sau pot doar parțial să-și rezolve problemele. În cazul dat, privind asistența socială în sensul ei nemijlocit, îngust, prin obiectul asistenței sociale înțelegem anume aceste categorii concrete de populație aflate în dificultate. Din această perspectivă, există o multitudine de obiecte ale asistenței sociale, clasificate în dependență de:

- ✓ *starea materială* (persoanele, familiile sărace);
- ✓ *starea sănătății* (persoane cu dizabilități etc.);
- ✓ *serviciu și muncă în condiții sociale extremale* (participanții la război, lucrătorii din spatele frontului, văduvele și mamele militarilor căzuți pe front, deținuții din perioada războiului etc.);
- ✓ *vârsta înaintată a oamenilor* (pensionarii, oamenii în vârstă solitari care au nimerit în situații defavorizate etc.);
- ✓ *conduita deviantă în cele mai diverse forme* (copii în conflict cu legea, persoane eliberate din închisori, persoane dependente de alcool, drog etc.);
- ✓ *situația dificilă a diferitelor categorii de familii* (familii cu mulți copii, familii tinere, divorțate, mono-parentale etc.);
- ✓ *situația dezavantajată a copiilor* (copii orfani, copii lipsiți de supraveghere, copii ai străzii etc.);
- ✓ *situația de pribegie* (persoane fără un anumit loc de trai: boschetari, refugiați, persoane deplasate intern etc.);
- ✓ *starea de victimizare* (persoanele care au fost supuse represaliilor politice și care ulterior au fost reabilitate, victimele violenței și discriminării etc.).

În dependență de scopul investigației, această diferențiere în obiecte (beneficiari) ai asistenței sociale poate fi continuată într-un plan mai concret sau, din contra, evidențiind categorii mai largi, mai generale de obiecte [2].

Subiecții asistenței sociale, la rândul lor, pot fi diferențiați, de asemenea, în dependență de mai multe criterii, ținându-se cont și de faptul cum este privită asistența socială: ca activitate practică, ca știință sau ca proces de instruire. Din această perspectivă, subiecții ai asistenței sociale pot deveni:

- 1) *organizațiile, instituțiile de stat*: statul cu structurile sale în forma puterii legislative și executive de toate nivelurile (Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, toate organele de administrare a asistenței sociale la nivel național și local); diverse servicii sociale: centre de sprijin pentru familie și copii, centre de reabilitare pentru persoane cu dizabilități; centre de consiliere psihologică; centre de informare/consultație juridică etc.; administrația întreprinderilor, organizațiilor, instituțiilor de stat, instituțiilor de învățământ etc.;
- 2) *organizațiile, asociațiile obștești și de caritate*: sindicatele, Fondul Copilului, Crucea Roșie, serviciile sociale private, organizațiile de caritate nestatale;
- 3) *persoanele ce se ocupă de asistența socială practică ca profesioniști sau ca voluntari*. De fapt, aceste persoane sunt reprezentanți ai celor două tipuri de subiecți ai asistenței sociale analizate anterior. Totodată, ele pot fi divizate în două grupe: a) organizatori-administratori; b) executori/asistenți sociali practicieni, care oferă suportul nemijlocit beneficiarilor;
- 4) *profesorii și toți cei care contribuie la înzestrarea cu cunoștințe, deprinderi, abilități necesare asistentului social*;
- 5) *cercetătorii asistenței sociale* (persoanele care se ocupă de lucrul științific, analizează starea asistenței sociale, elaborează programe științifice, identifică tendințele dezvoltării asistenței sociale, publică lucrări axate pe problemele asistenței sociale etc.). Un rol deosebit aparține în acest proces catedrelor de specialitate din instituțiile de învățământ, laboratoarelor de cercetare, instituțiilor științifice, consiliilor științifice de susținere a tezelor de doctor în domeniul asistenței sociale. În contextul celor expuse e necesar să menționăm că subiectul asistenței sociale (specialistul, instituția, departamentul protecției sociale etc.) și obiectul asistenței sociale (omul concret, familia, grupul etc.) reprezintă prin ele înseși sisteme sociale și bisociale destul de complicate, devenind obiect de cercetare și al altor discipline științifice. Iar rezultatele și realizările acestor cercetări în nici un caz nu pot fi ignorate de asistența socială.

O componentă importantă a oricărei științe o constituie **sistemul de noțiuni și categorii** cu care aceasta operează. Fiecare știință își elaborează noțiunile și categoriile proprii, fixând în ele însușirile, proprietățile, legăturile esențiale ale fenomenelor pe care le studiază. *Noțiunile* se formează în procesul cunoașterii prin generalizarea rezultatelor observației empirice, prin intermediul abstractizării, idealizării, comparației și al altor operații logice. Noțiunile cele mai generale ce stau la baza unei științe se numesc *categorii*. Noțiunile și categoriile reprezintă cea mai importantă formă logică prin care sunt descoperite legăturile esențiale, stabile și repetabile între fenomenele și procesele studiate. Prin ele devine posibilă înțelegerea unitară a esenței fenomenelor, sesizarea legităților și tendințelor dezvoltării lumii ce ne înconjoară.

Dezvăluirea specificului categoriilor elaborate de teoria asistenței sociale, precum și de alte științe sociale, este extrem de complicată, dat fiind faptul că fenomenele și procesele reflectate de aceste categorii sunt în permanentă schimbare și intercalare. Aceasta permite ca ele să fie interpretate în mod divers de diferite domenii ale cunoașterii sociale. Or, starea dată a lucrurilor atribuie categoriilor științelor sociale un caracter relativ, muabil de interpătrundere reciprocă, iar teoriei asistenței sociale – un caracter multiparadigmă. Încercând să facem o anumită ierarhizare în diversitatea categoriilor asistenței sociale, putem deosebi următoarele trei grupe principale:

- 1) categorii ce nu sunt specifice pentru teoria asistenței sociale, deoarece procesele și fenomenele reflectate de ele se studiază și de alte științe (*societate, relații sociale, activitate socială, instituție socială, personalitate, socializare* etc.);
- 2) categorii ce se referă preponderent la teoria asistenței sociale, dar care sunt utilizate și în alte domenii științifice (*reabilitare socială, conflict social, integrare socială* etc.);
- 3) categorii specifice doar asistenței sociale (*protecție socială, asistent social, lucrător social, deservire socială, ajutor social adresat, prestații sociale* etc.).

Categoriile și noțiunile asistenței sociale pot fi diferențiate și în dependență de conținutul lor. Din această perspectivă vom deosebi două grupe principale de categorii:

- 1) noțiuni și categorii ce reflectă specificul organizării asistenței sociale în diferite sfere ale practicii sociale (spre exemplu, aparatul categorial al asistenței sociale din instituțiile de învățământ se va deosebi parțial de noțiunile ce vor descrie asistența socială din instituțiile medicale; de asemenea, noțiunile utilizate în lucrul cu persoanele cu dizabilități, cu bătrânii, refugiații, copiii, șomerii etc. vor primi specificul domeniului respectiv);
- 2) noțiuni ce reflectă diferite aspecte ale procesului de organizare a asistenței sociale profesionale și voluntare, de aplicare a metodelor (managementul asistenței sociale, metode psihosociale, sociopedagogice etc.).

Din punct de vedere structural, aparatul categorial al asistenței sociale poate fi divizat în trei grupe:

- 1) noțiuni ce caracterizează aspectul ei esențial/conceptual;
- 2) noțiuni ce caracterizează aspectul ei tehnologic;
- 3) noțiuni ce reflectă starea calitativă a asistenței sociale.

Un element structural fundamental al teoriei asistenței sociale, precum și al oricărei alte științe, îl constituie **legitățile**. Legitățile asistenței sociale dezvăluie cele mai esențiale legături sociale, de a căror cunoaștere depinde eficiența rezolvării problemei beneficiarilor. O particularitate a practicii sociale constă în faptul că aici legitățile se manifestă nu izolat, ci în complexitatea lor, în intercalarea celor mai diverse laturi și elemente, ceea ce nu permite să fie depistate la nivelul percepției senzoriale. Ele pot fi înțelese numai la nivelul gândirii abstracte prin intermediul analizei și sintezei, abstractizării de la elementele neesențiale. În calitate de *legitate fundamentală a asistenței sociale* poate fi numită, spre exemplu, *interconexiunea dintre politica socială a statului și conținutul asistenței sociale din societatea respectivă*.

Pot fi sesizate un șir de legități și în dependență de nivelurile la care se realizează asistența socială: 1) nivelul raporturilor administrative (administrativ-organizațional) și 2) nivelul contactului nemijlocit cu beneficiarul. Astfel, eficacitatea activității elementelor administrative ale sistemului de protecție socială, care reprezintă grupe de specialiști înzestrați cu anumite împuterniciri, drepturi și îndatoriri, este determinată de însăși structura sistemului organelor administrative și de deservire socială (este ea adecvată sau nu), de orientarea socială a conștiinței și a activității cadrelor din organele conducerii de stat etc. La nivelul contactului nemijlocit eficiența asistenței sociale poate fi exprimată de următoarele legități: cointeresarea asistentului social și a beneficiarului în schimbarea situației; abordarea integră și complexă a beneficiarului de către asistentul social; corespunderea nivelului de dezvoltare, specializare a asistentului social specificului problemei beneficiarului etc.

Legitățile asistenței sociale poartă un caracter obiectiv și se manifestă independent de voința și dorința oamenilor, de faptul dacă specialistul cunoaște sau nu aceste legități. Un lucru însă e cert: cu cât specialistul în asistență socială le va cunoaște mai profund și va ține cont mai amplu de ele, cu atât mai rezultativă va fi activitatea lui practică. În același timp, este necesar să menționăm și un alt adevăr: cunoașterea legităților enumerate nu garantează de la sine aplicarea lor în practica asistenței sociale. Asistentul social practicant nu este în stare în fiecare caz concret să-și raporteze acțiunile sale la legitățile asistenței sociale, să analizeze și să aprecieze manifestarea legităților în relațiile sale cu beneficiarii. De aceea, în practică el se conduce doar de concluziile și regulile deduse din aceste legități care, exprimând o listă de cerințe concrete, devin principii, teze inițiale, regulă generală a activității asistentului social.

Principiile asistenței sociale înglobează în sine ideile directorii ale teoriei, precum și regulile fundamentale ale activității empirice. Prin aplicarea lor se realizează legătura dintre teorie și practică. În calitate de element structural al științei principiile îndeplinesc un rol deosebit de important: ele îmbină organic toate categoriile și legile într-un sistem logic unic, pe baza căruia e posibilă interpretarea justă a proceselor din lumea înconjurătoare. Deosebim următoarele grupe de principii care acționează în domeniul asistenței sociale:

- ✓ *principii general filosofice* ce stau la baza tuturor științelor despre societate, om și mecanismele interacțiunii lor (principiul dezvoltării, principiul conexiunii universale, principiile determinismului, istorismului etc.);
- ✓ *principii particulare*, cu un domeniu de acțiune mai limitat, dar care cuprind diverse aspecte ale asistenței sociale.

Într-un plan mai specific, principiile asistenței sociale pot fi divizate în următoarele grupe:

- ✓ metodologice;
- ✓ organizaționale;
- ✓ psihologico-pedagogice;
- ✓ social-politice;
- ✓ specifice.

Principiile metodologice înglobează de fapt principiile general filosofice, principiile determinismului, dezvoltării, unității dintre conștiință și acțiune etc.

Principiile organizaționale reflectă diversitatea legăturilor funcțional-ierarhice și a raporturilor, precum:

- ✓ competența social-tehnologică a cadrelor;
- ✓ evidența și controlul executării;
- ✓ unitatea drepturilor și responsabilităților etc.

Principiile psihologico-pedagogice exprimă cerințele față de selectarea mijloacelor de influență asupra beneficiarilor asistenței sociale, precum:

- ✓ abordarea complexă și sistemică a analizei și aprecierii condițiilor de viață ale beneficiarului, a selecției formelor și metodelor de lucru;
- ✓ abordarea individualizată a personalității beneficiarului;
- ✓ toleranța în comunicarea cu beneficiarul etc.

Principiile social-politice reflectă condiționarea conținutului și direcțiilor asistenței sociale de politica socială a statului, care determină prioritățile protecției sociale a populației, orientează spre îmbinarea intereselor personale cu cele de stat. Dintre cele mai importante principii social-politice fac parte:

- ✓ abordarea la nivel de stat a problemelor ce necesită a fi soluționate în asistența socială;
- ✓ umanismul și democratismul conținutului și metodelor asistenței sociale;
- ✓ legalitatea și justetea acțiunilor întreprinse de asistentul social;
- ✓ evidența condițiilor concrete de viață ale persoanei, grupului social în alegerea formelor de asistență socială.

Principiile specifice ale asistenței sociale determină regulile principale de oferire a serviciilor sociale. Printre acestea se enumără: principiul universalismului protecției drepturilor sociale, centrării pe beneficiar, sprijinului pe forțele proprii, maximalizării resurselor sociale, confidențialității etc.

Din legitățile, principiile teoriei asistenței sociale derivă alte componente importante ale ei: *metodele, tehnicile, procedeele* utilizate în rezolvarea problemelor practice.

Componentele structurale enumerate ale asistenței sociale ne permit să conchidem că, parcurgând o cale îndelungată de devenire, asistența socială, concomitent cu alte aspecte ale conținutului, își dezvoltă tot mai insistent și statutul său științific. După cum se știe, științele, în dependență de orientare și raportul față de

practică, pot fi divizate convențional în **fundamentale și aplicative**. Dacă științele fundamentale sunt orientate prioritar spre rezolvarea problemelor gnoseologice, teoretice, apoi cele aplicative – spre activitatea socială. Din acest punct de vedere, asistența socială aparține mai mult grupului de științe sociale aplicative. Caracterul aplicativ al asistenței sociale o deosebește de științele fundamentale, dar nu o separă și nu o opune acestora. Asistența socială ca știință constă din două compartimente: 1) teoretico-metodologic, fundamental (metodologia, legile, principiile, aparatul categorial); 2) aplicativ (domeniul aplicării social-practice, administrative a cunoștințelor teoretice, rezolvării științifice a problemelor concrete din societate). Or, calitatea asistenței sociale de știință nicidecum nu compromite unicitatea ei ca activitate practică de sprijin, ajutorare, de ameliorare a situației persoanelor în dificultate, de armonizare a întregului sistem de relații: în familie, colectiv, societate. Mai mult, chiar esența practică a asistenței sociale determină necesitatea statutului ei științific, necesitatea de a dispune de o bază teoretică temeinică, interdisciplinară, ca știință despre om și mijloacele, căile de ameliorare a situației lui în societate. Posedând această bază teoretică, asistentul social va fi mult mai flexibil în alegerea modalităților de satisfacere a nevoilor indivizilor din societatea mereu în schimbare.

Interacțiunea dintre teorie și practică în asistența socială

Spre deosebire de alte științe sociale, asistența socială se caracterizează prin legătura strânsă dintre teorie și practică, dintre cunoștințele acumulate și deprinderile formate. Practica asistenței sociale este însă mult mai complicată, mult mai elastică, impunând adesea metode nestandardizate de soluționare a problemelor. Or, teoria asistenței sociale este adesea depășită de flexibilitatea practicii, iar modalitățile prin care asistentul social leagă teoria de practică par a fi uneori „neștiințifice”. Practica este domeniul principal de acumulare a experienței de lucru în asistența socială, de manifestare a unicității ei prin aplicarea cunoștințelor. Dar practica este, de asemenea, și baza inițială de colectare și analiză a materialului empiric, necesar pentru cercetarea proceselor sociale concrete, pentru elaborarea generalizărilor teoretice.

Teoria asistenței sociale este eficientă dacă ea determină direcțiile activității practice în acordarea ajutorului social, prin care se asigură protecția drepturilor și garanțiile sociale ale omului și dacă activitatea în această sferă se realizează prin diverse forme și mijloace în dependență de situația concretă. Or, conținutul teoriei asistenței sociale și direcțiile ei principale ca activitate profesională sunt determinate în ultimă instanță de practica socială. Dacă lipsește o asemenea interconexiune, teoria aplicată nu poate fi utilă.

Unicitatea asistenței sociale derivă din modul de aplicare a bagajului său de cunoștințe în practică. Asistența socială are menirea de a schimba câte ceva. Pentru aceasta asistentul social trebuie să știe cum să acționeze, cum să intervină în viața individului, a grupurilor, a întregii comunități. De asemenea, el trebuie să știe să colaboreze cu alți oameni, respectiv, să medieze între ei. Competența în desfășurarea unor asemenea activități se dobândește prin aplicarea cunoștințelor în practică, prin aplicarea unor metode, tehnici, strategii specializate de intervenție activă în situații de criză. *În asistența socială mai mult decât în alte domenii teoria trebuie să se aplece într-un permanent contact cu practica.* Un bun asistent social trebuie să cunoască diverse metode și tehnici de lucru cu persoana, familia, grupul pentru a le putea selecta pe cele mai eficiente. Este însă absolut greșită opinia celor ce spun că ei fac asistență socială doar „practică”, că asistenții sociali sunt oameni „practici” și că se descurcă bine fără teorie. Un asistent social profesionist nicidecum nu se formează doar prin învățarea din „experiență” sau din ceea ce i s-a spus la un curs de câteva săptămâni. O asemenea abordare a problemei creează o stare de nesiguranță față de propriile soluții și confuzie în luarea deciziei, făcând imposibilă descoperirea semnificațiilor corecte, explicite și sistematice în desfășurarea evenimentelor.

Implicarea teoriei în asistența socială este inevitabilă, iar negarea importanței ei, după spusele lui *David Howe* (profesor de asistență socială de la Universitatea East Anglia din Norwich), duce la dezvoltarea unei practici de calitate proastă și lipsită de onestitate [3]. Teoria permite asistentului social să înțeleagă ceea ce se petrece cu beneficiarul și în ce fel să-și organizeze activitatea practică, să analizeze problema din mai multe perspective și astfel să găsească cea mai reușită variantă de rezolvare a cazului. Or, munca în asistența socială necesită rigoarea cercetătorului-practician, care poate să gândească și să facă, care poate conjuga reușit teoria cu practica.

Caracterul interdisciplinar și integrativ al asistenței sociale

Specificul asistenței sociale ca sistem științific de cunoștințe este determinat de componența, natura și conținutul elementelor ce constituie acest sistem, de întreaga lui structură, prin care se stabilește un mod specific de legătură, interacțiune a elementelor ce atribuie acestei totalități un caracter de integritate organică, o organizare și ierarhizare internă, dar, în același timp, și proprietăți deosebite de cele ale elementelor. Structura

limitează manifestarea proprietăților elementelor aparte, generând proprietăți integrative deosebite ale noului sistem, necesare pentru realizarea funcțiilor sale. Teoria asistenței sociale reprezintă o expresie specifică în forme logice a cunoașterii funcționării și dezvoltării sistemului policentric complicat al vieții sociale, în care fiecare element structural poate deveni în același timp și cauză și efect al proceselor sociale. Procesele sociale influențează, direct sau indirect, toate laturile vieții sociale, le pătrund cu interesele și necesitățile persoanei, familiei, grupurilor sociale, demografice etc. De aceea, acțiunea cu un anumit scop asupra lor în cadrul asistenței sociale este imposibilă fără a lua în considerație realizările din diverse domenii științifice. Or, analizând asistența socială ca știință, nu putem vorbi despre un statut științific strict independent al ei.

Asistența socială este o știință interdisciplinară/multidisciplinară, fundamentele ei teoretico-metodologice fiind conjugate, pe de o parte, cu științele naturii (medicina, biologia, antropologia etc.), iar, pe de altă parte – cu științele socioumanistice (filosofia, sociologia, psihologia, dreptul, economia, politologia etc.). Interconexiunea și interacțiunea asistenței sociale cu alte științe este determinată de însuși obiectul lor de studiu, care în multe privințe este comun (omul ca ființă biopsihosocială, societatea, formațiunile ei structurale etc.).

Indiscutabil, protecția segmentelor de populație în dificultate constituie direcția prioritară a asistenței sociale, dar esența ei socială își are rădăcini mult mai adânci – în problema omului în general, și de aceea ea trebuie înțeleasă de pe poziții conceptuale mult mai largi. Astfel, vorbind despre asistența socială ca știință, ne referim la esența ei profundă ca sistem complex de cunoștințe despre om și relațiile lui sociale. Anume îmbunătățirea condițiilor de viață ale omului, asigurarea unei existențe demne, armonizarea întregului sistem de relații (în familie, colectiv, societate în întregime) constituie scopul suprem, sarcina practică nemijlocită a asistenței sociale.

Din momentul apariției asistența socială continuă să-și lărgescă suportul științific utilizând componente integrative ale disciplinelor care tangențiază cu ea. Asistența socială nu se poate sprijini doar pe o teorie oarecare sau pe un anumit model practic. Diverse forme ale asistenței sociale au la bază multiple teorii și reprezintă niște construcții complexe ale diferitelor modele de activitate practică în domeniu. *Tendința de integrare, spre o identitate interdisciplinară/multidisciplinară, devine o calitate inerentă a asistenței sociale.* Științele sociale (sociologia, psihologia, economia, dreptul etc.) creează o paradigmă intelectuală în formarea asistentului social, oferindu-i o varietate de perspective pentru a înțelege situația în care este implicat beneficiarul și pentru a-i acorda un ajutor autentic. Tezele general teoretice ale științelor sociale servesc în calitate de fundament metodologic pentru rezolvarea științifică a problemelor particulare ale asistenței sociale.

Menționăm în concluzie că asistența socială este o știință socială tânără, dar care își are obiectul său de cercetare, legitățile proprii acestui obiect, categoriile, principiile și metodele specifice de cercetare. Întreaga gamă de probleme abordate și modalitățile de soluționare utilizate în asistența socială, întregul ei sistem de cunoștințe, care conferă sens și explicație, semnificație „situațiilor sociale”, sunt o mărturie a faptului că asistența socială ca știință are o identitate multidisciplinară/ interdisciplinară.

Referințe:

1. Bulgaru M. Asistența socială. Fundamente teoretice și practice. - Chișinău: CEP USM, 2009, p.14-16.
2. Социальная работа: теория и практика (отв. ред. Е.И. Холостова, А.С. Сорвина). - Москва, 2002, с.13-17.
3. Howe D. Introducere în teoria asistenței sociale. - București: UNICEF România, 2001, p.7.

Bibliografie selectivă:

1. Asistența socială în contextul transformărilor din Republica Moldova. - Chișinău, 2008.
2. Buzducea D. Aspecte contemporane în asistența socială. - Iași: Polirom, 2005.
3. Dominelli L. Social Work. Theory and practice for a changing profession. - Cambridge: Polity Press, 2004.
4. Miftode V. Fundamente ale asistenței sociale. - București, 1999.
5. Roth-Szamosközi M. Perspective teoretice și practice ale asistenței sociale. - Cluj-Napoca, 2003.
6. Холостова Е.И. Социальная работа. - Москва, 2007.

Prezentat la 22.03.2011

O METODOLOGIE DE DESCHIDERE A NOILOR SPECIALITĂȚI

(Experiența Proiectului Tempus „Profesionalizarea învățământului în asistența socială”)

Maria BULGARU

Catedra Asistență Socială

The author mentions that the modernization of the educational (didactic) process according to Bologna Process recommendations, that determined the necessity of making an essential reform of the university curricula at the contents and structure level, is encouraged at the Faculty of Sociology and Social Work by a new project TEMPUS (ETF – JP – 00471 – 2008) – **The Professionalization of the Education in Social Work**.

In the article there are analyzed the results of the sociological research, made within this project, which have permitted to be emphasized: the main social work domains developed in Republic of Moldova at the moment; difficulties that social work face during their activities; the quality of the university education and of the social work services; social work domains that need some changes in curricula; social work key specializations, asked by the labor market, and the necessary skills for exercising these specializations (*Social Work with Child and Family in risk situations; Social Work with Aged People; the Management of Social Services*) and qualitative one (semi structured interview), have been put at the research basis, by the university professors and the practices of social work services, of professional cards for those three specializations, all these reflecting the skills, knowledge and the abilities that social work have to possess. Taking account of the professional cards contents, the plans and curricula have been revised. The author considers that only in this way closed connections may be established between university educational system and social problems, which Republic of Moldova face, labor market requirements, and as a result the number of unemployed people with higher education diploma can be diminished.

Orientarea strategiei de dezvoltare a învățământului superior din Republica Moldova spre standardele europene, care și-au găsit o întruchipare explicită în obiectivele Procesului de la Bologna, a determinat necesitatea efectuării unei reforme esențiale a curriculei universitare la nivel de conținut și structură: trecerea la sistemul de 3 cicluri universitare (studii de licență, studii de master, studii de doctorat și postdoctorat); introducerea sistemului de credite transferabile; recunoașterea reciprocă a diplomelor de studii etc., toate acestea urmărind formarea unui spațiu european comun în învățământul superior, precum și sporirea șanselor de inserție profesională a tinerilor atât pe piața internă, cât și pe cea externă a forței de muncă. E știut, însă, că șansele de încadrare în câmpul muncii sunt în dependență directă de cunoștințele și capacitățile specialistului. Iată de ce, reforma preconizată în învățământul superior presupune ca întregul proces didactic să fie axat preponderent pe dobândirea de competențe funcționale, care constituie o integritate polifuncțională de cunoștințe, aptitudini și valori, formarea, deci, a capacităților de participare a tinerilor la soluționarea problemelor cu care se confruntă societatea, pe transmiterea cunoștințelor necesare pentru experiența de viață, pentru adaptarea rapidă la schimbările din societate etc.

Modernizarea programelor de studii în conformitate cu standardele europene este impulsionată la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială (FSAS) de un nou Proiect TEMPUS – „Profesionalizarea învățământului în asistența socială”, care întrunește 56 de instituții din 14 țări: Franța, Italia, Grecia, Marea Britanie, Spania, Bulgaria, România, Moldova, Rusia, Kazahstan etc. În Republica Moldova Proiectul este implementat de Universitatea de Stat (FSAS) în parteneriat cu Ministerul Educației, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Universitatea de Stat „Al.Russo” din Bălți, Academia de Studii Economice, Colegiul Industrial-Pedagogic din Cahul, Liceul Teoretic „Gaudeamus” din Chișinău, Centrul Republican de Resurse pentru Asistența Socială, Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului, Fundația „Neohumanist”, sindicatele studențești ale FSAS. Prin conlucrarea strânsă dintre instituțiile de învățământ și serviciile sociale, Proiectul urmărește să apropie cât mai mult procesul de instruire de realitățile social-economice din țară, creând în plan final 3 specializări noi în asistența socială în corespundere cu cerințele pieței muncii.

În acest scop, în lunile iunie-august 2009, în cadrul Proiectului TEMPUS „Profesionalizarea învățământului în asistența socială” (ETF-JP-00471-2008), **a fost realizată o cercetare sociologică amplă, prin aplicarea chestionarului și a ghidului de interviu, care a cuprins următoarele obiective:**

- evidențierea principalelor specializări/domenii ale asistenței sociale dezvoltate în prezent în Republica Moldova;

- depistarea dificultăților întâlnite de către asistenții sociali pe parcursul exercitării activității lor profesionale;
- analiza opiniilor specialiștilor cu privire la dezvoltarea sistemului de servicii de asistență socială și instruirea universitară și preuniversitară în domeniul asistenței sociale;
- stabilirea specializărilor/domeniilor asistenței sociale care necesită unele schimbări în programele de învățământ;
- identificarea noilor specializări/domenii ale asistenței sociale cerute de piața muncii și a competențelor necesare pentru exercitarea acestor specializări.

Obiectivele propuse au fost realizate prin utilizarea *metodelor cantitative* (ancheta sociologică în bază de chestionar) și *calitative* (interviul în baza ghidului de interviu). Au fost elaborate 2 tipuri de chestionare (unul – pentru funcționarii și specialiștii în domeniul asistenței sociale, iar altul – pentru profesorii din instituțiile de învățământ în domeniul asistenței sociale) și 2 tipuri de ghiduri de interviu (pentru funcționarii și pentru specialiștii în domeniul asistenței sociale).

Cercetarea cantitativă a cuprins un eșantion de 566 persoane (a se vedea *Tabelul 1*), dintre care: 488 specialiști din sistemul asistenței sociale (37 funcționari – 7,6%; 60 manageri/administratori – 12,3%; 391 angajați responsabili cu publicul: asistenți sociali, lucrători sociali, educatori specializați, animatori etc. – 80,1%) și 78 profesori din instituțiile de învățământ superior, colegii și licee (56 profesori din universități, 20 profesori din colegii și 2 profesori din licee).

Tabelul 1

Structura eșantionului cercetării cantitative

Categoriile ale respondenților		Specialiști		Profesori		În total	
		Nr. ¹	%	Nr. ²	%	Nr. ³	%
Sexul respondenților	Masculin	51	10,5	13	16,7	64	11,4
	Feminin	434	89,5	65	83,3	499	88,6
Vârsta	20-24 ani	96	20,1	5	6,4	101	18,2
	25-29 ani	93	19,5	21	26,9	114	20,5
	30-34 ani	66	13,8	8	10,3	74	13,3
	35-39 ani	54	11,3	10	12,8	64	11,5
	40-44 ani	46	9,6	8	10,3	54	9,7
	45-49 ani	56	11,7	8	10,3	64	11,5
	50-54 ani	36	7,5	8	10,3	44	7,9
	55-59 ani	22	4,6	6	7,7	28	5,0
	60+ani	8	1,7	4	5,1	12	2,2
Studiile respondentului	Superioare	323	67,3	78	100	401	71,9
	Superioare incomplete	41	8,5	-	-	41	7,3
	Medii speciale	95	19,8	-	-	95	17,0
	Medii	14	2,9	-	-	14	2,5
	Altele	7	1,5	-	-	7	1,3
	Asistență socială	157	33,3	14	18,9	171	31,4
	Pedagogie, inclusiv pedagogie specială	96	20,4	16	21,6	112	20,6
	Psihologie, inclusiv psihopedagogie	52	11,0	19	25,7	71	13,0
	Medicină	26	5,5	2	2,7	28	5,1
	Juridică	26	5,5	1	1,4	27	5,0
	Economie, inclusiv contabilitate	24	5,1	2	2,7	26	4,8

¹ Diferența până la 488 o reprezintă numărul celor care nu au indicat răspuns pe categorie.

² Diferența până la 78 o reprezintă numărul celor care nu au indicat răspuns pe categorie.

³ Diferența până la 566 o reprezintă numărul celor care nu au indicat răspuns pe categorie.

Specialitatea respondentului	Management, inclusiv administrare	24	5,1	2	2,7	26	4,8
	Tehnologie, merceologie, inginerie	16	3,4	-	-	16	2,9
	Filologie	10	2,1	2	2,7	12	2,2
	Sociologie	7	1,5	12	16,2	19	3,5
	Altele	31	6,6	4	5,5	35	6,9
Mediul de reședință	Rural	215	44,6	-	-	215	38,4
	Urban	267	55,4	78	100	345	61,6

Pentru o cunoaștere mai profundă a realității socioeconomice și a problemelor care există în pregătirea specialiștilor în domeniul asistenței sociale, cercetarea cantitativă a fost îmbinată cu **cercetarea calitativă**, în cadrul căreia au fost realizate 64 interviuri (a se vedea *Tabelul 2*): 13 interviuri cu funcționari ai Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului și ai Secției Asistență Socială și Protecție a Familiei din Bălți; 21 interviuri cu manageri/administratori de centre de servicii sociale, asociații obștești, asociații internaționale, fundații și 30 interviuri cu specialiști din diverse centre sociale, asociații obștești, misiuni religioase, primării.

Tabelul 2

Structura eșantionului cercetării calitative

	Nr. de persoane intervievate	Reprezentanți ai următoarelor instituții	Funcția acestora
1.	13 funcționari, dintre care 10 2 1 (IIA F)	Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului (Chișinău) Secția Asistență Socială și Protecție a Familiei din Bălți	Șefi de secție, consultanți Șef direcție, specialist principal Specialist principal
2.	21 manageri / administratori 12 7 1 1 (IIA M)	Centre de servicii sociale Asociații obștești Asociații internaționale Misiuni religioase	Manageri Directori Directori Directori
3.	30 specialiști 13 6 5 3 2 1 (IIA A)	Centre de servicii sociale Primării Asociații obștești Asociații internaționale Misiuni religioase Fundații	Asistenți sociali, Educativi specializați, Animatori etc.
	În total		64 persoane

Republica Moldova actualmente traversează o perioadă complicată de dezvoltare, marcată de transformări contradictorii de liberalizare a pieței, care sunt însoțite, alături de declinul economic, de apariția unor grave probleme sociale, de un grad ridicat de vulnerabilitate nu doar a persoanelor aparte, dar și a comunităților, grupurilor în întregime. **Problemele cele mai stringente cu care se confruntă populația țării noastre**, conform opiniei specialiștilor chestionați, sunt: sărăcia (66,7%), migrația populației (49,2%), șomajul (36,9%),

abuzul de alcool (32,5%), violența în familie (29,8%), abandonul copiilor (28,8%), sănătatea precară a populației (21,2%), abandonul bătrânilor (15,9%), lipsa serviciilor de asistență socială (11,8%).

Reieșind din aceste probleme, au fost stabilite *persoanele care au nevoie stringentă de servicii de asistență socială*. În viziunea participanților la studiu, acestea sunt bătrânii singuratici, neputincioși (62,5%), persoanele cu dizabilități (47,1%), familiile sărace (42,1%), copiii abandonați (38,4%), copiii orfani (32,8%), familiile cu mulți copii (27,4%), tinerii (15,2%), șomerii (14,5%), familiile monoparentale (12,2%). Crește, de asemenea, numărul familiilor dezorganizate, al persoanelor dependente de drog, al celor aflate în conflict cu legea etc. Or, pe fondul noilor transformări au apărut greutăți insurmontabile, pe care cea mai mare parte a populației nu le poate depăși de sine stătător. Această stare a lucrurilor impune necesitatea unor corecții prin mecanisme exterioare economiei, prin dezvoltarea unui sistem complex de servicii de asistență socială, menite să sprijine persoanele aflate în dificultate.

Desigur, pentru categoriile de populație vulnerabile în ultimii ani au fost dezvoltate mai multe tipuri de servicii sociale, despre care au mărturisit și înseși persoanele implicate în cercetare. Astfel, referindu-ne la **starea serviciilor de asistență socială**, 96,5% din respondenți au indicat că în localitatea pe care o reprezintă există asemenea servicii. Doar 3,5% din respondenți au indicat că în localitatea lor lipsesc serviciile de asistență socială. Analizând, însă, opiniile cu privire la gradul de acoperire a necesităților populației în servicii de asistență socială, stabilim că 57,1% din persoanele chestionate susțin că serviciile existente în comunități satisfac *parțial* necesitățile populației, 22,5% – *în măsură foarte mică*, 15,4% – *în mare măsură* și doar 0,9% din respondenți consideră că serviciile de asistență socială existente în comunitate acoperă *totalmente* necesitățile populației (a se vedea Tabelul 3).

Tabelul 3

Măsura în care serviciile de asistență socială existente în comunitate acoperă necesitățile populației

		Nr. de persoane	%
1.	Totalmente	5	0,9
2.	În mare măsură	83	15,4
3.	Parțial	307	57,1
4.	În mică măsură	121	22,5
5.	Nu cunosc	22	4,1
	În total	538 ⁴	100

Cele relatate mărturisesc că sistemul de servicii de asistență socială din Republica Moldova este încă destul de fragil, în special în zonele rurale, și necesită o atenție sporită din partea statului pentru ameliorarea situației persoanelor marginalizate din cauza diverșilor factori socioeconomici.

În calitate de **servicii de asistență socială, acordate cel mai frecvent în localitățile din republică**, au fost menționate de către respondenți următoarele: repartizarea ajutoarelor materiale (72,2%), servicii de îngrijire la domiciliu (68,0%), servicii pentru persoanele cu dizabilități (62,0%), cantine sociale (53,6%), consultanță și sprijin familiilor cu copii (51,2%), servicii de consiliere (47,7%), servicii de plasament familial (44,2%), servicii de îngrijire în azil (40,6%), servicii sociale pentru tineri (39,1%), servicii de petrecere a timpului liber (34,0%), servicii sociale pentru persoanele infectate cu HIV/SIDA (33,1%), servicii de integrare socioprofesională (30,5%), servicii sociale adresate persoanelor în conflict cu legea (30,3%). De fapt, **acestea sunt și domeniile asistenței sociale mai dezvoltate în Republica Moldova**, chiar dacă unele din serviciile enumerate nu țin de conținutul autentic al asistenței sociale (de exemplu, repartizarea ajutoarelor materiale). Tabloul prezentat demonstrează că asistența socială este percepută de respondenți preponderent din perspectiva dimensiunii economice, accentul fiind pus pe diferite tipuri de beneficii materiale și financiare. Această situație își are o anumită explicație în extinderea sărăciei, care afectează tot mai multe grupuri de populație, dar nu numai, după cum vom vedea puțin mai târziu. În realitate, conținutul asistenței sociale este mult mai vast și cuprinde, după cum relatează și o parte din respondenți, o întreagă varietate de servicii, chiar dacă acestea, în multe cazuri, sunt la o etapă inițială de dezvoltare și nu satisfac în deplină

⁴ Diferența până la 566 o reprezintă numărul celor care nu au răspuns la această întrebare.

măsură necesitățile populației. Or, asistența socială are două dimensiuni principale: dimensiunea economică și dimensiunea propriu-zis socială și psihosocială, care vizează furnizarea de servicii specializate celor în nevoie, precum sunt cele de socializare și resocializare, de integrare și reintegrare socială (în familie, pe plan profesional, cultural, normativ, terapii de consiliere cuplurilor dezorganizate, de sprijin familiilor dependente de drog, infectate HIV/SIDA, victime ale diverselor forme de abuz, persoanelor refugiate, resocializarea delincvenților etc.). Asistența socială nu poate fi privită, deci, doar ca o protecție economică. Ea nu poate fi redusă doar la un set de beneficii financiare alocate săracilor. Beneficiari ai asistenței sociale sunt toate persoanele vulnerabile, dar, după cum știm, nu toate persoanele vulnerabile sunt și sărace.

Limitarea eronată a domeniilor asistenței sociale la oferirea de suport material, bănesc (ajutoare în bani, produse alimentare, îmbrăcăminte etc.) conduce la desconsiderarea profesiei de asistent social, competențele asistenților sociali fiind reduse la rolul de birocrati, care verifică dosare și întocmesc anchete sociale. Astfel, se creează iluzia că orice funcționar, chiar orice lucrător venit din orice alt domeniu poate îndeplini funcția de asistent social fără a avea o pregătire specială. Despre aceasta ne vorbește într-o anumită măsură și structura eșantionului cantitativ (*Tabelul 1*), din care aflăm că doar 33,3% din specialiștii chestionați au studii în domeniul asistenței sociale, iar ceilalți sunt veniți din domeniul pedagogiei (20,4%), psihologiei și psihopedagogiei (11,0%), medicinei și jurisprudenței (respectiv, câte 5,5%), managementului (5,1%), sociologiei (1,5%). În același timp, o parte semnificativă (peste 10%) sunt fără studii în domeniul asistenței sociale sau al disciplinelor înrudite. Drept urmare, o parte din persoanele chestionate, care activează în calitate de specialiști în domeniul asistenței sociale, nu cunosc în măsura cuvenită atribuțiile profesiei și îndeplinesc activități ce nu țin nemijlocit de acest domeniu (de exemplu, evidența populației și a gospodăriilor, altele). Astfel, printre activitățile efectuate cel mai des de către asistenții sociali au fost nominalizate: acordarea de ajutor, sprijin social – 64,2%, identificarea persoanelor care au nevoie de asistență socială – 60,8%, identificarea problemelor din comunitate – 40,6%, dezvoltarea proiectelor de susținere a categoriilor socialmente vulnerabile – 36,0%, ajutor populației în perfectarea certificatelor, a altor documente – 34,2%, repartizarea ajutoarelor materiale – 30,8%, ajutorarea în gospodărie a bătrânilor, a persoanelor cu dizabilități – 18,5%, evidența populației și a gospodăriilor – 9,0% etc. (respondenții au avut posibilitatea să marcheze câteva variante de răspuns). Observăm că și în acest caz accentul este pus preponderent pe acordarea ajutorului material.

Analizând durata activității în domeniul asistenței sociale, cercetarea efectuată demonstrează că cea mai mare parte din specialiștii chestionați (63,5%) au un stagiu de până la 1-2 ani în domeniul asistenței sociale și că doar 26,5% din ei dețin un stagiu mai mare de 4 ani. Această situație își are explicația, probabil, și în faptul că în cadrul primăriilor unitatea de asistent social a fost instituită abia în anul 2007 (prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.24 din 10.01.2007). Este firesc că starea existentă cu privire la studiile și stagiul specialiștilor va influența calitatea serviciilor de asistență socială oferite de ei. Astfel, doar 9,7% din respondenți au apreciat calitatea serviciilor de asistență socială din comunități ca fiind înaltă, pe când 67,5% din ei consideră că aceste servicii sunt de o calitate medie, iar 16% le consideră de calitate joasă.

În contextul celor expuse, menționăm că, deși la etapa actuală există deja un număr semnificativ de tineri specialiști cu studii superioare în domeniul asistenței sociale, absorbția lor în sistemul public la toate nivelurile este încă destul de modestă. Continuă să persiste o situație bizară, când, pe de o parte, nevoia de asistenți sociali în Republica Moldova este departe de a fi acoperită, iar, pe de alta – chiar și numărul, relativ mic, de asistenți sociali cu studii superioare în domeniu nu este utilizat în măsură suficientă, fie din lipsa posturilor în instituții, fie că funcția de asistent social este exercitată de alte persoane. Desigur, nu în ultimul rând și din cauza remunerării insuficiente, o parte din absolvenții facultăților de asistență socială nu se angajează la serviciu în conformitate cu profesia obținută sau abandonează această activitate. Chiar dacă printre motivele ce i-au stimulat să îmbrățișeze această profesie respondenții au numit: dorința de a ajuta persoanele în dificultate (36,6%), le place să lucreze cu oamenii (33,1%), este un domeniu necesar pentru țară (13,5%), un domeniu de perspectivă (10%) (doar 4,8% din ei au indicat ca motiv că nu au avut o altă alegere), totuși condițiile de muncă existente în primării (lipsa cabinetului de lucru, a tehnicii necesare etc.), salariile mici și volumul mare de lucru îi nemulțumește cel mai mult pe majoritatea asistenților sociali.

Concomitent cu realizările obținute, asistența socială în Republica Moldova se confruntă în prezent cu multiple probleme, dificultăți în ceea ce privește dezvoltarea cadrului juridic, a sistemului de servicii, formarea resurselor umane. După cum au indicat participanții la studiu, cadrul legislativ și normativ în domeniul asistenței sociale este dispersat, ceea ce impune necesitatea unificării tuturor documentelor din

acest domeniu într-un pachet legislativ privind protecția socială, elaborarea mecanismelor de implementare a cadrului normativ-legislativ existent; nu există un sistem bine structurat de servicii sociale care să acopere nevoile populației; nu se cunosc și nici nu se studiază necesitățile populației; nu există documente și instrumente de lucru tip/generale care ar putea fi preluate, adaptate și utilizate de prestatorii de servicii; instituțiile de stat se orientează preponderent spre dezvoltarea serviciilor rezidențiale, iar serviciile sociale comunitare sunt prestate preponderent de sectorul neguvernamental; serviciile sociale sunt dezvoltate cu precădere în mediul urban; pentru unele servicii sociale încă nu au fost elaborate standardele de calitate; nu există nici o agenție care ar evalua și acredita/licenția serviciile sociale existente; numărul asistenților sociali în statele de funcție ale direcțiilor/secțiilor de asistență socială și protecție a familiei este redus, iar bugetele acestor direcții/secții sunt mici și nu permit dezvoltarea serviciilor sociale la nivel local; nu există un parteneriat și o conlucrare eficientă a sectorului guvernamental cu cel neguvernamental; o parte din asistenții sociali care au fost angajați în primării nu au pregătirea în domeniul asistenței sociale sau al disciplinelor înrudite, nu cunosc baza legislativă, strategiile naționale; sunt insuficient pregătite și cadrele din instituțiile de stat care se ocupă de elaborarea politicilor, strategiilor naționale în domeniul social; nu există baze de date despre serviciile existente la nivel de republică etc. Toate acestea se întâmplă, în opinia intervievaților, din cauza că „*asistența socială este percepută de unii actori sociali drept o activitate inutilă și nu este tratată serios*” (IIA F 16, IIA A 32, IIA M 37 ș.a.). În contextul dat, este oportun să subliniem că asistența socială a devenit astăzi o necesitate recunoscută de majoritatea guvernelor lumii, căci, venind în sprijinul oamenilor, ea contribuie la menținerea ordinii, stabilității sociale.

Din datele studiului stabilim că cu aceleași dificultăți se confruntă și managerii organizațiilor neguvernamentale. Sistematizate, dificultățile enumerate de participanții la studiu apar ca **dificultăți** ce țin de:

- ✓ *baza normativ-legislativă imperfectă* (lipsa unor politici bine determinate în domeniu; lipsa mecanismelor de aplicare a legislației; conlucrarea dificilă dintre ministerul de resort, secțiile de asistență socială și protecție a familiei și organizațiile neguvernamentale);
- ✓ *capacitățile financiare reduse ale prestatorilor de servicii* (lipsa resurselor financiare alocate din bugetul de stat sau de administrațiile publice locale; dependența de resursele financiare ale donatorilor străini);
- ✓ *cooperarea între specialiștii în domeniul asistenței sociale* (comunicarea insuficientă și lipsa cooperării dintre mediul academic, ministerele de resort, prestatorii de servicii sociale de stat și private, practicieni);
- ✓ *resursele umane* (lipsa la unii asistenți sociali a studiilor în domeniu, necunoașterea de către aceștia a responsabilităților înscrise în fișa de post, fluctuația mare de cadre, slaba experiență practică la tinerii specialiști, lipsa de experiență în managementul serviciilor sociale).

Actualmente, devine tot mai important să se conștientizeze că eficiența activităților de asistență socială depinde atât de dezvoltarea sistemelor de protecție socială, cât și de *nivelul de pregătire a resurselor umane* pentru acest domeniu. Or, dat fiind faptul că activitățile desfășurate de asistenții sociali sunt extrem de variate și complicate, este necesar ca ei să posede o pregătire specială, să dispună de un vast orizont științific și abilități practice de aplicare a metodologiei asistențiale. Formarea asistenților sociali presupune o pregătire teoretică și practică de durată, competențele profesionale dobândindu-se în urma unui proces instructiv-educational realizat într-un sistem organizat. Titlul profesional îl pot deține doar persoanele care au parcurs toate etapele instruirii și întreg curriculumul care presupune anumite standarde și care poate fi realizat doar în instituțiile de învățământ acreditate, abilitate cu dreptul de a pregăti cadre în acest domeniu.

În acest context, după cum au mărturisit participanții la studiu, este destul de importantă funcționarea facultăților ce pregătesc specialiști în domeniul asistenței sociale: Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității de Stat din Moldova, Facultatea de Psihologie și Asistență Socială a Universității de Stat „Al.Russo” din Bălți, Facultatea de Psihologie și Asistență Socială a Universității Libere Internaționale. Referindu-se la calitatea studiilor din aceste instituții, respondenții au menționat că acestea sunt „*în corespundere cu legislația în vigoare și reformele care au loc în sistemul de asistență socială*” (IIA F 1, IIA F 16, IIA A 24 ș.a.), „*la nivelul cerințelor timpului, cu bază științifică și metodologică*” (IIA F 3, IIA F 8, IIA F 9, IIA A 11 ș.a.). Marea majoritate au specificat că „*disciplinele incluse în planul de studii sunt orientate spre o cunoaștere generală a aspectelor asistenței sociale, cu anumite specificări pe grupurile principale de beneficiari*” (IIA F 4, IIA A 43 ș.a.) și „*în corespundere cu necesitățile societății*” (IIA F 1, IIA M 4, IIA A34 ș.a.).

Pregătirea asistenților sociali urmărește îmbinarea teoriei cu practica, un accent important fiind pus pe legislația Republicii Moldova în acest domeniu, pe analiza unor situații concrete din realitatea societății moldovenești. Cursurile sunt predate de profesori bine pregătiți, fapt ce ulterior permite „integrarea reușită a tinerilor în câmpul muncii” (IIA F 4, IIA M 11, IIA A 14 ș.a.). Totuși, ar fi necesară mai multă practică, „o implicare practică mai activă a studenților, pentru că uneori aceștia nu dispun de competențe practice la nivelul cerut de piața muncii” (IIA F 5, IIA F 6, IIA M 10 ș.a.). De asemenea, trebuie analizate și „explicate modalitățile de interacțiune dintre sectorul de asistență socială și alte sectoare adiacente, precum este sectorul medical” (serviciile medico-sociale) și altele (IIA F 6, IIA A 29, IIA A 46 ș.a.), care adesea nu sunt înțelese ca domenii deosebite. Toate acestea, precum și alte lacune, impun, în opinia specialiștilor intervievați, **necesitatea perfectării programelor de studii**, în special la cursurile: Asistența socială a copiilor abandonați, orfani; Asistența socială a familiei în situație de risc; Asistența socială a persoanelor cu dizabilități; Asistența socială a persoanelor în conflict cu legea; Asistența socială a șomerilor; Asistența socială a persoanelor în etate; Asistența socială a persoanelor infectate cu HIV/SIDA (a se vedea *Tablelul 5*).

Tablelul 5

Programele de formare a asistenților sociali care necesită a fi perfectate, %

Nr. crt.	Program	Specialiști în domeniul asistenței sociale	Profesori	În total
1.	Asistența socială a copiilor abandonați, orfani	59,5	71	61,2
2.	Asistența socială a familiei în situație de risc	58,5	68,1	60,0
3.	Asistența socială a persoanelor cu dizabilități	60,3	55,1	59,5
4.	Asistența socială a persoanelor în conflict cu legea	47	46,4	46,9
5.	Asistența socială a șomerilor	46	46,4	46,0
6.	Asistența socială a persoanelor în etate	43,5	53,6	45,0
7.	Asistența socială a persoanelor infectate cu HIV/SIDA	44	47,8	44,5
8.	Altele	5,3	1,4	4,7

Participanții la studiu au enumerat un șir de componente ale programelor evidențiate, care se cer a fi revăzute sau cu care acestea trebuie să fie completate. Printre momentele-cheie în perfectarea programelor se înscriu următoarele:

1. Asistența socială a copiilor abandonați, orfani – mai multe ore practice, procedura de determinare a abandonului, metode și tehnici de lucru cu copiii abandonați, inclusiv în urma migrației părinților la muncă peste hotare;
2. Asistența socială a familiilor în situație de risc – mai multe ore practice, metode noi de consiliere economică și psihologică, abordarea interdisciplinară a familiei în situație de risc;
3. Asistența socială a persoanelor cu dizabilități – mai multe ore practice, metode de consiliere psihologică, modele de promovare a educației incluzive, modalități de lucru în echipa pluridisciplinară;
4. Asistența socială a persoanelor în conflict cu legea – mai multe ore practice, tipologii ale beneficiarilor, metode specifice de lucru cu aceștia, cunoștințe ale legislației în domeniu;
5. Asistența socială a șomerilor – un spațiu mai amplu pentru tipologia problemelor șomerilor, cauzele șomajului, strategiile de inserție a șomerilor;
6. Asistența socială a persoanelor în etate – mai multe ore practice, cunoștințe despre reforma sistemului de pensionare, teme destinate problemelor psihosociale, metodelor asistențiale de lucru cu această categorie de populație;
7. Asistența socială a persoanelor infectate cu HIV/SIDA – adaptarea curriculei la realitatea din Republica Moldova, evidențiind specificul metodelor de lucru cu această categorie de beneficiari.

Analizând opiniile specialiștilor cu privire la curricula universitară de pregătire a asistenților sociali, observăm că majoritatea din ei au menționat în primul rând *necesitatea majorării numărului de ore practice*

la această specialitate. Or, nu poate fi pus semnul egalității (după cum se procedează până în prezent) între practica de asistență socială și cea pedagogică: doar câte 13% din numărul total de ore prevăzute pentru procesul de instruire. Experiența țărilor europene ne pune în fața altor realități: pentru stagiile de practică la asistența socială sunt oferite 30-40% din numărul total de ore. Desigur, soluționarea problemei date nu înseamnă majorarea duratei studiilor. Există alte modalități, precum comasarea cursurilor mici în module și evitarea repetării temelor, dar mai ales este oportună stimularea implicării studenților în activități de voluntariat prin cuantificarea acestor activități cu un anumit număr de credite.

Perfecționarea curriculei universitare trebuie să fie un proces continuu de înnoire a conținuturilor cursurilor și tehnologiilor de predare în conformitate cu schimbările sociale ce se produc pe plan național și internațional, cu noile strategii, politici de pregătire a asistenților sociali, prin cooperarea permanentă cu practicienii, aceștia fiind încadrați nu doar în desfășurarea stagiilor de practică, dar și în elaborarea planurilor de studii, predarea unor cursuri și alte forme de instruire.

Nominalizând cele mai stringente probleme sociale cu care se confruntă țara noastră la etapa actuală și principalele grupuri de populație care necesită suportul asistenților sociali, participanții la studiu și-au expus **opiniile cu privire la noile specializări-cheie în domeniul asistenței sociale, cerute de piața muncii și care trebuie dezvoltate în instituțiile de învățământ**. Menționăm că aceste specializări au fost situate de către respondenți diferit pe scara ierarhică a importanței și urgenței înființării.

Astfel, în viziunea funcționarilor (37 chestionați și 13 intervievați), specializările-cheie ce trebuie dezvoltate în domeniul asistenței sociale sunt (în ordinea priorităților):

1. Asistența socială a familiei în situație de risc.
2. Asistența socială a copiilor orfani, abandonati, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației.
3. Managementul serviciilor de asistență socială.
4. Asistența socială a persoanelor în etate.
5. Asistența socială a persoanelor în conflict cu legea.

Managerii centrelor de servicii (60 chestionați și 21 intervievați) au evidențiat în calitate de specializări-cheie (în ordinea priorităților):

1. Managementul serviciilor sociale.
2. Asistența socială a familiei în situație de risc.
3. Asistența socială a copiilor orfani, abandonati, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației.
4. Asistența socială a persoanelor în etate.
5. Asistența socială a persoanelor cu dizabilități.

Specialiștii în domeniul asistenței sociale (391 chestionați și 30 intervievați), care prestează servicii sociale, susțin că noile specializări-cheie cerute de piața muncii sunt (în ordinea priorităților):

1. Asistența socială a copiilor orfani, abandonati, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației.
2. Asistența socială a familiei în situație de risc.
3. Managementul serviciilor sociale.
4. Asistența socială a persoanelor cu dizabilități.
5. Asistența socială a persoanelor în etate.

Profesorii din instituțiile de învățământ superior și cele medii de specialitate (78 profesori) consideră că specializările-cheie cerute actualmente de piața muncii în domeniul asistenței sociale sunt (în ordinea priorităților):

1. Asistența socială a familiei în situație de risc.
2. Asistența socială a copiilor orfani, abandonati, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației.
3. Asistența socială a persoanelor în etate.
4. Managementul serviciilor sociale.
5. Asistența socială a persoanelor cu dizabilități.

Observăm, deci, că chiar dacă opiniile respondenților diferă parțial, există totuși un set de **specializări-cheie stringente comune în domeniul asistenței sociale**, considerate de către ei a fi în conformitate cu cerințele pieței muncii și necesar de dezvoltat în instituțiile de învățământ. Acestea sunt:

1. **Asistența socială a familiei în situație de risc.**
2. **Asistența socială a copiilor orfani, abandonați, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației.**
3. **Managementul serviciilor de asistență socială.**
4. **Asistența socială a persoanelor în etate.**

Cauzele ce determină dezvoltarea specializărilor-cheie nominalizate țin de faptul că actualmente în instituțiile de învățământ din Republica Moldova se pregătesc asistenți sociali generaliști, respectiv lipsesc specialiști cu pregătire în domeniile evidențiate. De asemenea, specializările-cheie nominalizate sunt axate pe problemele prioritare din societatea moldovenească, pe cele mai numeroase și vulnerabile grupuri sociale. Astfel, după cum au menționat persoanele intervievate în studiu, *asistența socială a familiei în situație de risc* constituie o direcție primordială a societății, dictată de majorarea și diversificarea problemelor cu care se confruntă familia și de lucrul insuficient cu aceasta; *asistența socială a copiilor orfani, abandonați, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației* este dictată de creșterea numărului de copii abandonați în urma migrației părinților la muncă peste hotare, de strategia dezinstituționalizării și de necesitatea dezvoltării serviciilor pentru prevenirea abandonului; *managementul serviciilor de asistență socială* este un domeniu important, determinat de necesitatea perfecționării procesului de coordonare a instituțiilor, de îmbunătățirea calității serviciilor sociale prestate; necesitatea *asistenței sociale a persoanelor în etate* crește odată cu evoluția procesului de îmbătrânire a populației și cu creșterea numărului de persoane în etate singuratică.

Pintre alte specializări ce au fost nominalizate de respondenți într-un grad mai mic, dar care nu pot fi scoase din vizorul asistenților sociali, precum și al instituțiilor de învățământ de profil, se înscriu:

1. Asistența socială a persoanelor în conflict cu legea.
2. Asistența socială a tineretului.
3. Asistența socială a persoanelor dependente de drog și alcool.
4. Asistența socială a victimelor violenței.
5. Asistența socială a persoanelor traficate.
6. Asistența socială a persoanelor infectate cu HIV/SIDA și altele.

Desigur, este imposibil ca pentru fiecare grup de persoane aflat în dificultate să se înființeze specialități sau specializări aparte. Cu atât mai mult că toate grupurile de populație vizate pot fi componente ale categoriilor vulnerabile, pe care sunt axate cele patru specializări-cheie stringente, nominalizate (*Asistența socială a familiei în situație de risc, Asistența socială a copiilor orfani, abandonați, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației, Asistența socială a persoanelor în etate, Managementul serviciilor de asistență socială*), în cadrul cărora și pot fi dezvoltate unele module orientate spre ele.

În continuare, specialiștii și-au expus opiniile cu privire la **competențele ce trebuie dezvoltate pentru fiecare din specializările-cheie**, dar care, după cum observăm, în mare parte sunt comune pentru cele patru specializări. Diferența constă doar în locul atribuit în ordinea priorităților. Astfel, pentru specializarea *Asistența socială a familiei în situație de risc*, în viziunea respondenților, competențele ce trebuie dezvoltate la tinerii specialiști includ (în ordinea priorităților):

1. Consilierea economică și socială a familiei (53,1%).
2. Ajutorul și asistența persoanelor în dificultate (50,9%).
3. Prevenirea și medierea (27,6%).
4. Informarea, orientarea privind elaborarea acordurilor de parteneriat dintre prestatorii de servicii și viitorii beneficiari (22,0%).
5. Acompanierea/supervizarea persoanelor în serviciul oferit (18,8%).
6. Diagnosticul social al unui cartier, evaluarea colectivă a nevoilor unui teritoriu (18,8%).
7. Pilotarea unui proiect de intervenție socială (17,7%).
8. Lucrul social cu grupuri multiculturale (9,1%).
9. Managementul strategic al unei structuri sociale (5,4%).

Pentru specializarea *Asistența socială a copiilor orfani, abandonați, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației* participanții la studiu susțin că trebuie dezvoltate următoarele competențe (în ordinea priorităților):

1. Prevenirea și medierea (52,3%).
2. Ajutorul și asistența persoanelor în dificultate (49,2%).
3. Informarea, orientarea privind elaborarea acordurilor de parteneriat dintre prestatorii de servicii și viitorii beneficiari (22,4%).
4. Consilierea economică și socială a familiei (21,2%).
5. Acompanierea/supervizarea persoanelor în serviciul oferit (20,1%).
6. Managementul strategic al unei structuri sociale (18,2%).
7. Diagnosticul social al unui cartier, evaluarea colectivă a nevoilor unui teritoriu (18,1%).
8. Lucrul social cu grupuri multiculturale (10,1%).
9. Pilotarea unui proiect de intervenție socială (9,9%).

În pregătirea specialiștilor la *Managementul serviciilor sociale* competențele ce trebuie dezvoltate includ (în ordinea priorităților):

1. Managementul strategic al unei structuri sociale (65,7%).
2. Pilotarea unui proiect de intervenție socială (44,8%).
3. Informarea, orientarea privind elaborarea acordurilor de parteneriat dintre prestatorii de servicii și viitorii beneficiari (31,3%).
4. Diagnosticul social al unui cartier, evaluarea colectivă a nevoilor unui teritoriu (29,5%).
5. Acompanierea/supervizarea persoanelor în serviciul oferit (26,5%).
6. Consilierea economică și socială a familiei (19,0%).
7. Ajutorul și asistența persoanelor în dificultate (17,2%).
8. Standarde de calitate și evaluarea calității serviciilor sociale (15,7%).
9. Lucrul social cu grupuri multiculturale (5,6%).

Instruirea specialiștilor în domeniul *Asistenței sociale a persoanelor în etate* va trebui să se axeze pe formarea următoarelor competențe (în ordinea priorităților):

1. Ajutorul și asistența persoanelor în etate în dificultate (90,0%).
2. Acompanierea/supervizarea persoanelor în etate în serviciul oferit (39,7%).
3. Informarea, orientarea privind elaborarea acordurilor de parteneriat dintre prestatorii de servicii și viitorii beneficiari (34,0%).
4. Pilotarea unui proiect de intervenție socială (25,4%).
5. Diagnosticul social al unui cartier, evaluarea colectivă a nevoilor unui teritoriu (22,0%).
6. Consilierea economică și socială a persoanei/familiei (16,7%).

Cele relatate denotă că persoanele participante la studiu nu au reușit să evidențieze explicit competențele specifice pentru fiecare specializare, accentul fiind pus pe aspectele generale. Și în acest caz explicația își are, probabil, originea în gradul de pregătire a specialiștilor intervievați, o bună parte dintre care, după cum am constatat, nu dețin studii în domeniul asistenței sociale. Indiscutabil, la elaborarea programelor de studii pentru specializările-cheie, stabilite în cadrul cercetării, se va ține cont de competențele evidențiate de respondenți, dar ele vor fi completate și cu un șir de alte competențe – atât generale, cât și particulare/specifice, necesare asistenților sociali care vor activa în domeniile respective.

Dat fiind faptul că specializările *Asistența socială a familiei în situație de risc* și *Asistența socială a copiilor orfani, abandonați, inclusiv rămași fără îngrijire părintească în urma migrației* sunt foarte apropiate după conținut, ele au fost comasate în una singură, primind o denumire mai largă: *Asistența socială a familiei și copilului în situație de risc*. În continuare, ținând cont de obiectivele Proiectului „Profesionalizarea învățământului în asistența socială”, specializările-cheie, identificate în cadrul cercetării efectuate, au fost distribuite pe cicluri de instruire, după cum urmează:

la nivel de licență:

- ✓ Asistența socială a familiei și copilului în situație de risc;
- ✓ Asistența socială a persoanelor în etate;

la nivel de masterat:

- ✓ Managementul serviciilor de asistență socială.

În conformitate cu aceste specializări/opțiuni, grupul de experți-analiști de profesii (20 profesori și specialiști-practicieni în domeniu) au elaborat 3 fișe de profesii cu descrierea amănunțită a activităților, pe care trebuie să le îndeplinească asistenții sociali din cele 3 domenii, a cunoștințelor, competențelor, pe care ei trebuie să le posedă. Fișele de profesii elaborate au fost ulterior consultate cu încă 36 specialiști în sistemul asistenței sociale din diferite regiuni ale țării (inclusiv din zonele rurale), ceea ce a permis să fie reținute competențele cele mai necesare asistentului social pentru a oferi servicii de calitate. Ministerul Educației și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei au validat fișele de profesii, ceea ce a permis să se înceapă lucrul asupra renovării planurilor de studii, acestea fiind completate cu discipline prin care pot fi formate competențele stabilite în fișele de profesii. Planurile de studii au fost aprobate de Ministerul Educației. Astfel, în anul de studii 2010 la USM au fost inițiate, în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, două opțiuni noi la nivel de licență (*Asistența socială a familiei și copilului în situație de risc, Asistența socială a persoanelor în etate*) și o specializare nouă la nivel de masterat (*Managementul serviciilor de asistență socială*). Doar pe o asemenea cale se poate stabili o legătură strânsă dintre învățământul universitar și problemele sociale cu care se confruntă Republica Moldova, cerințele pieței muncii, iar, drept urmare, se poate obține diminuarea numărului de șomeri cu diplome de studii superioare.

În concluzie menționăm că depășirea problemelor sociale cu care se confruntă actualmente Republica Moldova este de neconceput fără restructurarea sistemului de protecție socială, o componentă importantă a căreia ține de sporirea atenției față de formarea resurselor umane. Oferirea serviciilor de asistență socială trebuie să devină apanajul specialiștilor calificați, formați în corespundere cu o concepție integră a curriculei universitare, axată pe necesitățile țării, pe cerințele pieței muncii, care își vor reactualiza sistematic cunoștințele prin diferite forme de învățământ continuu. În scopul menținerii unui nivel înalt profesional, este nevoie ca personalul implicat în domeniul asistenței sociale să fie sistematic atestat de o Comisie Națională, formată din cadre didactice competente care activează în instituții de învățământ superior acreditate, practicieni calificați și specialiști din cadrul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Bibliografie:

Acte normative:

1. Legea asistenței sociale, nr.547-XV din 25.12.2003.
2. Legea cu privire la ajutorul social, nr.133 din 13.06.2008.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.24 din 10.01.2007 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de angajare a asistenților sociali.

Lucrări:

1. Asistența socială în contextul transformărilor din Republica Moldova. - Chișinău, 2008.
2. Bulgaru M., Bulgaru O. Aspecte ale impactului Procesului de la Bologna asupra învățământului superior din Republica Moldova (cazul USM) // Studia Universitatis, seria „Științe Sociale”, 2008, nr.4 (14). - Chișinău: CEP USM, 2008.
3. Bulgaru M. Asistența socială: fundamente teoretice și practice. - Chișinău, 2009.
4. Bulgaru M. Învățământul în asistența socială în Republica Moldova: realizări și probleme // Studia Universitatis, seria „Științe Sociale”, 2009, nr.3 (23). - Chișinău: CEP USM, 2009.
5. Bulgaru M. Pregătirea asistenților sociali la Universitatea de Stat din Republica Moldova: în pas cu politicile educaționale europene // Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Sociologie și Asistență Socială, tom III. - Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.
6. Bulgaru O., Pistrinciuc V. Crearea rețelei naționale de asistenți sociali la nivel de comunitate în Republica Moldova // Studia Universitatis, seria „Științe Sociale”, 2009, nr.3 (23). - Chișinău: CEP USM, 2009.
7. Buzducea D. Aspecte contemporane în asistența socială. - Iași: Polirom, 2005.
8. Chelcea S. Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative. - București, 2004.
9. Roth M., Rebeleanu A. Asistența socială. Cadru conceptual și aplicații practice. - Cluj-Napoca, 2007.
10. Singleton R., Bruce C. Approaches to Social Research. - Oxford, 1999.
11. www.bologna.ro/a/upfolders/bologna99.pdf

Prezentat la 21.09.2010

**DIMENSIUNI ALE ABORDĂRILOR OBIECTIVE PRIVIND FENOMENUL
SĂRĂCIE ȘI EXCLUZIUNE SOCIALĂ
ÎN CONTEXTUL INTERESULUI COMUN NAȚIONAL**

Stela MILICENCO

Catedra Asistență Socială

The author of the article investigates the scientific approach of phenomenon of poverty and its conceptual pair - the social exclusion. The author noted that the phenomenon of poverty is no stranger to any society. Conceptualisation of poverty has changed in space and time, depending on what society has defined and recognized as the minimum subsistence.

Combating poverty, as the direction of concrete measures, was present in social policies promoted in Moldova. Also, in recent years have been adopted a series of measures aimed specifically to improve the situation of the poor. Unfortunately the real situation of the population of our country is not the one to ensure the decent standard of living.

Persistența sărăciei în cadrul societăților determină intensificarea acțiunilor antisărăcie prin fundamentarea unor programe eficiente de atenuare a sărăciei, ceea ce presupune conceptualizarea și operaționalizarea fenomenului *sărăcie* și a indicatorilor ei, estimarea proporțiilor și a parametrilor ce caracterizează evoluția ei în timp, determinarea cauzelor acesteia și specificarea metodologiei de estimare a pragului de sărăcie.

Din punct de vedere etimologic, conceptul de sărăcie aparține adversității, deoarece evocă în același timp **decădere și vulnerabilitate**, implicând **preocupări religioase și etice**. Soarta celor defavorizați secole de-a rândul nu i-a lăsat indiferenți pe oameni, astfel că s-a ajuns la reacții instituționalizate, organizate în jurul ideilor de „ajutor” și de „suferință”. Sărăcia este o problemă veche de când lumea, problemă, pe care omenirea a încercat de-a lungul istoriei să o rezolve, fapt atestat și de un șir de evenimente. Preocupările de combatere a sărăciei au ținut la început de milostenia creștină, treptat s-au amplificat, s-au diversificat și au fost instituționalizate.

Printre **evenimentele importante și intervențiile notabile ale puterii publice** trebuie remarcate următoarele:

(i) anul **750** – Califul Omar creează prima Vistierie publică pentru colectarea fondurilor și distribuirea lor săracilor. În civilizațiile aztecă și încă, inspectorii vegheau asupra respectării de către adunările sătești a obligației de a asigura existența persoanelor vârstnice sau cu dizabilități, prin exploatarea unui teren al comunei. De asemenea, vechile legi indiene conțin numeroase dispoziții referitoare la îngrijirile ce trebuie acordate celor mai săraci, iar harul creștinesc al filantropiei este una dintre îndatoririle Împăratului bizantin;

(ii) anul **1100** – Biserica romană emite un „Decretum” constituit din legi și canoane, care include principiile viitoare ale unui Cod teologic și practic privind caritatea, în cadrul căruia era stabilit că bogații aveau obligația legală și morală să-i ajute pe săraci;

(iii) anul **1536** – Henric al VIII-lea alcătuiește un sistem de clasificare a oamenilor în săraci și bogați, instituie proceduri de colectare a donațiilor și de distribuție a lor către săraci. Aceste măsuri se extind de la nivel local la nivel național. Actul emis de guvernul lui Henric al VIII-lea este cunoscut ca „**Legea sărăciei**” – prima lege care prevede beneficii pentru categoria de săraci;

(iv) anul **1601** – în Marea Britanie este adoptată „**Legea săracilor**” (din timpul reginei Elisabeta), care consfințește pentru prima dată principiul responsabilității statului în asigurarea celor în nevoie, fiind considerată un prim exemplu de strategie antisărăcie. Acest act normativ prevedea obligativitatea fiecărei parohii de a prelua responsabilitatea pentru propriii săraci și acordarea de ajutor acestora în schimbul prestării unor munci în folosul comunității din partea celor apti de muncă. Deși beneficiile sociale erau absolut minimale, legea totuși definea categoriile de nevoiași și prevedea un impozit special pentru alimentarea fondului de ajutorare. Tot în Anglia au fost inițiate diverse ateliere publice în care persoanele sărace prestau un șir de activități, obținând un venit care să le asigure mijloace de supraviețuire [1];

(v) **1834** – este adoptată „**Noua Lege pentru săraci**”, care marchează schimbarea concepției dominante în epocă; astfel, a început a se considera că subvenționarea săracilor produce tot mai multă sărăcie. În consecință, noile reglementări au transferat asistența celor săraci către azile și ateliere comunitare și au asociat-o cu un oarecare blam social;

(vi) **1942** – este elaborat „**Raportul Beveridge**”, în cadrul căruia s-a propus o strategie privind asigurările sociale, alocațiile familiale, serviciile naționale de sănătate, ocuparea forței de muncă;

(vii) **secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea** – în țările Europei de Est reducerea nivelului de sărăcie s-a datorat politicii de dezvoltare a unui amplu sistem de servicii publice de educație și ocrotire a sănătății, de construcție de locuințe de stat și de asigurare a utilizării lor în condițiile unor chirii mici și ale subvenționării serviciilor de gospodărie comunală, de asigurare a unui înalt nivel de ocupare a forței de muncă ș.a.

În România și în Republica Moldova activitățile de ocrotire a celor săraci au evoluat odată cu apariția asistenței sociale și inițial s-au structurat sub forma unor măsuri reglementate prin acte juridico-normative, finanțate din bugetul public, în cadrul unor instituții specializate. Printre cele mai relevante etape istorice ale evoluției conceptului de sărăcie în **România** se înscriu organizarea „bolnițelor” pe lângă mănăstiri, care erau de fapt aziluri pentru săracii bolnavi (secolul al XVIII-lea); organizarea în anul 1775 a instituției cu caracter umanitar „Cutia milelor” de către Alexandru Ipsilante, în cadrul căreia veniturile se acumulau din donațiile către biserici și cotele benevole de participare a populației, acestea servind pentru ajutorul copiilor săraci; stabilirea în Capitolul VIII al Regulamentului Organic al Valahiei a unei reglementări a unităților de asistență socială, printre care și Casa de ajutorare a săracilor, sprijinită de Biserică prin logofătul bisericesc (anul 1830), ș.a. În **Republica Moldova** sărăcia începe să fie tratată, din anul 1991, ca o problemă socială care își are originea în sistemul economic și nu în decăderea morală a indivizilor. Drept urmare, sunt adoptate un șir de programe naționale care prevăd atenuarea fenomenului *sărăcie*. Vom aduce câteva exemple. Astfel, la 3 decembrie 1998 Primăria municipiului Chișinău a adoptat Decizia nr.27/1 „Cu privire la Programul municipal de protecție socială a categoriilor socialmente defavorizate și de combatere a sărăciei”. Ulterior au fost elaborate câteva programe de reducere a sărăciei în Republica Moldova (14.06.2000 – **Programul Național de Atenuare a Sărăciei**; 29.12.2000 – **Strategia preliminară de reducere a sărăciei**; 2.12.2004 – **Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei**).

Generalizând evenimentele și etapele de evoluție a conceptului de sărăcie, vom concluziona că este evidentă o oscilație istorică între plasarea responsabilității pentru starea de sărăcie asupra oamenilor săraci sau asupra condițiilor care nu depind de controlul indivizilor. Astfel, *pe de o parte, se conturează o direcție*, considerându-se că oamenii săraci se află în această situație din cauza unor circumstanțe dincolo de controlul lor. Dat fiind că sursa sărăciei rezidă în sistemul socioeconomic, soluția ei trebuie să fie de asemenea la nivel societal, prin aplicarea intervențiilor sistemice în domeniul eradicării inechităților sociale. *Pe de altă parte, devine explicită o altă direcție*, fiind promovată ideea că procesul de reducere a sărăciei a fost greșit de la început, insistându-se asupra faptului că sărăcia are la bază probleme individuale. Săracii ar trebui să-și asume responsabilitatea pentru propria bunăstare și să se detașeze singuri de sărăcie. Susținerea săracilor prin intermediul intervențiilor guvernamentale nu ar reuși decât să întretină dependența persoanelor sărace față de donații.

În acest context, vom **sintetiza evenimentele istorice în două etape, ce se perindă succesiv**, parcurgând traseul de la reprezentarea sărăciei ca pietate ideală și superioritate morală până la plasarea sărăciei în întregime în responsabilitatea săracilor. Astfel, în perioada **Evului mediu** (vom denumi-o *simbolic prima etapă*) condiția de a fi sărac nu era în mod necesar asociată termenului de lipsuri economice. Spre exemplu, în Anglia și în Franța din acea perioadă la categoria de săraci se refereau persoanele care nu aparțineau clerului sau nobilimii. Fiind în circumstanțe economice precare, trăsătura lor distinctă era că nu purtau arme, din care cauză aveau nevoie de protecție, care era de datoria regelui să le-o asigure. Cu toate că sărăcia era asociată cu suferințe economice, ea totuși nu era privită drept o patologie socială. Din contra, săracii erau considerați o parte componentă intrinsecă a unei societăți organice, a celor trei stări (războinicii, clerul, agricultorii săraci și alți muncitori), care se considerau a fi reflectarea ordinii divine. De rând cu prosperitatea, și sărăcia era atribuită grației lui Dumnezeu; respectiv, toți trebuiau să-și accepte soarta cu umilință. Săracii nu erau stigmatizați și se considerau superiori, din punct de vedere moral, celor bogați. Este cunoscut exemplul istoric, când Regele Franței din secolul al XIII-lea Louis a tăiat personal pâine și a turnat vin săracilor, pe care i-a hrănit la masa lui. Într-o societate care condamna lucrurile lumești, săracii reprezentau un ideal religios, ei fiind și folositori celor bogați în calitate de instrument de depășire a păcatelor, de exemplu, prin actele de caritate.

Procesul de trecere la cea de-a doua etapă a început aproximativ în secolul al XIII-lea, fiind generată de recoltele slabe, foamete, ciumă, perioade climaterice grele care au condus la pierderea pământului, mulți dintre țărani nemăifiind în stare să-și întretină familia, completând astfel numărul proletariatului rural. A început să se contureze tot mai accentuat semnificația conferită corelației dintre sărăcie și lipsa locurilor de muncă, care nu oferea alte opțiuni decât cerșitul și criminalitatea. Astfel, imaginea săracului pios și umil suferea o transformare radicală, marcată de indolența și anonimitatea cerșetorilor. Se făcea diferența dintre

„săracii de drept” (orfani, familiile monoparentale cu mulți copii, persoanele vârstnice, cu dizabilități), în a căror asistare se manifesta bunăvoință, și cei care nu meritau să fie considerați astfel, având capacitatea de a munci și de a produce bunăstarea.

La redefinirea sărăciei a contribuit și filosofia umanistă a Renașterii: imaginea săracului care exemplifica idealul medieval al supunerii față de soarta dată de Dumnezeu era în contradicție totală cu noua viziune umanistă asupra efortului, aspirației individuale și autorealizării. Respectiv, cei care nu se conformau acestui nou ideal nu puteau să pretindă respectul celeilalte părți a societății. Organic legată de umanism era și dezvoltarea capitalismului în secolele XVII și XVIII, perioadă în care relația dintre individ și societate se schimba de la o comunitate organică (în care grupurile erau mai importante decât indivizii) spre o societate neomogenă (formată din indivizi independenți ce acționau întru realizarea intereselor persoanele, fiecare stabilindu-și relațiile prin mijloacele contractelor formale explicite). Astfel, în contextul noilor valori ale individualismului nu mai exista loc pentru săraci, spre deosebire de epoca Evului mediu timpuriu. Viziunea rigidă asupra societății din pietatea medievală este înlocuită de idealurile fondate pe egalitate.

Ulterior, la continuarea transformării semnificației sociale a sărăciei a contribuit teoreticianul K.Marx, care a dezvoltat o perspectivă articulată asupra sărăciei, demonstrând că procesele interne ale capitalismului produc în mod inerent sărăcie. Din această cauză, responsabilitatea pentru sărăcie trebuie identificată în însăși natura sistemului economic și nu în eșecurile personale ale oamenilor. Totodată, o componentă importantă a modului de conceptualizare a fenomenului sărăcie a constituit-o dezvoltarea, începând cu secolul al XIX-lea, a științei sociologice, obiectul de studiu al căreia se referă la investigarea sistemului social, astfel încât interpretările datelor sociologice reprezintă sinteze utilizabile în proiecțiile sociale cu caracter inovator. Ilustrativ în acest sens este conceptul de „cultură a sărăciei”, promovat de antropologul Oscar Lewis.

În concluzie menționăm că, pentru o abordare exhaustivă a sărăciei, analiza redefinirii acestui fenomen din perspectivă istorică este primordială; or, anume în acest context poate fi asigurată promovarea unei discuții obiective, animată și de interesul comun național.

Fenomenul *sărăcie* este vizibil, real, dar conceptul de sărăcie este dificil a-l defini, relativitatea definițiilor urmând firesc multitudinea de semnificații ce i-au fost atribuite. Precum este și cazul multor alte concepte din științele sociale, conceptului de sărăcie i s-au asociat diverse semnificații atribuite de către un autor sau altul, într-o țară sau alta, precum și în perioade de timp diferite. În literatura de specialitate termenul „sărăcie” este, în general, ambiguu sau insuficient definit. Definițiile sărăciei diferă în funcție de importanța care se acordă diferitelor sale dimensiuni, de diferențele majore dintre realitățile pe care le caracterizează, de scopul și contextul în care se face evaluarea, precum și de diferențele de percepție a realităților sociale.

Diferențele dintre nevoile și aspirațiile indivizilor, dintre stilurile lor de viață, dintre mediile în care aceștia trăiesc, dintre diferite momente de timp la care se face referire determină și caracterul divers al definirii sărăciei. Sunt cunoscute situații care denotă că la același nivel de venituri un individ poate fi sărac într-o țară și bogat în alta. Este relevant exemplul prezentat de E.Zamfir, care accentuează că există diferență dintre „sărăcia americanului” și „sărăcia indianului”. Deși s-ar părea că *săracul american* este altceva (mult mai puțin grav) decât *săracul indian*, în realitate lucrurile par a fi cu totul altfel: sărăcia în țările bogate este mai „urâtă”, mai degradantă decât sărăcia în țările sărace. Într-o țară săracă există o anumită „demnitate” a sărăciei, o asumare a ei ca ceva mai mult sau mai puțin natural, și **nu ca un eșec personal** [2]. Este o sărăcie acceptată cu sentimentul inevitabilității ei istorice, cu o atitudine pozitivă care caută să compenseze lipsa materială. Într-o țară prosperă, însă, săracul se poate simți marginalizat, un nerealizat, el trăiește drama nereușitei, a lipsei; sărăcia lui nu este demnă, dar întunecată de frustrare și degradare.

Numeroase probleme de ordin metodologic pe care le implică definirea sărăciei au reprezentat obiectul multor lucrări de specialitate din domeniul sociologiei, economiei, statisticii etc. Studiul științific al sărăciei a început odată cu debutul secolului al XX-lea (B.S. Rowntree, 1901) și a luat o mare amploare în următorii ani (A.B. Atkinson, 1987; A.K. Sen, 1976, 1979, 1987; P.Townsend, 1979, 1993; J.Foster, 1984; V.Praag, 1994; C.Zamfir, 1995, 1997, 1999; M.Molnar, 1999; A.Neculau, 1999 ș.a.). Cu toate că studiul conceptului de sărăcie a cunoscut multiple și interesante dezvoltări, totuși punctele de vedere contradictorii persistă în unele aspecte ale conceptualizării și ale metodologiei de măsurare a sărăciei.

Sărăcia este definită, în general, din perspectiva bunăstării, fiind considerată o stare de lipsă a acesteia, o privare de atributele bunăstării.

Din **perspectiva complexității** atribuite conceptului, există definiții de tipul unidimensional și multidimensional, care au condus la modalități diferite de măsurare a sărăciei. Abordarea cea mai tradițională este

abordarea unidimensională, în cadrul căreia **sărăcia** este definită ca „lipsa de mijloace materiale (financiare), în special a veniturilor, necesare pentru a achiziționa și a dispune de bunurile și serviciile necesare asigurării unui trai adecvat în raport cu standardele colectivității” [3]. Posibilitatea de a dispune și de a posedea aceste bunuri și servicii reprezintă esența acestei definiții, iar măsurarea se realizează în baza unui singur indicator, considerat relevant pentru exprimarea sintetică a bunăstării unei persoane/familii: *venitul disponibil* sau *cheltuielile de consum*. Uneori se utilizează un indicator în expresie naturală (spre exemplu, consumul exprimat în calorii) sau un indicator antropometric (spre exemplu, greutatea copiilor raportată la înălțime), care sunt destul de sugestive pentru a caracteriza starea de sărăcie.

În calitate de concepte alternative la abordările unidimensionale sunt utilizate noțiunile de sărăcie economică, sărăcie exprimată prin lipsa veniturilor și venituri insuficiente sau cheltuieli minime [4].

Abordările moderne analizează sărăcia ca pe un fenomen complex, **multidimensional**, implicând considerarea acelor aspecte ale condițiilor de viață care sunt insuficient/deloc reflectate de indicatorii bunăstării vieții economice. În comun cu resursele materiale sunt incluse și cele de ordin cultural și social, iar starea de sărăcie se apreciază în funcție de posibilitatea oamenilor de a participa la viața societății și de a funcționa ca membri ai acesteia. Astfel, sărăcia se definește ca un complex „**social-psihologic-cultural, un mod de viață al individului, familiei și comunității**” [5]. În acest context, L.Stoleru menționează că sărăcia „comportă multiple fațete care nu pot fi cuprinse cu ușurință într-un cadru cu concepții simple... Noi descriem sărăcia ca pe o stare de insuficiență din domeniul bunurilor materiale, în timp ce **ea poate reprezenta mai curând o excludere din societate**” [6]. P.Townsend definește sărăcia ca **un cumul de deprivări**, care se instalează atunci când oamenii nu pot avea tipul de alimentație și vestimentație, locuință și mediu de locuit, condițiile de muncă obișnuite în societatea în care ei trăiesc. Dânsul a concretizat această definiție prin identificarea a 77 indicatori relevanți pentru analiza situațiilor de deprivare în mai multe domenii. Conceptul „deprivare relativă” a fost cu succes utilizat în analiza sărăciei din perspectivă sociologică; astfel, termenul „deprivare” poate fi utilizat în sens obiectiv pentru a evalua situații în care oamenii posedă mai puțin decât alții dintr-un domeniu anume – fie acesta un venit, un loc de muncă, o călătorie etc. Totodată, conceptul nu este deloc lipsit de „sentimentele de deprivare”; or, obiectele materiale nu pot fi evaluate în acest context fără a face trimitere la modul în care ele sunt privite de oameni, chiar dacă sentimentele nu pot fi introduse într-o manieră explicită în acest cadru. Totuși, definirea sărăciei prin intermediul deprivării relative vine mai mult să suplimenteze în termeni de absență a posesiei, decât să fundamenteze analiza sărăciei. Rămân nerezolvate unele chestiuni importante, spre exemplu: dacă se compară sărăcia din două societăți, atunci cum poate fi găsit un standard comun de necesități din moment ce astfel de standarde diferă de la o țară la alta? ș.a.

Definirea multidimensională a sărăciei a obținut o nuanță specială în concepțiile prezentate de: **Amartaya Sen**, laureat al Premiului Nobel pentru economie (anul 1998), potrivit căruia sărăcia constă în lipsa posibilității oamenilor de a fi liberi și de a participa la viața societății, dânsul definind sărăcia în termeni de capabilități, apropiind-o astfel de noțiunea de standard de viață; **Maria Moldoveanu** în 1997, care ia în considerare sărăcia spirituală, de idei, morală și sufletească, pe care le unește într-un concept de sărăcie cumulativă, și **Mollie Orshanski** în 1969, care afirmă într-un articol că „sărăcia, ca și frumusețea, se află în ochii spectatorului” [7].

Deși abordările multidimensionale sunt mai complexe, transpunerea lor în plan concret este mult mai restrânsă, deoarece aspecte importante ale sărăciei astfel definite nu pot fi măsurate și utilizate pentru strategiile antisărăcie. Modalitățile de aplicare a abordărilor multidimensionale sunt următoarele:

(i) prin utilizarea unui singur indicator sintetic – veniturile disponibile sau cheltuielile de consum. Ape-larea la această măsură unidimensională este determinată de dificultățile de ordin practic legate de obținerea informațiilor necesare aplicării unor formule complexe de măsurare și de faptul că veniturile/cheltuielile pot asigura cea mai bună măsură „împrumutată” pentru a aprecia sărăcia, având în vedere corelația puternică dintre ele și nivelul de bunăstare; or, ele reprezintă concomitent instrument și rezultat al bunăstării, respectiv, cauza și consecința sărăciei. Este o soluție la care se apelează frecvent în diverse evaluări ale sărăciei în plan național sau în comparații internaționale, cu precizarea că rezultatele trebuie utilizate cu anumite rezerve;

(ii) prin utilizarea unor indicatori non-monetari referitor la diferitele situații de privațiune pentru determinarea pragului de sărăcie exprimat în venituri/cheltuieli, sau prin stabilirea stării de sărăcie cu ajutorul indicatorilor non-monetari privind un cumul de privațiuni;

(iii) prin completarea evaluării și analizei sărăciei, realizate în principal pe baza veniturilor/cheltuielilor, cu ajutorul unor indicatori non-monetari considerați relevanți pentru anumite aspecte ale sărăciei. Astfel, se utilizează indicatori care vizează alimentația, locuința, posesia diferitelor bunuri, sănătatea, educația, presiunea financiară;

(iv) prin calculul unor indicatori complecși, determinați prin compunerea, pe baza unor metode speciale, a unui set de indicatori monetari și non-monetari privind principalele dimensiuni ale bunăstării/sărăciei. De exemplu, cercetătorii italieni au aplicat o metodă de evaluare multidimensională a sărăciei bazată pe teoria mulțimilor fuzzy, care a permis compunerea a 16 indicatori (considerați simptome ale sărăciei) într-un indicator sintetic reprezentând o măsură relativă ordinală sau pseudo-cardinală a sărăciei, utilă în special pentru stabilirea profilului sărăciei [8].

Capacitatea oamenilor de a fi integrați eficient în viața societății a fost pusă în centrul definiției sărăciei și de experții ONU în cadrul Rapoartelor Dezvoltării Umane, **dezvoltarea umană** fiind centrată pe progresul obținut de toate grupurile sociale din comunitate – de la cei bogați la cei săraci. Dat fiind că **dezvoltarea umană constituie un concept exhaustiv, el poate fi considerat relevant în evaluarea multidimensională a sărăciei**. Prezintă interes istoricul definitivării metodologiei de calculare a conceptului de dezvoltare umană. În perioada anilor 1970-1990, experții ONU au efectuat analiza comparată a nivelului de trai al populației în 169 de țări ale lumii. În baza acestor cercetări s-a constituit sistemul criteriilor calității vieții, care a fost aprobat la întrunirea mondială la nivel superior de la Kopenhaga (martie 1995). Ulterior, acești indicatori au direcționat programele dezvoltării umane și eradicării sărăciei, desfășurate de ONU. Sistemul elaborat include 26 indicatori, al căror spectru se extinde de la longevitatea vieții până la securitatea socială. În acest context, comunității internaționale i s-a propus să deplaseze accentele de la ritmurile creșterii economice spre dezvoltarea durabilă a omului și, în această bază, să formuleze noi scopuri ale dezvoltării, anume: dezvoltarea economiei pentru evoluția umanității, și nu invers. Pe lângă indicatorii generali conceptuali, precum sunt cei ai calității vieții, experții ONU au elaborat indicatorul măsurabil, utilizabil în comparațiile internaționale. Rezultatele cercetărilor desfășurate de ONU pe parcursul mai multor ani în diferite țări au fost prelucrate în 1990 și din acel an au început să fie editate rapoarte anuale sub genericul „Dezvoltarea Umană”. În unul dintre primele rapoarte de acest gen în circuitul științific a fost lansat conceptul **dezvoltare umană**, prin care se subînțelegea **nu doar creșterea veniturilor oamenilor, dar și sănătatea lor, instruirea, menținerea mediului natural, asigurarea libertății acțiunilor și cuvântului și, de asemenea, formarea altor condiții pentru dezvoltarea socioeconomică**. În primul Raport al ONU a fost propusă și tehnica de măsurare a *Indicatorului Dezvoltării Umane (IDU)*, care includea evaluarea longevității vieții (evaluată prin speranța de viață la naștere), a nivelului de educație (calculat ca medie aritmetică ponderată a ratei alfabetizării, cu o pondere de două treimi, și a ratei brute de înrolare în toate nivelurile de educație, cu o pondere de o treime) și a nivelului de viață (evaluat prin PIB pe cap de locuitor, exprimat în dolari SUA la Paritatea Puterii de Cumpărare). În rapoartele următoare era prezentat mecanismul detaliat de calculare a indicatorului dezvoltării potențialului uman. Pentru calcul se utilizează date detaliate extrase de pe un eșantion din mai multe țări. Astfel, se conturează un indicator acceptat universal și comparabil, acest indicator utilizându-se pentru analiza situației socioeconomice în țări aparte și în întregime în lume. Esența calculelor IDU rezidă în faptul că cu cât mai aproape de 1 este indicatorul relevat, cu atât mai înaltă este calitatea potențialului uman, a dezvoltării socio-umane a țării respective. Acest specific îi oferă posibilitatea de a-l utiliza în calitate de evaluator al eficacității programelor naționale și internaționale și drept un instrument eficient de lucru la nivelul comparabilității mondiale. Pentru comparații pe plan internațional, statele se grupează în felul următor:

- (i) state cu dezvoltare umană înaltă $IDU > 0,800$;
- (ii) state cu dezvoltare umană moderată $0,501 < IDU < 0,799$;
- (iii) state cu dezvoltare umană scăzută $IDU < 0,500$.

În conformitate cu Indicele Dezvoltării Umane, poziția internațională a Moldovei este următoarea: poziția 99 din 169, pentru anul 2010 înregistrându-se un indice de 0,623 [9]. Indicatorii de bază care determină IDU în Republica Moldova sunt următorii: 69,31 ani – speranța de viață, 91% – încadrarea în învățământul școlar (rata brută de cuprindere în învățământul școlar) și 861 Euro – PIB pe cap de locuitor.

Cu toate că există o multitudine de cercetări cu privire la sărăcie, este destul de complicat a traduce conceptul în practică și a-l face operațional, păstrând totodată complexitatea abordărilor uni- și multidimensionale. O definiție care ar combina cele două abordări ale sărăciei este următoarea: **sărăcia reprezintă o stare de lipsă permanentă a resurselor necesare, care ar asigura un mod de viață considerat a fi decent și acceptabil în colectivitatea dată**. Deși nu există un consens, definițiile utilizate pe plan internațional prezintă o trăsătură comună: ele asociază necesitățile individuale sau normele de trai cu un indicator al bunăstării. Astfel, se spune că **într-o societate există sărăcie dacă una sau mai multe persoane nu ating acel nivel de bunăstare economică, care se consideră a fi un minim rezonabil după standardele acelei societăți**. Studiile realizate

de *Oficiul Statistic al Comunității Europene (Eurostat)* într-un program amplu privind cercetarea statistică a sărăciei în țările Comunității Europene pornesc de la o definiție adoptată prin Decizia Consiliului (19.12.1984): *Săracii sunt persoanele, familiile și grupurile de persoane ale căror resurse (materiale, culturale, sociale) sunt atât de limitate, încât le exclud de la un nivel de viață minim acceptabil în statele în care trăiesc.* Observăm că această formulare definește sărăcia în termenii absenței resurselor (abordare unidimensională). Din motive practice, nu a fost posibil să se extindă definiția sărăciei în sensul includerii explicite a componentelor culturale și sociale, astfel încât definiția este utilizată în termenii resurselor materiale. Astfel, săracă este considerată persoana (familia, grupul) care are un nivel al bunăstării situat sub un anumit prag. Totuși, dacă se au în vedere legile consumului formulate de Engel, o așa abordare permite luarea *implicită* în considerare a acestor componente. De fapt, pe măsura creșterii resurselor individuale, gospodăriile și membrii acestora își orientează tot mai mult cheltuielile spre satisfacerea unor cerințe de ordin superior (inclusiv a celor culturale).

Sărăcia nu este doar o consecință, ci și o premisă defavorabilă a creșterii economice. **O supraestimare a sărăciei** ar conduce la alocarea de resurse (prin transfer) pentru o populație care nu este îndreptățită să primească aceste resurse, iar **o subestimare** va aduce o alocare de resurse insuficiente și plasarea unei părți a populației în afara protecției sociale.

În discursul contemporan privind fenomenul *sărăcie* se utilizează tot mai frecvent termenul de **excluziune socială**, ca o extensie a tematicii clasice a sărăciei, incluzând **imposibilitatea de a fi inclus în diferite rețele sociale, economice, politice și culturale**. Conceptul de excluziune socială este cu mult mai recent decât cel de sărăcie. El a fost lansat în anul 1975 în documentele Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei (CMCE) și reluat în 1989 în Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale ale Muncitorilor, publicată de Comisia Europeană, în care se afirmă că este necesar de a fi combătută excluziunea socială. Se poate afirma că termenul s-a consacrat, în special, prin cel de-al treilea Program Antisărăcie lansat de Comisia Europeană în perioada 1990-1994, după care discursul politic a tins să înlocuiască conceptul de sărăcie cu cel de excluziune socială, ca termen cu o arie mai largă de cuprindere.

În literatura de specialitate conceptul de **excluziune socială** este abordat în calitate de o perspectivă a marginalizării sociale [10], făcându-se referire cu precădere la o **situație de eșec în realizarea deplină a drepturilor cetățenești, generată de cauze structurale de natură socioeconomică și individuală, care afectează integrarea individului în unul sau câteva dintre subsistemele sociale: sistemul legal**, care promovează integrarea civică; **piața forței de muncă**, care promovează integrarea economică; **sistemul statului bunăstării**, care promovează integrarea socială și **sistemul comunitar și familial**, care promovează integrarea interpersonală.

Spre deosebire de perspectiva sărăciei, care este preponderent statică, dat fiind că se concentrează asupra **rezultatului** unor procese economice greu modificabile, perspectiva excluziunii sociale este axată pe **procesul** dinamic de „sărăcire” (*noțiune introdusă de Bruto da Costa*). **Sursele excluziunii sociale** pot fi divizate în trei tipuri distincte:

(i) **excluziunea structurală produsă de configurația sistemului social**, care este rezultatul unor procese structurale, spre exemplu: lipsa unui răspuns adecvat al instituțiilor de stat abilitate la o anumită nevoie;

(ii) **apartenența teritorială/comunitară a individului/grupului**, care face ca el să nu-și satisfacă o anumită nevoie din cauza deficitului de resurse din comunitate, deși există o soluție formală în sistem și ea funcționează în alte comunități. Spre exemplu, în mediul rural este insuficientă oferta de servicii de asistență socială specializate (centre de zi pentru vârstnici etc.), fapt ce-i exclude pe unii cetățeni de la dreptul de a beneficia de aceste forme de suport social;

(iii) **autoexcluziunea** – opțiunea este a individului, modelul cultural, dezinteresul, alte diverse elemente care țin de decizia personală determinându-l în primul rând să opteze singur pentru a respinge o anumită formă de participare socială. Un exemplu ar reprezenta faptul că unele persoane nu-și fac acte de identitate sau de căsătorie pentru că nu doresc.

Formele de manifestare a excluziunii sociale în societățile contemporane sunt: excluziunea economică (de la venituri primare și transferuri sociale); de la educație; de la serviciile de sănătate; de la sistemul de asistență socială; de la serviciile ocupaționale la nivel de piață a muncii; de la participare la viața politică; excluziune condiționată de delincvență; de dependență de droguri și alcool; produsă de deformările în funcționarea sistemului de justiție; produsă de accesul redus la oportunități în funcție de comunitate; excluziune determinată de abandon/lipsa familiei; în funcție de gen; de apartenența etnică; excluziune generată de traficul de ființe umane; excluziune culturală și de informație etc. [11].

Individul are un drept fundamental de a fi membru activ al societății, de a fi independent prin propriul efort. Spre exemplu, șomajul reprezintă o formă de excluziune socială, el este intolerabil **nu** din cauză că duce la pierderea resurselor financiare (acest lucru se poate rezolva prin beneficii sociale), ci deoarece **exclue persoana din logica normală a vieții sociale**: o viață activă, în care fiecare își produce prin efort propriu bunăstarea sa. Nu este întâmplător faptul că lupta împotriva șomajului, pentru crearea de noi locuri de muncă a devenit un obiectiv-cheie al Uniunii Europene. Datoria primară a colectivității este de a combate excluziunea socială și de a promova incluziunea socială. Problema constă nu numai în faptul de a acorda beneficii sociale, ci de a **include social**, de a reintegra persoana în funcționarea normală a societății.

Spre exemplu, în Strategiile Antisărăcie, adoptate de cele 15 țări membre ale Uniunii Europene în anul 2001, un principiu fundamental al incluziunii sociale îl reprezintă **activizarea**. Misiunea oricărei societăți constă nu doar în faptul de a oferi beneficii pasive, ci și de a asigura șanse de incluziune socială, activizând indivizii care sunt excluși social. Societatea contemporană se confruntă cu un paradox interesant. Astfel, *pe de o parte*, ea nu are nevoie de munca unui important segment al populației, care este sărac și care este respectiv susținut prin beneficii; *pe de altă parte*, ea are nevoie de o mulțime de munci, pentru care nu are resurse financiare de a le plăti.

Experiența New York-ului este tipică pentru o astfel de schimbare de perspectivă: beneficiile sociale erau acordate complementar cu activitățile de interes public; beneficiarii de ajutoare sociale capabili de muncă au fost obligați să contribuie prin muncă la majorarea bunăstării colectivității. Beneficiarii au apreciat pozitiv această schimbare de atitudine, căci au obținut sentimentul utilității colective, **au realizat că au capacitatea de a deveni activi**. Or, exemplul dat se referă doar la o modalitate de activizare și, prin aceasta, de promovare a incluziunii sociale. Există multiple metode care urmăresc dezvoltarea capacităților de activitate economică, dobândirea încrederii în sine, motivarea, dezvoltarea disciplinei de muncă. În unele țări europene, de exemplu în Danemarca, se utilizează tot mai frecvent conceptul de **economie socială**, prin care se înțelege domeniul de activitate al întreprinderilor ce are nu numai o finalitate strict economică, ci și una socială – să angajeze în competiția de pe piața muncii tineri în scopul formării la ei a abilității de activitate economică, șomeri de lungă durată, persoane cu deficiențe dezavantajate, dar care au dreptul la o participare activă ș.a. În contextul dat prezintă interes și experiența României. Astfel, **Legea nr.416/2001 privind venitul minim garantat** urmărește să *diminueze numărul persoanelor sărace* prin garantarea unui venit minim fiecărei persoane aflate în situația de risc social, avându-se în vedere și obligativitatea prestării a 72 ore de muncă în folosul colectivității pentru beneficiarii care au capacitate de muncă. Prevederea respectivă este o modalitate de *stimulare a incluziunii sociale* într-un sistem modern de viață, care să ofere șanse reale de prosperitate, eliminând riscul marginalizării [12].

În fine, cele două concepte, *sărăcie* și *excluziune socială*, sunt complementare, iar fiecare societate își stabilește mijloacele de acțiune reieșind din situația social-economică concretă. Or, după cum se menționează în rapoartele organizațiilor specializate ale ONU (PNUD, UNICEF etc.), **sărăcia reprezintă o problemă națională și, prin urmare, necesită soluții naționale**.

Referințe:

1. Neculau A., Ferreol G. Aspecte psihosociale ale sărăciei. - Iași, 1999, p.15-16.
2. Zamfir E. Psihologie socială. Texte alese. - Iași, 1997, p.314-323.
3. Zamfir C.(coord.). Dimensiuni ale sărăciei. - București, 1995, p.15.
4. UNDP. Human Development Report. - Oxford University Press, New York, Oxford, 1997, p.21-32.
5. Zamfir C. (coord.). Dezvoltare comunitară și strategii antisărăcie. - București, 2000, p.29.
6. Stoleru L. Vaincre la pauvreté dans le pays riches. - Paris, 1974, p.14-22.
7. Orshanski M. How poverty is measured. - Washington D.C., 1969, p.24.
8. Molnar M. Sărăcia și protecția socială. - București, 1999, p.24.
9. http://www.undp.md/presscentre/2010/HDR_Launch_5Nov/1_HDR_2010_Moldova_Ro.pdf
10. Atkinson A., Hills J. Social exclusion, Poverty and unemployment. - London, 1998, p.15-29.
11. Zamfir C., Stănescu S. (coord.). Enciclopedia dezvoltării sociale. - Iași, 2005, p.240-254.
12. Zamfir C. Cele 72 de ore // Revista de asistență socială (București), 2002, nr.1, p.54-57.

Prezentat la 23.03.2011

SISTEMUL PROTECȚIEI SOCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REALITATE ȘI MODALITĂȚI DE PERFECTIONARE

Aliona ONOFREI

Catedra Asistență Socială

The article examined the social protection system of our country, the legal framework of social protection. Social protection objectives are achieved by two distinct systems: the social insurance and social assistance. The author analyzed advantages and weaknesses of social protection system. The solution proposed by the author for an effectively functioning of this system is codification of social protection law and effective reforms in this area.

Fiecare persoană, în calitatea sa de cetățean al unui stat, are drepturi, libertăți, dar și îndatoriri fundamentale. La rândul său statul, ca formă de organizare politică a societății, are menirea de a veghea ca toți cetățenii săi să se bucure de exercitarea liberă, în mod nediscriminatoriu, a drepturilor și libertăților fundamentale ce le sunt garantate. Pentru aplicarea în practică a măsurilor de ordin economic sau cultural, statul utilizează forța reprezentată de normele juridice, normele politice, normele morale etc., atât pentru persoane, cât și pentru autoritățile publice ale statului.

Având în vedere că persoanele se deosebesc una de alta încă de la naștere atât fizic, cât și moral, statul intervine pentru a asigura, prin măsuri specifice, o egalitate a șanselor tuturor celor care trăiesc și muncesc pe teritoriul aflat în sfera sa de cuprindere. În scopul asigurării bunăstării generale, a fericirii comune și individuale, precum și în scopul combaterii sărăciei, a stărilor de dependență, statul promovează diferențiat măsuri concentrate în programe care jalonează anumite politici sociale, cum ar fi cele referitoare la formarea și ocuparea forței de muncă, asigurarea stării de sănătate a populației, educarea cetățenilor etc.

Stabilitatea și siguranța reprezintă așteptările de bază ale cetățenilor oricărui stat. Fiecare familie, cetățean, oriunde s-ar afla pentru moment, oricare ar fi starea în care se află, așteaptă din partea statului măsuri care îi vor oferi un sprijin în momentul de dificultate. Protecția socială a statului, în acest context, este pilonul care asigură siguranța și stabilitatea în cadrul unui stat.

Prin protecție socială se înțelege „activitatea statului îndreptată spre asigurarea procesului de formare și dezvoltare a personalității umane, ocolind și neutralizând factorii negativi care influențează asupra personalității și creând condiții prielnice pentru afirmarea individului” [1]. Observăm, din această definiție, că protecția socială înglobează nu numai activități de ordin juridic și economic, dar și sociale, morale, culturale etc., care ar garanta dezvoltarea pluridimensională a individului.

Întregul sistem de protecție socială este fundamentat pe principiul echității sociale, carității și solidarității sociale. Nu întâmplător există părerea, conform căreia despre nivelul de civilizație a unei comunități poți judeca după atitudinea acesteia față de copii și bătrâni. Grijă față de bătrâni și incapabili educă generațiile tinere, determinându-le să creadă că numai o participare activă azi în îngrijirea celor inapți le va garanta mâine un ajutor similar de la copiii lor.

Protecția socială reprezintă și un sistem de măsuri cu caracter economic, juridic, social și organizatoric, întreprinse de stat în scopul garantării unei vieți decente oamenilor inapți de muncă și celor cu venituri mici. Protecția socială însumează mijloace eficiente, care permit stabilirea nivelului necesar de solidaritate între persoanele care obțin venituri din muncă și persoanele care nu au venituri din cauza vârstei înaintate, stării de sănătate sau imposibilității de a-și găsi un loc de muncă.

Într-un stat democratic protecția socială reprezintă de asemenea un element fundamental al politicilor statale, eficacitatea aplicării căruia garantează prevenirea, diminuarea sau înlăturarea consecințelor nefaste provocate de riscurile sociale. Un sistem de protecție socială eficient nu reprezintă doar o exigență de ordin moral, politic și economic, ci și una de ordin juridic.

Obiectivele protecției sociale sunt realizate în principal de două sisteme distincte: al asigurărilor și al asistenței sociale. Sistemul asigurărilor sociale are la bază contribuția financiară a indivizilor și redistribuirea fondurilor astfel obținute în folosul celor care se află în situații problematice. Cotizații primesc, atunci când au nevoie, ajutoare proporționale cu contribuția lor și cu dimensiunile trebuinței: „În organizarea asigurărilor

sociale se reunește spiritul uman de prevedere cu solidaritatea inter- și intragenerațională și cu garanția statului” [2].

Practica mondială demonstrează că sistemul de asigurare socială este una dintre principalele instituții de protecție socială în condițiile economiei de piață, care asigură realizarea dreptului constituțional al cetățenilor pentru asigurarea materială la bătrânețe, în caz de boală, pierdere totală a capacității de muncă, pierdere a întreținătorului, șomaj. Pachetul de legi în baza căruia funcționează actualul sistem de asigurări sociale în Republica Moldova încorporează: Legea privind sistemul public de asigurări sociale, nr.489 din 08.07.1999; Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2010, nr.129 din 23.12.2009; Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, nr.156 din 14.10.1998; Legea privind indemnizațiile pentru incapacitatea temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, nr.289 din 22.07.2004; Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale, nr.756 din 24.12.1999; Hotărârea cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat, nr.202 din 19.03.2010; Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și alocațiilor sociale de stat, nr. 929 din 15.08.2006; Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a pensiei, nr.843 din 10.09.1999; Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare și confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiei, nr.417 din 03.05.2000 etc.

Vom contura un șir de probleme cu care se confruntă actualul sistem de asigurări sociale. La etapa actuală, Republica Moldova se confruntă cu un declin demografic condiționat de emigrarea masivă a populației și sporul natural negativ, variabile care au cauzat accelerarea procesului de îmbătrânire demografică a populației. Conform datelor expuse în Raportul Social Anual 2008 al Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului, vârsta medie a populației s-a majorat de la 32,9 ani în anul 1998 la 35,6 ani în anul 2007. Comparativ cu 01.01.2000, în 2008 s-a redus ponderea populației tinere (0-14 ani) de la 23,8% la 17,6% în totalul populației și a crescut ponderea populației vârstnice de 65 ani și peste – de la 9,4% la 10,3% în totalul populației. Acest fenomen demografic determină evoluția numărului de pensionari și influențează negativ asupra ponderii dintre populația activă și cea ocupată. Acest fapt a condus la creșterea presiunii financiare asupra persoanelor ocupate în economia activă și asupra bugetului asigurărilor sociale de stat [3].

O altă problemă o constituie cuantumul mic al pensiilor în comparație cu salariile și minimul de existență, neuniformitatea tarifelor contribuțiilor de asigurări sociale, complexitatea sistemului din cauza numărului mare de norme, care reglementează asigurarea cu pensii a diverselor categorii de beneficiari. Aceasta fiind suplimentată de existența unor cheltuieli nejustificate în sistemul de asigurări sociale, care nu corespund riscurilor asigurate [4].

În același timp, sistemul de pensii rămâne în continuare fragmentat. Existența numeroaselor înlesniri la pensionare conduce la încălcarea principiului echității sociale. Pe lângă aceasta, s-a creat o situație de criză în domeniul asigurării cu pensii a lucrătorilor din sectorul agricol, care contribuie doar cu 14% la veniturile bugetului asigurărilor sociale de stat, dar care beneficiază de 52% din veniturile acestuia. Mijloacele acumulate din plata contribuțiilor nu acoperă nici a treia parte din cheltuielile necesare pentru acordarea prestațiilor.

Alte probleme din sistemul de asigurări sociale ce s-au acumulat pe parcursul timpului și care necesită o soluționare în cursul reformării ulterioare a sistemului sunt:

- 1) instabilitatea financiară a sistemului;
- 2) legislația fragmentată și neuniformă în domeniul asigurării cu pensii;
- 3) redistribuirea considerabilă și, în multe cazuri, inechitabilă a resurselor între diverse categorii de persoane asigurate;
- 4) mărirea relativ mică a pensiilor și a indemnizațiilor.

Propunem un șir de recomandări care, în opinia noastră, ar perfecționa sistemul de asigurări sociale: continuarea politicii de redistribuire treptată a contribuției de asigurări de la angajator la angajat; anularea plății contribuțiilor de asigurări sociale de către pensionarii încadrați în muncă sau recalcularea pensiilor pentru limită de vârstă persoanelor care își continuă activitatea după stabilirea pensiei, pe motivul reținerii din veniturile acestora a contribuțiilor de asigurări sociale; unificarea sistemului de pensii, alinierea normelor de pensionare la condiții unice; simplificarea formulelor de calcul al tuturor tipurilor de pensii; calcularea pensiilor de invaliditate în baza stagiului de cotizare realizat până la data stabilirii pensiilor, și nu a celui potențial; acoperirea contravalorii prestațiilor de asigurare pentru accidente de muncă și boli profesionale din contul contribuțiilor angajatorului; majorarea cotei contribuției de asigurări sociale datorate de către angajator pentru

compensarea cheltuielilor la plata pensiilor anticipate stabilite lucrătorilor care activează; creșterea mărimii prestațiilor de asigurări sociale prin indexare.

De asemenea, trebuie să evidențiem finalizarea procesului de evidență individuală a persoanelor asigurate și a contribuțiilor corespunzătoare pentru asigurarea socială, ceea ce va stimula creșterea numărului de asigurați; definirea mai exactă a riscurilor sociale împotriva cărora se asigură fiecare categorie de cetățeni, ceea ce va spori transparența sistemului; implementarea practicii de prognozare pe termen mediu a veniturilor și cheltuielilor bugetului asigurărilor sociale obligatorii de stat, luându-se în considerație prognozele macroeconomice, demografice și bugetare, ceea ce va permite ameliorarea managementului mijloacelor financiare; eficientizarea administrării sistemului de asigurări sociale prin computerizarea procedurilor evidenței individuale a persoanelor asigurate și ale evidenței beneficiarilor prestațiilor de asigurări sociale.

Sistemul de asistență socială se dezvoltă în conformitate cu: Legea asistenței sociale, nr. 547 din 25.12.2003; Legea Fondului republican și fondurilor locale de susținere socială a populației, nr.827-XIV din 18.02.2000; Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, nr.499 din 14.07.1999; Legea cu privire la asigurarea cu pensii de stat în Republica Moldova, nr.865 din 29 decembrie 1992; Hotărârea cu privire la eficientizarea sistemului de asistență socială, nr.1117 din 27.10.2005 etc.

Obiectivul primordial al sistemului de asistență socială este atenuarea sărăciei și promovarea incluziunii sociale a persoanelor nevoiașe și cu dizabilități, intervenția pe perioada de timp cât persoana se află în situație de risc pentru a o ajuta să o depășească prin diverse servicii de asistență socială, acordate în combinație cu beneficiile bănești în funcție de problemă. Diversitatea și quantumul prestațiilor și serviciilor sociale sunt condiționate de starea economiei, de resursele financiare existente, de necesitatea construirii cadrului administrativ și normativ de aplicare. Sistemului de asistență socială îi este caracteristică o modalitate specifică de finanțare. Dacă în cazul asigurărilor sociale acoperirea riscurilor se realizează din cotizațiile celor ce prestează munca, adică în baza principiului contributivității, atunci în cazul asistenței sociale finanțarea se realizează de la bugetul de stat, bugetele locale și alte surse (fonduri extrabugetare, donații ale voluntarilor și ale instituțiilor internaționale, sponsorizări etc.), în baza principiului solidarității sociale, principiului nominativ și categorial, cu condiția ca subvenția să nu fie mai mică decât nivelul de subzistență.

Ca domeniu distinct de activitate, asistența socială este definită drept un ansamblu de instituții, programe, măsuri, activități profesionalizate, servicii specializate de protejare a persoanelor, grupurilor și comunităților cu probleme speciale, aflate temporar în dificultate, care nu au posibilitatea de a realiza prin mijloace și eforturi proprii un mod normal, decent de viață [5]. Asistența socială constă din trei elemente: ajutoare bănești/prestații sociale, servicii sociale și instituționalizare.

În cele ce urmează ne vom opri asupra deficiențelor principale ale sistemului existent de asistență socială. Prestațiile sociale sunt acordate în baza principiului categorial (cu excepția a doua tipuri de prestații acordate în baza testării veniturilor beneficiarilor: indemnizațiile lunare pentru copiii de la 1,5 până la 16 ani și ajutoarele bănești acordate de FSSP); lipsește o bază metodologică fundamentată de stabilire a volumelor diferitelor prestații, a condițiilor și ordinii de modificare a quantumului lor; nu există o evidență unică a beneficiarilor de prestații sociale și, în consecință, unele persoane beneficiază de prestații în cadrul diferitelor programe, iar o parte a nevoiașilor nu beneficiază de nici un fel de prestații sociale. De asemenea, lipsește sistemul de monitorizare și evaluare a rezultatelor realizării programelor de prestații sociale, a impactului lor asupra bunăstării beneficiarilor și dinamicii sărăciei, lipsește un mecanism distinct de alocare și utilizare a resurselor bugetare pentru asistența socială. Resursele alocate din bugetul de stat sunt direcționate în bugetul asigurărilor sociale obligatorii și administrate în cadrul acestuia de către CNAS; cadrul juridic normativ al asistenței sociale bănești nu este coerent. Diferite indemnizații și compensații sunt reglementate de numeroase legi și hotărâri guvernamentale insuficient corelate între ele.

În unele cazuri, intervenția ar fi mult mai eficientă dacă, pe lângă prestațiile sociale, persoana ar putea beneficia și de un șir de servicii sociale. Acest lucru este deosebit de relevant în cazul persoanelor cu dizabilități. Sistemul serviciilor sociale este slab dezvoltat și continuă a fi centralizat. Acest sistem este elaborat la nivel central și apoi expediat spre executare în teritoriu. Modalitatea în cauză nu permite evaluarea necesităților reale ale comunităților locale și a problemelor specifice acestora. Cerințele pentru confirmarea eligibilității pentru serviciile sociale se consideră a fi complicate, ceea ce generează refuzul solicitantului; atitudinile neadecvate față de beneficiari, intenționate sau neintenționate, pot împiedica persoanele să solicite serviciile sociale de care au nevoie; unele servicii sociale sunt limitate la anumite grupuri de persoane, ceea ce

înseamnă că alții care ar putea beneficia de ele nu au această posibilitate; nu există un sistem de revizuire a cazurilor pentru a asigura servicii adecvate nevoilor beneficiarilor și necesitatea identificării momentului de ieșire din sistemul de asistență socială în cazul în care circumstanțele lor se îmbunătățesc. Când privește calitatea serviciilor sociale, se constată unele deficiențe: sistemul actual se bazează mai mult pe servicii de intervenție decât pe servicii de prevenire. Această situație permite agravarea cazurilor, încât soluționarea lor devine imposibilă la nivel comunitar, ceea ce condiționează referirea la servicii de asistență specializată, care sunt și mai costisitoare; reabilitarea și reintegrarea beneficiarilor nu constituie, deseori, responsabilitatea serviciilor sociale primare. În opinia noastră, eficientizarea reformei în domeniul asistenței sociale impune crearea unui sistem viabil și transparent ce ar corespunde obiectivelor: crearea și consolidarea serviciilor sociale la toate nivelurile administrative; consolidarea competențelor personalului angajat în sistemul de asistență socială; diversificarea și îmbunătățirea serviciilor de asistență socială prin elaborarea standardelor minime de calitate a serviciilor și crearea, implementarea mecanismelor de acreditare a prestatorilor de servicii sociale și control al calității serviciilor sociale respective; preluarea experiențelor pozitive în domeniu de la organizațiile neguvernamentale și internaționale prestatoare de servicii sociale.

Faptul că în prezent formele de îngrijire instituțională sunt cele mai utilizate se explică și prin subdezvoltarea serviciilor sociale. Sub aspectul raportului dintre costul și calitatea lor, serviciile acordate nu prezintă cea mai eficientă formă de asistență nici pentru copii, nici pentru persoanele adulte și vârstnice.

În vederea eficientizării sistemului existent de asistență socială, propunem modificarea mecanismului de acordare a prestațiilor sociale, care ar urma să se realizeze prin formarea unui buget separat al asistenței sociale, stabilirea unor proceduri clare de formare, administrare și planificare a acestuia în cadrul planificării cheltuielilor bugetare pe termen mediu, elaborarea și implementarea unei Baze unice de date ale beneficiarilor de asistență socială, în scopul utilizării și direcționării mai eficiente a mijloacelor către cetățenii și familiile mai puțin asigurate, revizuirea, consolidarea și perfecționarea cadrului juridic normativ ce reglementează acordarea asistenței sociale bănești, eficientizarea coordonării măsurilor și acțiunilor în domeniul asistenței sociale, întreprinse la nivel național și local de către organizațiile neguvernamentale și de către donatorii străini.

Dezvoltarea sistemului de servicii sociale ar trebui să se efectueze pe două direcții: 1) diversificarea formelor și tipurilor de servicii sociale și îmbunătățirea calității serviciilor prestate de către instituțiile sociale, 2) dezvoltarea formelor alternative de protecție și implementarea standardelor minime de calitate pentru acestea.

În scopul dezinstitutionalizării copiilor, a persoanelor cu dizabilități și a celor de vârstă înaintată, vor fi dezvoltate serviciile sociale acordate în cadrul comunității, ceea ce va permite menținerea grupurilor de persoane aflate în situații de risc în familia sau comunitatea respectivă prin:

- 1) (re)integrarea în comunitate cu sprijinul serviciilor sociale existente;
- 2) (re)integrarea în familiile proprii, familiile extinse sau plasarea la asistenți parentali (persoane/familii care asigură, prin activitatea pe care o desfășoară la domiciliu, îngrijirea și educarea necesare dezvoltării armonioase a copiilor în vederea asigurării (re)integrării în familia sa proprie (biologică), instituirii tutelei/curatelei, plasamentului în case de copii de tip familial sau în vederea adopției).

Dezvoltarea noilor forme de servicii sociale necesită participarea activă a autorităților administrației publice locale și a comunităților locale, îmbunătățirea serviciilor sociale locale și încurajarea inițiativelor civile locale. Prin urmare, este necesară extinderea spectrului de servicii sociale. În procesul dezvoltării și diversificării sistemului de servicii sociale trebuie să crească semnificativ rolul autorităților publice locale și al societății civile. Trecerea de la elaborarea unor politici sociale universale centralizate la formele comunitare ar conduce la o creștere masivă a participării societății civile la viața socială. În perspectivă, soluționarea comunitară a problemelor sociale se va extinde considerabil.

Cadrul legal în baza căruia se realizează măsurile de protecție socială a familiei și copilului încorporează: Codul Familiei al Republicii Moldova, nr.1316 din 26.10.2000; Legea privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994; Hotărârea cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii, nr.1478 din 15.11.2002; Hotărârea pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă, nr.1361 din 07.12.2007; Hotărârea pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar, nr.450 din 28.04.2006; Hotărârea pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial, nr.432 din 20.04.2007; Hotărârea cu privire la aprobarea Standardelor minime de calitate pentru casele de copii de tip familial, nr.812 din 02.07.2003, etc.

În pofida fenomenelor negative cu care se confruntă la moment familia, fenomene condiționate de declinul economic, îmbătrânirea populației, instabilitatea și insuficiența condițiilor de trai, precum și migrația legală și ilegală a membrilor familiei în căutarea unui loc de muncă, obiectivul prioritar al protecției sociale rămâne a fi dezvoltarea unui sistem coerent și unitar de suport al familiei. Sistemul național de protecție socială prevede prestații și servicii sociale adresate familiilor cu copii. În scopul asigurării echității sociale în asigurarea și respectarea drepturilor pentru toți copiii, în anul 2010 a fost efectuată creșterea substanțială și diversificarea normelor de cheltuieli pentru plata indemnizațiilor și ajutoarelor materiale pentru elevii (studenții) orfani, inclusiv cei aflați sub tutelă/curatelă, care își fac studiile în învățământul secundar, mediu de specialitate (colegiu) și superior, precum și majorarea cu 150% a cuantumului indemnizației de tutelă. Pe parcursul ultimilor ani se atestă tendința de creștere a cuantumului indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, însă impactul acestor plăți asupra bunăstării familiilor cu copii deocamdată rămâne a fi nesemnificativ, dat fiind cuantumul mic al plăților, valoarea lor reală fiind afectată și de nivelul înalt al inflației. În contextul eficientizării prestațiilor adresate familiilor cu copii, se impune abordarea asistenței familiilor în funcție de evaluarea venitului global mediu lunar al familiei și de necesitatea membrilor acesteia în asistență socială. Nevoia și dreptul copilului de a crește într-o familie sau într-un mediu cât mai apropiat de aceasta este un principiu de bază stipulat într-un șir de acte legislative naționale, principiul respectiv fiind asumat și de Guvernul Republicii Moldova odată cu ratificarea, la 12 decembrie 1990, a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Realizarea acestuia este asigurată prin dezvoltarea formelor optime de protecție a copilului aflat în dificultate. În contextul prevenirii abandonului și instituționalizării copiilor, în anul 2008 în 36 unități administrativ-teritoriale au fost instituite comisii pentru protecția copilului aflat în dificultate. Concomitent, au fost dezvoltate și diversificate serviciile sociale alternative instituționalizării – atât cele comunitare, cât și cele de tip familial, și anume: centre de zi și de plasament temporar pentru diferite categorii de copii aflați în dificultate, centre maternale, case de copii de tip familial, serviciul de asistență parentală profesionistă. Pentru asigurarea cadrului normativ de activitate a majorității serviciilor sociale menționate au fost aprobate regulamente-tip de funcționare și seturi de standarde minime de calitate.

O problemă acută cu care se confruntă astăzi familia este migrația legală și ilegală a părinților în căutarea unui loc de muncă. În temeiul Legii cu privire la migrația de muncă, nr.180-XVI din 10.07.2008, și în vederea asigurării protecției copiilor, a fost aprobată procedura de eliberare a certificatului de luare la evidență a copilului care rămâne în țară, a cărui părinte/reprezentant legal, cetățean al Republicii Moldova, se angajează la muncă în străinătate. Certificatele respective vor fi emise de autoritățile tutelare raionale/municipale.

Măsura respectivă este doar un prim pas în vederea asigurării respectării drepturilor și protecției copiilor afectați de migrația de muncă a părinților. În acest sens, va fi elaborat un nou Regulament cu privire la activitatea autorităților de tutelă și curatelă la nivel raional și local, unul din compartimentele prioritare urmând a fi axat pe responsabilizarea părinților în contextul prevenirii consecințelor negative ale abandonului social și riscului intrării în dificultate a copiilor, precum și pe identificarea unui mecanism intersectorial eficient pentru a nu permite ieșirea peste hotare a părinților fără a fi asigurată cel puțin reprezentarea legală a intereselor copiilor în lipsa acestora. În vederea optimizării politicii de protecție a familiei și copilului, eforturile trebuie să se concentreze asupra următoarelor aspecte: elaborarea, aprobarea și dezvoltarea mecanismelor legale pentru acreditarea, monitorizarea prestatorilor de servicii sociale, precum și a mecanismului de procurare a serviciilor sociale de la prestatori; implementarea la nivel național a unui sistem informațional de evidență a tuturor copiilor aflați în situație de dificultate, a serviciilor sociale existente și a celor necesare, a costurilor serviciilor și a personalului din sistemul de protecție a familiei și copilului; prevenirea abandonului social al copiilor ca urmare a migrației părinților în căutarea unui loc de muncă; eficientizarea activității organelor de tutelă din cadrul autorităților administrației publice locale de nivelul I și II în promovarea și respectarea drepturilor copilului, monitorizarea și evaluarea periodică a activității acestora; consolidarea eforturilor specialiștilor cu competențe în domeniul protecției drepturilor copilului în scopul prevenirii și contracarării fenomenului de violență asupra copilului; consolidarea capacităților profesionale ale specialiștilor cu competențe în domeniul protecției drepturilor copilului; promovarea adopției naționale.

În scopul *promovării egalității gender* au fost întreprinse următoarele activități: aprobarea Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, nr.5-XVI din 9 februarie 2006; aprobarea, prin Hotărârea Guvernului nr.485 din 29.03.2008, a Componentei nominale și a Regulamentului de funcționare a Comisiei guvernamentale pentru egalitate între femei și bărbați cu elemente noi de activitate; a fost adoptată Strategia

de promovare a egalității genurilor; culegerea statistică „Femei și Bărbați în Republica Moldova a fost completată cu noi indicatori conform recomandărilor experților și ale utilizatorilor de date statistice privind situația femeilor și bărbaților în domeniile vieții societății; a fost elaborat ghidul pentru utilizatorii de date statistice; au fost traduse în limba de stat și diseminate către autoritățile APC Standardele și mecanismele de promovare a egalității între femei și bărbați în politicile naționale [6].

În pofida acestor realizări, respectiva direcție a politicii sociale a statului necesită perfecționare și, în acest context, propunem un șir de recomandări: armonizarea legislației naționale cu documentele internaționale, prin elaborarea proiectului Legii de modificare și completare a Codului muncii și a legislației aferente acestuia; promovarea și implementarea proiectului Strategiei de asigurare a egalității de gen pe anii 2009-2015; în scopul fortificării mecanismului instituțional și realizării egalității gender; instituirea unității gender în cadrul APL și a Avocatului parlamentar în domeniul vizat. Pe segmentul prevenirea și combaterea violenței în familie au fost întreprinse următoarele activități: adoptarea Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie și a fost elaborat proiectul de Lege cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, care vizează procesul de armonizare a legislației naționale cu acestea; aprobarea Planului Național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011; instituirea unui sistem integrat de colectare a datelor statistice referitoare la violența manifestată în cadrul familiei: Sistemul Informațional Automatizat „Registru de Stat al Cazurilor de Violență în Familie; Fișele statistice pentru evidența cazurilor de violență în familie pentru specialiștii din trei domenii, cum ar fi: sănătate, protecție socială și poliție.

Pe direcția *prevenirii violenței în familie* propunem un șir de recomandări: promovarea proiectului de Lege ce vizează procesul de armonizare a legislației naționale la prevederile Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie; implementarea metodologiei integrate de colectare a datelor statistice referitoare la violența manifestată în cadrul familiei; elaborarea regulamentelor de funcționare a centrelor și a standardelor de calitate a serviciilor prestate victimelor violenței în familie și agresorilor familiari; asigurarea activității Grupului coordonator în domeniul prevenirii și combaterii violenței în bază de gen, inclusiv a violenței în familie.

Noile relații economice ale perioadei de tranziție la economia de piață au generat mai multe probleme de ordin social, care au afectat, în egală măsură, atât populația aptă de muncă, cât și păturile socialmente defavorizate, în special persoanele cu dizabilități.

Actualmente, conform legislației naționale, se identifică statutul de: invaliditate din copilărie; invaliditate de boală profesională; invaliditate de boală obișnuită; invaliditate survenită în urma unui accident de muncă; invaliditate determinată de schilodire în muncă în legătură cu avaria de la Cernobîl; invaliditate legată de serviciul militar sau special. În conformitate cu legislația în vigoare, protecția socială pentru aceste categorii de persoane se efectuează cu un set de prestații sociale, cum ar fi pensii și alte tipuri de prestații, asistență socială, asistență medicală, asistență de instruire sau educațională, integrare în câmpul muncii, inclusiv tratamente fiscale. Dacă analizăm tratamentele fiscale, potrivit Codului Fiscal al Republicii Moldova, orice prestație de asigurări sociale este considerată o sursă de venit neimpozabilă. În conformitate cu această lege, scutirea de impozite pentru persoanele cu dizabilități care primesc prestații sub formă de asigurări sociale constituie 12000 lei pe an, iar contribuabilul, pentru fiecare invalid din copilărie sau persoană invalid întreținută, este scutit de impozite în mărime de 7200 lei anual.

Cu privire la serviciile medicale, asistența medicală este efectuată în conformitate cu Legea Republicii Moldova privind asigurarea obligatorie de asistență medicală, nr.1585-XIII din 27.02.1998, care prevede servicii de asistență medicală în calitatea de asigurat și numai în cazul persoanelor cu dizabilități și al persoanelor care îngrijesc la domiciliu un copil invalid cu severitatea I până la vârsta de 18 ani îngrijirea medicală revine statului. Cu referire la indemnizația de invaliditate, aceasta se achită în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova – Legea privind asigurarea pentru accidente de muncă și boli profesionale, nr.756-XIV din 24.12.1999. Din 14 aprilie 2000, în conformitate cu prevederile Legii cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație, invalizii beneficiază de compensații nominative în schimbul înlesnirilor la plata serviciilor comunale, energiei electrice, procurării cărbunelui și lemnelor de foc.

Conform prevederilor legislației în vigoare, persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități cu vârsta de până la 18 ani, beneficiază de un șir de tipuri de prestații sociale, cum ar fi: compensații nominative, alocații sociale de stat, alocații pentru îngrijire, ajutoare sociale, alocații lunare de stat, compensații pentru procurarea produselor alimentare, compensații pentru transport, compensații anuale pentru deservire cu transport.

Astfel, Legea nr.933-XIV din 14.04.2000 prevede achitarea compensațiilor nominative la plata serviciilor comunale în special pentru persoanele cu dizabilități de gradul I, II și III. Prin urmare, Legea nr.499-XIV din 14.07.1999 prevede stabilirea alocației sociale de stat pentru persoanele cu dizabilități (inclusiv pentru copiii cu dizabilități), care nu îndeplinesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie din bugetul asigurărilor sociale de stat. Privind alocațiile pentru îngrijire, Legea nr.499-XIV din 14.07.1999 prevede stabilirea lor pentru următoarele categorii de persoane cu dizabilități:

- a) persoanele care îngrijesc la domiciliu un copil cu dizabilități cu vârsta până la 18 ani, cu severitatea I;
- b) persoanele cu dizabilități din copilărie de gradul I, cu condiția că aceste persoane nu se află la întreținerea deplină a statului;
- c) persoanele cu dizabilități de vedere de gradul I (nevăzători) – pentru însoțire și îngrijire la domiciliu.

În anul 2008 a fost adoptată Legea cu privire la ajutorul social, nr.133-XVI din 13 iunie. Scopul acestei legi rezidă în asigurarea unui venit lunar minim garantat familiilor defavorizate, prin acordarea ajutorului social, stabilit în conformitate cu evaluarea venitului global mediu lunar al familiei și a necesității de asistență. În ceea ce privește alocațiile de stat, acestea sunt stabilite prin Legea nr.121-XV din 3 mai 2001 pentru unele categorii de cetățeni, inclusiv invalizilor de război. De asemenea, pentru persoanele cu dizabilități de gradul I și II, pentru copiii cu dizabilități și persoanele care însoțesc o persoană cu dizabilități de gradul I sau un copil cu dizabilități se prevede, prin Legea nr.821-XII din 24 decembrie 1991, stabilirea compensației pentru călătoria în transportul în comun urban, suburban și interurban (cu excepția taximetrelor).

Schimbările sociale și economice produse în societatea contemporană au avut un profund impact asupra sistemului de protecție socială a persoanelor cu dizabilități. În încercarea de a răspunde acestei provocări, este necesară o reconsiderare a politicii sociale, ea urmând a fi capabilă să sprijine persoanele cu dizabilități pentru a beneficia de anumite oportunități. În acest sens, se impune crearea condițiilor pentru dezvoltarea lor individuală și realizarea de către ele a capacităților, drepturilor și libertăților în egală măsură cu toți ceilalți cetățeni, într-un final asigurându-se incluziunea lor socială. Progresele înregistrate pentru susținerea persoanelor cu dizabilități sunt un suport real, însă nu rezolvă în totalitate problemele cu care se confruntă această categorie a populației. Doar o abordare multisectorială, multidimensională și participativă poate genera soluții eficiente. Existența modelului actual medical de evaluare a gradului de afecțiune (prin care este pronosticat și, de altfel, legiferat statutul de invalid) stimulează retragerea persoanelor cu dizabilități din viața activă a societății, mecanismul de determinare a vitalității încurajând abuzul și suprasolicitarea pensiilor de invaliditate sau a alocațiilor sociale de stat [7]. În scopul trecerii consecvente a persoanelor cu dizabilități de la protecția socială (în sens restrâns) la incluziunea socială, asigurându-li-se recuperarea capacității lor de muncă și obținerea independenței față de alte persoane prin integrarea lor în societate, se impun reforme în acest domeniu. Reconsiderarea sistemului presupune deplasarea accentului de la stabilirea gradului de dizabilitate pe stabilirea capacității de muncă, ceea ce va facilita evaluarea obiectivă a capacității individuale de muncă, prestarea serviciilor de reabilitare medicală și profesională, alocarea prestațiilor bănești. Prin actul de semnare, la 30 martie 2007, a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Republica Moldova a demonstrat în acest sens voința politică de a stabili obiective clar definite, axate pe reorganizarea sistemului actual de protecție socială a persoanelor cu dizabilități. În contextul realizării obiectivului de promovare a deplinei participări a acestor persoane în societate se impune ajustarea legislației naționale în vigoare la prevederile celei internaționale. Un prim pas în această direcție a fost elaborarea Strategiei privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova (2008-2010), care pune accentul pe următoarele sarcini: modificarea noțiunii de „invaliditate” în corespundere cu prevederile internaționale ale Organizației Mondiale a Sănătății; schimbarea modului de stabilire a invalidității prin legiferarea sistemelor de determinare a gradului de dizabilitate la copii și a dizabilității în procente, racordată la capacitatea de muncă la persoanele adulte; prevederea diferitelor forme de asistență socială pentru compensarea dizabilității în funcție de necesitățile speciale; crearea și dezvoltarea unui sistem de formare, orientare și reabilitare profesională în vederea asigurării dreptului la încadrarea în câmpul muncii; adaptarea programelor educaționale și a mediului fizic la necesitățile persoanelor cu dizabilități; crearea condițiilor pentru satisfacerea necesităților speciale în reabilitarea medicală prin servicii de intervenție timpurie ș.a. Realizarea acestor măsuri, prin asigurarea posibilităților de evaluare mai obiectivă a capacității individuale de muncă, va oferi persoanelor cu dizabilități șanse egale și accesul la toate resursele de educație incluzivă, la tehnologiile noi, la serviciile medicale și sociale, la activitățile sportive, la bunuri și servicii de consum, acestea formând un complex întregit de servicii de reabilitare medicală, socială și profesională.

Din cele menționate putem afirma cu certitudine că reglementările în domeniu necesită a fi armonizate cu reglementările internaționale în domeniu, cu luarea în considerație a particularităților naționale și promovând drepturile omului. Inflația de reglementări, instabilitatea legislativă, neaplicarea normelor adoptate sunt păcate originare ale legislației moldovenești din ultimii ani, inclusiv ale celei privind protecția socială. După o perioadă de tranziție în care prevederi adoptate anterior anului 1991 au coexistat cu altele noi, adoptate posterior, reconsiderarea dreptului de proprietate privată, instaurarea treptată a regulilor economiei de piață și a democrației reprezentative au impus și o nouă concepție asupra protecției sociale și a mijloacelor de realizare a sa. Expresiile general-juridice ale acestor cerințe s-au materializat prin: Legea privind sistemul public de asigurări sociale de stat, Legea asistenței sociale, Legea privind sistemul public de pensii etc. care, fiind concepute drept reglementări-cadru, constituie baza unui șir impunător de legi speciale subsecvente, având meritul de a constitui un cadru legislativ general al activității de protecție socială prin consacrară principiilor și elementelor strategice ale acesteia, prin stabilirea instituțiilor juridice definitorii și instituirea regulilor fundamentale pentru domeniul protecției sociale. Exemplul cel mai semnificativ al instabilității în domeniu îl reprezintă circa 120 de texte interne. Lipsa de experiență, greutatea specifice unui atare demers și specificul politicii moldovenești au generat un proces greoi de reglementare, contradictoriu, în permanentă prefacere, rezultat cu existența unui număr foarte mare de texte, dispersate, uneori contradictorii, cu suprapuneri evidente, foarte complicate și, în consecință, greu aplicabile și, deci, inefficiente. Aceste dezavantaje constituie consecința logică a existenței unui număr impunător de acte normative (cca 40 de legi și 80 de hotărâri) în domeniul asigurărilor și asistenței sociale, la care se adaugă zeci de convenții internaționale ratificate, reunite într-un corpus masiv, nestructurat, dezordonat și inefficient.

Statul trebuie să creeze servicii funcționale de asistență socială și îngrijire, iar sistemul de prestații sociale urmează să fie abordat în complexitate. Aceasta este una dintre recomandările profesorului în Dreptul muncii Matti Mikkola, de la Universitatea din Helsinki. Expertul a făcut publică analiza legislației Republicii Moldova în domeniul protecției sociale și compatibilitatea acesteia cu Carta Socială Europeană în cadrul unei întâlniri, desfășurate în septembrie 2010 la Chișinău, cu factori de decizie, societatea civilă și mediul academic din republică în cadrul componentei de dezvoltare parlamentară a Programului Comun al Consiliului Europei și Uniunii Europene intitulat „Programul privind susținerea democrației în Moldova”.

Apariția studiului este determinată de sporirea numărului de demersuri și solicitări parvenite la Comisia protecție socială, sănătate și familie a Parlamentului Republicii Moldova din partea persoanelor fizice și juridice, cu privire la interpretarea anumitor articole ale legislației din domeniul social. „Republica Moldova duce în prezent lipsă de angajamente privind combaterea excluziunii sociale, condiții egale pentru muncitorii migranți, standarde de îngrijiri sociale, asigurarea dreptului la locuință etc.”, a spus Matti Mikkola în Raportul său. O altă constatare a expertului a fost că, în mare parte, legislația din domeniul social existentă se bazează pe tradiții sovietice, însă, odată ce Republica Moldova a inițiat procesul de integrare europeană, trebuie să aibă o altă abordare și în domeniul prestațiilor sociale [8].

Expertiza legislativă a analizat 11 legi de bază în domeniul protecției sociale din Republica Moldova și le-a evaluat din perspectiva corespunderii cu două tratate europene în domeniul social: Carta Socială Europeană și Convenția europeană cu privire la drepturile omului, documente ratificate de țara noastră anterior.

Soluția, după părerea noastră, poate fi în codificarea dreptului protecției sociale. În favoarea acestei propuneri pledează următoarele argumente, de ordin cantitativ și calitativ: inflația și instabilitatea textelor normative în domeniu necesită ordonare, raționalizare și eficientizare; exigența sistematizării și simplificării legislației în domeniul protecției sociale rezultă din necesitatea de eliminare a contradicțiilor și paralelismelor între prevederile numeroaselor texte oficiale, neuitând adevărul că, adesea, reglementările excesiv dispersate nu sunt respectate, deoarece nu sunt cunoscute; obiectivele prioritare prevăzute în Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008-2011 [9] se referă la transpunerea acquis-ului comunitar în legislația națională și la continuarea reformelor, inclusiv în domeniul protecției sociale; lipsa coerenței legislative în domeniu, determinată de multitudinea actelor normative existente; lipsa clarității actelor normative în domeniu și limitarea accesibilității determinate de modificările succesive ale legislației specifice; lipsa sistematizării regulilor, care să guverneze activitatea organelor de asigurare și asistență socială, în așa fel încât sistemul normativ să fie înțeles de toți și, prin urmare, să fie în mod facil controlabil; lipsa unei terminologii unitare etc. [10].

În sfârșit, codificarea reformatoare (creatoare, inovatoare) prezintă avantajul că, pe de o parte, se profită de ocazia sistematizării pentru a integra norme noi, inerente momentului efectuării sale, iar, pe de alta, pot fi

eliminate paralelismele, corectate disonanțele și soluționate contradicțiile în cadrul unui efort general de raționalizare, modernizare și integrare a corpusului juridic privind protecția socială.

Referințe:

1. Romandaș N. Dreptul protecției sociale. - Chișinău: CEP USM, 2004. p.17.
2. Zamfir E., Zamfir C. Politici sociale. România în context european. - București: Alternative, 1995, p.80.
3. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011, nr.295 din 21.12.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.18-20.
4. Strategia de unificare a sistemului de pensii. Ministerul Protecției Sociale, Familiei și Copilului. Direcția politici de asigurări sociale. http://mpsfc.gov.md/file/strategii/strat_unif_sist_pensii_md.doc, p.4, 7, 11-46, p.12-25.
5. Zamfir E., Zamfir C. Politici sociale. România în context European. - București: Alternative, 1995, p.100.
6. Proiectul strategiei privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (2009-2012). http://mpsfc.gov.md/md/proiecte_acte/. p.12-15.
7. Raportul Social Anual 2004, elaborat de Ministerul Sănătății și Protecției Sociale al Republicii Moldova. - Chișinău, 2005.
8. <http://www.coe.md>
9. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare pe anii 2008-2011, nr.295 din 21.12.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.18-20.
10. Лисица В.Н. Об основных направлениях кодификации законодательства в сфере социального обеспечения // Трудовое право, 2003, с.16-23.

Prezentat la 23.03.2011

COMPLEXITATEA SISTEMULUI FAMILIAL DE RELAȚIONARE

Cristina COROBAN, Maria BULGARU

Catedra Asistența Socială

The family is one of the oldest and stable forms of human living that ensures the perpetuation of humanity, evolution and continuity of social life. The social dimension of the family describes the relationship system in the couple, between parents, children and other siblings. Complex relationship systems are established between conjugal partners, ascendants and descendents and between members of nuclear family or other distant relation. The family has its own limits and borders. Each family member is part of different systems and subsystems, which involve assuming different statutes, roles and interactions.

Schimbările conexe pe care le parcurge societatea modernă generează procese sociale evolutive la toate nivelurile și formațiunile ei constitutive. Familia s-a dovedit a fi una dintre cele mai vechi și stabile forme de conviețuire umană, care asigură perpetuarea speciei umane, evoluția și continuitatea vieții sociale.

Istoria vie a umanității, sub totalitatea dimensiunilor sale, aparține cu desăvârșire familiei, fiind conturată prin coexistența bărbatului și a femeii, a relațiilor dintre ei și a relațiilor cu copiii. Familia este o realitate biologică prin uniunea dintre bărbat și femeie și prin procreație. Dimensiunea socială a familiei este descrisă prin comunitate de viață dintre soți, dintre părinți și copii și dintre alte rude. Relațiile de familie au un caracter de complexitate pe care nu-l găsim la alte grupuri sociale. Sociologul român M. Voinea susține că familia este un grup social constituit prin căsătorie, alcătuit din persoane care trăiesc împreună, au gospodărie casnică comună, sunt legate prin anumite relații naturale biologice, psihologice, morale și juridice și care răspund una pentru alta în fața societății [1].

Schema fundamentală a creșterii copiilor se formează prin modelul relațiilor dintre părinți. Calea de la influența educativă la achiziția comportamentală nu este una directă, ci este influențată de climatul familial; spre exemplu, aceleași influențe educative vor avea unele efecte diferite în funcție de climatul familial în care acestea se exercită. Creșterea și educarea copiilor transformă instituția familiei într-o structură grupală în care adultul intervine activ și responsabil în procesul de formare a personalității minorilor și de creare a unor comportamente dezirabile. Familia exercită, prin intermediul socializării, o puternică influență asupra nivelului de dezvoltare fizică, intelectuală și morală a copiilor și tinerilor, consolidând valorile și modelele tinerei generații. Instituția familiei este cea mai fidelă posesoare a tradițiilor și a valorilor naționale. În același timp, familia devine tot mai sensibilă la toate transformările ce au loc în societate. Schimbarea este astăzi omniprezentă în toate aspectele vieții sociale; astfel, schimbarea nu mai este privită cu reticență și teamă, dar este percepută ca o sursă generatoare de alternative.

Interpretarea familiei din perspectivă sistemică contribuie la abordarea complexă a acesteia ca entitate culturală, socială și economică, care garantează îndeplinirea aspirațiilor membrilor și asigură securitate emoțională, economică și sexuală. Înainte de a aborda familia ca sistem este necesar a defini însuși sistemul, care este un tot unitar format din părți componente interdependente și interactive. O schimbare într-o parte a sistemului generează modificarea celorlalte componente; prin urmare, familia ca sistem este mai mult decât suma părților componente. Conform teoriei sistemice elaborate de Ludwig von Bertalanffy, sistemul este constituit din părți ce nu pot funcționa în mod separat. Astfel, sistemul familial este constituit din subsisteme aflate în conexiune. Fiind o construcție sistemică complexă, pare evident că indivizii care formează grupul familial interacționează și se dezvoltă reciproc dezvoltând raporturi interpersonale complexe.

Familia întrunește toate formele de relaționare care sunt caracterizate de un înalt grad de intimitate personală, profunzime emoțională, angajare morală, coeziune socială și continuitate în timp. Sistemul familial de relaționare îmbracă forme diverse datorită unor raporturi de subordonare care asigură instituirea și menținerea familiei ca unitate socială: raportul de subordonare a sexelor explică instituirea grupului familial, iar cel de subordonare a vârstelor explică menținerea acestuia. Creatorul sociologiei moderne, francezul Auguste Comte, inițiază studiul relațiilor existente în familie de la premisa raporturilor din comunitate. În acest context, A. Comte dezvoltă un sistem explicativ bazat pe asumarea unei subordonări „naturale” între membrii comunității și, respectiv, membrii familiilor, descriind net raportul între sexe: poziția prioritară a bărbatului

comparativ cu cea a femeii. A.Comte susține că femeile sunt, în general, superioare bărbaților, printr-un mare elan spontan al simpatiei și al sociabilității, dar ele sunt inferioare în ce privește inteligența și rațiunea.

Înțeleasă și concepută ca funcționalitate integrală, normalitatea vieții familiale impune exercitarea adecvată a tuturor funcțiilor, rolurilor și sarcinilor adulților din cadrul familiei. Absența uneia dintre aceste funcții, datorată unei organizări deficitare a structurii familiei, are o serie de implicații în creșterea și educarea noii generații. Odată cu schimbarea compoziției familiale se schimbă rolurile familiei, conținutul acestora, precum și calitatea interacțiunilor dintre membrii ei și societate.

Familia, climatul familial și relațiile dintre membrii familiei sunt în măsură să-și pună amprenta, uneori decisiv, asupra comportamentului oamenilor în societate, asupra modului în care își îndeplinesc îndatoririle ce le revin, asupra valorilor pe care le promovează, asupra modului de raportare la realitățile sociale în general. Relațiile familiale au constituit dintotdeauna mediul optim de dezvoltare a oricărei ființe umane. Relațiile din cadrul familiei pot fi clasificate în câteva categorii principale [2]:

- relații dintre soți (parteneri), reglementate prin căsătorie sau consens;
- relații dintre părinți și copii (dintre ascendenți și descendenți);
- relații dintre descendenți (dintre copiii aceleiași cuplu);
- relații de rudenie dintre membrii cuplului familial și alte persoane (părinții din familia de origine, socri, cumnați).

Familia devine solul primar al dezvoltării ființei umane, iar copilul poartă imaginea imprimată a părinților și un criteriu de referință despre atitudinea lor. Calitatea interacțiunii membrilor familiei se cristalizează sub influența mai multor factori, dintre care putem distinge:

- constituția genetică și temperamentală, atât a copilului, cât și a părinților, care direcționează stilul de răspuns și capacitatea de adaptare a cuplului;
- suportul social și acțiunile presociale oferite de comunitate, precum și de tradițiile culturale și condițiile economice ale familiei;
- tipul interacțiunii părinților copilului cu propriii lor părinți, care reprezintă un element cu valoare predictivă asupra calității relației tata-fiu;
- capacitatea de adaptare socială a cuplului parental;
- patologia psihiatrică a unuia dintre părinți;
- dimensiunea familiei.

Familia reprezintă micromediul care oferă copilului prima experiență de viață, formându-i Eul social și Supraeul prin care acesta va primi, prelucra și estima informația ulterioară. Primele persoane de care se atașează copilul și pe care le iubește necondiționat, cu adevărat, sunt părinții. Primul model comportamental, prima autoritate semnificativă în relațiile de gen și în relațiile familiale sunt oferite de părinți. Interacțiunea părinți-copii este, în fond, un dialog social, schimbul fiind inițiat de ambii părinți, începând cu vârsta de două luni. Calitățile de familist și de părinte reclamă același efort ca și pregătirea de specialitate, perfecționarea continuă, deoarece respectivele competențe se formează și se cizelează treptat, bazându-se pe știință și artă, ambele presupunând vocație, pe o permanentă autoinstruire și autoperfecționare, pe dragoste și dăruire, pe valorificarea potențialului biopsihic și cultural.

În relația mamă – copil există o perioadă privilegiată, când se stabilesc cele mai trainice legături. Aceasta se întâmplă imediat postnatal, când părinții devin extrem de atrași de noul-născut. Copilul răspunde la dragostea părinților manifestându-și atașamentul față de ei, care devine evident în jurul vârstei de un an. Această legătură precoce își va exercita influența pentru tot restul vieții. Calitatea atașamentului copilului reflectă, în fond, calitatea relației stabilite cu părinții. În cadrul acestui sistem de relații, prioritatea rolului matern este evident chiar dacă nu am ține seama decât de considerentele biologice. Gestația, alăptatul se leagă de fondul biologic al ființei umane. Alte funcții, ca îngrijirea curentă a sugarului, pentru care femeia a dobândit o specializare ancestrală, ar putea fi considerate ca simple tehnici. Îngrijirea curentă cere totuși un anumit fel de îndemânare și o atitudine specială care sunt condiționate strict de maternitatea afectivă.

Mama este primul mediu al copilului după naștere, termenul de referință al primelor raporturi pe care copilul le întemeiază cu viața și cu lumea. Copilul este dependent de mamă și se diferențiază de ea cu greu. Mama ia numai treptat, în ochii lui, aspectul unui obiect precis și definitiv. În contact cu mama, copilul își găsește sprijinul necesar, încrederea și sentimentul de securitate și echilibru. Copiii lipsiți de afecțiune în această fază preverbală a vieții rămân vulnerabili, atât organic, cât și psihic, pe tot parcursul vieții. De aceea,

simplică îngrijire fizică, acasă sau în creșă, a copilului nu este suficientă. Relațiile dintre oameni sunt deosebit de complexe și importante, ele reprezintă, de fapt, structura reușitelor sau dezastrilor umane, care creează un model de comunicare interumană.

Lipsit de autonomie, copilul are nevoie de protecția constantă și totală a altei persoane. Certitudinea că mijloacele sale de existență sunt asigurate și, mai ales, certitudinea că cineva îl poate asista în permanență are un rol fundamental în formarea echilibrului psihic al copilului. Substituirea prezenței mamei înseamnă pentru sugar pierderea protecției vitale; sugarul nu se bucură, decât cu rare excepții, de prezența altei persoane, ci numai de prezența acelei persoane lângă care el a experimentat sentimentul de protecție și siguranță. Mama creează și întreține securitatea, stabilitatea și suportul copilului.

Terapeuții atestă o contribuție majoră a mamei și în instalarea funcției verbale la copil. Prin prezența sa, prin rolul său, mama intervine ca mediator între ceea ce dorește copilul să exprime și mijloacele de exprimare de care el dispune. Funcția semnificativă a mamei în dezvoltarea capacității verbale se descrie prin următoarele particularități:

- limbajul se dezvoltă prin imitație; astfel, relația mamă – copil se conturează pentru început pe autoritatea mamei;
- copiii plasați în servicii de ocrotire rezidențială prezintă, de obicei, pe lângă carențele în dezvoltare, și o întârziere gravă în dezvoltarea limbajului;
- reluarea contactului cu mama generează o reversibilitate a deficitului în dezvoltarea limbajului, dacă perioada de separare nu variază mai mult de 4 luni;
- sectorul cel mai afectat de tulburarea dezvoltării limbajului este acela care integrează capacitatea narativă, și nu cea expresivă.

Copilul este o ființă socială, care intră în relație socială cu mama sa încă din perioada de nou-născut și comunică cu aceasta prin intermediul simbolurilor prestabilite de ei. Deoarece este mai puțin implicat biologic, funcțiile tatălui nu sunt la fel de complexe ca cele ale mamei. Aceasta însă nu înseamnă că rolul tatălui poate fi neglijat. El aduce o contribuție esențială în protecția copilului și consolidarea sentimentului de protecție în conștiința acestuia, extinde posibilitățile de elaborare și experimentare a atitudinilor și comportamentelor lui socioafective, echilibrează potențialul său psihic, care nu-și găsește deplina valorificare decât în cadrul unei viziuni integratoare, feminine și masculine a societății.

Figura tatălui se fixează în conștiința copilului mai târziu decât cea a mamei și, pe măsură ce trece timpul, tinde tot mai mult să se echilibreze. Se recunoaște în general că, spre deosebire de rolul mamei, care este direct, rolul tatălui operează și sub forme difuze, indirecte, în primul rând prin influența pe care tatăl o exercită asupra mamei, asupra sentimentelor sale de siguranță și încredere, asupra echilibrului său interior, prin contribuția de cele mai multe ori hotărâtoare la asigurarea condițiilor economice ale familiei, la formarea și stabilitatea atmosferei familiale.

La început, prezența paternă constituie pentru copil o simplă dublare a prezenței materne, pe care o secundază și uneori o substituie. Tatăl introduce, prin apariția sa, o notă nouă în sentimentul inițial de contopire a copilului cu mama. Tatăl îl scoate pe copil din ambianța maternă și îl trage spre exterior, îl stimulează să-și urmeze calea proprie în viață, să devină el însuși.

Indiferent de stilul educativ, părintele proiectează pentru copilul său anumite aspirații și dorințe pe care nu a reușit personal să le realizeze în viață. Pentru fiecare părinte copilul constituie un nou viitor. Fără a ține cont de posibilitățile copilului, deseori părinții îl consideră drept o șansă oferită de destin pentru a nu repeta propriile greșeli. Familia are tendința de a se reproduce socioprofesional. Părinții investesc în cariera copiilor lor pentru că le doresc acestora o viață mai bună, părinții devin sensibili la calitatea copilului [3].

Majoritatea părinților preiau modelul educației pe care au primit-o sau procedează exact invers, în cazul în care n-au fost mulțumiți de experiența propriilor părinți. Unul dintre cele mai importante lucruri pe care trebuie să îl transmită un părinte copilului său este acela de a-l face să se știe iubit. Adina Băran-Pescaru consideră că acest lucru este unul firesc, confirmând că fiul sau fiica va conștientiza ulterior normalitatea acestor lucruri. Experiența practică confirmă însă că există și mame care își umilesc copiii, atribuindu-le cuvinte dure, care îi afectează pe tot parcursul vieții. De aceea, există și adulți convinși că sunt incapabili și lipsiți de abilități, aceste lucruri venind din copilărie, dintr-o perioadă în care se crede că persoanele cele mai apropiate știu ce este mai bine pentru ei [4]. Calitatea de părinte nu înseamnă nicidecum un „drept de proprietate” asupra copilului, dar implică onorarea obligațiilor față de propriul copil.

Dacă copilul cunoaște ce se cere de la el în diferite situații, va ști cum să acționeze. Pentru a-i dezvolta încrederea în sine, este util să i se dezvolte anumite abilități, din care va învăța să se simtă independent. Aprobarea comportamentului copilului de către părinți reprezintă o demonstrație netă pentru sine că poate realiza anumite lucruri; aceasta îi oferă securitate și încredere în viitor. Un comportament ferm în raport cu propriii copii și o discuție constructivă cu aceștia le garantează părinților reciprocitatea relației și cunoașterea situației copiilor în detalii.

În orice relație, inclusiv în relația primară cu părinții, există două dimensiuni care se pot modifica în timp: dimensiunea afiliativă, de apropiere, de atașament și dimensiunea individualizantă, de distanțare, de auto-susținere. Prima dimensiune este singura prezentă în mod evident, copilul simțindu-se una cu părintele; apoi, la o vârstă mai mare, copilul începe să realizeze că există o lume în afara familiei. Procesul va continua, cu perioade de progres accentuat și perioade mai calme, până la vârsta adultă, când se presupune că ar trebui să se atingă o stare de independență relativă a individului față de părinți. Adolescența este una din perioadele cele mai dinamice din parcursul procesului de individualizare, în care tânărul simte nevoia să se desprindă de modelul parental, pentru a-și afirma personalitatea. Familia livrează copilului sentimentul de siguranță, care îi permite să se emancipeze și să-și dezvolte personalitatea. Astfel, rolul familiei în formarea omului este unul primordial. În familie copilul va fi învățat și deprins:

- să iubească, să compătimizească, să uite de orgoliu și să se dăruiască celor apropiați;
- să păstreze anumite tradiții;
- să înțeleagă corect și să respecte autoritatea părinților, care servesc drept model comportamental, respectând anumite reguli, manifestând autodisciplină, responsabilitate;
- să pună preț pe muncă.

Istoricul dezvoltării familiei denotă un raport de intercondiționare între calitatea relațiilor familiale și gradul de organizare și funcționare a societății. Familia reprezintă agentul de bază al socializării, al procesului de însușire temeinică și liber consimțită a normelor, valorilor și regulilor de conduită concordante cu modelul etico-normativ al societății, asigurându-i capacitatea de a exercita adecvat rolurile sociale, participarea conștientă la urmărirea și la realizarea finalităților fixate.

Partenerii cuplului familial se raportează unul la altul prin rolurile și statusurile de soț și soție. Acești parteneri îndeplinesc în raporturile cu descendenții lor rolul de părinți. Descendenții îndeplinesc rolul de copii în raport cu părinții lor și rolul de frați sau surori în raport cu colateralii lor. Pentru fiecare rol în parte societatea a configurat un set de comportamente.

Începutul vieții de cuplu este focusat pe modelul relației de cuplu dintre părinții noștri. Dacă această relație a fost una extrem de tradițională, bazată pe roluri bine conturate ale fiecăruia dintre parteneri, foarte probabil că și noi, la rândul nostru, vom caută un partener cu care să putem reproduce același tip de relație tradițională. De aceea, se spune că în fiecare căsnicie sunt de fapt câteva modele relaționale: fiecare partener venind „de acasă” cu modelul căsniciei părinților, pe care va încerca să îl reproducă sau să îl excludă, pe cât de mult posibil, și în propria căsnicie, pentru a nu crea tensiuni și conflicte. Întrucât tensiunea și conflictul sunt prezente în fiecare sistem, este important ca la nivelul familial acesta să fie menținut sub control. Familia reprezintă un exemplu relevant pentru echilibrul dinamic, deoarece în contexte diferite ea este provocată să răspundă la situații de stres, conflicte și tensiuni atât din interior, cât și din exterior, identificând astfel modalități specifice de adaptare.

În cadrul aceluiași sistem familial mai există o a treia categorie de relații, și anume: cele dintre frați. Locul pe care fiecare dintre frați îl deține în ierarhia copiilor influențează nu numai tipul de relații interpersonale pe care fiecare îl va dezvolta mai târziu, dar și personalitatea lor. Se spune adesea despre copiii singuri la părinți că sunt mai egoiști, mai puțin cooperanți, mai puțin sociabili. Pe de altă parte, experiența de frate mai mare poate contribui fie la dezvoltarea unui comportament, fie la apariția unei atitudini de revendicare, legată de preocuparea excesivă a părinților de nevoile fraților mai mici. Mezinul crește în sânul familiei având o experiență complet diferită de cea a fraților mai mari. Sentimentele de ocrotire și preocupare din partea întregii familii pot contribui la dezvoltarea unui sentiment de securitate deosebit de puternic. Alteori însă, postura de cel mai mic din familie poate predispuce la apariția unei personalități slabe, dependente, permanent frământate de îndoieli și incertitudini vis-à-vis de capacitatea proprie de realizare. Copilul mijlociu crește adesea având sentimentul că este uitat undeva la mijloc. Terapeuții de familie au constatat că adesea cuplurile sunt formate din oameni care au avut aceeași poziție în ierarhia fraternală și, deci, o experiență similară în cadrul familiei de origine [5].

În familiile extinse, acestor tipuri principale de relații – copil-părinte, părinte-părinte, copil-copil – li se adaugă și cele datorate prezenței bunicii. Relațiile nepoți-bunici au fost oarecum neglijate de literatura de specialitate, fiind fie expediate ușor sub pretextul unei lipse de specificități, fie percepute prin prisma unor șabloane de tipul „bunicii sunt cei care îi răsfăță pe nepoți”. Buneii au un rol prioritar, în cazul absenței fizice sau psihologice a unuia sau a ambilor părinți, care impun copiilor un mod particular de raportare la conceptul de autoritate, apartenență, securitate și afectivitate. Alteori, bunicii joacă rolul de mediatori între părinți și copii, imprimând relației dintre aceștia anumite caracteristici.

Relațiile de familie sunt întotdeauna recunoscute în cadrul mai larg al gradelor de rudenie. Antropologii subliniază faptul că trăsătura fundamentală a relațiilor de rudenie este mai curând culturală și socială, decât biologică, reflectând adesea viziunea despre lume a unui grup uman. Chiar relațiile originar biologice dobândesc o investire culturală, prin prisma modelului de grup: de exemplu, deși relația de reproducere este universal biologică, există societăți în care copilul spune „tata” nu numai tatălui biologic, ci mai multor persoane. De asemenea, în unele societăți, rudele sunt recunoscute numai pe linie masculină, descendența patrilineală, iar în altele rudele sunt recunoscute pe ambele linii de descendență. În comunitățile arhaice, rețeaua de rudenie deține o importanță capitală, ea suprapunându-se structurii sociale a grupului respectiv. Fiecare societate are un sistem familial, adică un cod de reglementare a relațiilor dintre bărbați și femeile de vârstă matură și dintre aceștia și descendenții lor, chiar dacă există variații culturale de la o zonă la alta.

Criteriile uzuale de diferențiere a sistemelor familiale sunt următoarele:

1) gradul de cuprindere: fiecare individ face parte din două familii nucleare (familia de origine, în care el deține rolul de copil, și propria familie întemeiată prin căsătorie, numită familie nucleu de procreare);

2) transmiterea moștenirii (proprietate, nume, status): se poate face pe linia tatălui (patrilineal), pe linia mamei (matrilineal) sau bilineal. În majoritatea țărilor de cultură europeană, numele se transmite patrilineal, iar proprietatea și statusul – bilineal;

3) stabilirea rezidenței: când un nou cuplu își stabilește reședința în familia sau în comunitatea de proveniență a soțului/soției, sistemul de stabilizare a rezidenței este patrilocal (matrilocal). Când o familie nou-întemeiată își fixează rezidența în afara unității de proveniență a părinților, cum se întâmplă în majoritatea societăților industriale, sistemul de rezidență se numește neolocal;

4) modul de exercitare a autorității: poate fi patriarhal (bărbatul mai în vârstă, în familia extinsă, sau soțul, în familia nucleară, dețin întreaga autoritate), matriarhal (sistem destul de rar întâlnit, în care femeia mai în vârstă sau soția exercită întreaga autoritate) sau egalitar (împărțirea autorității între cei doi soți, relația de parteneriat, și nu de subordonare, constituie astăzi tendința majoră în modificarea conținuturilor de status/rol marital);

5) numărul de soți/soții aflați în relații conjugale:

- ✓ familia de tip poliandric, rar atestată de cercetările antropologice, presupune existența unei femei și a mai multor soți, descendența fiind stabilită matrilineal;
- ✓ familia de tip poligamic presupune existența unui bărbat și a mai multor soții, descendența se stabilește patrilineal și este întâlnită și astăzi în zonele de religie islamică;
- ✓ familia de tip monogamic este cea mai răspândită formă de familie și cea mai persistentă de-a lungul timpului. Ea presupune conviețuirea în cuplu soț-soție, iar descendența este stabilită matrilineal sau patrilineal.

Din perspectivă structuralist-funcționalistă, familia reprezintă un ansamblu de relații speciale cu conținut stabilit formal sau informal. Tipuri diferite de relații se stabilesc între partenerii conjugali, între ascendenți și descendenți și între membrii familiei nucleare și cei cu grade de rudenie mai largi. Nomenclatorul gradelor de rudenie diferă de la o societate la alta, în unele fiind extrem de sărac, iar în altele foarte bogat.

Toate relațiile intrafamiliale: copil-părinte, părinte-părinte, frate-frate, nepot-bunic, se constituie ca modele și repere în termeni de valori morale, valori interpersonale de orientare și implicare socială. Chiar dacă procesul de împlinire a personalității unui individ nu se termină niciodată pe deplin, baza acestui proces are loc în primii ani de viață, *cei șapte ani de acasă*, și în perioada de până la desprinderea tânărului de familie. Influența familiei continuă indirect asupra individului, în special din motive economice sau conjuncturale, datorate de lipsa unui spațiu locativ separat. Influența mediului familial se face prezentă și indirect prin intermediul a ceea ce psihanaliztii numesc introiecții, modele și seturi de valori preluate din exterior și interiorizate sub forma unor modele sau valori devenite personale [6].

Studiind impactul primelor instanțe de relaționare asupra dezvoltării individului, ca individ independent și ca partener social, este necesar să facem apel și la relațiile din afara familiei. Este de menționat aici rolul agenților de aceeași vârstă – prieteni, colegi, vecini, care interacționează în procesul de socializare. În interacțiunea cu cei de o vârstă, copiii învață să devină atât cooperanți, cât și competitivi, învață să se raporteze cu ceilalți la egal și își conturează o imagine de sine care ține cont nu numai de ceea ce reprezintă copilul în cadrul sistemului familial, ci și în mediul micro-social. De asemenea, în afara relațiilor cu cei de aceeași categorie de vârstă, există relații privilegiate cu anumiți adulți – profesori, antrenori, preoți – oameni cu un anumit statut de la care copilul preia, sub forma unor deziderate sau modele de urmat, anumite caracteristici ale acestora.

Raportul părinți-copii studiat sub semnul socialului pune accent și pe perspectiva șanselor școlare și sociale. Familia are tendința de a se reproduce socioprofesional. Profesia părinților determină motivația intrinsecă a copiilor spre orientarea profesională. În acest sens, este necesar să menționăm exigențele societății contemporane care determină dezvoltarea sistemelor școlare și o selecție a indivizilor în funcție de meritele personale, și nu de determinațiile mediului de proveniență. Școala devine o oportunitate prin care individul își poate depăși condiția socială inițială; astfel, se sparg tiparele despre copiii din familiile socialmente vulnerabile și despre șansele lor de ascendență profesională. Părinții investesc în cariera școlară a copiilor lor pentru că le doresc acestora o viață mai bună. Disparitatea socială privind școlarizarea copiilor capătă astfel o nouă față prin prisma prestigiului instituției unde este școlarizat copilul și posibilităților familiei de a suporta întreținerea în asemenea instituții.

Toate aceste efecte au, desigur, manifestări negative asupra educației copiilor și tinerilor în familie.

Ca urmare a celor expuse, putem afirma că fiecare familie este o totalitate, adică mai mult decât suma elementelor sale, dar este în același timp parte a altor sisteme din contextul mai larg al societății în care este integrată. În cadrul familiei există totalități mai mici, care, la rândul lor, sunt parte a grupului mai mare; respectiv, există subsisteme. Individul este cel mai mic subsistem din cadrul familiei. Familia are propriile sale granițe sau limite, granițe care pot fi mai mult sau mai puțin difuze, permițând diverse grade de schimb de informație cu mediul extern. Fiecare membru al familiei aparține unor sisteme și subsisteme diferite și, astfel, va îndeplini simultan diverse roluri, care implică diferite statute, funcții și interacțiuni.

Referințe:

1. Voinea M. Sociologia familiei. - București 1993, p.32.
2. Mihăilescu I. Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz. - Iași: Polirom, 2003, p.158.
3. Iluț P. Sociologia și antropologia familiei. - Iași: Polirom, 2005, p.216.
4. Băran-Pescaru A. Familia de azi. O perspectivă sociopedagogică. - Editura Aramis, 2004. p.193.
5. Mitrofan I., Vasile D. Terapii de familie. - București: SPER, 2001, p.125.
6. Spînu M. Introducere în asistența socială a familiei și protecția copilului. - Chișinău, 1998, p.9-20.

Bibliografie:

1. Bulgaru M. Asistența Socială: fundamente teoretice și practice. - Chișinău, 2009, p.346-382.
2. Ciupercă C. Cuplul modern între emancipare și disoluție. - Tipoalex, 2000, p.81-97.
3. Scutaru A. Familia monoparentală de la vulnerabilitate la autocontrol. - Iași, 2006, p.13-23.

Prezentat la 01.04.2011

ANALIZA CADRULUI LEGISLATIV PRIVIND PROBLEMELE COPIILOR RĂMAȘI FĂRĂ ÎNGRIJIRE PĂRINTEASCĂ

Maricela BEJAN

Catedra Asistență Socială

At a time when government responses to child and family policy issues are subject to radical change, this article analyses the principal areas of social policy affected by the needs of children and of parents.

Over the past number of years there has been a significant refocus in the delivery of Child Welfare and Protection Services in Moldova. There has been a move towards developing family and community support initiatives in order to identify issues at an early stage and to address them within the context of the family, while at the same time ensuring high quality care structures for any child in need of them.

Începând cu anul 1990 Republica Moldova a suportat multiple consecințe ale procesului de tranziție de la economia centralizată spre o economie de piață, ceea ce a condus la stagnare economică, creșterea inegalității veniturilor și la deteriorarea condițiilor de trai ale familiilor și copiilor.

Declinul economic a condus la deteriorarea standardelor de viață, la deprecierea salariilor și a altor surse de venit, precum și la limitarea posibilităților de angajare în câmpul muncii. Situația economică precară a generat o migrare considerabilă a populației. În ultimii ani aceasta a devenit o modalitate de complementare a veniturilor familiale. Ca rezultat, copiii adesea sunt lăsați în grija bunicilor, vecinilor sau rudelor, mulți dintre ei abandonează școala sau ajung în stradă.

Impactul combinat al sărăciei, alcoolismului, dependenței de droguri, traficului de ființe umane și prostituției, violenței în familie și al investițiilor neadecvate în sectorul social au slăbit capacitatea familiilor de a-și ocroti copiii, cauzând creșterea numărului de copii cu necesități speciale, în mod deosebit abandonați, fără adăpost, abuzați, neglijați, al copiilor aflați în conflict cu legea, dependenți de droguri și alcool. Familia s-a detașat în mare măsură de grijile sănătății fizice, morale și intelectuale a propriilor copii. Toate acestea afectează din ce în ce mai mult bunăstarea copilului și a familiilor. Copiii ajung să fie privați de grija părintească și de mijloace de trai, ca rezultat fiind instituționalizați.

În scopul promovării eficiente a politicii statului în vederea îmbunătățirii calității vieții copilului și a familiei, Guvernul Republicii Moldova a adoptat o serie de legi: Legea privind drepturile copilului, nr.338-XIII din 15.12.1994; Codul Familiei, nr.1316-XIV din 26.10.2000; Hotărârea nr.51 din 23.01.2002 despre aprobarea Concepției naționale privind protecția copilului și a familiei; Hotărârea nr.1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii; Hotărârea nr.512 din 25.04.2003 privind aprobarea Listei contraindicațiilor medicale pentru persoanele care intenționează să adopte copii; Hotărârea nr.812 din 02.07.2003 cu privire la aprobarea Standardelor minime de calitate pentru casele de copii de tip familial; Hotărârea nr.450 din 28.04.2006 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar; Hotărârea nr.581 din 25.05.2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă; Hotărârea nr.432 din 20.04.2007 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial; Hotărârea nr.1177 din 31.10.2007 cu privire la instituirea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate și aprobarea Regulamentului-cadru de activitate a acesteia; Hotărârea nr.1361 din 07.12.2007 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă; Hotărârea nr.314 din 17.03.2008 pentru aprobarea Regulamentului privind utilizarea mijloacelor financiare din bugetul de stat în scopul organizării odihnei și întremării unor categorii de copii în sezonul estival 2008; Hotărârea nr.1479 din 25.12.2008 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă; Planul Național de măsuri cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011.

Toate aceste legi, acte normative și strategii statale prevăd apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copiilor rămași fără îngrijire părintească.

Conform art.51 (1) din Codului Familiei, se consideră copil persoana care nu a atins vârsta de 18 ani. Copilul rămâne fără îngrijire părintească în cazurile de deces al părinților, de decădere a lor din drepturile părintești,

de abandon, de declarare a părinților ca fiind incapabili, de boală sau absență îndelungată, de eschivare de la educația copiilor, de la apărarea drepturilor și intereselor lor legitime, inclusiv în cazul refuzului părinților de a-și lua copiii din instituțiile educative, curative sau din alte instituții în care se află aceștia, precum și în alte cazuri de lipsă a grijii părintești [1].

Potrivit Legii privind drepturile copilului, toți copiii sunt egali în drepturi, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială [6]. Fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu ei, la educație din partea părinților, la dezvoltarea capacităților intelectuale, la libertatea gândirii și conștiinței, la apărarea demnității și onoarei [1, art.51]. În cazul în care părinții nu au posibilitatea de a întreține copiii minori, copiii au dreptul la întreținere de către surorile și frații majori apti de muncă care dispun de mijloace financiare [1, art.86] sau la întreținere de către bunici care dispun de mijloace eficiente [1, art.87]. Copilul nu poate locui în familia sa biologică sau extinsă când aceasta contravine intereselor sale.

Drepturile la educație ale copilului rămas fără îngrijire părintească sunt asigurate de autoritatea tutelară. Autoritatea tutelară depistează copiii rămași fără ocrotire părintească, ține evidența acestora și, în fiecare caz aparte, în dependență de circumstanțele concrete în urma cărora copiii au rămas fără ocrotire părintească, alege forma adecvată de protecție a copiilor, asigurând controlul sistematic asupra condițiilor de întreținere, educație și instruire a acestora [1, art.112 alin.(2)]. Organul abilitat cu eliberarea avizului pentru aprobarea măsurilor de protecție a copilului și monitorizarea acestora este Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate. Comisia are următoarele scopuri: garantarea și promovarea bunăstării copilului, asigurarea dreptului copilului de a crește într-un mediu familial, ținând seama, în primul rând, de interesul superior al copilului, pentru a-i asigura o dezvoltare armonioasă din punct de vedere emoțional, intelectual și fizic; asigurarea alegerii formei optimale de îngrijire a fiecărui copil, cu accent pe serviciile de tip familial, pe plasamentul într-un serviciu de tip rezidențial, aceasta fiind măsura finală de protecție a copilului [4, p.2].

Luând în considerație efectele negative ale instituționalizării asupra copilului, politicile sociale de stat sunt orientate spre dezinstituționalizare și favorizarea serviciilor de ocrotire a copilului rămas fără îngrijire părintească de tip familial. Planul Național de măsuri cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijire părintească pentru anii 2010-2011 prevede elaborarea și promovarea mecanismelor de supervizare și monitorizare a activității Comisiilor pentru protecția copilului aflat în dificultate, în scopul eficientizării procesului de prevenire a instituționalizării copilului [7, p.2].

Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate are următoarele obiective: monitorizarea respectării prevederilor actelor normative, în cazul recomandării de a plasa copilul în servicii de tip familial, apropiat mediului familial; plasarea copilului în familia asistenților parentali profesioniști, în conformitate cu Regulamentul cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă; informarea consiliului raional/municipal despre necesitatea dezvoltării serviciilor noi de protecție a copilului sau extinderii celor existente; monitorizarea serviciilor prestate copiilor aflați în dificultate; înscrierea într-un registru special a organizațiilor neguvernamentale care prestează servicii de protecție a copilului în respectiva unitate administrativ-teritorială; recepționarea plângerilor ce țin de protecția copilului aflat în dificultate în diferite tipuri de îngrijire, examinarea și, după caz, readresarea lor pentru examinare autorității tutelare, monitorizarea examinării plângerilor în cauză; prezentarea rapoartelor trimestriale Consiliului raional/municipal și anual – Ministerului Protecției Sociale a Familiei și Copilului [4, p.2].

În Codul Familiei sunt menționate următoarele forme de protecție a copilului rămas fără ocrotire părintească: reintegrarea în familia biologică – familia în care s-a născut, în familia extinsă – rudele lui până la gradul IV inclusiv; adopția; tutela (curatela); asistența parentală profesionistă; plasamentul în casa de copii de tip familial; plasamentul în instituția rezidențială de orice tip, alte forme de protecție, în condițiile legii. La alegerea formei de protecție se va lua în considerație cu prioritate interesul superior al copilului. De asemenea, se va ține cont în mod obligatoriu de proveniența etnică, de apartenența la o anumită cultură, de religie, limbă, starea de sănătate și dezvoltarea copilului în vederea creării unor condiții de viață care să asigure continuitatea în educația lui. Autoritatea tutelară monitorizează și evaluează, nu mai rar de o dată în șase luni, situația copilului rămas fără ocrotire părintească, căruia i s-a aplicat o formă de protecție [1, art.115].

La luarea deciziilor referitor la protecția copilului organele cu responsabilități în domeniul protecției copilului vor ține cont de următoarele principii: prevalarea interesului superior al copilului; asigurarea dreptului copilului de a fi îngrijit de către părinții săi; responsabilitatea părinților de a-și îngriji copiii și de a le asigura

o dezvoltare fizică, mintală, spirituală, morală și socială adecvată; asigurarea creșterii copilului într-un mediu familial pentru dezvoltarea deplină și armonioasă a personalității sale; necesitatea de a dezvolta capacitatea copilului pentru ca acesta să fie în stare să-și exprime opiniile referitor la problemele ce-l afectează și luarea în considerație a opiniilor copilului în funcție de vârsta și gradul său de maturitate; prioritatea menținerii relațiilor familiale, inclusiv plasarea împreună a copiilor din aceeași familie, în cazul în care nu este posibil ca aceștia să rămână cu părinții biologici; oportunitatea creșterii în continuare a copilului în mediul său etnic, religios, cultural și lingvistic; obligativitatea acordării protecției și asistenței sociale în cazul în care un copil se află în dificultate; necesitatea păstrării în strictă confidențialitate a informației cu privire la copil și familia sa [4, p.5].

Măsurile de protecție alternativă a copilului rămas fără îngrijire părintească, ca răspuns la nevoia de separare temporară sau permanentă a copilului de familia biologică, sunt prioritar formele de protecție de tip familial: Casele de copii de tip familie, Asistența parentală profesionistă și Centrele de plasament de tip familial.

Standardele minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă și casele de copii de tip familie se bazează pe următoarele principii: *principiul respectării interesului superior al copilului* – toate acțiunile și deciziile privind copilul trebuie să răspundă necesităților copilului și să asigure dezvoltarea armonioasă a acestuia; *respectarea dreptului copilului de a crește și a fi educat în familie* – fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, cu excepția cazurilor în care separarea de părinți este în interesul superior al acestuia; *respectarea identității copilului* – luarea în considerație a totalității trăsăturilor personale și comportamentale ale copilului ca individ și membru al societății; *menținerea legăturilor cu familia biologică a copilului* – copilul separat de părinți are dreptul să întrețină relații personale și contacte directe și indirecte cu părinții, dacă aceasta nu contravine intereselor lui; *plasarea fraților și surorilor împreună* – la prestarea serviciilor se va respecta dreptul fraților și surorilor de a locui împreună; *respectarea opiniei copilului* – copilul participă la luarea deciziilor cu privire la îngrijire și planurile de viitor, în funcție de vârstă, experiență și capacitatea de înțelegere, și beneficiază de sprijin și asistență în exercitarea acestui drept; *nondiscriminarea* – acceptarea diversității etnoculturale și promovarea egalității; *abordarea individualizată multidisciplinară* – asigurarea intervenției personalizate, pe o perioadă determinată de timp, cu obiective, activități și termene de realizare prestabilite, adecvate nevoilor copilului, cu participarea specialiștilor și a familiei; *accesul la servicii sociale de calitate* – asigurarea respectării standardelor minime de calitate a serviciilor sociale; *confidențialitatea informației despre copil și familie* – dreptul copilului și al familiei la intimitate și la respectarea vieții sale private [5, p.2].

La soluționarea problemei ce ține de plasarea copilului într-o instituție de tip familial se va ține cont de opinia copilului, de recomandările incluse în planul său individualizat. În luarea deciziei de a plasa copilul în familie se va ține cont de factorii care pot influența procesul de adaptare a copilului; decizia urmează a fi luată de echipa multidisciplinară, pe baza unei analize a informațiilor disponibile referitoare la familie și la copil. Necesitățile specifice culturale, etnice, religioase, de origine și de limbă ale copilului vor fi comparate cu cele ale familiei de părinți-educatori în care urmează a fi plasat copilul. Copilul va fi pregătit în vederea plasării; i se vor explica motivele ce au determinat plasarea; același lucru se va efectua cu părinții-educatori, care trebuie să cunoască în detaliu profilul specific al copilului ce urmează a fi plasat în familie.

Procedurile de admitere a copiilor: întocmirea dosarului copilului; procesul de evaluare multidisciplinară; elaborarea planului individualizat de servicii. Copiii beneficiază de reevaluări periodice: în primele 3 luni – lunar; de la 3 până la 12 luni – trimestrial; în continuare – semestrial.

Pe baza evaluării realizate de echipa multidisciplinară, pentru fiecare copil se elaborează un plan individualizat de servicii. Se va acorda o atenție specială copiilor care au fost implicați în diverse situații de abuz; se va evalua fiecare caz în parte. Copiii vor fi evaluați în mod individualizat, se va încuraja sentimentul de încredere în forțele proprii, se va ține cont de mediul din care provin și de problemele lor specifice, personale [3, p.2].

De asemenea, statul alocă indemnizații pentru copiii rămași fără îngrijire părintească și educați într-o familie substituit. Copilului adoptat sau aflat sub tutelă i se oferă indemnizație lunară pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 1,5 ani; indemnizație lunară pentru întreținerea copilului cu vârsta între 1,5 și 16 ani. Femeii necăsătorite care adoptă un copil i se stabilește o indemnizație ca pentru familia condusă de o mamă singură, în baze generale, din ziua adoptării hotărârii privind încuviințarea adopției [2, p.2].

Eforturile depuse de stat în ceea ce privește protecția socială a familiei și copilului prin elaborarea legilor, standardelor și regulamentelor au condus la dezvoltarea politicilor sociale axate pe protecția interesului superior al

copilului. Situația s-a schimbat semnificativ în ultimii ani în ceea ce privește abordarea noțiunii de protecție a copilului rămas fără îngrijire părintească. Însă, continuă să existe o serie de curențe la nivel de stat: criza economică continuă cauzează o permanentă insuficiență de finanțare a sectorului social, ceea ce, la rândul său, conduce la limitarea accesului la serviciile sociale oferite copiilor și familiilor (învățământ, sănătate, protecție socială) și a calității acestora, multe legi ce abordează problemele copiilor rămași fără îngrijire părintească poartă caracter declarativ, iar mecanismele de aplicare a acestora sunt subdezvoltate. De asemenea, sistemul instituțional de protecție a familiei și copilului este fragmentar, responsabilitatea fiind împărțită între mai multe autorități la nivel central și local.

Pentru o mai bună funcționare a politicilor sociale de stat privind copilul rămas fără îngrijire părintească propunem următoarele: perfecționarea cadrului legislativ și normativ, completarea lui cu prevederi privind responsabilizarea părinților în ce privește respectarea drepturilor copilului; dezvoltarea rețelei de servicii prestate de casele de copii de tip familial, de asistență parentală profesionistă, a centrelor de plasament temporar și de zi pentru protecția copiilor rămași fără îngrijire părintească; instruirea tutorilor/îngrijitorilor copiilor rămași fără îngrijire părintească cu referire la particularitățile psiho-emoționale și de dezvoltare ale acestora; organizarea instruirilor comune pentru asistenți sociali, psihologi, pedagogi, colaboratorii poliției, procurori, lucrători medicali și angajați ai unităților administrativ-teritoriale; sensibilizarea opiniei publice față de importanța suportului oferit creșterii și dezvoltării copiilor rămași fără îngrijire părintească prin diverse companii, emisiuni televizate și radio.

Referințe:

1. Codul Familiei, nr.1316-XIV din 26.10.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48/210.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.154, art.1612.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.812 din 02.07.2003 cu privire la aprobarea Standardelor minime de calitate pentru casele de copii de tip familial // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.149, art.863.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1177 din 31.10.2007 cu privire la instituirea Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate și aprobarea Regulamentului-cadru de activitate a acesteia // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.178-179, art.1248.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1479 din 25.12.2008 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.1-2, art.1.
6. Legea privind drepturile copilului, nr.338-XIII din 15.12.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13/127.
7. Planul Național de măsuri cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011.

Prezentat la 20.03.2011

SISTEMUL DE PROTECȚIE A COPIILOR ORFANI ȘI RĂMAȘI FĂRĂ ÎNGRIJIRE PĂRINTEASCĂ: CARACTERISTICI GENERALE

Viorica MATAS

Catedra Asistență Socială

According to the Report of costs evaluation of the non implementation of the Action Plan of the National Strategy on the reform of the residential care system for the year 2009, 9196 children are placed within residential institutes. Orphan children and children deprived of parental care are placed within 61 residential institutes.

Conform datelor oferite de Biroul Național de Statistică, la 1 ianuarie 2010 populația Republicii Moldova constituia 3563695 cetățeni, dintre care femei – 1850208 și bărbați – 1713487. Dacă e să ne referim la repartizarea populației Republicii Moldova după mediul de reședință, trebuie să specificăm faptul că 1476681 cetățeni locuiesc în mediul urban, iar 2087014 – în mediul rural. În ceea ce privește criteriul de vârstă, populația cu vârsta cuprinsă între 0-17 ani constituie 764886 mii din totalul populației, iar cea cu vârsta cuprinsă între 18-23 ani constituie 413958 mii din totalul populației [1].

Conform Raportului de evaluare a costurilor neimplementării Planului de Acțiuni al Strategiei Naționale privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, 9196 copii din totalul populației cu vârsta cuprinsă între 0-17 ani sunt plasați în instituții de tip rezidențial [2].

Sistemul rezidențial de protecție a copilului aflat în dificultate din Republica Moldova este constituit din 61 instituții care se află în subordinea a trei ministere: Ministerului Educației (56 instituții), Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei (2 instituții), Ministerului Sănătății (2 instituții) și Administrației Publice Locale a municipiului Chișinău (1 instituție).

Instituțiile de tip rezidențial, care sunt supuse analizei, sunt *Școlile de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților*, aflate în subordinea Ministerului Educației al Republicii Moldova. Acest tip de instituții au fost înființate în Republica Moldova în anul 1956 și la moment acestea sunt în număr de 16. Potrivit anului de constituire, situația poate fi reprezentată grafic în felul următor:

Tabelul 1

Repartizarea școlilor-internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților, în funcție de anul de constituire

Anul constituirii	1956	1957	1960	1961	1963	1964	1971	1973	1974
Numărul instituțiilor	2	2	1	5	2	1	1	1	1

De aici rezultă că majoritatea instituțiilor au fost constituite la sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70, ceea ce denotă uzura conceptuală a îngrijirii rezidențiale ca formă de protecție a copilului aflat în dificultate.

Întregul sistem al instituțiilor de tip rezidențial (2009), subordonate Ministerului Educației, este constituit din 56 instituții cu un contingent de 7087 copii (07-17 ani) [3].

Tabelul 2

Sistemul instituțiilor rezidențiale subordonate Ministerului Educației

Tipurile instituțiilor de tip rezidențial	Numărul instituțiilor de tip rezidențial	Numărul de copii plasați în instituțiile de tip rezidențial
Școli de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților	15	2829
Case de copii	2	60
Instituții speciale pentru copii cu deficiențe fizice și senzoriale	8	824
Școli-internat auxiliare	27	2792
Școli-internat sanatoriale	3	557
Școli-internat pentru copii cu devieri de comportament	1	25
În total	56 instituții	7087 copii

În ceea ce privește celelalte instituții, trebuie specificat faptul că instituțiile subordonate Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei oferă servicii specifice copiilor cu dizabilități psihice grave.

Instituțiile subordonate Ministerului Sănătății, precum și cea subordonată Administrației Publice Locale a municipiului Chișinău, prestează servicii copiilor de vârstă fragedă (0-7 ani).

Tabelul 3

**Date cu privire la numărul de copii în instituțiile de tip rezidențial subordonate
Ministerului Educației (20.07.2010)**

Numărul de copii instituționalizați în instituțiile rezidențiale subordonate Ministerului Educației			Numărul de copii orfani, din totalul copiilor instituționalizați	Numărul de copii reintegrați în familia biologică
31.05.2009	01.01.2010	03.05.2010	31.05.2010	01.09.2009- 31.05.2010
7547 copii	7612 copii	6888 copii	694 copii	664 copii

Notă: Ministerul Educației a colectat datele de la managerii instituțiilor de tip rezidențial.

Din tabelul de mai sus poate fi observat faptul că numărul de copii instituționalizați în instituțiile subordonate Ministerului Educației este în scădere, fapt determinat de totalitatea măsurilor care se întreprind în Republica Moldova pentru implementarea *Strategiei Naționale privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, 2007-2012*.

Observăm, totodată (fapt important), că cca 10% din totalul copiilor instituționalizați sunt orfani, ceilalți având o familie sau o persoană de referință. Cu toate acestea, foarte puțini dintre ei au avut șansa de a cunoaște o formă de protecție alternativă instituționalizării. La moment, în Republica Moldova sunt recunoscute legal și implementate următoarele forme de protecție, alternative instituționalizării: tutela/ curatela; casa de copii de tip familial, asistența parentală profesionistă, adopția națională, adopția internațională, centrul de plasament temporar.

Pe parcursul anului de învățământ 2009-2010, 115 copii din cele 56 instituții ale Ministerului Educației au fost protejați printr-o formă de protecție alternativă îngrijirii rezidențiale, iar 664 copii au fost reintegrați în familia lor biologică.

Numărul copiilor care au absolvit în anul 2010 instituțiile de tip rezidențial este de 114, dintre care 508 sunt absolvenți ai instituțiilor de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților, fapt care poate fi remarcat în Tabelul 4.

Tabelul 4

Absolvenți ai instituțiilor de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților

Anul de absolvire	Numărul de copii care au absolvit gimnaziul-internat
2006	565
2007	560
2008	540
2009	421
2010	508

În ceea ce privește sistemul de îngrijire rezidențială de stat prezent în municipiul Chișinău, putem constata că aici activează două instituții pentru copii de vârstă fragedă, 2 gimnazii de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților, 3 școli auxiliare, 3 școli speciale.

Numeric, situația copiilor ocrotiți în instituțiile de tip internat, existente în municipiul Chișinău, poate fi prezentată în următorul tabel:

Tabelul 5

Numărul total de copii în instituții de tip internat

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Numărul total de copii în instituții de tip internat	951	805	724	658	745	664
Din ei, absolvenți	117	114	114	83	102	98

Analizând acest Tabel, putem concluziona că numărul copiilor instituționalizați din municipiul Chișinău este într-o continuă descreștere. Acest fapt poate fi explicat prin acțiunile de prevenire a instituționalizării/deinstituționalizare, întreprinse atât la nivel statal, cât și nonguvernamental, în conformitate cu Strategia Națională de reorganizare a sistemului rezidențial, 2007-2012.

Din cei 508 absolvenți ai gimnaziilor-internat din Republica Moldova pentru anul 2010 (Tabelul 4), 98 sunt din Chișinău (ceea ce constituie 19%). Acest fapt poate fi explicat prin capacitatea mare a acestor două instituții și, deci, de numărul mare de copii prezenți în cele două instituții rezidențiale din municipiul Chișinău (664 copii instituționalizați – *a se vedea* Tabelul 5).

Chiar dacă numărul copiilor instituționalizați din întreaga țară este în continuă descreștere, sumele de bani cheltuite din bugetul statului pentru această categorie de beneficiari sunt destul de mari, constatare ce se face evidentă din următorul tabel:

Tabelul 6

**Cheltuieli pentru întreținerea unui copil în instituțiile de tip rezidențial
(cu finanțare de la bugetul republican), anul 2009**

Tipul instituției	Numărul de instituții	Numărul de copii	Cheltuieli pentru întreținerea unui copil pe an, lei	Cheltuieli pentru întreținerea unui copil pe lună, lei
Instituții pentru copiii orfani și rămași fără îngrijirea părinților	11	2205	27804	2317
Școli-internat auxiliare, instituții speciale pentru copiii cu deficiențe fizice și senzoriale	18	2251	28608	2384
Școli sanatoriale	3	596	24804	2067

Cheltuielile suportate anual pentru un copil instituționalizat sunt diferite, în dependență de serviciile pe care le oferă instituția și de specificul copiilor care sunt ocrotiți în cadrul respectivei instituții.

Analizând cheltuielile făcute anual pentru copiii din cadrul instituțiilor pentru copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților, putem remarca faptul că anual statul cheltuie în jur de 28000 lei, pe când îngrijirea unui copil într-o casă de copii de tip familial, spre exemplu, costă lunar în jur de 1000 lei, anual în jur de 12000 lei, deci, cam la jumătate cât costă îngrijirea copilului în cadrul unei instituții.

Procesul instructiv-educativ din cadrul instituțiilor de tip rezidențial subordonate Ministerului Educației la 1 mai 2009 era asigurat de 4941 angajați. Dintre aceștia, 3870 sunt angajați titulari, 298 persoane sunt angajate prin cumul și 773 angajați sunt pensionari. Dacă e să facem coraportul personal / număr de copii, observăm că pentru 7547 copii (la 31.05.2009) avem 4168 personal, adică o persoană pentru 1,8 copii.

Serviciile de care beneficiau copiii, la 31.05.2010, în cadrul instituțiilor de tip rezidențial subordonate Ministerului Educației erau asigurate de 4183 persoane pentru 6888 copii, raportul fiind de 1,6. Deci, un angajat avea grijă de 1,6 copii. Repartizarea personalului, conform funcției ocupate, poate fi realizată în felul următor:

Tabelul 7

Numărul angajaților în cadrul instituțiilor de tip rezidențial

Angajați în cadrul instituțiilor de tip rezidențial subordonate Ministerului Educației (31.05.2010)		
Cadre didactice	Educatori	Personal auxiliar
1568	767	1848

Pe parcursul unui an, numărul angajaților care ofereau servicii sociale pentru copiii ocrotiți în cadrul instituțiilor subordonate Ministerului Educației a scăzut cu 758 persoane, iar numărul copiilor a scăzut cu 659.

În scopul implementării Strategiei Naționale și a Planului de Acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, în conformitate cu Standardele Minime de Calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial, a fost propusă angajarea a cel puțin 1 asistent social per instituție rezidențială (1,5 asistenți sociali x 100 copii în instituție). Astfel, pe parcursul anului 2009,

în cadrul instituțiilor de tip rezidențial subordonate Ministerului Educației au fost angajați 66 asistenți sociali, 26 dintre care activează în cadrul instituțiilor de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească.

În ceea ce privește specificul personalului angajat în instituțiile de tip rezidențial pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească, situația poate fi reprezentată astfel:

Tabelul 8

Personalul instituțiilor de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească subordonate Ministerului Educației (01.05.2009)

Numărul instituțiilor	În total	Titulari			Prin cumul		Pensionari
		Manageri	Cadre didactice	Personal auxiliar	Cadre didactice	Personal auxiliar	
16	1564	49	610	786	70	49	263

Din datele expuse în tabel putem concluziona că în instituțiile de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească subordonate Ministerului Educației activează 1827 angajați pentru 2829 copii, deci un angajat pentru 1,5 copii. Dintre care: 1445 sunt angajați titulari, 119 persoane sunt angajate prin cumul și 263 angajați sunt pensionari.

De aici putem concluziona că în majoritatea instituțiilor subordonate Ministerului Educației situația este similară, cu mici excepții: pentru toate instituțiile avem raportul de un angajat pentru 1,8 copii, iar în instituțiile de tip internat avem un angajat pentru 1,5 copii.

Rezultatele realizării Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei Naționale de reorganizare a sistemului rezidențial, 2007-2012

Strategia Națională de reorganizare a sistemului rezidențial și Planul de Acțiuni pentru implementarea acesteia au scopul de a asigura și respecta dreptul copilului de a crește în mediul familial, prin reducerea la jumătate a numărului copiilor instituționalizați, precum și prin reformarea totală a sistemului rezidențial.

În ce privește realizarea Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei Naționale de reorganizare a sistemului rezidențial, 2007-2012, menționăm următoarele:

- În perioada 2007 – 2009 au fost închise 6 instituții de tip rezidențial: școala-internat auxiliară „Alexandru Ioan Cuza”, r-nul Cahul (2007); Gimnaziul–internat nr.1, mun.Chișinău (2008); Gimnaziul–internat nr.23, mun.Chișinău (2008); Școala specială nr.4 pentru copii surzi, mun.Chișinău (2008); Gimnaziul-internat nr.10 (2008), mun.Chișinău; Casa de copii din Cupcui, r-nul Leova (2009).
- Gimnaziul-internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească din Cărpineni, r-nul Hâncești, a fost transformat în Centru de Zi (2007).
- Școala de tip internat pentru copii orfani și rămași fără îngrijire părintească din Cahul a fost transformată în Complex de servicii sociale pentru copii și tineri aflați în dificultate – „Împreună” (2010).
- În scopul implementării Strategiei și Planului Național de Acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, pe parcursul anului 2009 în instituțiile de tip rezidențial subordonate Ministerului Educației au fost angajați 66 asistenți sociali:
- A fost elaborat Regulamentul-cadru privind organizarea și funcționarea instituțiilor de tip rezidențial.
- A fost elaborat un plan bianual de activitate (pentru următorii doi ani) semnat de Ministerul Educației și Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) Moldova. Acesta vizează continuarea reformelor în domeniul protecției drepturilor copilului, având drept obiectiv implementarea Planului-Cadru de reformare a sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației (HG 784 din 09.07.2007).
- În conformitate cu Planul-cadru de reformare a sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, în anul 2010 a demarat procesul de închidere și reformare a următoarelor instituții de tip rezidențial: Școala de tip internat din Cupcini, r-nul Edineț; Casa de copii din Cernoleuca, r-nul Dondușeni; Școala-internat auxiliară din s. Sculeni, r-nul Ungheni; Școala-internat auxiliară din s. Socii Noi, r-nul Fălești; Școala-internat auxiliară din s. Albinețul Vechi, r-nul Fălești [3].

Potrivit aceluiași Plan, evaluarea copiilor instituționalizați și a familiilor acestora, elaborarea planurilor individuale de plasament și îngrijire, dezvoltarea serviciilor sociale pentru copil și familie, dezvoltarea serviciilor de educație incluzivă se va realiza în următoarele instituții: Școala-internat auxiliară din Mărculești, Florești; Școala-internat specială pentru copii cu restanțe poliomielită și paralizie cerebrală din or. Ialoveni; Gimnaziul-internat nr.2 din mun. Chișinău. Procesul de închidere și reorganizare a instituțiilor de tip rezidențial este realizat în colaborare cu ONG-urile în domeniu: Organizația nonguvernamentală CCF Moldova – „Copil, Comunitate, Familie”, Organizația internațională „Every Child”, Grupul de Nivel Înalt pentru Copiii Moldovei (CHLG).

Formele alternative de protecție existente în Republica Moldova

Odată cu reorganizarea/închiderea structurilor rezidențiale de protecție a copiilor, a fost necesară crearea de servicii alternative instituționalizării și dezvoltarea formelor de protecție de tip familial. La moment, în Republica Moldova funcționează următoarele forme alternative de protecție: centrele de plasament temporar, centrele de zi, tutela/curatela, casele de copii de tip familial, asistența parentală profesionistă, adopția națională și adopția internațională.

Conform datelor oferite de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, situația generală privind evidența și forma de protecție aplicată copiilor rămași fără ocrotire părintească, pentru anul 2009, poate fi reprezentată în felul următor:

Tabelul 9

Situația generală privind evidența și forma de protecție aplicată copiilor rămași fără ocrotire părintească

Nr. crt	Indicatorii	În total / copii	Pentru anul 2009/ copii
1.	Numărul total de copii aflați la evidență	13181	3101
	<i>Dintre care:</i> Fete	6527	1494
	Băieți	6654	1607
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	526	192
	3-6 ani	1652	486
	7-17 ani	11003	2426
2.	Numărul de copii plasați în centre maternale	137	59
3.	Centre de plasament temporar pentru copii cu vârsta fragedă 0-7 ani	283	142
4.	Centre de plasament temporar pentru copiii în vârstă de 7-18 ani	590	334
5.	Tutelă / curatelă	6952	1565
	<i>Dintre care:</i> Fete	3452	735
	Băieți	3500	526
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	116	68
	3-6 ani	826	225
	7-12 ani	2101	436
	13-17 ani	3909	836
	Din care primesc indemnizații	3500	526
6.	Adopție	2132	212
	<i>Dintre care:</i> Fete	1117	112
	Băieți	1015	100
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	254	56
	3-6 ani	450	57

	7-9 ani	326	27
	10-12 ani	411	24
	13-17 ani	691	48
	Dintre care primesc indemnizații	1220	148
7.	Adoptați de cetățeni ai Republicii Moldova care domiciliază permanent pe teritoriul RM	1979	182
	<i>Dintre care:</i> Fete	1047	97
	Băieți	932	85
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	210	46
	3-6 ani	392	47
	7-9 ani	304	22
	10-12 ani	396	19
	13-17 ani	677	48
8.	Adopție internațională	153	30
	<i>Dintre care:</i> Fete	70	15
	Băieți	83	15
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	44	10
	3-6 ani	58	10
	7-9 ani	22	5
	10-12 ani	15	5
	13-17 ani	14	0
9.	Asistență parentală profesionistă	168	78
	<i>Dintre care:</i> Fete	98	48
	Băieți	70	30
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	13	5
	3-6 ani	49	34
	7-12 ani	81	30
	13-17 ani	25	9
10.	Case de copii tip familial	303	99
	<i>Dintre care:</i> Fete	166	48
	Băieți	137	51
	<i>Dintre care:</i> cu vârsta 0-2 ani	6	4
	3-6 ani	44	28
	7-12ani	146	37
	13-17 ani	107	30

Datele prezentate în Tabelul 9 relevă faptul că în Republica Moldova 9555 copii sunt protejați prin forme de protecție de tip familial. Din cei 9555 copii, 1954 au început să fie protejați, în anul 2009, printr-o formă de protecție de tip familial.

Dacă e să ne referim la formele de protecție aplicată, constatăm că cel mai frecvent copiii sunt protejați prin tutelă/ curatelă: 6952 cazuri în general și 1565 cazuri în anul 2009.

O altă formă de protecție frecvent utilizată este adopția: 2132 cazuri în general și 212 cazuri în anul 2009.

Analizând cele două tipuri de adopții practicate în Republica Moldova, este de menționat faptul că, de-a lungul anilor, 1979 copii au fost adoptați de cetățeni ai Republicii Moldova, iar 153 copii au fost adoptați de cetățeni ai altor state.

În anul 2009 situația poate fi prezentată în felul următor: 182 copii au fost protejați prin adopție națională și 30 copii – prin adopție internațională.

În ceea ce privește Asistența parentală profesionistă și Casele de copii de tip familial, pe parcursul anilor, 471 copii au fost protejați prin aceste două forme de protecție.

Dacă e să ne referim la anul 2009, 78 copii au fost plasați în Asistența parentală profesionistă și 99 copii au fost plasați într-o Casă de copii de tip familial.

În concluzie poate fi specificat faptul că în anul 2009 copiii orfani și cei rămași fără îngrijire părintească au fost protejați prin instituționalizare – ca formă de protecție în 9196 cazuri și prin forme de protecție de tip familial, care sunt de câteva tipuri: tutelă – 1954 cazuri, adopție națională – 183, adopție internațională – 30, asistență parentală profesionistă – 78 și casă de copii de tip familial – 99 cazuri.

Referințe:

1. www.statistica.md
2. Raport de evaluare a costurilor neimplimentării Planului de Acțiuni al Strategiei Naționale privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007 -2012, realizat de Fundația de Investiții Sociale și Economice-CASE din Moldova, Chișinău, decembrie 2009, p.25.
3. Date oferite de Ministerul Educației în urma solicitării Nr. 760 din 19.04.2010, înaintate de Asociația „Amicii dei Bambini Moldova”.
4. Date oferite de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, în urma solicitării Nr.761 din 19.04.2010, înaintate de Asociația „Amicii dei Bambini Moldova”.

Prezentat la 01.04.2011

ONTOGENEZA CONȘTIINȚEI AXIOLOGICE A PERSONALITĂȚII TÂNĂRULUI**Valentina FLOCOSU***Catedra Asistență Socială*

Starting from the idea of democratization of Moldovan society and the large influx of values, pseudo values and non-values, the author examines the importance of developing of axiological conscience and axiological competence for the purpose of selecting the correct values and their integration into the axiological system of personality. Also, the author analyzes the formation processes of axiological conscience: the socialization and education as a carrier and transmitter of values and the possibility of their perception of the young student.

Prin construcția sa, omul este o ființă care se raportează proiectiv, atitudinal și preferențial la realitățile din jurul lui. Pentru aceasta el trebuie să aibă totdeauna o bază de ghidare a acțiunilor sale individuale și sociale. Această bază de relaționare axiologică se prezintă ca o *totalitate a mobilurilor individuale și a normativelor supraindividuale, interiorizate de subiect, care ființează în orice set de valorizare*. Astfel, am putea aprecia că una dintre cele mai importante condiții existențiale ale ființei umane rezidă în cristalizarea unui spațiu axiologic care emerge din acțiunile sociale, fiind totodată și fermentul acestora.

În evoluția ontogenetică, formarea și dezvoltarea personalității presupune însușirea unui bogat, dar selectiv, volum de cunoștințe din cultura trecutului și a prezentului. Prin asimilarea individuală a reperelor valorice recomandate și dezirabile, omul își formează un cadru axiologic referențial, care îi permite să atribuie sens/valoare lumii înconjurătoare.

Odată cu democratizarea vieții sociale, în societatea moldovenească s-a produs un aflus atât de valori noi, cât și de pseudovalori. Pentru a putea face distincția dintre valori, nonvalori și pseudovalori, omul trebuie să-și formeze *competența axiologică*, adică capacitatea de a evalua stimulii culturali și de a-i integra în sistemul axiologic al personalității sale, fapt care i-ar permite ulterior să selecteze corect valorile. Totodată, fiind nu numai consumator, dar și producător de valori, omul trebuie să dobândească și capacitatea de a crea valori.

Necesitatea formării competenței axiologice a individului uman este determinată de particularitățile de vârstă ale acestuia și de factorii sociali. *Mecanismele intime prin care individul își însușește matricea valorică* a unei culturi sau grup social sunt puțin deslușite, însă printre ele putem evidenția, în special, procesele generale ale învățării, cum ar fi: condiționarea, recompensa, pedeapsa, formele de imitație, de identificare etc. Totodată, indivizii aderă succesiv la mai multe grupuri de referință: părinți, grupul de prieteni, colectivul de muncă, personalități din alte domenii, cum ar fi cel al artei (literatură, teatru, cinematograf), care oferă în acest sens o varietate de modele din care subiectul-receptor le distinge pe cele ce vin în întâmpinarea propriei individualități. Ultima este în funcție de factorii sociali, de sistemul de valori pe care societatea i le propune, dar și în funcție de ceea ce, ca individ, subiectul este capabil să recepteze și simte efectiv nevoia sau își construiește singur modele, printr-o sinteză personală a celor existente [1].

Renumitul sociolog francez Em.Durkheim subliniază că sistemul personal de valori nu se naște pe un teren gol. Mediul social obiectiv (datul biologic) pe care îl găsește copilul la naștere include în sine și sfera axiologicului. Altfel spus, în opinia sociologului, valorile se prezintă ca fapte sociale (deja constituite, constrângătoare, exteriorizate), lucruri transsubiective, plasate „dincolo” de individ. Aceasta înseamnă că de la naștere copilului i se impun anumite norme, valori, modele de conduită (să mănânce, să doarmă la anumite ore, iar mai târziu – să fie cuminte, ordonat), pe care el le interiorizează, transformându-le cu timpul în obișnuințe/uzanțe. Uneori, interiorizarea unor norme este atât de perfectă, încât nici nu se simte caracterul ei constrângător.

Acest dat prealabil nu trebuie, însă, înțeles ca ceva static, care acționează mecanic, implacabil asupra ființei umane, deoarece în decursul vieții unui individ apar noi valori sociale, sau se poate restructura însăși esența ierarhiei lor (Berger și Luckmann). Întreg procesul de umanizare a individului reprezintă, în *sens axiologic*, o *învățare pentru a aprecia, a prefera, a alege, pentru a lua atitudine ori de câte ori se stabilește o corespondență între conștiința care evaluează și ceea ce evaluăm (obiecte, relații umane, situații de viață etc.), pentru a valoriza*.

Valorile sociale, însă, nu se nasc odată cu individul. Interiorizarea valorilor, formarea atitudinilor de valoare și a sistemelor de valoare reprezintă o parte organică a două procese fundamentale, care se desfășoară de-a lungul întregii vieți a individului: socializarea (ca proces social spontan) și educația (ca proces conștient, metodic).

Procesul de socializare poate fi înțeles în termeni de însușire, interiorizare a valorilor și normelor general umane sau specifice culturii din care face parte individul. Întrucât individul se atribuie concomitent sau succesiv mai multor grupuri de apartenență și de referință, determinarea contextului sociocultural este mai degrabă pluridirecțională, decât univocă și omogenă. Ca proces continuu, care se desfășoară de-a lungul întregii vieți, socializarea include două faze: socializarea primară și socializarea secundară.

Socializarea primară este etapa de cristalizare a primului orizont valoric al copilului, prin achiziționarea cunoștințelor, valorilor, atitudinilor, comportamentelor umane. În alți termeni, copilul doar se naște cu potențialități pentru viața socială, dar devine cu adevărat membru efectiv al ei în rezultatul interiorizării lumii sociale, care este posibilă prin intermediul comunicării și interrelaționării cu *Ceilalți* (G.H. Mead) [2]. Agenții care contribuie la cristalizarea versiunii subiective a realității obiective sunt așa-numiții *Alți semnificativi* (*significant others*), cum îi numește G.H. Mead, care îi mediază realitatea, modificând-o în raport cu propria lor poziție socială și cu propria lor experiență de viață. Astfel, în rezultatul interacțiunii copilului cu *Ceilalți*, printre care părinții ocupă locul central, are loc formarea Eu-lui și a identității de sine a acestuia.

Pe măsura extinderii spațiului relațional, individul se include în etapa *socializării secundare* care, spre deosebire de cea primară, este mult mai dinamică din perspectiva subiectului, mai adaptativă și mai imprevizibilă din perspectiva efectelor. Această etapă realizează trecerea de la o lume omogenă la una mai eterogenă, în care persoanele semnificative au o fluctuație mai mare și asupra cărora copilul are un anumit control, renunțând la unele din ele în favoarea altora. Spontan sau conștient, individul selectează din potențialul de modele de comportament, modele de viață și relații interpersonale pe acelea care îi confirmă și îi susțin auto-identificarea. Totodată, socializarea secundară este identică cu trecerea de la gândirea concretă la cea abstractă, suprapunându-se cu noi faze ale dezvoltării intelectuale. Internalizarea cunoștințelor, valorilor, credințelor promovate de diferite instituții sociale face ca conștiința copilului să devină din ce în ce mai critică. Pentru tânăr devine importantă legitimarea sistemului axiologic propus, pretinzând argumente raționale pentru diferite practici și devenind tot mai independent față de influențele din exterior [3].

Când traiectoria de viață a individului continuă în același mediu sociocultural, socializarea secundară nu are decât să completeze și să întărească valorile interiorizate de el în familie. Dacă, însă, realitatea socioculturală în care urmează să se includă tânărul este diferită considerabil de cea internalizată în prima etapă, socializarea secundară poate fi identificată cu *re-socializarea*. În intenția de a construi un nou univers subiectiv tânărul își va evalua experiența anterioară prin prisma prezentului. Spre exemplu, dacă un tânăr din mediul rural dorește să se stabilească cu traiul în mediul urban, el va trebui să însușească rolurile și valorile specifice mediului de viață și de muncă urban, ceea ce-i va permite să se adapteze noului mediu de viață. Sau să luăm exemplul țării noastre: odată cu destrămarea Marelui Imperiu sovietic și declararea independenței statului moldovenesc s-a destrămat sistemul tradițional sociocultural și administrativ, s-au prăbușit tradițiile, valorile, ideologiile, convingerile constituite pe parcursul mai multor zeci de ani ai guvernării sovietice. În asemenea condiții a apărut necesitatea reformării întregii societăți, a întregului sistem social, inclusiv a celui cultural-valoric. Odată cu inițierea procesului reformator întreaga populație a fost pusă în situația de a-și reevalua modele axiologice vechi prin prisma noilor necesități socioculturale.

Generalizând cele menționate mai sus, putem spune că avem de-a face cu două forme de *socializare axiologică* (concept care desemnează diferite tipuri de procese de învățare la care este supus individul: cognitive, lingvistice, simbolice, normative etc.): *una* în care actorii sociali se familiarizează cu sisteme de valori interiorizate în primii ani de viață, obișnuindu-se cu poziția din structura socială, și *alta* sprijinită de educația școlară, prin care indivizilor li se furnizează o competență conceptuală și discursivă. Vasile Sebastian Dâncu nu cade de acord cu interpretarea termenului de socializare axiologică oferită de R. Boudon [4] întrucât tratează procesul de socializare din perspectivă mecanică, în care individul este supus unui dresaj pe care nu are cum să îl evite, fiind prelucrat prin norme, valori, atitudini, cunoștințe, la finele căruia devine ființă socială.

Psihologia socială abordează procesul mult mai interesant, utilizând mult mai rar conceptul de socializare și preferându-l pe cel de aculturație, deoarece, după cum scrie J. Stoetzel (1978), dacă condițiile sociale în care sunt plasați indivizii sunt diferite, rezultă că problemele de comportament pe care trebuie să le rezolve și

performanțele pe care le așteptăm de la ei trebuie să fie diferite, în funcție de gradul și de natura lor. Aculturația este privită ca proces de adaptare socială *motivată*, desfășurându-se din perspectiva nevoilor stringente ale individului.

Un alt proces care contribuie la formarea conștiinței axiologice a personalității tânărului este *educația* – proces intențional-conștient de schimbare a comportamentului individual sau colectiv, în vederea *atingerii stării de ființare a omului din perspectiva universalului devenirii sale*. Privită astfel, educația vizează procesul de asimilare a anumitor sisteme de valori și de formare a atitudinii față de ele. Ca activitate socială, educația se realizează printr-un lanț de acțiuni exercitate în mod conștient (potrivit unor finalități stabilite în prealabil, în funcție de care vor fi selectate cele mai eficiente mijloace și căi de transmitere a valorilor), sistematic și organizat (prin intermediul instituțiilor consacrate realizării obiectivului propus, în scopul anulării influențelor negative spontane ale mediului, prin focalizarea pe finalitățile socialmente necesare) asupra copilului, adolescentului, tânărului sau asupra oricărei alte persoane care manifestă necesități educative. În sens axiologic, cea mai importantă funcție a educației constă în selectarea și transmiterea valorilor dezirabile social tinerei generații, procesul de selecție a valorilor fiind cu atât mai necesar, cu cât ritmul de acumulare a lor este din ce în ce mai intens. Ambele operații – selecția și transmiterea valorilor – se află într-o dependență reciprocă (o selecție adecvată se va răsfrânge pozitiv asupra transmiterii, după cum o raționalizare a acesteia va avea repercusiuni pozitive asupra selecției), având ca scop pregătirea individului pentru integrarea activă și reușită în viața socială.

Ca unul dintre componentele de bază care asigură continuitatea și perpetuarea societății, în calitate de purtător și transmițător de valori, educația trebuie să se bucure de prețuire și de valorizare din partea societății și a indivizilor care o formează.

Astfel, conform studiului sociologic „*Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova*”, realizat în perioada anilor 2006-2008, 23,3% din tineri consideră educația ca fiind importantă pentru ridicarea nivelului de cultură generală și obținerea succesului în viață [7]. Iar studiul „*Atitudini, valori și stiluri de viață ale tineretului studios din Republica Moldova*”, realizat în perioada ianuarie-aprilie 2009 pe un eșantion de 750 respondenți din 9 instituții de învățământ superior din mun. Chișinău, Bălți, Cahul, a scos în evidență importanța educației pentru tineretul studios, peste jumătate din ei (54,2%) considerând-o foarte importantă, după sănătate (85,7%) și viața de familie (64,1%).

Tabel

Importanța valorilor în viața tineretului studios

Apreciați importanța următoarelor valori pentru Dvs. personal		Foarte importantă	Importantă	Puțin importantă	Nu este importantă
1.	Sănătatea	85,7%	13,8%	0,3%	0,2%
2.	Viața de familie, fericirea, copiii	64,1%	29,1 %	6,3%	0,5%
3.	Nivelul de studii și cultura (educația sub toate formele ei)	54,2%	31,9%	10,2%	3,7%
4.	Banii, bunăstarea materială	43,7%	38,6%	15,9%	1,8%
5.	Dragostea	42,1%	48%	6,3%	3,6%
6.	Munca	41,7%	54,2%	3,6%	0,5%
7.	Prietenia de încredere	40,2%	54,5%	4,1%	1,2%
8.	Cinstea, onestitatea	39,7%	49,9%	9,6%	0,8%
9.	Independența, libertatea	31,3%	52,7%	11,8%	4,2%
10.	Bunăitatea	30,7%	53,9%	12,9%	2,5%
11.	Prestigiul social, sentimentul de împlinire, respectul de sine	30,6%	49,9%	17%	2,5%
12.	Dreptatea	27,2%	43,3%	24,9%	4,6%%
13.	Credința religioasă	25,9%	45,7%	22,6%	5,8%
14.	Patriotismul	22,7%	39,3%	25,9%	12,1%
15.	Norocul	19,5%	37,9%	29,3%	13,3%
16.	Viața politică	6,2%	29,8%	31,1%	32,9%

Sursa: Studiul „Atitudini, valori și stiluri de viață ale tineretului studios din Republica Moldova”, an.2009, N* 750 respondenți

Prin urmare, putem conchide că în percepția educației ca valoare apare o diferență semnificativă între tineretul studios și cel nestudios, a căror orientare axiologică întrunește valori diferite sau aceleași valori au intensități diferite de apreciere.

Cristalizarea conștiinței axiologice personale înseamnă, totodată, și stabilirea unor raporturi, ierarhii dintre diferite genuri de valori (morale, politice, economice, religioase etc.), dintre acestea prioritare fiind valorile morale, pe care individul le interiorizează în rezultatul interacțiunii lui cu mediul social. Un principiu general, subliniat de Em. Durkheim, este că „domeniul vieții cu adevărat morale nu începe decât acolo unde începe domeniul vieții colective, sau, altfel spus, noi nu suntem ființe morale decât în măsura în care suntem ființe sociale” [8]. A cunoaște, a aprecia ce este bine, moral, este posibil de realizat doar în cadrul societății; numai în acest sens are rost să vorbim despre dimensiunea morală a personalității, despre „personalitatea morală”, definită de către Ioan Grigoraș „prin nevoia de a fi om în sensul celei mai înalte valori a umanului, autoreglată de conștiința „celui mai bun lucru”, prin autodeterminare conștientă și creatoare pe baza normelor și valorilor morale, prin discernământ critic în afirmarea judecăților de valoare și a deciziilor, prin voință și sentimente de valoare morală, prin ideal și intenționalitatea binelui și a respingerii răului, prin conștiința datoriei și a răspunderii, prin conștiința meritului și a vinei, prin conștiința de sine și de altul, prin onoare și demnitate” [9].

Se cunoaște că încă din adolescență se constituie structura morală a personalității. Prin trăsături specifice: sensibilitate sporită, capacitate de receptare, curiozitate, încredere, admirație față de faptele deosebite, elan creator etc., individul se integrează, prin intermediul moralei, în societate, asimilând conștient valorile acesteia, integrându-le într-o concepție etică proprie, conferindu-le semnificații profunde. Individul se impune tot mai mult ca subiect moral activ, care interiorizează norme și principii etice și care se particularizează sub forma sentimentelor, gândurilor, motivațiilor și trăirilor volitive, declarând surse acționale, atitudinale și comportamentale. Totodată, nu trebuie de uitat faptul că în fiecare individ se afirmă (mai mult sau mai puțin) dorința de independență; factorii exteriori se întâlnesc, uneori, în chip tensional, cu propriile trăsături ale individului, necesitând un contact elastic al intereselor și valorilor personale cu cele sociale [10]. Trăsăturile caracteristice influențează acele valori etice pe care individul le acceptă, le caută chiar, însușindu-și-le, și care astfel se transformă din simple virtualități în valori reale. Ca și valorile de altă factură, valorile etice nu sunt nici ele acceptate în mod automat; ele sunt interiorizate, purtând semnul propriei individualități.

Orientarea axiologică individuală (valorile interiorizate) reprezintă un dat subiectiv, care acționează ca vector motivațional, determinând acțiunile sau comportamentul uman. *Rolul valorilor în motivarea unor decizii de acțiune în defavoarea altora se manifestă mai ales când există un conflict motivațional imediat premergător acțiunii alese. Purtătorul de valoare în acest conflict motivațional este acțiunea, în timp ce realizarea unei acțiuni este de fapt valorizarea concretă, adică o acțiune aleasă prin excluderea altora ca mai puțin valoroase.* Coeficientul de cristalizare, conștientizare și activare a orientării axiologice ca determinant subiectiv conștient al personalității umane este diferit de la grup la grup, uneori de la individ la individ, în funcție de condiții și situații. M. Rokeach afirmă că sistemul de valori „este un plan general care poate fi asemănat mai bine cu o hartă sau schiță ..., fiind consultată doar acea parte a ei care este relevantă pentru moment, restul fiind ignorat. Diferitele secvențe ale schiței sunt activate în diferite situații sociale”. Indivizii se structurează, de asemenea, și în raport cu preponderența funcțiilor acordate valorilor: de apărare a Eu-lui, de justificare și raționalizare, de adaptare etc. Axiologicul se află în strânsă interacțiune cu astfel de caracteristici sau procese psihice din structura personalității, precum: atitudinea, interesul, imaginea de sine, motivația etc., specificul lui constând în funcția normativ-strategică la nivelul ierarhic cel mai înalt. Constituite într-un subsistem, valorile ocupă un loc privilegiat în sistemul integrat al personalității [11].

Posibilitatea intrării omului în relație valorică cu lumea ține de trăsăturile și configurația personalității sale, precum și de diferite modalități în care ființează realitatea și se prezintă omul. Termenii relației axiologice, pe de o parte – ființa generică (omul), iar pe de alta – existența materială și ideală (ce candidează la validarea valorică) suferă o contagiune reciprocă, deoarece numai ceea ce se aseamănă (la propriu) se apropie și se unește (la figurat). Intersecția dintre cei doi termeni pe care o invocăm în actul valorizării urmează aproximativ următorul scenariu: omul, întrecându-și condiția de semnalizator al lucrurilor și evenimentelor, va încerca să le confere o semnificare și să le ierarhizeze în corespundere cu preferințele și proiectele sale. Pentru aceasta, el trebuie să se orienteze, să se muleze și să-și adecveze facultățile în curs de exigențe proximale. Astfel, Eu-l axiologic se orientează către obiectele care-i incită atenția, iar acestea, la rândul lor, „vin” într-un spațiu dimensional și flexionat subiectiv.

Este important să reținem că tranziția de la un cod valoric la altul sau conjuncția lor se face prin intermediul unui așa-numit super-, sau meta-cod axiologic. Adică, ne situăm în zona raportului dintre sisteme de valori de grade diferite de generalitate. Procesele de socializare și educație (învățare socială) nu sunt perfect liniare. Cunoașterea umană nemijlocită ne arată că experiențele cruciale din viața unui individ, aprecierile făcute de unele persoane importante (mai ales cele pozitive) pot să producă profunde mutații în sistemul axiologic al personalității [12]. În cazul formării sistemului de valori întrebarea care apare este dacă există anumite regularități statistice. În urma multiplelor și riguroaselor cercetări, renumitul psiholog elvețian J.Piaget a distins trei etape principale în dezvoltarea moral-cognitivă a copilului – judecarea de către el a ceea ce este bine sau rău. Preluând această idee, L.Kohleberg și Kenigston transferă accentul investigațiilor asupra felului în care copiii argumentează comportamentul moral, identificând trei stadii majore în dezvoltarea motivației comportamental-axiologice, pe care le denumesc: *stadiul preconvențional*, *stadiul convențional* și *stadiul postconvențional*. În interiorul fiecărui stadiu cercetătorii disting alte două substadii, traseul cuprinzând șase etape: evitarea pedepsei; obținerea unor recompense; evitarea dezaprobării/nemulțumirilor din jur; evitarea oprobiului celorlalți și a sentimentului vinovăției; câștigarea și menținerea sentimentului de grup; evitarea autoblămării. În *stadiul preconvențional* criteriul de reglare a comportamentului se face în baza mecanismului pedepsei și răsplății; în *stadiul convențional* principiile morale sunt percepute și acceptate ca obiective, impulsul de reglare a comportamentului fiind dictat de conformarea la colectivitate (la normele, valorile imuabile și eterne care nu pot fi schimbate prin intervenția conștientă a omului); în fine, *stadiul postconvențional* este unul mai dinamic, respectarea normelor și valorilor reprezentând o alegere personală. Subiectul uman elaborează principii personale de evaluare și conduită. În acord cu aceasta omul adoptă valori și conduite care corespund și unele care nu corespund dezirabilității sociale [13].

Menționăm, însă, că nu toți tinerii parcurg neapărat acest „drum”. Cercetările empirice bazate pe modelul stadial propus de Kohleberg și Kenigston au arătat că există tineri care nu depășesc stadiul preconvențional până la vârsta de 24 ani, acest lucru desfășurându-se în funcție de specificul contextelor socioculturale.

Deci, valorile sunt fundamentale în procesul de emancipare și esențializare umană, în încercarea perpetuă a individului de a se autodepăși. Ele adaugă la caracteristicile principale ale omului: homo faber, homo sapiens, caracteristica de *homo aestimans* – ființă valorizatoare, capabilă să valorizeze și să prețuiască valorile, conferind astfel un sens vieții sale.

În orice comunitate umană comportamentul omului este influențat de anumite valori adoptate de oameni și instituțiile sociale. Istoria atestă implicarea valorilor în organizarea socială, în constituirea oricărui grup social, inclusiv a claselor sociale, în apariția și menținerea conștiinței apartenenței oamenilor la o anumită colectivitate. „Idealurile” sociale sunt, în fapt, valori adoptate și afirmate; confruntările ideologice sunt în ultimă instanță reductibile la opoziția între anumite valori sau între semnificații acordate unor valori.

Este, de asemenea, de domeniul evidenței modificarea în timp a valorilor ce guvernează raporturile interumane, organizările sociale și a valorilor considerate dominante. Toate acestea indică implicarea valorilor în evoluția socială.

Deși valorile guvernează acțiunile oamenilor, ele sunt un produs „natural” al vieții lor; sunt dinamice și, în ultimă instanță, oamenii pot acționa deliberat pentru modificarea lor. Deși acțiunile oamenilor sunt ghidate, în mod necesar, de valori, este în putința oamenilor de a acționa pentru ca anumite valori să le orienteze opțiunile.

Organizarea și funcționarea normală a oricărei societăți, consistența și coeziunea structurilor și instituțiilor sale fundamentale depind esențial de *consensul* și *conformarea* indivizilor și grupurilor sociale față de modelul etic, normativ, cultural al societății. Anume acest model, care este alcătuit dintr-un ansamblu ierarhizat de norme, valori, reguli, indicatori sociali, contribuie la asigurarea stabilității și continuității societății, la progresul și immobilismul său. Anume din acest considerent, orice societate supune evaluării comportamentul membrilor săi, din punctul de vedere al conformării acestuia la normele și valorile recunoscute și acceptate de majoritatea indivizilor. Întrucât orice conduită socială apare determinată prin intermediul valorilor, în orice societate există reguli și prescripții normative care devin „modele” de acțiune, „căi orientative pentru exprimarea în practică a acestor valori”. Reprezentând o „regulă culturală care desemnează o ordonare a acțiunii recunoscută ca fiind obligatorie de fiecare individ dintr-o societate, norma are un caracter de obligativitate, impunând respectarea unor prescripții sau restricții”.

Nerespectarea normelor și valorilor sociale antrenează o reacție a mediului social, în care acestea sunt recunoscute, reacție concretizată într-o serie de sancțiuni difuze sau precise, organizate sau neorganizate și întemeiate pe constrângerea și presiunea socială pe care grupul, comunitatea sau societatea o exercită împotriva conduitei neconformiste sau deviate. De multe ori, însă, sancțiunile nu asigură eficacitatea absolută a normelor, ci ele „substituie” o normă alteia.

Dezvoltarea și educarea comportamentului axiologic la toate nivelurile constituie un proces care vizează responsabilitatea scopurilor în viață și în acțiunile pe care le întreprinde în vederea realizării scopului propus, precum și în alegerea mijloacelor de acțiune.

Responsabilitatea exprimă actul de angajare a individului în procesul interacțiunii sociale, prin exercitarea și asumarea de drepturi și obligații personale. Ea este legată intim de sistemul normativ existent în societate, care include un ansamblu de reguli de conduită și comportament ce permite acceptarea și aderarea liberă și neimpusă a individului la normele și valorile dominante și dezirabile.

Pentru acest motiv, printre noțiunile importante ce caracterizează comportamentul și conduita tinerilor și care au cunoscut mutații fundamentale în perioada de tranziție este și cea de responsabilitate, care exprimă actul de angajare a acestora în ansamblul acțiunii și interacțiunii sociale, prin asumarea consecințelor față de rezultatele acțiunilor lor.

Același studiu „Atitudini, valori și stiluri de viață ale tineretului studios din Republica Moldova” a scos în evidență faptul că modul în care tinerii percep și se raportează la noțiunea de responsabilitate socială se află în funcție de contextele și mediile sociale diferite în care sunt plasați, conferindu-le o „coloratură” aparte sistemului lor valoric și normativ.

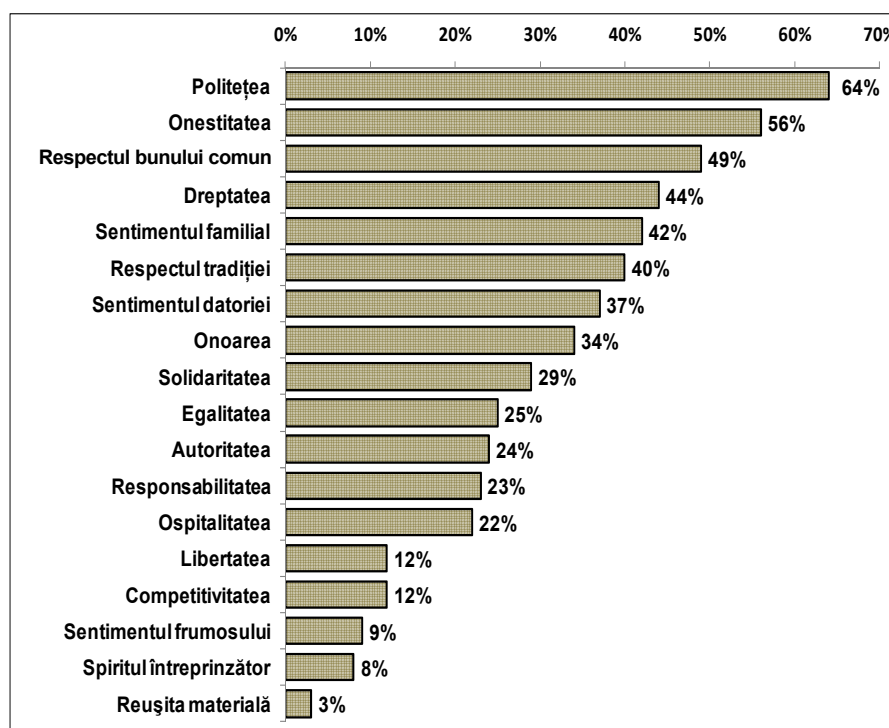

Fig.1. Valorile sociopolitice și morale care au pierdut din importanță, în ordinea descrescătoare a frecvenței răspunsurilor (%).

Sursa: Studiul „Atitudini, valori și stiluri de viață ale tineretului studios din Republica Moldova”, an.2009, N* 750 respondenți

Prima grupă de date relevă regresia importantă a unor valori morale tradiționale, precum onestitatea, politețea, respectul bunului comun, sentimentul datoriei etc. A doua grupă de date pune în lumină creșterea importanței, în percepția tinerilor moldoveni, a reușitei materiale, competitivității și a spiritului întreprinzător. Prin urmare, valorile materiale care ne-au copleșit în importanță astăzi ar trebui să lase locul altor priorități în viață, de natură psihologică și chiar sociopolitică. Regresul moral al societății moldovenești contemporane este confirmat și de pierderea în importanță a 12 din 18 valori supuse aprecierii tinerilor.

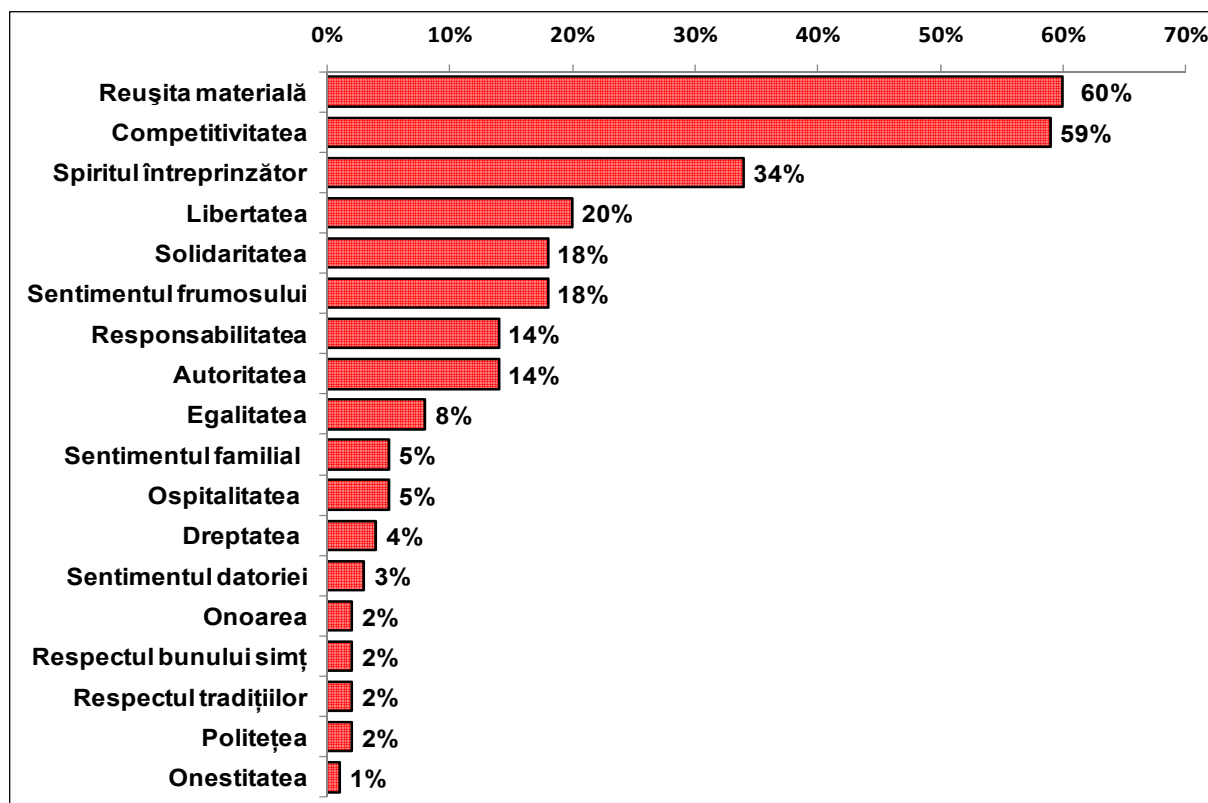

Fig.2. Valorile sociopolitice și morale care au câștigat în importanță în ultimii 15 ani, în ordinea descrescătoare a frecvenței răspunsurilor (%).

Sursa: Studiul „Atitudini, valori și stiluri de viață ale tineretului din Republica Moldova”, an.2009, N* 750 respondenți

Lumea apare astăzi mai neliniștită și mai nesigură, având cultul banilor și al reușitei individuale, în detrimentul altor valori tradiționale, care cândva aveau un mare preț: dreptatea, egalitatea, dragostea.

În privința sistemului de valori morale și politice actuale, se poate spune că s-au schimbat ierarhiile sau prioritățile, fiind de semnalat *preponderența valorilor individualiste, în detrimentul celor colectiviste.*

Referințe:

1. Mahler F. Tineretea în timp și spațiu. - București, 1986, p.25.
2. Teorii sociologice ale educației. - În: Maria Bulgaru (coordonator). Sociologie. Vol.II. - Chișinău, 2003, p.115.
3. Iluț P. Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie. - Iași, 2004, p.27.
4. Boudon R., Bouricaud F. Dictionaire critique de la sociologie. - Paris, 1990.
5. Vasile Sebastian Dâncu. Socializarea politică și achiziția vocabularului politic // Sociologie românească, 1999, nr.III, p.51-52.
6. Flocosu V. Aspecte psihosociale ale comportamentului axiologic al tineretului //Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”, vol.III. - Chișinău, 2009, p.50.
7. Materialele conferinței „Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova” (21-23 octombrie 2008). - Chișinău, 2008, p.10.
8. Em.Durkheim. L'education morale. - Paris, 1998, p.156.
9. Grigoraș I. Personalitatea umană. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p.91.
10. Vasile Sebastian Dâncu. Socializarea politică și achiziția vocabularului politic // Sociologie românească, 1999, nr.III, p.171-172.
11. Iluț P. Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie. - Iași, 2004, p.38.
12. Ibidem, p.29.
13. Ibidem, p.30.

Prezentat la 05.04.2011

ADAPTAREA PERSOANELOR VÂRSTNICE LA SCHIMBĂRILE ȘI EVENIMENTELE VIETII SOCIALE

Liliana SALCUȚAN

Catedra Asistență Socială

The process of retirement is often associated with undesirable health effects as a result of its positive and negative implications; it is a matter of great importance to the social policies of each state. Compared with someone of the same profession in urban, rural closure is not suddenly but gradually, both for the farm worker and for the intellectual. While the ancient civilizations appreciated and used the wisdom of older people, the modern society look with distrust to their usefulness. A culture of youth and adolescence is developing, where the older people find increasingly difficult place. In conclusion note that modern society generates old age, but tends to reject and isolate.

Societatea modernă generează bătrânețe, dar tinde să o respingă și, astfel, o izolează

Procesul îmbătrânirii este rezultatul unor fenomene complexe ce imprimă modificări continue, ireversibile în structura organismului. Acestea antrenează în a doua jumătate a vieții o scădere a capacității de adaptare la mediu, printr-o creștere a sensibilității și vulnerabilității individului față de factorii perturbatori ai mediului social. Asocierea proceselor naturale de involuție cu bolile cronice, la care se adaugă apariția unor boli acute, precum și coexistența unor probleme familiale deficitare fac din populația vârstnică una dintre grupele de populație cu riscul cel mai mare de îmbolnăvire, cauzate fiind de capacitatea dificilă de a se adapta schimbărilor vieții sociale. Datorită creșterii acestui segment de populație apar și unele consecințe nedorite, care se referă la creșterea indicelui dependenței economice. Din ansamblul populației vârstnice pot fi reliefate unele grupe cu risc sporit:

- ✓ persoane foarte în vârstă (80-90 de ani);
- ✓ vârstnicii care trăiesc singuri sau care nu au copii;
- ✓ persoane vârstnice cu afecțiuni sau handicapuri grave;
- ✓ cupluri în vârstă în care unul sau ambii sunt grav bolnavi;
- ✓ femeile în vârstă;
- ✓ persoanele în vârstă care trăiesc în instituții specializate etc.

Populația vârstnică se impune ca un obiectiv major al asistenței sociale atât prin ponderea sa în totalul populației generale, care prin tendința de creștere a acesteia, dar și prin particularitățile biologice oferă fenomenului de îmbătrânire un tablou cu mai multe implicații individuale, familiale și societale.

Una dintre cele mai importante schimbări ce apar în această perioadă a vieții este pensionarea, considerată de Bogdan ca un moment de răscruce în existența individului, căruia el i se adaptează cu dificultate și care determină apariția unei regresii greu de stăpânit. Această formă de înregimentare socială a apărut mai întâi în Europa, și anume: în Germania (1889) și în Danemarca (1891) [1]. La început pensionarea a fost percepută ca o formă de asistență socială, apoi s-a trecut la un sistem de creare din fondurile de contribuții individuale făcute în cursul perioadei de muncă, ceea ce a permis excluderea acesteia din sistemul de asistență de binefacere, înregistrând-o în contextul dreptului contribuabil personal. Unii cercetători, printre care Brubaker (1985), analizând cuplurile vârstnice, au identificat următoarele tipuri de pensionare:

- 1) *pensionarea individuală* (simplă/tradițională) – se referă la cazul când unul dintre soți se pensionează, iar celălalt muncește (de regulă, este bărbatul);
- 2) *pensionarea nesincronizată – a soțului*. În această situație, soțul se pensionează înaintea soției sale, care continuă să lucreze, întrucât ea este mai tânără sau și-a început cariera mai târziu;
- 3) *pensionarea nesincronizată – a soției*. Acest model de cuplu, în care femeia se pensionează prima, este mai rar. Este situația în care soția este mai în vârstă, ar putea să aibă probleme de sănătate sau să fie necesară prezența ei pentru îngrijirea unui copil ori a unui părinte;
- 4) *pensionarea sincronă* – este situația în care ambii parteneri au fost încadrați și se pensionează în același timp.

Criza pensionării este determinată de cele mai multe ori de schimbarea bruscă a statutului, care duce la modificarea intereselor și capacităților profesionale antrenate până la acel moment, precum și la diminuarea prestigiului persoanei în vârstă. Comportamentul psihologic al persoanei față de pensionare nu este unilateral, ci reprezintă o retragere reciprocă a societății și a persoanei în același timp.

Conform CNAS, la 1 ianuarie 2010 în Republica Moldova erau înregistrați 624.570 pensionari. Dintre aceștia, 587.217 au o pensie de până la 1000 de lei. Pensionați pentru limită de vârstă erau înregistrați 457.920 pensionari, 130.227 de persoane cu grade de invaliditate. În prezent, pensia medie în Republica Moldova este cea mai mică din Europa de Sud-Est și din CSI. Pensia medie pentru limita de vârstă este cea mai mică din Europa (666,3 lei/lună), care acoperă puțin peste minimul de existență a pensionarilor (58,4%). Prin urmare, în condițiile în care cota contribuțiilor sociale (29%) este relativ înaltă, iar ponderea cheltuielilor din bugetul de asigurări sociale de stat depășește 10%, actualul sistem public de pensii subminează fundamental principiul echității sociale. Astfel, nivelul pensiei constituie doar 26% din salariul mediu pe economie – cel mai mic din Europa, ceea ce relevă incapacitatea sistemului public de pensii de a asigura o corelare justă dintre contribuțiile plătite de persoanele economic active și pensiile obținute de acestea în perioada post-activă. Totuși, în pofida unei rate scăzute de sărăcie în ansamblul pensionarilor, există câteva categorii de pensionari expuse riscului de excluziune socială: pensionarii singuri, pensionarii agricultori, victimele inechităților din sistemul de recalculare a pensiilor, victimele escrocheriilor imobiliare și altele.

Pentru a avea parte de o bătrânețe în care singura grijă să fie creșterea nepoților, pe lângă alte calități, trebuie să fie îndeplinit criteriul financiar care, spre regret, este greu de atins pentru că, în condițiile actuale, aproximativ 94% dintre pensionarii din Republica Moldova au o pensie de până la 1000 de lei. Problemele specifice cu care se confruntă aceștia constau în cheltuielile diferențiate față de restul populației prin: costul ridicat al medicamentelor, creșterea necontrolată a prețurilor, dificultăți de achitare a serviciilor comunale și, adesea, prin lipsa suportului familiei.

Situația actuală a vârstnicilor este marcată de câteva neajunsuri majore care conduc la o imagine precară a calității vieții lor. Una dintre consecințele stresului social o constituie mortalitatea manifestată printre vârstnici, care poate avea diferite cauze: psihologică, economică și, cel mai frecvent întâlnită, cea socială.

La general vorbind, în analiza integrativă a calității vieții se includ trei niveluri de indicatori: economici, sociali și ai calității vieții. Indicatorii economici măsoară condițiile economice ale bunăstării sociale. Indicatorii sociali redau statistici și date de cercetare privind condițiile obiective ale bunăstării sociale și consecințele lor. Indicatorii calității vieții se ocupă de reacțiile subiective ale oamenilor la procesele economice și sociale, afective și cognitive, la modelele comportamentale, de evaluări. Doar ultimii redau în mod direct calitatea vieții, pe când ceilalți pot să sesizeze doar condițiile și efectele secundare ale acesteia. O caracteristică importantă a calității vieții o constituie faptul că elementele sale componente sunt puternic individualizate, nefiind acceptabile înlocuiri, substituiri sau alte operații reducționiste.

De aceea, se justifică necesitatea elaborării și dezvoltării unui sistem de protecție socială și suport pentru persoanele vârstnice care să asigure conservarea capacităților fizice și psihice, să confere vârstnicilor demnitate și confort pe măsura valorizării contribuției pe care au avut-o pentru perioada lor activă. La momentul actual, societatea manifestă puține cereri față de angajarea persoanelor în etate, oferindu-le puține ocazii de autoexprimare sau de productivitate. Există două teorii (a activității și cea a dezangajării), care impun cercetarea fenomenului ce caracterizează explicarea clară a producerii dezangajării [2].

Teoria activității apare ca alternativă la teoria întreruperii și presupune că, intrând în perioada bătrâneții, oamenii își mențin aceleași necesități și dorințe ca și la vârsta maturității. Persoanele în vârstă se opun, prin toate mijloacele posibile, oricăror intenții care au ca scop înlăturarea sau marginalizarea lor în societate. Adepții teoriei activismului social susțin că persoanele aflate în situația generată de retragerea din activitate încearcă să găsească satisfacție fie menținând preocupările din perioada tinereții, fie identificând un substitut de genul unei activități voluntare, pe care unii dintre ei o acceptă cu mare plăcere. Pentru această categorie de persoane nevoia de prestigiu și de stimă se constituie într-un argument în favoarea stilului de viață activ. În sprijinul teoriei sunt prezentate următoarele argumente:

- ✓ cei care, la vârsta a treia, își continuă activitatea, își mențin starea de sănătate;
- ✓ funcțiile cognitive sunt prelungite de activism;
- ✓ continuarea relațiilor sociale prin implicarea în diferite activități contribuie atât la obținerea avantajelor materiale, cât și la evitarea izolării sociale.

Adepții acestei teorii consideră că la vârsta maturității, dacă procesul de îmbătrânire începe și decurge normal, este necesar de a fi menținut contactul social prin efectuarea unor activități. Ajunsă la vârsta a treia, persoana trebuie să-și mențină aceleași necesități și dorințe care i-au fost caracteristice anterior procesului, opunându-se oricăror schimbări și intenții de a fi exclusă din societate. Pentru a-și menține echilibrul psihologic, persoana, după ieșirea la pensie, are ca scop de a se regăsi într-o oarecare altă activitate.

O altă abordare din cele mai importante pentru asistența și protecția persoanelor de vârsta a treia este *teoria lipsei de angajament* (sau dezangajării), care susține că însăși societatea încurajează retragerea din activitate, iar nevoile bătrânilor trebuie interpretate diferențiat de nevoile persoanelor din alte categorii de vârstă. Corespunzător acesteia, în societate identificăm subiecți pentru care activitatea sub diferite forme nu mai exercită atracție și care are menirea să deschidă calea înțelegerii corecte a procesului de dezvoltare normală psihosocială a personalității oamenilor.

În baza celor menționate mai sus se manifestă două tendințe: una se referă la majorarea vârstei de pensionare, care urmărește valorificarea potențialului biologic și social, prelungirea sentimentului de utilitate; alta se manifestă ca o tendință de limitare a vârstei de pensionare, ca urmare a necesității de eliberare a locurilor de muncă pentru generații mai tinere.

Retragerea din activitatea profesională a făcut posibilă apariția unei patologii a pensionării, care a fost descrisă ca o boală ce se manifestă sub forma unui „șoc psihologic” ce apare în jurul acestei perioade de vârstă. Frecvența și intensitatea tulburărilor determinate de pensionare pot fi influențate de o serie de factori, cum ar fi: sexul, profesia exercitată, mediul de rezidență și personalitatea individului.

Keith și colaboratorii (1990) susțin că pensionarea nu pentru toți bătrânii este o criză, pentru că unii din ei se simt bine la pensie [3]. În acest sens au fost prezentate 3 tipuri de reacții față de pensionare:

- ✓ reacții *echilibrate* de adaptare firească sau chiar de resemnare;
- ✓ reacții *optimiste*, situație în care pensionarea este așteptată sau chiar dorită;
- ✓ reacții *pesimiste* (pensionare „catastrofă”), cu expectanțe negative și nesigure pentru viitor.

În baza acestor reacții, cercetările au relevat faptul că femeile suportă mai bine pensionarea decât soții lor, deoarece pentru ele aceasta reprezintă reducerea independenței și o pierdere concomitentă a rolului matern, dezavantajele fiind compensate prin îmbunătățirea relațiilor materiale pe care cuplul le modelează împreună.

Condițiile precare de muncă nu pot fi suplinite printr-un nivel înalt al veniturilor, pentru a se ajunge astfel la valori medii în ceea ce privește calitatea vieții [4]. Aici este evidentă semnificația caracteristică elementelor specifice diversității domeniilor calității vieții, care poate fi exprimat prin faptul că un venit înalt nu poate compensa lipsa unei locuințe bune, starea negativă sau un mediu social nefavorabil, pentru că este un rezultat al valorilor medii acceptabile. În vederea satisfacerii nevoilor persoanelor vârstnice, indiferent de tipul lor, specialiștii din diverse domenii pot apela la o serie de metode, tehnici și procedee. De reținut că pentru a rezolva problemele vârstnicilor este nevoie nu numai de intervenții asupra vârstnicului, dar și asupra mediului în care acesta trăiește.

Asistența vârstnicului nu este numai medicală, deoarece implică și aspecte psihosociale, care, fiind cunoscute, creează o perspectivă mai favorabilă procesului de înțelegere și îngrijire a vârstnicului. Astfel, vârstnicul, prin încetarea activității profesionale, își pierde sentimentul de utilitate socială, prestigiul social, responsabilitatea, rolul și statutul în familie, uneori fenomenul fiind resimțit ca o adevărată dramă, o moarte socială. Stresul devine nociv, fiind descris chiar prin o patologie a retragerii, a pensionării. Dacă se adaugă „izolarea”, atunci poate fi înțeleasă dimensiunea problemei.

Pentru combaterea acestui fenomen, pentru ameliorarea condițiilor de viață ale vârstnicului, în interesul acestuia, dar și al societății, sunt necesare eforturi susținute. Trebuie edificată o concepție realistă despre îmbătrânire. Aceasta trebuie să se desfășoare demn, ferită de griji și de boli. Este ceea ce s-a numit „pregătirea pentru îmbătrânire”, care presupune acceptarea și adaptarea la pensionare, fiind sintetizate următoarele etape:

- ✓ *faza de prepensionare*, în care cei activi sunt sprijiniți emoțional pentru a accepta ideea retragerii din sfera de activitate. Asistentul social poate să stimuleze persoanele apropiate subiectului pentru ca acestea să-l familiarizeze cu ideea pensionării;
- ✓ *faza imediat următoare pensionării*, în care subiectul își recapătă plăcerea de a petrece timpul călătorind, practicând sporturi, făcând colecții, crescând nepoții etc.
- ✓ *faza dezamăgirii*, în care persoana nu se regăsește. Asemenea subiecți mereu vor căuta să fie antrenați în activități sociale;

- ✓ *faza reorientării*, în care persoana, depășindu-și starea de dezamăgire, caută o variantă prin care să-și fie satisfăcută necesitatea de a fi activă din punct de vedere social.

Specialiștii în domeniu sunt chemați, prin specificul profesiei, să îngrijească această categorie de populație, care uneori este respinsă atât de propria familie, cât și de societate, oferindu-i un sprijin nu doar profesional, dar și moral. Pentru a ajuta efectiv populația vârstnică, trebuie cunoscute în profunzime modificările fiziologice care apar la această categorie de vârstă. Persoanele care urmează să se pensioneze trebuie să țină cont de câteva aspecte importante: unul din efectele pensionării constă în diminuarea veniturilor și în apariția dificultăților financiare, care se reflectă în pierderea poziției sociale și a prestigiului. Nemulțumirile și lipsa satisfacțiilor datorate retragerii din activitate reprezintă un semnal pe care asistenții sociali îl pot interpreta astfel:

- ✓ *susținerea unor proiecte* care să aibă drept scop ameliorarea politicii sociale și protejarea efectivă a acestei categorii de populație;
- ✓ *reorientarea persoanelor vârstnice* spre activități care să permită obținerea satisfacțiilor emoționale și financiare prin exersarea tuturor abilităților deținute.

Un alt aspect îl constituie habitatul – se referă la dorințele și interesele pensionarilor. În unele situații, locuința în care trăiesc pensionarii poate fi prea scumpă și prea mare pentru a putea fi menținută individual. Chiar dacă luarea unei decizii imediate este dificilă, uneori sunt necesare unele aranjamente de trai, pe care unele persoane nu le pot satisface. Normele reduse, precum și muncile voluntare, sunt posibilități de înlăturare a incomodității și de petrecere constructivă și plăcută a timpului. În mod obișnuit, pensionarea reduce numărul relațiilor interpersonale care se mențin, acestea depinzând în mare parte de locul de muncă. Legăturile de familie trebuie să devină mai importante și se impune găsirea surselor de stabilire a unor relații noi de prietenie [5]. Acest moment devine unul dintre cele mai importante, pentru că participarea la diverse activități organizatorice și religioase din cadrul comunității poate stimula legăturile interpersonale, pe care individul le-a pierdut.

Din punct de vedere social, *pensionarea* reprezintă *semnalul* că cercul social începe să se restrângă. Pentru mulți vârstnici, legăturile cu copiii care au devenit adulți și care și-au întemeiat propriile familii sunt din ce în ce mai slabe. Cu toate acestea, unele femei vârstnice devin foarte apropiate de fiicele lor căsătorite, în contrast cu relațiile mai reci din timpul adolescenței sau a perioadei de tinerețe. Bărbații, de asemenea, descoperă modalități noi de comunicare pentru restabilirea legăturilor cu fiii lor adulți. Pierderea legăturilor sociale datorită văduviei este o componentă obișnuită a îmbătrânirii – atât pentru bărbați, cât și pentru femei.

O altă cauză a schimbării legăturilor sociale este determinată de pierderea *mobilității* datorită unor dizabilități fizice, ceea ce înseamnă că vârstnicii se pot afla în imposibilitatea de a urca și coborî în/sau din autobuz, de a urca și coborî scările sau de a parcurge distanțe mari. Pierderile auditive și vizuale îi pot obliga pe vârstnici să renunțe la activitățile preferate. Barierele fizice și senzoriale li se adaugă de multe ori și barierele sociale sau psihologice cu efect în reducerea contactelor sociale. Percepția stării de sănătate a vârstnicilor a fost apreciată prin prisma următorilor indicatori: autoaprecierea stării de sănătate, problemele cu care se confruntă la moment, servicii de îngrijire. Starea de sănătate a persoanelor vârstnice a fost apreciată nesatisfăcător de 78% din respondenți și doar 11% din ei menționează că starea sănătății lor este satisfăcătoare, fapt ce se explică prin modul și stilul vieții pe care persoana îl adoptă pe parcursul vieții. În majoritatea cazurilor, vârstnicii suferă de câteva boli cronice (4-5), menționând că s-ar putea trata dacă prețurile la medicamente și investigații nu ar fi așa de costisitoare, pentru că pensiile mici nu le permit să mențină un mod de viață fără medicamente.

Pentru mulți vârstnici, *pierderea legăturilor cu prietenii și familia* este partea cea mai dificilă a îmbătrânirii. De aceea, realizarea de noi relații poate fi o alternativă viabilă în raport cu pierderile suferite. Mulți dintre vârstnici încearcă să găsească soluții la diminuarea sau lipsa relațiilor sociale. Unii frecventează grupuri religioase sau politice, alții se atașează de animale. Dar, pentru persoanele care se confruntă cu problema singurătății, care poate fi generată de diminuarea relațiilor sociale datorită pensionării, participarea la un grup organizat poate fi ajutorul potrivit pentru a face față problemelor legate de singurătate. Pentru vârstnicii ce aparțin acestui segment de populație există o mare varietate de activități de grup care pot fi organizate de centre comunitare, ONG-uri, servicii ale autorităților locale, centre medico-sociale etc. Indiferent de modul în care se formează, grupurile joacă un rol important în viața acestora.

Valoarea lor este dată de faptul că ele ajută persoanele vârstnice care se confruntă cu probleme de socialitate să comunice și să se bucure de compania celorlalți prin intermediul diferitelor activități (s-au înființat

centre pentru seniori). Grupurile de sprijin sunt de obicei formate de specialiști, astfel că oamenii cu probleme similare se pot ajuta între ei pentru a le depăși. Atitudinea față de pensionare este reprezentată de factori ce privesc venitul, tipul de activitate desfășurată, educația primită și condițiile interne. Se manifestă o atitudine pozitivă față de pensionare atunci când activitatea desfășurată nu-i aduce satisfacții sau când individul nu este convins de utilitatea ei, când are unele probleme de sănătate sau când nu este dependent total de venitul salarial (are și alte surse de venit). Nu numai izolarea comună poate fi indicatorul mobilității unui grup de auto-ajutor, dar și problemele sociale comune: respingerea de către familie, relațiile dificile cu copiii sau nepoții.

Datorită încetării activității profesionale, resursele economice ale persoanelor în vârstă sunt limitate. Persoanele care sunt mai implicate în profesie au expectații ridicate în raport cu aceasta, au un nivel de instrucție ridicat și un statut înalt, manifestă atitudine negativă față de pensionare, fiind perceput drept un eveniment capital în existența unei persoane având un bagaj solid de cunoștințe.

Una dintre principalele probleme cu care se confruntă vârstnicii o constituie lipsurile economico-financiare. În afara sprijinului financiar direct, care poate fi obținut din diferite surse (instituții și servicii de protecție socială), asistenții sociali pot iniția programe informative referitoare la organizațiile care oferă anumite gratuități pentru bunuri și servicii sau referitoare la cel mai ieftin loc în care se pot face cumpărăturile. De asemenea, mulți vârstnici nu au experiența administrării propriilor venituri (partenerul decedat sau unul dintre copii obișnuiau să țină evidența banilor) sau și-au pierdut această obișnuință datorită diminuării capacităților intelectuale specifice vârstei. Pentru astfel de situații, asistenții sociali pot iniția Programe de planificare a cheltuielilor (stabilirea priorităților, eșalonarea plăților, adaptarea cuantumului pentru coșul zilnic etc.), astfel încât resursele oricum limitate să nu fie risipite.

Pregătirea pentru pensionare ar fi una dintre sarcinile asistentului social profesionist. Fiind înarmat cu informații nu numai din domeniul activității sale, dar și din domeniul geriatriei, asigurărilor sociale, sociologiei, el trebuie să-și asume rolul de manager al cazului într-un cadru instituțional care să-i permită inițierea și desfășurarea unei activități preventive. Dar, important este faptul că o persoană vârstnică trebuie să se opună sentimentului de inutilitate, în sensul unei alte utilități sociale, valorificării experienței acumulate, a înțelepciunii sedimentate în folosul celorlalte generații.

În concluzie: procesul pensionării este frecvent asociat cu efectele nedorite ale sănătății și, ca urmare, ale implicațiilor sale pozitive și negative, constituind o problemă de mare importanță a politicilor sociale ale fiecărui stat. Comparând persoanele din mediul urban și cel rural care au practicat aceleași profesii, menționăm că în mediul rural încetarea activității nu se realizează brusc, ci progresiv – atât în cazul lucrătorului agricol, cât și al celui intelectual. Vechile civilizații apreciau și utilizau înțelepciunea bătrânilor, pe când societatea modernă privește cu neîncredere utilitatea lor. În societatea modernă se dezvoltă o cultură a tinereții și adolescenței, în care bătrânul își găsește din ce în ce mai greu locul.

Referințe:

1. Холостова Е.И. Социальная работа с пожилыми людьми. - Москва: „Дашков и К”, 2003, с.75.
2. Mândrilă C-G. Procesul de îmbătrânire din perspectiva asistenței sociale. - Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p.93.
3. Ibidem, p.94.
4. Холостова Е.И. Социальная работа с пожилыми людьми. - Москва: „Дашков и К”, 2003, с.80.
5. Ibidem, p.68.

Prezentat la 05.04.2011

FENOMENUL NARCOMANIEI ÎN VIZIUNEA PRESEI SCRISE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Angela MIRON

Catedra Asistență Socială

Beginning with '90s, Republic of Moldova is facing with the phenomenon of drug addiction, which is extending gradually by years. Unfortunately, it is considered that Moldova is a country that cultivates, produces and consumes drugs. This situation is worsened as a consequence of illegal transit of drugs from Asia to consuming countries to Eastern Europe. In this context, the author tries to emphasize which are the attitudes of newspapermen about the drugs addiction phenomenon.

Mass-media are pretutindeni o importanță deosebită, constituindu-se astăzi într-o forță imensă, care nu doar că informează, dar și modelează atitudini și comportamente, influențează profund oamenii, în felul de a înțelege viața, lumea și propria lor existență. Ca suport promoțional de masă, presa scrisă prezintă un atu puternic: vizualizare și argumentație – prin ilustrație și text. Este utilizată și ca suport media purtător – în diverse acțiuni promoționale: eșantioane, pliante, broșuri, inserate în ziare și reviste de specialitate.

Privită ca o componentă a mass-media, alături de radio, televiziune, cinematograful, presa constituie o sursă indispensabilă de date pentru sociologii care studiază opinia publică, contribuind nu doar la reflectarea acesteia, dar și la formularea ei. Numai o presă liberă oferă cetățenilor dreptul de a publica articole, fără nici un fel de restricții, precum și sociologilor dreptul de a studia opinia publică reală. În acest context, analiza de conținut a ziarelor este o tehnică de cercetare nonreactivă, care permite studierea prezentării problemelor legate de fenomenul narcomaniei în Republica Moldova. Motivul selectării acestei tehnici de cercetare este invocată și de unele avantaje specifice: analiza de conținut urmărește direct comunicarea prin texte sau transcrieri și evidențiază trăsătura centrală a interacțiunii sociale, permite atât operațiuni cantitative, cât și calitative și oferă o cunoaștere temeinică a modelelor complexe ale gândirii umane și ale utilizării limbajului.

Așadar, pentru realizarea acestui obiectiv, au fost supuse analizei trei ziare: *Flux* (ediția de vineri), *Săptămâna* și *Ziarul de gardă*, pe perioada ianuarie 2005 – decembrie 2010. Ne-am propus să cercetăm: a) gradul de conștientizare de către presa scrisă a fenomenului narcomaniei; b) frecvența abordării temelor ce reflectă problemele legate de narcomanie; c) oglindirea obiectivă a stării negative sau pozitive în care se află societatea la acest compartiment; d) frecvența reflectărilor date de către organele competente în prevenirea fenomenului narcomaniei.

Categoriile de bază supuse cercetării în presa periodică au fost: *tematica, frecvența de apariție, caracterul materialului, volumul și autorul articolului*. Astfel, în total au fost supuse analizei 939 numere de ziar, în care au fost publicate 306 de articole la tema investigației.

Ipooteza lansată în cadrul studiului dat este: *cu toate că consumul/abuzul/traficul de droguri, în special în rândul tinerilor, este considerată una dintre problemele sociale stringente, mass-media reflectă foarte puțin tematica dată*.

Analiza acestor ziare a scos în evidență că cel mai mare număr de articole publicate la tema investigației a fost înregistrat de ziarul *Săptămâna* – 166 de articole, urmat de *Flux* cu 82 de articole și *Ziarul de Gardă*, care a publicat 58 de articole. După aplicarea grilei de categorii tematice asupra materialului analizat au fost clasificate 10 subteme (*a se vedea Tabelul*).

Deși putem evidenția o prioritate dată de către ziarurile *Săptămâna*, *Flux* și *Ziarul de Gardă* anumitor categorii tematice (*vinurile moldovenești și consumul/abuzul de droguri, fumatul, prevenirea narcomaniei*), spectrul subiectelor diferă prin frecvența de apariție atât între edițiile studiate, cât și după ani. În ceea ce privește *Ziarul de Gardă* și *Flux*, tematicile comune sunt – *traficul de droguri și cultivarea/prelucrarea/păstrarea de droguri*. Specifice pentru ziarul *Săptămâna* sunt tematicile *Publicitatea băuturilor alcoolice, Celebrități și droguri și Elogierea băuturilor alcoolice*.

Tabel

Nr. d/o	Denumirea subtemei	Frecvența
1	Vinurile moldovenești	62
2	Elogierea băuturilor alcoolice	42
3	Fumatul	40
4	Traficul de droguri	39
5	Consumul abuziv de droguri	37
6	Prevenirea narcomaniei	25
7	Publicitatea băuturilor alcoolice (imagini)	18
8	Avantajele/dezavantajele băuturilor alcoolice	17
9	Celebrități și droguri	16
10	Cultivare/prelucrare/păstrare de droguri	10

În ziarul *Săptămâna* informația analizată a fost plasată în rubricile: *Economie, Societate, Sănătate, Utilitare și Vedete*. În ziarul *Flux* articolele specifice studiului dat sunt prezentate în rubricile: *Social, Economie, Investigații, Sănătate*. Iar *Ziarul de Gardă* a rezervat spațiu pentru informații legate de narcomanie în rubricile: *Investigații, Editoriale, Social, Diverse și Exclusiv*.

Cea mai frecventă temă abordată în discursul presei este **Vinurile moldovenești** cu 62 de articole din totalul de 306 de articole. Aceasta denotă interesul statului nostru în promovarea vinurilor moldovenești pe piața de desfacere atât la nivel național, cât și internațional. Articolele se referă în special la exportul vinurilor pe piața din Rusia (*Exportul de vinuri nu admite simpatii* // *Săptămâna*, 12 septembrie 2008; *A fost prezentat Planul de marketing pentru exportul vinurilor* // *Săptămâna*, 26 februarie 2010; *Vinuri pentru Rusia: Moldova ar putea reveni pe prima poziție* // *Săptămâna*, 4 iunie 2010); la Sărbătoarea Națională a vinului (*Sărbătoarea vinului 2006 – o nouă ediție a beției colective* // *Flux*, 13 octombrie 2006; *Alegerea paharului* // *Ziarul de Gardă*, 29 septembrie 2005; *Bun e vinul* // *Ziarul de Gardă*, 5 octombrie 2006). În ultimul timp, problema privind exportarea vinurilor moldovenești în Rusia frământă mințile tuturor producătorilor. În opinia lor, ea a devenit cauza dezbinării, deoarece are o conotație politică. Este evident că, pornind de la caracterul ei complex, această problemă trebuie să fie clarificată în mod obiectiv, deoarece cea mai mare cantitate de vinuri este exportată în Rusia. Chiar dacă tematica *Vinurile moldovenești* are cea mai mare frecvență în cadrul studiului dat, abordarea este făcută din diferite unghiuri de vedere. Dacă articolele din ziarul *Săptămâna* sunt elucidate optimist și pozitiv, atunci cotidianul *Flux* și *Ziarul de Gardă* sunt dispuse spre o critică severă.

Mesajul materialelor din presă la subtema **Elogierea băuturilor alcoolice** se referă la slăvirea și promovarea băuturilor alcoolice. În ziarul *Săptămâna* numărul cel mai mare de articole (40), în comparație cu ziarul *Flux* (cu 1 articol) și cu *Ziarul de Gardă* (nici un articol), a fost axat pe tematica *Elogierea băuturilor alcoolice* (*Dacă dorești o vodcă mai bună, alege „Spicul de aur”* // *Săptămâna*, 24 noiembrie 2006; *Cea mai bună băutură este „Martini”* // *Săptămâna*, 14 iulie 2006; *Votca cel mai bun afrodisiac* // *Săptămâna*, 5 octombrie 2007; *Ghidul berii pentru femei* // *Săptămâna*, 8 august 2008; *Votca cel mai bun afrodisiac* // *Săptămâna*, 11 septembrie 2009; *Beți bere: întărește oasele* // *Săptămâna*, 12 martie 2010).

Reieșind din titlul articolelor analizate la această tematică și din conținutul lor, constatăm că este evidentă o neglijență din partea autorilor ziarului *Săptămâna*. După cum este menționat *supra*, unul și același articol – *Votca cel mai bun afrodisiac* – apare cu exact același conținut în ani diferiți și la autori diferiți. Așadar, în anul 2007 autorul articolului este *Sergiu Bolduratu*, iar în anul 2009 articolul apare semnat de *Rodica Căruntu*. De fapt, această experiență de a prelua articole din anii precedenți și de a le publica recent nu este unică. Situație similară depistăm și la tematica *Fumatul*. Articolul *Tutun contra cancer* apare la 1 septembrie 2006 (autor *Sergiu Bolduratu*) și la 11 septembrie 2009 (autor *Rodica Căruntu*), iar informația din primul articol este identică cu conținutul articolului al doilea, care este de fapt unul și același articol. Articolul *Fumatul ucide* are aceeași traiectorie ca și articolele precedente. Apare mai întâi în 2008, la 31 octombrie, autor *Sergiu Bolduratu* și după doi ani – la 8 octombrie 2010 – citim aceeași informație. Comentariul față de ultimul articol, referitor la repetarea lui peste o anumită perioadă, poate fi unul pozitiv, în comparație cu articolele anterioare, deoarece esența mesajului vine să atenționeze cititorii despre riscul fumatului, în special în rândul adolescenților, și nu să promoveze băuturile alcoolice (exemplu: articolul *Votca cel mai bun afrodisiac*).

Pe lângă obiecțiile analizate anterior, se observă un aspect specific pentru ziarul *Săptămâna*. Intențiile de a promova anumite băuturi alcoolice sunt evidente uneori în sens indirect, prin publicarea diferitelor anunțuri, cum ar fi: „*Dragi miri, se apropie ziua cea mare. Pentru a o face mai plăcută, noi luăm asupra noastră o parte de griji și cheltuieli. Vă oferim sucuri, șampanie, cognac, votcă, apă și vin la preț de producător cu livrare gratuită*” (www.orhei-vit.com). Un alt anunț este: *Săptămâna* continuă concursul la care sunt invitați să participe absolut toți cititorii, indiferent de vârstă și gusturi. Concursul poartă genericul „Masa de sărbătoare”, iar participanții sunt chemați să răspundă la diverse întrebări ce țin de domeniul vinificației și viticulturii. Învingătorul va trebui să treacă pe la redacție, pentru a ridica 12 sticle cu vinuri produse de SA „Dionysos-Mereni”, sponsorul general al concursului. Și atunci, cine răspunde la întrebarea: Dacă învingătorul concursului este un minor?

În ziarul *Săptămâna* periodic apare publicitate în imagini cu reclamarea diferitelor băuturi alcoolice (uneori poza atinge mărimea unei pagini de ziar). Ținând cont de faptul că acest ziar a obținut cel mai mare număr de cititori din zona rurală, unde accesul la băuturile alcoolice îl are aproape fiecare, considerăm că nu este o idee tocmai reușită de a îndemna populația la procurarea și degustarea băuturilor alcoolice, fără a specifica printr-o remarcă: Consumul excesiv de alcoolul dăunează sănătății! Pe de o parte, este înțeleasă clar atitudinea redacției față de publicitatea care aduce venituri financiare suplimentare, iar, pe de altă parte, nu este salutabilă indiferența colectivului de autori vizavi de imaginile cu băuturi.

Tematica **Fumatul** este abordată în cea mai mare parte de către ziarul *Săptămâna*. Articolele sunt plasate pe două extreme: consecințele fumatului și sfaturi de renunțare la fumat. Pentru prima extremă – consecințele fumatului – sunt specifice articolele care atenționează fumătorii despre riscul fumatului pe o perioadă mai îndelungată, despre bolile care survin în urma abuzului de tutun (*Efectele fumatului asupra cavității bucale*, 27 mai 2005; *Fumatul te face surd*, 27 iunie 2008), despre viitorul societății în general, la capitolul natalitate și mortalitate (*Fumatul va decima omenirea*, 15 septembrie 2006; *Fumatul ucide*, 8 octombrie 2010). Referitor la extrema a doua – sfaturi de renunțare la fumat – mesajul articolelor îndeamnă fumătorii să renunțe la fumat prin diverse modalități (*Cum să ne lăsăm de fumat*, 1 februarie 2008; *Renunțarea la fumat*, 5 februarie 2010; *7 motive să te lași de fumat*, 15 octombrie 2010). În perioada 2008-2010 este evidentă o creștere a numărului de articole legate de prevenirea fumatului, unele chiar se repetă, comparativ cu perioada 2005-2008. Aceasta se datorează, probabil, legislației adoptate în această privință în perioada respectivă de analiză. În acest context, menționăm că la 7 martie 2008 a intrat în vigoare *Legea cu privire la tutun și la articolele din tutun*, fiind publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Prezenta lege este primul act normativ național ce vizează domeniul tutunului și sănătatea publică (elaborat după ratificarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Convenției-cadru a Organizației Mondiale a Sănătății privind Controlul Tutunului) în baza prevederilor tratatelor internaționale. Comparativ cu actele normative anterioare în acest domeniu, este pentru prima dată când a fost introdus un capitol separat (nr.IV) ce conține *Restricții privind consumul articolelor din tutun și prevenirea efectelor dăunătoare asupra sănătății*.

Ziarul *Flux* și Ziarul de Gardă au acordat minimul posibil de spațiu articolelor la subtema *Fumatul* în comparație cu *Săptămâna*. Astfel, pe perioada 2005-2010, atât *Flux*, cât și Ziarul de Gardă au publicat câte 5 articole fiecare, legate de curiozitatea fumatului și de consecințele acestui viciu. Cu toate acestea, articolele din Ziarul de Gardă se referă la consecințele fumatului asupra organismului, aspect notat pozitiv, deoarece au drept scop informarea societății în general despre riscul fumatului în special pentru adolescenți, tineri și femei (*Atenție femeilor și fumătorilor*, 18 octombrie 2007). În ceea ce privește *Flux*-ul, unicul articol specific subtematicii date reflectă opinia specialistului din domeniul sănătății – a lui Constantin Popescu, doctor în medicină, chirurg-oncolog urolog, categorie superioară, din cadrul Institutului Oncologic, referitor la frecvența de 3 ori mai mare a cancerului de vezică la fumători față de nefumători (*Fumatul provoacă cancerul vezicii urinare* // 20 iunie 2008).

În Ziarul de Gardă pe prima poziție se află subtema **Traficul de droguri** cu 23 de articole. În comparație cu *Flux*, unde se menționează în special despre contrabanda cu țigări, în ea fiind implicați politicieni și oameni de afaceri, în Ziarul de Gardă spectrul de analiză este mult mai vast: *Migranții moldoveni traficanți de țigări*, 24 februarie 2005; *Și fum și foc: firma Sheriff: transportăm țigări în cantități nelimitate*, 15 decembrie 2005; *Containere cu arme, țigări și mașini de lux la hotarul moldo-ucrainean*, 7 decembrie 2006). Trei containere cu mărfuri de contrabandă, o cantitate impunătoare de marijuana sunt doar câteva exemple de afaceri ilegale depistate de serviciile vamale ale Ucrainei și Republicii Moldova cu ajutorul Misiunii UE de Asistență la Frontieră în Republica Moldova și Ucraina (EUBAN).

Spre regret, dacă unii deputați nu au parte de faimă politică, ei încearcă să se manifeste „diplomatic” la trecerea frontierelor. Articolul din 21 septembrie 2006, publicat în acest ziar – *Televizoare, țigări și alcool sub acoperirea pașapoartelor diplomatice* – informează cititorii că deputatul Vasile Colța a fost prins la frontiera moldo-română cu peste 11 mii pachete de țigări în portbagaj.

Ipoteza presupusă cu câțiva ani în urmă că Republica Moldova va deveni țară de tranzit în traficul de droguri s-a adevărit. Situată geografic la răspântia marilor drumuri care leagă țările consumatoare de droguri de cele producătoare, Republica Moldova reprezintă o adevărată placă turnantă pentru traficanții de droguri. Evoluția traficului și consumului de droguri din ultimii ani și, nu în ultimul rând, nivelul capturilor realizate în anii 2005-2010 ne îndreptătesc să afirmăm că în prezent Republica Moldova a devenit și o nouă „piață de desfacere” în peisajul țărilor europene cu tradiție în acest domeniu. Țara noastră s-a dovedit a fi potrivită pentru transportul de droguri în UE. Operațiunea tranzitării unui lot de droguri din Turcia spre UE prin R.Moldova derula strună până la 20 martie 2008, când un polițist din cadrul Poliției Rutiere a găsit pachetul cu droguri, cca 200 kg de heroină, ascunse prin fasole (*Bratan, derjisi! // Ziarul de Gardă, 3 aprilie 2008*). Acest caz a creat multiple obstacole în ceea ce privește tragerea la răspundere a persoanelor implicate în traficul de heroină. Până la moment cazul nu este soluționat, în schimb s-a ales cu un nume deosebit – Dosarul Heroina (*Dosarul Heroina cu mai multe necunoscute // Ziarul de Gardă, 29 octombrie 2009*). Titlul este unul bine formulat. Într-adevăr, atâtea necunoscute apar pentru dosarul Heroina, încât nu există nici o formulă matematică de rezolvare, deoarece în această „afacere profitabilă” sunt implicați și trei colaboratori ai MAI. Astfel că, până la urmă, cine este cointeresat să-și taie creanga de sub picioare? Tot la acest dosar se referă și articolele *Heroina și Gurbulea, 15 octombrie 2009; Heroină, icre și apă, 29 octombrie 2009*.

Angajații Direcției Antidrog din cadrul Departamentului servicii operative al MAI au contracarat activitatea unei grupări internaționale specializate în transportarea, distribuirea și realizarea cocainei (*Căptura de droguri, înscenare sau răfuială // Ziarul de Gardă, 6 martie 2008*). Potrivit MAI, drogurile urmau itinerariul Columbia – Panama – portul Odesa – Ucraina – R.Moldova – UE. Despre o grupare internațională specializată în contrabandă cu heroină, care a fost reținută de ofițerii Direcției Antidrog din cadrul Departamentului servicii operative al MAI, se relatează într-un alt articol (*Câte 5 infracțiuni cu droguri pe zi // Ziarul de Gardă, 14 iunie 2007*).

Unii traficanți nu intenționează ca marfa lor să ajungă în UE, ei se mulțumesc și cu Rusia (*Droguri în gară // Ziarul de Gardă, 20 martie 2008*). Angajații Direcției Antidrog din cadrul Departamentului servicii operative al MAI, în comun cu angajații Comisariatului de Poliție, au reușit să rețină în transportul din mun. Chișinău 3 persoane suspectate de contrabandă cu marijuana. Marfa urma a fi transportată și comercializată la Moscova. Datele de identitate ale persoanelor implicate în contrabandă cu marijuana atestă că toți trei: Dimitrie Ivco, Alexandru Șpac și Vadim Mărginean, sunt tineri cu vârsta cuprinsă între 23 și 29 de ani. Tinerii respectivi au ales o metodă nepotrivită de a face bani, care este penalmente pedepsibilă. Astfel, potrivit art.217 din Codul penal al Republicii Moldova, *Activitatea ilegală privind circulația substanțelor narcotice, ... păstrarea și comercializarea lor, ... se pedepsește cu amendă în mărime de la 400 la 700 unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 5 ani; (2) Aceleași acțiuni săvârșite repetat sau de două sau mai multe persoane se pedepsesc cu închisoare de la 5 la 8 ani...* [Art.217 modificat prin Legea nr.211-XV din 29.05.03, în vigoare 12.06.03].

După anul 2008 se observă o creștere a numărului de articole la subtema *Trafic de droguri*. Astfel, în ziarul *Flux* (ediția de vineri) la acest subiect sunt publicate 11 articole. Majoritatea din ele redau informații despre implicarea diferiților politicieni și oameni de afaceri în contrabanda cu țigări (*Premierul Filat se află în spatele contrabandei cu țigări? // Flux, 5 martie 2010; Autoritățile moldovenești „nu au observat” o partidă de țigări de contrabandă în valoare de 7 mln. Euro // Flux, 4 iunie 2010*). Autoritățile ar trebui să se ocupe de prevenirea consumului și traficului de droguri, dar nu să protejeze cazurile legate de contrabandă.

Probabil, poate fi considerată drept una dintre cele mai deschise întrebări adresate unui director vamal: „Domnule director General al Serviciului Vamal al R.Moldova, Tudor Balițchi. Vă prezint cronica presei românești pe 7 zile: 2 - 9 februarie 2010... Nu-i așa că toate aceste loturi de țigări au trecut nestingherit prin vămile moldovenești? Dacă cunoașteți câtă mită s-a acumulat în perioada 2-9 februarie, Vă rugăm să ne informați”. (*Vama: Tabaciok și dezmaț // Ziarul de Gardă, 11 februarie 2010*). Articole similare privind contrabanda cu țigări sunt: *Un BMW cu țigări din R.Moldova reținut în România // Ziarul de Gardă, 29 iunie 2010; Poliția a stopat mașina pentru defect tehnic și a descoperit 44000 pachete de țigări // Ziarul de Gardă, 19 iulie 2010*).

Din datele prezentate în *Tabel* reiese că subtema **Consumul abuziv de droguri** apare cu o frecvență de 15 articole, sintetizând informații atât despre consumul de droguri legale, cât și despre drogurile ilegale. *Rușii au trecut masiv pe votcă* (28 aprilie 2006) este articolul în care se relatează despre situația populației din Rusia care continuă să consume multă votcă și nu se grăbește să treacă la bere, coniac sau vin, deoarece guvernul nu facilitează o asemenea schimbare (*Consumul abuziv de alcool este în creștere*, 13 octombrie 2006; *Alcoolismul și narcomania: flageluri naționale în Rusia*, 4 septembrie 2009; *Rusia consumă peste 20 la sută din producția mondială de heroină*, 23 octombrie 2009). Din totalul de 15 articole la tema respectivă abordate în ziarul *Flux* un singur articol (*Șoferii chercheliți au plătit amenzi în mărime totală de peste 17 milioane de lei*, 30 octombrie 2009) se referă la situația din țara noastră, celelalte 14 articole se referă la situația internațională.

Prevenirea narcomaniei este subtema plasată pe locul 6 din totalul celor 10 tematici. În articolul *Antidrog* din ziarul *Flux* (16 septembrie 2005) se menționează că la Bălți a fost deschisă o linie fierbinte „Antidrog”. Astfel, locuitorii vor putea comunica organelor de drept, în condiții de anonim, adresele producătorilor și ale consumatorilor de substanțe narcotice, participând în felul acesta la prevenirea narcomaniei. Anual, în întreaga lume, în accidente rutiere cu participarea șoferilor în stare de ebrietate își pierd viețile jumătate de milion de oameni (*Campania socială PERFECT atenționează: Nu te lăsa condus de alcool!* // *Flux*, 31 octombrie 2008). În R.Moldova, anual în accidente rutiere decedează cca 400 de persoane, fiecare a treia persoană – din vina șoferului în stare de ebrietate. Un accident rutier cu cele mai numeroase victime, în care au decedat 60 de persoane, produs din cauza șoferului beat la volan, a avut loc în Brazilia. În Japonia, 15% din numărul total de deținuți sunt șoferi care au condus în stare de ebrietate. *10 milioane de euro pentru contracararea contrabandei de droguri și a migrației ilegale* (*Flux*, 27 februarie 2009) este titlul articolului în care se menționează că Comisia Europeană va aloca Republicii Moldova 10 milioane de euro pentru îmbunătățirea managementului la frontieră și pentru susținerea monitorizării fluxului de migrație. În fiecare an, la 31 mai, este marcată *Ziua mondială fără tutun*, ocazie cu care Executivul european a dat publicității rezultatele unui sondaj care subliniază că, deși trei din patru europeni se declară în favoarea măsurilor luate împotriva fumatului, unul din trei europeni continuă să fumeze, în pofida faptului că tutunul cauzează moartea a jumătate din fumători. Potrivit CE, fumatul este responsabil de aproape 650000 de decese premature în fiecare an în UE, în timp ce la nivel global sunt înregistrate 5 milioane de victime (*Comisia Europeană anunță luarea de noi măsuri împotriva fumatului* // *Flux*, 4 iunie 2010).

Avantajele și dezavantajele băuturilor alcoolice este subtema care se referă la diverse băuturi alcoolice: bere, votcă etc. (*Efēs Moldova Brewerz a lansat berea „Vitanta Premium Extra”*, 3 februarie, 2006). În articol, Directorul companiei *Iacov Tihman* declară că lansarea noului produs a fost generată de creșterea continuă a interesului consumatorului pentru berea din categoria lights (*Fabrica de spirt de la Slobozia-Hodorogea a provocat un dezastru ecologic*, 13 iunie 2008; *Sătenii din Biești, Orhei, sunt izolați de lume din cauza mirosului toxic provocat de fabrica de spirt din localitate*, 4 iulie 2008). Deșeurile fabricii de spirt din apropierea satului Slobozia-Hodorogea, comuna Biești, Orhei, emană un miros toxic care afectează sănătatea și viața de zi cu zi a localnicilor. Pe lângă imanența unui dezastru ecologic provocat de aceste deșeuri, sătenii susțin că cel mai grav e faptul că rudele apropiate și prietenii nu-i mai vizitează din cauza aerului otrăvitor.

Nu este apreciazabilă apariția articolelor la subtema **Celebrități și droguri**, care include informații despre diverși interpreți, actori și sportivi străini implicați în consumul și traficul de droguri. Aceasta deoarece cititorii ediției *Săptămâna* pot fi în același timp și fani ai vedetelor despre care se menționează și care, la rândul lor, pot urma experiența vedetelor (*Ravagiile drogurilor în rândul vedetelor americane*, 4 ianuarie 2005; *Drogurile abordate în lumea starurilor*, 7 decembrie 2007). Începând cu anii 2008-2010, este în creștere numărul articolelor în care se vorbește despre pierderile pe care le suportă vedetele în urma consumului de droguri (*Lindsez Lohan pe moarte din cauza drogurilor*, 6 noiembrie 2009; *Un nou caz de doping în atletism*, 11 august 2006; *Landis, găsit pozitiv*, 4 august, 2006; *Catador jură că nu s-a dopat*, 17 august 2007). Toate aceste depistări se datorează, probabil, intensificării măsurilor de prevenire a consumului de droguri impuse de autoritățile responsabile.

Reieșind din titlul ultimei subteme – **Cultivare / prelucrare / păstrare de droguri**, conchidem că informația se referă la acțiunile ilicite de creștere și prelucrare a plantelor cu efect narcotic și la acțiunile de păstrare a substanțelor narcotice. Poliția din sectorul Ciocana al capitalei a reținut un cetățean, în automobilul căruia au fost depistate peste 1,4 kg de marijuana în valoare de 40 mii de lei (*Semănătorii de cânepă* // Ziarul de Gardă, 17 martie 2005). La scurt timp după depistarea acestui caz, dar din punct de vedere geografic la distanță

lungă de capitală, a fost depistat un alt caz de păstrare ilegală a macului (*Kilograme de droguri // Ziarul de Gardă, 19 mai 2005*). Xenia A. și Evdochia B. din satul Tabani sunt învinuite de Procuratura Briceni că au deținut și păstrat ilegal, respectiv, 6,3 kg și 3,4 kg măciulii de mac care conțin codeină și morfină. Din spusele doamnelor, macul era cultivat pentru pregătirea diverselor prăjituri și biscuiți. Desigur, aceste motivații nu au fost suficient de convingătoare pentru colaboratorii de poliție. Colaboratorii Biroului antidrog al Comisariatului de poliție Buiucani, în urma unor acțiuni operative, au reținut-o pe Angela Jereghi, o tânără de 20 de ani, care se ocupa cu păstrarea și comercializarea substanțelor narcotice și a pastilelor psihotrope (*Vânzătoare de droguri la 20 de ani // Ziarul de Gardă, 8 septembrie 2005*). Lipsa posibilității de a se angaja în câmpul muncii este un pretext menționat de majoritatea tinerilor implicați în cultivarea, păstrarea și realizarea substanțelor cu efect narcotic. „Ai greșit, fii bun și răsplătește” este un motto potrivit, care ar trebui spus celor care încalcă conștient legea. Mesajul articolului ce urmează ne lasă să analizăm cine încalcă conștient legea și cine răsplătește inconștient imaginația polițiștilor. Pentru nimeni nu este o noutate că unii colaboratori ai poliției folosesc diverse scheme ilegale pentru a fabrica dosare la comandă sau pentru a scoate bani din această afacere. La cele spuse, cazul colaboratorului de poliție Andrei Ursan, din mun. Bălți, este un exemplu concludent. Potrivit CCCEC, acesta folosea o schemă inteligentă de obținere a banilor. Modela situații în care, de regulă, erau implicați minori. Aceștia erau instruiți să arunce în automobile sau în buzunarele unor victime droguri. După aceasta, Ursan le amenința cu dosare penale și estorca sute de euro pentru a scăpa curății din mâna polițiștilor (*Jumerele și drogurile polițiștilor // Ziarul de Gardă, 6 mai 2010; Piața drogurilor – între traficanți și consumatori, 16 aprilie 2009*). Poliția controlează 60% din drogurile care sunt vândute în R.Moldova, – spun mai mulți consumatori de stupefiante. Chiar dacă din conținutul unor articole rezultă informația că poliția controlează o parte din drogurile care sunt vândute, nu ne-am așteptat că se poate ajunge și la fabricarea dosarelor pentru a face bani.

În urma analizării ziarelor, putem remarca că jurnaliștii au lăsat în umbră opiniile specialiștilor în domeniu (Ministerul Sănătății, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Educației etc.). Nici unul din ziare nu a rezervat spațiu pentru publicarea unor articole legate de activitatea ONG-urilor din R.Moldova care se axează pe prevenirea consumului de droguri. Luând în considerație statutul diferit al edițiilor, sunt evidente aspecte specifice în relatarea informației supuse analizei. Investigarea modalităților de abordare a fenomenului narcomaniei evidențiază mecanismul reflectării în presă, în special, a acțiunilor legate de elogierea băuturilor alcoolice; mecanismul implicării politicienilor în traficul de droguri; prezentării anumitor celebrități implicate în consumul de droguri. Remarcăm că, în urma studiului respectiv, nu am întâlnit articole care să specifice problemele sociale ale persoanelor dependente de droguri – atât legale, cât și ilegale. Nu sunt scrise articole pe cazuri concrete ale consumatorilor de droguri, care să specifice starea sănătății lor. De asemenea, nu există trimiteri la adresele instituțiilor care se ocupă de reabilitarea și reintegrarea consumatorilor de droguri. Este aproape nulă frecvența articolelor legate de drogurile tari, astfel creându-se impresia că jurnaliștii nu sunt cointeresați de această problemă socială.

Bibliografie:

1. Agabrian M. Analiză de conținut. - Iași, 2006.
2. Codul penal al Republicii Moldova.

Prezentat la 11.05.2011

PERSOANELE CU NEVOI SPECIALE – PROMOTORI AI OPINIEI PUBLICE ȘI AI IMAGINII POZITIVE

Maria TONU

Catedra Asistență Socială

The article describes the lifestyle of disabled persons in different social contexts.

The author emphasize role of NGOs, media and other sources that help to stimulate social activism and change the social status.

În focusarea opiniei publice asupra problemelor provocate de impactul handicapului o contribuție incontestabilă au personalitățile remarcabile, marcate de destin, precum: F.Roosevelt (SUA); W.S. Maugham și S.Hawking (Marea Britanie); Henric de Toulouse-Lautrec (Franța); E.Krog (Danemarca); S.Poortman (Olanda); K.Konkkola (Finlanda); S.Lagerlof (Suedia); A.Zupan (Slovenia); V.Stoica (Romania); A.Maresiev și M.Kurilko-Riumim (Rusia); Terry Fox (Canada), precum și copământenii noștri: V.Tonu (doctor în medicină), A.Țațco (deputat în Parlamentul Republicii Moldova), N.Buga (lingvist, jurist și lider de ONG), O.Cibotaru (lider de ONG din s. Drochi, raionul Drochia) ș.a. Un loc aparte în domeniul analizat îi revine M.Grețu-Livițchi, doctor habilitat, care, prin activitățile științifice și sociale, a configurat stereotipul că omul cu dizabilități este doar *invalid*, adică inapt, fiind membru egal al societății, făuritor de valori [1].

Experiența internațională și autohtonă demonstrează că persoanele cu nevoi speciale (handicap, dizabilități) pot participa la procesele sociale, în cazul când dispun de condițiile favorabile de conviețuire și comunicare, sunt informate și pot să-și exprime opiniile.

Deseori, mecanismele de protecție sunt elaborate ori aplicate în urma acțiunilor de *lobby* promovate de către grupurile de presiune ale persoanelor cu handicap. La 17 iunie 2010, spre exemplu, din inițiativa Centrului de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități din republică (președinte Meșter Vitalie), un grup de persoane cu nevoi speciale a organizat un marș pentru a înainta Parlamentului lista cu 6579 semnături ale persoanelor cu handicap, colectate în cadrul a 62 de ONG-uri în sprijinul ratificării Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, adoptată la 13.12.2006, semnată de Republica Moldova la 30.03.2007 [2]. Odată cu ratificarea de către Republica Moldova a acestui document, la 09.07.2010, este firesc ca politicile sociale pentru persoanele cu handicap să corespundă standardelor internaționale. În acest scop, de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost elaborată „Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013)”, care are menirea să reducă deformările sociale provocate de impactul cadrului legislativ autohton depășit.

În perioada 1992-2011 am efectuat un studiu sociologic axat pe aportul persoanelor cu nevoi speciale la configurarea destinului propriu, privind atitudinea și responsabilitățile vizavi de menirea individului în contextul social. Metoda aplicată în cadrul studiului nostru reprezintă *biografii comprehensive* (experiența de viață a persoanelor vizate), datorită cărora am surprins fenomenele caracteristice persoanelor cu handicap în procesul de integrare socială. Scopul includerii biografiilor sociale în studiu este de a demonstra pe exemple concrete, cunoscute de publicul larg, atitudini și poziții active de viață, mobilitate socială în ascendență și impactul asupra proceselor sociale. Biografiile acestor personalități sunt „o oglindă a vieții sociale arătând ceea ce este acceptat de colectivitățile umane, modele de gândire, simțire și comportament recunoscute într-un moment dat al evoluției societății; (auto)biografiile sociale înlesnesc atât cunoașterea particularului, cât și a generalului” [3]. În metodologia cercetărilor sociologice biografiile sociale ocupă un loc valoros. Printre cercetătorii remarcabili ai biografiei sociale sunt: W.I. Thomas, F.Znanięcki, H.T. Abel, J.Chalasinski, C.Buhler, O.Lewis, M.Kohli, F.Ferrarotti, H.S. Becker.

A fost utilizată analiza comparativă a modului de viață al persoanelor cu handicap în țările Europei de Vest, în Republica Moldova și în Canada, care a elucidat comportamente umane și sociale relaționale specifice societăților din care provin și a oferit posibilitatea de a contura prognoza socială, caracteristică etapei de tranziție la economia de piață a societății moldovenești.

Reieșind din situația reală constatată la nivelul observației în contextul comunităților persoanelor dezavantajate social pe bază de sănătate din Occident, autorul fiind implicat în procesul de protecție și integrare socială a persoanelor cu handicap din Republica Moldova, am construit o viziune proprie care comportă „o schimbare a condițiilor de desfășurare a proceselor sociale studiate” [4].

În scopul diseminării experienței de viață a persoanelor cu handicap din Occident, la inițiativa Asociației Bolnavilor de Miopatie (ABM) – lider de ONG regretatul Vitalie Tonu – a fost tradusă cartea *Zâmbește din nou! Istoria vieții lui E.Krog* (traducere din engleză de Lilian Corețchi) [5]. Cartea a fost editată la Chișinău în 2001 cu suportul financiar al Asociației ACASĂ și distribuită gratuit la toate bibliotecile publice din țară și persoanelor cu handicap, ONG-urilor din domeniu. Lansarea cărții a avut loc în cadrul unei conferințe video Moldova – Danemarca. Cititorii din Moldova au avut posibilitatea să discute direct cu Evald Krog, eroul cărții. Cartea a avut un impact colosal asupra persoanelor cu nevoi speciale din Republica Moldova. Ecoul cel mai rezonabil a fost din partea Olguței Cârnaț, meșter popular din Chișinău, care, sub influența cărții, și-a învins handicapul locomotor și a început să se deplaseze de sine stătător.

Alt exemplu de familiarizare a persoanelor cu nevoi speciale din Republica Moldova cu modelele pozitive din Occident a fost și deplasarea a 3 persoane dependente de scaunul cu roțile și a însoțitorilor lor în Finlanda, unde au cunoscut realitatea creată de Kalle Konkola, persoană cu handicap, lider de ONG, membru al Parlamentului Finlandei în 1983-1987. Deplasarea a fost organizată de Asociația Bolnavilor de Miopatie, sponsorizată de Fundația Soros-Moldova [6].

În **concluzie** remarcăm:

- ✓ rezultatele empirice ale studiului demonstrează că în Republica Moldova se conturează o mișcare socială decizională în rândurile persoanelor cu nevoi speciale în elaborarea și promovarea modelului social care prevede ajustarea mediului (acces, politici sociale compensatorii etc.);
- ✓ politica socială coerentă pentru persoanele cu nevoi speciale, având la temelie cadrul legal național și internațional, este loială și benefică direct proporțional cu gradul de implicare și promovare a valorilor din partea acestui grup social;
- ✓ în baza principiilor șanselor și oportunităților egale, în contextul dezvoltării durabile a societății, elaborarea și implementarea politicii sociale eficiente pentru persoanele în dificultate pe bază de sănătate comportă toleranță, mobilizare, coerență, coeziune, solidaritate, activism și poate fi promovată cu participarea activă a acestor persoane care cunosc spectrul problemelor din interior și înaintează cererea adecvată; a ONG-urilor, fiindcă posedă modele eficiente de diagnoză a necesităților beneficiarilor și participă nemijlocit la diminuarea impactului handicapului; a instituțiilor statale care sunt obligate să contribuie la ameliorarea situației persoanelor cu dizabilități.

Referințe:

1. Robu A. Maricica din Elveția (despre M.Grețu-Livițchi). - Chișinău: SRL, 2009.
2. <http://www.advocacy.md> (accesat la 25.01.2011)
3. Chelcea S. Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative. - București: Editura Economică, 2001, p.494.
4. Miftode V. Metodologia sociologică. - Galați: Porto-Franco, 1995, p.184.
5. *Zâmbește din nou! Istoria vieții lui E.Krog*. - Chișinău: ACASĂ, 2001.
6. http://en.wikipedia.org/wiki/Kalle_Konkola

Prezentat la 25.03.2011

ROLUL MULTIMEDIA ÎN PROCESUL DE INTEGRARE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU HANDICAP

Maria TONU

Catedra Asistență Socială

The article describes the role of multimedia in the social integration of handicapped people.

The author describes the definition of multimedia and components which contribute to create and transmit files in the communicational process

Multimedia este o arhitectură compusă din toate procedeele de formare, stocare și transmitere a textelor, imaginilor, mesajelor audio și video. Instrumentele de aplicare a multimedia sunt computerele, programele, aparatele de înregistrare, camerele foto/video, Internetul.

Internetul este o rețea internațională de calculatoare și oferă șanse enorme de a naviga virtual în spațiile geografice, informaționale, culturale pentru documentare promptă, comunicare eficientă, formare de opinii și participare on-line la diferite procese și evenimente. Astfel, site-ul <http://initiativa.wordpress.com>, oferă un set de publicații despre persoanele cu handicap și un forum, unde persoanele își exprimă opiniile; site-ul <http://www.advocacy.md> conține informație despre Centrul de Asistență Juridică pentru Persoanele cu Dizabilități. Grație *poștei electronice (E-mail)*, procesul de comunicare (corespondență) devine extrem de rapid, indiferent de distanța geografică. Spre exemplu, utilizând adresa olegbulgaru@mail.ru – adresa electronică a Centrului Republican de Resurse pentru Asistența Socială ori alte adrese electronice, avem posibilitate să recepționăm fotografii, texte, fișiere audio și video, documente scanate etc. Programul Skype permite utilizatorilor să comunice on-line și să se vadă reciproc. Prin Skype și Video Conferințe se organizează conferințe, susținerea tezelor de doctorat, sunt ghidați medicii în timpul intervențiilor chirurgicale. Grație Internetului, activează instituții de învățământ cu predare la distanță. Calculatorul și tehnologiile moderne de comunicare oferă posibilități enorme persoanelor cu handicap. Personal, consider că Internetul este a opta minune a lumii.

Studiind impactul media asupra grupului social – persoane cu handicap, la moment atestăm un fenomen senzațional manifestat prin implicarea majoră a acestor persoane în schimbarea statutului lor social. Dacă în anii 90 ai secolului trecut persoanele cu handicap constatau doar cu durere starea lor precară, apoi în 2011 atestăm un grup social educat și instruit, care știe cum sa-și revendice drepturile, cum să mediatizeze societatea și să sensibilizeze factorii de decizie. Exemplificăm un fenomen surprinzător, care confirmă schimbarea mentalității societății, a factorilor de decizie și a persoanelor cu handicap în Republica Moldova, desprins din cadrul activității Grupului de Acțiune Comună în Strategii Media (GACSM), care este o uniune benevolă dintre cinci ONG-uri și activează în beneficiul persoanelor cu dizabilități. Grupul a fost creat în septembrie 2009, cu suportul Institutului pentru o Societate Deschisă / Inițiative Media în Sănătate, în scopul dezvoltării unor abordări și principii comune de promovare a incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități mintale în Republica Moldova [1].

Senzația este impunătoare prin faptul ca persoanele cu handicap organizează și participă la activități; mediatizează prompt acțiunile lor prin intermediul Internetului; implică presa și audiovizualul din Republica Moldova în procesul de prezentare a situației reale a persoanelor cu handicap; utilizează diversitatea media în procesul de protecție, reabilitare și integrare socială a acestor persoane.

Participarea la activități în beneficiul persoanelor cu handicap. Un eveniment crucial în contextul Republicii Moldova este Seminarul „Autodocumentarea poveștilor de viață ale persoanelor cu dizabilități” (24-25 noiembrie 2010, Chișinău), organizat de Institutul pentru o Societate Deschisă / Inițiative în Sănătatea Mintală, în colaborare cu Asociația „De partea ta” din România și Proiectul „Comunitate Incluzivă – Moldova”, implementat de Keystone Human Services International Moldova Association. „Participanții doresc să învețe cum să utilizeze tehnicile media pentru a-și cere drepturile și a-și face auzite vocile. În cadrul seminarului persoanele cu dizabilități și părinți lor își vor dezvolta abilitățile de autodocumentare și de elaborare a mate-

rialelor media în scop de autoreprezentare (self-advocacy), prin utilizarea tehnicilor precum photovoice, mărturia personală și utilizarea noilor media pentru diseminarea materialelor elaborate, cu scopul de a schimba atitudinea societății și a factorilor de decizie față de persoanele cu dizabilități. Participanții la seminar vor prezenta mărturia video și foto care relatează diferite experiențe trăite și felul în care aceste experiențe le-au marcat sau le-au schimbat viața, opinii personale despre problemele cu care se confruntă și schimbările pe care și le doresc etc. Materialele video și foto relevă sentimentele, atitudinea și opinia persoanelor cu dizabilități și a membrilor familiilor lor față de realitatea ce-i înconjoară. În mare parte, sunt abordate problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, locul lor în societate, familie, școală ș.a. Astfel, documentând și prezentând publicului larg experiența personală atât pozitivă, cât și negativă, autoreprezentanții vor promova ideea de incluziune socială a tuturor persoanelor cu dizabilități și dreptul lor de a trăi în comunitate, bucurându-se de aceleași drepturi ca și ceilalți cetățeni”. Seminarul a fost precedat de un atelier de lucru din 04.10.2010 (Chișinău), unde douăzeci de adolescenți cu dizabilități și părinți care au copii cu dizabilități au învățat să fotografieze și să filmeze în cadrul unui training. Trainingul a fost organizat de GACSM cu sprijinul financiar acordat de Institutul pentru o Societate Deschisă (Inițiativa Media în Sănătate) și are drept scop de a dezvolta abilitățile persoanelor cu dizabilități și ale părinților lor de elaborare a materialelor media în scop de autoreprezentare (self-advocacy)” [2].

Mediatizarea promptă a activităților prin intermediul Internetului. O activitate impunătoare de difuzare a informațiilor prin Internet desfășoară și pagina <http://initiativa.wordpress.com>, în care, grație Marianei Țibuleac, coordonator Relații Publice la Centrul de Asistență Juridică pentru Persoanele cu Dizabilități, fluxul informațional din domeniul persoanelor cu dizabilități este completat cantitativ și calitativ. Aici trebuie de menționat că emițătorul de informație, actorii implicați în cadrul unui proces și beneficiarii exercită o legătură retrospectivă (feed-back), prin intermediul forumului de discuții.

Exemplificăm: *Tatiana, psiholog din Ialoveni*, la 23 septembrie 2010, ora 4:02 p.m. a spus: „Noi, membrii echipei mobile din Ialoveni, vă mulțumim pentru receptivitate și operativitatea cu care ați reușit să informați publicul despre importanța serviciului nostru. Și mai important ar fi să accentuați necesitatea creării unor asemenea servicii la nivel național. Aceasta deoarece, odată cu ratificarea Convenției privind persoanele cu dizabilități, se caută noi soluții și modalități de a facilita incluziunea și reabilitarea socială a persoanelor, dar mai ales a copiilor cu dizabilități. Situația precară în care se află copiii cu dizabilități, lipsa serviciilor comunitare pentru ei, izolarea lor este alarma ce stimulează comunitățile din Republica Moldova să caute noi soluții de a implementa asemenea servicii cum este Serviciul comunitar „Echipa Mobilă”; suntem deschiși spre a ne împărtăși în continuare experiența.

Doar împreună putem reuși. Sperăm la o colaborare eficientă cu Centrul de Asistență Juridică pentru Persoanele cu Dizabilități – Organizație pe care o reprezentați. Mult succes în ceea ce faceți!”

Mariana Țibuleac, 29 septembrie 2010, ora 6:48 a.m. a spus: „Cu plăcere! Succes și baftă în toate activitățile voastre!” [3].

Aici trebuie să menționăm și aportul altor componente media care, conform tradițiilor, la 3 decembrie sunt solidare și deschise spre persoanele cu handicap:

„Prim-ministrul Vlad Filat a avut astăzi, 04.12.2010, la Guvern, o întrevvedere cu un grup de persoane cu dizabilități, reprezentanți ai diferitelor organizații din domeniu”, – a relatat pentru MOLDPRES Direcția comunicare și relații cu presa de la Guvern.

Discuția s-a axat pe problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, ce țin de implementarea Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, crearea condițiilor optime pentru integrarea în societate a persoanelor cu dizabilități.

Participanții la întâlnire au primit drept cadou câte un laptop, urmând să le fie asigurat și accesul la Internet [4].

Implicarea presei și audiovizualului din Republica Moldova în procesul de prezentare a realității privind persoanele cu handicap. În contextul promovării conceptelor Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, ratificată la 09.07.2010 de către Parlamentul Republicii Moldova, GACSM realizează, în perioada noiembrie 2010 – august 2011, un ciclu din șapte prezentări tematice în cadrul emisiunii „Noi și societatea”. Scopul final al acestei inițiative este de a spori nivelul de cunoaștere a drepturilor persoanelor cu handicap. Deja au fost abordate subiectele: *Libertatea de exprimare și opinie, accesul la informație*

(26.11.2010); *Dreptul la casă și familie* (3.12.2011); *Viața independentă și dreptul de a fi inclus în comunitate* (28.01.2011). Fiind conectați la Internet, avem posibilitatea să audiem informația expusă în cadrul emisiunilor, accesând adresele: http://trm.md/index.php?module=stiri_int&news_id=22229

http://trm.md/index.php?module=stiri_int&news_id=22359

http://trm.md/index.php?module=stiri_int&news_id=23406

Diversitatea media în procesul de protecție, reabilitare și integrare socială a persoanelor cu handicap. Mijloacele de comunicare în masă reprezintă: presa scrisă, cartea, afișul publicitar, radioul, televiziunea, discul, caseta video și audio, telefonul, telegraful, E-mail-ul, Internetul, dar și cinematografia, fotografia. În acest context este salutară activitatea novatoare în domeniul persoanelor cu dizabilități care se desfășoară acum în Republica Moldova

„Opt copii și tineri cu dizabilități, dezinstituționalizați din Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din Orhei și integrați în familie, au realizat, cu ocazia Zilei Internaționale a Persoanelor cu Dizabilități, o expoziție de fotografii cu genericul: **LUMEA, ASA CUM O VAD EU**”. Expoziția de fotografii este o acțiune care are la activ deja 2 ediții (2009, 2010) și prezintă o formă inedită de integrare socială a persoanelor cu handicap, dar și o modalitate de unicat în contextul mass - media din Republica Moldova prin faptul că scoate în evidență aptitudinile pozitive ale persoanelor cu handicap mintal. Fotografiile sunt expuse în incinta MMPSF în ajunul Zilei Internaționale a Persoanelor cu Dizabilități. Ediția din 2009 a bătut toate recordurile în procesul de mediatizare a unui eveniment din cadrul activităților persoanelor cu handicap. Prezentăm câteva surse care au mediatizat evenimentul:

- <http://www.mpsfc.gov.md/md/newsst/1211/1/3798>
- http://www.trm.md/index.php?module=stiri_int&news_id=13327 (rom)
- <http://www.civic.md/stiri/lumea-asa-cum-o-vad-eu-expozitie-de-fotografii-realizate-de-copii-cu-probleme-de-sanatate-mintal.html>
- <http://www.info-prim.md/?a=10&nD=2009/12/02>
- <http://www.ong.md/index.php?mod=home&hmod=postbyid&id=3191> [5].

În concluzie, remarcăm ca rezultatul mediatizării și sensibilizării cercurilor largi de cititori este materializat prin schimbarea mentalității societății față de persoanele cu handicap și educarea unui mediu cult, blând, favorabil, care contribuie la: consolidarea poziției optimiste a persoanelor cu dizabilități ca membri egali al societății; lansarea persoanelor conștiente de rolul, libertatea și responsabilitatea lor în cadrul existenței umane; propagarea modului activ de viață; integrarea socială a acestui grup social în viața activă. Utilizarea multi-media în procesul de integrare și activismul grupului dezavantajat pe bază de sănătate va stimula benefic procesul de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități. Această tendință este prezentă în politicile sociale moderne, dar și în necesitățile cotidiene ale persoanelor cu nevoi speciale.

Referințe:

1. <http://www.inclusion.md> (accesat la 21.02.2011)
2. <http://www.inclusion.md/ro/home> (accesat la 21.02.2011)
3. <http://initiativa.wordpress.com> (accesat la 21.02.2011)
4. Ibidem.
5. <http://www.inclusion.md> (accesat la 21.02.2011)

Prezentat la 25.03.2011

METODOLOGII DE MĂSURARE A FENOMENULUI CORUPȚIE**Iurii GAȚCAN, Maria BULGARU***Catedra Sociologie*

Like any social phenomenon, corruption is a reality that evolves gradually, subject to the conditions of existence of a particular society. Also, as with other phenomena, the evolution of corruption can be analyzed in order to carry out forecasts being taken into consideration the causes that generate the phenomenon, the impact on the socio-economic-political attitude of the state and civil society on the existence of the phenomenon.

The purpose of data analysis is to achieve a general approach to present methodologies aimed at making the assessment of recent acts of corruption at the international level. To achieve this goal it is initially required a review of the methodologies applied in the research of corruption.

Objective benchmarking of the magnitude of corruption at international level is a difficult task due to the capacity of the phenomenon and the variety of forms that it takes. During the last two decades it has led to an explosion of methodologies due to increased interest in measurement and combating of corruption.

Fenomenul *corupție* constituie o problemă din cele mai importante cu care se confruntă Republica Moldova la momentul actual. Desigur, acest fenomen nu poate fi exclus totalmente, dar pot fi minimalizate efectele lui pe termen mediu și îndelungat. Prevenirea și combaterea corupției impune necesitatea unor eforturi sistematice axate pe practici eficiente.

Ca și orice alt fenomen social, corupția reprezintă o realitate care conține posibilitatea unei evoluții progresive, în dependență de condițiile de existență a unei anumite societăți. Direcția în care va evolua corupția poate fi prognozată, luând în considerație cauzele generării fenomenului, impactul asupra vieții sociale, economice și politice a statului, precum și atitudinea societății civile față de acest fenomen. Dar, este necesar să conștientizăm că în cazul corupției există un șir de variabile a căror evoluție este imposibil de prognozat pe un termen îndelungat. Respectiv, orice cercetare a acestui fenomen poate fi făcută doar de pe pozițiile unei sociologii comparate, iar rezultatele cercetării pot fi veridice doar în cazul unei dezvoltări liniare a societății, nesupuse unor fluctuații politico-economice frecvente.

Evaluarea comparativă și obiectivă a amploarei corupției la nivel internațional este o sarcină dificilă, dat fiind specificul fenomenului și varietatea formelor pe care acesta le îmbracă. Perioada ultimelor două decenii a fost marcată de o explozie metodologică datorată interesului crescut pentru măsurarea și combaterea corupției. Drept urmare, s-au conturat trei categorii de metode cantitative pe care le regăsim în literatura de specialitate.

Prima categorie, desprinsă din cercetările lui Philip Keefer și Stephen Knack (1996) sau ale lui Paolo Mauro (1995), are la bază estimări făcute de firmele private care dau consultanță investitorilor în materie de „riscuri de țară” – adică, care ține de probabilitatea ca ceva să meargă prost din cauza că guvernarea într-un stat va lua brusc o turnură neprevăzută din motive politice, din cauza conflictelor sociale sau a incapacității administrative. Un astfel de indicator al corupției proiectat special pentru uzul investitorilor este cel din International Country Risk Guide [1], o publicație cu mare acoperire în spațiu și timp, care estimează probabilitatea ca oficialii dintr-o țară să ceară mită, separat pe niveluri ale administrației publice, precum și riscul la care se expun investitorii dacă onorează asemenea cereri.

O altă categorie de metode este axată pe folosirea indicatorilor subiectivi de percepție, dintre care cei compilați de Transparency International (TI, 2009) sunt, probabil, cei mai cunoscuți astăzi. Sursele de date utilizate de Transparency International diferă de la an la an, iar în ultimul timp diversitatea lor a crescut, ajungând ca indicele final să aibă la bază în jur de 20 de indicatori diferiți, extrași din circa 12 studii internaționale. Condiția de includere este ca sursa respectivă să ofere o ierarhizare a țărilor pe bază de scoruri, iar acestea să reflecte corupția percepută la nivel general, nu pe sectoare de activitate. Diferența față de prima metodologie constă în faptul că Transparency International ține să ofere o estimare cât mai obiectivă a nivelului corupției în sine, nu a riscului politic asociat acesteia sau a riscului la care se expun firmele care îi dau curs. Între cele două metodologii diferența este esențială și există o diferență care depinde de gradul variabil de toleranță față de corupție în diverse societăți. Daniel Kaufmann și Aart Kraay (2005) completează metoda folosită de Transparency International cu date extrase, de asemenea, dintr-o listă bogată de surse disparate. Ei lucrează cu

o definiție mai cuprinzătoare a corupției și includ foarte mulți indicatori internaționali de analiză, precum și o metodă deosebită de cea aplicată de Transparency International la agregarea datelor. Finalmente, indicele lor nu prezintă o ierarhizare mult diferită de cea obținută de Transparency International, ceea ce arată că metodele sunt destul de robuste [2]. Toate aceste măsurători subiective conduc la indicatori ordinali, nu cardinali ai nivelului corupției (deși majoritatea analiștilor care îi folosesc îi tratează de fapt ca indicatori cardinali).

Există și o a treia categorie de evaluări, care produc indicatori cardinali propriu-ziși, cum ar fi sondajul BERD-Banca Mondială numit „Mediul de Afaceri și Performanța Întreprinderilor” (BEEPS), realizat pe un eșantion global de 10.000 de firme [3]. Managerii acestora sunt întrebați ce parte din cifra anuală de afaceri se plătește de întreprinderea dumneavoastră, în mod neoficial, funcționarilor publici sau politicienilor. Aria geografică de acoperire este mai mică în BEEPS decât în celelalte sondaje, însă modul de construire a indicelui compus îl face mai potrivit pentru analizele longitudinale, pe perioade îndelungate.

Tot în categoria a treia, Sondajul Internațional pe Victimele Criminalității (ICVS), întreprins din 2008 de Națiunile Unite, are ca grup-țintă indivizi, nu companii [4]. Ca și BEEPS, aceste sondaje își propun să estimeze nivelul corupției așa cum ea este privită de „victimele” acesteia, asociind-o cu alte încălcări ale normelor comise cu violență. Acesta este și unul din motivele pentru care ideea este criticată, deoarece, tehnic vorbind, corupția este totdeauna voluntară, doar în plan metaforic putându-se spune că „cineva a fost forțat să plătească mită”. Valoarea acestei metodologii rezidă în faptul că ea solicită raportare la o experiență concretă trăită, dar nu la percepția unui fenomen social general.

S-a observat că scorurile corupției determinate prin ICVS și BEEPS, pe de o parte, și cele obținute cu indicii pur subiectivi din a doua categorie de evaluări, pe de alta, corelează, dar există și diferențe substanțiale. Astfel, eșantioanele pe țări investigate nu corespund perfect, deci e greu de spus ce semnificație pot avea aceste corelații. Evaluările din a treia categorie este posibil să sufere incorecții din cauza distorsiunilor de raportare: respondenții s-ar putea să sub- sau supraaprecieze mita plătită, din diverse motive. Iar dacă aceste distorsiuni nu au loc la fel în toate societățile sondate, semnificația finală a cifrelor este discutabilă. În plus, ICVS investighează doar gospodării individuale, iar BEEPS doar firme, iar datele din ambele sondaje sunt greu de pus cap la cap cu celelalte. Invers, indicii de percepție ai Transparency International sau Daniel Kaufmann și Aart Kraay ponderează foarte mult opinia investitorilor străini și a comunității „expat” dintr-o țară (oameni de afaceri, diplomați, corespondenți de presă internaționali), care într-o anumită măsură trăiesc într-un cerc închis și au tendința să-și alimenteze unul altuia păreri și prejudecățile [5]. Toate aceste lucruri trebuie avute în vedere când se lucrează cu indici comparativi cantitativi ai nivelului corupției, pentru a păstra rezultatele analizelor făcute pe baza lor în limitele metodologice care se impun.

Cercetarea empirică asupra corupției din ultima vreme reprezintă un demers relativ nou în știința politică, încercând să demonstreze ce anume se verifică în realitate și ce este ratat din ipotezele modelelor teoretice în lumina experienței de cercetare existente. Zona predilectă de interes este cea a societăților în tranziție din Europa de Est, în special acelea pe care perioadele comunistă și post-comunistă le-au surprins înainte de încheierea procesului de modernizare administrativă, caracterizat de existența unei birocrății funcționale și a unei granițe clare între public și privat.

După cum s-a menționat anterior, în ultimul timp cercetătorii s-au orientat cu precădere spre studiile statistice comparative pe seturi de țări, în încercarea de a determina cauzele și consecințele corupției. Majoritatea datelor folosite pentru a evalua nivelul corupției sunt generate de organizații profesionale care produc scoruri comparative pentru a fi folosite în determinarea riscului corupției pe fiecare stat în parte. Acestea sunt suplimentate de cercetări tip sondaj, de asemenea realizate pe eșantioane mari de state. Deși marea majoritate sunt date de tip subiectiv – adică, bazate pe opinii asupra fenomenului, nu pe măsurări directe ale acestuia – aceste percepții sunt în general considerate un indice veridic al nivelului real al corupției, iar cifrele astfel produse permit analize statistice robuste privind corelația corupției cu alți indicatori macroeconomici, politici sau sociali.

Există însă și un număr de studii care au la bază abordări ingenioase, care nu se încadrează în nici una din cele trei categorii de metode menționate: de exemplu, Rajeev K. Goel și Michael Nelson (1998) sau Raymond Fisman și Roberta Gatti, care încearcă să scape complet de ideea de sondaj. De exemplu, statele componente ale SUA sunt comparate din punctul de vedere al numărului funcționarilor publici condamnați pentru abuz în funcție sau conflict de interese, presupunerea fiind că acest număr poate funcționa ca o aproximare pentru nivelul real al corupției. Această variabilă este pusă în relație cu totalul cheltuielilor publice pe persoană în

administrația locală, susținând că intervenția statului – deci, un nivel mai ridicat al cheltuielilor publice – oferă ocazii pentru rent-seeking și, finalmente, pentru corupție [6].

În urma analizei, autorii raportează o asociere pozitivă semnificativă între aceste variabile. Numai că un nivel mai ridicat al corupției s-ar putea explica și altfel. Pe măsură ce fondurile alocate prin mecanisme publice sporesc, aceasta se reflectă, probabil, și în sistemul de ordine-justiție care dispune astfel de resurse mai substanțiale pentru a detecta și pedepsi comportamentele ilegale. Dacă este așa, atunci frecvența cazurilor identificate și rezolvate nu este un indicator veridic pentru nivelul real al corupției, reflectând mai curând calitatea actului de justiție. În realitate, mulți cercetători susțin că, în pofida limitelor evidente, studiile de percepție (sondajele de opinie) rămân singurele care oferă o măsură validă a fenomenului corupției în contexte comparative, deoarece distorsiunile pot fi cel puțin intuite și parțial corectate. Această dispută metodologică în desfășurare este una fundamentală și caracteristică pentru stadiul actual al cercetării empirice în această direcție.

Un domeniu de regulă afectat cu predilecție de corupție, în state deopotrivă dezvoltate și în curs de dezvoltare, este cel al transferurilor de fonduri interguvernamentale, fie având ca destinație diverse investiții, fie pentru a finanța servicii sociale.

De exemplu, Reinnika Ritva și Jakob Svensson analizează un program guvernamental de granturi per capita de elev în Uganda, destinate acoperirii costurilor materiale la nivel local. Cercetătorii compară fondurile care pleacă din trezoreria de stat cu cele care ajung finalmente la dispoziția unui eșantion de 250 de școli, fie în bani, fie în materiale, după ce sunt „filtrate” prin întregul sistem al administrațiilor districtuale și locale. Aceasta le-a permis să estimeze volumul fondurilor „redirecționate” informal (în medie, 87%) și să explice cum funcționează mecanismul capturării resurselor în administrație și politică [7].

Analiza diferențialului de prețuri este o altă cale de a aproxima nivelul corupției. Di Tella Rafael și Schargrotsky Ernesto compară prețurile pentru un set de inputuri standardizate în spitalele publice din Argentina, constatând că în medie acestea au scăzut cu 15% după campania anticorupție întreprinsă de guvern în 1996-1997, campanie bazată în special pe revizuirea mecanismelor de achiziție. Scandalul îndelung mediatizat al programului „petrol contra hrană”, gestionat de Națiunile Unite în Irak în anii '90, a oferit o altă oportunitate cercetătorilor: analizând diferența dintre prețul de vânzare al petrolului și cel real de piață pe parcursul întregului program, s-a ajuns la estimări ale mitei implicite contra favoruri politice situate între 2 și 10% din totalul sumelor vehiculate în program [8].

Cu mai puțină rigoare terminologică și metodologică, mass-media sunt și ele angajate în explorarea diverselor corelații dintre nivelul perceput al corupției și dezvoltare – ultima luată de asemenea în diferite accepțiuni, între care cea preferată pare să fie cea mai complexă, incluzând componente de „dezvoltare umană” – competitivitate economică, calitatea justiției, riscul de țară sau audiența presei de informație. Totuși, din moment ce multe alte variabile independente lipsesc din analiză, asemenea corelații pot fi înșelătoare, pentru că sugerează relații care în realitate nu există.

Actuala formă de organizare a activității instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale din Republica Moldova este deficitară la capitolul *cercetarea științifică a fenomenului corupție și a crimei economice*, nefiind posibilă fundamentarea bazelor științifice ale prevenirii și controlului fenomenului *corupție*. La moment, nu este implementat nici un instrument, reglementat național, de evaluare sistemică a dinamicii fenomenului *corupție* în timp, prin prezentarea segmentului diagnostical problemă – cauză – efect – soluție, pentru fiecare sistem social în parte.

Implementarea unei metodologii unice de cercetare va asigura o cercetare în timp și spațiu a evoluției corupției, o imagine complexă și reală a sistemelor sociale cercetate ce va servi drept bază pentru argumentarea, elaborarea și/sau îmbunătățirea politicilor publice anticorupție, în urma stabilirii problemelor nou-apărute și a reacțiilor sociale de la an la an. Cu toate că în prezent sunt efectuate numeroase cercetări sociologice la nivel național, majoritatea din ele nu oferă recomandări, soluții concrete de ameliorare a fenomenului *corupție*. Majoritatea cercetărilor referitoare la fenomenul *corupție* aplică metodologii diverse de la an la an, fapt ce nu permite stabilirea unei evoluții obiective ample a fenomenului.

Implementarea unui astfel de proiect va asigura o serie de necesități. În privința fenomenului *corupție*, aceasta presupune necesitatea de a susține implementarea politicilor naționale anticorupție, consolidarea cadrului legislativ, consolidarea capacităților organelor de drept, inclusiv a cooperării dintre acestea, consolidarea măsurilor de prevenire și a controlului asupra riscurilor instituționale, prevenirea corupției în procesele politice, promovarea unui rol activ al societății civile și implicarea Guvernului în realizarea strategiei.

Referințe:

1. www.prsgroup.com/countrydata/countrydata.htm
2. Raport Control of Corruption Index, www.worldbank.org/governance
3. www.ebrd.com/pubs/econ/beeps/main.htm
4. www.unicri.it/icvs/data/index.htm
5. Kaufmann D. Myths and realities of Governance and Corruption, 2002.
6. Dollar D., Fisman R. and Gatti R. Corruption and women in government // Journal of Economic Behavior and Organization, 2001, p.423-429.
7. Reinnika Ritva, and Jakob Svensson . Local Capture: Evidence from a Central Government Transfer Program in Uganda // Quarterly Journal of Economics, 2004, 119, no.2, p.679-705.
8. Di Tella, Rafael and Schargrotsky Ernesto. The Role of Wages and Auditing during a Crackdown on Corruption in the City of Buenos Aires // Journal of Law & Economics, University of Chicago Press, 2003, vol.46(1), p.269-292.

Alte surse:

1. Report on the Transparency International, IPC 2010, www.transparency.org
2. Raport: Barometrul de Opinie Publică, edițiile 2002-2008, IPP, Chișinău.
3. Raport: Percepția fenomenului corupției în Republica Moldova, CRRAS, 2009, Chișinău.

Prezentat la 08.03.2011

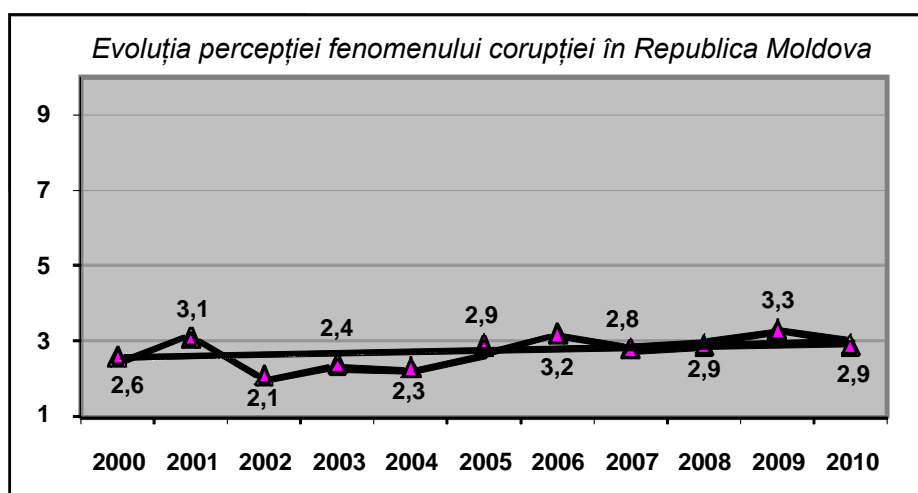
INTEGRITATEA PUBLICĂ CA INSTRUMENT DE PREVENIRE A FENOMENULUI CORUPȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iurii GAȚCAN

Catedra Sociologie

In consolidated democracies integrity is one of the major strengths of the public administration. Public integrity is an essential component of good governance, thus closely linked to quality services that public officials offer to the citizens. Building an honest behavior of a public official is a priority solution to prevent corruption. Honest behavior is shown by uncorrupted and candid conduct. In general, the term „corruption” is related to the „bribe”, but in reality, corruption is not limited to giving or taking a bribe, which is only a part of corruption. This article aims to promote new forms of corruption prevention. Maintaining institutional and individual integrity of the civil servants by assessment of corruption risks represents the most pragmatic international solution in prevention of the corruption phenomenon.

Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova reprezintă un obiectiv prioritar în reforma sistemului administrativ, în contextul integrării europene. Implementarea politicilor anticorupționale în ultimul deceniu în Republica Moldova s-a soldat cu obținerea unor succese în prevenirea și combaterea corupției. După cum demonstrează însă studiile naționale și internaționale, aceste progrese în lupta contra corupției sunt ne semnificative. Conform sondajelor naționale, societatea rămâne în continuare a fi nemulțumită de lupta contra corupției. Încrederea societății în organele de drept care au ca atribuție directă combaterea corupției rămâne a fi destul de joasă. Indicatorii internaționali de evaluare a fenomenului corupției prezintă, la fel, o stagnare a procesului de diminuare a fenomenului corupției în Republica Moldova. Conform datelor Transparency International, Indicele de Percepție a Corupției* pentru Republica Moldova în perioada anilor 2000-2010 a avut un trend de creștere minim de la 2,6 până la 2,9, cu fluctuații în intervalul minim de 2,1 și maxim de 3,3. Or, scorul este de două ori mai mic decât media pe statele Uniunii Europene, unde constituie circa șase puncte. Pe o scară de la 0 la 10, Republica Moldova este notată de organizațiile internaționale cu nota trei, fiind considerată un stat cu un nivel ridicat al fenomenului corupției [1].

Rezultatele organelor de ocrotire a normelor de drept denotă, în ultimii ani, că numărul infracțiunilor de corupție și al celor conexe, depistate anual, nu depășește cifra de 1500 de cauze penale înregistrate. Datorită însă gradului înalt de latentitate a fenomenului corupției, statistica organelor de drept este departe de a reda nivelul real al răspândirii corupției. De altfel, cercetările sociologice demonstrează că corupția este mult mai

* Indicele de Percepție a Corupției poziționează statele în funcție de gradul în care corupția este percepută în rândul funcționarilor publici și al politicienilor și se calculează la o scară de la 0 la 10, unde „0” semnifică cel mai înalt nivel al percepției corupției, iar „10” – cel mai scăzut nivel al percepției corupției.

mare în comparație cu criminalitatea descoperită și judecată și aceasta se întâmplă nu atât din cauza abilității infractorilor, cât, mai ales, din cauza pasivității victimelor sau, mai exact, a absenței unor victime evidente (atât cel care oferă mită, cât și cel care o primește nu au motive să sesizeze organele de drept, infracțiunea aducând beneficii ambelor persoane).

Potrivit Barometrului Global al Corupției, sondaj realizat anual de Transparency International, în anul 2009 circa 28% din respondenții din Moldova au oferit mită în ultimele 12 luni, ca mai apoi în 2010 să atingă cota de 37%. Un alt sondaj sociologic, realizat de IMAS-INC (2009), reflectă că 24% din respondenți s-au confruntat în mod direct cu o experiență de corupție.

În baza datelor sondajelor de opinie, raportate la populația activă, putem stabili numărul real sau „cifra neagră” a infracțiunilor de corupție comise în Republica Moldova pe parcursul unui an. Astfel, dacă am extinde datele medii ale celor două sondaje de 30% (persoane ce au avut în acest sens o experiență în ultimele 12 luni) la numărul de populație activă*, am obține o cifră reală a infracțiunilor de corupție de cca **711 mii** de cazuri. Raportând cifra estimată la cele depistate (921)** , am obține rata descoperirii reale a infracțiunilor de corupție de doar **0,13%** din totalul lor. Practic, raportând aceste date, constatăm că organele abilitate intervin cu măsuri represive într-un singur caz dintr-o mie de acte corupționale săvârșite.

Cercetătorul Michael Johnston formulează ipoteza ca fenomenul corupției nu trebuie privit ca o problemă independentă, ci mai curând ca una ce variază în funcție de contextele locale diferite în care apare. Mai precis, autorul estimează că în literatura dedicată acestui obiect, de cele mai multe ori, interesul principal este dedicat evaluării efectelor larg răspândite ale corupției; în schimb, mult mai puțină atenție este acordată cauzelor acesteia, în special acelor cauze ce nu sunt evidente, cauze subiacente ce sunt greu de identificat și care variază puternic de la un context cultural, politic și economic la altul, însă care pot fi cercetate din timp și prevenite [2].

Cele menționate conduc la concluzia că organele de drept trebuie să dezvolte o activitate de prevenire și stopare a fenomenului corupției de la etapele incipiente. Importanța activităților de prevenire este sesizată și de organisme internaționale, care oferă diferite recomandări și standarde. În scopul realizării acestui obiectiv primordial, se impune necesitatea implementării unor politici noi de prevenire și combatere a fenomenului corupției prin prisma **fortificării integrității instituționale**. Integritatea instituțională trebuie să fie una dintre caracteristicile definitorii ale administrației publice în societățile dezvoltate. Integritatea este strâns legată de calitatea serviciilor oferite cetățenilor de către administrația publică.

Integritatea în administrația publică este unul dintre principalii factori ai bunei guvernări. În conformitate cu standardele instituțiilor internaționale Uniunea Europeană, Banca Mondială, FMI etc., ea reprezintă una dintre premisele dezvoltării economice.

Integritatea (de la cuvântul latin „integer”) înseamnă „a fi integru, neatins, întreg sau necorupt”. În mod uzual acest cuvânt este folosit pentru a arăta că cineva își păstrează promisiunile făcute. În caz contrar, integritatea lipsește și încrederea celor din jur scade. Același lucru se aplică și administrației locale.

Integritatea reflectă, în general, două aspecte: pe de o parte, absența corupției și a fraudei. Adică, politicienii și funcționarii publici ar trebui să își îndeplinească îndatoririle fără a cere sau a accepta plăți suplimentare. Bani publici ar trebui cheltuiți eficient pentru scopurile destinate acestora, fără influențarea achizițiilor publice sau impunerea unor intermediari în gestionarea acestora. Pe de altă parte, integritatea înseamnă deschidere, transparență și o bună calitate a serviciilor oferite. Instituția publică ar trebui să informeze publicul în legătură cu acțiunile pe care le întreprinde și în legătură cu modul în care acestea sunt realizate. Transparența este în același timp cea mai bună garanție pentru prevenirea corupției și a fraudei. Într-o instituție publică cu adevărat deschisă, activitățile ilegale nu pot rămâne nedescoperite pentru o lungă perioadă de timp.

Integritatea este o trăsătură lăuntrică care presupune a acționa într-o manieră conformă unor principii și valori, fără compromisuri, atât în exercitarea atribuțiilor de serviciu, cât și în viața privată. Ea semnifică exercitarea funcției în mod cinstit, corect și conștiincios, cu bună credință. Spre exemplu, în justiție, integritatea este mai mult decât o virtute, este o necesitate. Integritatea se analizează din două perspective: din perspectiva principiului „supremației dreptului”, integritatea privește profesionalismul agentului public (integritatea

* Din numărul total al populației Republicii Moldova de 3,6 milioane avem o populație activă de cca 2,37 milioane (populație activă – persoane între 18-65 ani).

** Conform datelor Ministerului Afacerilor Interne.

internă); din perspectiva democrației, integritatea privește responsabilitatea față de cetățean a sistemului juridic și atunci presupune încrederea publică (integritatea din perspectivă externă) [3]. Este însă clar că ambele perspective se rezumă în final la același aspect: integritatea individuală a funcționarului public. Când această valoare degradează, ea decade în ceea ce numim corupție. Corupția erodează toate cele trei valori (imparțialitate, independență, integritate) care constituie stâlpii unei justiții sănătoase. Astfel, plata unei sume de bani pentru a obține o hotărâre judecătorească favorabilă duce la subordonarea judecătorului unei persoane sau unui grup de interese care plătește mita; iar atunci când judecătorul este subordonat, nu mai putem vorbi despre independența acestuia, ceea ce afectează chiar independența justiției ca sistem. Prin cumpărarea soluției, partea obține o decizie favorabilă printr-un procedeu incorect, afectând astfel respectarea cerinței egalității de tratament în fața legii și, deci, imparțialitatea judecătorului. În fine, cedarea judecătorului în fața unei astfel de influențe duce la decăderea sa morală, la pierderea verticalității sale.

Integritatea publică presupune îndeplinirea cumulativă a trei condiții de bază:

- a) incoruptibilitatea deciziei indiferent de beneficiarul acesteia;
- b) respectarea principiului transparenței și al competitivității;
- c) buna administrare, în sensul economicității, eficacității și eficienței.

Pentru ca aceste condiții să fie atinse cu ușurință și fără aplicarea unei liste de verificare, pentru fiecare act întocmit sau decizie luată „plasele de siguranță” sunt:

- ✓ respectarea procedurilor fără derogare;
- ✓ asigurarea transparenței procedurilor administrative;
- ✓ evitarea practicilor preferențiale sau discriminatorii;
- ✓ adoptarea soluțiilor prin care scopul este atins cu cel mai mic consum de resurse;
- ✓ urmărirea prescripțiilor legale;
- ✓ evitarea conflictului de interese;
- ✓ recunoașterea limitelor și declinarea competenței;
- ✓ respectarea principiilor ce stau la baza legii.

În prezent, practica internațională pune accent esențial în prevenirea corupției atât pe integritatea instituțională, cât și pe integritatea individuală a funcționarului. În esență, integritatea instituțională se asigură prin mecanisme la baza cărora este autoevaluarea. Autoevaluarea integrității reprezintă un proces transparent al îmbunătățirii care sprijină instituțiile publice în promovarea eficienței și calității lucrului, care identifică domeniile de risc în procesul de lucru în cadrul instituției publice, iar în același timp identifică punctele forte care pot oferi soluții pentru reducerea riscurilor.

De asemenea, prin evaluarea riscurilor de corupție în instituțiile publice se înțelege procesul de identificare a factorilor instituționali care favorizează sau pot favoriza corupția, precum și elaborarea recomandărilor pentru excluderea efectelor acestora. Obiectivele evaluării sunt:

- identificarea factorilor instituționali care favorizează sau pot favoriza corupția;
- elaborarea recomandărilor pentru excluderea sau diminuarea efectelor acestora (elaborarea planurilor de integritate).

În Republica Moldova procesul de evaluare a integrității instituționale a început să fie implementat odată cu adoptarea Hotărârii de Guvern privind Metodologia de evaluare a riscurilor de corupție în instituțiile publice din Republica Moldova, nr.906 din 28.07.2008 [4].

Procesul de evaluare se efectuează prin autoevaluare, prin implicarea directă a factorilor de decizie ce constituie grupul de autoevaluare. Grupul constă dintr-un număr reprezentativ de conducători ai subdiviziunilor relevante ale instituției (de la 5 la 7 membri). În componența grupului, în calitate de observatori pot fi incluși și angajați ai Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, care au rolul de a oferi suport consultativ grupului de autoevaluare. Procesul de evaluare se desfășoară prin aplicarea multiplelor tehnici de evaluare, precum: chestionarea angajaților din instituție cu privire la aspectele ce țin de activitatea acestora, interviuri aprofundate interne ce ar avea ca scop explicarea aprofundată a unor riscuri stabilite, analiza documentară, analiza proceselor instituționale.

Etapele evaluării sunt următoarele:

Evaluarea precondițiilor – cuprinde evaluarea cadrului legal relevant pentru instituție; evaluarea structurii organizaționale a instituției; evaluarea regulilor de etică (conduită, deontologice sau altor regulamente ce țin de conduita angajaților instituției).

Evaluarea propriu-zisă a riscurilor de corupție – în cadrul acestei etape se colectează informații despre riscurile reale și potențiale de corupție în cadrul instituției, se utilizează diferite metode, cum sunt: evaluarea rezistenței instituției față de riscurile de corupție; operarea chestionarului angajaților instituției; evaluarea relațiilor instituției cu publicul; analiza cazurilor concrete de corupție. Evaluarea rezistenței instituției față de riscurile de corupție presupune evaluarea practicilor legate de: selectarea personalului; instruirea personalului; fișele de post; cumulul intern și extern de funcții; consultare și răspundere; disponibilitatea supravegherii; atenția la integritate; interviurile de evaluare; contactele externe; răspundere și supraveghere; străini periculoși; angajați periculoși; cadouri/venit adițional; siguranță fizică; legalitatea în raport cu eficiența; loialitate; comunicare.

Elaborarea recomandărilor privind excluderea sau diminuarea efectelor acestora – în baza raportului de autoevaluare, grupul de autoevaluare elaborează proiectul Planului de integritate. Planul de integritate reprezintă un plan detaliat de acțiuni privind prevenirea corupției în cadrul instituției. La elaborarea Planului se ține cont de prioritizarea riscurilor. Astfel, vor fi prioritare acțiunile privind diminuarea riscurilor cu impact grav și a riscurilor cu probabilitate înaltă de apariție. Aceste acțiuni sunt urmate de acțiunile privind diminuarea riscurilor cu impact moderat și cu probabilitate medie de apariție. În final se vor trasa acțiuni privind diminuarea riscurilor cu impact minor și de probabilitate mică de apariție. Planul de integritate, după coordonare cu toate subdiviziunile interesate ale instituției, este aprobat prin ordinul conducătorului instituției.

Procesul de autoevaluare trebuie să se bazeze pe astfel de principii, precum:

- *legalitatea* – evaluarea se efectuează în baza Metodologiei de evaluare a riscurilor de corupție în instituțiile publice din Republica Moldova, adoptate prin Hotărârea de Guvern nr.906 din 28.07.2008, principiul respectându-se la toate etapele, inclusiv asigurarea protecției informației;
- *transparența* – instituția difuzează informații privind rezultatele evaluării în măsura în care transparența procesului de evaluare nu aduce atingere securității naționale, vieții private a persoanei, nivelului de obiectivitate a procesului de evaluare;
- *participarea* – procesul de evaluare se efectuează cu antrenarea și consultarea tuturor părților interesate (subdiviziuni, angajați, beneficiari ai serviciilor publice oferite).

Metodologia numită *supra* utilizează noi forme și mecanisme de prevenire a corupției, are la bază instrumentul general, voința managerilor instituționali în demararea procedurii de evaluare sau autoevaluare a riscurilor instituționale de corupție, fără de care toată activitatea sistemică este lipsită de importanță.

Conform acestei metodologii, prima evaluare este o evaluare etalonată, care identifică și prioritizează riscurile. Evaluarea repetată (reevaluarea) este necesară pentru măsurarea progresului acțiunilor preventive aplicate riscurilor identificate; ea apreciază eficiența planurilor de integritate, reevaluează riscurile inițiale, asigură utilizarea eficientă a resurselor instituției.

Periodicitatea reevaluării riscurilor este determinată de specificul instituției, însă nu poate fi mai rară decât o dată la trei ani. Riscurile cu impact grav, precum și riscurile cu probabilitate înaltă de apariție trebuie examinate o dată la un an, pentru a le controla și a le reduce eficient. Reevaluarea este efectuată și în cazul comiterii de către vreun angajat al instituției a unei infracțiuni de corupție.

Eficiența acțiunilor de evaluare a integrității instituționale în scopul prevenirii riscurilor coruptibile depinde în mare măsură și de acțiunile statului în menținerea integrității individuale a funcționarilor. Asigurarea integrității în exercitarea funcțiilor publice și prevenirii corupției instituționale trebuie să fie exercitată de o instituție imparțială. În responsabilitatea acestei instituții este evaluarea declarațiilor de avere, a datelor și informațiilor privind averea, precum și a modificărilor patrimoniale intervenite, a incompatibilităților și a conflictelor de interese potențiale în care se pot afla persoanele publice pe perioada îndeplinirii funcțiilor și demnităților publice.

La etapa actuală, în Republica Moldova procesul de asigurare a integrității individuale a funcționarilor este practic inexistent. Putem remarca că doar în anul 2011 a demarat procesul de evaluare a declarațiilor privind veniturile și proprietățile demnitarilor de stat. Conform Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății, nr.1264-XV din 19.07.2002, demnitarii de stat, judecătorii, procurorii, funcționarii publici și unele persoane cu funcție de conducere sunt obligate să depună declarații spre evaluare la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției.

Totodată, în unele state occidentale activitățile de asigurare a integrității funcționarilor sunt mult mai complexe. Drept exemplu poate servi aplicarea testelor de integritate, care sunt practicate pe larg în rândurile organelor de control în SUA, Canada, Slovenia etc.

Prin definire, testele de verificare a integrității profesionale reprezintă o metodă de identificare, evaluare și înlăturare a vulnerabilităților și riscurilor care determină funcționarii să comită fapte de corupție. Testul dat este pe larg aplicat în rândurile organelor de control în statele occidentale [5]. În România, spre exemplu, Direcția Generală Anticorupție, în conformitate cu prevederile interne ale MAI și Strategia Națională Anticorupție, are competența de a efectua în procedură administrativă teste de verificare a integrității profesionale. După realizarea unor astfel de teste este informată conducerea structurii din care provine persoana testată în vederea luării măsurilor disciplinare care se impun, în funcție de rezultatul testului. Măsurile disciplinare pot fi de la mustrare scrisă și până la destituirea din funcție.

Prin efectuarea testelor de integritate, subiectul este pus să facă față unei situații similare cu una reală, în vederea stabilirii reacției și conduitei de adoptat. Evaluările rezultatului acestor teste pot duce la identificarea sectoarelor vulnerabile, a factorilor de risc, la îmbunătățirea bunelor practici în instituție sau la analiza oportunității modificărilor sarcinilor ori a postului de muncă al salariatului. Totodată, este indicată ca ultimă tehnică folosirea agenților provocatori, pentru constatarea gradului de predispunere și acceptabilitate la comiterea unui act de corupție de către funcționarul public, pentru luarea măsurilor administrative corespunzătoare, dar nu și penale.

În concluzie menționăm că implementarea unor astfel de metode de prevenire necesită numeroase ajustări legislative în timp, precum și o pregătire profesională adecvată a resurselor umane. De asemenea, este necesară educarea atașamentului cetățenilor Republicii Moldova față de valori anticorupție. În acest scop, societatea civilă și autoritățile statului trebuie să-și conjuge eforturile pentru a desfășura campanii de sensibilizare anticorupție, să desfășoare activități de educare civică a copiilor și tinerilor din instituțiile de învățământ, având în vedere că, potrivit sondajelor, această categorie socială prezintă cea mai înaltă toleranță la corupție [6].

Corupția periclitează stabilitatea politică, afectează încrederea societății în sistemul de guvernare, în justiție, supremația legii, economia de piață și dezvoltarea economică, minimizează atractivitatea pentru investiții străine și îndepartează perspectivele integrării europene. Anvergura pericolului generat de fenomenul corupției urmează a fi clar conștientizată, iar pentru prevenirea, relevarea și reprimarea cu succes a corupției este necesară exprimarea voinței politice clare și demonstrarea acesteia în practică prin implementarea celor mai eficiente practici internaționale în domeniu.

Referințe:

1. Indicele de Percepție a Corupției: Raport anual / Transparency International, Berlin, 2010, p.3.
2. Johnston M. Corupția și formele sale. Bogăție, putere și democrație / Traducere de Silvia Chirila. - Iași: Polirom, 2007, p.94.
3. Jonathan Soeharno. Is judicial integrity a norm? An inquiry into the concept of judicial integrity in England and the Netherlands // Utrecht Law Review, vol.3, Issue 1, 2007, p.16.
4. Hotărârea de Guvern privind Metodologia de evaluare a riscurilor de corupție în instituțiile publice din Republica Moldova, nr.906 din 28.07.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.152-153/935, p.13.
5. Seumas Miller, Peter Roberts, Edward Spence. Corruption and anti-corruption: an applied philosophical approach. - Pearson, Prentice Hall, 2005, p.189.
6. Strategia Națională Anticorupție aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.421-XV din 16.12.2004. - Chișinău, 2007, p.14.

Prezentat la 23.02.2011

METODOLOGIA STUDIERII IMAGINII ORGANELOR DE POLIȚIE**Mircea MANOLI, Diana CHEIANU-ANDREI***Catedra Sociologie*

In the framework of the last events on the political stage of Republic of Moldova, the image of the police appears to be a very interesting issue for sociological research. On the one hand, the police is a law enforcement body which aims to protect and to serve citizen. On the other hand, the way the police is perceived by population acts a major role in shaping the image of all the state institutions in the eyes of Moldavian civil society. The presented article tries to identify a methodology for analyzing the factors which influence the public image of the police. Such a methodology could shape a clearer picture of the public appearance of this institution and to propose some concrete measures which would improve this image.

Evenimentele politice care au loc pe parcursul ultimului deceniu în Republica Moldova au exercitat, indiscutabil, un impact imens asupra percepției cetățenilor privind imaginea instituțiilor publice. Opinia cetățenilor este un indicator care apreciază eficiența atât a lucrului instituțiilor statale, cât și a politicilor publice implementate în acest sector.

Percepția activității poliției ca instrument de asigurare a securității publice, dar și de coerciție legală, are un rol eminent în crearea opiniei societății referitor la acțiunile statului în general. Or, datele cercetărilor sociologice de care dispunem la moment în Republica Moldova [1] atestă că organele de poliție se bucură de o încredere destul de redusă în rândul populației.

Această situație este determinată de un set de factori atât la nivel politic (lipsa unei politici coerente în domeniul marketingului imaginii poliției), cât și la nivelul fiecărui cetățean în parte (experiența personală și stereotipurile create în urma contactului cu organele de forță). De menționat că de la declararea independenței Republicii Moldova și până la momentul actual imaginea organelor de poliție nu a fost obiect al studiilor sociologice, nu a fost elaborat vreun instrument care ar permite cercetarea periodică a acestei imagini, depistarea factorilor care o condiționează și care ar permite formularea propunerilor concrete pentru îmbunătățirea acesteia.

În literatura juridică, poliția este definită ca organ armat de drept al autorităților publice, aflat în componența Ministerului Afacerilor Interne, chemat să apere, pe baza respectării stricte a legilor, viața, sănătatea, libertățile cetățenilor, interesele societății, să protejeze cetățenii de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime [2]. Altfel spus, poliția este un organ întreținut din banii publici și menit să servească interesele publice. Statul are nevoie de un astfel de instrument care să poată exercita coerciție în numele și pentru apărarea intereselor cetățenilor de rând. Apare, însă, dilema filosofică: de la care nivel minimal este posibilă aplicarea coerciției împotriva propriilor cetățeni [3]?

Evenimentele din aprilie 2009 au diminuat considerabil imaginea organelor de poliție în rândurile cetățenilor [4]. Acest fapt motivează, actualmente, conducerea organelor de forță să întreprindă măsuri de restabilire a imaginii și de mediatizare/transparentizare a activității acestora. Or, într-un stat democratic, organele de poliție nu pot să-și exercite pe deplin atribuțiile de serviciu neavând suportul și încrederea cetățenilor statului.

Studiul în cauză își propune să prezinte unele abordări conceptual-metodologice care ar putea sta la baza cercetărilor sociologice ale imaginii organelor de poliție. Or, percepția publică a organelor de poliție este întemeiată pe factori concreți care, spre regret, nu au fost cercetați în profunzime. Studiarea plenară și imparțială a acestor factori prin metode sociologice ar putea contribui la elaborarea unor politici publice naționale de promovare a imaginii organelor de drept.

Reieșind din caracterul limitat al cercetărilor sociologice autohtone în domeniul dat, în studiul respectiv vom face referință în special la cercetările efectuate în Occident (preponderent în SUA și în Marea Britanie).

În 1998, sociologul american S.Mastofski elaborează o tipologie a imaginii organelor de poliție bazată pe 3 elemente: **a) imaginea generală a organelor de poliție**, **b) imaginea creată drept rezultat al activității poliției** și **c) imaginea creată reieșind din metodele aplicate de ofițerii de poliție în activitatea lor de zi cu zi**. Studiarea complexă a acestor trei tipuri de imagine ar trebui să prezinte o viziune mai clară privind nivelul de încredere acordat de către populație organelor de poliție și motivele unei imagini preponderent negative a poliției din Moldova.

Potrivit acestei tipologii, *imaginea generală a poliției* este una complexă, difuză și reflectă percepțiile, sentimentele și evaluările făcute de respondenți atunci când sunt întrebați despre poliție la modul general, fără să se facă referire la vreun criteriu particular. Această imagine reflectă sentimente generale ale populației față de poliție, precum: încrederea, respectul, satisfacția, susținerea etc. Beneficiul acestei abordări constă în faptul că ea indică atitudinea generală (pozitivă sau negativă) a respondenților față de poliție. Totuși, această abordare nu ne permite să aflăm ce anume le place/displace respondenților cu privire la poliție.

Organele de poliție sunt menite să realizeze anumite sarcini profesionale, precum ar fi apărarea vieții, onoarei și demnității, drepturilor și libertăților cetățenilor; descoperirea infracțiunilor; prevenirea crimelor; menținerea ordinii publice etc. Anume eficiența în realizarea atribuțiilor sale de serviciu și creează al doilea tip de imagine (*rezultatul activității poliției*).

Se presupune că ofițerii de poliție trebuie să se conducă de anumite principii morale și profesionale în activitatea lor de zi cu zi, precum ar fi legalitatea, competența, respectul, imparțialitatea, nediscriminarea, transparența, politețea etc. [5]. Aceste calități ale ofițerilor de poliție contează enorm în crearea imaginii poliției în cazul contactului direct al cetățenilor cu poliția (*metodele aplicate de ofițerii de poliție în activitatea lor de zi cu zi*).

Studierea complexă a acestor 3 tipuri de imagine permite nu numai să depistăm factorii care influențează constituirea fiecărui tip de imagine în parte, dar și să precizem flexibilitatea acestora în timp [6].

Imaginea generală a organelor de poliție

Cercetarea imaginii generale a poliției este importantă din mai multe considerente. În primul rând, acest tip de imagine este un indicator al suportului cetățenilor acordat poliției. Exprimându-și opinia generală, respondentul, de fapt, prezintă rezultatul final al întregului proces de regândire a propriei experiențe în contactul cu poliția, a informației percepute din mass-media, familie, prieteni, comunitate. Cuantificarea în timp a evoluției imaginii respective este crucială în evaluarea relației cetățean – polițist. În al doilea rând, această imagine generală descrie calitatea colaborării între poliție ca organ de stat și cetățeni la nivel comunitar. Or, într-o comunitate în care poliția nu se bucură de încredere cetățenii sunt mai puțin dornici să ajute organele de poliție în activitatea acestora și mai mult dispuși spre o atitudine distanțată față de oamenii legii în general [7]. Și, în final, tot mai multe cercetări sociologice de peste hotare indică faptul că cetățenii care consideră nelegitime acțiunile poliției față de ei înșiși tind să aibă o atitudine rebelă față de poliție [8] (de exemplu, contactul cu poliția rutieră) sau chiar să recidiveze (în special, în rândul tinerilor) [9].

În cercetările sociologice naționale găsim doar un singur sondaj, efectuat pe un eșantion la nivel național, în care este menționată imaginea generală a poliției: Barometrul de Opinie Publică (BOP) coordonat de Institutul de Politici Publice din Moldova. Analizând răspunsurile respondenților la întrebarea: „Câtă încredere aveți în poliție” (BOP, mai 2010) observăm că doar 30,3% din respondenți au răspuns că au „oarecare” și „foarte multă încredere” (pentru „foarte multă încredere” au optat doar 3,1% din respondenți); totodată, 64,8% din respondenți au răspuns „Deloc” și „Nu prea am încredere”. Procentajul respondenților nemulțumiți a fost destul de stabil pe parcursul ultimilor 9 ani. Totodată, menționăm că imaginea generală a poliției este mult mai proastă decât cea a armatei (44,1%), dar mai pozitivă decât cea a justiției (22,9%). Probabil, această situație poate fi explicată prin faptul că cetățenii intră mult mai frecvent în contact cu poliția decât cu armata, iar sistemul justiției este asociat de către respondenți cu sistemul judecătoresc considerat destul de corupt în Moldova.

Cercetările sociologice în domeniu din alte state au demonstrat că, de obicei, întrebările generale prezintă o imagine mai pozitivă a poliției decât întrebările privind activitatea specifică a poliției [10]. Aceasta pentru că respondenții conștientizează caracterul necesar al predării puterii legale poliției pentru a asigura ordinea publică; totodată, ei sunt sceptici privind metodele de aplicare a acestei puteri legitime.

Un moment important în studierea problemei date ține de formularea corectă a întrebării generale, precum și a variantelor de răspuns. Studiile internaționale demonstrează că o simplă înlocuire a variantelor de răspuns (aparent neimportante) sau majorarea variantelor de răspuns poate duce la rezultate diferite. În 1981 ziarul „New York Times” (SUA) a chestionat cititorii privind încrederea lor în poliție. Variantele de răspuns erau: „foarte multă încredere”, „multă încredere”, „oarecare încredere”, „foarte puțină încredere”. Drept rezultat, 56% din respondenți au apreciat că au „foarte multă” și „multă încredere”. Peste 8 luni acest sondaj a fost repetat, însă variantele de răspuns au fost un pic schimbate: „foarte multă încredere”, „multă încredere”, „nu prea am încredere”, „nu am deloc încredere”. De data aceasta, procentajul celor care au exprimat „foarte

multă” și „multă încredere” în poliție a crescut considerabil – la 76% [11]. Această modificare aparent nesemnificativă a dus la rezultate diferite, deoarece respondenții au fost puși să aleagă între variante de răspuns mai distanțate după sens și, respectiv, au optat pentru varianta mai pozitivă.

Totodată, este importantă și semnificația opțiunii „nu știu/nu răspund”. De obicei, acesta este refugiul persoanelor care nu sunt interesate de întrebarea respectivă, care nu au o preferință clar formulată sau care au frică să-și expună poziția referitor la acest subiect. Pentru a evita situația în care o mare parte de respondenți ar răspunde la o întrebare generală prin „nu știu/nu răspund”, practica internațională recomandă ca întrebarea generală să fie urmată de o altă întrebare, ajutătoare, de tipul: „V-ați gândit mult în ultimul timp la activitatea organelor de poliție?” [12]. Această întrebare ajutătoare este foarte importantă în evidențierea nivelului de preocupare a populației privind domeniul cercetat. Totuși, este indiscutabil faptul că pentru a realiza un tablou amplu al imaginii poliției este nevoie și de întrebări specifice, care să argumenteze imaginea generală a poliției.

Există o multitudine de factori ce influențează opinia cetățenilor de rând privind imaginea poliției în general. În cadrul studiului prezent vom încerca să grupăm acești factori în trei categorii mari: a) caracteristicile personale ale interviuatului; b) experiența ultimului contact al interviuatului cu poliția; c) imaginea creată de mass-media (știri / divertisment).

Caracteristicile personale ale interviuatului

Reieșind din datele BOP (mai 2010), respondentul care are „foarte multă” și/sau „oarecare încredere” în poliție este preponderent bărbat din mediul rural, cu vârsta cuprinsă între 30-44 ani, moldovean sau român după naționalitate, cu un nivel mediu de educație și de venituri. Pe de altă parte, respondentul care „deloc nu are” și/sau „nu prea are încredere” în poliție este în majoritate femeie din mediul urban, cu vârsta cuprinsă între 18-29 ani, rusoaică după naționalitate, cu un nivel înalt de educație și venituri. Or, caracteristicile personale ale interviuaților influențează atitudinea lor față de organele de poliție.

Majoritatea cercetărilor străine invocă o dependență direct proporțională între *vârsta* interviuatului și atitudinea lui față de poliție [13]. Cu cât mai tânăr este respondentul, cu atât mai negativă este atitudinea lui față de poliție. Respectiva ipoteză este, însă, valabilă doar în cazul comparației între tineri și cei mai în vârstă, deoarece nu există discrepanțe mari în poziții dacă comparăm atitudinea *doar* între tineri [14]. Această interdependență poate fi explicată și prin faptul că, cu timpul, omul începe să conștientizeze mai amplu necesitatea existenței organelor de poliție. Pe de altă parte, tinerii sunt mai receptivi la informația pe care o primesc de la prieteni, colegi, mass-media.

La momentul actual, interdependența între *sexul* interviuatului și atitudinea acestuia față de poliție este puțin studiată. La nivel internațional nu a fost constatată careva legătură clară între sexul respondentului și atitudinea lui față de poliție [15].

Unii cercetători sunt de părere că respondenții *care locuiesc în zonele rurale* au o atitudine mai pozitivă față de poliție, deoarece cetățenii din localitățile mici cunosc mai bine ofițerii de poliție din regiune [16]. La nivel de comunități mici este mai simplu a promova o imagine pozitivă a „sheriff-ului local” și există mai multe posibilități de implicare a localnicilor în campanii de prevenire a criminalității (garda comunitară) și de colaborare mai intensă cu poliția. Totuși, pentru realitățile Republicii Moldova acest factor încă nu a fost studiat.

Naționalitatea (etnia) interviuatului poate juca un anumit rol în formarea atitudinii lui față de poliție, deoarece fiecare etnie este purtătoare de valori naționale distincte, care formează și o anumită atitudine față de instituțiile statului. Mai mult, cetățeanul poate privi poliția prin prisma propriei experiențe avute în statul său de origine (dacă nu este născut în Republica Moldova). Cu toate acestea, cercetarea interdependenței dintre etnie și atitudinea față de organele statului este abia la începuturi.

Cercetările străine demonstrează că *nivelul de bunăstare* al respondenților poate condiționa atitudinea lor față de poliție [17]. Cu cât mai ridicat este nivelul de bunăstare, cu atât mai pozitivă este atitudinea respondenților. Aici se poate face o paralelă cu faptul că oamenii cu venituri mai înalte au o atitudine mai pozitivă, în general, față de instituțiile statului sau contactează mai rar cu poliția. Însă, nici această ipoteză nu a fost testată în Republica Moldova.

Nivelul de studii al respondenților la fel este un factor care influențează atitudinea lor față de poliție. Totuși, putem presupune că cunoștințele care stau la baza formării percepției respondenților privind poliția sunt asimilate mai mult din surse mass-media, de la colegi și mai puțin din școală sau la facultate [18].

Comunitatea din care face parte (locuiește) interviuatul are un impact enorm asupra atitudinii acestuia. Respondenții proveniți din localități cu o rată a criminalității ridicată tind să aibă o atitudine mai negativă față de organele de poliție [19].

Experiența ultimului contact al interviuatului cu poliția

Înainte de a discuta despre impactul ultimului contact al interviuatului cu poliția asupra atitudinilor acestuia, ne vom referi și la frecvența contactului interviuatului cu organul respectiv [20]. Această întrebare este de o importanță crucială, deoarece dacă cetățeanul contactează frecvent cu poliția, atunci atitudinea lui față de acest organ de drept este bazată pe propria experiență. Iar dacă contactele cu poliția sunt relativ rare (nu mai mult de 1-2 ori pe an), atunci atitudinea interviuatului față de poliție este creată mai mult de mass-media și de discuțiile din anturajul în care acesta trăiește/activează.

Un alt moment important, în acest sens, este și faptul cu care anume reprezentant al organelor de poliție cel mai frecvent intră în contact cetățeanul de rând. Spre regret, la nivel național nu avem careva date sociologice la acest compartiment, însă ne permitem să lansăm ipoteza că în Republica Moldova un cetățean intră mai des în contact cu un reprezentant al poliției rutiere, decât cu un ofițer de urmărire penală sau cu un inspector ordinar. Totuși, pentru un cetățean de rând, o persoană în costum negru și cu epoleți este definită simplu: „polițist” și foarte rar se face diferențierea între diferite organe ale poliției. Mai mult, un simplu cetățean nu întotdeauna va face diferență între un ofițer de poliție, un ofițer al Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupției sau un ofițer al Serviciului de Informare și Securitate. Or, putem presupune că dacă poliția rutieră în Moldova este considerată coruptă, atunci acest fapt prejudiciază imaginea în general a organelor de poliție, dacă anume cu această structură a organelor de poliție interviuații contactează cel mai frecvent.

Totodată, a fost demonstrat că ultimul contact al interviuatului cu poliția influențează enorm asupra atitudinii acestuia față de poliție, iar experiența negativă are un impact mai mare decât cea pozitivă [21]. Mai mult ca atât, o experiență negativă cu poliția a unui cetățean poate fi extrapolată, prin comunicare, asupra celorlalți membri ai familiei sale și asupra prietenilor/colegilor. Acest aspect al imaginii a fost studiat pe larg în cercetările sociologice internaționale [22], dar nu și în Moldova.

Cercetările realizate peste hotare [23] demonstrează că un factor crucial în cazul contactelor de acest tip este politețea/atenția de care dă dovadă polițistul. Și acest fapt este valabil atât pentru contactele involuntare (opriri în traficul rutier, opriri pentru verificarea documentelor etc.), cât și pentru cele voluntare (adresările cetățenilor față de poliție pentru ajutor sau discuțiile inspectorului de sector cu localnicii privind diverse întrebări de serviciu). Desigur, mult contează și faptul dacă cetățeanul consideră acțiunile polițistului față de sine drept legale și întemeiate sau nu (cazul poliției rutiere), însă, indiscutabil, un polițist politicos și atent inspiră o mai mare încredere, iar dacă acest nivel de politețe devine o regulă, acest fapt sporește considerabil imaginea organelor de drept.

Totodată, adresându-se la poliție, cetățenii au anumite așteptări privind acțiunile poliției (de exemplu, înregistrarea imediată și investigarea rapidă a plângerii/petiției). Studiile demonstrează că dacă acțiunile poliției se adevăresc a fi sub nivelul așteptărilor, imaginea poliției ca organ competent se diminuează. Or, dacă polițistul de sector dă dovadă de o mai mare atenție decât se aștepta (este foarte amabil, dă dovadă de competență, demonstrează că orice reclamație este luată în serios, informează periodic cetățeanul despre derularea investigației etc.), imaginea poliției se îmbunătățește vădit.

Totuși, practica internațională subliniază faptul că percepția generală pe care o are interviuatul privind poliția prevalează față de cea obținută în timpul ultimului contact cu poliția [24]. Putem presupune că acest lucru se datorează caracterului redus (rar) al contactului direct între cetățeni și poliție.

Imaginea creată de mass-media

În situația în care 76,6% din populația țării consideră televiziunea drept principala sursă de informare, iar 83,6% din populație privește televizorul zilnic [25], este evident că această sursă mass-media are un impact semnificativ asupra formării imaginii organelor de ocrotire a normelor de drept. Diversitatea surselor de informare în lumea contemporană asigură conectarea la lumea mediatică a oricărui cetățean, oricând și oriunde s-ar afla.

Limitele studiului respectiv nu permit explorarea plenitudinii factorilor de influență a imaginii poliției prezente în diverse surse mass-media. Vom încerca, însă, să analizăm două componente mari ale surselor mediatică: *fluxul mediatic de știri și mass-media de divertisment*.

Înainte de a purcede la analiza acestora, vom prezenta pe scurt trei abordări teoretice care încearcă să tipizeze natura influenței mass-media asupra imaginii poliției [26].

Teoria „*acului hipodermic*” presupune că indivizii asimilează întregul flux de informații mediatice ca un drog, care produce un efect puternic și de lungă durată asupra atitudinilor cetățenilor referitor la orice obiect al vieții sociale. Teoria „*agenda setting*” presupune că autoritățile prezintă informația în așa fel încât să contureze atitudinea populației în modul dorit de autorități [27]. Teoria „*efectelor limitate*” la fel presupune că cetățenii consumă zilnic informația prezentată în mass-media, dar o asimilează prin prisma cunoștințelor deja posedate, reieșind din experiența proprie.

Zilnic urmărim la televizor sau ascultăm la radio buletine de știri în care este prezentată și cronică criminală. Totodată, prezența organelor de poliție în buletinele de știri poate avea un efect dublu: pe de o parte, mediatizarea pe larg a activității poliției poate avea efect pozitiv asupra poliției, consolidându-i imaginea de organ de opresiune a criminalității și de străjer al securității civile; pe de altă parte, prezentarea zilnică a cronicii criminale poate crea impresia că în țară este un nivel destul de înalt de criminalitate și, respectiv, poliția, ca organ de ocrotire a normelor de drept, nu este în stare să facă față situației.

Sunt frecvente și cazurile când însăși poliția este subiectul unei știri. Acest lucru este important pentru a face transparentă activitatea poliției și anume aceste știri și influențează imaginea poliției. În acest caz, putem vorbi de știri cu caracter „pozitiv” – cele care descriu reformele pozitive în cadrul organelor de drept, calitatea înaltă a activităților realizate sau îmbunătățirea măsurilor de control asupra activității organelor de drept, și știri cu caracter „negativ” – care descriu infracțiunile săvârșite de către colaboratorii acestor instituții (acte de corupție, depășirea atribuțiilor de serviciu, abuzul de forță etc.).

Presa scrisă la fel își are aportul în conturarea imaginii poliției. Analizând mai aprofundat conținutul articolelor publicate în presa autohtonă [28], observăm că imaginea organelor de drept în presa scrisă din Moldova este într-o strânsă legătură cu procesele politice care au loc în stat. Or, Republica Moldova este pasibilă de aceleași vicii ca și orice altă republică ex-sovietică, încă în proces de tranziție spre o democrație veritabilă: nivelul înalt de corupție, lipsa transparenței instituțiilor publice, partizanatul politic al surselor mass-media etc.

Evenimentele din aprilie 2009 au fost mediatizate pe larg de media autohtonă, iar imaginile tinerilor agreșați în comisariatele de poliție din Chișinău erau prezente practic în toate buletinele de știri [29]. Aceste știri au schimbat mult imaginea organelor de poliție, care nici până atunci nu se bucurau de o prea mare încredere. Mai mult ca atât, această pierdere a imaginii a impus conducerea statului să efectueze reforme majore în activitatea organelor de drept. Cu toate acestea, Ministerul Afacerilor Interne nici până în prezent nu dispune de o strategie eficientă de promovare a imaginii pozitive a propriilor subalterni.

O altă parte a monedei este că, uneori, știrile sunt prezentate destul de subiectiv și nu se oferă publicului posibilitatea să decidă care este caracterul evenimentului petrecut. (De exemplu: știrea din 27 aprilie 2010 despre o doamnă reporter de la un canal TV public autohton care a fost „agresată” de către polițistul de serviciu de la Curtea Supremă de Justiție [30]. Imaginile video demonstrează că doamna reporter era cea care încerca să inițieze un conflict, iar polițistul s-a dovedit a fi extrem de politicoș și calm. Însă, conținutul textual al știrii prezenta polițistul ca fiind foarte obraznic și brutal. La doar câteva ore după postare, această știre a fost retrasă de pe majoritatea site-urilor informative din Moldova. Acest caz rămâne drept un exemplu emblematic de jurnalism tendențios care poate prejudicia enorm și neîntemeiat imaginea poliției).

În calitate de media de divertisment putem considera orice produs media scris sau video care ține de ficțiune sau de divertisment în mod explicit (filme artistice de lung metraj, emisiuni televizate, literatură artistică, jocuri video etc.). Nu am identificat cercetări științifice care să stabilească o legătură directă între divertisment și imaginea poliției, însă concluzia generală este că media de divertisment provoacă adesea o frică sporită față de crimă și un anumit nivel de repulsie față de poliție [31].

Pentru a ridica rating-ul produsului, media deseori recurge la o prezentare destul de eronată și distorsionată a activității organelor de poliție, produsele mediatice care prezintă violența fiind cele mai atractive [32]. Chiar dacă în Moldova media de divertisment este doar la începutul dezvoltării sale, datorită globalizării informaționale, cetățenii de rând consumă zilnic produsele media oferite de canalele televizate străine, iar influența acestor produse media asupra populației poate fi de un nivel diferit (în dependență de vârstă, sex, frecvența contactului cu poliția etc.).

Adepii teoriei „*agenda setting*” consideră că statul adesea recurge la mass-media de divertisment pentru a promova o anumită idee în rândurile cetățenilor. Spre exemplu, putem lansa ipoteza că pentru a stimula

dorința tinerilor de a îndeplini serviciul militar, în ajunul perioadelor de înrolare, statul ar putea lansa filme artistice de lung metraj sau telenovele care glorifică vitejia și noblețea soldaților. Această ipoteză pare să fie valabilă pentru Federația Rusă, unde în ultimii ani au apărut o multitudine de produse mediatice de acest tip, sau pentru SUA, unde serviciul militar nu este obligatoriu, dar în perioadele de înrolare majoritatea canalelor TV lansează adevărate spoturi pentru promovarea atractivității armatei.

Această posibilitate nu a fost încă valorificată în Moldova, anume din motivul că organele de forță nu au o strategie de marketing care să promoveze imaginea dorită.

O altă ipoteză ar fi că, odată cu deschiderea spre media internațională, începând cu anii '90 ai secolului al XX-lea, pe piața mediatică a Republicii Moldova au apărut bunuri care prezentau activitățile criminale într-o lumină mult mai pozitivă decât organele de poliție. Este suficient să ne amintim de lungmetrajele „Бригада”, „Брат 1”, „Брат 2”, de imaginea polițistului „Garcea” sau de un întreg stil în muzică dedicat în exclusivitate vieții criminalilor „блатная музыка”. Desigur, nu putem exagera influența acestor bunuri media asupra atitudinii populației față de poliție și criminalitate, dar nici nu putem neglija existența unei astfel de influențe.

Presupoziția generală este că media de divertisment care prezintă distorsionat activitatea organelor de drept influențează negativ asupra imaginii poliției. Însă, pentru studiul nostru este mai important efectul invers al acestei interdependențe: dacă statul ar finanța producția unor bunuri mediatice care ar prezenta poliția ca un organ nobil și atractiv, imaginea generală a poliției ar crește?

Imaginea creată drept rezultat al activității poliției

Este evident faptul că, într-o oarecare măsură, cetățenii își construiesc atitudinea față de poliție și prin prisma nivelului de infracționalitate prezent în țară, în general, și în localitatea în care locuiesc, în particular. Or, poliția este considerată responsabilă pentru combaterea infracționalității și asigurarea securității publice [33]. Nivelul de infracționalitate pentru populație este un indicator direct al eficienței și profesionalismului poliției în îndeplinirea atribuțiilor sale directe. Pe de altă parte, conduita profesională a polițistului are și ea un impact considerabil asupra imaginii pe care o reprezintă în general.

Metodele tradiționale de cuantificare a eficienței poliției sunt datele statistice privind rata criminalității raportată la numărul de locuitori, tipul infracțiunilor, numărul de dosare intentate, numărul de dosare transmise în judecată etc., date care pot fi liber accesate pe site-ul oficial al MAI. Or, pentru respondenți contează mai puțin aceste date statistice, importantă fiind propria lor percepție față de securitatea publică a cetățenilor în stat.

Dincolo de sarcina de bază de contracarare a criminalității, poliția este privită și ca un organ de ocrotire a populației, de suport în cazuri de necesitate și de prevenire a actelor criminale împotriva cetățenilor. Faptul pe cât de sigur se simt cetățenii în propriile lor case influențează enorm asupra imaginii poliției.

Este regretabil faptul că până la momentul actual în Moldova nu au fost realizate sondaje sociologice care ar prezenta acest aspect al percepției publice. Totuși, datele ultimului BOP (mai 2010) denotă că doar 2,3% din populație este îngrijorată de nivelul de infracționalitate în țară și doar 6,4% din populație consideră că combaterea criminalității este importantă. Acest fapt poate fi tratat în două modalități: populația nu acordă o prea mare importanță combaterii criminalității sau combaterea criminalității nu este atât de importantă precum alte probleme sociale (respondenții au fost puși să aleagă dintr-un șir de 11 probleme sociale care anume problemă îi frământă în primul rând).

Pentru a prezenta mai real eficiența organelor de poliție în viziunea cetățenilor, este nevoie a cerceta: a) pe cât de protejați de criminalitate se consideră cetățenii, b) pe cât de profesionistă este considerată poliția în investigarea crimelor și c) pe cât de eficientă este poliția în prevenirea criminalității. Aceste trei domenii pot fi cercetate atât la nivel local, cât și la nivel național. O astfel de abordare ar putea indica la care anume aspecte ar trebui să atragă atenția conducerea MAI.

Cercetările contemporane demonstrează că simpla prezentare a datelor statistice privind nivelul de infracționalitate nu poate descrie întreaga contribuție pe care o aduc organele de poliție la îmbunătățirea nivelului de viață în localități [34]. Or, pe lângă atribuțiile de bază, poliția, de rând cu autoritățile publice locale, ar trebui să activeze împreună cu cetățenii pentru a atinge eficiența dorită în asigurarea ordinii publice. Mai mult, implicarea cetățenilor în diferite activități de prevenire a infracționalității la nivel local ar putea îmbunătăți imaginea poliției prin „aducerea” acesteia „mai aproape de oameni”. Aceste activități mai pot fi numite și „profilaxie locală” întru prevenirea factorilor criminogeni.

Din realitățile existente la moment putem deduce ipoteza precum că polițiștii, în special cei de sector, contactează cu localnicii doar în cazul depistării sau investigării unei infracțiuni. De aici și imaginea poliției mai mult ca organ coercitiv decât de protecție. Pentru a argumenta această ipoteză, ar fi suficient să întrebăm respondenții cât de frecvent contactează cu inspectorul de sector sau dacă îi cunosc numele.

Organele de poliție ar fi privite mult mai pozitiv dacă poliția locală (de sector) ar veni mai frecvent cu un mesaj prietenos față de cetățeni, promovând un mod securizat de viață. Printre acțiunile prietenoase ar putea fi întrunirile cu copii de vârste diferite pentru a discuta despre factorii criminogeni, adunările cu colectivele de muncă pentru a prezenta diverse rezultate ale activității poliției. În alți termeni, frecvența acestor contacte ar îmbunătăți imaginea poliției.

Cazul întrunirilor cu copii de vârstă școlară și preșcolară este deosebit de oportun, deoarece aceasta ar putea contribui la crearea unei imagini corecte a polițistului în ochii copiilor și la eradicarea fricii neîntemeiate față de poliție.

Aceste practici sunt pe larg aplicate în Occident și demonstrează că imaginea polițistului începe anume de la aceste contacte directe [35]. Astfel, poliția se poate bucura de susținerea localnicilor în activitatea sa de zi cu zi și să contribuie la reducerea stereotipurilor existente față de ea. Or, imaginea „polițistului” trebuie să devină pentru copii și adolescenți un simbol ce întruchiează noblețea, corectitudinea, amabilitatea. Însă, pentru aceasta este nevoie de o revizuire mai profundă a metodelor de lucru ale poliției.

Imaginea creată reieșind din metodele aplicate de ofițerii de poliție în activitatea lor de zi cu zi

În Codul de etică și deontologie al polițistului [36] sunt enumerate următoarele principii pe care trebuie să se bazeze conduita polițistului:

1. <i>legalitatea,</i>	7. <i>profesionalismul,</i>
2. <i>egalitatea, imparțialitatea și nediscriminarea,</i>	8. <i>confidențialitatea,</i>
3. <i>transparența,</i>	9. <i>respectul,</i>
4. <i>capacitatea și datoria de exprimare,</i>	10. <i>integritatea morală,</i>
5. <i>disponibilitatea,</i>	11. <i>independența operațională,</i>
6. <i>prioritatea interesului public,</i>	12. <i>loialitatea.</i>

Statul, dar și cetățeanul de rând, așteaptă de la polițist să respecte legislația în vigoare, să aplice tratamente egale tuturor persoanelor, să manifeste o deschidere reală față de cetățeni și să fie disponibil să intervină în orice situație în care ia cunoștință de încălcarea legii.

Polițistul trebuie să acorde prioritate realizării serviciului în folosul comunității, să-și exercite atribuțiile de serviciu corect, responsabil și independent. Nu în ultimul rând, polițistul trebuie să fie atașat de instituția pe care o reprezintă și de valorile promovate de aceasta, să dea dovadă de o considerație profundă acordată cetățenilor, colegilor, valorilor sociale și normelor etice. De asemenea, polițistul trebuie să apere cetățenii indiferent de situația lor socială, patrimonială, de apartenența națională, de rasă, de sex și vârstă, de studii și limbă, de atitudinea față de religie, de convingerile politice și de altă natură.

Studiul dat atrage atenția asupra necesității cercetării atitudinii cetățenilor din Republica Moldova față de principiile prenotate. Cu alte cuvinte, dacă societatea ar acorda poliției câte o „notă” pentru respectarea fiecărui principiu în parte, acest lucru ar putea dirija conducerea organelor de poliție spre anume acele aspecte ale calității lucrului care necesită cea mai mare îmbunătățire.

În cazul unui contact (voluntar sau involuntar) cu poliția, fiecare cetățean are anumite așteptări morale față de acțiunile polițistului în situația respectivă (atenția cu care este ascultat, manierele polițistului, compasiunea demonstrată de acesta etc.). Cu cât mai aproape sunt acțiunile polițistului de așteptările cetățeanului cu atât mai mulțumit este cetățeanul de modul în care a fost deservit.

Reieșind din analiza cercetărilor internaționale, putem presupune că cel mai mare impact asupra atitudinii cetățenilor față de poliție o au opririle în traficul rutier, verificarea de rutină a actelor de identitate și aplicarea de către poliție a forței în cadrul exercitării atribuțiilor de serviciu [37]. Indiscutabil, acestea sunt niște experiențe destul de neplăcute pentru cetățeni, deoarece orice individ se consideră a priori nevinovat (chiar și dacă a comis o contravenție) și, respectiv, orice acțiune a poliției este considerată neavenită. Anume aplicarea corectă de către polițist a principiilor de conduită menționate mai sus pot face această experiență cât mai puțin stresantă și mai profesională.

Deseori, în relația cetățean – polițist sunt valabile regulile serviciilor de consum prezente în viața cotidiană a societății. Or, cetățeanul este consumatorul final al serviciilor prestate de poliție. Cu cât mai calitativ sunt prestate serviciile, cu atât mai satisfăcut este consumatorul final.

Reieșind din argumentele expuse mai sus, constatăm că imaginea organelor de poliție este una complexă, care este bazată pe un șir de factori determinanți. Un studiu complex al imaginii poliției ar trebui să combine mai multe metode de cercetare și să atragă atenția la următoarele momente:

a) Importanța formulării corecte a întrebărilor generale despre atitudinea populației față de organele de poliție (**A**), precum și a variantelor de răspuns. În acest sens, trebuie să ținem cont de următoarele:

- cu cât mai generală este întrebarea, cu atât mai pozitiv este răspunsul;
- o mică schimbare în formularea întrebării generale sau în variantele de răspuns poate duce la rezultate diferite;
- întrebarea generală ar trebui să fie urmată de o întrebare de concretizare de tipul: „V-ați gândit mult în ultimul timp la activitatea organelor de poliție?”
- este utilă analiza evoluției atitudinii populației față de organele de poliție (**A**) exprimată în % pe parcursul mai multor ani.

b) Cercetarea sociologică ar trebui să studieze interdependența dintre caracteristicile personale ale respondenților din Moldova (vârstă, sex, mediu de reședință, nivel de studii, etnie etc.) și atitudinea lor față de poliție.

c) Experiența personală a cetățenilor în contact cu poliția (**E**) are impact semnificativ asupra atitudinii acestora. În acest sens, este necesar a cerceta:

- frecvența contactului cetățeanului cu poliția;
- raportul dintre contactele voluntare și cele involuntare;
- raportul contactelor cu caracter pozitiv față de cel cu caracter negativ ($E_1\%$);
- cu care anume reprezentant al poliției contactează cel mai frecvent cetățenii;
- dacă cunosc sau nu respondenții personal polițistul de sector care îi deservește;
- nivelul de satisfacție a cetățeanului în urma ultimului contact cu poliția ($E_2\%$).

Pentru a primi răspunsuri cât mai apropiate de adevăr, este importantă formularea corectă a întrebărilor.

Respectiv, $E = (E_1\% + E_2\%) / 2$

d) Majoritatea cetățenilor consideră mass-media, în special TV, drept principala sursă de informare. Pentru studierea imaginii poliției create de mass-media (**M**), este important:

- a cerceta cota-parte a știrilor (**S**) cu caracter pozitiv despre poliție din volumul total de știri în care poliția figurează ca subiect, utilizând buletinele de știri de la primele 3 canale TV ($T_1\%$, $T_2\%$ și $T_3\%$) după nivelul de rating (două canale cu difuzare în limba de stat și unul în limba rusă). Termen de cercetare: cel puțin 6 luni;
- aceeași cotă-parte **P** trebuie calculată față de două posturi de radio ($P_1\%$ și $P_2\%$) cu cel mai înalt rating și care difuzează unul în limba de stat și unul în limba rusă. Termen de cercetare: cel puțin 6 luni;
- a calcula cota-parte a produselor de divertisment (**D**) cu caracter pozitiv despre poliție din volumul total de produse de divertisment, în care poliția figurează ca subiect, utilizând grila de emisie a primelor 3 canale TV ($D_1\%$, $D_2\%$ și $D_3\%$) după nivelul de rating (două canale cu difuzare în limba de stat și unul în limba rusă). Termen de cercetare: cel puțin 6 luni.

Respectiv, $M = \{[(S + R) / 2] + D\} / 2$, unde:

$S = (T_1\% + T_2\% + T_3\%) / 3$; $P = (P_1\% + P_2\%) / 2$; $D = (D_1\%, D_2\% \text{ și } D_3\%) / 3$

e) Nivelul de criminalitate în țară (**R**) are și el o importanță majoră în consolidarea imaginii pozitive a poliției. În acest sens, este important a cerceta evoluția nivelului de infraționalitate (N_x) raportat la 10000 locuitori, creșterea căruia este invers proporțională creșterii imaginii poliției. Adăugător, este important a cerceta opinia cetățenilor privind:

- protecția față de criminalitate ($P_1\%$);
- profesionalismul polițistilor în cercetarea infraționalilor ($P_2\%$);
- eficiența poliției în prevenirea criminalității ($P_3\%$).

Respectiv, $R = (P_1\% + P_2\% + P_3\%) - (N_x / 10000 \cdot 100\%)$

f) Comportamentul polițistilor, conduita lor profesională în contact cu cetățenii (**C**) este crucială în crearea unei impresii pozitive. Este necesar a cerceta opinia cetățenilor referitor la faptul cum sunt respectate toate

cele 12 principii de conduită obligatorii pentru polițiști, expuse mai sus. Această atitudine poate fi calculată în felul următor:

$$C = (C_1\% + C_2\% + C_n\% + \dots + C_{12}\%) / 12$$

Reieșind din cele expuse *supra*, imaginea generală a poliției (**I**) este suma medie dintre: atitudinea generală a cetățenilor față de poliție (**A**); experiența personală în contact cu poliția (**E**); imaginea creată poliției de către mass-media (**M**); conduita profesională a polițistului în contact cu cetățenii (**C**) și nivelul de infracționalitate în țară (**R**).

$$I = (A + E + M + C + R) / 5, \text{ unde:}$$

A este % răspunsurilor pozitive privind imaginea generală a poliției;

$$E = (E_1\% + E_2\%) / 2;$$

$$M = \{[(S + P) / 2] + D\} / 2;$$

$$C = (C_1\% + C_2\% + C_n\% + \dots + C_{12}\%) / 12$$

$$R = (P_1\% + P_2\% + P_3\%) - (N_x / 10000 \cdot 100\%).$$

Metodologia prezentată ar putea sta la baza elaborării unui instrument eficient și exact de cuantificare a imaginii organelor de poliție în rândurile cetățenilor Republicii Moldova. Ea ar putea ghida factorii de decizie din administrația organelor de drept spre o reformare mai eficientă a instituțiilor sale.

Referințe:

1. Datele Barometrului de Opinie Publică (BOP), anii 2001-2010.
2. Legea cu privire la poliție, nr.416 din 18.12.1990, art.1.
3. Gallagher C. The Public Image of the Police. Final Report to The International Association of Chiefs of Police, George Mason University, 2001, p.12.
4. Manoli M., Cheianu-Andrei D. Imaginea structurilor de forță în presa scrisă din Republica Moldova. – În: Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice. - Chișinău, 2010, p.169-170.
5. Stipulate ca fiind obligatorii prin Hotărârea de Guvern nr.481 din 10.05.2006 cu privire la aprobarea Codului de etică și deontologie al polițistului.
6. Gallagher C. The Public Image of the Police, 2001, p.11.
7. Ibidem.
8. Paternoster R., Bachman R., Brame R., and Sherman, L. Do Fair Procedures Matter? The Effect of Procedural Justice on Spouse Assault. Law and Society Review 1997, no.31, p.163-204.
9. LaFree G. Losing Legitimacy: Street Crime and the Decline of Institutions in America. Boulder, 1998, p.64.
10. Reiss A. Public Perceptions and Recollections about Crime, Law Enforcement, and Criminal Justice, 1967, p.36. – În: Studies in Crime and Law Enforcement in Major Metropolitan Areas. Vol.1. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.
11. Gallagher C. The Public Image of the Police, p.17.
12. Pastore A.L. and Maguire K. Sourcebook of Criminal Justice Statistics, 1999. [Online]. <http://www.albany.edu/sourcebook/>.
13. Jesilow P., Meyer J. and Namazzi N. Public Attitudes toward the Police // American Journal of Police, 1995, no.14, p.67-88.
14. Hurst Yolander G. and James Frank. How Kids View Cops: The Nature of Juvenile Attitudes Toward the Police // Journal of Criminal Justice, 2000, no.28, p.189-202.
15. Gallagher C. The Public Image of the Police, p.19.
16. Hindelang M.J. Public Opinion Regarding Crime, Criminal Justice, and Related Topics // Journal of Research in Crime and Delinquency, 1974, no.11, p.101-116.
17. Benson P. Political Alienation and Public Satisfaction with Police Service // Pacific Sociological Review, 1981, no.24, p.45-64.
18. Gallagher Catherine. The Public Image of the Police: Final Report to The International Association of Chiefs of Police, George Mason University, 2001, p.20.
19. Sampson R.J. and D.J. Bartusch. Attitudes toward Crime, Police and the Law: Individual and Neighborhood Differences. - Washington, DC: National Institute of Justice, 1999, p.89-91.
20. Dean Deby. Citizen Ratings of the Police: The Difference Contact Makes. Law and Policy Quarterly, 1980, p.45-71.
21. Reissig Michael D. and Meghan Stroshine Chandek. The Effects of Expectancy Disconfirmation on Outcome Satisfaction in Police-Citizen Encounters // Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, 2001, no.24, p.88-99.

22. Roberts J.V. and L.J. Stalans. Public Opinion, Crime, and Criminal Justice. - Boulder, CO: Westview Press, 1997, p.38-42.
23. Reisig Michael D. and Meghan Stroshine Chandek. The Effects of Expectancy Disconfirmation on Outcome Satisfaction in Police-Citizen Encounters, 2001, p.28-31.
24. Brandl S.G., Frank J., Worden R.E. and Bynum T.S. Global and Specific Attitudes toward the Police: Disentangling the Relationship // Justice Quarterly, 1994 no.11, p.119-134.
25. BOP, mai 2010.
26. Fox Richard L. and Robert W. Van Sickel. Tabloid Justice: Criminal Justice in an Age of Media Frenzy. - Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2001, p.6-8.
27. Kosicki G.M. Problems and Opportunities in Agenda-Setting Research // Journal of Communication, 1993, vol.43, no.2, p.100-127.
28. Manoli M., Cheianu-Andrei D. Imaginea structurilor de forță în presa scrisă din Republica Moldova. – În: Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice. - Chișinău, 2010. p.169-170.
29. Ibidem.
30. <http://hotnews.md/articles/view.hot?id=2402>
31. Surette, Ray. Media, Crime, and Criminal Justice: Images and Realities, 2nd ed. - Belmont, CA: West/Wadsworth, 1998, p.212.
32. Ibidem, p.40-43.
33. Bayley, David H. Police for the Future. - New York: Oxford University Press, 1994, p.97-98.
34. Alpert Geoffrey P. and Mark H. Moore. Measuring Police Performance in the New Paradigm of Policing, p.109-140. In Performance Measures for the Criminal Justice System, edited by the Bureau of Justice Statistics. - Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, 1993.
35. Cao, Liqun, James Frank, and Francis T. Cullen. Race, Community Context, and Confidence in the Police // American Journal of Police, 1996, no.15(1), p.3-22.
36. Aprobat prin Hotărârea de Guvern nr.481 din 10.05.2006.
37. Mastrofski, Stephen D. Community Policing as Reform: A Cautionary Tale. - In: Jack R. Greene and Stephen D. Mastrofski, eds. Community Policing: Rhetoric or Reality. - New York: Praeger, 1988, p.47-67.

Prezentat la 05.04.2011

ROLUL JURNALISMULUI ȘTIINȚIFIC ÎN COMUNICAREA ȘTIINȚEI**Nelly ȚURCAN, Constantin MARIN****Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională***Catedra Comunicare*

This article provides an analysis of science journalism, which is seen as a branch of journalism that uses the different techniques to inform public about science topics. The communication of scientific knowledge through mass media contributes to the formation of a scientific culture and the construction of basic scientific knowledge.

The author presents an analysis of linear, gradient, and stellar models of science communication. It is widely assumed that science is no longer merely transported and translated by the mass media to a passive audience, but it is mediatized. Many authors believe that scientific issues are not discussed sufficient in the mass media nowadays. At the same time, science mediatization is usually diagnosed in three basic and widely concurrent dimensions: the coverage of science in mass media has extended, science coverage has become increasingly pluralized, and coverage on science has become more controversial.

Crearea unei societăți informaționale, bazate pe cunoaștere, este asigurată prin circuitul informațional continuu. Susținerea acestui circuit pentru informarea obiectivă, operativă multiaspectuală a societății este una dintre misiunile fundamentale ale mass-media. Afirmția lui Alvin Toffler „Cunoașterea despre cunoaștere este aceea care va conta cel mai mult” [1] subliniază în plus că pentru edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere trebuie construite cunoștințe noi, dar pentru aceasta este necesară o temelie informațională [2]. Mass-media are responsabilitatea, inclusiv, de a propaga și promova o mai bună înțelegere a științei în rândul publicului. În așa fel, mass-media contribuie la formarea unei culturi științifice, precum și la construirea cunoștințelor științifice elementare. Ignoranța cunoștințelor științifice are o consecință dublă: pe de o parte – așteptări miraculoase nerealizate din partea științei, pe de altă parte – neînțelegerea și frica de știință și realizările ei.

În aceeași ordine de idei, putem remarca rolul mass-media în procesul de comunicare științifică, care oferă tuturor participanților la procesul comunicațional posibilitatea de a-și exprima opinia, de a satisface necesitățile de informare, dezvoltă cunoștințele și abilitățile, de a face schimb de mesaje, împărtăși aspirațiile și a soluționa problemele societății. Tocmai datorită existenței mass-media are loc transformarea faptelor sociale în fapte publice, anume mass-media „imprimă caracter public problemelor discutate” [3]. Cu toate că majoritatea problemelor discutate public au o amprentă politică, comunicarea științifică, de asemenea, este realizată la nivelul public. Pot fi aduse mai multe exemple care confirmă participarea activă a societății în soluționarea problemelor științei (experimentele lui Pasteur privind imunizarea, găurile din stratul de ozon, încălzirea globală etc.). Denis Reynie, citat de M.Coman, caracterizând spațiul public ca expresie a intereselor, deliberarea deciziilor și controlul puterii, desemnează acest spațiu public ca „discutarea problemelor de interes public, discutare astfel organizată, încât actorii ei sunt obligați să folosească armele argumentației și să se plaseze în perspectiva intereselor generale” [4]. V.Moraru, referindu-se la această afirmație a lui D.Reynie, menționează că „în ceea ce privește conținutul dezbaterilor, acesta (spațiul public – *N.T.*) nu se referă numai la elementul strict politic, ci și la cel de ordin cultural, cotidian etc.” [5], respectiv și la cel privind știința. Spațiul public devine, astfel, „cons substanțial existenței democrației” [6], prin participarea efectivă a cetățenilor la dezbateri și la luarea deciziilor. Spațiul public concentrează atenția asupra dimensiunii comunicaționale a mediului social. Este cunoscută în acest sens și observația lui R.Merton, potrivit căreia „concepția instituțională a științei, ca parte a domeniului public, este necondiționat legată de comunicarea rezultatelor” [7], precum și faptul că trebuie să fie „adoptată o comunicare largă și deschisă” [8], iar secretizarea este o abatere de la această normă. Domeniul public al științei confirmă importanța comunicării publice a rezultatelor cercetărilor științifice nu doar în cadrul comunității științifice, dar și în spațiul public, în special a celor care nemijlocit sunt legate de dezvoltarea și existența mediului ambiant, a ființei umane, precum și problemelor etice ale științei (de exemplu, modificarea genetică a produselor, clonarea, transplantarea organelor etc.).

În contextul analizei situației actuale a științei publice, care este sub presiunea politicii, a pieței și a justiției, Helga Nowotny atenționează că sunt posibile anumite consecințe legate de expunerea largă a științei pentru

opinia publică: „[...] caracterul public al științei poate fi contestat. Învinuirea este sporită pentru că știința nu este suficient de publică, deoarece ea nu manifestă suficient interes pentru problemele societății, care sunt exprimate și reprezentate de publicul implicat în dispute” [9].

În următoarele decenii, relația dintre comunitatea științifică și public va fi și mai mult influențată de un interes sporit privind transparența și siguranța utilizării tehnologiilor, care pătrund tot mai expansiv în diferite sfere ale vieții umane. Un număr tot mai mare de dispozitive, tehnici și tehnologii sofisticate sunt propuse pe piață, tot mai mare este și interesul comun, împărtășit de știință și de public, față de ele. Dezvoltarea tehnologiilor noi este o provocare pentru societate, aplicarea lor în diverse sfere ale activității umane contribuie la apariția unui interes sporit al publicului pentru informație științifică. Unul dintre exemplele recente este *Link Mobile Telecommunications and Health Research Programme*, axat pe impactul telefoniei mobile asupra sănătății. Este greu de conceput că derularea acestui program, precum și realizarea altor programe similare, ar fi fost posibilă la începutul erei telecomunicațiilor. În prezent, interesul societății pentru problemele sănătății, securității și ecologiei, care sunt afectate de progresul tehnicii și tehnologiilor, dimpotrivă, este marcat de dorința publicului de a promova dialogul cu industria și, prin urmare, cu știința. În opinia lui H. Novotny, comunicarea între știință și societate în formă de dialog sau prin alte mijloace este, cu siguranță, binevenită, dar insuficientă. În secolul al XVII-lea, cercetările savanților erau demonstrate în fata publicului. În era multimediei și a tehnologiilor informaționale acest lucru nu mai este o problemă. Ceea ce publicul ar trebui să știe și să aprecieze se referă la mecanismele sociale prin care știința funcționează: de exemplu, care sunt prioritățile de cercetare, cât de complexe sunt relațiile dintre cercetători și diverse agenții de finanțare? Acestea și multe alte teme sunt indispensabile de înțelegerea științei ca instituție socială, politică, economică și culturală. Pentru ca știința să fie deschisă publicului, „trebuie să mergem mai departe de salon”. Parafrazându-l pe Claude Bernard, trebuie să lăsăm publicul să intre, de asemenea, și în bucătărie” [10]. În același timp, H. Novotny pune în evidență problema informării publicului, vizibilitatea publică a activității științifice este o condiție indispensabilă în așteptările reciproce atât ale științei, cât și ale societății, care trebuie să fie negociate în domeniul public.

În viziunea lui J. Habermas, spațiul public era un „@tip ideal” de spațiu social în care opinia publică se construiește prin *discuție, argumentare și utilizare publică* a raționamentului. B. Miège actualizează observațiile lui Habermas cu privire la non-neutralitatea spațiului public modern și constată expansiunea, dar în același timp și fragmentarea spațiului public în *micro-spații publice* parțiale și disponibile numai anumitor categorii de public. Transformarea spațiului public contemporan, „care are din ce în ce mai puțin de-a face cu spațiul politic de argumentare și de dezbateră” [11], precum și fragmentarea lui este direct legată de fragmentarea practicilor culturale sau informaționale, dar și de aplicarea diferitelor tehnici de mediatizare. Astfel, conform opiniei lui B. Miège, micro-spațiul public în care știința se dezvoltă diferă de micro-spațiul public în care ea se discută. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale, folosirea tot mai masivă a rețelelor de socializare (Facebook, Twitter etc.) influențează spațiul public, se produce mixarea diferitelor micro-spații publice, are loc interacțiunea spațiului public cu spațiul privat, iar modelul clasic de spațiu public în condițiile societății informaționale „revendică în special valoarea factorului comunicațional” [12].

Multiple publicații relevă reflectarea insuficientă a tematicii științifice în mass-media [13-15]. Probabil, este surprinzător, dar spațiul acordat în mass-media știrilor despre știință este cel mai mic în comparație cu cel acordat informațiilor din domeniul afacerilor, politicii sau din sport și divertisment. Savanții susțin că rolul și importanța științei sunt slab evaluate de către mass-media. Totodată, în acest sens sunt acreditate și alte interpretări. Lipsa interesului mass-media față de știință este determinată de dezinteresul societății, care ține, în special, de cultura și educația membrilor comunității [16]. Problemele educației și culturii sunt esențiale, deoarece ele determină necesitatea de a obține cunoștințe în domeniul științei.

Cu toate acestea, între știință și public există bariere care sunt greu de depășit. În context, vom releva dificultatea de a comunica, într-un limbaj adecvat și comprehensibil, descoperirile și inovațiile tehnologice, devenite în ultimul timp din ce în ce mai complexe și din acest motiv tot mai puțin accesibile pentru publicul neavizat. Formarea culturii științifice a publicului este, inclusiv, și în interesul savanților, deoarece știința depinde de sprijinul publicului, dar și viața și bunăstarea societății depind de știință. Savanții au devenit mult mai receptivi pentru comunicare, deoarece au conștientizat că există beneficii în rezultatul comunicării informației științifice către public. Mai mult ca atât, savanții americani au constatat că vizibilitatea poate aduce mai mulți bani pentru știință, în timp ce sprijinul financiar din partea Ministerului Apărării a scăzut în anii 80 [17]. Dat fiind faptul că în rândul parlamentarilor și membrilor Congresului SUA practic nu erau oameni de știință,

respectiv nu puteau influența votarea cu privire la finanțarea științei, savanții au remarcat avantajele comunicării către public, pentru a influența autoritățile și a obține resurse financiare pentru cercetare [18]. Din această perspectivă, participarea mass-media la transferul de informație și cunoștințe științifice este nu doar justificată, dar „situează mijloacele de comunicare în masă pe poziții sociale responsabile” [19].

În sensul celor menționate mai sus, comunicarea dintre știință și societate are drept scop informarea despre problemele legate de știință și tehnologie, iar savanții sunt informați asupra percepțiilor și așteptărilor sociale privind știința. În acest context, jurnalismul științific, specializat pe problemele științifice, în revine misiunea de a stabili un dialog eficient între știință și societate. Fiind o ramură a jurnalismului, jurnalismul științific este axat pe abordarea problemelor privind știința și utilizează tehnicile de informare a societății despre subiectele științifice. De asemenea, jurnalismul științific este un jurnalism „de cultură științifică” [20], a cărui misiune constă nu doar în transmiterea informației specializate către publicul larg, el trebuie să contribuie la educația oamenilor pentru știință și să promoveze rezultatele științifice care urmează să fie aduse în beneficiul oamenilor.

Distincțiile sociale dintre știință și public au început odată cu industrializarea științei în secolul al XVII-lea, în rezultatul revoluției științifice. În Franța, de exemplu, Bernard Le Bovier de Fontenelle, autorul *Entretiens sur la pluralité des mondes*, este considerat a fi fondatorul popularizării științei [21]. În sec. al XVIII-lea difuzarea cunoștințelor științifice era, cu siguranță, un gen prosper. Până la începutul secolului al XX-lea popularizarea științei era realizată de savanți și a fost, în opinia lui Gregory și Miller, la un nivel destul de înalt [22]. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial comunicarea informației științifice pentru public a fost oprită, în scopul de a preveni transmiterea unor secrete tehnologice și, astfel, de a nu permite altor state să beneficieze de aceste tehnologii noi sau descoperiri științifice. Munca savanților în timpul războiului a fost acoperită de taină și mister. După război, jurnaliștilor le-a revenit, într-o măsură mai mare, rolul de a comunica despre știință. Acest fapt a distanțat și mai mult savanții de public. În perioada de după război mediatizarea științei a remarcat un boom prin interesul pentru astronomie, iar punctul culminant a fost atins la începutul anilor 60 cu lansarea cursei pentru zborul pe Lună [23].

Începând cu anul 1960 comunicarea științifică externă suferă schimbări. Gregory și Miller consideră că în această perioadă majoritatea materialelor jurnalistice aveau caracter de comentariu sau de critică, iar jurnaliștii nu mai erau misionari ai științei [24]. De asemenea, a devenit mai dificil de a atrage atenția publicului larg din cauza unei varietăți de emisiuni informative și de știri [25]. Mai mult ca atât, în prezent, informația științifică ca subiect pentru mediere, în comparație cu altele, nu are o importanță foarte mare pentru mass-media.

Yurij Castelfranchi [26] menționează că, printre diverse probleme, pe ordinea de zi a comunicatorilor despre știință este criza în jurnalismul științific, care este un motiv de îngrijorare. Criză remarcată în jurnalismul științific a fost discutată în cadrul a șase conferințe internaționale ale jurnaliștilor de știință, precum și în publicațiile din revistele științifice *Nature*, *Science* etc. Aceasta, însă, nu ar însemna că și comunicarea științifică trece printr-o criză. Dimpotrivă, diversitatea domeniilor științifice, precum și a modului în care știința interacționează acum cu publicul este uimitoare [27]. Este o criză pentru cei care scriu despre știință și a rolului lor în mass-media. Una dintre problemele cu care se confruntă jurnaliștii de știință este reducerea locurilor de muncă cu normă întreagă în birourile editoriale. Activitatea lor este, însă, compensată prin alte modalități de comunicare științifică; totodată, acești actori noi nu acoperă o parte din sarcinile principale ale jurnaliștilor.

Calitatea și cantitatea știrilor despre știință, de asemenea, depind de tipurile mass-media. Cele mai multe reportaje și articole analitice se publică în reviste, urmate de ziarele cu acoperire națională. Posibilitățile de acoperire în profunzime a problematicii științifice în ziarele mici cotidiene, la posturile de radio locale sunt reduse din lipsă de timp sau de bani [28]. Știrile științifice concurează cu alte tipuri de știri pentru un volum relativ mic de spațiu și timp. S.Friedman [29] estimează că, probabil, cinci la sută din spațiul unui ziar tipic este rezervat pentru știrile zilei. Majoritatea articolelor pun accentul pe istorii succinte și simple. Studiul realizat de un grup de cercetători a constatat că pentru jurnaliști scrierea reportajelor privind cercetarea științifică înseamnă evitarea de informații complexe [30]. Dat fiind faptul că, pentru a consuma informația cu privire la știință, publicul necesită adesea cunoștințe generale considerabile, autorii articolelor despre știință se confruntă cu o provocare dificilă.

Există, de asemenea, unele constrângeri care influențează selectarea știrilor: complexitatea temelor, termenul exact de prezentare a materialului, imprezibilitatea evenimentelor și capacitatea organizației de a se adapta la limitele de timp și spațiu [31]. Pentru a avea acces la știri despre știință reporterii folosesc surse de informații tradiționale, cum ar fi conferințele de presă, anunțurile și reuniunile științifice. A.J. Baker menționează că, din cauza limitelor de timp și de resurse, reporterii de multe ori de la locul de muncă caută un subiect pentru a crea o istorie [32] sau știrile, articolele analitice sunt preluate de pe site-urile agențiilor de presă, asociațiilor științifice, de pe bloguri etc. Agențiile de presa, la rândul lor, de asemenea, foarte mult se bazează pe informațiile altor agenții. Nerbert Gans susține că, pentru a selecta idei, redactorii citesc mass-media de elită, cum ar fi *New York Times* și *Washington Post*, evitând necesitatea de a decide independent ce știri vor fi incluse [33]. Acest model de comunicare a fost descris de cercetătorii mas-media W.Breed, și P.J. Shoemaker și S.D. Reese ca „inter-media agenda setting” [34].

În general, acoperirea științei moderne variază considerabil în interiorul și în întreaga mass-media. În studiul *News reporting: Science, medicine and high technology* Warren Burkett menționează că ziarul mai mare, cu cititori mai bine educați, cum ar fi *New York Times*, „au grijă de lectura cititorilor despre unele progrese în știință sau medicină care vor fi ignorate de către redactorii ziarelor mai mici...” [35]. Ziarele care conțin secțiuni regulate despre știință, în comparație cu cele care nu au astfel de secțiuni, de asemenea, au o mai mare acoperire a științei în secțiunea de știri [36].

Cu toate acestea, ziarul cotidian este principala sursă de știri pentru publicul larg privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică [37]. A.Esmeijer și L.Hanssen susțin că acest tip de știri poate fi găsit, în unele ziare, în paginile separate consacrate științei, dar cel mai frecvent în paginile obișnuite de știri [38], iar temele despre știință sunt, în special, legate de poluarea mediului și biotehnologie [39-40].

Concurența mass-media evidențiază diferite aspecte ale acoperirii mediatice a subiectelor științifice. De exemplu, ziarul britanic de elită pun accentul pe surse credibile și fac referire la specialiștii din domeniul științei, în timp ce publicațiile de popularizare se concentrează mai mult pe perspectiva consumatorului [41]. M.Weigold face referire la G.A. Evans et al. (1990) care au comparat aria de acoperire a problematicii științifice între ziarul de elită și tabloidele americane și au constatat că, în comparație cu presa de scandal, mass-media de elită oferă mai multe detalii cu privire la rezultatele și metodele utilizate în cercetare [42].

Mass-media trebuie să ia, de asemenea, decizii cu privire la teme științifice care vor fi acoperite. De exemplu, analizele realizate de Hilgartner și Bosk în 1988 și de Dennis și McCartney în 1979 au constatat că autorii articolelor despre știință din ziare mari preferă să publice materiale despre medicină, mediu, tehnologie și istorii despre fizică și științele comportamentale [43]. De regulă, mediatizarea științei, a ideilor științifice este, mai degrabă, o funcție de prezentare a unor știri despre evenimente, decât a ideilor științifice sau a inovațiilor tehnologice. De exemplu, E.Caudill a realizat în 1987 și în 1989 content-analiza publicațiilor în mass-media despre teoria evoluției lui Ch.Darwin și a constatat că acoperirea subiectului respectiv a fost într-o măsură foarte mică o funcție de prezentare, descriere a noilor descoperiri științifice, dar mai degrabă o mediatizare a comemorării centenarului de la nașterea lui Ch.Darwin sau privind procesul de transformare a maimuței [44]. Pe de altă parte, acoperirea unor probleme, cum ar fi SIDA, sunt mai puțin legate de evenimente concrete și factorii tradiționali care determină valoarea știrii [45]. Eurobarometrele din 2001, 2005 și 2010 au constatat că europenii manifestă cel mai mare interes pentru știrile din medicină, 60,3% în 2001 [46], 61% în 2005 [47] și, respectiv, 82% [48] în 2010. Ca atare, interesul tot mai pregnant al cercetătorilor față de subiecte privind medicina și mediul ambiant se explică prin faptul că au atribuție nemijlocită la viața oamenilor [49].

În discuțiile despre rolul mass-media privind comunicarea publică despre știință și riscurile noilor tehnologii, D.Nelkin se referă la cazurile de descoperire a „unor boli groaznice” și la disputele științifice care domină în știrile despre noile tehnologii. Ellen Hijmans și colegii săi se referă la studiul lui F.Merkx, J.Van Dijck și A.Rip (1999) și pun în evidență, de asemenea, situația „problemă-atenție-ciclu” care constă într-un interes sporit, iar ulterior redus, pentru un anumit subiect [50]. Această situație este legată, în opinia autorilor, de incapacitatea jurnaliștilor „de a evalua critic situațiile de incertitudine” [51].

Desigur, subiectele despre știință sunt, de asemenea, acoperite de publicațiile consacrate businessului, comerțului, industriei sau de cele care se concentrează pe interesele managerilor și ale acționarilor companiilor mari, care au nevoie de popularizare despre știință. Există o serie de posturi TV specializate în problematica științifică, de exemplu, *National Geographic*, *Discovery Channel*, *Animal Planet*, *History* etc., reviste de popularizare a științei – *Geo*, *Discovery*, *Popular Science* etc., se publică cărți de popularizare, savanții exploră

noile tehnologii: pagini web personale, bloguri, site-uri specializate, pentru promovarea rezultatelor științei și formarea culturii științifice a societății.

Aceste mijloace media de comunicare științifică sunt folosite de un public care are deja cunoștințe științifice elementare sau manifestă interes, curiozitate pentru problematica științifică. În plus, accesul la aceste surse, televiziunea prin cablu sau Internet necesită cheltuieli financiare suplimentare. Eurobarometrul, realizat de Comisia Europeană în 2001, privind știința și tehnologia în Europa, a constatat că utilizarea diverselor suporturi (TV, radio, presa scrisă, reviste științifice, Internet etc.) este în favoarea televiziunii (63,2%), pe locul doi se plasează presa scrisă care este preferată de 37% din europeni [52]. Eurobarometrul din 2005 a arătat că cetățenii din 25 de țări UE au cea mai mare încredere în savanți din universități (52%) în calitate de surse de informații științifice, iar privind mijloacele mass-media încrederea în jurnaliștii de la TV a fost confirmată de 32% de respondenți și 25% au optat pentru jurnaliștii din presa scrisă [53]. Ultimul Eurobarometru, din 2010, a confirmat încrederea cetățenilor statelor UE în oamenii de știință; astfel, 63% au încredere în savanții de la universități și 32% în savanții din laboratoarele industriale. Pe când încrederea în mass-media a scăzut considerabil: doar 20% din respondenți au menționat că jurnaliștii de la TV dețin o calificare bună pentru a explica impactul științei și al tehnologiilor asupra societății. Atitudinea pozitivă pentru mass-media scrisă a fost confirmată de 16% din respondenți [54].

Realitatea evidențiază că „rolul tot mai expansiv și generalizator al mass-media trebuie luat în calcul pentru redefinirea comunicării științifice” [55] externe.

Unul dintre cele mai importante aspecte ale comunicării publice este realizarea dialogului între participanții la procesul de comunicare științifică: savanți, jurnaliști, purtători de cuvânt, ofițeri de presă, relaționiști, care lucrează în instituțiile științifice.

Există mai multe modele, atât simple, cât și mai sofisticate, pentru a descrie difuzarea știrilor științifice [56]. Dat fiind faptul că știrile despre știință pot fi comunicate prin mai multe metode, modalități, în scopuri diferite și pentru public divers, este dificil a reflecta toate aspectele privind comunicarea științifică într-un singur model. Știrile științifice în mass-media ar putea, de exemplu, să provină din diferite surse, cum ar fi: conferințe de presă și comunicate de presă ale instituțiilor științifice; discursuri publice ale savanților; publicații în reviste ale jurnaliștilor în baza propriilor cercetări privind știința; site-urile instituțiilor de cercetare; participarea jurnaliștilor la conferințe științifice etc.

Relația dintre știință și mass-media a fost un timp îndelungat abordată din perspectiva modelului canonic al comunicării științifice (Fig.1). Acest model se încadrează în examinarea simplistă a procesului de comunicare științifică, când savanții, producătorii de cunoștințe științifice, transmit informația mass-media, iar aceasta, la rândul său, informează societatea despre realizările în domeniul științei sau popularizează știința. Comunicarea este unidirecțională, scopul ei fiind doar transmiterea informației despre știință publicului neprofesionist.

Fig.1. Modelul canonic de comunicare a științei (După: M. Bucchi, 2004).

Mediatizarea științei este practică pe diferite niveluri, în funcție de interesul publicului și nivelul de cultură științifică. Știrile în rubricile consacrate științei în presa scrisă sau la TV pot fi foarte diferite – de la un articol publicat, de exemplu, în revista *National Geographic* până la o știre în ziarul cotidian.

Unul dintre cele mai utilizate modele privind comunicarea științifică externă este modelul linear, bazat pe o tehnică simplă, propus de L.Christensen, în care fluxul de informații începe de la savant și ajunge la publicul larg. În modelul linear, după cum este prezentat de L.Christensen [57], sunt identificați doi actori principali, care se află la două poluri opuse ale procesului de comunicare, iar comunicarea științifică este intermediată de alți doi actori ai acestui proces: ofițerul de presă și jurnalistul (Fig.2).

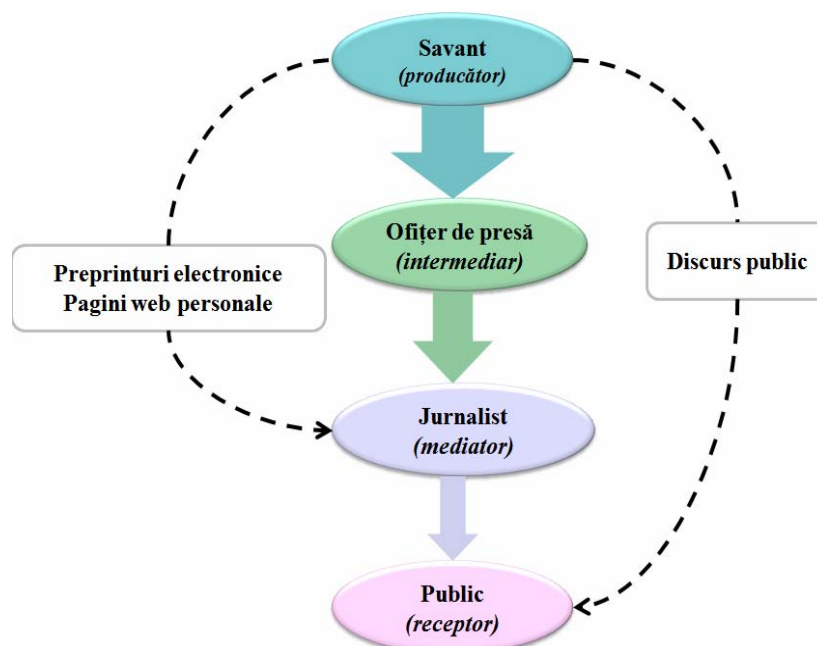

Fig.2. Modelul linear de comunicare științifică (După: Lars Lindberg Christensen, 2007).

De menționat că modelul linear a fost criticat pentru simplificarea excesivă a procesului de comunicare. Unii cercetători au observat ca modelul linear prevede doar o percepție generală a procesului, că el poate „contribui foarte puțin la înțelegerea complexă a sistemelor de comunicare, în care de obicei sunt implicați oamenii de știință” [58]. Există mai multe modele de alternativă, atât simple, cât și destul de sofisticate, ale comunicării științifice externe propuse de (J.Gregory și S.Miller [59], T.Mahoney [60]).

În opinia lui L.Christensen, modelul linear este adesea folosit pentru a simplifica imaginea de ansamblu, dar, în același timp, acesta poate reflecta o parte importantă a procesului comunicațional și, prin urmare, poate fi util pentru comunicatori. Unul din argumentele lui L.Christensen în favoarea modelului linear se bazează pe utilizarea de către jurnaliști a surselor de informare pentru pregătirea materialelor. Citându-l pe Claus Madsen, L.Christensen menționează că aproape 50%, dar, eventual mai mult, din știrile despre știință în presa scrisă europeană au ca sursă de informare comunicatele de presă ale instituțiilor științifice. Această concluzie este susținută și de alte studii citate, de asemenea, de C.Madsen în lucrarea *Public Communication of Astronomy* (2003). Această concluzie este susținută și de M.Weigold [61]. Analiza modelului linear de comunicare științifică în dimensiunea externă ne permite să afirmăm că o mare parte din știrile despre știință transmise în mass-media parvin de la serviciile de informare publică și de la birourile de presă. Prin urmare, putem remarca cu o mare rată de probabilitate că o parte considerabilă din știrile despre știință ajung la beneficiari (publicul larg) în parametrii modelului linear.

Evident, există multe cazuri când interacțiunea dintre actorii procesului comunicațional nu poate fi încadrată în modelul linear. Sunt situații când, de exemplu, oamenii de știință nu apelează la intermedierea serviciilor de presă sau la cel de relații cu publicul din cadrul instituției, dar contactează direct jurnaliștii, sau savantul poate transmite informația științifică direct către public în cadrul unui discurs public (de exemplu, în cadrul lecțiilor publice, sau prin pagina web personală). În același timp, acest model nu reprezintă în mod adecvat întregul proces de comunicare științifică, care nu poate fi interpretat doar ca o simplă transmitere de informații de la savanți la public, intermediată de mass-media.

Problema-cheie de interacțiune între oamenii de știință, jurnaliști și ofițerii de presă este că procesul de comunicare științifică externă, în care sunt implicați toți actorii menționați, face conexiune între oamenii ce aparțin diferitelor grupuri sociale, cu diferit nivel de cultură și educație, precum și interese diferite care pot să-i îndepărteze unul de celălalt. În timp ce sarcinile profesionale ale jurnaliștilor și ale ofițerilor de presă ar putea avea multe tangențe, cooperarea în cadrul grupurilor, cum ar fi, de exemplu, savanți – jurnaliști și / sau savanți – ofițeri de presă, poate fi împiedicată de controverse și neînțelegeri. Astfel, „oamenii de știință sunt adesea dezamăgiți sau supărați cu privire la acoperirea mediatică a cercetărilor pe care le desfășoară sau în

general cu privire la mediatizarea științei. Jurnaliștii sunt frustrați de dificultățile legate de descrierea și înțelegerea descoperirilor științifice importante și de sprijinul insuficient din partea agențiilor de știri pentru difuzarea știrilor despre știință” [62].

Modelele lineare de comunicare a științei au fost dezvoltate pentru a completa deficitul de cunoștințe și informații științifice. Dar, o serie de inițiative de la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut au îndemnat implicarea mass-media și a publicul larg în discuții privind evoluțiile științifice contemporane. Concepția dezvoltării unei comunicări științifice bidirecționale a fost dezvoltată pe baza unei teorii sociale și politice, promovate de sociologul britanic Anthony Giddens. El a dezvoltat conceptul de „democrație prin dialog” ca o formă mai amplă de realizare a democrației și a dialogului, ca o „posibilitate de a crea o încredere activă prin păstrarea integrității altora” [63].

Michel Claessens a realizat mai multe cercetări privind nivelul cunoștințelor științifice ale europenilor, precum și tendințele contemporane în comunicarea științifică din Europa. Analizând acoperirea mediatică a științei în mass-media europeană, precum și relațiile dintre savanți și jurnaliștii, M.Claessens observă că dialogul dintre societate și știință este dezvoltat insuficient din cauza lipsei unei culturi științifice veritabile privind știința și tehnologia [64].

Hans Peter Peters [65] a revizuit modelele jurnalismului științific și a propus două modele de alternativă. Primul model – „gradient” (Fig.3), care remarcă faptul că „comunicatorii” intermediază comunicarea dintre oamenii de știință (care trebuie să dezvolte abilitățile de comunicare) și public (care trebuie să perfecționeze cultura științifică). Conform acestui model, nivelul comunicării științifice depinde în aceeași măsură de competențele savanților de a comunica rezultatele științifice, precum și de nivelul culturii științifice a societății.

Modelul „gradient”

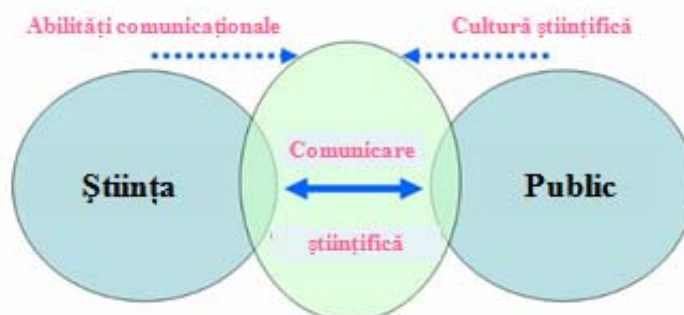
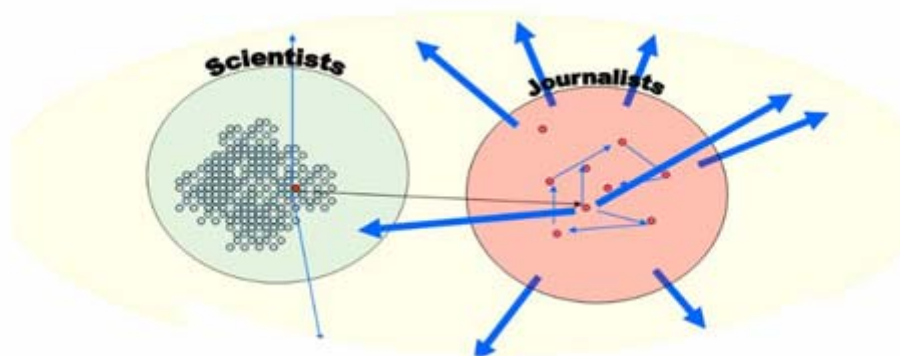

Fig.3. Modelul „gradient” de comunicare științifică al lui Hans P. Peters (După: Michel Claessens).

Al doilea model, numit modelul „stelar” (Fig.4) pune în evidență faptul că oamenii de știință abordează jurnaliștii, în general, în calitate de simple „amplificatoare” sau „difuzoare” a ideilor savanților, în scopul de a ajunge la publicul „larg” [66].

Model „stelar”

Universul cunoștințelor

Fig.4. Modelul „stelar” de comunicare științifică al lui Hans P. Peters (După: Michel Claessens).

Noile tehnologii au oferit tuturor actorilor procesului de comunicare științifică posibilitatea să manifeste un interes mai pregnant pentru difuzarea informației științifice prin noi mijloace de comunicare, cu atât mai mult cu cât noile media pun accentul pe comunicarea interactivă, lărgirea ariei de comunicare, de a transmite informația imediat, într-un mod mai divers, de a trece de la comunicarea unu – mulți la modelul mulți – mulți (Fig.5).

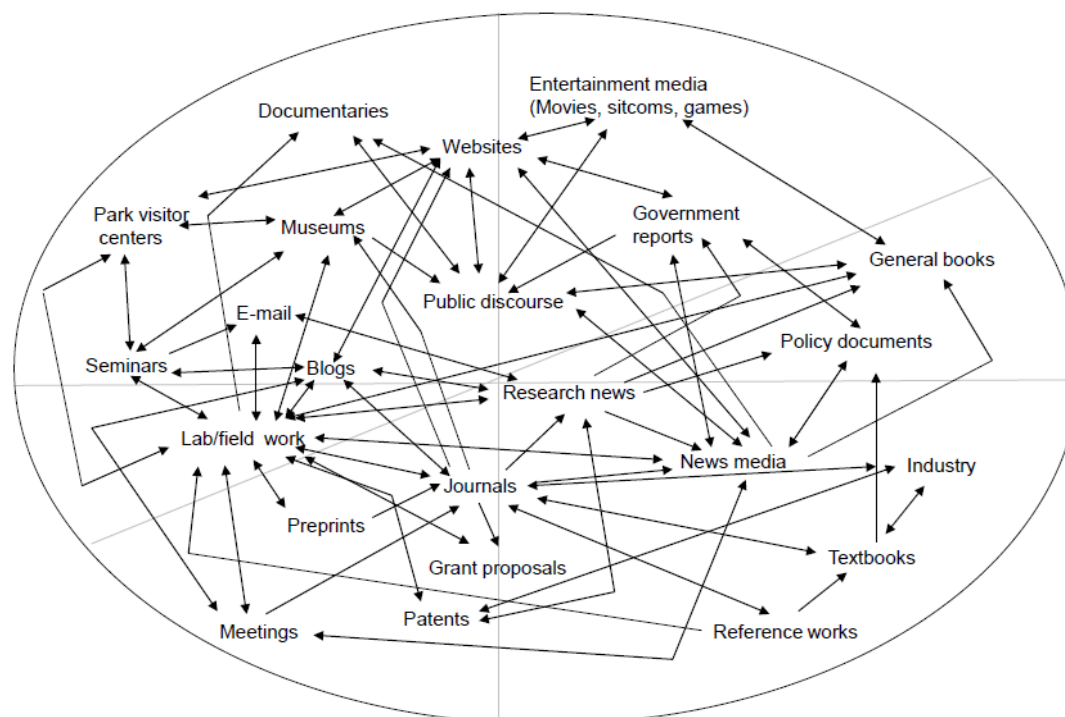

Fig.5. Sfera comunicării științifice (Bruce V. Lewenstein, 1998, actualizat 2009).

În literatura de specialitate este unanim acceptat că nu doar modele tradiționale, dar, de facto, comunicarea mass-media cu privire la știință s-au schimbat. De exemplu, Peter Weingart [67] susține că știința pătrunde tot mai mult în diferite domenii sociale și că investigațiile, argumentele și rezultatele științifice sunt din ce în ce mai mult luate în calcul în alte domenii, precum, de exemplu, luarea deciziilor politice sau în sportul profesionist etc. În același timp, P.Weingart afirmă că știința însăși „este cuplată foarte puternic” [68] și din ce în ce mai mult este influențată de alte domenii sociale, cel mai mult de politică, economie și mass-media.

De asemenea, în literatura de specialitate, consacrată problemelor comunicării științifice publice [69], în special, este analizată prezența științei și a oamenilor de știință în mass-media tradițională, precum și prezentarea cercetărilor asupra cărora lucrează savanții, de exemplu, D.Nelkin. Conceptul „mediatizarea științei” („*science medialisat*”) a fost propus de P.Weingart în 1998, care caracterizează știința ca media-orientată și abordează consecințele mass-media pentru perceperea publică a științei. Dezvoltând în continuare această noțiune, Simone Rödder [70] remarcă necesitatea unei diferențieri analitice între două dimensiuni de mediatizare: prima „caracterizează fenomenul la nivel de conținut al mass-media [care] poate fi considerat ca parte a schimbărilor în mediul științei” [71]; alte aspecte ale schimbărilor structurale în domeniul științei prevăd „că instituțiile științifice, precum și oamenii de știință sunt orientați tot mai mult către public și pentru atenția din partea mass-media, decât spre adevăr” [72].

În publicațiile unor autori (de exemplu, M.Bucchi [73], U.Felt [74], B.Lewenstein [75], D.Nelkin [76], H.Peters [77]) sunt remarcate trei dimensiuni de bază privind știința, care sunt de obicei diagnosticate și acoperite de mass-media.

Prima dimensiune se referă la partea cantitativă de acoperire a științei. Deseori se afirmă că acoperirea tematică a științei este *extensivă* și că subiectele legate de știință au devenit o problemă majoră în mass-media. Deși Dorothy Nelkin arată că subiectele, cum ar fi, cercetările NASA privind explorarea spațiului sau cercetările nucleare au fost predominante în mass-media în ultimele decenii [78], mulți autori susțin că acoperirea

tematicii științifice, de fapt, a crescut pe parcursul ultimei perioade de timp: a apărut o varietate mare de reviste științifice și emisiuni TV [79], frecvent sunt publicate „știri despre știință și tehnologie [...] popularizate în articolele din prima pagină” [80]. În mod similar, U.Felt și al. au diagnosticat că „niciodată astfel de rafală de imagini despre știință nu a fost făcută public” și „că niciodată accesul la știința nu a fost atât de simplu” [81]. Mike Schäfer, de asemenea, face trimitere la F.Neidhardt și P.Weingart, afirmând că știința a devenit un „subiect public” fundamental și un „obiect de reflectare constantă în mass-media” [82].

Celelalte două dimensiuni nu sunt legate de volumul de acoperire, ci mai degrabă de natura și conținutul de acoperire a subiectelor științifice în mass-media. A doua dimensiune prevede că acoperirea problematicii științifice a devenit tot mai *diversificată*. Mai mulți autori sugerează că, în abordarea comunicării științifice, conceptul de înțelegere publică este încă dominant, mass-media pe larg prezintă subiectele științifice ca „science du chef” (când lista subiectelor este prestabilită ca într-un meniu) care sunt privite din perspectiva savanților, fiind adoptate atât ideile savanților privind ceea ce este relevant și actual, precum și acceptate, de regulă, evaluările savanților, predominant pozitive, despre cercetările în cauză [83]. În prezent, totuși, funcția mass-media este percepută nu doar ca „transmiterea” sau „traducerea” științei către publicul larg, dar reflectarea tematicii științifice a devenit mai „egalitară” și „diversificată”, atât din punctul de vedere al actorilor, precum și privind perspectivele de abordare. În știrile din mass-media privind problemele științei, în calitate de actori au început să apară nu doar oamenii de știință; această practică a devenit atât de frecventă, încât unii autori au diagnosticat că este o subreprezentare generală a savanților în mass-media [84].

A treia dimensiune este în strânsă legătură cu procesul de pluralizare. Există opinii frecvente precum că reflectarea problematicii științifice în mass-media a devenit mai *controversată*. Se argumentează că în zilele noastre, mai mult decât înainte, prin intermediul mass-media știința trebuie să-și legitimizeze utilitatea pentru societate [85]. Unii autori consideră că din cauza „scăderii dramatice a autorității savanților”, precum și a diminuării rolului cercetătorilor în calitate de experți, se aplică un „control mai riguros și mai aspru al metodelor, rezultatelor și chiar al integrității personale” [86]. În această situație, jurnaliștii de știință se consideră, din punctul lor de vedere, drept gardieni, dar nu avocați [87]. Iar, în consecință, în mass-media au loc tot mai multe dispute despre știință: „Rolul crescând al științei pune întrebări privind prioritățile sociale și costurile cercetărilor; importanța tot mai mare a cercetărilor în biologia umană exprimă îngrijorarea cu privire la implicațiile etice; numeroase rapoarte cu privire la fraudele științifice au provocat neîncrederea publică; incidentele legate de riscurile tehnologice au transformat evenimentele izolate în probleme generice” [88].

Astfel, conform opiniilor mai multor autori, menționați mai sus, mediatizarea științei poate fi descrisă în trei dimensiuni:

1. *Extensie*: tematica științifică este tot mai mult reprezentată în mass-media.
2. *Pluralitate*: acoperirea mediatică cu privire la știință este din ce în ce mai diversă din punctul de vedere al actorilor și al conținutului.
3. *Controversare*: abordarea subiectelor cu privire la știință este tot mai controversată.

Mike Schäfer consideră că punctul de referință al autorilor cu privire la aceste dimensiuni este, oarecum, neclar. Atunci când sunt descrise aceste trei dimensiuni, autorii, de multe ori, le atribuie „științei”, indicând astfel o tendință destul de generală, dar în puține cazuri punctul de vedere al autorului este ilustrat, iar exemplele, de obicei, nu se încadrează într-o taxonomie. Ca urmare, nu este clar, dacă dimensiunile descrise ar putea fi aplicabile pentru toate domeniile de cercetare științifică sau acestea se aplică numai pentru unele dintre ele [89].

Literatura de specialitate, care abordează subiectul mediatizării științei, atât din punctul de vedere teoretic, cât și empiric, nu oferă un răspuns concret. Referindu-se la teoria generală a sistemelor, Niklas Luhmann [90] subliniază că toate domeniile sociale în societățile moderne, inclusiv știința, devin din ce în ce mai complexe și specializate. Teoriile care abordează diferențierea sugerează că știința se distanțează tot mai mult de societate. Din aceasta putem concluziona, în primul rând, că mediatizarea ar putea acoperi doar câteva domenii de cercetare; aceasta nu ar însemna însă că există o tendință generală de selectare a anumitor domenii. În al doilea rând, teoriile privind spațiul public și mass-media subliniază că mass-media este selectivă și reduce drastic complexitatea socială a subiectelor prezentate pentru un public mai larg. Cu referire la țările postcomuniste, fenomenul este calificat drept „supramediatizarea scenei politice” [91], iar Victor Moraru confirmă că și în Republica Moldova, în acest sens, spațiul informațional este supraîncărcat și suprasaturat [92]. Prin urmare, mass-media selectează doar câteva cazuri din fiecare domeniu social pentru acoperire. Acest lucru ar însemna că mediatizarea nu acoperă toate domeniile științei, ci doar câteva dintre ele, deși nu poate fi constatat foarte clar ce câmpuri sunt susceptibile de a fi mediatizate și care nu sunt.

Cu toate că există numeroase studii relevante privind mediatizarea subiectelor științifice, nu putem oferi un răspuns univoc ce tematică științifică este reflectată în mass-media și care nu. Astfel, putem remarca subiectele care vizează cercetarea celulelor stem (L.Leydesdorff și I.Hellsten [93], J.Park et al. [94]) clonarea (R.Holliman [95]), astronomia (V.Kiernan [96]), mediul ambiant (B.Höijer [97]), medicina (H.Prosser [98]), încălzirea globală (U.Olausson [99]), nanotehnologiile (R.S. Kjærgaard [100]) etc. Studiile existente analizează, de asemenea, cazurile diferitelor țări, cum ar fi Statele Unite ale Americii (T.A. Ten Eyck și M.Williment [101]), Marea Britanie (A.Anderson et al. [102]), Italia (O.Ricci [103]), Germania (M.Kohring și J.Matthes [104]), Scoția (G.Haddow et al. [105]), România (A.Dogar [106]) și Moldova (CIJ [107]). Există mai multe studii de caz, referitoare la anumite medii de informare, de exemplu, presa scrisă, la care se referă majoritatea studiilor menționate mai sus, televiziunea (S.Cho [108], A. Tanner [109], L.Bienvenido [110]), radio (M.Merzagora et al. [111]).

Deși varietatea acestor studii este, cu siguranță, impresionantă, este aproape imposibil să constatăm care domenii științifice sunt mediatizate extensiv și reflectă o abordare pluralistă și controversă. Majoritatea analizelor sunt studii de un singur caz, care se concentrează pe gradul de acoperire a unei singure probleme, într-un anumit context național și într-o anumită perioadă (în cele mai dese cazuri este vorba de perioade scurte de timp). Astfel, în rezultatul analizei acestor studii, nu putem constata fără echivocuri care subiecte sunt acoperite, în timp ce alte cazuri rămân în afara analizei în literatura de specialitate.

De asemenea, este imposibil a realiza o comparație empirică între aceste studii de caz, deoarece, după observația lui M.Schäfer [112], nu este aplicată o metodologie identică de cercetare, proiectarea cercetării diferă din punctul de vedere al metodologiei de eșantionare etc. Cu toate că există lucrări care abordează rolul mass-media privind acoperirea mediatică a științei prin prisma celor trei dimensiuni. Astfel, D.Brossard [113] susține că mass-media poate juca un rol crucial în disputele științifice. Studiul de caz ilustrează modul în care mass-media în perioade de criză își poate asuma rolul retoric, tradițional împărțit de reviste științifice, acestea din urmă adoptând uneori abordări pasionate și senzaționale, care sunt, de obicei, atribuite mass-media. S. Holly Stocking și Lisa W. Holstein [114] constată că modul în care reporterii răspund la cererile retorice despre ignoranța științifică și gradul de incertitudine, pe care unii îl utilizează pentru a discredita amenințarea științei, contribuie la creșterea contribuției jurnaliștilor pentru crearea unei poziții sociale. Astfel, mass-media contribuie la amplificarea dialogului social democratic, devenind o condiție esențială a evoluției democratice: „democratizarea societății trece prin democratizarea și pluralizarea comunicării, mass-media constituind o sursă fundamentală a opiniei publice” [115].

În acest sens, putem menționa doar studiul de caz, realizat de Mike Schäfer [116], privind mediatizarea diferitelor aspecte ale cercetării științifice, păstrându-se același context al analizei (timp, spațiu, context național, abordare analitică etc.). Autorul folosește ca bază modelul teoretic „cultura epistemică” („epistemic culture”), propus de Karin Knorr Cetina [117], care permite a selecta domenii științifice susceptibile de a primi diferit grad de atenție din partea mass-media și, respectiv, de a fi mediatizate diferit. K.Knorr Cetina afirmă că știința este fundamental dezbinată și conține diverse „culturi epistemice”, în care cunoașterea este produsă și justificată în moduri diferite [118]. În studiul *Epistemic cultures. How the sciences make knowledge* K.Knorr Cetina realizează o analiză empirică temeinică a două domenii ale științei, „plasate diferit pe harta disciplinelor” [119]. Cercetarea profundă a subiectului i-a permis autoarei să conchidă că aceste două domenii se caracterizează printr-un mod diferit de producere a cunoștințelor și de cultură epistemică – fizica particulelor, care este un domeniu închis, și biologia moleculară, care este un domeniu deschis pentru colaborare. În așa fel, aceste domenii sunt mediatizate în mod diferit. În cazul biologiei moleculare sunt implicate și alte domenii de cercetare și sfere sociale (politică, medicină etc.). În calitate de actori ai mesajelor sunt nu doar savanții, și din perspectiva altor actori sunt expuse opinii critice, raționamente neștiințifice, care influențează, de asemenea, opinia publică. Altfel spus, acestea sunt unele dintre problemele care ar putea fi mediatizate.

Studiul lui Mike Schäfer a vizat analiza a trei subiecte științifice: cercetarea celulelor stem, cercetarea genomului uman și cercetarea neutrino, mediatizate în două ziare din Germania în perioada 1997-2003. Constatarea la care a ajuns autorul în rezultatul studiului empiric prevede că primele două subiecte – cercetarea celulelor stem și cercetarea genomului uman – au fost mediatizate în mare măsură, cu acoperire extinsă, cu pluralitate și încercări de a prezenta opinii diverse. În schimb, subiectul privind cercetarea neutrino a fost foarte puțin mediatizat, iar gradul de acoperire se încadrează în modelul „înțelegerea publică a științei”, a comunicării științifice, care prevede doar direcția unilaterală a mesajului, de la savant la publicul larg, fără dispute și opinii din partea societății.

Astfel, putem concluziona că domeniile științifice care implică din punctul de vedere al „culturii epistemică” o colaborare cu diverse domenii, intervenția altor sfere sociale, sunt mediatizate mai larg, cu expunerea diverselor opinii, precum și din diferite perspective, spre deosebire de domeniile „închise”.

Generalizând analizele asupra rolului jurnalismului științific, putem face următoarele **concluzii**:

Mediatizarea științei este practică pe diferite niveluri, în funcție de interesul publicului și nivelul de cultură științifică, iar mass-media contribuie la formarea unei culturi științifice, precum și la construirea cunoștințelor științifice elementare.

Dezbaterea subiectelor științifice în spațiul public, în special a celor care nemijlocit sunt legate de dezvoltarea și existența mediului ambiant, a ființei umane, precum și problemele etice ale științei (de exemplu, modificarea genetică a produselor, clonarea, transplantarea organelor etc.) conferă importanță comunicării științifice publice.

Există diferite modele de comunicare științifică externă care se axează pe participarea savanților, mass-media și a publicului în calitate de actori ai procesului comunicațional. Unul dintre cele mai utilizate modele privind comunicarea științifică externă este modelul linear, bazat pe o tehnică simplă, în care fluxul de informații începe de la savant și ajunge la publicul larg. Modelul s-a dovedit a fi, în multe cazuri, insuficient, dar el este adesea folosit pentru a simplifica imaginea de ansamblu și, în același timp, el poate reflecta o parte importantă a procesului comunicațional; prin urmare, poate fi util pentru comunicatori.

Studiile privind analiza acoperirii mediatice a subiectelor științifice constată insuficientă abordarea tematicii științifice în mass-media. Există mai multe explicații, printre care se constată că spațiul acordat în mass-media știrilor despre știință este cel mai mic în comparație cu cel acordat informațiilor din domeniul afacerilor, politicii sau chiar din sport și divertisment. În același timp, savanții susțin că importanța științei este slab evaluată de către mass-media. De asemenea, efortul pentru mediatizarea științei din partea diferitelor mijloace mass-media este diferit, autorii articolelor despre știință din zărele mari preferă să publice materiale despre medicină, mediu, tehnologie și istorii despre fizică și științele comportamentale. De regulă, mediatizarea științei, a ideilor științifice este, mai degrabă, o funcție de prezentare a unor știri despre evenimente, decât a ideilor științifice sau a inovațiilor tehnologice.

Pentru a diagnostica acoperirea de mass-media a subiectelor științifice, sunt, de obicei, remarcate trei dimensiuni: extensie, pluralitate și dispute în controversă asupra subiectelor privind știința.

Deși există o varietate mare de studii privind mediatizarea științei, este aproape imposibil a constata care domenii științifice sunt mediatizate extensiv și reflectă o abordare pluralistă și controversă. Majoritatea analizelor sunt studii de caz, care se concentrează pe gradul de acoperire a unei singure probleme, într-un anumit context național sau într-o anumită perioadă, de regulă, restrânsă. Astfel, nu putem constata cu certitudine care subiecte sunt acoperite, în timp ce alte cazuri rămân în afara analizei în literatura de specialitate.

Jurnalismul științific are o misiune foarte importantă: de a stabili un dialog viabil între știință și societate. Anume dialogul este forma de comunicare care poate oferi soluții pentru înțelegerea problemelor privind știința și tehnologia, precum și educarea, formarea culturii științifice a societății.

Referințe:

1. Toffler A. Puterea în mișcare / Trad. din limba engl. de Mihnea Columbeanu. - Oradea: Antet, 1995, p.132.
2. Stoica I. Informație și cultură. - București: Editura Tehnică, 1997, p.13.
3. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. În: *Societatea și comunicarea în tranziție* / Inst. Mass Media, Univ. Liberă Internațională din Moldova; coord.: Victor Moraru; col. red.: Victor Moraru (preș.), Alexandru Bohanțov, Valentina Enachi [et al.]. - Chișinău: ULIM, 2008, p.8.
4. Coman M. Introducere în sistemul mass media. - Iași: Polirom, 2007, p.146.
5. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. În: *Societatea și comunicarea în tranziție* / Inst. Mass Media, Univ. Liberă Internațională din Moldova; coord.: Victor Moraru; col. red.: Victor Moraru (preș.), Alexandru Bohanțov, Valentina Enachi [et al.]. - Chișinău: ULIM, 2008, p.6.
6. Ibidem, p.7.
7. Merton R.K. The sociology of science: theoretical and empirical investigations. - Chicago: University of Chicago Press, 1979, p.274.
8. Ibidem.
9. Nowotny H. et al. The public nature of science under assault: politics, markets, science and the law / H. Nowotny, D.Pestre, E. Schmidt-Assmann, H. Schulze-Fielitz, H.-H. Trute. 1st edition. - Berlin, Heidelberg, New York: Springer, 2005, p.16.

10. Ibidem, p.20.
11. Miège B. Societatea cucerită de comunicare / Trad. de Adrian Staii, pref. de Mihai Coman. - Iași: Polirom, 2000, p.130.
12. Marin C. Spațiul public comunicațional. - În: Anale Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria: „Științe socio-umane”. - Chișinău: CEP USM, 1999, p.311.
13. Weigold, Michael F. Communicating science. A review of the literature // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 2, p.164-193.
14. Cronholm M., Sandell R. Scientific information: A review of research // *Journal of Communication*, 1981, no 31, p.85-96.
15. Grunig J.E. Research on science communication: What is known and what needs to be known // *ACE Quarterly*, 1979, no 62, p.17-45.
16. Bourn A. Science and the media in Europe. In: *Science and the media: A European comparison: Conference on Universities and Public Relations, a European comparison, 8-11 October, 1991* / Eds: Kristina Zegers, Werner Becker. - Berlin: Sigma, 1992, p.74.
17. Nelsen L. Essays on science and society: The rise of intellectual property protection in the American university. In: *Science* [online]. 1998, vol.279, no 5356, p.1460-1461 [citată pe 20.04.2011]. Disponibil: <http://www.sciencemag.org/content/279/5356/1460.full>
18. Treise D., Weigold M.F. Advancing science communication: A survey of science communicators // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 3, p.310-322.
19. Guzun M. Mesajul și impactul informației. - În: *Mesajul și impactul informației: Culegere de articole* / Coord.: V. Moraru. - Chișinău: CTI FJȘC, 1998, p.6.
20. Mosoia C. Jurnalism de știință: o perspectivă istorică. - București: Tritonic, 2007, p.87.
21. Bensaude-Vincent Bernadette. A genealogy of the increasing gap between science and the public // *Public Understanding of Science*, 2001, no 10, p.102.
22. Gregory J, Miller S. *Science in public. Communication, culture, and credibility*. - New York: Plenum Trade, 2000, p.20-27.
23. Ibidem, p.119.
24. Ibidem, p.45.
25. Nielsen Lars Holm et al. Credibility of science communication: An exploratory study of press releases in astronomy: Report [online] / Lars Holm Nielsen, Nanna Torpe Jørgensen, Kim Jantzen, Sanne Bjerg. Roskilde University, 2006. - 66 p. [citată pe 20.04.2011]. Disponibil: http://www.spacetelescope.org/static/projects/credibility/credibility_report.pdf
26. Castelfranchi Y. Control societies and the crisis of science journalism // *Journal of Science Communication* [online]. 2009, vol.8, no 4 [citată pe 20.04.2011]. Disponibil: <http://jcom.sissa.it/>
27. Ibidem.
28. Ward J. Television. - In: *When science meets the public: Proceedings of a workshop organized by the American Association for the Advancement of Science Committee on Public Understanding of Science and Technology, February 17, 1991* / Ed: B. V. Lewenstein. - Washington: American Association for the Advancement of Science, 1992, p.103-106.
29. Friedman S.M. The Journalist's world. - In: *Scientists and journalists: Reporting Science as News* / Eds.: S.M. Friedman, S. Dunwoody, C.L. Rogers. - New York: Free Press, 1986, p.17-41.
30. Hijmans E., Pleijter A., Wester F. Covering scientific research in Dutch newspapers // *Science Communication*, 2003, vol.25, no 2, p.171.
31. Weigold M.F. Communicating science. a review of the literature // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 2, p.167.
32. Ibidem.
33. Gans H.J. *Deciding what's news*. - New York: Random House, 1979, p.126.
34. Ibidem, p.167.
35. Weigold M.F. Communicating science. A review of the literature // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 2, p.167.
36. Bader R.G. How science news sections influence newspaper science coverage: A case study // *Journalism Quarterly*, 1990, no 67, p.88-96.
37. Hijmans E., Pleijter A., Wester F. Covering Scientific Research in Dutch Newspapers // *Science Communication*, 2003, vol.25, no 2, p.153.
38. Ibidem, p.154.
39. Gunter B., Kinderlerer J., Beyleveld D. The media and public understanding of biotechnology: A survey of scientists and journalists // *Science Communication*, 1999, vol.20, no 4, p.373-394.
40. Hornig Priest S. Structuring public debate on biotechnology: Media frames and public response // *Science Communication*, 1994, vol.16, no 2, p.166-179.

41. Entwistle V., Hancock-Beaulieu M. Health and medical coverage in the UK National Press // *Public Understanding of Science*, 1992, vol.1, no 2, p.164-188.
42. Weigold M.F. - Communicating science. A review of the literature // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 2, p.167.
43. Ibidem.
44. Ibidem.
45. Grube A., Boehme-Duerr K. AIDS in international news magazines // *Journalism Quarterly*. 1988, no 65, p.686-89.
46. Europeans, Science & Technology: Eurobarometer 55.2 [online], p.12 / European Commission. 2001 [citată pe 20.04.2011]. 62 p. Disponibil: <http://ec.europa.eu/research/press/2001/pr0612en-report.pdf>
47. Europeans, Science and Technology: Special Eurobarometer 224 [online], p.13 / European Commission, Directorate-General for Press and communication, Public Opinion Sector. 2005 [citată pe 20.04.2011]. - 292 p. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_224_report_en.pdf.
48. Europeans, Science & Technology: Special Eurobarometer 340: Report [online], p.9 / European Commission, Directorate-General for Press and communication, Public Opinion Sector. 2010 [citată pe 20.04.2011]. - 163 p. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_en.pdf
49. Weingart P. Science, the public and the media – views from everywhere. - In: *Science in the Context of Application / Eds.: Martin Carrier and Alfred Nordmann*. - London, New York: Springer, 2011, p.338.
50. Hijmans E, Pleijter A, Wester F. Covering Scientific Research in Dutch Newspapers // *Science Communication*, 2003, vol.25, no 2, p.171.
51. Ibidem.
52. Europeans, Science & Technology: Eurobarometer 55.2 [online], p.13 / European Commission. 2001 [citată pe 20.04.2011]. - 62 p. Disponibil: <http://ec.europa.eu/research/press/2001/pr0612en-report.pdf>
53. Europeans, Science and Technology: Special Eurobarometer 224 [online], p.49 / European Commission, Directorate-General for Press and communication, Public Opinion Sector. 2005 [citată pe 20.04.2011]. - 292 p. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_224_report_en.pdf.
54. Europeans, Science & Technology: Special Eurobarometer 340: Report [online], p.91 / European Commission, Directorate-General for Press and communication, Public Opinion Sector. 2010 [citată pe 20.04.2011]. - 163 p. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_en.pdf
55. Bucchi M. *Science in society: an introduction to social studies of science*. - London: Routledge, 2004, p.137.
56. Gregory J., Miller S. *Science in public. Communication, culture, and credibility*. - New York: Plenum Trade, 2000, p.86-88.
57. Christensen L.L. *The hands-on guide to science communication*. - New York: Springer, 2007. - 270 p.
58. Gregory J., Miller S. *Science in public. Communication, culture, and credibility*. - New York: Plenum Trade, 2000, p.87.
59. Ibidem.
60. Mahoney T.J. The Role of the popular article in astronomy communication. In: *Communicating astronomy with the public 2005* [online]: Proceedings from the ESO/ESA/IAU Conference 14-17 June 2005, p.180-191 [citată pe 20.02.2011]. Disponibil: <http://www.communicatingastronomy.org/cap2005/proceedings/cap05180191.pdf>
61. Weigold M.F. *Communicating Science. A Review of the Literature* // *Science Communication*, 2001, vol.23, no 2, p.164-193.
62. Treise D., Weigold M.F. *Advancing science communication: A survey of science communicators* // *Science Communication*, 2002, vol.3, no 3, p.316.
63. Trench B. *Towards an analytical framework of science communication models*. In: *Communicating science in social contexts. New models, new practices / Eds.: Donghong Cheng Michel Claessens, Toss Gascoigne et al.* - New York: Springer, 2008, p.123.
64. Claessens M. *European trends in science communication*. In: *Communicating science in social contexts. New models, new practices / Eds.: Donghong Cheng Michel Claessens, Toss Gascoigne et al.* - New York: Springer, 2008, p.27.
65. Ibidem, p.35.
66. Ibidem.
67. Weingart P. The moment of truth for science. The consequences of the knowledge society' for society and science. In: *EMBO reports* [online], 2002, vol.3, p.703-706 [citată pe 20.04.2011]. Disponibil: <http://www.nature.com/embor/journal/v3/n8/pdf/embor093.pdf>
68. Ibidem, p.703.
69. Nelkin D. *Selling science. How the press covers science and technology*. - New York: W.H. Freeman, 1995. - 217 p.
70. Rödder S. *Reassessing the concept of a medialisation of science. A story from the „book of life”* // *Public Understanding of Science*, 2009, vol.18, no 4, p.452-463.
71. Ibidem, p.453.

72. Ibidem, p.454.
73. Bucchi M. Science and the media. Alternative routes in scientific communication. - London, New York: Routledge, 1998. - 195 p.
74. Felt U. Science meets the public: a new look at an old problem // *Public Understanding of Science*, 1993, vol.2, no 4, p.285-290.
75. Lewenstein B.V. From fax to facts: Communication in the cold fusion saga // *Social Studies of Science*, 1995, no25, p.403-436.
76. Nelkin D. Selling science. How the press covers science and technology. - New York: W.H. Freeman, 1995. - 217 p.
77. Peters H.P. From information to attitudes? Thoughts on the relationship between knowledge about science and technology and attitudes toward technologies. In: *Between understanding and trust. The public, science and technology* / Eds.: M. Dierkes and C. von Grote. - Amsterdam: Harwood Academic, 2000, p.265-286.
78. Nelkin D. Science controversies. The dynamics of public disputes in the United States. - In: *Handbook of science and technology studies* / Eds.: S.Jasanoff, G.E. Markle, J.C. Petersen, T.Pinch. - Thousand Oaks: Sage, 1995, p.444-456.
79. Long M., Boiarsky G., Thayer G. Gender and racial counter-stereotypes in science education television: A content analysis // *Public Understanding of Science*, 2001, vol.10, no 3, p.255-269.
80. Nelkin D. Selling science. How the press covers science and technology. - New York: W.H. Freeman. 1995, p.26.
81. Schäfer M.S. From Public Understanding to Public Engagement: An empirical assessment of changes in science coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.477.
82. Ibidem.
83. Bucchi M. Science and the media. Alternative routes in scientific communication. - London, New York: Routledge, 1998, p.2.
84. Mike S. From Public Understanding to Public Engagement: An Empirical Assessment of Changes in Science Coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.478.
85. Gregory J., Miller S. Science in public. Communication, culture, and credibility. - New York: Plenum Trade, 2000, p.274.
86. Schäfer M.S. From public understanding to public engagement: An empirical assessment of changes in science coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.478.
87. Nelkin D. Science controversies. The dynamics of public disputes in the United States. In: *Handbook of science and technology studies* / S.Jasanoff, G.E. Markle, J.C. Petersen, T. Pinch (eds.). - Thousand Oaks, Sage, 1995, p.444-456.
88. Nelkin D. Selling science. How the press covers science and technology. - New York: W.H. Freeman, 1995, p.Viif.
89. Schäfer M.S. From public understanding to public engagement: An empirical assessment of changes in science coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.479.
90. Luhmann Niklas. Social systems. - Stanford: Stanford University Press, 1995. - 627 p.
91. Roventa-Frumușani D. Semiotică, societate, cultură. - Iași: Institutul European, 1999, p.228.
92. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. - În: *Societatea și comunicarea în tranziție* / Inst. Mass Media, Univ. Liberă Internațională din Moldova; coord.: Victor Moraru; col. red.: Victor Moraru (preș.), Alexandru Bohanțov, Valentina Enachi [et al.]. - Chișinău: ULIM, 2008, p.12.
93. Leydesdorff L., Hellsten I. Metaphors and diaphors in science communication. Mapping the case of stem cell research // *Science Communication*, 2005, vol.27, no 1, p.64-99.
94. Park Jaeyung, Jeon Hyoungjoon; Logan Robert A. The Korean press and Hwang's fraud // *Public Understanding of Science*, 2009, vol.18, no.6, p.653-669.
95. Holliman R. Media coverage of cloning: A study of media content, production and reception // *Public Understanding of Science*, 2004, vol.13, no 2, p.107-130.
96. Kiernan V. The Mars meteorite: A case study in controls on dissemination of science news // *Public Understanding of Science*, 2000, vol.9, no 1, p.15-41.
97. Høijer Birgitta. Emotional anchoring and objectification in the media reporting on climate change // *Public Understanding of Science* 2010, vol.19, no 6, p.717-731.
98. Prosser H. Marvelous medicines and dangerous drugs: the representation of prescription medicine in the UK newsprint media // *Public Understanding of Science*, 2010, vol.19, no 1, p.52-69.
99. Olausson Ulrika. Global warming – global responsibility? Media frames of collective action and scientific certainty // *Public Understanding of Science*, 2009, vol.18, no 4, p.421-436.
100. Kjærgaard Schmidt Rikke. Making a small country count: nanotechnology in Danish newspapers from 1996 to 2006 // *Public Understanding of Science*, 2010, vol.19, no 1, p.80-97.
101. Ten Eyck T.A., Williment M. The national media and things genetic: Coverage in the New York Times (1971-2001) and the Washington Post (1977-2001) // *Science Communication*, 2003, vol.25, no 2, p.129-152.

102. Anderson A., Allan S., Petersen A., Wilkinson C. The framing of nanotechnologies in the British newspaper press // *Science Communication*, 2005, vol.27, no 2, p.200-220.
103. Ricci O. Technology for everyone: representations of technology in popular Italian scientific magazines // *Public Understanding of Science*, 2010, vol.19, no 5, p.578-589.
104. Kohring M., Matthes J. The face(t)s of biotech in the nineties: How the German press framed modern biotechnology // *Public Understanding of Science*, 2002, vol.11, no 2, p.143-154.
105. Haddow Gill, Cunningham-Burley Sarah, Murray Lorraine. Can the governance of a population genetic data bank effect recruitment? Evidence from the public consultation of Generation Scotland // *Public Understanding of Science*, 2011, vol.20, no 1, p.117-129.
106. Dogar A. Jurnalismul de popularizare științifică în patru reviste din România // *Revista română de Jurnalism și Comunicare*, 2007, no 4, p.3-16.
107. Reflectarea tematicii științifice în presa din Republica Moldova: Raport analitic [online] / Domnica Negru, dr. Silvia Harnău; CIJ. - Chișinău: CIJ, 2007. - 22 p. [citată pe 20.04.2011]. Disponibil: http://www.ijc.md/Publicatii/Edited_report_ROM.pdf
108. Cho S. Network News Coverage of Breast Cancer, 1974 to 2003 // *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 2006, vol.83, no 1, p.116-130.
109. Tanner A.H. Agenda Building, Source Selection, and Health News at Local Television Station: A Nationwide Survey of Local Television Health Reporters // *Science Communication*, 2004, vol.25, no 4, p.350-363.
110. Bienvenido L. Science related information in European television: a study of prime-time news // *Public Understanding of Science*, 2008, vol.17, no 4, p.443-460.
111. Merzagora Matteo, Tola Elisabetta, Mazzonetto Marzia. Heard it on the Radio! The role of the radio in science communication // *Communicating European Research 2005: Proceedings of the Conference, Brussels, 14-15 November 2005*. Dordrecht: Springer, 2007, p.171-176.
112. Schäfer Mike S. From public understanding to public engagement: An empirical assessment of changes in science coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.475-505.
113. Dominique Brossard. Media, scientific journals and science communication: examining the construction of scientific controversies // *Public Understanding of Science*, 2009, vol.18, no 3, p.258-274.
114. Stocking S. Holly, Holstein Lisa W. Manufacturing doubt: journalists' roles and the construction of ignorance in a scientific controversy // *Public Understanding of Science*, 2009, vol.18, no1, p.23-42.
115. Moraru V. Puterea, mass-media și constituirea spațiului public. - În: *Societatea și comunicarea în tranziție / Inst. Mass Media, Univ. Liberă Internațională din Moldova*; coord.: Victor Moraru; col. red.: Victor Moraru (preș.), Alexandru Bohanțov, Valentina Enachi [et al.]. - Chișinău: ULIM, 2008, p.9.
116. Schäfer Mike S. From public understanding to public engagement: An empirical assessment of changes in science coverage // *Science Communication*, 2009, vol.30, no 4, p.475-505.
117. Knorr Cetina K. *Epistemic cultures. How the sciences make knowledge*. - Cambridge: Harvard University Press, 1998. - 399 p.
118. Ibidem.
119. Ibidem, p.4.

Prezentat la 27.04.2011

CONCEPȚII MODERNE PRIVIND IMAGINEA ȘI PERCEPȚIA PERSONALITĂȚII**Daniela SITARI**

Catedra Jurnalism

Incontestable, talking about the image, familiar or not to its meaning, is more than a fashion; it became even a necessity. Certainly, for most of us, the words "Image Matters" has exceeded the condition of unwritten rule and turned into a purpose itself.

Images involved in communication do not constitute only complexes of representations on individuals and organizations which communicate, but also on the world in general, on institutions, opportunities of cognition, social information flows, horizons of interpretation, on act of communication itself. Images that are created in all areas of social life simplify or amplify, facilitate or complicate the communication process through the fact that around them are crystallized opinions, attitudes, beliefs, theories, ideologies, doctrines, and ultimately people's actions.

The image is a global vision of an object or a person. It is a synthesis of everything we know (true or false) and of all we think about. It derives from our personal experience and hearsay, as well as from the information of mass-media. It is a heterogeneous construction, a mosaic with moving elements. We recompose it from fragmentary impressions that we are able to integrate when we are asked to name the presented person or objects.

Indiscutabil, a vorbi despre imagine, familiarizat sau nu cu sensul său, este mai mult decât o modă, devenind chiar o necesitate. Cu siguranță, pentru cei mai mulți dintre noi formula *imaginea contează* și-a depășit condiția de regulă nescrisă și s-a transformat în scop în sine.

Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, imaginea este o reflectare de tip senzorial a unui obiect în mintea omenească sub forma unei senzații, percepții sau reprezentări [1]. Pentru a înțelege mai bine rădăcina cuvântului „imagine”, ținând cont și de definițiile menționate de Martine Joly, pornind și de la concept, constatăm că acesta vine din cuvântul latin *imagi, imaginis*, care se traduce prin: *ceea ce ține loc*; anticii utilizau și sinonime aproximative, cum sunt *efigee* sau *simulacru*. Grecii aveau la dispoziție cuvântul *icon*, care se poate traduce prin: *ceea ce reproduce, ceea ce ilustrează o realitate*. În accepțiunea populară, cuvântul „imagine” se referă la o reprezentare plastică, mai precis – grafică, a unui obiect, a unui concept. Însă, cuvântul „imagine” are un câmp mult mai larg de acoperire [2]. Termenul nu se referă, restrictiv, la reproducerea materială a unei realități date, ci, în primul rând, la un atribut al vieții psihice (capacitatea psihicului uman de a construi reprezentări mentale).

Pentru că ne aflăm pe tărâmul investigativ al comunicării, vom aduce mai departe explicații și vom vorbi despre imagini ca *reprezentări ale indivizilor, care comunică atât despre ei înșiși, cât și despre lume în general (instituții, organizații, fluxuri informaționale etc.)*.

Imaginea este un factor important, care a fost recunoscut și începe a fi studiat din 1950. În lucrarea *Managementul Marketingului*, Philip Kotler a definit imaginea într-un sens larg, ca reprezentând *ansamblul percepțiilor pe care un individ le are vis-à-vis de un obiect* [3].

Fenomenul respectiv, în prezent materializat prin conceptul de *imagine*, a fost studiat inițial de către Aristotel, Ciceron, Platon, iar ulterior de către Fr.Bacon, Im.Kant, N.Machiavelli, A.Schopenhauer ș.a.

În anii 20-30 ai sec. XX au fost elaborate o serie de principii, care au avut o influență considerabilă asupra formării *teoriei imaginii* și care i-au permis să se desprindă într-un domeniu științific separat. La ele se referă, întâi de toate, teoria psihanalistă și teoria behavioristă.

A.Denner definește imaginea ca fiind „*un halou de reprezentări ale ideilor, sentimentelor, atitudinilor, credințelor mai mult sau mai puțin explicite, mai mult sau mai puțin profunde, mai mult sau mai puțin conștiente, având un conținut emoțional mai mult sau mai puțin dens, mai mult sau mai puțin important*”.

Rezultat al procesului de comunicare, imaginea este cea care face posibilă cristalizarea opiniilor, convingerilor, atitudinilor, credințelor [4]. Adevărate sau false, pozitive sau negative, imaginile duc la susținerea, modificarea sau respingerea unei idei și au o influență puternică asupra comportamentului uman. Astfel, în antichitate, oamenii fiind preocupați de prelucrarea uneltelor, căutarea hranei, confecționarea îmbrăcămintei și a încălțăminte rudimentare, găseau totuși timp liber pentru a-și exprima sentimentele, gândurile, amintirile, înfățișând plastic, altfel decât prin viu grai, evenimentele la care au asistat și care i-au impresionat. Imaginea

le permite să comunice cu vecinii și cu urmașii lor. Sentimentele, gândurile celor care au făurit nenumăratele picturi, găsite de arheologi în diferite puncte de la Marea Mediterană până la Lakul Baikal, rezultă limpede din execuția operelor lor [5]. Psihologul american James Gibson menționează că *picturile din peșteri sunt imagini magice și în același timp funcționale, ele satisfac o necesitate difuză, mistică și, în acest caz, sunt imagini magice* [6].

Este cunoscut faptul că încă din antichitate împărații au înțeles cât de importantă este influența pe care imaginea o exercită asupra popoarelor. Marii conducători au perceput faptul că formarea unei imagini pozitive este indispensabil legată de comunicarea de masă, de cunoașterea profundă a psihologiei popoarelor. Woodrow Wilson a fost primul președinte american care a înțeles rolul imaginii și al relațiilor publice în conflictele militare și economice la nivel mondial și a fost primul care a recunoscut public importanța capitală a acesteia în acțiunea socială directă. În timpul primului război mondial, în serviciul persuasiunii guvernamentale au fost puse nu numai agențiile ce se ocupau de publicitatea comercială, dar și cele ce se ocupau de modul de funcționare a publicității. Comitetul Informațiilor Publice avea o subdiviziune pentru publicitate – Agenția de comunicare a guvernului, care urmărea scopul de a activa imaginile mentale, pentru a forma la poporul american sentimentul de revoltă împotriva totalitarismului și, deci, pentru a susține implicarea statului american în cel de-al doilea război mondial [7].

O altă abordare conceptuală o găsim la S.Freud, care consideră cultura europeană occidentală ca punct superior de violență asupra naturii omului, care îl plasa pe el în funcție de condițiile prestabilite de om însuși. Prin urmare, una dintre componentele constitutive cele mai importante ale culturii o considera a fi *modul în care se reglează relațiile între oameni*, deci relațiile sociale. Cercetările științifice realizate de S.Freud și C.G. Jung au demonstrat clar că subconștientul împreună cu conștientul teoretic formează mecanismul psihic al cunoașterii. Aceste două laturi sunt indisolubil legate și se influențează reciproc. S.Freud a reușit să întreprindă tradiția de a exagera importanța *prelucrării raționale a informației primite din exterior* [8].

Dezvăluirea mecanismului percepției a formulat unul dintre principiile tehnologice cele mai importante în formarea imaginii personalității: *principiul prezentării semnalului dublu*, când recipientului i se transmite informația, care pătrunde nu numai în conștient, dar și în subconștient. Behaviorismul a avut o influență nemijlocită asupra formării științei despre imagine, el cercetează conduita umană ca o totalitate de semnale chinestezice, verbale și emoționale, ca răspuns la mediul exterior.

Pentru psihologia imaginii este importantă analiza teoriei ierarhiei trebuințelor umane, elaborată de către A.Maslow. La ele au fost atribuite trebuințele fiziologice, de siguranță și securitate, de apartenență socială și dragoste, de afirmare și recunoaștere și de autorealizare (autoactualizare). A.Maslow consideră că fiecare om are nevoie de o apreciere constantă, pozitivă a propriilor merite, fiecare are nevoie de acceptarea celorlalți și posibilitatea de a se respecta pe sine însuși. Foarte importante sunt astfel de dorințe și tendințe umane, corelate cu conceptul de „realizare” (reușită). Omul are nevoie de a-și simți măreția personală, adecvanța, competența, încrederea în forțele proprii și libertate [9].

Conceptul „*imagine*” după volum și conținut a devenit interdisciplinar, s-a format în aria categorială a diferitelor științe și a fost interpretat în corespundere cu particularitățile, scopurile și obiectivele lor. Este un concept controversat și destul de dificil de studiat, având o utilizare foarte largă atât în comunicarea cotidiană, cât și în știință. Imaginile sunt produse mentale ce-și au punctul de plecare în reflectarea realității obiective. Ele se formează în spațiul vital și cultural al persoanei și au o semnificație deosebită pentru ea. Același obiect poate fi reprezentat în multe feluri; or, efectele psihocomportamentale sunt dependente tocmai de modul cum este el interpretat și nu numai de felul cum este perceput. Locul acordat imaginilor în procesul și structura sistemului cognitiv, în particular, și a celui psihic, în general, este extrem de important.

A devenit o axiomă faptul că opiniile pe care un individ și le formează despre lumea înconjurătoare de cele mai multe ori determină conceptul său despre viață, acțiunile întreprinse într-o circumstanță sau alta. Imaginea pe care o persoană, instituție o formează despre un individ, produs ori serviciu ne determină să luăm o poziție: să-l acceptăm, să-l respingem ori să rămânem indiferenți față de el. După cum a menționat D.Iacob, în societățile dezvoltate de astăzi, în lumea informațională, în universul mass-media în expansiune se operează extrem de frecvent și, de regulă, cu mult rafinament, cu imagini. Idolii au fost înlocuiți cu imagini. În zorii mileniului al III-lea imaginea are puterea unui zeu [10].

Recent au fost lansate o serie de noi concepte, care completează aria conceptului de reprezentare, cum ar fi cel de *imagine*, de *imagine mintală* sau *imagerie mentală*, conceptul de *model mintal*, care sunt utilizate nu

de puține ori tocmai pentru a desemna mecanismul evocator avut în vedere. Aceste concepte, în loc să aducă unele clarificări, au antrenat, dimpotrivă, multiplicarea sensului originar al reprezentării, însoțit de o anumită ambiguitate [11].

Imaginile implicate în comunicare nu constituie numai complexe de reprezentări asupra indivizilor și organizațiilor care comunică, ci și asupra lumii în general, asupra instituțiilor, posibilităților de cunoaștere, fluxurilor sociale informaționale, orizonturilor de interpretare, asupra actului de comunicare însuși. Imaginile care se creează în toate domeniile vieții sociale simplifică sau amplifică, facilitează sau complică procesul comunicării prin faptul că în jurul lor se cristalizează opinii, atitudini, convingeri, credințe, teorii, ideologii, doctrine și, în ultima instanță, acțiuni ale oamenilor. Roger Mucchielli definește imaginea ca fiind „reprezentarea sau ideea pe care și-o formează indivizii unui mediu sau ai unui segment al publicului ca urmare a receptării” [12].

Imaginea este un concept ambivalent – prin imagine se comunică și cu mediul intern, și cu cel extern. Imaginea este considerată de specialiști ca fiind un obiect de patrimoniu al unei organizații, poate chiar cel mai important. Trebuie eliminată din start confuzia ce persistă deseori în legătură cu imaginea unei organizații și identitatea ei vizuală. La imaginea unei organizații contribuie elemente precum scopul și obiectivele, modul de organizare (structura), personalul și cultura organizațională [13].

Identitatea vizuală este unul dintre vectorii importanți de transmitere a imaginii, care merită o atenție specială, dar nu este singurul. Imaginea este considerată a fi importantă avându-se în vedere faptul că o imagine pozitivă, credibilă, influențează decisiv atingerea scopurilor – ea asigură atitudinea pozitivă a publicului-țintă și este, de aceea, foarte des încadrată în complexul activităților de relații publice.

Sinteza literaturii analizate ne determină să considerăm că, totuși, din acest puzzle, care alcătuiește o imagine, nu trebuie excluse elementele concrete de identitate vizuală, deoarece au și acestea o puternică încărcătură semnificativă, care contribuie la formarea ansamblului de percepții prin care am denumit *imaginea*.

Imaginea are rolul ei social, ea devenind bază valoroasă pentru formarea statutului social al personalității. R.Linton a fost primul care a decupat și subliniat statutul social ca poziție în succesiuni ierarhice social-profesionale. Statutul social se referă la poziția unei persoane într-un grup social sau într-un palier al ierarhiei sociale. În mod natural, statutul este legat de vârstă, rasă, sex, cultură, profesie, religie, morală etc. El determină o importantă latură a identității personalității. Cel mai activ se dezvoltă statutul de vârstă, dar și cel cultural și profesional, care în copilărie merg nedelimitat, apoi se distanțează și se dezvoltă diferit [14].

Potrivit clasificării autorului rus A.A. Калюжный, imaginea poate fi:

a personalității – imaginea omului condiționată de trăsăturile sale interne și însușirile individuale diferențiale. Ea poate fi de două tipuri: imagine pozitivă și imagine negativă;

profesională – imaginea omului determinată de caracteristicile profesionale, ce conține în sine latura pozitivă și latura negativă a personalității.

Secretul succesului imaginii profesionale va depinde direct de faptul cât de reușit va fi creată imaginea personalității, care va corespunde așteptărilor celor din jur.

S-a stabilit că imaginea apare atunci când obiectul lui „ Purtător ” devine „ public ”, când sunt subiecți ai percepției și comunicării lui nemijlocite sau mijlocite [15].

Cele mai importante *proprietăți ale imaginii personalității* sunt următoarele: intensitatea, dinamica, stabilitatea relativă, gradul de completitudine, gradul de relevanță, gradul de generalitate, caracterul legăturii designative, caracterul asociativ etc.

Un aport considerabil în dezvoltarea psihologiei imaginii personalității l-au adus asemenea savanți precum J.Bodreay, E.Fromm, S.Freud, C.G. Jung, R.Linton, A.Maslow, M.Weber s.a. Spre deosebire de conceptul propriu-zis de „ imagine ”, care s-a format nu demult, imaginea personalității ca fenomen al vieții sociale a existat, probabil, la toate etapele dezvoltării societății umane. Cercetătorul german E.Fux subliniază că societatea se reflectă pe sine „ nu numai în ideologii, filozofie, știință, sisteme de drept, ... dar și în regulile de comportare și în reprezentările sale despre frumusețea corpului... ” [16].

Folosind cuvântul *personalitate*, noi raportăm această noțiune, de regulă, la oamenii care se bucură de o deosebită stimă, de autoritate, de notorietate și care au obținut succese remarcabile în viață sau, în particular, într-o anumită sferă a activității umane. Încă din antichitate cuvântul latin „ persona ” inițial însemna mască, adică personalitate, avea un sens mai larg: se subînțelegea omul ca o totalitate a corpului său, imaginii și a spiritului, ca ceva unic și ceva irepetabil [17]. Prin noțiunea de *personalitate*, din punctul de vedere al psihologiei, se subînțelege o combinație singulară, se poate de spus – unică, a însușirilor umane individuale psihice

și fizice. Fiecare om este o individualitate, care poate fi privită, cercetată, descrisă și, în ultimă instanță, evaluată. Iar descriind o personalitate sau alta, concretizând trăsăturile și însușirile ei caracteristice, obținem deja un tablou general în formă de structură a personalității, a acestei extrem de complexe împletiri de principii biologice, psihologice și sociale.

Imaginea personalității este o dimensiune complexă foarte importantă atât pentru mediul social, cât și cel profesional, care și-a găsit largă utilizare și aplicare în diverse domenii ale cunoașterii umane. O imagine socială cunoscută este o asigurare de calitate în orice domeniu al activității umane. Succesul le aparține celor ce au o imagine mai reușită.

Imaginea este o viziune globală a obiectului sau a persoanei. Este sinteza a tot ceea ce știm (adevărat sau fals) și a tot ce gândim despre acesta(aceasta). Ea provine din experiența noastră personală și din auzite, precum și din informațiile din mass-media. Este o construcție eterogenă, un mozaic cu elemente în mișcare. O recompunem din impresiile fragmentare pe care suntem capabili să le reunim în momentul în care ni se cere să numim persoana sau obiectele reprezentate.

Referințe:

1. DEX, 1996, p.474.
2. Buzărnescu Ș. Reprezentările sociale. - București: Știința, 2000, p.5.
3. Kotler Ph. Managementul marketingului. - București: Teora, 1996.
4. Halic B.-A., Chiciundean I. Analiza imaginii organizațiilor. - București: Comunicare, 2004.
5. Brătescu Gh. De la desenele rupestre la sateliții de comunicații. - București: Albatros, 1987, p.28.
6. Buzărnescu Ș. Introducere în sociologia organizațională. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2005, p.34.
7. Cioaric V. Imagologia. Gestionarea crizelor de imagine. - Chișinău: Tehnica Info, 2005, p.13.
8. Первин Л., Джон О. Психология личности. Теория и исследования. 7-е издание / Пер. с англ.: М. Жанкобян. - Москва: Аспект Пресс, 2001.
9. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Серия «Мастера психологии». - Санкт-Петербург, 1999, с.486-496.
10. Cioaric V. Imagologia. Gestionarea crizelor de imagine. - Chișinău: Tehnica Info, 2005, p.14.
11. Zlate M. Psihologia mecanismelor cognitive. - Iași: Polirom, 1999, p.528.
12. Chiciundean I., Tones V. Gestionarea crizelor de imagine. - București: Comunicare, 2002.
13. Gröblacher A., Comunicare politică. O abordare practică. - București: Comunicare, 2004.
14. Șchiopu U. Dicționar enciclopedic de psihologie. - București: Babel, 1997, p.740.
15. Первин Л., Джон О. Психология личности. Теория и исследования. 7-е издание / Пер. с англ.: М. Жанкобян. - Москва: Аспект Пресс, 2001.
16. Донская Л.Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы: Автореферат диссертации кандидата психологических наук. - Ставрополь, 2004, с.12.
17. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Серия «Мастера психологии». - Санкт-Петербург, 1999, с.23.

Prezentat la 17.03.2011

FUNDAMENTAREA TEORETICĂ A CONTROLULUI ACTIVITĂȚII AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Svetlana RAȚA

Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

The evolutionary analysis of the control concept in the public administration proves that control was perceived as an inseparable phenomenon of state governance even in antiquity, and prove can be found in the philosophical ideas of ancient researchers – about control being an attribute of management.

Governance that is both democratic and efficient is based, first of all, on the effectiveness of public administration activity. This is why nowadays the basic concepts and theoretical aspects of public administration are becoming the foundation of the priorities of development, improvement, and modernization of the public administration system, where control is perceived as way to ensure the effectiveness of both public administration organization and functioning.

The modern concept of the control of public administration authorities' activity is focused on pursuing and identifying new ways of improving an activity of the public administration that is already perceived as a positive one.

Astăzi, când toată atenția este acordată îndeplinirii sarcinilor primordiale necesare europenizării societății în ansamblu, dezvoltării unui spirit sănătos de viață, crește rolul administrației publice ca mijloc principal de conducere a statului. Un rol principal și de o deosebită importanță revine controlului asupra activității autorităților administrației publice întru eficientizarea acestei activități, precum și întru asigurarea îndeplinirii obiectivelor acesteia.

Administrația publică, ca activitate, are menirea de a realiza anumite valori politice, fiind, deci, subordonată acestor valori politice care, la rândul lor, sunt niște necesități, probleme, interese generale ale unei societăți. Prin natura sa, necesită supunerea față de multiple forme de control.

Dacă e să analizăm termenul de control, atunci îl întâlnim atât în literatura de specialitate (doctrină), cât și în practică. Analiza acestui termen în literatura de specialitate demonstrează că savanții nu ajung la o definiție a acestuia, fapt ce ne oferă posibilitatea de a cerceta și sintetiza cele mai reușite caracteristici referitoare la acest fenomen, adică controlul. Ar fi de dorit ca societatea contemporană, îndeosebi societatea noastră, să accepte atât la nivel teoretic, legislativ, cât și practic, controlul ca un fenomen, activitate pozitivă. Nu în zadar vorba poporului spune că controlul este calea spre succes; mai bine zis, asigură calitatea, este un garant al calității oricărui proces sau activitate.

Ideea de eficiență a fost în centrul preocupărilor de secole în urmă, și anume: ideea raționalizării atât a organizării, cât și a activității administrative, descoperirea de căi cât mai adecvate pentru adaptarea administrației publice la nevoile și necesitățile sociale.

Astfel, în teorie, cercetătorii îl determină în diferite forme; ca sursă, factor, formă, element, funcție, sistem, metodă, atribut etc.

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de control derivă din francezul „contre role”, semnificând lista nominală care permite verificarea unei prime serii de nume menționate asupra căreia se procedează la un contre appel, desprinzându-se astfel, ca esențială, ideea de verificare [1].

O abordare asemănătoare este dată și în Dicționarul explicativ: „Controlul presupune o analiză permanentă sau periodică a unei activități, pentru a urmări mersul ei și a lua măsuri de îmbunătățire”.

Considerăm că controlul, ca atribut al conducerii, a apărut încă în antichitate, acesta s-a manifestat odată cu apariția statului.

Pentru a aborda controlul în activitatea administrației publice, considerăm necesară fundamentarea teoretică, conceptuală a controlului. De aceea, analizând evolutiv administrația publică, putem afirma că ideile filosofice ale cercetătorilor antici ne vorbesc despre control ca un atribut important al conducerii, ca un drept primordial al conducătorului. Ulterior, aceste idei filosofice s-au dezvoltat și au constituit baza conceptuală a dezvoltării administrației publice ca știință. Vom analiza câteva din acestea.

În filosofia sa, Platon [2] a acordat o atenție deosebită fenomenului statului și conducerii, unde procesul de conducere are la bază diverse relații, raporturi, atât pe verticală, cât și pe orizontală. Inevitabil, raportul de control deține un loc de frunte.

Platon susținea că în procesul de conducere a statului trebuie să ne bazăm, în primul rând, pe religie și pe legi [3]. Cu certitudine, statul își păstra dreptul de control, prin structurile sale, asupra respectării legilor. Statul era creat pentru om, dar nu omul pentru stat, și administrația statală activa în scopul satisfacerii necesităților obștii.

Aristotel, discipolul lui Platon, în lucrarea sa *Politica*, pledează în favoarea statului sclavagist. Filosoful se pronunță pentru supravegherea cu strictețe a persoanelor oficiale, astfel încât acestea să nu facă abuz de posturile ocupate. În acest sens, apreciem controlul ca mijloc de asigurare a bunei funcționări a administrației statale.

Cicero, mare politician antic, a studiat diferite concepții privind statul și formele de guvernare. Studiind și apreciind diferite forme statale, precum monarhia, republica, aristocrația, el propunea să fie selectate cele mai pozitive forme și să fie creată o nouă structură statală.

În această evoluție de idei, apreciem faptul că relațiile de colaborare și control erau acelea care defineau eficiența unei conduceri.

Studierea literaturii de specialitate, precum și realitatea ce ne înconjoară demonstrează, vădit și suficient de convingător, că o guvernare ineficientă este inoportună pentru dezvoltarea unui stat.

Pe parcursul secolului XX, un grup de cercetători și practicieni, cunoscuți ca reprezentanți ai școlii științifice de administrare (Peter Self, 1972; Jacques Chevallier, 1986), au încercat să demonstreze existența principiilor de organizare și funcționare a administrației publice [4]. Respectiv, controlul este veriga de realizare a acestor principii.

Însă, studiarea istoriografiei problemei indică asupra faptului că baza constituirii principiilor de administrare își are rădăcinile mult mai adânc. Astfel, filosoful politic englez John Locke, reprezentant al epocii iluminismului, în lucrarea *Două tratate despre conducere* (1690), afirma că orice guvern legal se bazează pe „acordul celor conduși” [5]. În orice proces de conducere nemijlocit are loc și fenomenul controlului, acesta fiind ca un factor al eficientizării conducerii. Locke spunea că cetățenii sunt obligați să se supună legii, iar guvernul are dreptul de a adopta legi și de a proteja statul de prejudiciile din exterior. Atunci când guvernul își permite să încalce legea și admite samavolnicia, cetățenii au dreptul să răstoarne regimul și să instituie un nou guvern.

Ideile promovate de Locke au fost preluate de juristul francez Montesquieu. În opera sa *Despre spiritul legilor* (1748), autorul pledează pentru separarea și echilibrarea atribuțiilor între puterea executivă, legislativă și cea judecătorească.

Înfăptuirea revoluției industriale și trecerea la o societate industrială au pus un nou accent în dezvoltarea teoriei și practicii administrației publice. Reprezentanți ai acestei perioade au fost Max Weber, Frederick Taylor, Henry Fayol, Luther Gulick și Lyndal Urwick.

În literatura de specialitate, teoria lui Weber este cunoscută sub denumirea de *teoria birocrăției*. Potrivit acesteia, birocrăția este superioară tuturor celorlalte forme de organizare, iar rezultatele unei administrații birocratice sunt precizia, viteza, claritatea, continuitatea, subordonarea strictă ș.a. Cert este faptul că subordonarea strictă presupune, în primul rând, un control direct, ierarhic în procesul de administrare.

Reprezentantul managementului industrial, Taylor, sublinia că birocrăția poate influența și manipula angajatul [6]. El menționează că activitatea de control se poate realiza și prin tehnici analogice celor folosite cu succes pentru obiectele fizice. Taylor a evidențiat necesitatea de control și contabilitate în activitatea instituțiilor.

Analiza necesității controlului a fost efectuată și de către Henry Fayol. Concepțiile weberiene și teoria lui Taylor, precum și experiența lui Fayol, au stat la baza elaborării celor cinci componente ale sistemului de administrare: planificare previzibilă, organizare, comunicare, coordonare și control [7]. Controlul, ca activitate a administrației publice, se poate realiza numai după înfăptuirea celorlalte activități ale administrației. În teoria lui Fayol se promovează conceptul unității de comandă, subliniindu-se că fiecare angajat primește ordine numai de la superiorul său ierarhic, ceea ce ar însemna că este și controlat de superiorul său, realizându-se astfel un control intern, ierarhic al activității personalului.

Teoriile administrative au fost dezvoltate în continuare de Luther Gulick și Lyndal Urwick [8]. Ei au activizat realizarea reformelor în practică. Sunt adepții conceptului de administrare eficientă, unde, un rol aparte are și controlul activității administrației publice.

În lucrarea lor *Documente asupra științei administrației* au stabilit 7 funcții, care definesc responsabilitățile administrative ale unui executiv. Acestea sunt: planificarea, organizarea, selectarea personalului, con-

ducerea, coordonarea, raportarea, elaborarea bugetului. Sintetizăm că conducerea și raportarea sunt funcții care se înlăptuiesc prin mijlocul controlului, și anume: raportarea include autoinformarea și informarea subordonaților prin evidențe, cercetări și controale. Conform acestei teorii, aria de control a administratorului trebuie să fie limitată.

Concomitent cu cele 7 funcții de organizare a administrației publice, reprezentanții teoriei au elaborat și 7 principii care exercită și în prezent o influență considerabilă asupra aspectelor formale ale administrației publice. Un principiu important este fragmentarea limitată a controlului.

În literatura de specialitate aceste teorii sunt considerate a fi teorii clasice, întrucât au inițiat formularea unor principii specifice unei noi abordări a organizării și conducerii, unde controlul este mijlocul de măsurare a eficienței, legalității proceselor.

În perioada contemporană, teoriile administrative aduc idei noi în acest domeniu. Teoreticienii Resurselor Umane au susținut necesitatea introducerii practicii participative. Aceasta se referă și la conducerea prin obiective, constituirea unor echipe de muncă care să-și realizeze singure controlul. Adică, se referă nu numai la delegarea responsabilităților, dar și la delegarea atribuțiilor de control, la accentuarea autocontrolului în activitatea administrativă.

În evoluția teoriilor despre conducere un loc aparte revine *teoriei contingenței*. Esența acestei teorii este că orice problemă, fie umană sau de structură trebuie abordată nu la general, ci în funcție de situația specifică. Astfel, are loc delegarea autorității, responsabilității de la nivelul de conducere spre cel subordonat. Această teorie oferă noi strategii de luare a deciziilor, sisteme de participare și, evident, sisteme de control.

S-a sesizat faptul că o guvernare democratică și eficientă se bazează, în primul rând, pe o activitate a administrației publice eficiente, de aceea perioada contemporană este mai bogată în cercetări în domeniul administrației publice.

Suntem în perioada când principiul separației și colaborării puterilor în stat are un mecanism mai eficient de realizare. Astfel, controlul este un element necesar în activitatea autorităților administrației publice, o verigă a procesului de dirijare [9].

Așadar, conformitatea activității autorităților administrației publice cu exigențele stabilite de forurile politice se asigură prin intensificarea unui vast și complex *control* asupra acestei activități.

Orice persoană angajată într-o activitate socială recunoaște utilitatea controlului. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, situația de persoană controlată nu este dorită, de unde consecința că, uneori, controlul dă naștere unei anumite tensiuni și chiar resentimente ale celui controlat față de cel ce controlează [10].

Abordarea respectivă, de cele mai dese ori, se remarcă prin neînțelegerea conținutului exact și științific al sensului și semnificației activității de control, ceea ce și explică necesitatea de a dezvălui conținutul acestui concept.

Atât în practică, cât și în teorie, este foarte răspândită concepția potrivit căreia *controlul are ca obiect* și, drept urmare, se reduce la descoperirea abaterilor de la linia de conduită prescrisă de lege.

Drept consecință, controlul se limitează la anchete, în cursul cărora cel ce controlează este în căutare de greșeli, iar cel controlat este în căutare de scuze.

Din punctul de vedere al științei administrației, aceasta este o concepție susceptibilă, pentru că *activitatea de control trebuie să constate rezultatele aplicării actului decizional de conducere, pozitive și negative, precum și să descopere căi de dezvoltare a factorilor ce au dus la obținerea rezultatelor pozitive și a posibilităților de înlăturare a aspectelor negative*.

Potrivit autorului Stelian Ivan, *controlul* poate fi definit ca formă a verificării de stat, înlăptuită de autoritățile publice executive în conformitate cu prevederile legale, atât asupra activităților specifice propriului sistem de organe, cât și în afara acestuia, în vederea stabilirii existenței sau inexistenței conformității dintre acțiunea înlăptuită și normele care o reglementează, precum și, după caz, restabilirea, la nevoie, a legalității încălcate cu toate consecințele decurgând din aceasta pentru acțiunea verificată și autorii controlați [11].

Considerăm, însă, că rolul controlului este de a preveni erorile în aplicarea deciziilor, de a le înlătura când acestea există, de a asigura îmbunătățirea permanentă a activității, pentru ca aceasta să corespundă cât mai bine nevoilor sociale la orice etapă de dezvoltare a societății.

În opinia autoarei A. Androniceanu, prin exercitarea funcției de control se determină finalitatea proceselor de management și de execuție desfășurate în instituțiile publice, deoarece marchează încheierea unei etape, oferind informațiile pentru analiză în vederea continuării ciclului managerial [12].

Având în vedere că obiectul activității autorităților administrației publice îl constituie organizarea executării legii și executarea în concret a acesteia, iar legea este actul organului legislativ al țării, este firesc ca acesta din urmă să aibă dreptul să controleze modul în care actele sale sunt aplicate de autoritățile administrației publice.

Deci, după un astfel de criteriu se detașează, în primul rând, *controlul politic* asupra administrației publice care realizează valorile politice emaneate de puterea politică. Nicidecum nu considerăm acest fapt o subordonare a administrației publice față de politic.

În lucrările autorilor ruși В.Чиркин și Г.Атаманчук este promovată ideea că, la orice nivel al administrației de stat, organul superior întotdeauna efectuează un control asupra organului inferior din cadrul sistemului administrativ. Persistentă în literatura rusă este și ideea că în Rusia și în alte țări controlul tinde să devină o ramură aparte (specifică) a administrației de stat.

Expunându-ne asupra controlului în Republica Moldova, găsim o noțiune a acestuia în Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la concepția Controlului de Stat în Republica Moldova, din 19 iulie 1994. În această hotărâre controlul de stat este definit ca un element necesar în activitatea economico-financiară a societății, o verigă a procesului de dirijare a statului, având ca obiectiv principal respectarea și executarea întocmai a legislației. Controlul de stat servește și ca mijloc de asigurare a realizării drepturilor omului. Se impune și reglementarea conceptului nou de control, ceea ce, paralel cu cercetările teoretice, ar constitui, cu siguranță, suportul necesar aplicării în practică a acestui concept.

În Constituția Republicii Moldova se reglementează exercitarea unui control efectiv asupra utilizării resurselor financiare, dându-se orientare spre reducerea cheltuielilor și folosirea eficientă a bunurilor materiale.

Dacă e să ne referim la însemnătatea controlului pentru activitatea administrației publice, atunci, după cum am menționat anterior, controlul este un element important al conducerii care urmează în mod firesc celui de aplicare a deciziei, indiferent de natura acesteia – politică, economică, administrativă.

Controlul de stat se exercită și se bazează pe un șir de principii ce asigură legalitatea, corectitudinea, nedivulgarea secretelor ocrotite de lege, colaborarea între organele de control și inevitabilitatea responsabilității în cazurile de încălcare a legislației [13].

Necesitatea controlului activității administrative, ca, de altfel, a controlului asupra oricărei activități sociale, derivă din însăși natura acestei activități, care este o activitate constantă îndreptată spre un anumit scop. Iată de ce este necesară o permanentă confruntare a liniei de conduită prescrisă cu realitatea, ceea ce trebuia sau ar fi trebuit să fie. Or, această confruntare între scopul urmărit și realizarea este esența controlului.

Analizând activitatea desfășurată de autoritățile administrației publice pentru organizarea realizării și realizarea în concret a legii și a celorlalte acte bazate pe aceasta, putem sublinia caracterul deosebit de complex al acestei activități, care cuprinde, practic, toate domeniile și sectoarele vieții economice și sociale, la toate nivelurile. Forma principală de activitate a autorităților administrației publice o constituie actul administrativ, precum și faptele și operațiunile tehnico-administrative, toate acestea având ca finalitate și scop aplicarea corectă a legii.

Respectiv, garanția juridică a îndeplinirii acestui obiectiv o constituie controlul asupra modului în care aceste autorități și-au exercitat atribuțiile conferite de lege, controlul care se exercită, fie din proprie inițiativă, fie la solicitarea (sesizarea) celor interesați, de către înseși autoritățile administrative sau de autorități care îndeplinesc celelalte puteri ale statului – legislativă sau judecătorească.

Altfel spus, controlul este „barometrul” ce indică modul în care acționează cel ce trebuie să aplice decizia, precum și gradul în care decizia corespunde scopului pentru care a fost adoptată.

Complexitatea activității administrative și organizarea administrației într-o ierarhie cu diferite niveluri fac ca între momentul adoptării măsurii și acela al realizării să poată apărea diverși factori obiectivi și subiectivi de natură perturbatorie. Orice act decizional este, în fond, o proiectare în viitor. Cea mai temeinică documentare nu permite cunoașterea tuturor factorilor aleatorii de natură să influențeze executarea măsurii. Prin aceasta și se argumentează necesitatea și însemnătatea controlului, aceasta fiind și esența controlului.

Analizând fenomenul control, putem menționa că necesitatea acestuia derivă și din faptul că realizarea competenței unei autorități a administrației publice de orice nivel presupune și prestarea celor mai diverse servicii publice, însă numai în limitele îngăduite de lege, ceea ce subliniază imperativul funcționării administrației publice în spiritul exigențelor principiului legalității. Ca formă juridică ce îmbracă valorile politice, asigurarea respectării legii reclamă existența unor factori cu caracter autoregulator, atât la nivelul structurii administrative interne, cât și a celor externe.

Dincolo de rațiunile de ordin general ce fundamentează controlul în administrația publică, în privința administrației publice locale ca purtătoare a intereselor colectivităților locale, precum și a faptului că organizarea și funcționarea administrației publice locale în baza principiilor constituționale ale autonomiei locale și descentralizării administrative, au fost determinate cerințe sporite, dar și speciale, ale instituției controlului, prin reconsiderarea obiectului, a câmpului său de acțiune, a naturii și modalităților concrete de control exercitate, cu prioritate, de către stat.

În sprijinul aceleiași idei privind necesitatea instituționalizării controlului, P.Negulescu face o corelație conceptuală, afirmând că descentralizarea este un regim administrativ care tinde să creeze centre de administrație publică, cu drept de autolegiferare asupra materiilor ce interesează localitatea, prin organe pluripersonale alese de corpul electoral din acea localitate și asupra cărora statul își rezervă un drept de control [14].

Apud St.Ivan, controlul are următoarele trăsături caracteristice:

- este o activitate derivată din activitatea principală pe care o verifică și cu care formează împreună așa-numita administrație activă;
- controlul este o activitate secundară, comparativ cu activitatea supusă verificării, indiferent în ce moment intervine față de realizarea activității verificate, motiv pentru care desfășurarea lui nu trebuie să stânjenească îndeplinirea acelei activități atunci când aceasta se realizează în conformitate cu legea;
- controlul este un atribut al conducerii administrative indiferent că exercitarea lui se face de către șefi în mod direct ori mijlocit, prin forme specializate sau organizate distinct [15].

Aceste trăsături ne oferă posibilitatea de a specifica și unele funcții ale controlului ce îi conferă statut de activitate complexă, ca, de exemplu, funcția de constatare, preventivă, corectivă, sancționatoare și, posibil cel mai important moment, funcția de dezvoltare și perfecționare a rezultatelor pozitive deja obținute.

Oricare ar fi forma de control și oricare ar fi autorul controlului, putem distinge câteva elemente principale ale controlului. Vorbim astfel despre baza de referință a controlului, obiectul controlului și operațiunile de control propriu-zise.

Baza de referință a controlului cuprinde acele elemente care trebuie urmărite în cadrul obiectului controlului. Astfel, baza de referință a controlului poate să cuprindă obiectivele pe care trebuie să le realizeze autoritățile administrației publice, având un anumit criteriu de apreciere.

În baza de referință se cuprind apoi elemente privitoare la mijloacele folosite pentru atingerea obiectivelor propuse, procedeele folosite, în primul rând, din punctul de vedere al legalității lor, elemente care privesc calitatea activității.

Obiectul controlului este cel de-al doilea element component al controlului. Activitatea autorităților administrației publice se realizează cu ajutorul oamenilor, cu folosirea unor mijloace materiale și financiare, prin întreprinderea unor operațiuni administrative și materiale, precum și a unor acte juridice.

Operațiunile de control administrativ reprezintă cel de-al treilea element al controlului; acestea urmăresc să stabilească conformitatea obiectivului controlat cu elemente cuprinse în baza de referință. Rezultatul pozitiv al controlului constă în constatarea realizării cerințelor din baza de referință. Operațiunile de control pot fi simple sau complexe, după cum elementele din baza de referință comportă un grad mai mic sau mai mare de apreciere și de tehnicitate din partea organului de control.

După cum am menționat anterior, controlul activității autorităților administrației publice are un scop bine definit, el nu are un rol pur contemplativ, constatator, ci unul de reglare a actului decizional cu sensurile și finalitățile legii, a cărei aplicare o asigură. Acest rol se poate realiza numai în condițiile în care controlul are eficiență maximă.

Una dintre *sarcinile* controlului este ca dereglările și efectele lor să fie reduse până la o limită acceptabilă, într-un timp cât mai scurt. Esența acestuia constă în compararea a două planuri: a celui de referință cu cel real, ceea ce înseamnă a confrunța obiectivele și sarcinile cu rezultatele; dacă acestea nu coincid, urmează măsurile corective. De asemenea, și cunoașterea realităților economice și sociale, ca scop al controlului, consolidează acest rol. Prin intermediul controlului se poate cunoaște situația din orice domeniu de activitate, inclusiv cauzele exacte ale fenomenelor, modul de lucru și de folosire a resurselor.

Esența controlului în sfera administrației publice constă în faptul că, analizând activitatea autorităților controlate, atât autoritățile de stat cu competențe de control (legislativ, executiv, judecătoresc), cât și organizațiile obștești, folosind mijloace organizatorico-juridice, clarifică problema legalității și oportunității măsurilor efectuate de aceste autorități [16]

Una dintre misiunile controlului constă în a verifica dacă sunt utilizate mijloace juridico-organizatorice de care dispune administrația publică pentru îndeplinirea funcțiilor exercitate și dacă sarcinile îndeplinite se realizează într-un cadru democratic și legal.

Nu mai puțin importantă este colaborarea la procesul decizional. În acest scop, controlul contribuie la verificarea nemijlocită a îndeplinirii deciziilor autorităților administrației publice. În caz de necesitate, controlul urmărește și corectarea acestor decizii, aducerea lor în concordanță cu realitățile sociale care se află în continuă schimbare.

O altă misiune a controlului constă în a cunoaște exact calitatea personalului ce activează în autoritățile administrației publice, în scopul aprecierii atitudinilor și posibilităților acestuia și al unei optime plasări a funcționarilor publici în câmpul muncii. În temeiul constatării controlului, conducerea poate să recurgă la o altă organizare a activității personalului, la promovarea funcționarilor de valoare, să întreprindă măsuri adecvate față de cei care nu-și îndeplinesc sarcinile ce stau în fața lor.

Dat fiind faptul că funcția controlului este inseparabilă de funcția de conducere, este solicitat ca la procesul de control să participe înșiși conducătorii autorităților administrației publice și subdiviziunile lor. Ținând seama de faptul că a conduce înseamnă a organiza și verifica realizarea celor trasate, îndeplinirea acestei obligații de serviciu asigură eficiența conducerii. Controlul efectuat de funcționarii de conducere trebuie să aibă un caracter permanent, deoarece nu implică întreruperea activității funcționarilor controlați.

Conform concepției moderne a controlului, acesta trebuie să urmărească și descoperirea noilor căi de perfecționare a unei activități pozitive în activitatea administrației publice. Fapt ce va fi posibil prin delimitarea strictă a competențelor autorităților de toate nivelurile.

Concluzionând, menționăm că, deseori, controlul constituie fundamentarea reorganizării nu doar a activității, dar și a structurii administrației publice, în scopul optimizării ei, având ca obiectiv sporirea eficienței.

Numai urmărind realizarea misiunilor și onorându-și obligațiunile controlul poate să contribuie la eficiențizarea activității administrației publice.

Referințe:

1. Manda C. Știința administrației. - București: Lumina LEX, 2004, p.252.
2. Roșca S. Din istoria gândirii filosofice. - Chișinău: AAP, 1998, p.138.
3. Ibidem, p.139.
4. Șaptefrați T. Dezvoltarea teoriilor administrative. - În: Materiale ale Conferinței științifico-practice „Administrarea publică: Teorii, practici, perspective” din 21 mai 2002. - Chișinău: AAP, 2002. p.36.
5. Ibidem.
6. Ibidem, p.38.
7. Alexandru I. Structuri, mecanisme și instituții administrative. Vol.II. - București: SYLVI, 1996, p.75.
8. Ibidem, p.78-79.
9. Sîmboteanu A. Controlul – component de reformare a administrației publice // Administrarea Publică (Chișinău) 1997, nr.1, p.75.
10. Iovănaș I. Drept administrativ și elemente ale științei administrației. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997, p.272.
11. Ivan St., Bădescu M. Administrația publică. - București: Lumina LEX, 2002, p.134.
12. Androniceanu A. Noutăți în managementul public. - București: ASE, 2003, p.65.
13. Creangă I. Curs de drept administrativ. - Chișinău: EPIGRAF, 2003, p.251.
14. Manda C., Manda C.C. Dreptul colectivităților locale. - București: Lumina LEX, 2002, p.309.
15. Ivan St., Bădescu M. Administrația publică. - București: Lumina LEX, 2002, p.134.
16. Sîmboteanu A. Administrația publică centrală. - Chișinău: AAP, 1998, p.99.

Prezentat la 07.04.2011

REFLECȚII DOCTRINARE PRIVIND ACTUL DE CONSTITUIRE AI SOCIETĂȚII CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ

Gheorghe GUȚU

Catedra Științe Administrative

Setting up a company, regardless of organizational form, it involves analysis of legal phenomena and judicial procedures that relate specifically to the founders, the articles of foundation, the formation of social capital and the way in what it is recorded.

In this study we intend to increase the attention on conceptual approaches referring to the articles of incorporation of limited liability company, with a focus on the problems of defining the concept, analysis of legal features and on the conditions of validity and legal force of its.

According to the definition, the company is itself the act (contract) of setting up, which the state registration gives the legal personality and *afectio societatis* – life.

Notwithstanding the provisions of Article 62 Civil Code of Republic of Moldova (hereinafter CC of RM), the company is founded by a single act of incorporation (Article 107 CC of RM). The legislature used the phrase „act of foundation”, desirous to include both single-acts (declarations of incorporation), as well as the multi-personal (contracts). By using the term „act of incorporation” the legislature, also seeks to avoid the multiplicity of the constituent documents (contract and status, declaration and status statement) and to allow formation the company by a single act of incorporation, including all necessary documents.

The limited liability company is established, in principle, according to general rules applicable to the company (Article. 106-116, 146, C. C. of R. M) and according to the Law on limited liability company, no. 135/2007, which in Article. 1 states that this law regulates the constitution of the collective entity, too.

Constituirea unei societăți comerciale, indiferent de forma de organizare, implică analiza unor fenomene și proceduri juridice care se referă în special la fondatori, la actul de constituire, la formarea capitalului social, precum și la modul ei de înregistrare.

În prezentul studiu ne propunem să sporim atenția asupra abordărilor conceptuale privind actul de constituire a societății cu răspundere limitată, cu axarea pe problemele definirii conceptului, pe analiza caracterelor juridice și a condițiilor de valabilitate, precum și pe forța juridică a acestuia.

Potrivit definiției, societatea comercială este însuși actul (contractul) de constituire, căruia înregistrarea de stat îi dă personalitate juridică, iar *afectio societatis* – viață.

Prin derogare de la dispozițiile art.62 din Codul civil al Republicii Moldova (în continuare – CC RM) [1], societatea comercială se fondează printr-un singur act de constituire (art.107 CC RM). Legiuitorul a recurs la sintagma „act de constituire” dorind să cuprindă atât actele unipersonale (declarațiile de constituire), cât și cele pluripersonale (contractele). Prin utilizarea termenului „act de constituire” legiuitorul urmărește, de asemenea, să evite pluralitatea de acte constitutive (contract și statut, declarație și statut) și să permită fondarea societății printr-un singur act de constituire, care să includă toate actele necesare.

Societatea cu răspundere limitată se constituie, în principiu, potrivit regulilor generale aplicabile societății comerciale (art.106-116, 146 CC RM), precum și potrivit prevederilor Legii privind societatea cu răspundere limitată, nr.135/2007 [2], care la art.1 menționează că legea respectivă reglementează și modul de constituire a acestei entități colective.

Potrivit prevederilor art.12 al Legii nr.135/2007, actul constitutiv al societății este contractul de constituire sau statutul, iar pentru constituirea societății trebuie îndeplinite formalitățile prevăzute de lege.

Mai mult, actul de constituire, document întocmit și semnat de toți fondatorii, reflectă voința acestora de a înființa o societate cu răspundere limitată. După înregistrarea de stat, actul de constituire este cel care determină statutul juridic al societății, stabilind structura organizatorică, atribuțiile organelor și ale persoanelor cu funcție de răspundere, structura capitalului, drepturile și obligațiile asociaților, precum și alte probleme ce țin de formarea ei.

Din conținutul art.12 alin.(1) al Legii nr.135/2007 reiese că noțiunea „act de constituire” este una generică pentru *contractul de societate*, atunci când aceasta se constituie de către două sau mai multe persoane, și pentru

statut, atunci când societatea este constituită de un singur fondator, fie persoană juridică, fie persoană fizică. Această prevedere nu împiedică însă societatea cu răspundere limitată cu doi sau mai mulți asociați, la redactarea unui statut, pe lângă contractul de societate. Această concluzie se impune având în vedere principiul libertății convențiilor, în conformitate cu care părțile contractante sunt libere să încheie orice act juridic cu condiția ca acesta să nu aducă atingere dispozițiilor imperative ale legii. Or, statutul unei societăți comerciale este și el, *lato sensu*, un act juridic, un produs al voinței asociațiilor prin care aceștia statornicesc reguli privind funcționarea societății. Așadar, legea nu cere în mod obligatoriu statutul pentru valabilitatea constituirii societății cu răspundere limitată pluripersonală, dar nici nu interzice asociațiilor ca, dacă aceștia doresc, să-l întocmească. Într-o asemenea ipoteză, s-ar putea pune problema forței juridice a unui asemenea statut. Considerăm că și în această situație statutul societății rămâne în esența lui o convenție conexasă contractului de constituire, pe care îl întregeste, fie în sensul că îl completează, fie în sensul că îl explicitează. Astfel că, în situația în care prevederile statutului vor fi, sub anumite aspecte, contradictorii cu cele ale contractului de constituire, vor avea prioritate întotdeauna stipulațiile contractului, deoarece legea cere pentru înființarea unei societăți cu răspundere limitată pluripersonală numai contractul de constituire, nu și statutul. Orice neconcordanță dintre stipulațiile contractuale și prevederile statutare nu poate legitima concluzia că acestea din urmă le-ar modifica pe cele dintâi, căci statutul nu poate fi privit în nici un caz ca act juridic de modificare a contractului de constituire.

Analiza actului de constituire permite distingerea mai multor caractere juridice ale acestuia, și anume: că este solemn, plurilateral, cu titlu oneros, consensual, comutativ, comercial (lucrativ) și translativ de proprietate.

Actul de constituire al societății cu răspundere limitată este un act juridic *solemn*. Solemnitatea rezultă din dispozițiile generale ale art.107 CC RM, precum și din prevederile art.12 al Legii nr.135/2007, potrivit cărora actul de constituire se semnează de toți fondatorii și se autentifică notarial. Nerespectarea caracterului solemn al actului juridic atrage nulitatea acestuia (art.213 CC RM). Pe lângă dispozițiile menționate, nulitatea societății rezultă expres din dispoziția art.110 alin.(2) lit.a) CC RM cu consecințele indicate la art.111 CC RM. Astfel, caracterul solemn al actului constitutiv este cerut ca o condiție de validitate a acestuia, adică *ad validitatem*. Nerespectarea formei autentice (solemne) a contractului de constituire al societății cu răspundere limitată exclude dobândirea calității de persoană juridică prin refuzul înregistrării societății de către Camera Înregistrării de Stat pe motivul necorespunderii actelor de constituire sau altor documente depuse pentru înregistrare cerințelor prevăzute de lege (art.13 alin.(1) lit.b) al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali) [6]. Mai mult decât atât, înregistrarea oricărei modificări aduse actului de constituire necesită autentificare notarială (art.208 alin.(5) CC RM). Legea civilă prevede expres cazurile când forma autentică este cerută imperios, și anume: a) în cazurile stabilite de lege, or pentru instituția noastră este cerută forma autentică în mod expres și b) în cazurile prevăzute prin acordul părților, chiar dacă legea nu o cere (art.212 CC RM). În concluzie, nerespectarea formei solemne a contractului de constituire, precum și a statutului societății cu răspundere limitată, atrage nulitatea lui, cu toate consecințele ce decurg din aceasta.

În literatura juridică română se menționează caracterul *consensual* al contractului de societate [11, p.50].

Caracterul *plurilateral* (bi- sau multilateral) al contractului de constituire a societății cu răspundere limitată presupune faptul că acesta se încheie între mai multe persoane, numite fondatori, fiecare acționând în nume și în interes propriu. Cu titlu de excepție, poate fi constituită societatea cu răspundere limitată cu asociat unic, de către o persoană fizică ori juridică, așa-numita societate unipersonală cu răspundere limitată. Folosind pluralul în dispoziția art.106 CC RM, legiuitorul a arătat că, de regulă, societatea se constituie din mai multe persoane. Numai ca excepție apare societatea cu fondator unic. Caracterul plurilateral, arată că, fiind mai mulți, fondatorii nu vin cu interese contradictorii, așa cum se întâmplă în contractele de vânzare-cumpărare, de locațiune, de schimb și altele asemenea, ci interesele lor se îngemănează, urmând promovarea unui interes comun.

Natura *oneroasă* a actului constitutiv decurge din faptul că fiecare asociat înțelege să devină membru al societății cu răspundere limitată în scopul – vădit patrimonial – de a obține o cotă predeterminată din câștigul prezumabil sau, altfel spus, din „foloasele ce ar putea deriva”, care trebuie împărțite între ei [8, p.161].

Printre actele de natură oneroasă, contractul de societate se înscrie în categoria celor *comutative*. Întinderea obligațiilor pe care și le asumă fiecare fondator în cadrul societății cu răspundere limitată nu depinde de un eveniment viitor (aleas), ci sunt cunoscute de părți, adică sunt certe și determinante din momentul semnării

contractului. Faptul că rezultatele economice ale activității desfășurate în comun se pot concretiza nu numai în beneficii, ci și în eventuale pierderi, nu transformă contractul de societate într-o operațiune aleatorie [8, p.162].

Caracterul *comercial* (lucrativ) al contractului de societate este determinat de obiectul de activitate al viitoarei societăți cu răspundere limitată, care desemnează activitatea de întreprinzător preconizată de societate și care trebuie să fie indicat în actul de constituire. Sublinierea caracterului comercial al activității societății cu răspundere limitată este necesară pentru a delimita societatea comercială de alte societăți sau forme de asociere, cu scop lucrativ sau nelucrativ, caracterizate prin conlucrarea membrilor care le alcătuiesc. Pe de altă parte, absența voinței de a activa în comun poate avea drept consecință calificarea grupării de persoane ca fiind o altă operațiune lucrativă.

Cât privește că contractul constitutiv este *translativ de proprietate*, acest caracter îl regăsim atât în art.114 alin.(2) CC RM, potrivit căruia bunurile date ca aport în capitalul social al societății comerciale se consideră transmise cu titlu de proprietate dacă actul constitutiv nu prevede altfel, cât și în Legea nr.135/2007, care la art.23 alin.(4) menționează că bunurile care fac obiectul aportului în natură devin proprietate a societății, dacă actul de constituire nu prevede altfel.

Mai nou, s-a statuat doctrinar caracterul de *adeziune* al contractului de societate [18].

Ca și oricare act juridic, și actul de constituire al societății cu răspundere limitată este supus unor rigori imperative referitoare la condițiile de valabilitate. Prin condiții de valabilitate se înțelege cerințele impuse de lege pentru ca un astfel de act să producă efecte față de persoanele care l-au semnat sau care au aderat la el ulterior. Actul constitutiv al societății cu răspundere limitată este supus aceluiași condiții ca și oricare alt act juridic și se constituie din aceleași elemente ca și acesta din urmă.

Condițiile de valabilitate sunt clasificate în condiții de fond și condiții de formă, a căror neîndeplinire duce la nulitate. Actul de constituire al societății cu răspundere limitată, ca, de altfel, și al oricărei societăți comerciale, este supus și unor condiții specifice, cum ar fi aportul, intenția de colaborare precum și scopul de a obține și a repartiza beneficii.

Condițiile de fond ale actului constitutiv al societății cu răspundere limitată sunt: capacitatea civilă, consimțământul, obiectul și cauza.

Din dispozițiile art.11 al Legii nr.135/2007 rezultă că pot avea calitatea de fondatori atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice, cărora legea nu le interzice aceasta. Acestea pot fi atât cetățeni ai Republicii Moldova și cetățeni străini, dacă ne referim la persoane fizice, cât și persoane juridice naționale și străine. În toate cazurile, toți semnatarii actului de constituire trebuie să aibă **capacitatea** necesară de a semna acte juridice, altfel spus, capacitate deplină de exercițiu. Doctrina a menționat că prin capacitate de a încheia acte juridice se înțelege condiția de fond, esențială, care constă în aptitudinea subiectului de drept civil de a deveni titular de drepturi și obligații civile prin încheierea actelor de drept civil ca parte a capacității de folosință și premisă a capacității de exercițiu. Participarea la fondarea unei societăți cu răspundere limitată presupune constituirea unui patrimoniu social, distinct de cel al fondatorilor. Formarea acestui patrimoniu comun se realizează prin aporturile subscrise de fiecare parte contractantă. Din acest motiv, încheierea contractului de societate se interpretează ca un act de dispoziție. Calitatea de asociat decurge din participarea la actul constitutiv și, prin aceasta, la distribuirea eventualului beneficiu sau la suportarea eventualelor pierderi. Cât privește numărul de asociați, dacă societatea cu răspundere limitată este pluripersonală, numărul minim de asociați va fi cel puțin doi, iar cel maxim nu mai mare de 50 (art.11 al Legii nr.135/2007), iar societatea unipersonală va fi constituită dintr-un singur fondator, persoană fizică ori juridică (art.18 al Legii nr.135/2007). În lipsa unei reglementări imperative, considerăm că calitatea de fondator persoană fizică a unei societăți cu răspundere limitată unipersonală împiedică dobândirea unei a doua calități identice. Sancțiunea nerespectării acestei interdicții ar fi, considerăm, dizolvarea judiciară a celei de-a doua societăți la cererea Ministerului Justiției sau a oricărei persoane interesate (art.87 alin.(4) CC RM).

Consimțământul exprimat de persoanele care se asociază pentru a constitui o societate cu răspundere limitată trebuie să aibă o natură specifică: să fie animat de voința de a constitui o asemenea societate și nu o altă structură asociativă. Prezența acestui element specific, *affectio societatis*, ne permite să distingem acest consimțământ de natură specială de alte construcții juridice cu care s-ar putea confunda. Potrivit art.199 CC RM, consimțământul este voința exteriorizată a persoanei care consimte să semneze actul de constituire și să transmită societății care se naște anumite valori patrimoniale. Pentru a fi valabil exprimat, consimțământul trebuie: să emane de la o persoană cu discernământ; să fie exprimat cu intenția de a produce efecte juridice; să fie exteriorizat și să nu fie viciat.

Persoana care manifestă voință de a participa la fondarea unei societăți cu răspundere limitată se prezumă că are capacitatea deplină de exercițiu (că acționează cu discernământ) dacă are calitatea de a distinge lucrurile unele de altele și de a judeca limpede, cu pătrundere și cu precizie, despre fenomenele lumii înconjurătoare și dacă înțelege perfect că se asociază într-o societate cu răspundere limitată. În lipsa discernământului, actul juridic poate fi anulat prin hotărâre judecătorească (art.225 CC RM). Consimțământul se consideră valabil exprimat, dacă este făcut în formă autentică. Voința de a demara procedura constituirii unei societăți cu răspundere limitată are de parcurs o cale lungă și întortocheată care se diferențiază de proiectul de societate care nu are drept consecință nașterea obligației de a crea societatea. Numai semnarea actului de constituire materializează voința de a constitui o astfel de societate. Astfel, voința trebuie să fie conștientă, persoana să posede capacitatea de a înțelege și de a voi. Consimțământul exprimat pentru constituirea unei societăți cu răspundere limitată trebuie să nu fie denaturat de vicii or de simulație.

Viciile consimțământului. Consimțământul, ca element al contractului de constituire, implică, în orice tip de societate, voința specifică a două sau mai multe persoane de a desfășura în comun activitatea comercială convenită. Intenția părților presupune în mod firesc *affectio societatis*. La fondarea societății cu răspundere limitată, consimțământul părților contractante poate fi viciat de eroare, dol, violență sau leziune. În legătură cu aceasta sunt necesare unele precizări.

Eroarea. Potrivit art.227 CC RM, eroarea poate afecta contractul și servi ca temei de nulitate numai dacă este considerabilă. Eroarea este considerabilă dacă semnatarii actului juridic au o reprezentare falsă: **1)** asupra naturii acestui act, adică atunci când o parte consideră că încheie un contract de societate, în timp ce partea cealaltă consideră că încheie unul de împrumut cu participare la beneficii; **2)** asupra formei de societate, adică atunci când unul din asociați crede că participă la fondarea unei societăți cu răspundere limitată sau a unei societăți pe acțiuni, în realitate însă devenind asociat într-o societate în nume colectiv sau societate în comandită în care poartă o răspundere nelimitată; **3)** asupra calităților substanțiale ale obiectului actului juridic, adică aprecierea greșită a aportului făcut la capitalul social de una din părțile contractante. Eroarea poate să opereze și în cazul în care un bun a fost adus cu titlu de aport, însă, din cauza unor vicii de ordin calitativ, nu este în stare să servească scopului pentru care a fost adus. Eroarea asupra valorii reale a aportului subscris sau a șanselor de succes ale viitoarei entități colective nu poate servi ca temei pentru nulitate *ori* **4)** asupra persoanei contractante, adică aprecierea greșită a identității unui asociat sau a calităților sale substanțiale (onorabilitate, competență). Identitatea persoanei are importanță în societatea cu răspundere limitată; or, aceasta reprezintă o mixtură dintre societatea de persoane și cea de capital. Deci, poate vicia consimțământul atât eroarea asupra obiectului contractului, cât și eroarea asupra persoanei fondatorului.

Un alt viciu de consimțământ este *dolul* (viclenia), definit ca totalitate a manoperelelor frauduloase (minciunoase, dolosive), pe care una din părți le întrebunțează la încheierea actului juridic pentru a induce în eroare pe cealaltă parte și a o determina astfel să încheie actul respectiv. Se poate vorbi de existența dolului la încheierea unui contract de societate, dacă unul dintre semnatori a avut comportament viclean, contribuind prin aceasta la formarea unei viziuni eronate asupra societății, exagerând importanța și șansele ei de reușită [12, p.170]. Dolul trebuie să reprezinte o anumită gravitate, să fie factorul determinant al adeziunii victimei, care altminteri s-ar fi abținut să încheie operațiunea. Condiția este îndeplinită dacă, de exemplu, acceptarea de a subscrie s-a datorat unor bilanțuri false, nu însă și în caz de informație incompletă sau de reticențe, pe care persoana le putea descoperi dacă ar fi fost mai vigilentă, procedând la verificări minime [8, p.164].

Dolul nu conduce la desființarea contractului de societate în întregul său, nulitatea fiind doar parțială, producând efect doar față de victima acțiunilor dolosive [3, p.101]. Când dolul vine numai din partea unuia din asociați, contractul de societate își menține valabilitatea. În acest caz, asociatul al cărui consimțământ a fost viciat are o acțiune în daună doar împotriva autorului dolului, rămânând în raporturi juridice cu ceilalți asociați [9, p.170]. Altfel spus, întrucât dolul operează numai între părțile contractante (autorul manoperei frauduloase și partenerul-victimă), iar contractul de societate nu ar putea fi considerat valabil pentru unii asociați și nul pentru alții, concluzia este valabilitatea contractului pentru toți asociații. Victima dolului va putea acționa pentru stabilirea răspunderii autorului manoperei dolosive.

Violența este viciul de consimțământ care constă în amenințarea unei persoane cu un rău care îi produce o temere ce o determină să încheie un act juridic, pe care altfel nu l-ar fi încheiat [7, p. 135]. Nulitatea operează în cazul în care violența a fost fizică sau psihică, emanată de la un semnatar al contractului de societate, precum și de la un terț, îndreptate asupra unei persoane semnatar a contractului, asupra unei rude apropiate ori asupra

bunurilor persoanei. Cazuri de violență în contractele de societate nu se prea întâlnesc, datorită caracterului lor de a fi pluripersonale [8, p.164].

Leziunea este viciul de consimțământ care constă în disproporția vădită între valorile a două prestații [8, p.136]. Ca și la violență, cazuri de leziune în contractele de societate se întâlnesc rar.

Obiectul contractului de societate al societății cu răspundere limitată. În literatură au fost expuse două sensuri ale obiectului contractului de societate. Din punctul de vedere al dreptului civil, prin obiect al actului juridic se înțelege obligația persoanei care a încheiat acest act juridic (art. 206 CC RM). Din coroborarea art.107 cu art.112 și 116 CC RM reiese că, la încheierea contractului de societate, fiecare fondator se obligă să contribuie la formarea capitalului social prin aporturi patrimoniale. Obiect al contractului de societate și, prin urmare, aport la capitalul social, poate fi orice bun aflat în circuitul civil (art.112 și art.206 CC RM). În acest sens, obiect al contractului de societate apare aportul la care s-a obligat fiecare asociat. Al doilea sens al obiectului contractului de societate desemnează activitatea societății, adică genul activității de întreprinzător [9, p.172; 8, p.164].

Distincția dintre obiectul societății și alte noțiuni similare, cum sunt cauza, interesul social sau activitatea socială, este necesară, deoarece: *cauza* reprezintă motivul creației societății, dobândirea de foloase materiale de către asociați; *activitatea socială* este cea efectiv exercitată de societate, spre deosebire de obiectul social, care reprezintă un program de activitate propus; între cel de-al doilea și primul poate exista o mare diferență, dar pentru terțele persoane, activitatea efectivă este relevantă; *interesul social* este un atribut al societății pentru care trebuie să acționeze atât administratorii, cât și asociații; nu este suficient ca el să fie respectat, ci trebuie să fie evitat orice act contrar acestuia. Obiectul social nu se confundă nici cu obiectul contractului de constituire, care constă în punerea în comun a aporturilor în vederea partajării beneficiilor.

Determinarea obiectului activității societății cu răspundere limitată prezintă importanță, deoarece: administratorul societății cu răspundere limitată este obligat să gestioneze societatea, astfel încât scopurile, pentru care aceasta a fost constituită, să fie realizate cât mai eficient (art.72 alin.(1) al Legii nr.135/2007). În acest caz, considerăm oportună o remarcă referitoare la termenul *scop*, utilizat de legiuitor, care, în opinia noastră, a fost utilizat cu sensul de *obiect*, iar reglementarea ar fi trebuit să corespundă următorului conținut: „*administratorul este obligat să efectueze numai operațiunile necesare pentru aducerea la îndeplinire a obiectului societății*”; anumite genuri de activități de întreprinzător pot fi efectuate numai de către unele forme de societăți comerciale; unele societăți comerciale pot avea un singur obiect de activitate; în cazul schimbării genului de activitate a societății este necesară și modificarea actului de constituire; epuizarea obiectului activității, precum și imposibilitatea realizării acestuia, pot să antreneze dizolvarea societății (art.86 alin.(1) lit.b) CC RM) și, în acest caz, scopul fiind confundat cu obiectul.

Potrivit art.108 CC RM, societatea comercială este obligată să indice în actul său constitutiv obiectul de activitate. Mai mult chiar, prevederi exprese privind includerea obiectului de activitate în actul de constituire sunt cuprinse și în textul Legii nr.135/2007, la art.13 alin.(1) lit.c). Neindicarea în actul de constituire a genului de activitate nu interzice societății practicarea lui. Această afirmație se bazează pe dispoziția art.60 alin.(2) CC RM, potrivit căreia persoana juridică cu scop lucrativ, inclusiv societatea cu răspundere limitată, poate desfășura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire. În ceea ce ne privește, aderăm la poziția autorilor care se exprimă în favoarea celui de-al doilea sens al obiectului contractului de societate, acesta fiind obiectul de activitate al societății, fapt ce delimitează societatea comercială de societatea civilă [13, p.184].

Obiectul activității societății cu răspundere limitată trebuie să fie *licit*. Nu doar obiectul statutar, ci, mai ales, cel efectiv practicat trebuie să îndeplinească această condiție. Nu se consideră satisfăcută această cerință dacă actul de constituire conținând o activitate licită a fost completat cu un regulament interior care prevede acte de concurență neloială. Sunt considerate ilicite activitățile contrare ordinii publice și bunelor moravuri, cum sunt, de exemplu: prostituția, jocurile de noroc clandestine etc., precum și operațiunile cu bunuri ce nu sunt în circuitul civil (de exemplu, organele corpului uman ori mormintele). Terțele persoane nu pot interzice societății cu răspundere limitată exercitarea unei activități sub pretextul că aceasta nu figurează explicit în actul de constituire, dacă activitatea nu este supusă prealabilei autorizări, de exemplu: obținerea licenței, nici legal interzisă, nici contrară ordinii publice și bunelor moravuri. La fel, se interzice includerea în obiectul activității societății cu răspundere limitată a tuturor activităților care constituie infracțiuni, precum și a activităților care constituie monopol de stat.

Sanctiunea nerespectării normelor legale privind obiectul poate fi, pe de o parte, nulitatea societății (art.110 alin.(2) lit.b) CC RM), iar, pe de altă parte, poate antrena răspunderea penală.

Cauza este scopul concret în vederea căruia se încheie actul juridic, deci și actul de constituire al societății cu răspundere limitată. Articolul 207 CC RM prevede că actul juridic civil încheiat fără cauză ori fondat pe o cauză falsă sau ilicită nu poate avea efect. Încheierea contractului de societate are ca scop constituirea societății cu răspundere limitată, formarea unui fond comun, desfășurarea activității de întreprinzător, realizarea unor beneficii și împărțirea lor între asociați. Potrivit art.115 CC RM, membrul societății comerciale are dreptul să participe la repartizarea profitului societății proporțional participațiunii sale la capitalul social. Așadar, cauza contractului de societate – obținerea de beneficii și împărțirea lor între asociați în modul convenit – constituie elementul psihologic care determină consimțământul și explică motivul încheierii actului juridic (actului constitutiv) [8, p.173]. În acest sens, legea stabilește că nici un asociat nu poate avea dreptul la întregul profit realizat de societate, așa cum nimeni nu poate fi absolvit de pierderile suferite de societate (art.115 alin.(2) CC RM).

Condiții de formă. Contractul de constituire a societății cu răspundere limitată se încheie în limba de stat (moldovenească) și este semnat de toți asociații societății (art.62 alin.(1) coroborat cu art.108 alin.(4) CC RM, precum și cu prevederile art.12 alin.(3) al Legii nr.135/2007).

Actul constitutiv al societății cu răspundere limitată trebuie să îndeplinească atât condițiile generale de validitate, cât și acele condiții specifice care îl particularizează față de celelalte contracte.

Potrivit Codului civil, societatea comercială se constituie prin act de constituire autentificat notarial (art.107). Forma autentică a actului de constituire este cerută *ad validitatem*. Nerespectarea formei autentice a actului constitutiv exclude dobândirea calității de persoană juridică și duce la respingerea cererii de înregistrare a societății de către Camera Înregistrării de Stat.

Înscrisul sub semnătură privată al actului constitutiv este inoperant și se analizează ca un contract de societate civilă [13, p.185]. Dacă, totuși, a fost înregistrată ca un act de constituire sub semnătură privată, societatea comercială este sancționată cu nulitate în condițiile stabilite la art.110 CC RM.

Forma autentică asigură actelor de constituire o acuratețe juridică deplină și un înalt grad de protecție a raporturilor juridice. Potrivit legii cu privire la notariat, persoana care desfășoară activitate notarială are obligația de a explica părților sensul și importanța proiectului actului juridic și de a verifica conformitatea lui cu intențiile reale ale părților și cu legislația (art.50). Din această dispoziție rezultă că notarul trebuie să deslușească raporturile reale dintre părți și să dea explicațiile și îndrumările necesare asupra consecințelor juridice ale actului pe care părțile vor să-l îndeplinească, precum și să dea actului juridic pe care îl întocmește cuprinsul corespunzător voinței părților. Dacă actul de constituire este întocmit de alte persoane (de fondator sau reprezentanții lui), notarul trebuie să verifice conformitatea conținutului acestuia cu dispozițiile legale. La autentificarea actului de constituire, notarul stabilește identitatea semnatarilor și capacitatea lor de exercițiu (art.42 și 43 ale Legii nr.1453/2002) [4].

Deși autentificarea actelor constitutive implică anumite cheltuieli, care uneori pot deveni prea oneroase pentru societățile cu capital mic, considerăm totuși că ele sunt justificate, deoarece asigură circuitului civil un înalt grad de securitate.

Condiții specifice de valabilitate. În literatura juridică au fost evidențiate trei condiții de valabilitate ale actului constitutiv: aportul fondatorilor; intenția de a colabora în vederea desfășurării activității comerciale (*affectio societatis*); obținerea și împărțirea beneficiilor [8, p.152]. În Codul civil, toate aceste trei condiții fie că sunt expres indicate (aportul și repartizarea beneficiilor), fie că se prezumă (*affectio societatis*). Considerăm că la tratarea acestor elemente urmează să se facă uz de explicațiile doctrinare, ceea ce va ușura înțelegerea lor.

Aportul fondatorilor. Prin aport se înțelege contribuția unei persoane la o activitate [14, p.15]. Aportul (contribuția) este obligator și pentru societatea civilă (art.1342 CC RM), și pentru societatea comercială (art.112 CC RM), precum și pentru societatea cu răspundere limitată (art.21 alin.(1) al Legii nr.135/2007). Sub aspect juridic, prin aport se înțelege obligația pe care și-o asumă fiecare asociat de a aduce în societate un anumit bun, o valoare patrimonială. Sub aspect lingvistic, noțiunea de aport desemnează chiar bunul adus în societate de către asociat. Aportul cimentează legătura dintre asociat și societate [13, p.186].

Legea cere pentru înființarea societății cu răspundere limitată un minim de capital, care, conform prevederilor art.21 alin.(2), nu poate fi mai mic de 5400 lei. Potrivit legii, în actul constitutiv se va indica și mărirea participațiunilor fiecărui asociat la capitalul social, dar și valoarea nominală a acestora.

Societatea cu răspundere limitată este obligată să mențină activele astfel încât să nu fie mai mici decât cuantumul capitalului social indicat în actul de constituire (art.22 alin.(6) al Legii nr.135/2007). Actul de constituire trebuie să prevadă mărimea aportului la care s-a obligat fiecare fondator, termenul de vărsare, valoarea bunurilor care formează aportul și modul de evaluare a acestuia.

Principala obligație a asociaților societății cu răspundere limitată este, deci, de a efectua aportul pe care l-au subscris. Aportul de capital subscris de asociați poate să fie în numerar, în totalitatea lui, sau parțial în numerar și parțial în bunuri în natură. În toate cazurile, acest aport, cel puțin parțial, trebuie să fie în numerar (art.113 alin.(3) CC RM; art.22 alin.(3) al Legii nr.135/2007).

Potrivit legii, fiecare asociat este obligat să verse până în momentul înregistrării societății cel puțin 40% din aportul subscris (la care s-au obligat), dacă legea sau actul de constituire nu prevăd o proporție mai mare (art.22 alin.(2) al Legii nr.135/2007), urmând ca diferența să fie vărsată nu mai târziu de 6 luni de la data înregistrării societății (art.22 alin.(2) al Legii nr.135/2007).

Fondatorul care nu a vărsat aportul răspunde pentru daune-interese, iar, la decizia asociaților, poate fi sancționat cu excluderea din societate.

Affectio societatis. Fiind o intenție a celor ce se unesc, *affectio societatis* reprezintă elementul psihologic care arată în ce constă colaborarea în comun.

Colaborarea în comun a asociaților diferă de la o formă de societate la alta, însă în orice societate comercială, inclusiv în societatea cu răspundere limitată, participarea asociaților la viața ei se manifestă prin exercitarea, în condițiile legii, a dreptului de a participa la luarea deciziilor și la exercitarea controlului asupra activității societății. Colaborarea între asociați presupune egalitatea lor juridică și, în consecință, lipsa oricărui raport de subordonare [9, p.159].

Participarea la beneficii și pierderi. Principalul scop al fondatorilor unei societăți comerciale constă, desigur, în împărțirea de beneficii realizate din activitatea ei. Dacă această activitate se dovedește a fi ineficientă, asociații nu numai că nu vor putea pretinde la o parte din beneficii, dar vor suporta dauna acestei ineficiențe. Prin beneficiu se înțelege profitul financiar al activității comerciale sau industriale, reprezentând diferența dintre investiții și venituri [10, p.134].

Esențial pentru societatea cu răspundere limitată este desfășurarea unei activități care aduce câștig material pentru sporirea patrimoniului societății și, implicit, a participațiilor (a părților sociale). Doctrina sugerează că reprezintă beneficiu nu numai câștigul material, dar și economiile realizate de asociați, cum ar fi serviciile sau bunurile procurate de societate în condiții mai avantajoase decât s-ar fi obținut în mod individual [9, p.160]. Beneficiul sau profitul societății se calculează, de regulă, ca diferență dintre valoarea reală a activelor și mărimea capitalului ei social.

Cota de beneficiu care urmează a fi împărțită între asociați se numește *dividend*. Acest termen este utilizat de fapt numai pentru partea din beneficiul societății pe acțiuni, destinată împărțirii între acționari, proporțional clasei și numărului de acțiuni deținute.

Potrivit Codului fiscal [5], semantica termenului „dividend” este extinsă, desemnând și orice plată efectuată de o persoană juridică în folosul asociatului ei în funcție de cota sa de participație (art.12).

Noțiunea doctrinară de dividend, cunoscută dreptului comercial, include orice câștig realizat de societate, chiar și nerepartizat, precum sunt și economiile rezultate din activitatea societății. Câștigul societății nerepartizat între asociați îi avantajează oricum pe aceștia. Datorită beneficiului nerepartizat, cota-parte a fiecărui asociat este mai valoroasă decât valoarea ei nominală. Potrivit art.115 CC RM, se instituie principiul proporționalității participării asociaților la beneficii. Astfel, se stipulează că membrul societății comerciale are dreptul de a participa la repartizarea profitului societății proporțional participației la capitalul social. Actul constitutiv poate să deroge de la această regulă, stabilind că se poate prevedea și o altă modalitate de repartizare a profitului societății, însă este interzisă clauza leonină, adică nimeni nu poate avea dreptul la întregul profit realizat de societate, așa cum nimeni nu poate fi absolvit de pierderile suferite de ea (art.115 alin.(2) CC RM).

Consecințele nerespectării condițiilor de valabilitate a actului constitutiv. Nerespectarea condițiilor de valabilitate a actului constitutiv are ca efect nulitatea societății comerciale numai în cazurile stabilite la art.110 alin.(2) CC RM.

Nulitatea societății comerciale atrasă de condițiile de fond ale actului de constituire produce efecte specifice diferite de cele ale nulității actelor juridice din dreptul comun. Nulitatea contractului de societate și,

implicit, a societății comerciale survine numai în cazul în care toți fondatorii sunt incapabili (art.110 alin.(2) lit.e) CC RM). Prin termenul „incapabil” legiuitorul ține să se subînțeleagă nu numai incapabilii declarați, dar și minorii fără capacitate, minorii care au capacitate restrânsă, precum și persoanele juridice interzise prin lege sau prin actul de constituire. Dacă unul sau câțiva asociați nu au capacitate, societatea trebuie să existe de parcă aceștia nici nu sunt. Societatea poate fi dizolvată numai dacă excluderea lor duce la apariția altor temeuri de nulitate. Exemplu poate servi faptul că nesocotirea aportului asociatului incapabil are ca efect reducerea capitalului sub minimul stabilit de lege sau reducerea numărului minim de asociați.

Semnarea actului de constituire de către o persoană care nu are capacitatea necesară duce la nulitatea lui parțială, producând efecte numai față de această persoană. Consimțământul alterat de vicii al asociatului de asemenea nu poate avea ca efect nulitatea definitivă a contractului, societatea urmând se existe și cu persoanele rămase, a căror voință nu a fost alterată. În literatură găsim exprimată ideea că, în cazul în care consimțământul este viciat de dol, celui afectat i se dă o acțiune în despăgubire în locul acțiunii de nulitate.

Dispozițiile legale stabilesc că societatea va fi declarată nulă dacă obiectul societății indicat în contractul de constituire este ilicit sau contrar ordinii publice (art.110 alin.(2) lit.b) CC RM). Obiectul societății este ilicit dacă activitatea indicată în contract este interzisă de lege. În lipsa unor reglementări exprese privind activitățile interzise, urmează să calificăm ca atare activitățile prin care este stabilită o sancțiune penală sau administrativă. Printre acestea am califica astfel de acțiuni ca: traficul de ființe umane, munca forțată, sclavia, activitatea de mercenari, operațiunile cu mijloace bănești ilicite și altele asemenea pentru care sunt prevăzute pedepse penale. O altă categorie de activități cad sub incidența dispozițiilor ce le califică drept acțiuni interzise, ele fiind permise numai întreprinderilor de stat. Cu alte cuvinte, actul normativ stabilește că anumite activități se practică exclusiv numai de către întreprinderile de stat și sunt interzise societăților comerciale. În categoria activităților interzise nu intră cele desfășurate în bază de licență sau de o altă autorizație eliberată de autoritatea publică abilitată.

Potrivit art.110 CC RM, societatea al cărei act de constituire nu are formă autentică urmează a fi declarată nulă. De asemenea, dacă în actul de constituire nu se indică denumirea societății, scopul ei, participațiunile asociaților, cuantumul capitalului social subscris ori se indică un capital mai mic decât cel stabilit de lege, societatea va fi declarată nulă.

Conceptul de nulitate a societății comerciale este diferit de conceptul de nulitate a actelor juridice stabilit în Codul civil, care fie că are caracter retroactiv, fie că încetează numai pentru viitor. Specificul nulității societății comerciale este influențat de natura juridică a contractului de constituire al acesteia. Nulitatea societății privește mai puțin relațiile dintre fondatori și asociați și într-o mare măsură încetarea existenței unei persoane juridice și ieșirea ei din raporturile cu terții. De aceea, nulitatea nu afectează actele încheiate de societatea comercială anterior datei dizolvării și nici nu pune capăt existenței persoanei juridice. Aceasta continuă să existe și după dizolvare în măsura în care este necesar pentru lichidarea patrimoniului (art.86 alin.(3) CC RM), lichidatorul urmând să finalizeze operațiunile inițiate de ea, în unele cazuri fiind în drept să încheie noi acte (art.90 alin.(7) CC RM).

Instanța care examinează nulitatea societății nu cercetează starea ei patrimonială, pronunțându-se în exclusivitate asupra temeiurilor de nulitate. Dacă, după declararea nulității, constată că activele societății nu satisfac creanțele, că există temeuri juridice de insolvabilitate, lichidatorul este obligat să depună o declarație de insolvabilitate și să inițieze procedura respectivă conform Legii cu privire la insolvabilitate [6]. Potrivit alin.4 din lege, asociații de rea-credință care au contribuit la semnarea actelor de constituire și la înregistrarea societății cu încălcările care au dus la nulitate răspund în fața asociaților de bună-credință și a terților prejudiciați de nulitate. Acesta și este efectul prevăzut la art.219 alin.(3) CC RM, conform căruia cel prejudiciat este în drept să ceară vinovatului repararea daunei.

Instituția nulității are ca scop și sancționarea nașterii unor societăți comerciale simulate [16, p.9-23] ori fictive [17, p.110-123].

Referințe:

1. Codul civil. Legea Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002, pus în aplicare la 13 iunie 2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.
2. Legea privind societatea cu răspundere limitată, nr.135/2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.127-130.

3. Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr.845 din 3 ianuarie 1992 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.2.
4. Legea cu privire la notariat, nr.1453-V din 8 noiembrie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.154-157.
5. Codul fiscal. Legea Republicii Moldova din 16 iunie 2000, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.102-103.
6. Legea cu privire la înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, nr.220/2007 // Monitorul Oficial al Republicii. Moldova, 2007, nr.184-187.
7. Beleiu Gh. Drept civil roman. Introducere în dreptul civil și subiectele dreptului civil. - București: „Șansa” SRL, 1992.
8. Căpățână O. Societățile comerciale. - București: Lumina LEX, 1996.
9. Cârpenaru S.D. Drept comercial român. Ediția a III-a. - București: ALL Beck, 2000.
10. Dogaru I. Elementele dreptului civil. - București, 1993.
11. Pătulea V., Turuianu C. Curs de drept comercial român. Ediția a II-a. - București: ALL Beck, 2000.
12. Popescu D.A. Contractul de societate. - București, 1996.
13. Roșca N., Baeș S. Dreptul afacerilor. Vol. I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004.
14. Șăineanu L. Dicționar universal al limbii române. - Chișinău, 1998.
15. Turcu I. Teoria și practica dreptului comercial român. Vol. I. - București: Lumina LEX, 1998.
16. Baias Fl. Simulația în dreptul comercial // Revista română de drept al afacerilor, 2003, nr.2, p.9-23.
17. Tuca F. Societatea comercială fictivă // Revista de drept comercial, 1996, nr.10, p.110.

Prezentat la 24.02.2011

**REFERINȚE ȘI DILEME PRIVIND NATURA PROCESUAL CIVILĂ
A ACȚIUNII OBLICE ÎN CONFORMITATE CU LEGISLAȚIA
REPUBLICII MOLDOVA**

Lora BADAN-MELNIC

Catedra Științe Administrative

This study represents a relatively complex treatment of indirect claim in its procedural sense and seeks to highlight those concerns that may waken the formulation of such actions in court.

For an introductory approach we propose one of the definitions of civil action in general, as a genre concept in which is framed the oblique action.

The civil action represents that legal way of protection by judicial restraint of civil rights violated or interests protected by law by which a legal entity, person or entity, require to the competent judicial authority to recognize a pre-existing subjective right or provision of new legal cases or termination of the obstacles put in the exercise of his right by another person, or payment of compensation when the establishment and enforcement of such obligations is necessary in order to achieve that right. Starting from these conceptual premises is follow to be treated oblique action, since it can not be conceived outside the genre and is not to be an exception from what is the legislation of Republic of Moldova provides.

Being a relatively innovation for the legislation of Republic of Moldova, the oblique action knows at the moment a superficial and insufficient approach both in the Civil Code and in the literature. Even if the action is, clearly, a range of civil action and this institution is assigned to the civil procedural law, its regulation was exclusively done in material legislation, which generates a series of misunderstandings about the legal nature of this civil action and its essence is within the parameters of a typical civil action.

Tratarea amplă și complexă a acțiunii oblice presupune, întâi de toate, definirea acțiunii civile ca noțiune gen, pentru care prima este o categorie. Conform opiniei expuse de I.Grușcă, aceasta reprezintă acel mijloc legal de protejare prin constrângere judiciară a drepturilor civile încălcate sau a intereselor ocrotite de lege, prin care un subiect de drept, persoană fizică sau juridică, cere unei autorități judecătorești competente fie recunoașterea unui drept subiectiv preexistent ori constituirea unei situații juridice noi, fie încetarea piedicilor puse în exercitarea dreptului său de către o altă persoană, sau plata unei despăgubiri atunci când instituirea și executarea unei asemenea obligații este necesară în vederea realizării dreptului respectiv [1]. Anume pornind de la aceste premise conceptuale urmează să fie tratată acțiunea oblică, întrucât aceasta nu poate fi concepută în afara genului și nu rezultă a fi o excepție din ceea ce prevede legislația Republicii Moldova.

Fiind o novație relativă pentru legislația Republicii Moldova, acțiunea oblică cunoaște la moment o abordare superficială și insuficientă atât în lege (Codul civil), cât și în literatura de specialitate. Chiar dacă acțiunea oblică este, în mod cert, o categorie a acțiunii civile, instituție atribuită dreptului de procedură civilă, reglementarea ei s-a făcut în mod exclusiv în legislația materială, fapt care generează un șir de nedumeriri privind natura juridică a acestei acțiuni civile și măsura în care esența acesteia se încadrează în parametrii unei acțiuni civile tipice.

Totodată, vom încerca să explicăm reglementarea acestei acțiuni în legislația civilă prin prisma celor două aspecte ale acțiunii civile: materială și procesuală. Sensul material al acțiunii civile este constituit din acele pretenții bazate pe raportul juridic, în baza căruia s-a dezvoltat situația de conflict, pe care reclamantul le formulează împotriva pârâtului sau față de acesta, pe când sensul procesual direcționează cerințele reclamantului către instanța de judecată și se bazează, cu certitudine, pe latura materială, dar și reiese din aceasta. Prevederile civile legate de acțiunea oblică au scopul creării unor condiții favorabile de apărare a creditorului de eventualitatea în care debitorul său, care riscă insolvabilitatea, să nu-și poată onora obligațiile față de sine. Respectiv, acțiunea oblică constituie un temei legal de adresare în justiție pentru satisfacerea indirectă a interesului material al creditorului îndreptățit.

Acest studiu se pretinde a fi o investigație a sensului procesual al acțiunii oblice, bazat fiind pe particularitățile materiale prevăzute de legislația civilă și pe reperele oferite în acest sens de literatura de specialitate prin metode deductive și analitice.

Este cazul să menționăm că definirea acțiunii civile nu se sprijină pe o normă concretă a procedurii civile, dar particularitățile acesteia pot fi desprinse din acele prevederi legale care reglementează formularea și depunerea cererii de chemare în judecată, exercitarea actelor procesuale și procedurale de către părțile în proces pe durata examinării și modalitățile prin care acestea pot dispune de acțiunea civilă respectivă.

În primul rând, trebuie să menționăm natura litigioasă (contencioasă) a acțiunii civile; or, aceasta nu este posibilă decât în baza pretențiilor formulate în instanță de către o persoană ce are calitatea procesuală de reclamant împotriva unei alte persoane determinate în calitate de pârât [2]. Aici este cazul să invocăm părerea, conform căreia, dacă acțiunea oblică va fi concepută ca o categorie a acțiunii civile, ea urmează să se conformeze acestei condiții de contenciozitate; altfel spus, acțiunea oblică este posibilă doar în cazurile în care poate fi identificat acel terț debitor care este obligat față de debitorul principal și nu orice tip de acțiune pe care o va întreprinde creditorul substituindu-l pe debitor se va conforma regulilor acțiunii oblice. Unii autori [3] consideră că dacă moștenitorul, în dauna creditorului, refuză sau omite să accepte succesiunea, aceasta poate fi acceptată și de creditorul succesorului pe calea acțiunii oblice. Această cale este exclusă, invocându-se ca argument natura actului de acceptare a succesiunii care este o opțiune succesorală, un act volitiv ce aparține moștenitorului în mod exclusiv și nu poate fi transmis unei terțe persoane, așa cum nimeni nu poate să subroge pe moștenitor [4] decât în cazurile prevăzute de lege. Pe de altă parte, se omite și natura litigioasă pe care o are acțiunea oblică; astfel, devine neclar împotriva cui se va formula această presupusă acțiune civilă, cine va fi pârâtul? Oricât am încerca să presupunem și să creăm versiuni în acest sens, este cert că acțiunea nu poate fi îndreptată împotriva celorlalți moștenitori care au acceptat partea de moștenire și cu atât mai mult nu se va putea formula o astfel de cerință împotriva statului care va intra în posesiunea succesiunii vacante. În aceste cazuri lipsește elementul litigios în sine și se pierde sensul acțiunii oblice, atâta timp cât nu se poate determina persoana împotriva căreia se va formula acțiunea civilă.

Să nu oitem însă prevederea legală, conform căreia creditorul, a cărui creanță este certă, lichidă și exigibilă, poate exercita, în numele debitorului său, *drepturile și acțiunile* acestuia în cazul în care debitorul, în dauna creditorului, refuză sau omite să le execute (alin.(1) art.599 CC RM), din care rezultă că creditorul, în afară de acțiunile debitorului, poate valorifica și drepturile acestuia. Această prevedere legală urmează să fie interpretată în sensul în care încapă în conceptul acțiunii civile ca atare, adică în măsura în care drepturile subiective ale debitorului se vor valorifica în raport cu terții (debitorii) și nu în aspect declarativ sau unilateral.

O altă dilemă referitor la acțiunea oblică în aspect procesual civil ține de măsura în care, prin esență, acțiunea oblică întrunește condițiile generale formulate pentru o acțiune civilă, interesând în mod special criteriul de existență și justificare a unui interes juridic, legitim, născut și actual, personal și direct [5] acestea reprezentând niște reguli ce vizează interesul material al celui care formulează acțiunea civilă. Reclamantul care a formulat acțiunea oblică dispune de un interes material irefutabil care întrunește, în linii generale, condițiile menționate, afară de caracterul direct al interesului, ținând cont de specificul subrogatoriu al acțiunii. S-ar părea că aceasta nu afectează esențial *obiectul* acțiunii civile, așa încât reclamantul oricum cere pentru altul. Însă, din punctul de vedere al *temeiului* acțiunii, datele problemei sunt diferite, pentru că creditorul nu va întemeia acțiunea pe raportul juridic material litigios la care a fost parte, ci pe un raport juridic străin sieși, mijlocit de debitorul său. Aceasta va afecta, în primul rând, latura probatorie a procedurii, întrucât îl pune în dificultate pe reclamant atât în ceea ce privește întemeierea acțiunii civile, dar, mai ales, în vederea prezentării probelor în proces. Cu atât mai mult, cu cât acest tip de acțiune are ca premisă și rea-credința debitorului care, dacă nu va fi atras obligatoriu în proces, ar putea să creeze probleme serioase sarcinii de probație a reclamantului (creditor). Această rea-credință este dedusă din conținutul legii; or, în cazul în care debitorul singur ia măsurile de protecție și conservare a patrimoniului propriu, nu se va pune problema implicării creditorului în acțiunea în justiție în interesul acestuia.

Din conținutul legii nu reiese obligativitatea atragerii în proces a debitorului, de aceea vom considera că aceasta este o opțiune a creditorului, deși nu vedem cum ar fi posibilă susținerea acțiunii fără implicarea și ajutorul debitorului – parte la raportul juridic material litigios.

Pe de altă parte, dacă debitorul va fi atras în proces în calitate de coreclamant, creditorul nu mai are nici un rost în acest proces și aceasta se poate întâmpla numai în cazurile în care debitorul va consimți să subscrie sub acțiunea formulată de reclamant. Implicarea lui în calitate de intervenient accesoriu ar fi nefirească, pentru că aceasta presupune un interes indirect, dar tocmai interesul lui este cel direct și atunci ar trebui să își schimbe rolul cu reclamantul, însă aceasta nu va mai fi o acțiune oblică.

De menționat este și riscul procesual pe care îl suportă reclamantul care cere pentru debitorul său, fiind obligat, conform regulii generale, să achite taxa de stat și alte cheltuieli de procedură aferente examinării cauzei. Acest risc se consumă în sens negativ și absolut pentru creditorul reclamant în cazul în care pierde cauza civilă. S-ar putea ca acest efect să fie previzibil pentru debitor și el să treacă sub tăcere această circumstanță pe care este sigur că propriul debitor are dreptul să i-o opună. Această situație nu presupune în mod obligatoriu rea-credință din partea debitorului, întrucât creditorul poate formula acțiunea și fără a se documenta suficient ori fără să discute în prealabil circumstanțele raportului obligațional dintre debitor și terțul îndatorat față de el. Riscul reclamantului se poate baza atât pe dreptul celui împotriva căruia a fost intentată acțiunea oblică de a opune creditorului toate excepțiile opozabile propriului creditor, cât și pe insuficiența de probe a reclamantului, rezultatul fiind același: suportarea tuturor cheltuielilor legate de examinarea cauzei în instanță. Dacă se va demonstra că debitorul în mod intenționat și lipsit de onestitate l-a expus pe creditor unui risc cert, acesta din urmă va fi îndreptățit să ceară despăgubiri pentru resursele utilizate, efortul și timpul pierdut.

În context, specificăm că achitarea taxei de stat de către reclamant constituie un risc în tot cazul, deoarece executarea obligației față de debitorul său din partea pârâtorului nu îl asigură pe creditor de valorificarea creanței proprii, el având doar o relativă siguranță de potență a debitorului în sensul întregului patrimoniu, fiind creditor chirografar, deci beneficiind de garanția universală de rând cu toți ceilalți creditori chirografari ai debitorului său.

Scutirea reclamantului de achitarea taxei de stat se va opera pentru toate situațiile în care criteriul de exonerare este material, adică derivă din esența și natura juridică a litigiului bazat pe raportul dintre debitor și debitorul lui, dar ar putea trezi semne de întrebare în cazul în care se va invoca scutire personală a reclamantului, acesta nefiind titularul dreptului material, ci persoana care îl subrogă. În principiu, calitatea de reclamant ar condiționa aplicarea regulilor generale, fără a se ține cont de dreptul și interesul material, dar aceasta ar putea fi o modalitate periculoasă de fraudare a justiției dacă debitorul, care nu întrunește condiția de scutire de taxă de stat, îl va utiliza pe creditorul care poate beneficia de această înlesnire în mod intenționat, conștient și deliberat pentru a-și satisface interesele în justiție, inclusiv cu acordul creditorului. Chiar dacă se va întâmpla acest lucru, instanța nu este în drept să respingă acțiunea civilă fără temei legal și subînțelegând această modalitate. Iar acesta este un motiv în plus pentru specificarea unor norme procesuale de reglementare a acțiunii oblice, dacă nu în mod distinct într-un compartiment aparte, barem în mod răzleț și fragmentar, acolo unde este cazul.

Aceste aspecte argumentează caracterul sceptic și vicios al acțiunii oblice și explică frecvența foarte mică, aproape inexistentă de adresare în instanță prin intermediul acțiunii oblice. Ipotetic, cerința creditorului față de debitorul propriului debitor ar putea fi formulată și în procedură simplificată (în ordonanță), însă acest lucru se exclude, ținându-se cont de natura litigioasă a acțiunii civile ca formă exclusivă a procedurii contencioase.

Considerăm că ar fi rațională examinarea în procedură simplificată a pretențiilor indirecte, întrucât aceasta presupune eficiență și rapiditate și lasă loc pentru eventualitatea examinării complexe în procedură contencioasă. Dacă s-ar admite această modalitate de examinare a pretențiilor subrogatorii, ar dispărea formalitatea și elementul contradictoriu, fapt salutabil în cazul creanțelor certe. Posibilitatea de neacceptare a ordonanței din partea debitorului față de care s-au înaintat cerințele în instanță și, în consecință, anularea acesteia este o garanție implicită a debitorului terț împotriva unei eventuale șicane din partea creditorului, dar și pentru debitorul propriu, în sensul în care acesta ar putea fi afectat de un anume exces în realizarea drepturilor sale prin intermediul creditorului.

În contextul celor menționate, propunem specificarea posibilității creditorului de a-și conserva creanțele inclusiv prin intermediul procedurii simplificate, în paralel cu acțiunea oblică și lăsând loc acesteia pentru ipoteza în care instanța nu va emite o ordonanță de executare a obligației de către debitorul debitorului sau pentru cazurile în care acesta se va opune ordonanței judecătorești.

Interesează în mod deosebit și efectul acțiunii oblice, care îl lipsește pe reclamant de o satisfacere a interesului material chiar și în ipoteza unui câștig de cauză, deoarece acesta nu va dispune de titlu executoriu, ci va crea doar premisele de valorificare a creanței în concurs cu ceilalți creditori (chirografari) ai debitorului care beneficiază de executare. Este o situație juridică unică, în care reclamantul cere pentru altul riscând să piardă și în cazul în care utilizează toate mijloacele legale și câștigă cauza civilă. Deși dispune de interes propriu, acesta nu este apărat direct în instanță, ceea ce dă peste cap clasicul duel dintre părțile legate prin raportul juridic material în care fiecare își promovează și își protejează propriul interes.

Acțiunea reconvențională se formulează de către partea cu poziție defensivă împotriva părții ofensive și este inevitabil să ne întrebăm în ce măsură o acțiune reconvențională poate lua forma acțiunii oblice. Or, eventualitatea în care pârâtul să fie creditorul unui creditor al reclamantului nu este imposibilă și atunci, pentru eficientizarea actului de justiție, ar putea fi admisă, prin absurd și ipotetic, această cerere din partea pârâtului. În încercarea de a răspunde la această întrebare trebuie să luăm în calcul în primul rând natura materială a acțiunii oblice, și anume: citându-l pe Matei Cantacuzino [6], invocăm că „exercițiul acestei acțiuni de către creditori e mai mult decât un act de conservare și totodată mai puțin decât o urmărire”. Prin aceasta avem în vedere lipsa unui titlu executoriu ca finalitate pentru acțiunea oblică, ceea ce pierde rațiunea îndreptării împotriva reclamantului, în semn de apărare a unei acțiuni reconvenționale care nu urmărește satisfacerea unui interes material direct și perceptibil din partea pârâtului, iar, conform cerințelor specificate la art.173 CPC RM, această acțiune trebuie să urmărească compensarea pretenției inițiale. Legiuitorul este mai riguros cu pârâtul, în sensul șanselor acestuia de a formula o acțiune oblică împotriva reclamantului, și prin exigența de conexiune a pretențiilor reconvenționale cu cele ale acțiunii de bază și fundamentarea lor pe același litigiu, lucru care nu este fezabil sub nici o formă în cazul unei acțiuni oblice, aceasta fiind subrogatorie și indirectă. Acestea fiind spuse, putem concluziona imposibilitatea implicită de înaintare a acțiunii oblice din partea pârâtului în procesul intentat la cererea reclamantului.

Este discutabil și caracterul exigibil al creanței ce aparține celui care are dreptul să înainteze o acțiune oblică, având un specific relativ care poate fi dedus din reglementarea conținută la alin.(3) art.599 CC RM, care prevede că creanța trebuie să fie lichidă și exigibilă cel târziu la momentul examinării. Cerința de lichiditate este indubitabilă, pe când cea de exigibilitate este neargumentată și irelevantă pentru momentul respectiv, ținând cont de scopul asigurator și preventiv al acțiunii oblice. Creanța ar trebui asigurată oricând de riscul de insolvabilitate a debitorului, nu doar la momentul în care aceasta este la scadență și urmează să fie executată de către debitor. Considerăm că această cerință de exigibilitate urmează să fie înaintată de rând cu celelalte (certitudine și lichiditate) în raport cu drepturile debitorului vizavi de terți, deoarece acestea urmează să fie realizate și valorificate în cazul satisfacerii acțiunii de către instanța de judecată, nu însă cele ale creditorului.

În cazul înaintării unei acțiuni oblice, prescripția extinctivă a drepturilor creditorului care îl subrogă pe debitor nu se întrerupe și nici nu se suspendă (așa cum rezultă din prevederile art.274-277 CC RM). Aceasta face inoperantă cerința de exigibilitate, deoarece hotărârea instanței de judecată, oricare ar fi aceasta, nu este aplicabilă față de creanța respectivă. Această cerință excesivă îl limitează pe creditor în posibilitatea apărării drepturilor sale, chiar și în varianta în care caracterul exigibil poate fi extins până la examinarea cauzei în instanță.

Posibilitatea formulării în instanță a unor pretenții care se încadrează în specificul acțiunii oblice de rând cu alte cerințe ale reclamantului sunt imposibile în condițiile în care toate acestea trebuie să fie bazate pe același temei juridic și să fie strâns legate între ele, așa încât conjugarea pretențiilor într-o singură cauză civilă trebuie să fie argumentată de un criteriu comun și să facă examinarea cauzei nu doar posibilă, dar și eficientă. Reclamantul cărui îi aparține acțiunea oblică nu este legat de pârât prin raportul material care a generat litigiul în instanță. Considerent din care nu pot fi concepute și alte categorii de pretenții pe care le-ar putea alinia acțiunii oblice. Astfel, acțiunea oblică nu poate fi încadrată într-o acțiune civilă complexă, constituind o parte a acesteia. Pe de altă parte, nu se exclude intentarea unor alte acțiuni civile între cei doi (creditorul – reclamant și terțul debitor – pârât) pe cauze civile care nu sunt legate de acest raport mediat dintre ei.

Titlul executoriu pentru executarea silită a obligațiilor se va elibera creditorului la cerere de către prima instanță, după rămânerea definitivă a hotărârii, în conformitate cu prevederile art.12 din Codul de executare al Republicii Moldova (CE). Același act normativ specifică la alin.(2) art.43 că *creditor* este persoana fizică sau juridică în al cărei interes a fost emis documentul executoriu. Prin urmare, dacă hotărârea instanței va fi de satisfacere a acțiunii oblice, titlul executoriu se va elibera nu reclamantului în proces, ci debitorului în interesul cărui a acționat acesta. Acum rămâne ca debitorul să fie motivat să intervină la această etapă, pentru că eliberarea documentului executoriu se face la cererea creditorului (parte a raportului de executare) și doar în unele situații specifice din oficiu. Potrivit alin.(5) art.44 CE RM, creditorul este obligat să acorde executorului judecătoresc sprijin efectiv pentru aducerea la îndeplinire a executării silită, punându-i la dispoziție și mijloacele necesare în acest scop. Lipsa unui interes din partea debitorului ar putea însemna un efort zadarnic al creditorului și acest comportament din partea debitorului care a omis să își exercite personal drepturile sale

în raport cu debitorul(ii) este previzibil. Tocmai de aceea, considerăm că ar fi necesară implicarea creditorului și în procesul de executare. Pe de altă parte, din esența acțiunii oblice satisfăcute rezultă deja o împlinire a creditorului prin faptul că debitorul nu va mai putea invoca insolvența și va fi obligat să execute întocmai cele asumate, dar s-ar putea ca patrimoniul lui să fie insuficient pentru onorarea obligațiilor față de toți creditorii chirografari, și atunci această finalitate de executare interesează în mod cert pe creditor.

Debitorul ar putea invoca și lipsa unor mijloace financiare pentru achitarea serviciilor executorului judecătoresc pe care este obligat să le suporte la solicitarea documentului executoriu, dacă din prevederile legale această obligație va fi pusă pe seama sa. Este un argument în plus de acceptare a creditorului în procedura executării, așa încât acesta să-l subroge în continuare pe debitor până la valorificarea creanței(lor) în întregime.

Prejudiciul pe care îl cauzează debitorul creditorului care a exercitat dreptul de a se adresa în instanță cu o acțiune oblică este exprimat prin acele acțiuni efective pe care le întreprinde acesta și obligațiile (de natură materială, inclusiv) pe care și le asumă în numele și în interesul debitorului. De aceea, acesta va putea invoca și repararea acestui prejudiciu, fiind obligat să demonstreze că debitorul nu a întreprins nici o măsură pentru a-și valorifica personal și direct drepturile sale în raport cu propriii debitori. Reglementările referitoare la acțiunea oblică nu fac nici o referință în acest sens, fapt care lasă loc de interpretare a normelor generale referitoare la cauzarea de prejudicii.

Pentru admiterea în instanță a unei acțiuni oblice, nu se impun cerințe referitoare la proporția creanțelor rezultate din cele două raporturi care se mediază de către creditor, adică nu este impusă o limită a cuantumului valoric al pretențiilor pe care este îndreptățit creditorul să le pretindă de la debitor în corespundere și în dependență de creanța debitorului față de debitorul propriu. Astfel, nu este necesar ca creanța creditorului să fie mai mare și nici mai mică față de drepturile pe care le exercită în numele debitorului. Dacă admitem creanțe vădit mai mari ale debitorului, aceasta nu împiedică examinarea cauzei în instanță, deoarece, așa sau altfel, toate bunurile obținute în baza acțiunii oblice intră în patrimoniul debitorului și beneficiază tuturor creditorilor acestuia (art.601 CC RM).

Sunt situații în care o acțiune în aparență indirectă să nu constituie acțiune oblică, ci acțiune civilă clasică, dacă legea civilă prevede posibilitatea de adresare în instanță cu pretenții directe față de cel vizat, cum ar fi, de exemplu, cazul tragerii la răspundere a reprezentantului care a acționat fără împuterniciri (art.250 CC RM). Aceste situații vor avea finalitatea oricărei acțiuni civile care, satisfăcute fiind, îl îndreptățesc pe cel care a formulat acțiunea să beneficieze direct de prestația celui obligat în ultimă instanță.

Cu titlu de concluzie pentru această investigație, invocăm propunerea generală de specificare a unor norme distincte sau implicite în legislația procesual civilă a Republicii Moldova, prin care să se reglementeze modalitatea concretă de sesizare a instanțelor de judecată, cu acțiuni oblice în cadrul compartimentului referitor la procedura contencioasă și în modul corespunzător propunerilor menționate anterior, introducerea unor completări în legislație referitoare la executarea hotărârilor judecătorești în cauzele examinate în baza acțiunii oblice.

Neutilizarea în practică a acestui instrument legal din partea creditorilor se motivează nu doar de riscurile materiale pe care și le asumă aceștia prin acționarea în justiție subrogându-i pe debitori, dar, mai ales, pe riscurile procesuale. Reglementările superficiale aplicabile acțiunii oblice și, în aspect procesual, lipsa acestora, fac din această formă de protecție a creanțelor un compartiment inaccesibil și misterios, care ar câștiga enorm în cazul introducerii unor reguli mai relaxate și mai permissive pentru cei implicați, dar și unele avantaje pentru cel care exercită acțiunea oblică în raport cu alți creditori chirografari.

Referințe:

1. Grușcă I. Dicționar de drept procesual civil. - Chișinău, 2003, p.10.
2. Триушников М.К. Гражданский процесс. - Москва, 2003, с.220.
3. Bloșenco A. Drept civil. Partea Specială. - Chișinău, 2003, p.274; Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Drept civil. Contracte speciale. - Chișinău, 2005. p.634.
4. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Vol.II. - Chișinău, 2006, p.123.
5. Dorfman I. Drept procesual civil. Partea Generală. - Chișinău, 2003, p.76.
6. Cantacuzino M. Elementele dreptului civil. - București, 1921.

Prezentat la 24.02.2011

DREPTUL LA VIAȚA PRIVATĂ ȘI DE FAMILIE ÎN ACTELE NORMATIVE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

Violeta GHERASIMENCO

Catedra Științe Administrative

The State respects and takes care of intimate, private and familiar life of people. The family and the peace in a house are the most precious values for a woman or man. For all they need the support and the protection of all the people who are around them, namely of the members of the family. With such „ingredients” they succeed in making and a relationship which offers them stability, esteem and recognition, and last but not least, protection. The family must be the source of joy and relaxation, nor a military conflict zone, because of the simplest motif: the society can't interfere in the private life of family life. Privacy is a fundamental human right that underpins human dignity and other values such as freedom of association and freedom of speech. It has become one of the most important human rights of the modern age, being recognized around the world in various regions and cultures. It is protected in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and in many other international and regional human rights treaties.

Violența în familie este una dintre cele mai frecvente forme de violență întâlnite în țara noastră, dar și una dintre cele mai îngrijorătoare, pentru că este puțin vizibilă, având loc în cadrul relațiilor de familie, care sunt protejate împotriva ingerințelor din exterior.

Abordarea problemei privind violența în familie este actuală pentru societatea de azi, iar lupta cu acest flagel adesea poate fi calificată drept amestec în viața personală. Totodată, actele de violență constituie o încălcare a drepturilor omului, iar cele din urmă își găsesc reglementare atât în actele internaționale, cât și în cele naționale. În același timp, urmează să remarcăm că prevederile Constituției, adică prevederile naționale, sunt interpretate în lumina actelor internaționale privitoare la drepturile omului la care Republica Moldova este parte.

Articolul 16 (3) al Declarației Universale a Drepturilor Omului din 10.12.1948 proclamă: „Familia este elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului” [1].

De cele mai multe ori, un obstacol în calea depistării la timp a cazurilor de violență în familie îl reprezintă reticența statului și a organelor sale de a interveni într-o sferă considerată încă privată.

În acest sens, noțiunea „drept la viața privată și viața de familie” a fost extinsă într-o manieră progresivă în societatea modernă, care alocă un tribut important asigurării unui echilibru între interesele personale ale indivizilor și cele colective ale societății [2].

Familia e cea partinică a societății la a cărei temelie ar trebui să se afle dragostea, înțelegerea și bunăvoința, dar în unele momente toate aceste calități omenești se spulberă și dispar de parcă n-ar fi existat. Ea este celula de bază a societății, spațiul celor mai profunde relații afective, refugiu din partea adversităților și, totodată, familia este și cel mai activ centru de agresivitate, poate și pentru faptul că, în familie, fiecare își poate dezvălui adevărata față a personalității sale [3]. Altfel spus, relațiile de familie ascund un paradox, în care violența de familie constituie un secret de grup foarte păzit, în scopul păstrării unei imagini bune a acestei instituții. Astfel, acest tip de violență rămâne a fi deseori un subiect tabu, iar societatea închide ochii la acest fenomen, pornind de la părerea eronată despre ceea ce trebuie să fie considerat viață intimă, particulară a oamenilor. Reieșind din acestea, violența în familie nu este o întâmplare, nu este o manifestare separată, de comportament al unui individ violent și nici un simplu obicei învechit. Violența în familie, ca orice alt tip de violență, constituie lezarea drepturilor și libertăților omului, printre care putem enumera și dreptul la libertate de violență.

Dreptul intern al familiei trebuie să permită tuturor părților în cauză „să aibă o viață de familie normală” [4], iar viața privată fiind acel cerc intim, unde fiecare poate să-și ducă viața personală după plac îndepărtând lumea exterioară de acest cerc [5]. De aici putem concluziona că, în cazul violenței în familie, nimeni nu este în stare să acorde protecție victimei violenței, deoarece aceasta este o formă de manifestare privată și această trăsură „privată” a fost și este cauza neintervenționalismului celor din afară. Prea des rezerva și respectul

pentru viața privată a altuia este folosită ca scuză pentru a sta deoparte, pentru a nu întinde o mână celui care suferă.

În realitate, în familie violența are un caracter mai pronunțat, fiind considerat drept un domeniu particular al vieții omenesti. Caracterul privat al familiei determină, pe de o parte, reținerea din partea celor agresati să ceară ajutor din afară și, pe de altă parte, stânjeneala celor din exterior de a interveni [6]. Și anume aici statul are datoria, atât în situațiile publice, cât și în cele private, să asigure și să-și protejeze cetățenii contra violării valorilor fundamentale [7]. Totodată, în acest sens, art.28 al Constituției Republicii Moldova stabilește: statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată [8].

Respectarea vieții private protejează, în unele cazuri, o sferă de relații personale care depășesc „cercul intim” datorită semnificației conceptului de viață privată.

În ceea ce privește această problemă în România, după 1989, încă se oscila între „păstrarea intimității familiei și promovarea violenței domestice în vederea respectării drepturilor omului” [9]. Militanții din mișcarea femeilor agresate din Statele Unite (acestea au inițiat în 1980 un Proiect de Intervenție în cazul Abuzurilor Domestice cu sediul la Duluth, Minnesota) au demonstrat că statul are obligația de a interveni în relațiile personale, pentru a le proteja de partenerii abuzivi și în scopul obținerii drepturilor lor [10].

Deși pentru țara noastră dreptul la respectarea vieții private este relativ nou, iar pentru alte state nu, totuși lipsește o definiție legală pentru a explica conceptul de „viață privată”, care are un conținut complex, variabil de la o epocă la alta, de la o țară la alta.

Privacy și conceptul de *privacy* sunt termeni de uz comun. Adoptarea unui act normativ special în materie a contribuit la crearea unei culturi în domeniul *privacy*, care, cu puțin mai mult de un deceniu în urmă, nu avea dimensiunile actuale. Noțiunea de *privacy* constituie un concept și, prin urmare, un drept, susceptibil de evoluție: este vorba despre o noțiune neuniformă care a reprezentat și reprezintă nevoi resimțite în istorie și colectivitate. Contrastul dintre ceea ce este public și ceea ce este privat nu a fost perceput în toate epocile. Sectorul privat este înțeles ca loc de reculegere, de odihnă, în care fiecare își poate abandona armele sale de apărare, la loc sigur față de ingerințele externe, care sunt însă specifice spațiului public. Spațiul privat este considerat drept ceea ce avem mai de preț și care aparține în exclusivitate numai nouă.

În Grecia antică, conceptul de viață privată a avut o conotație antisocială, deoarece sfera privată corespundea dimensiunii domestice, iar sfera publică – dimensiunii politice. În societatea romană, viața publică era subordonată voinței clasei politice, iar viața privată era influențată de preocuparea față de opiniile celorlalți.

În epoca feudală viața privată se desfășura în cadrul familiei. Era vorba de o realitate non-individuală, dar convivială, bazată pe încredere reciprocă. În cadrul procesului de feudalizare, spațiul public se restrângea puternic, lăsând un spațiu amplu puterii private. Dezintegrarea treptată a puterii publice a conferit mai multă forță entităților individuale private, transformându-le în mici state suverane ce au dobândit drepturi de putere politică, cu caracter public specific. Cel mai important simbol de răspândire a sentimentului de *privacy* a devenit împrejmuirea, gardul. Semn de mare valoare juridică, împrejmuirea înconjura locul în care oamenii se retrăgeau la adăpost pentru a dormi și unde păstrau ceea ce aveau mai de preț. Viața privată s-a aflat apoi la baza sentimentelor de prietenie, a folosirii schimbului de servicii și a transmiterii dreptului de a comanda, considerat legitim numai dacă era sprijinit de atitudini reciproce de devotament, în confruntarea dintre protejat și celălalt.

Perioada renascentistă a marcat declanșarea acelei mișcări care va culmina cu Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, considerată un punct de plecare în evoluția drepturilor individului. Secolul al XIX-lea a fost, în special în Statele Unite, „epoca de aur” pentru consacrarea dreptului la *privacy*. Potrivit tradiției, dreptul la *privacy* a luat ființă în Statele Unite: un avocat din Boston, Samuel Warren, sătul să mai citească prin ziare despre isprăvile mondene ale soției și relațiile fiicei sale, a scris în 1890, în colaborare cu prietenul său Louis Brandeis, profesor la Universitatea Harvard, un eseu intitulat „Dreptul la viață privată” (The Right to Privacy), care a deschis calea recunoașterii unui drept ce a trecut dincolo de problemele personale, apropiindu-se, prin abordare, de secolul nostru [11].

Din perspectivă internațională, dreptul la respectarea vieții private și a vieții de familie este protejat de Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.12: nimeni nu poate fi supus unui amestec arbitrar în viața personală și de familie [12]. Semnificația acestor termeni nu este destul de explicită în art.8 alin.(1) al Convenției Europene pentru Drepturile Omului, iar Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a evitat într-o oarecare măsură să definească reguli precise cu privire la interpretarea lor. Pentru judecătorii de la Strasburg

viața privată este un concept vast care nu are o definiție exhaustivă, este mai larg decât cel al dreptului la intimitate (*privacy*) și se referă la o sferă în cadrul căreia orice persoană poate liber să-și dezvolte personalitatea și să se destindă [13]. Viața privată include dreptul la identitate – dreptul de a nu se dezvălui, fără temei sau fără consimțământul expres al persoanei, numele adevărat, adresa, vârsta, situația familială, modul de întrebuințare a timpului liber, elementele patrimoniului său, obiceiurile cotidiene etc. De asemenea, sunt garantate intimitatea conjugală, secretul cu privire la sănătate, viața sentimentală etc. Prin lege sunt stabilite limitele exercitării dreptului la protecția vieții private.

În 1992, Curtea a declarat că nu trebuie de restrâns și de limitat viața privată la un cerc intim, unde fiecare poate să-și ducă viața personală și de a îndepărta lumea exterioară de acest cerc. Respectarea acestui drept trebuie să cuprindă, într-o anumită măsură, dreptul pentru individ de a stabili și dezvolta relații cu semenii săi. Totuși, își pierde caracterul său privat, atunci când conținutul vizează interesul public. Ea amintește în mod constant statelor membre ale Consiliului Europei faptul că, în virtutea dispozițiilor Convenției Europene pentru Drepturile Omului, acestora le revine obligația de a adopta legi și de a le aplica efectiv, pentru a respecta drepturile prevăzute de Convenție, inclusiv adoptând „măsuri care vizează respectarea vieții private până la relațiile particulare dintre indivizi”. Statul poate să-și asume o obligație pozitivă de protecție a persoanelor contra atingerilor aduse integrității fizice și morale a persoanei. În urma aprecierii unor cazuri destul de dificile, Curtea s-a expus asupra acestei dileme și a enumerat relațiile constitutive ale vieții private și cele care nu fac parte din viața privată:

- ✓ relații între părinții adoptivi și copiii pe care i-au crescut;
- ✓ relații între părțile care nu sunt încă căsătorite;
- ✓ relații între homosexuali și partenerii lor cu sau fără copii [14].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966 stipulează în art.17 alin.(1) că: nimeni nu va fi supus unor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa [15].

Conceptul de *viață de familie* a evoluat în mod constant începând cu redactarea Convenției Europene pentru Drepturile Omului sub influența schimbărilor juridice și sociale. Astfel încât formularea de la art.8 al Convenției plasează familia în centrul sferei private unde se presupune că ea se exercită liber, sub tutela ingerințelor statului. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului decide existența unei vieți de familie bazate pe legăturile personale între părți. Dar care sunt relațiile ce fac parte dintr-o viață de familie? Dat fiind faptul că noțiunea de familie este obiect de cercetare al mai multor științe, amintim doar două din ele: sociologic și juridic, care în mod obișnuit se suprapun.

Potrivit Constituției Republicii Moldova, art.48: familia constituie elementul natural și fundamental al societății, fiind întemeiată pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor [16].

Pentru a interveni și preveni eficient comportamentele violente, trebuie să identificăm, să cunoaștem și să înțelegem ce sunt acestea, cum se manifestă, ce efecte au asupra celor implicați. De asemenea, este important să reținem că violența domestică este diferită de alte tipuri de violențe, pentru că se produce într-un spațiu închis, cu acordul tacit al tuturor, prin neintervenție sau prin intervenție ineficientă. De aceea, ne propunem să clarificăm conceptele și să facem o trecere în revistă a clasificărilor, teoriilor, prejudecăților, precum și alte interpretări necesare.

În Recomandarea R (85) 4 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, referitor la violența intrafamilială, în memorandumul explicativ sunt interpretați mai mulți termeni, printre care și *familia* = cuplu căsătorit sau necăsătorit, descendenții acestora, ascendenții lor, descendenții sau colateralii celorlalți și orice copil, atât timp cât ei trăiesc împreună sau continuă să aibă relații rezultând din coabitare [17].

Noțiunea de cămin familial include orice formă de coabitare, implicit instituția concubinajului, partenerii concubini sau rudele lor putând fi antrenate în diferite acte de violență, care se includ în sfera largă a violenței în familie.

În sens juridic, familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații ce izvorăsc din căsătorie, rudenie, adopție, precum și din alte raporturi asimilate raporturilor de familie [18]. Din această definiție încercăm să determinăm categoriile de relații care se bucură de protecția automată a Articolului 8 al Convenției.

Familia fondată prin căsătorie:

- relațiile de căsătorie, dacă acestea sunt legale și nefictive (căsătoriile care nu sunt permanente sau care sunt pur formale, precum și căsătoriile albe riscă să fie plasate în afara sferei de acțiune a Articolului 8 al Convenției);
- relațiile dintre părinții căsătoriți și copiii lor, prin simplul fapt al nașterii lor;
- relațiile dintre părinții necăsătoriți și copiii lor care trăiesc împreună, deoarece relațiile în cauză nu diferă în practică de o viață familială formată prin căsătorie;
- relațiile dintre părinții căsătoriți și copiii lor care nu mai trăiesc împreună – în urma unui divorț,... – pot, în pofida oricărui fapt, să fie protejate de articolul sus-numit;
- *de facto*, și relațiile dintre părinți și copil (legitim sau natural) în lipsa coabitării sau căsătoriei;
- relațiile dintre părinții necăsătoriți și copilul lor, în cazul în care copilul a fost încredințat unui serviciu de adopție fără consimțământul unuia dintre parteneri (luând în considerație natura relațiilor dintre părinții copilului – au coabitat, au planificat sarcina și au avut intenția de a se căsători, chiar dacă ei s-au întâlnit doar o singură dată);
- relațiile dintre persoanele care au o legătură de sânge sau legătură genetică*, dacă există suficiente dovezi care atestă și legături personale strânse;

alte relații care constituie o viață de familie:

- dintre copii și bunicii lor, aceștia din urmă jucând „un rol considerabil”; frații și surorile, ca copii și ca adulți;
- dintre un unchi sau o mătușă și nepotul sau nepoata sa, dacă sunt dovezi detaliate referitoare la legături personale strânse;
- dintre părinți și copiii adulterini, mai ales în cazul când paternitatea lor a fost recunoscută și când părțile se bucură de relații personale strânse;
- dintre părinții adoptivi și copiii lor.

Dacă privim familia nu ca un fenomen juridic, ci ca pe unul sociologic, observăm că, în pofida neînregistrării căsătoriei la oficiul de stare civilă, uniunea liberă are dreptul de a stabili între părinți și copii o familie care nu este numai o simplă familie de fapt, ci chiar una de filiație legal stabilită.

Mai mult de un deceniu în urmă, la Uppsala s-a desfășurat un congres de dreptul familiei cu genericul „Uniunea de fapt”, care identifica o nouă instituție de drept și care reglementa raporturile dintre două persoane de sex opus care conviețuiesc împreună, alături de cea a căsătoriei. Altfel spus, între două persoane care trăiesc în concubinaj și au împreună copii apar o serie de raporturi juridice care periclitează această relație.

În urma unor analize statistice efectuate s-a ajuns la concluzia: în nici unul dintre continente concubinajul nu atinge cotele la care se ridică instituția căsătoriei, iar, în final, multe concubinaje se transformă în căsătorii [21].

Dacă e să ne referim la reglementarea raporturilor familiale de către legislația familială, atunci pot fi identificate unele particularități ale lor care nu le întâlnim la alte categorii sociale:

a) apar din fapte juridice deosebite, cum ar fi: căsătoria (în urma încheierii căsătoriei), rudenia (frați și surori, bunici și nepoți), maternitatea și paternitatea (părinți și copii care apar în rezultatul nașterii copiilor), adopția, tutela, curatela și plasamentul familial al copiilor lipsiți de grija părintească (asimilate cu raporturile dintre părinți și copii);

b) apar între persoane apropiate, cercul lor fiind restrâns: soți, părinți și copii, adoptați și adoptatori, frați, surori, bunici, nepoți [22].

Prin urmare, din prevederile Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie (art.3) deducem două categorii de relații de familie:

* Relațiile dintre un transsexual convertit din sex feminin în sex masculin și copilul său născut prin inseminare artificială de la un donator („IAD”) echivala cu o viață de familie. Această concluzie a fost fondată pe faptul că relația era conform tuturor celorlalte puncte asemănătoare celor din familiile tradiționale și, în al doilea rând, datorită faptului că transsexualul a participat la procesul IAD în calitate de tată al copilului; relațiile între doi indivizi de același sex (între două femei) și copilul adus pe lume de una dintre acestea în urma unei IAD. Această situație a dat apreciere juridică din partea judecătorilor de la Strasbourg drept o revendicare pe planul vieții private și nu a vieții de familie [19]. Dacă în domeniul legislativ s-au făcut pași timizi în direcția corectării modului în care este perceput „locul” celor două sexe în spațiul public și în cel privat, nu același lucru se poate spune și despre mentalitățile și prejudecățile prezente în societate.

În acest sens, legislația națională prevede că familia este formată dintre un bărbat și o femeie... [20], deci această relație n-o putem atribui relațiilor de familie, cel puțin pentru țara noastră.

a) în condiția conlocuirii – persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, alte persoane întreținute de acestea;

b) în condiția locuirii separate – persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreținerea acestora [23].

Deci, în relațiile de familie pot fi încadrați nu doar membrii familiei imediate a unor soți, care au o căsătorie înregistrată civil, ci și cei care locuiesc împreună. Odată ce s-au stabilit, legăturile de rudenie nu iau sfârșit odată cu divorțul sau dacă părțile decid să nu mai trăiască împreună.

A doua parte a Articolului 8 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale din 04.11.1950 stabilește: nu este admis amestecul unei autorități publice în executarea dreptului la respectarea vieții private și de familie decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora [24].

De asemenea, în Recomandarea generală nr.19 din 29 ianuarie 1992, comitetul amintește faptul că, „în virtutea normelor de drept internațional în general și a tratatelor privind drepturile omului, statele pot fi în egală măsură responsabile de actele din sfera privată dacă nu depun toate eforturile pentru prevenirea încălcării drepturilor sau pentru cercetarea, pedepsirea și eliminarea actelor de violență”. Astfel, Comitetul recomandă „ca statele membre să ia măsurile necesare și eficiente pentru eliminarea oricărei forme de violență generată de sex, fie că este vorba de un act comis în spațiul public ori în cel privat” [25].

Cu toate că au fost elaborate un șir de acte internaționale (la unele dintre ele aderând și Republica Moldova) și adoptat un cadru legal național în sfera protecției dreptului omului, în general, și a dreptului la viața privată și de familie, în particular, acestea ar trebui să fie respectate, ceea ce înseamnă să te opui, să fii în stare să realizezi un baraj violenței în familie, implantat cât mai adânc în viața de zi cu zi.

Referințe:

1. Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale. - Chișinău: Epigraf, 2005, p.11.
2. Violența în familie în România: legislația și sistemul judiciar, USAID, 2007, p.5.
3. Păunescu C. Agresivitatea și condiția umană. - București, 1994, p.90.
4. Ghid privind punerea în aplicare a Articolului 8 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. - Chișinău, 2003, p.52.
5. Săbău L. // Revista de drept penal (București), anul IX, 2002, nr.2, p.56.
6. Iluț P. Sociopsihologia și antropologia familiei. - Iași: Polirom, 2005, p.158.
7. Neamțu G. Tratat de Asistență socială. - Iași: Polirom, 2003, p.684.
8. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare la 27 august 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1, art.28.
9. Popescu M. Violența domestică: tendințe în politicile sociale: Teză de doctorat. - Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, 2000, p.401.
10. Shepard M., Pence E. Coordonarea reacțiilor comunitare față de violența domestică / Traducere de B.Uilecan. - Chișinău: Tehnica - Info, p.5.
11. Gianmarco Cifaldi, Sinescu C. Dreptul la viața privată. - București, 2009.
12. Articolul 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. - În: M.Niciu, V.Marcu, N.Diaconu. Culegere de drept internațional public. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1997, p.5.
13. Ghid privind punerea în aplicare a Articolului 8 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. - Chișinău, 2003, p.10-11.
14. Ibidem, p.9, 11.
15. Pactul a fost adoptat de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 la New York. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, conform art.49, pentru toate dispozițiile, cu excepția celor de la art.41, și pentru dispozițiile de la art.41. Ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990.
16. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare la 27 august 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1, alin.(1), (2) art.48.
17. www.aitc.ro/violenta-domestica-definiții-clasificări-teorii-interpretări
18. Filipescu I. Tratat de dreptul familiei. - București: ALL, 1996, p.2.
19. Ghid privind punerea în aplicare a Articolului 8 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. - Chișinău, 2003, p.16-19.

20. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare la 27 august 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1 alin.(2) art.48.
21. Boroș A. Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială. - București, 1998, p.10.
22. Cebotari V. Dreptul familiei. - Chișinău, 2004, p.13, 47.
23. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr.45 din 01.03.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.55-56, în vigoare de la 18.09.2008, alin.(2) art.3.
24. Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale. - Chișinău: Epigraf, 2005, p.141.
25. www.coe.ro/.../Manual%20PENTRU%20UYUL%PARLAMENTARILOR.doc

Prezentat la 18.04.2011

ASIGURAREA SECURITĂȚII DEMOCRATICE: ACTIVITATE PRIMORDIALĂ A CONSILIULUI EUROPEI

Elena DOLGHII, Valentina TEOSA

Catedra Relații Internaționale

In this study there is analyzed the concept of the democratic security as main activity of the Council of Europe. The Council's response to the problems, challenges and opportunities that it recognizes represents sixty years of accumulated wisdom supported by the democratic actions and ideals of forty-seven member states. It is a democratic discourse that can be condensed into five main principles: the primacy of parliaments, representation, transparency and accountability, local democracy and subsidiary, participation and civic society. The acquits of the Council of Europe in the field of democracy provides both a stock take of what the Council thinks in this area and an analysis of the problems and opportunities that face the European democracy.

Din 1990, ca urmare a aderării mai multor state centrale și est-europene, Consiliul Europei a cunoscut modificări profunde în structura, compoziția și obiectivele sale. Provocările principale ale aditerii noilor membri din spațiul postcomunist constau în posibilitățile și riscurile integrării acestor state în comunitatea democrațiilor occidentale, precum și în timpul ce necesită a le fi acordat în vederea realizării transformărilor democratice [1].

Cele două Summit-uri ale Consiliului Europei (Viena, 1993 și Strasbourg, 1997) au consolidat dimensiunea politică a Consiliului Europei prin dezvoltarea de noi competențe cu privire la protecția minorităților naționale, a securității democratice și a stabilității politice și la monitorizarea obligațiilor și angajamentelor statelor membre. În ultimele decenii, Consiliul Europei și-a confirmat expertiza în domeniul elaborării de norme juridice și al monitorizării aplicării lor, precum și în ce privește edificarea instituțiilor democratice.

Conceptul de securitate democratică lansat pentru prima dată în terminologia internațională de Summit-ul de la Viena (1993) se înscrie pe traiectoria contribuțiilor teoretice și politice de marcă ale Consiliului Europei. Astfel, organizația a fost angajată să contribuie la formarea pe continentul european a unui vast spațiu de securitate democratică. Acest nou laitmotiv al Consiliului Europei – securitatea democratică – a identificat guvernarea democratică drept condiție preliminară pentru securitatea populației din societățile postcomuniste din Europa de Est [2].

Schimbările survenite în mediul internațional în anii '90 au încurajat implicarea organizației în domenii de securitate netradiționale pentru Consiliul Europei. Însuși conceptul de securitate democratică reflectă ideea că fără democrație nu poate fi vorba de securitate; prin urmare, democrația și securitatea, prin definiție, sunt interdependente, indisolubile. Precum am menționat anterior, acest mesaj a fost inspirat de situația acceptării statelor postcomuniste în calitate de membri ai Organizației.

Securitatea democratică este un complement necesar al securității militare și este o condiție indispensabilă pentru existența stabilității și păcii pe continentul european. În Europa secolului XXI a devenit din ce în ce mai evident că securitatea comună nu este reductibilă doar la componența sa militară, cu garanțiile sale de apărare și mecanismele sale de menținere sau restabilire a păcii, ci și la componența sa economică, vizând adesea disparitățile excesive și angajarea pe calea colaborării și integrării. Ea comportă, de asemenea, o dimensiune politică – aceea a securității democratice – constând în faptul că toate statele membre se angajează, atât în ordinea lor internă, cât și în relațiile lor internaționale, să pună în aplicare principiile democrației pluraliste, primatul dreptului, respectării drepturilor omului și ale națiunii.

Acest angajament este expresia concretă a viziunii umaniste asupra dezvoltării societăților statelor membre, proprie Consiliului Europei. El este generator de încredere reciprocă și de stabilitate și favorizează transformările democratice, respectarea drepturilor omului, inclusiv ale minorităților, și se opune derivelor autoritare. Anume acest angajament introduce o previzibilitate în raporturile internaționale și reprezintă condiția însăși a unei cooperări transfrontaliere intense și profitabile tuturor participanților.

Una dintre condițiile aderării la Consiliul Europei prevede o condiție fundamentală enunțată în Articolul 3 al Statutului. Conform prevederilor acestuia, „fiecare membru al Consiliului Europei trebuie să accepte prin-

cipiile statului de drept și principiul, în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului.” Acest articol rezumă crezul și însăși rațiunea existenței Organizației: respectarea de către statele membre ale Consiliului Europei a principiului supremației legii și a drepturilor omului. Atare prescripție era iminentă în anul 1949, ca omenirea să tragă învățămintele de rigoare din totalitarism și din ororile celui de-al doilea război mondial, iar astăzi marchează triumful democrației parlamentare. Referitor la extinderea Consiliului Europei după căderea zidului Berlinului, statele Europei Centrale și Orientale au fost obligate să satisfacă aceleași exigențe pentru a fi admise. Consiliul Europei este intransigent în această privință: nici acțiunile de combatere a terorismului nu pot scuti statele de respectarea valorilor enunțate mai sus. După evenimentele din 11 septembrie 2001, Organizația a insistat ca drepturile omului să nu fie realmente sacrificate în favoarea luptei împotriva terorismului, chiar dacă terorismul urmărește exact destabilizarea democrațiilor și pune sub semnul întrebării valorile pe care ele se bazează [3].

În timpul celui de-al doilea Summit, desfășurat la Strasbourg în octombrie 1997, șefii de state și guverne au adoptat un plan de acțiune pentru a consolida forța decizională a Consiliului Europei, axat pe patru direcții: democrație și drepturile omului; coeziune socială; securitatea cetățenilor; valorile democratice și diversitatea culturală. Actualul mandat politic al Consiliului Europei a fost definit la cel de-al treilea Summit al șefilor de state și de guverne de la Varșovia în 2005.

Conceptul securității democratice și-a găsit o expresie fecundă în cadrul Pactului de Stabilitate propus de Uniunea Europeană statelor Europei Centrale și de Est, la care Consiliul Europei și-a dat deplinul său concurs [4]. Consiliul Europei a fost fondat în 1949 cu scopul de a promova dezvoltarea unor principii democratice comune în Europa. Spre deosebire de activitatea altor organizații interguvernamentale din sectorul de securitate, reformele realizate în domeniu de această Organizație se referă în exclusivitate la aspectele guvernării (governance). În particular, reformele în domeniul sectorului de securitate se axează pe protecția drepturilor omului și pe edificarea statului de drept.

Două concepte fundamentale promovate de Uniunea Europeană sunt: cel al „securității democratice” (potrivit căruia dezvoltarea democrației – la nivel național și internațional – exclude războiul dintre statele care o adoptă ca sistem de organizare) și cel al „securității prin dezvoltare” (potrivit căruia stabilitatea și securitatea statelor crește direct proporțional cu creșterea nivelului lor de dezvoltare economică). Ambele concepte se înscriu în doctrina priorității acordate „soft security”, se bazează pe efortul identificării „solidarității de interese” și sunt propulsate prin „strategia proiectelor comune”. La acestea se adaugă principiul potrivit căruia consolidarea securității trebuie operată exclusiv în condițiile respectului pentru drepturile omului, iar nu pe seama limitării libertăților civile.

Comparând cele două abordări, identificăm diferențe în viziunile de securitate europeană și americană. Concepția americană este determinată de dimensiunea sa universalistă, fiind preponderent geopolitică („securizare prin intervenție” – eventual, în parteneriat). Definierea europeană a securității este puternic influențată de statutul de putere regională al Uniunii Europene și de puternicul său caracter social. Ca atare, conceptele europene de securitate sunt mai largi (școala de la Copenhaga), incluzând dimensiunea socială („securizare prin integrare”). O altă mare diferență între viziunea de securitate americană și cea europeană se referă la ritmul de securizare a unei zone: în timp ce strategia anglo-americană este dinamică, ofensivă, adesea cu un conținut revoluționar, bazată pe formula succesiunii „intervenție + securizare militară + democratizare + parteneriat post-conflict”, concepția europeană este gradualistă, prudentă, sintetizată în formula succesiunii „parteneriat profilactic + democratizare + integrare + securizare civilă”.

Prin urmare, securitatea democratică reprezintă un concept integrator care pune în evidență relația dintre necesitatea de a crea un spațiu european și imperativul consolidării ansamblului de valori al întregului proces de unificare a Europei, bazat pe drepturile omului, statul de drept și pluralismul politic. În practică, aceasta presupune realizarea a două condiții:

- asigurarea securității democratice în toată Europa trebuie să constituie obiectivul esențial al activității, de care depinde eficiența acesteia;
- securitatea democratică e în conexiune directă cu stabilitatea pe continent; or, afirmarea uneia contribuie la consolidarea celeilalte.

Construirea unei Europe a democrației, păcii și unității presupune că rezultatul eforturilor și acțiunilor desfășurate în cadrul Organizației să conducă la o asemenea situație în care toate țările participante să devină membri egali ai instituțiilor și aranjamentelor existente, să asigure o securitate egală tuturor statelor.

Consiliul Europei este singura instituție pan-europeană care are un angajament explicit față de democrație, ca scop principal al existenței sale. Acest angajament este exprimat printr-un număr de convenții, însă două documente-cheie sunt deosebit de pertinente în această privință: 1) Statutul Consiliului Europei (Seria tratatelor europene, nr.1) – ratificarea acestui statut de către fiecare dintre cele patruzeci și șapte state membre, prin care acestea își reafirmă angajamentul lor asupra „libertății individuale, libertății politice și a statului de drept, principiile care stau la baza democrației autentice”; 2) Convenția pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și Protocolul nr.1 la ea (Seria tratatelor europene nr.5 și, respectiv, nr.9) – această Convenție importantă stabilește multe dintre principiile care sunt considerate a fi fundamentale pentru democrație. Aceste principii includ:

- ✓ articolul 9 – dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie;
- ✓ articolul 10 – dreptul la libertatea de exprimare;
- ✓ articolul 11 – dreptul la libertatea de asociere;
- ✓ articolul 3 din Protocolul nr.1 – dreptul la alegeri libere.

Prin urmare, angajamentul față de democrație este un proces ce a demarat de la crearea Consiliului Europei și reprezintă nucleul preocupărilor și activităților acestei Organizații. Odată cu recunoașterea rolului Consiliului Europei în dezvoltarea democrației, trebuie să menționăm și limitările și constrângerile acesteia. În primul rând, Consiliul Europei promovează democrația pe întreg continentul, dar nu este responsabil pentru realizarea ei. Fiecare stat membru are propriile instituții care încearcă să activeze în concordanță cu principiile democrației. Consiliul Europei are capacitatea de a acorda consultanță privind funcționarea acestor instituții, dar fiecare stat membru decide asupra aplicării acestor recomandări, asumându-și anumite responsabilități.

Prin stabilirea de norme și standarde în domeniul democrației, drepturilor omului și al principiilor statului de drept, a fost inventat conceptul de securitate „soft” (soft security). Acesta a fost văzut ca o condiție prealabilă pentru o pace durabilă, după cele două războaie îngrozitoare din Europa. Consiliul Europei a fost creat pentru a avea grijă de această dimensiune a securității. Uniunea Europeană a consolidat considerabil această dimensiune a securității „soft” prin integrarea politicii sociale și economice a statelor sale membre. Standardele Consiliului Europei – democrația, drepturile omului și statul de drept – au stat la baza integrării și extinderii Uniunii Europene. Conceptul de combinare a securității obligatorii (hard security) cu securitatea „soft” (soft security) este încă foarte relevant pentru eforturile de consolidare a previzibilității și stabilității în Europa. Securitatea obligatorie nu poate funcționa fără securitatea „soft”, și invers [5].

În vederea asigurării securității democratice, Consiliul Europei se ghidează de cinci principii fundamentale: democrația parlamentară, reprezentarea, transparența și responsabilitatea, democrația locală și subsidiaritatea, participarea societății civile [6].

Referindu-se la prioritățile Organizației, actualul secretar al Consiliului Europei, Thorbjorn Jagland, preciza: „Istoria ne arată că democrația nu poate supraviețui fără stabilitate socială. Drepturile sociale nu pot fi asigurate fără drepturi democratice. De aceea, Consiliul Europei trebuie să fie casa în care drepturile omului și drepturile sociale să constituie parte integrantă a aceleiași lupte pentru pace și stabilitate. Organizația trebuie să continue să ajute la construirea instituțiilor democratice în toate statele membre și să-și protejeze instituțiile proprii, în special Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Prin reformarea Organizației noastre ne putem confrunta cu noi realități ale continentului nostru, putem deveni un partener relevant și ne putem îndeplini rolul nostru menționat în Statut: de a contribui la unitatea europeană” [7].

Dezvoltarea progresivă a stabilității și securității în Europa necesită o acțiune complementară de către și între instituțiile și organizațiile existente. Prin Declarația de la Viena (9 octombrie 1993), șefii de state și de guverne exprimă intenția de a realiza din Consiliul Europei o instituție pe deplin capabilă să contribuie la securitatea democratică, să facă față sfidărilor societății secolului XXI. „În vederea atingerii acestor obiective, necesită o coordonare consolidată a acțiunilor Consiliului Europei cu ale celorlalte instituții care contribuie la construcția unei Europe democratice și sigure, satisfacând exigențele complementarității și ale unei mai bune folosiri a resurselor. În acest sens, salutăm cooperarea stabilită, în primul rând pe baza aranjamentului din 1987, cu Comunitatea Europeană, îndeosebi în organizarea unor activități comune, în special pentru țările din Europa Centrală și de Est [8]... Suntem, de asemenea, favorabili aprofundării relațiilor de cooperare instituțională în domeniul dimensiunii umane între Consiliul Europei și OSCE, în vederea promovării securității democratice” [9].

Consiliul Europei activează în special în domeniul drepturilor sociale și politice și în domeniile educație, cultură, mass-media și comunicare, sănătate, mediu, democrație locală, tineret și sport. Cele peste 200 de

convenții se referă practic la toate aspectele vieții cotidiene a cetățenilor și rezidenților din Europa, creând cadrul juridic necesar pentru cooperarea interguvernamentală asupra aspectelor vitale ale problemelor ce țin de drepturile fundamentale sociale și politice, de drepturile muncitorilor, de securitatea socială, de protecția femeii și copilului. În vederea reacționării la noile provocări, Consiliul Europei a lansat conceptul de securitate democratică, fiind ferm convins că continentul european dorește stabilitate prin democrație. Securitatea democratică a devenit nucleul acțiunilor ulterioare realizate de către Organizație pe continentul european, acțiuni care implicit consolidează coeziunea democratică, coeziunea socială și calitatea vieții, pluralismul în sfera culturală [10]. Una dintre direcțiile prioritare ale Organizației în domeniul coeziunii democratice este protecția minorităților naționale, elaborând un cardu juridic adecvat. Suplimentar la prevederile statutare ale Consiliului Europei, Declarația de la Viena a impulsionat procesul de definire, adoptare, implementare și monitorizare a standardelor și obligațiilor juridice într-un șir de domenii noi cruciale pentru stabilitatea și securitatea Europei, în special în ce privește protecția minorităților. După Summit-ul de la Viena, în 1995 a fost elaborată și adoptată o Convenție-cadru pentru protecția minorităților naționale, cu prevederile transformării obligațiilor politice în obligații juridice. În curs de elaborare se află un protocol la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cu scopul de a garanta drepturile culturale ale minorităților. Menționăm și Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare, adoptată în 1992, care se referă la condițiile utilizării limbilor minorităților în școli, administrație, mass-media, deschisă spre semnare și pentru statele ne-membre ale Consiliului Europei.

Referindu-ne la rolul Consiliului Europei în promovarea securității democratice în statele membre, menționăm că Organizația nu este responsabilă de evoluția democratică din aceste state, dar poate trasa anumite practici democratice începând cu accesarea acestora și regimul de monitorizare până la susținerea și implementarea bunelor practici însoțite de îndeplinirea standardelor și recomandărilor din partea Consiliului Europei. Un factor extrem de semnificativ este contextul național condiționat de o serie de factori obiectivi (accesul la Internet, gradul de organizare a societății civile), precum și de elemente subiective (cultura politică locală, relațiile tradiționale dintre partidele politice) [11]. Prin urmare, provocarea Consiliului Europei în promovarea reformelor democratice în cele 47 state membre constă în „utilizarea tradițiilor locale și a materialului național crud în așa măsură, încât valorile universale să capete rezonanță și substanță”. Consiliul Europei reprezintă un forum politic privilegiat și de neînlocuit în contactele politice între țări care, probabil, nu vor face parte din UE. Consiliul Europei este singura structură autentic europeană și continentală, în cadrul căreia toate statele europene cooperează de pe poziții egale.

Consiliul Europei este parte integrantă a unui concept de securitate europeană mai extins, care creează un spațiu al stabilității și al securității democratice colective. Putem să o denumim „securitatea profundă”. Astfel, Consiliul Europei este un partener indispensabil pentru promovarea acestui concept de securitate profundă și pentru a-l dezvolta mai departe. Particularitățile care legitimează rolul Consiliului Europei într-o Europă în schimbare rapidă sunt evidente. Activitatea Consiliului Europei de apărare a valorilor europene comune nu este legată de chestiunile economice, militare și geostrategice, fapt pentru care se bucură de un înalt nivel de încredere și oferă legitimitate activităților de monitorizare. Acest rol nepolitic și bazat pe expertiză trebuie exploatat în continuare (de exemplu, în conflictele înghețate de pe continentul european).

Semnificativ este și faptul că Consiliul Europei este singura organizație veritabil europeană care acoperă întregul continent. Nu este cazul Uniunii Europene, chiar dacă se ține cont de țările candidate și de țările asociate. OSCE-ul cuprinde țări ne-europene care nu neapărat au o viziune identică cu cea a Consiliului în materia drepturilor omului și a funcționării instituțiilor democratice.

Doar Consiliul Europei are mandatul și instrumentele necesare pentru a monitoriza efectiv și comprehensiv respectarea obligațiilor în materia drepturilor omului, a democrației și a statului de drept. Curtea Europeană a Drepturilor Omului este un instrument excepțional fără echivalent pe nici un continent, în nici o perioadă de timp.

În concluzie, amintim faptul că, urmare a aderării mai multor state ale Europei Centrale și de Est, Consiliul Europei a cunoscut schimbări profunde în compoziția sa internă și și-a consolidat dimensiunea politică prin dezvoltarea de noi competențe (protecția minorităților, securitate democratică, monitorizarea obligațiilor și angajamentelor statelor membre). De aceea, Consiliul Europei trebuie să-și reafirme obiectivele sale în serviciul tranziției democratice a unei Europe reunite, consolidându-și rolul fundamental ca forum politic la nivel pan-european.

Referințe:

1. Klebes H. The quest for democratic security. The role of the Council of Europe and U.S. foreign policy. - Washington: Institute for Peace, 1999, p.10.
2. Law D. Intergovernmental Organisations and their Role in Security Sector Reform / Intergovernmental organization and security sector reform. - Zurich: 2007, p.6.
3. Convenția europeană pentru suprimarea terorismului STCE, nr.90, semnată în prezent de către 47 state membre ale Consiliului Europei, și Liniile directoare privind drepturile omului și lupta împotriva terorismului, adoptate de către Comitetul Miniștrilor în iulie 2002.
4. Ecobescu N., Nițelea M. Manualul Consiliului Europei. - București: 2006. p.26.
5. „Noi Realități - Reforma Consiliului Europei” www.coe.ro/stire_ev.php?id=89 (accesat: 20/01/10)
6. Pratchett L., Lowndes V. Developing democracy in Europe. An analytical summary of the Council of Europe's acquis. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004, p.23.
7. „Noi Realități - Reforma Consiliului Europei” www.coe.ro/stire_ev.php?id=89 (accesat: 20/01/10)
8. Declarația de la Viena (adoptată la 9 octombrie 1993). www.coe.ro/dosar_summit/t/dcr/summit/3viena.htm (accesat: 15/04/09)
9. Tarschys D. The Council of Europe: towards a vast area of democratic security // NATO Review, vol.42, no.6, p.8-12.
10. Pinto D. The three pillars of democratic security / The challenges of a greater Europe: the Council of Europe and democratic security. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1996, p.41.
11. Reflections on the future of democracy in Europe. Contributions to The Future of Democracy in Europe Conference. - Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2005, p.14.

Prezentat la 14.09.2010

CONCEPTUAL AND THEORETICAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS

Svetlana CEBOTARI, Carolina BUDURINA

Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences

Schimbările care au loc pe mapamond fac ca relațiile internaționale să cuprindă practic toate sferele vieții sociale – de la cele politico-comerciale până la cele culturale, sportive. Relațiile dintre state, organizații internaționale, organizații nonguvernamentale și alți actori sunt exercitate prin intermediul politicii externe.

Prezentul articol este axat pe analiza principalelor teorii ale relațiilor internaționale în vederea aprofundării cunoștințelor în materie, dar și formării unei viziuni mai clare a cititorului privind rolul relațiilor internaționale la etapa contemporană prin prisma analizelor curentelor politice conceptuale.

The many political, economic and social changes in the last decades of the XXth century - the beginning of the XXIst century, has changed dramatically the world picture and led to the obvious transformation of international relations [1]. Currently, international relations include virtually all spheres of social life - from those commercial to cultural and sportive. Also, the actors have the same interests which belong to states, nongovernmental organizations. In contemporary literature of international relations Roman-Germanic etymon language, are often seen as political relations, as the sphere of interest and activity of states, as the sphere of relations of power and influence.

Thus, international relations can be addressed as: the totality of economic, political, ideological, legal, diplomatic relations, between states and systems of states; between the major social, economic and political forces; organizations and social movements activating in the international arena. Another definition of international relations is appreciated as relations between states and non-governmental organizations; political parties, companies, individuals from different countries. Trying to escape the boundaries of interstate relations, international relations are to be seen as the „totality of integrationist relations, which are formed in human society”. Such an interpretation, however, highlights the question of international relations aimed to participants or actors.

Often, in the literature of specialty the actors of international relations are considered as a starting point of research in this field. Thus, according to P.Aron, international relations are relations between political units since the concept includes Greek polishes, Roman and Egypt empires, but also the European monarchies, bourgeois republics or popular democracies. The content of international relations involves, first of all, relations between states. Also, according to researcher, international relations also mean peace or war relations, due to its nature and content. The peculiarities of international relations imply the possibility of either, and therefore contain an element of risk. Based on these assumptions, P.Aron considers international relations as a „natural” condition of society

In the international relations sphere dominates the „pluralism of sovereignties” and therefore, there is no monopoly on violence, each participant of international relations, in its actions and behavior is clear from the behavior of other actors. Similar ideas are submitted and by other researchers, highlighting the fact that international relations are characterized by lack of consensus among participants with reference to common values, but according to certain rules, reinforced by moral and legal norms, lack of central power.

However, against to his ideas of P.Aron, there are G.Caporaso, who believes that the main actors in the contemporary world of international relations are not states, but social economic groups and political forces. D.Synger, the representative of behaviorist school, propose to study the behavior of all participants of international relations - from individual to global community. D.Rosenau forward the idea that, structural changes, that have taken place in recent decades from world politics have become the main causes of relations between peoples and communities, have contributed to the transformations of these relations. The main actor is, in this case, not the state, but people, individuals. The result of changes in the sphere of international relations is the formation of so-called continuity.

Thus, from these interpretations, international relations can be classified on the basis of the social-economic, political, strategic-military, cultural, ideological, or depending on the participants - international relations, relations between the parties, organizations, and transnational corporations. Depending on the level and intensity of international relations there can be highlighted differences of the high, low or medium level. A classification of levels of international relations has been based on geopolitical criteria: global (or planetary), regional (European, Asian), sub regional [2].

Theoretical school of liberalism is one of the oldest in international relations theory. Researchers of this paradigm fundaments their theoretical conceptions based on the works of J.Locke, Im. Kant, J.-J.Rousseau, J.Mill, A.Smith, D. Ricardo. The liberal concepts in international relations theory have experienced periods of boom – from the beginning and end of the twentieth century. Liberalism is bound with the name of the 28th U.S. president - W.Wilson, who started the work on the open foreign policy and diplomacy, the same orientation in foreign policy after the democratic principles of mutual relations, cooperation and morality.

Liberal conceptions on human nature differ from the realists. They show human tendency toward cooperation, peace, based on the principles of justice and morality (that is why the concept is called idealism). Liberals stresses the need to develop values oriented towards unification of humanity, is against militarism; promote international free trade idea; expressed for „open diplomacy”.

The main thesis of classical liberalism reduces to the following:

1. Man, by nature, is not aggressive, being prone to collaboration.
2. War is the result of inconsistencies between states, nations that can be solved by joint efforts.
3. The international community should recognize the need of international institutions as a mean of prevention armed conflicts.
4. States must rebuild their political systems, such as democratic governance within each country to contribute to peace and stability to develop interstate cooperation.
5. On the international arena there act not only factors of force, but also of other measures, such as economic and moral.

After the end of the Cold War, during which the theory of international relations there have been prevailed realists and neorealist, it was again established the liberal school age. This direction changes, due to new realities, in neoliberalism. Neoliberals emphasize the correlation between politics and economics; as particularly limiting, at the end of the XXth century, of military force. Neoliberals accept the role of the state in the world arena, but believe that this is not the sole actor. Along with states, in contemporary world intergovernmental, universal, regional, specialized organizations act according to the field of activity, as well as NGOs, etc.

Theoretical school of political realism derived from the works of thinkers such as: Thucydides, N.Machiavelli, Th. Hobbes etc. Among its representatives there are also E.Carr, G.Kennan, Morgenthau H., R. Niebuhr, K. W. Thomson. Realism - the current of international relations theory. It appeared in the first half of the twentieth century, as a critical of moral and Utopian concepts in politics, who ignored the realities of international arena. According to political realism, the essence of international relations is determined by the absence of general rules, of a control center.

Adherents of political realism argue that the main actor in international relations is the state, whose policy in this area is driven by national interests. The state, whose interests are constantly subjected to threats, has to pay particular attention to its own security, mobilizing the principal means - diplomacy and strategy - to achieve national interests. According to the realist vision, the most effective means of ensuring peace is the balance of power that has emerged not only as a result of collision of national interests and culture of unity, mutual respect for the rights of each and agreement on principles governing basic humanity. Realism was popular during the 40s-70s of the twentieth century; it reflects the realities of the Second World War, and then - the Cold War. The main theses of classical realism are reduced to the following:

1. International relations is the interaction of states, which by their essence, are homogeneous.
2. State interactions are performed chaotic, since there is no power, a center of power of the state. As a result, international relations are „anarchic”.
3. The main goal of the activity states in the international arena is the tendency to have priority, to prevail, especially in the military, which guarantees the security of states.
4. States are leaded first of all by their own interests. Especially the interests' category defends them upon speculative abuse on morality.

5. The political reality differs from the economic policy; for the policy the main issue is power, while for the economy - welfare.
6. In international relations, where the power factor dominates, states must always be prepared at the highest level, to contradictions.

By the early of '80s political realism paradigm has undergone some changes. Following the theoretical and methodological review, embodied in the critique of K. Waltz, it appeared neoliberalism. Waltz based his scientific conclusions on deductive method, indicating that the old realist theses have to be modified in scientific theory.

Currently, on the basis of neomarxism it is fixed the belief in the human progress with the development of capitalism, the need for demarcation of the interests of the rich countries by the poorest ones- of the North by South. Therefore, there have been proposed some theoretical explanations, which are quite apart from the Leninist approach of developing global capitalism and imperialist contradictions; it's about dependency theory, the theory of structural inequality, the world system theory.

These characteristics confirm that each paradigm proposes answers to various problems, use their arguments to their explanation, draw a lot of categories and methodological means. They can be used in daily practice.

So far, researches in this field did not give a generally accepted a theory accepted unanimously of foreign policy, with its own object of study, research methods and device categories. In the literature of speciality there have been crystallized several theories within the current.

Depending on the author, the notion of foreign policy acquires a different meaning or a specific colour. From the representatives of the traditionalist current, „the foreign policy of the state manifests itself as a whole, as determined by history, which may not be quantified”.

Thus, representatives of political realism (H.Morgenthau, R.Aron, J.Kennan, P.Osgud, A.Wallferce) foreign policy of the state is the main element of the international system. Although they didn't draw attention to the complex and ambivalent nature of foreign policy, they highlight its connections with the internal politics and international life, with psychology and organization theory, with the economic and social structure, etc. This approach has provided to critics of political realism – the advocates of modernist theories – a vivid research field of political activity outside the states, focusing on some methods specific to sociology, psychology, economics, mathematics, anthropology, computer science, etc.

In these approaches, it deserves to be noticed the methods used by systems theories: the method of modeling, situational method and structure functional analysis, game theory, etc. These have provided by adherents of systemic approach (D.Singer, Q.Wright, K.Deutsch, T.Shelling, etc.) using the opportunity to check their own assumptions in forecasting foreign policy, based on empirical researches, deductive considerations, internal-external correlations, and to carry out a systematization of the factors influencing the international guidelines of governments to create appropriate database and investigate the processes of making foreign policy decisions.

The application of systems theory meant a step forward both in theory, and also in methodology in the study of international relations as a result of the country give up to approaches „centripetal” within international relations, conceived as an „amount” of foreign policies of states. Another merit of the followers of this theory lies in expanding the number of actors in the international system by including (with states) the international organizations, political parties, religious movements and transnational economic organizations. In the 60s of the twentieth century, in the U.S. there appears more works in the field. According to D. Singer, foreign policy can be explored from two perspectives: 1) internal influences, that take place within state borders and 2) external influences, outside its borders.

A particular impetus to the systemic approach is known also the cyber communications theory, an outstanding representative of which is K.Deutsch. Explaining the cybernetic approach to foreign policy, K.Deutsch resembled a game of pool. His theory is criticized by French researchers of international relations, P.-F. Gonidec and R.Charvin, which notes that, unlike physics, in international life encountered obstacles by subjects may be caused not only by direct influences (predictable), but also by hidden influences (interests).

Directions and analysis levels of modernist theory were diversified in the measure of democratizing the principles of scientific research. It became increasingly obvious to separate them according to two criteria: methodological and theoretical level. However, operation with theoretical categories that can be verified

empirically lead to conducting researches, characterized by reductionism, and fragmentation of the objects of study and de facto by the denial of the specific foreign policy and international relations.

Of the over 30 theories appeared within the modernist current (behavioral) in the 60s of the twentieth century, there deserves to be mentioned: the theory of international conflicts, integration theory and the foreign policy in decision-making theory (or the theory of foreign policy). Thus, the research process in foreign policy in decision-making is considered both in terms of methodology, as a principle of foreign policy analysis, and also on the level of theoretical construction, with its own subject of study. This is one of the main reasons that the issue of foreign policy-making continues to make the subject of study numerous particular theories, in the absence of a comprehensive meta-theory.

Following the spread of behavioral theory and the theory of „rational decisions” (based on the theory of „game”), in the '70s in the U.S. it was spread the concept „**bureaucratic process of making decisions of foreign policy**”. Representatives of this concept consider that the actions of foreign policy are represented as the result of interaction of different state structures and of compromise of interests. Noting the role that has the bureaucracy in this process, followers of this concept chose the object of analysis of decision-making process, absolutizing its importance.

A more complex model of decision-making process in the field of foreign policy has been developed by British researcher -J. Burton. Advocate of the structuralist-functional current in order of analyzing foreign policy he introduced the scheme „stimulus-response”. This model is based on the so-called „change factors” (primary and secondary) which act outside the border states. In his view, the primary vectors (factors) would be represented geographically, geologically, by biosphere, and those secondary appears as a result of secondary social interaction (the social groups). Also, in analysis of the process of decision making of foreign policy a growing application finds a theory is „based on some methods which are simulators, and the theory of zero and nonzero-sum game”.

With reference to researches conducted in the last decades of the twentieth century in foreign policy sphere, international relations theory scholars admit failure in creating a meta-theory. Despite this, the researcher J.Rosenau proposes a „proto-theory” of foreign policy, in which factors that influence on it form a global system [3]. Thus, Rosenau proposes five variables linking foreign policy of the state with the international relations system, as follows:

1. elite (personality) policy;
2. elite role in developing foreign policy;
3. governmental factors affecting political behavior externally;
4. social, economic, cultural, ethical, development factors influencing actions internally and externally;
5. relations between states and international factors influencing foreign policy (geographical factor, the size of the state, ideology, etc.).

J.Rosenau separated factors influencing foreign policy: external (related to international system) and internal (government, society, the political elite). Although the Rosenau's „proto-theory” doesn't represent a paradigm which would explain foreign policy of states, his concept brings new elements in foreign policy theory because of interconnections of internal-external systems which identify them.

A more detailed concept in determining *internal* and *external* factors that contributes to formation foreign policy is proposed by M.-R. Djalili and Ph.Braillard on the basis of four approaches of the decisions' making. Among the internal factors there are mentioned: the physical (geographical situation of the state, its natural resources and demographic situation), structural factors (political institutions, economic organizations, resources, etc.), and the cultural and human factors (culture, ideology, collective mentality, personality). Of the external factors it is included: the international system, the actions of other states and common resources.

The concept of „foreign policy” must be viewed in the broader coordinates, in order to examine the internal sources, tools and models of development, because the set of these components may be changed over time and substantial influence on the character of state activity [4]. Internal sources can be interpreted as ideo-political, socio-economic, institutional and bureaucratic sets. The set of ideo-political sources is implicit „the world picture” and its place within the state, social consciousness embodied in the acceptance of political elites, state leaders, based on which is formed the main ideas on the promotion of foreign policy. Social-bureaucratic sources involve aggregation of economic interests and material of individuals and social groups [5]. The latter set of external sources of power requires a determined system of power, different for states in particular, and policy making apparatus.

The set of instruments to achieve foreign policy by the state may be quite large. From one end of the spectrum there is the use of force, directed towards providing interests of the state, including the methods of violence, namely the use of armed force. On the other hand, at the other end there is diplomacy, understood as a complex of instruments and non-violent methods to ensure state interests. According P.A. Țăgankov, there are two ways that states can achieve their foreign policy: military strategies and diplomacy. The two complement each other and make up the foreign policy of the state. Other traditional forms of realization of foreign policy are: initiation, weakening or breaking off relations, opening representative offices in the state of international and regional organizations as a member or participating in them, at different levels to achieve and maintain contacts with representations of other states, parties and movements with which the state has no relationship, but is interested in maintaining dialogue on solving problems. Analyzing the means to carry out foreign policy to achieve specific purposes we can include the following: political, economic, military, informational.

To the political means, first of all, the investigator assigns the diplomacy as the official state activity through specialized institutions, achieved through specific measures, procedures, methods, accepted by the position of international law and that have a legal-constitutional status [6]. Diplomacy is done through negotiations, visits, conferences, bilateral and multilateral conferences, diplomatic correspondence, and participation in the work of international organizations.

By means of international foreign policy is understood the use of economic potential of the state to achieve its objectives. The state that has a strong economy and a high financial capacity, occupies an important place in the international arena. Even countries where the territory is small, don't have enough human and material resources, can play an important role in the world arena, if they have a basis and competitive economy, based on advanced technologies and are able to expand their achievements beyond the borders. Active economic means are embargo, the regime of most favored nation clause, providing investments, credit and lending or refusing to grant them.

By military means external policy envisages the state's military force - the army, the quantity and quality of weapons, the moral status of the military, the existence of military bases and nuclear weapons. Military means can influence both directly and indirectly towards other countries. To indirect means refers, according to the researcher, the arms race, which includes producing and experimenting with some types of new weapons, exercises and military maneuvers, developing effective methods of application of force.

The means of propaganda include the entire arsenal of contemporary media, propaganda methods, which are used to strengthen authority and to complete the image of state in the international arena, thus contributing to ensuring the confidence of allies and potential partners. Due to the mass-media, it is built a positive a favorable image of the state, or contrary it is expressed dissatisfaction to with certain events. Frequently the means of propaganda are used also for public opinion misinformation.

As for other non-state actors of international relations, such as church, transnational companies, etc. their external relationships are generally carried out, as a rule, outside of state foreign policy, being also a part of international politics.

Given that the number and type of international actors is continuously growing, now it can be hardly determined the goals of foreign policy. When referring to the states - the main actors of the international system - the main goal of their foreign policy is designed either as *„providing their own interests by any means allowed”*, being extended to *„insurance of international favorable conditions for realizing the interests of a state”*, or reduced to *„promotion peace relations and good neighborly and integration into the global community”* or understood in a more realistic - *„States must do what is necessary (which circumstances so require) and thus sometimes evade obligations”*. In the latter respect, most countries promote their foreign policy objectives according to specific goals and interests arising from the fact that the international system, the regional geopolitical situation, as well as their own political considerations, historical, cultural and mentality of the elite [7].

State structures have specialized organs, competent in carrying out political activity, and of the control over these activities: Ministry of Foreign Affairs or External Relations, departments or parliamentary committees responsible for carrying out foreign policy, the embassies, containing specialists in military matters, economic (representatives of Chambers), scientific and cultural attaches, working under the supervision of embassies and representations abroad, on the basis of programs, formal or semi missions. Foreign policy,

through the submitted goals, by the means and methods for achieving these goals reflect the internal situation of the state. It is based on available resources, also on the professional potential.

Government's foreign policy objectives are defined, promoted and justified to public according to certain goals and ethical finalities that governments share in order to achieve their interests, including maintaining state sovereignty and state independence or for security insurance and social welfare [8]. Sometimes, foreign policy may be, according to J.Holsti, an expression of charitable impulse that is to assist poor countries and victims of natural or humanitarian disasters.

In terms of international law and the affirmation of its basic principles, democratic values, including human rights and fundamental freedoms, the foreign policy of state must increasingly take into account more and more to develop and promote their interests both at external and internal level. Hence, states are forced to realize their foreign policy based on the following international principles:

- nonaggression or threat of force;
- settlement of international disputes by peaceful means;
- noninterference in internal affairs of other states;
- international cooperation;
- equal rights of peoples and their right to decide their own fate;
- sovereign equality of states;
- fulfillment in good faith the obligations assumed;
- inviolability of borders;
- territorial integrity of states;
- respect for human rights and fundamental freedoms.

After, J.K. Holsti, the value and maximum requirement of these principles is that „no state may seek to achieve, maximize and protect its objectives of foreign policy, thereby damaging the major interests of another state”. In fact, these principles are rather as external constraints, where states decide their own foreign policy on different considerations, in terms of: the degree of interdependence and interaction levels, political system, government system, the configuration of internal and external political, moral religious values, interests and political culture of elites, and other short term factors that influence or determine the changes of balance of power the status-quo.

However, foreign policy requires also the state activity in international relations system. This activity takes an undeniable importance. Especially in this contest, there are met the interests of states on the issue of disarmament, safeguarding state security, disaster prevention, combating terrorism and crime. The state makes its interests through political activity which is quite varied, and represents itself as an imperative attribute [9].

The political activity of state can be understood not only in a narrow sense, limited, as an activity in one or another area. Any social activity is oriented to a specific activity. It includes not only the practical actions of the subjects, but also it determines, develops goals and content of its activity. In the literature of speciality these sides differ and are analyzed separately: 1. the process of developing goals and content of political activity; 2. the policy making process. Directions and goals of political activity do not demand a distinction (in this case they form a whole) and here the political activity of states is investigated as a whole [10]. Especially in this sense, it is both „an agent” of relationship of interdependence between domestic political and socio-economic relations, and also of interstate relations. According to the Romanian political analyst Silviu Brucan, the foreign policy activity „spread” reactions to a series of internal and external incentives; it considers the nations as systems with *inputs*, *outputs* and *feedback* in constant interaction with the international environment. In his view the primary sources of foreign policy are included in the five variable sets: the natural and material bases, social structure and social forces, the state system, the management.

The first criteria of material-natural base include territorial size, geographical location and the forces of production. The social structure and social forces include classes and social groups, the main relations between them, nationalities and nations, each with its ideology and consciousness, cultural and historical traditions, with psychological impulses and moods that make them work inside and outside the country [11]. Economic and political crises, hits the state, elections, massive strikes, violence on large-scale, military hostilities and war are included in short term factors. State system includes the national a decision mechanism, the state apparatus and government, their power tools.

All these variables have an international dimension, necessarily reflected in how people and their leaders see the country's role in world politics. Beginning with territory size, geographical location and its resources, which all have a relative value compared with other countries, and reach the general criteria of development, which it has to be reported on international indices - all variables in of infrastructure acquire valuable of foreign policy development, only if they are measured on a global scale.

The foreign policy of a state has as support the economic, demographic, military, technical, scientific and cultural potential. Geopolitical location of the state during the historical evolution dominated in election by the state the partners and development its relations with opponents [12]. Conditions of geographical area are considered some of the basic causes, whose presence implies a certain political orientation of the state. Close correlation of geographic area - political, under the principle of causality, allows according to the researchers' concept the possibility of generalizations, law formulations and principles of universal validity data, which would help to found the theoretical geopolitics [13].

Lying at the junction of three macro-regions - Central Europe, Balkans and CIS, the Republic of Moldova tries to find its place in the international arena.

Thus, through foreign policy it is understood the state activity in international affairs or state activity on international arena which rule relations with other subjects of foreign policy activity: states, parties, international and regional nongovernmental organizations. The foreign policy of the state must be understood as a specific historical category - it does not exist outside of space and time. The essence of spatial factor is that external world is a material world, which occupies a certain space, its characteristics that often create limits of political behavior within the given state. And the time factor is determined by those that foreign policy is state activity within a certain time. It has a practical character, that state, meanwhile, proposes its goals and problems to be solved.

Reperences:

1. Hlihor C. Istoria sec. XX. - București: SNSPA, 2000, p.15-20.
2. Vlad C. Relațiile internaționale politico-diplomatice contemporane. - București: Editura Fundației „România de Măine”, 2001, p.19-20.
3. Rosenau J. Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs. - Conference on Complexity, Global Politics and National Security: Rand Corporation, 1996, p.65.
4. Evans G. Newman. Dicționar de relații internaționale. - Londra: Universal Dalsi, 2001, p.76.
5. Fisichella D. Știința politică: probleme, concepții, teorii. - Chișinău, USM, 2000, p.39.
6. Plano J. Dicționar de analiză politică / Trad. de S.Paliga. - București, 1993, p.45.
7. Miroiu A., Ungureanu R. Manual de Relații Internaționale. - Iași: Polirom, 2006, p.180.
8. Bellany I. Global Governance, Conflict and Resistance. - London: Palgrave/Macmillan, 2003, p.216.
9. Ciobu E. Trăsăturile principale ale sistemului actual de state // Studii Internaționale. Viziuni din Moldova. - Chișinău: CEP USM, 2006, vol.I, nr.1, p.29.
10. Lonsdale, David J., Geoffrey Sloan, Colin S. Information Power: Strategy, Geopolitics and the Fifth Dimension, Frank Cass, London, 1999, p.41.
11. Wight M. Politica de putere. - Chișinău: ARC, 1998, p.34.
12. Emandi Emil I., Gheorghe Buzatu, Vasile S. Cucu, Geopolitica. - Iași: Glasul Bucovinei, 1994, p.37.
13. Dobrescu P. Geopolitica. - București, 2003, p.12.

Prezentat la 01.03.2011

REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS

Svetlana CEBOTARI, Carolina BUDURINA

Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences

Politica externă a Republicii Moldova, ca parte organică a politicii sale de stat, este de o importanță incontestabilă și este strâns legată de opțiunea esențială de modernizare socială și integrare europeană. Ea reflectă starea asigurării sigure și stabile a societății și a statului capabil să asigure condiții de viață și existență a cetățenilor săi, să asigure apărarea drepturilor și libertăților fiecărui membru al societății, să creeze premise și condiții pentru dezvoltarea statală a statelor și a comunităților internaționale. Aceasta presupune asigurarea apărării de pericol intern și extern a valorilor de bază, a resurselor materiale, intelectuale și morale de existență, precum și a orânduirii constituționale și a suveranității statale, a independenței și integrității teritoriale.

Lying at the junction of three macro-regions - Central Europe, Balkans and CIS, the Republic of Moldova tries to find its place in the international arena.

Thus, under the „Foreign Policy Concept of the Republic of Moldova” (the main directions of activity, adopted on 8 February 1995, Nr. 368-XIII, as a priority of Moldova's foreign policy is considered to be strengthening the country's independence and sovereignty; ensuring territorial integrity; affirming the country as a factor of regional stability; helping to promote social and economic reforms necessary for transition to market economy and raising the welfare population; building the rule of law that would be secured and brought to international standards of fundamental rights and freedoms human rights, as well as of persons belonging to national minorities [1].

Achieving these priorities, which consist, in fact, the essence of Moldova's foreign policy would help to ensure, according to major national interests of our state edification as an independent, unitary and indivisible one, which would maintain mutually beneficial relations with all countries [2]. Strictly observing the principles and norms of international law recognized by the international community, in accordance with the Declaration on principles that govern the mutual relations between member states of international law concerning friendly relations and cooperation between states, the UN General Assembly adopted on 24 October 1970 and the Declaration on the Principles governing relations reciprocal of the CSCE participating States Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, signed in Helsinki in 1975, Moldova will achieve its foreign policy based on the following principles: not having to force or threat of force, settlement of international disputes by peaceful means, non-interference in internal affairs other countries, international cooperation and equal rights of peoples and their right to decide their fate sovereign equality of states, fulfilling its obligations in good faith, the inviolability of frontiers, territorial integrity of States, respect for human rights and fundamental freedoms .

In addition to the principles set out in the „Concept” the more directions are given under which Moldova will promote its foreign policy. These may be listed:

1. Development of bilateral interstate relations which will focus on:
 - a) Relations with CIS countries;
 - b) Relations with the countries of Europe and North America;
 - c) Relations with the countries of Asia, Africa and America.
2. Development of multilateral interstate relations focused on:
 - a) Activity within the UN and other international universal organizations
 - b) Regional and sub regional cooperation.
3. Cultural and scientific International cooperation.

Among the main objectives of foreign policy at that time there are included the development of relations with CIS countries.

Also, as priorities for the Republic of Moldova are the bilateral relations with the Russian Federation, Ukraine and Belarus [3]. The nature of relations depends largely on political stability and economic and

political success reforms in our country. Under the existence of economic and spiritual relationships, the Republic of Moldova will maintain and develop ties of friendship and mutually beneficial cooperation with Central Asia and Caucasus countries - members of the CCI.

Our country will promote a policy of active cooperation within the CIS, in order to maintain peace and security both within the territory of the Community, as well as in the context of maintaining peace and security in Europe and worldwide [4]. Republic of Moldova will seek to deepen cooperation between CIS countries on respect for human rights field and norms of international law. Colliding with a range of economic issues, our country stands for an effective collaboration with CIS member states to overcome economic crisis, economic and trade relations development with them, on the principles of equality and mutual benefit, and believes the final aim of this collaboration to create a common economic space, based on market economy principles.

A major and future goal of foreign policy and of the Republic of Moldova is a gradual integration into the European Union. For the Republic of Moldova there are important relations with the countries of Central and Western Europe, which is very important because of their geographical position, economic potential, international prestige and the role of states in maintaining and strengthening peace, stability and security on the continent, also the support from Republic of Moldova in their socio-economic reforms promotion, strengthening its independence and integration into European and global structures [5].

Another important direction is to establish and develop bilateral relations with countries of Eastern Europe [6]. The experience of these countries in reforming the political system, building the rule of law and democratic transition to a market economy presents a particular interest for the Republic of Moldova. Our country has common interests with the Eastern European countries for its integration into international structures and maintaining security on the continent. A special place in relations with the countries of the Baltic States is common history, similar interests and problems. There are no neglected relations with Scandinavia which will gain new impetus, primarily on economic and commercial plan.

In relations with the countries of Asia, Africa and Latin America, the Republic of Moldova will develop and diversify bilateral cooperation with Japan, China, Iran, Korea, Republic of South Africa, Egypt, Mexico, Brazil and others. Relations with these countries should boost investments in the Moldovan economy, would contribute to the implementation of new technologies that would help the industrial development of our state, would diversify international relations and reinforce our country's economic positions [7]. Also, the Republic of Moldova does not exclude establishing and maintaining links with other countries on these continents in cases when national interests require it.

One of the main trends of the Republic of Moldova is the regional and sub regional cooperation. Especially through regional and sub regional cooperation our state will strengthen and will ensure its independence, national interests more effectively. A primary direction of foreign policy and national interest of the Republic of Moldova at the regional level is the activity within the Organization for Security and Cooperation in Europe, which in future may contribute to our country's integration into the European Community and to more complete use of OSCE mechanisms to ensure its foreign policy.

Adhering to the Conference for Security and Cooperation in Europe (CSCE, 1994 - OSCE) on 30 January 1992 and signing on February 26, 1992 of the Helsinki Final Agreement, the Republic of Moldova showed that directs its efforts towards building a free and democratic state, the path optimum security and prosperity are the opening to international cooperation and integration in European structures. On 4 February 1993 the OSCE Mission in Chisinau was established.

An important event for our country in reaching European standards in building the rule of law is its adherence on 13 June 1995 to the Council of Europe. The fact that Moldova became the first state in the CIS as a member EC is, in fact, a realization of its foreign policy. Becoming a full member of the Council of Europe, Moldova has pledged to implement reforms to ensure the rule of law, freedom and fundamental human rights, social welfare and protection of private property. Ensuring political and economic pluralism, the creation of judicial system of the nation, ensuring the impartiality of judicial institutions, continuous development of civil society - all these are obvious elements required to operate to promote human rights and universal human values nationwide. They have already become recognized and successes registered by the Republic of Moldova in harmonizing national legislation with the Council of Europe standards.

The Republic of Moldova will intensify its work in the North Atlantic Cooperation Council and the North Atlantic Assembly. In the context of cooperation with the North Atlantic Treaty Organization (NATO), our

country attaches special importance in terms of strengthening national security, regional and international activities under the program „Partnership for Peace”. Thus, the first contacts with NATO were established after the Declaration of Independence of the Republic of Moldova on 27 August 1991. In the first meeting of the North Atlantic Cooperation Council (NACC) on 20 December 1992 in Brussels, our country became a member of the NACC [8].

Joined on 16 March 1994 in the „Partnership for Peace”, our state, being the 12th country to join the program as a partner, has demonstrated its commitment to NATO that strives for peace and security in Europe. Relations have evolved gradually, becoming marked by a spirit of practical cooperation, trust and further development, Moldova participated in a series of military activities: under the „military-military” in 1993, the International Military Education (IMET) as well as a number of projects developed in cooperation with states such as Romania, Ukraine, Belarus. The current international situation requires new active behavior to Moldova, responsive to events taking place in the political arena [9].

Another important direction for achieving its foreign policy, the Republic of Moldova considers cooperation at the sub regional level. Starting from the vicinity of the Black Sea and Danube Basin, the Republic of Moldova will actively collaborate in the Black Sea Economic Cooperation (BSEC). Thus, on 25 June 1992 at the initiative of Turkey government and as a result of meeting in Istanbul, together with other 10 countries participating in the Black Sea Economic Cooperation (Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Russian Federation, Georgia, Greece, Romania, Turkey and Ukraine), the Republic of Moldova signed the Declaration on Black Sea Economic Cooperation, thus becoming a founding member of BSEC. By signing this Declaration the Republic of Moldova has, and must have, as a goal the country's participation to building a new Europe and its integration as an equal partner in the new European structure, the establishment a relation system with the international community, which would ensure stability and its economic, political and social prosperity.

Republic of Moldova stated its decision to use as better possibilities for expanding and intensifying cooperation with countries from the region say that principle. Becoming a member to the BSEC, Moldova can participate in the process of identifying, developing and carrying out projects of common interest in the fields of transport and agro-industry, science and technology, tourism. However, the Republic of Moldova will benefit investments and capital flows, industrial cooperation through the promotion and protection of investment [10].

Becoming a full member of Central European Initiative (CEI) in 1996, the Republic of Moldova will try to deepen its relations with the European Union through a partnership at the political level and developing friendly relations and cooperation between Member States [11].

An important event of the Republic of Moldova activity has accession to the cooperation process in South-East Europe (PSEE) on 4 May 2006, and by signing in 10 October 2006 of the Charter of good neighbourhood, stability, security and cooperation in South-East Europe, becomes a full member of this political forum. The Republic of Moldova activity in PSEE focuses on enhancing the stability, security and good neighbourhood relations, deepening economic and trade relations, infrastructure modernization, communications and energy, investment promotion, cooperation in humanitarian field, as well as social and cultural in juridical field, combating organized crime and the illicit trafficking of drugs and arms, combating international terrorism.

Being the successor of the Stability Pact for South Eastern Europe (SPSEE) and serving as operational support of the PSEE, the Regional Cooperation Council (RCC) is based on its work to improve the partnership between participating states. Also RCC has the mission to facilitate European integration and / or Euro-Atlantic states from the Southeast Europe, including Moldova.

Adhering in 2007 to the Free Trade Agreement in Central Europe (FTACE), Moldova joined its efforts to build a free trade zone in Central and Southeast Europe until 31 December 2010. At the same time, it aimed to strengthen its and to create a market economy in conditions of European integration option.

As a result of awareness of common interests and goals with those of Georgia, Ukraine and Azerbaijan, Moldova became a founding member on 10 October 1997 of the Organization for Democracy and Economic Development - GUAM. The objectives of this organization were focusing on the development and implementation of projects in economic, trade, transport, communications, financial cooperation, border, customs, and scientific field.

Also for our country are important the multilateral interstate relations (Section 2) within the universal international organizations, as well as of regional and sub regional organizations. Moldova's participation in international organizations creates real opportunities for collaboration with almost all countries in the multilateral interstate relations. The membership quality of these organizations complement and expand bilateral and regional mechanisms to achieve national interests, access to global experience, to information, statistics, expert services, sources of technical and financial assistance.

International organizations can help to boost activity and increasing the role and influence of the Republic of Moldova in the world. The main direction of activity of the Republic of Moldova in international organizations is to participate in United Nations (UN) and its specialized institutions. The Republic of Moldova adheres to UN on 2 March 1992 the UN General Assembly Resolution 46 ASG 1223. This significant event occurred in less than a year since Moldova declared its independence and released itself on the transition to a prosperous and developed society. From this moment several UN agencies have begun their activity in our country. It should be noted that assistance programs have significant results in several important areas for the Republic of Moldova. Significant problems were registered in combating poverty, achieving democratic processes and governance efficiency, private sector development, child rights protection, health reforms, assistance to refugees and displaced persons as well as in other areas.

As a member of the UN, our country put efforts on increasing its activity in structures of peace keeping and world order, pays a great importance to this peacekeeping organization for settling and preventing regional, local and international conflicts, and strive for increasing the effectiveness of the UN sanction mechanisms, whose purpose is the more active involvement of organization to resolve problems related to maintaining world peace and security, real disarmament, environmental protection.

For economic, technical, scientific and cultural development Moldova will use the experience and resources of IMF, the World Bank, UNDP, the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), World Health Organization (WHO), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), other UN organizations and its specialized agencies. In this respect all the efforts of the Republic of Moldova will be channeled to use the UN opportunities as well as its specialized institutions for financial and advisory support which are organized within the country, the economic and cultural development and international cooperation in this field.

Recognition of the Republic of Moldova on the international arena has been the main issue of its foreign policy. Moldova is recognized by over 180 states; with 150 already of them are established diplomatic relations. In order to make efficient its interstate relations, there were opened more than 25 embassies, 35 diplomatic representations of foreign states and international organizations activate in Chisinau.

Finally, we note that a separate modality of international cooperation in the context of foreign policy, regional security cooperation already was developed by the end sec. XXI, acquired different connotations, depending on the interest to which it is directed to serve them. It was one of the basic forms of interstate relations that aim to address questions of political, economic, cultural, scientific, technological and conflict issue, as the term a priori in this paper. We highlight the fact that regional cooperation is often confused with foreign policies at the regional level, but the terms are not synonymous. In this respect, Moldova's foreign policy, on the other hand, sets goals, prescribes strategies and specific measures should be used to attain them. It can use secret agents, subversive actions, can declare war or impose their views through other violent actions, but at the same time, can use and peaceful cooperation, the only non-violent way to achieve its goals. Regional security system is therefore the country's main substitute for peaceful use of external actions against to the space where it could be used to force or subversive tactics, it is the tools of peaceful and peacemaker where two or more countries within a region negotiate a common foreign security policy.

References:

1. Concepția politicii externe a Republicii Moldova (direcții principale de activitate) din 8 februarie 1995, nr. 368-XVI // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.4; [http://www.mfa.md/Ro/policy Key Elements/ Politica Externă. Concepția](http://www.mfa.md/Ro/policy%20Key%20Elements/Politica%20Extern%C3%A2%20Concep%C3%A7ia); [http://mfa.md/Po/Politica bilaterale/relatiiRM-EuropaAN.htm](http://mfa.md/Po/Politica%20bilaterale/relatiiRM-EuropaAN.htm)-accesat la 03.12.2009.
2. Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale. Materiale ale Simpozionului științific internațional // Moldova în exercițiul cooperării regionale. Participarea la masa a II-a de lucru a Pactului de Stabilitate „Reconstrucția economică și dezvoltare”. - Chișinău: Perspectiva, 2007.

3. Roman A. Colaborarea multilaterală moldo-româno-ucraineană // Politica externă a RM: aspecte ale securității și colaborării regionale. Materiale ale Simpozionului științific internațional. - Chișinău: Perspectiva, 2005, p.67.
4. Cebotari S., Saca V. Configurarea politicii externe a Republicii Moldova în spațiul integraționist european // Studii Internaționale. Viziuni din Moldova. - Chișinău: CEP USM, 2007, vol.V, nr.3, p.78.
5. Moldova între Est și Vest (identificarea națională și orientarea europeană). Al doilea Simpozion științific moldo-german. - Chișinău: CAPTES, 2001, p.33.
6. Ședința Colegiului Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene din 12 aprilie 2007 // Chestiunea a II-a. Integrarea regională a Republicii Moldova și cooperarea cu țările din Europa Centrală și de Sud-Est, p.14.
7. Grosu V. Influența factorilor externi asupra securității Republicii Moldova // Studii Internaționale. Viziuni din Moldova. - Chișinău: CEP USM, 2008, vol.II, nr.1, p.167.
8. Cebotari S., Saca V. Republica Moldova între statutul de neutralitate și aderarea la NATO // Studii Internaționale. Viziuni din Moldova. - Chișinău: CEP USM, 2007, vol.IV, nr.3, p.37.
9. Tănase R. Stabilitatea social-politică a Republicii Moldova. RM la începutul mileniului III: realități și perspective // Moldoscopie (nr.2). - Chișinău, 2001, p.27.
10. Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră, http://ro.wikipedia.org/wiki/Organiza%C5%A3ia_de_Cooperare_Economic%C4%83_la_Marea_Neagr%C4%83 accesat la 26.05.2010
11. Prioritățile Președinției Moldovei la ICE le-au constituit dezvoltarea cooperării regionale și a dialogului cu UE // <http://www.chairmanship.mfa.md/noutăți-ice/472517/>-accesat 03.02.2011

Prezentat la 01.03.2011

PROGRAMELE COMUNE ALE CONSILIULUI EUROPEI ȘI UNIUNII EUROPENE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Elena DOLGHII

Catedra Relații Internaționale

This article refers to the cooperation between Council of Europe and European Union in the Republic of Moldova. Since 1993, in pursuit of common aims with regard to the protection of democracy, respect for human rights and fundamental freedoms and the rule of law in Europe, the Council of Europe and the European Union have developed a vibrant co-operation instrument known as joint programmes. The majority of joint programmes are country-specific but there are also a number of regional and multilateral thematic joint programmes regarding, for instance, national minorities, awareness-raising on the abolition of the death penalty, national minorities, the fight against organized crime and corruption, action to promote the European Social Charter and a programme to strengthen democracy and constitutional development in central and eastern Europe with the Council of Europe's Venice Commission.

Revoluția democratică din anul 1989 care a avut loc în Europa Centrală și de Est a schimbat radical rolul politic al Consiliului Europei și modul de funcționare a acestuia. Consiliul Europei a dovedit un talent considerabil în a răspunde rapid la schimbările profunde în mediul său geopolitic și în a-și dezvolta, astfel, importanța politică și operațională. Această nouă dimensiune politică a fost favorizată de instituirea unui statut de invitat special în Adunarea Parlamentară, în 1989, și de organizarea primului Summit al șefilor de state și de guverne, la Viena, în 1993. Schimbări profunde au avut loc și în structura internă a Consiliului. Procesul de largire a generat și schimbări calitative în acțiunea și responsabilitatea Consiliului Europei: s-au adăugat noi misiuni, cum ar fi protecția minorităților naționale, securitatea democratică și monitorizarea obligațiilor și angajamentelor statelor membre.

Recentele tratate atribuie noi competențe Uniunii Europene. Uniunea Europeană atinge acum domenii de activitate care, până acum, erau de competența Consiliului Europei. Articolul 6 pct.1 al Tratatului Uniunii Europene, revizuit la Amsterdam, enumără valorile pe care statele membre se angajează să le respecte, cum ar fi: libertate, democrație, respect pentru drepturile omului și libertățile fundamentale și pentru statul de drept, principii comune statelor membre. Această inițiativă de încorporare a drepturilor fundamentale în normele de drept ale Uniunii, ca principii de bază, poziționează ferm activitățile UE în sfera de competențe a Consiliului Europei.

După cum am remarcat anterior, Consiliul Europei și Comunitatea Europeană au la bază aceleași valori și urmăresc scopuri comune în domeniul protecției democrației, respectării drepturilor omului, a libertăților fundamentale și a supremației legii. Aceste scopuri comune au determinat Consiliul Europei și Comisia Europeană să dezvolte o rețea strânsă de relații și legături de cooperare (participarea Comisiei Europene la activitățile Consiliului Europei, aderarea Uniunii Europene la Convențiile Consiliului Europei etc.). Un instrument semnificativ al acestei cooperări este elaborarea, începând cu anul 1993, a unui număr mare de programe comune cu privire la cooperarea cu țările care au aderat la Consiliul Europei începând cu anul 1989. Aceleași țări au stabilit legături strânse cu Uniunea Europeană sau și-au depus cererile pentru a deveni membre. Astfel, unirea forțelor Comisiei Europene și ale Consiliului Europei a sporit complementaritatea activităților respective. În aprilie 2001 a fost realizat un pas important prin semnarea de către Comisia Europeană și Consiliul Europei a unei Declarații comune cu privire la cooperare și parteneriat, care, printre altele, oferă mijloace mai sistematice pentru planificarea comună și stabilirea priorităților [1].

Programele comune constau dintr-un șir de activități convenite de către Comisia Europeană și Consiliul Europei, în consultanță cu guvernele țărilor în cauză, destinate pentru facilitarea și susținerea reformei legislative și instituționale. Cursurile de instruire, rapoartele experților și consultațiile acordate guvernelor, conferințele, atelierile de lucru, seminarele și distribuirea publicațiilor reprezintă metode obișnuite de lucru. Accentul trebuie să fie pus pe instruire și consultații, dar, în unele cazuri, programele comune au acordat chiar și susținere materială limitată (de ex., fondarea Școlii Albaneze a Magistraților și a Centrului de Publicare de Stat). Direcția Generală pentru Relații Externe din cadrul Comisiei Europene și Direcția pentru Planificare Strategică

din cadrul Consiliului Europei (precum și alte servicii, în funcție de caz) stabilesc și ajustează prioritățile ținând cont de scopul programelor comune. Uneori, Consiliul Europei înaintează propuneri Comisiei Europene pentru activități comune urgente. EuropeAid este o structură din cadrul Comisiei Europene, implicată în selectarea finală și în susținerea administrativă a programelor. Partenerul Consiliului Europei în cadrul proiectului este Direcția pentru Planificare strategică, în consultanță strânsă cu diferitele direcții generale ale Consiliului Europei responsabile de implementarea activităților. În ultimii ani, delegațiile Comisiei Europene în țările beneficiare s-au implicat tot mai activ în programele comune. De asemenea, Oficiile de Secretariat ale Consiliului Europei în acest domeniu susțin planificarea și implementarea acestora.

Inițial, programele comune erau intenționate de a facilita cooperarea cu țările care au aderat la Consiliul Europei din 1989. Această cooperare efectivă a demonstrat rezultate evidente în susținerea statului de drept, în protecția drepturilor omului, consolidarea instituțiilor democratice. Prin intermediul programelor comune unele țări au dezvoltat relații fructuoase cu Uniunea Europeană și chiar au aplicat pentru statutul de membru al acesteia. Majoritatea programelor comune sunt elaborate în dependență de specificul țării, dar sunt și o serie de programe comune tematice, multilaterale care sunt axate pe minoritățile naționale, abolirea pedepsei cu moartea, lupta împotriva crimei organizate și corupției, dezvoltarea unor comitete de etică independente pentru cercetări în biomedicină, acțiuni de promovare a Cartei sociale europene și programe menite să consolideze democrația și dezvoltarea constituțională în Europa Centrală și de Est sub egida Comisiei de la Veneția a Consiliului Europei. Totodată, programele comune au scopul de a susține participarea țărilor membre la Pactul de Stabilitate a Uniunii Europene, la Politica de Vecinătate a Uniunii Europene.

Calitatea de membru al Consiliului Europei a devenit pentru Republica Moldova un prim pas spre integrarea europeană. Consiliul Europei, împreună cu OSCE, trebuie să joace un rol semnificativ, astfel încât procesul de integrare să poată cuprinde, la timpul potrivit, și celelalte state care nu sunt printre cele 27. Deși comunitățile europene sunt astăzi, cu certitudine, forța motivațională a procesului de integrare europeană, istoria a demonstrat că Consiliului Europei îi revine un rol complementar și constructiv în acest proces [2], trasând calea, prin intermediul lucrărilor sale axate pe formarea legilor și practicilor democratice în țările din Europa Centrală și de Est, spre Uniunea Europeană pentru țările din această regiune. Astfel, dezbaterile care au loc în cadrul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei contribuie la crearea „unei noi arhitecturi europene” și la crearea unei Europe pe baza menținerii comune a valorilor democratice, printre care libertatea de exprimare, libertatea de informare. Fără îndeplinirea acestor criterii, după cum este cerut de către Consiliul Europei, țările din Europa Centrală și de Est vor fi în incapacitate de a obține calitatea de membru al UE. Astfel, guvernarea democratică solidă și armonizarea juridică, pentru care militează Consiliul Europei, este, de asemenea, relevantă pentru „strategia de pre-aderare” a Uniunii Europene. Ea permite țărilor interesate, printre care se numără și Republica Moldova, să accelereze reformele și să-și mărească șansele de aderare. UE confirmă acest concept prin contribuția sa la co-finanțarea Consiliului Europei. Până acum aceste acțiuni comune s-au aplicat mai multor state, printre care și statelor baltice, care de la 1 mai 2004 au devenit membri ai UE.

Pentru a menține imaginea favorabilă a Republicii Moldova, autoritățile trebuie să depună și în continuare toate eforturile în vederea avansării pe calea reformelor democratice și conformării normelor și standardelor Consiliului Europei, acesta fiind cel mai sigur, eficient și rapid instrument de atingere a obiectivului de integrare europeană. Prin conformarea normelor și standardelor Consiliului Europei, beneficiind de asistența Organizației în acest sens, Republica Moldova are ocazia de a-și crea un fundament pentru aliniere la acquis-ul comunitar, ajustare la valorile politico-economice ale UE. Profitând de participarea sa pe picior de egalitate în cadrul Consiliului Europei, țara noastră are oportunitatea de a lansa concomitent statelor membre ale UE mesajul cu privire la principala prioritate a politicii sale interne și externe – integrarea în Uniunea Europeană [3], informându-le și solicitându-le concursul în realizarea obiectivelor strategice ale Guvernului Republicii Moldova, în soluționarea problemei transnistrene, în asigurarea respectării drepturilor omului.

Relația dintre calitatea de membru al Consiliului Europei și integrarea în UE poate fi demonstrată pentru Republica Moldova și prin examinarea criteriilor obligatorii de aderare la UE [4], adoptate de Summitul de la Copenhaga (Tratatul asupra UE, art.49), și anume:

1) Criteriul politic: existența unor instituții stabile care ar fi garante ale democrației, supremației legii, drepturilor omului și protecției minorităților. Acest criteriu a fost desfășurat mai târziu în Acordul de la Amsterdam, declarându-se că „Uniunea este fondată în baza condițiilor de libertate, democrație, respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a supremației legii, principii care sunt comune pentru toate statele membre

(art.6). Orice stat european care respectă aceste principii poate deveni membru al Uniunii Europene". Prin urmare, fiind acceptată ca membru al Consiliului Europei, Republica Moldova, în principiu, a îndeplinit acest criteriu.

2) Capacitatea de adoptare integrală a acquis-ului comunitar; aderarea la obiectivele politice, economice și monetare ale UE, precum și existența unor structuri administrative și judiciare care vor permite adoptarea și aplicarea acquis-ului comunitar.

În cadrul cercetării domeniilor de activitate ale Consiliului Europei, menționăm că opera normativă a Consiliului Europei a inspirat și a creat baza pentru acquis-ul UE, în special în ceea ce privește drepturile fundamentale ale omului, protecția socială, minoritățile naționale și alte sfere de competență exclusivă a Consiliului Europei. În special, Tratatul asupra Uniunii Europene stabilește cele trei principii ale Consiliului Europei și CEDO drept adevărate principii constituționale ale Uniunii Europene și face trimitere în mod formal la CEDO (art.6 p.2). Curtea Europeană de Justiție aplică tot mai frecvent Convenția, după cum este interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În fine, Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, adoptată la Nisa la 7 decembrie 2000, face referință la CEDO și stipulează că nivelul de protecție pe care îl oferă nu poate fi inferior celui al Convenției, transformată într-un minimum de standarde. Prin urmare, o implementare eficientă și corectă a tratatelor Consiliului Europei ar permite Republicii Moldova să-și niveleze ordinea sa juridică internă pentru recepționarea acquis-ului comunitar [5]. Această capacitate este completată prin procesul de expertizare a legislației moldovenești de către Consiliul Europei, inclusiv în baza programelor comune Consiliul Europei - Uniunea Europeană, ceea ce contribuie la ajustarea legilor Republicii Moldova la normele europene generale și la perfecționarea acestora.

3) Criteriul economic: existența unei economii de piață funcționale, capabile să facă față presiunilor competitive și forțelor de piață din cadrul UE.

La acest capitol, influența Consiliului Europei este mai puțin sesizabilă, ea fiind una indirectă, spre exemplu: descentralizarea economiei prin crearea statului de drept, creșterea economică prin asigurarea drepturilor sociale, elaborarea unei legislații favorabile investițiilor etc. Chiar și în ipoteza în care am admite imposibilitatea acțiunii Consiliului Europei în baza acestui criteriu, îndeplinirea celor două prime criterii printr-o cooperare constructivă cu Consiliul Europei și îndeplinirea adecvată și de durată a angajamentelor pe care le atrage calitatea de membru al acestuia ar permite Republicii Moldova negocierea cu UE doar a criteriului economic, ceea ce ar reduce volumul și timpul negocierilor și ar grăbi integrarea sa europeană.

Întru confirmarea celor expuse vin programele comune ale Consiliului Europei și Comisiei Europene pentru Republica Moldova. De asemenea, Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, în special capitolul ce se referă la legislație, vizează un șir de domenii care sunt deja abordate în cadrul cooperării Republicii Moldova cu Consiliul Europei și pot fi consolidate și prin intermediul diverselor programe ale acestuia. Prin intermediul aceluiași for – Consiliul Europei, Republica Moldova are prilejul de a identifica și alte modalități de cooperare, care ar apropia-o mai mult de Uniunea Europeană, inclusiv prin sprijinul activ (politic, tehnic și financiar) din partea statelor comunitare, a celor în curs de aderare și a celor candidate. Remarcăm că Consiliul Europei și Uniunea Europeană sunt totuși două organizații distincte, fiecare implicând calitatea de membru distinctă pentru state. Utilizându-și capacitatea politică și diplomatică în cadrul Consiliului Europei prin includerea și menținerea pe agenda Organizației a problemei transnistrene, Republica Moldova va atrage atenția generală a comunității europene asupra subiectului, determinând organizațiile și statele competente să se implice mai activ în soluționarea acestui conflict. Considerăm că Consiliul Europei, alături de OSCE și UE, ar putea juca un rol important în procesul de soluționare politică definitivă a conflictului din regiunea de est a țării noastre, în reforma administrativă și în consolidarea autonomiei locale, în eficientizarea sistemului judiciar etc.

Calea integrării europene este invocată cu diferite ocazii de conducerea statului, începând cu 1998. Chiar și în perioada de orientare unilaterală spre Est a vectorului politicii externe, 2001-2003, retorica pro-europeană a fost păstrată în comunicarea cu Occidentul. Ulterior, autoritățile prezentau Consiliul Europei în societatea moldovenească drept „anticamera” UE. Același lucru îl confirmă APCE prin Rezoluția 1515 (2002), unde se notează cu satisfacție faptul că Comisia Europeană face trimitere sistematică la îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor în cadrul CoE atunci când întocmește rapoartele sale de progres în procedurile de aderare și pre-aderare. De asemenea, referindu-se la Politica Europeană de Vecinătate (PEV) [6], Adunarea Parlamentară amintește că respectarea obligațiilor și angajamentelor față de Consiliul Europei este „o condiție prealabilă pentru orice integrare europeană mai avansată” [7]. Planul de Acțiuni Republica Moldova, semnat în februarie 2005, conține, la rândul său, referințe multiple la angajamente și domenii de acțiune directă a Consiliului Europei.

Punctul 79 al Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE prevede ca Moldova să atragă o atenție specială la „implementarea noilor Programe de Vecinătate și să susțină dezvoltarea acestora prin implicarea activă la nivelurile locale și regionale” [8]. Programul de Vecinătate România – Republica Moldova (2004-2006) este unul dintre cele 24 Programe de Vecinătate, în conformitate cu lista propusă de Comisia Europeană în 2003. Uniunea Europeană a adoptat în 2006 un Regulament – Cadru privind traficul local de frontieră între statele membre ale UE – de la frontiera externă a statului și statele vecine. La 13 noiembrie 2009 a fost semnat, la București, Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind micul trafic de frontieră, document care a intrat în vigoare la 26 februarie 2010.

În ultimii ani autoritățile Republicii Moldova și-au reafirmat angajamentul politic de dezvoltare a relațiilor cu Consiliul Europei, anticamera Uniunii Europene reiterând drept prioritate strategică apropierea de Uniunea Europeană. Prin programele de cooperare, și anume: Demo-Droit și Themis, Consiliul Europei a însoțit Moldova în efectuarea reformelor până la și după aderare. Unele proiecte au fost elaborate împreună cu Uniunea Europeană (Joint Programs) [9].

Unul dintre aceste programe comune desfășurate în Republica Moldova este cel din perioada 2004-2006 în vederea susținerii reformelor democratice continue. Acest program a inclus următoarele componente: asigurarea dezvoltării supremației legii, conform standardelor europene; consolidarea democrației locale; asistență în ceea ce privește asigurarea eficientă a bunăstării sociale, în special pentru cele mai vulnerabile grupuri ale populației; consolidarea protecției drepturilor omului la nivel național, mai ales în instanțele naționale de judecată. Perioada prevăzută pentru implementare a fost 16/09/2004 – 15/09/2006, cu un buget total de 1.300.266 Euro.

Un alt program de mare importanță este Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova, lansat în octombrie 2006 pe o perioadă de acțiune de 30 luni, cu un buget de 3 300 000 Euro. Acest program a finalizat în iunie 2010. Programul a fost finanțat în proporție de 90% de Comisia Europeană (Programul de Acțiuni TACIS 2005), ca parte a Strategiei Comisiei Europene de acordare a asistenței Republicii Moldova, și a fost implementat de Consiliul Europei care contribuie cu partea rămasă din buget (10%). Expert Rezident pentru implementarea Programului Comun „Sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova” a fost Carsten Mahnke [10].

Scopul general al Programului Comun a fost de a spori independența, transparența și eficiența justiției în Republica Moldova și de a garanta tuturor cetățenilor acces liber la justiție în conformitate cu rigorile statului de drept și respectând valorile europene și standardele democratice comune. Programul Comun a fost elaborat pentru a atinge scopul general propus prin realizarea celor nouă obiective specifice, bine coordonate și definite conform domeniilor principale, pe care trebuie să se axeze reforma justiției și instituțiilor complementare implicate în procesul de înfăptuire a justiției.

Programul Comun a urmărit realizarea următoarelor obiective specifice: armonizarea deplină a cadrului legislativ privind organizarea și funcționarea justiției cu standardele europene; adoptarea și implementarea corespunzătoare a legislației cu privire la selectarea, instruirea, recrutarea și numirea în funcție a judecătorilor și procurorilor (în acest sens Institutul Național al Justiției devine pe deplin operațional); îmbunătățirea administrării justiției și consolidarea capacităților Consiliului Superior al Magistraturii și ale Ministerului Justiției în vederea administrării justiției; consolidarea transparenței sistemului judiciar și sporirea încrederii cetățenilor față de acesta; îmbunătățirea accesului cetățenilor la justiție; adoptarea și implementarea noului sistem de asistență juridică garantată de stat; îmbunătățirea capacităților personalului auxiliar al instanțelor judecătorești (grefieri, referenți, angajați ai cancelariei etc.); consolidarea institutului avocaturii; definitivarea reformei procuraturii; îmbunătățirea sistemului de executare a deciziilor judecătorești.

Toate activitățile Programului Comun sunt implementate în colaborare cu beneficiarii și partenerii naționali, printre care: Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea Supremă de Justiție, Parlamentul, Institutul Național al Justiției, Procuratura Generală, Baroul Avocaților, Departamentul de Executare, și în strânsă cooperare cu Delegația Comisiei Europene în Republica Moldova. Pe parcursul implementării Programului Comun, Secretarul General al Consiliului Europei a efectuat două vizite în Republica Moldova, în legătură cu acțiuni legate de consolidarea independenței și eficienței sistemului judiciar.

Un program ce este în prezent în desfășurare este Programul Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind Suportul Democrației în Republica Moldova [11]. Programul Comun al Consiliului Europei

și Delegației Uniunii Europene în Moldova privind susținerea democrației în Republica Moldova răspunde necesităților autorităților în ce privește reformarea și eficientizarea activității mecanismelor de protecție a drepturilor omului, consolidarea dialogului politic și dezvoltarea mass-media pluraliste. Programul își propune să aplice standardele europene în activitatea sistemului judiciar, a serviciului de urmărire penală, a poliției, a instituției ombudsmanului, mass-media și a Parlamentului Republicii Moldova. La fel, consultanță tehnică va fi oferită Comisiei parlamentare pentru elucidarea evenimentelor din aprilie 2009.

Programul Comun al Consiliului Europei și Delegației Uniunii Europene în Moldova privind susținerea democrației în Republica Moldova este realizat în perioada ianuarie 2010 – iunie 2011 și are un buget total de 4 mln. euro. Partenerii Programului sunt Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Consiliul Superior al Magistraturii, Instituția Ombudsmanului, IPNA „Teleradio-Moldova”, Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Parlamentul Republicii Moldova și societatea civilă.

Menționăm că dezvoltarea relațiilor de colaborare cu Consiliul Europei contribuie la apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Implementarea rezultatelor programelor susținute de acest for european consolidează reformele în contextul democratizării societății moldovenești. De nivelul monitorizării din partea Consiliului Europei și implementării reformelor în procesele tranziționale de democratizare depinde gradul de pregătire și deschidere a Republicii Moldova față de procesele politice din Uniunea Europeană.

Referințe:

1. CoE-EU Joint Declaration on cooperation and partnership between the Council of Europe and the European Commission (2001), available at http://www.jp.coe.int/programmes/general/JointDeclaration_EF.asp.
2. Klebes H., Hartland J. A full Pan-European Role of the Council of Europe's Parliamentary Assembly. (în:) Jain C.K. Triumph of Democracy. An Overview of world Parliaments. - New Delhi. 1993, p.90
3. Lynch D. Moldavie, Laboratoire de la nouvelle stratégie européenne. (în:) Le courrier des pays de l'Est. Les nouveaux voisins de l'Europe élargie, 2004, no1042, p.39.
4. Prohnițchi E., Prohnițchi S. Analiza perspectivelor de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. (în:) Republica Moldova și Integrarea Europeană, elemente de strategie.- Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2003, p.21.
5. Slonovschi V. Concurență și complementaritate în contextul cooperării Consiliului Europei cu alte organizații internaționale // Revista Națională de Drept, 2004, nr.12, p.59.
6. Recomandarea 1724 (2005).
7. Rezoluția 1515 (2002) privind evaluarea procedurilor de monitorizare a Adunării (mai 2005-iunie 2006).
8. Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.356 din 22 aprilie 2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.65-66/412.
9. <http://www.jp.coe.int/inc/>
10. www.coe.md
11. Consiliul Europei și Uniunea Europeană vor aloca 4 mln. euro pentru susținerea democrației în Moldova <http://www.azi.md/ro/story/11987> (accesat 11 iunie 2010)

Prezentat la 14.09.2010

ASPECTE ALE TRADIȚIEI TEOCRATICE ÎN ISTORIA GÂNDIRII POLITICE ȘI PROBLEMA TERORISMULUI

Julia GORINCIOI

Catedra Științe Politice

In this article the author tries to give a retrospective analysis of the tradition of theocratic thought, its historical evolution and influence on politic and society.

Delimitating the religion and violence, the author passes to the theoretical analysis of the problem of terrorism, characterizing it as a phenomenon with multiple roots in the circumstances of the modern state. The author demonstrates that terrorism has been theologized, which led to the augment of its supporters.

The author especially focuses on the problem of fundamentalism and the possibility of overcoming it, the opportunity of searching for the novel modalities for accessing these challenging problems in the actual conditions of globalization, the demarcation of ethic-spiritual and ideological views in religion, the discovery and substantiation of the religion positive role in ordering the society.

Concepțiile politice joacă un rol enorm în viața spirituală și practică a trecutului și prezentului, arătându-se ca o vie reflectare a realității politice în toată complexitatea și diversitatea sa. Ca parte a conștiinței politice, ele acumulează, în mod special, aspectul teoretic al cunoștințelor ce apar, se dezvoltă istoric și constituie acele idei, teorii, în care își găsește exprimare în formă logico-categorială concentrată procesul istoric de evoluție și aprofundare a cunoașterii fenomenelor politice. Apariția și dezvoltarea cunoașterii politice, conceptuală și sistematizată, a fost obiectiv determinată de necesitățile sociale de existență a oamenilor în societățile stratificate și ierarhizate. Fără cunoașterea abstract-teoretică absolut importantă, omul ar fi rămas dezorientat în universul politic, statal și juridic. Constituirea unui astfel tip de cunoaștere a fost, prin urmare, o necesitate practică și social valoroasă. Din această perspectivă, concepțiile politice constituie o formă de autoexprimare a societății, a indivizilor și grupelor sociale și servesc drept indice obiectiv al maturității lor politice, factor important al activității politice.

În acest sens, concepțiile politice constituie o parte esențială a concepției societății despre lume, o formă specifică de concepere teoretică, înțelegere și modificare practică a realității politice, ele sunt elementul constitutiv inalienabil al culturii politice a societății, claselor și indivizilor, atribut esențial al activității teoretice și practice a oamenilor, societății statale organizate. Nu există și nici nu poate exista cultură politică adevărată în societate fără cunoașterea esențial-aprofundată și multilaterală a bogatei moșteniri spiritual-politice, acumulate de omenire de-a lungul celor 4 milenii de istorie de dezvoltare statale. Trecând prin filtrele corespunzătoare sociale de cunoaștere, concepțiile politice ale trecutului, în mod natural, pătrund în țesutul teoriilor politice contemporane.

Istoria gândirii politice este istoria apariției, dezvoltării, înnoirii și transformării ansamblului de concepții politice, elaborate de reprezentanții diferitelor țări și popoare. Analiza acestor concepții, de regulă, este efectuată din perspectivă cronologică (în timp), spațială (geografică) și portretistă (dimensiunea portretului individualizat al gânditorului). Recunoscând meritele acestor tipuri de analiză, totuși nu trebuie să ignorăm și alte modalități de analiză posibile, în special analiza concepțiilor politice din perspectiva atracției spre unele sau alte tradiții intelectuale. Încercările de analiză a istoriei gândirii politice de pe pozițiile tradiției intelectuale teocratice, juridice și politico-sociologice au meritele lor.

Întâi de toate, aceste tradiții au fost obiectiv determinate de condițiile concret economice, sociale, politice și spirituale ale societății la o anumită etapă istorică de dezvoltare. Nu întâmplător, tradiția teocratică a fost dominantă în perioada feudalismului, cea juridică – în perioada capitalismului industrial, iar cea politico-sociologică – în perioada capitalismului dezvoltat.

În al doilea rând, fiecare din tradițiile indicate își are propria istorie, reprezentanți, bază conceptuală și socială, aparat categorial și propriu sistem de concepții teoretice, ceea ce ne permite să vorbim despre evidenta originalitate și claritate esențială.

În al treilea rând, tradițiile nominalizate nu există izolat una de alta, ci se găsesc într-o unitate contradictorie. Pe de o parte, se observă tendința spre autoexprimare și autoconfirmare a fiecăreia din ele, iar, pe de

altă parte – spre interdependență și influență reciprocă, spre autopătrundere. De exemplu, povețile religioase, de regulă, sunt susținute prin normele de drept, legile uneori sunt declarate sfinte, fundamentarea politico-sociologică se împletește cu cea morală, religioasă și juridică. Totodată, trebuie să menționăm că aceste tradiții se înscriu organic în contextul general istorico-filosofic. Abordarea istoriei gândirii politice de pe pozițiile acestor tradiții este fructuoasă nu numai datorită faptului că permite o sistematizare mai complexă a concepțiilor politice, dar și faptului că permite o nouă abordare a lor, o nouă apreciere și interpretare.

În acest articol vom încerca să analizăm cea mai veche și influentă tradiție din istoria gândirii politice, destul de viabilă în perioada contemporană – tradiția teocratică, care în dezvoltarea gândirii politice istoric anticipează celelalte tradiții, ce vor rămâne obiect de cercetare pentru studiile ce vor urma.

Tradiția teocratică este, într-adevăr, cea mai veche tradiție de interpretare a fenomenelor social-politice și aceasta se explică prin faptul că religia a apărut cu mult înaintea altor forme ale conștiinței sociale. În crêdintele religioase timpurii este reflectată conceperea fantastă a dependenței directe a oamenilor de forțele supranaturale și sociale. Așa cum în conștiința socială a acelor timpuri domina mitologia, prima sa formă de exprimare devine mitul. Incapacitatea omului arhaic de a se evidenția din cadrul mediului înconjurător, precum și caracterul gândirii sale nespecializate, care încă nu s-a delimitat de domeniul emoțional afectiv, au constituit premisele mitului. În consecință, s-a produs contrapunerea metaforică a obiectelor naturale și culturale (sociale), antropomorfizarea cosmosului și naturii. Interpretarea mitologică a fenomenelor politice, caracteristice multor popoare antice, se identifică prin dominația închipuirilor despre proveniența divină a societății și statului. Prezența începutului divin în cosmos îl face pe acesta mai ordonat decât rânduielele pământești. Totodată, acest început constituie baza apariției, conservării și dezvoltării orânduirii sociale și politice. Cu alte cuvinte, începutul divin se prezintă atât drept cauza primară, cât și ca principiu fundamental și model de bază al orânduirii sociale și politice; concomitent, ca ideologie dominantă totală ce nu are concurenți în persoana altor închipuiri, viziuni, puncte de vedere etc.

Fiind născute de începutul divin, orânduirile terestre se deosebesc între ele în dependență de modalitatea de legătură dintre acest început și relațiile sociale [1]. Așa cum orânduirea terestră, în corespundere cu închipuirile mitologice, este parte a orânduirii cosmice globale, așa și respectarea ei este o obligație sfântă pentru fiecare. Altfel spus, orice împotrivire ordinii sociale este interpretată ca provocare a zeilor, care prin mânia lor pot să dăuneze armoniei cosmice și să provoace catastrofe globale. De aici devine explicită reglementarea detaliată a conduitei umane, prezența diferitelor interdicții și pedepse [2].

Varianta clasică a tradiției religioase în istoria gândirii politice este prezentată de concepțiile medievale, etapa de trecere spre care o constituie teoria politică a lui Aureliu Augustin (353-430 e.n.). Anume în această teorie au fost formulate dogmele principale ale bisericii creștine: prioritatea bisericii în raport cu statul, a normelor religioase în raport cu cele juridice, a spiritului divin în raport cu patimile materiale. După părerea lui Augustin, acolo unde statul nu se supune bisericii, acolo nu există dreptate și bine comun. În concepția creștină, elaborată de Augustin, istoria societății umane, orânduirea politică și statală apar ca consecințe ale căderii omului în păcat, cădere predeterminată de providența dumnezeiască. Omul este înzestrat cu voință liberă, cu capacitatea de a trăi omenește și nu dumnezeiește. Tot de la Dumnezeu porcede capacitatea omului de a trăi dumnezeiește, capacitate acordată doar celor aleși. Reieșind din așa concepere a speciei umane, Augustin împarte viața pământească în două orașe: unul, care reprezintă însăși realitatea terestră și în care oamenii dispun de natura deviată de păcat, și celălalt – orașul celest, în care oamenii sunt născuți de bunăvoință și binefacere, liberi de natura păcătoasă [3]. Putem observa astfel că această dualitate de existență umană la Augustin reflectă influența concepțiilor precedente despre două tipuri de universuri în societate și natură [4].

Punctul culminant al gândirii politice teocratice din perioada medievală o constituie teoria lui Toma d'Aquino (1225-1274), declarată în anul 1879 de către Papa Leo al XIII-lea unica adevărată filosofie a catolicismului. Expunând teoria interpretării divine a puterii, el deosebește trei elemente constitutive: esența puterii, forma puterii (modul de acaparare și organizare) și scopul folosirii puterii. După esența sa, puterea este rezultatul voinței divine, iată de ce ea întotdeauna aduce oamenilor bine și bunătațe. Însă, formele concrete de însușire și realizare a puterii pot fi rele, inechitabile, contrare ideii lui Dumnezeu. De aici, supunerea față de putere, învață Toma d'Aquino, este necesară în acea măsură în care ea provine de la Dumnezeu. Cu cât activitatea puterii este în disonanță cu voința dumnezeiască, cu atât ea este contrară intereselor bisericii și cu atât supușii sunt în drept să-i opună rezistență [5].

Un merit deosebit al lui Toma d'Aquino îl constituie elaborarea și clasificarea legilor. Locul dominant în această teorie îl ocupă legea eternă, care întruchipează normele universale, principiile fundamentale ale

rațiunii divine, care conduce universul. Legea eternă se conține în Dumnezeu, este identică cu acesta. Cât privește celelalte legi, acestea sunt derivate ale legii eterne și dependente de ea prin relații specifice de subordonare. Printre acestea teologul enumeră întâi de toate legea naturală, care este reflectarea legii eterne în rațiunea umană, în conștiința ființelor gânditoare. Așa cum fundamentul prim al rațiunii practice îl constituie binele, așa la legea naturală se referă tot ceea ce se referă la bunătate, autoconservare și la reproducerea speciei umane. Ca concretizare a legii naturale se prezintă dreptul pozitiv (uman), a cărui predestinație constă în a determina oamenii, prin frică și forță, să nu facă rău și să tindă spre virtute.

Caracteristica tradiției teocratice a gândirii politice ar fi incompletă fără analiza Reformei – mișcare religioasă și politică, orientată contra bisericii catolice, ce a cuprins aproape întreaga Europă la începutul secolului al XVI-lea. Cel mai mare ideolog al Reformei a fost teologul german Martin Luther (1483-1546), care a pus începutul credinței lutherane.

În plan politic, ideile principale ale lui M.Luther se reduc la faptul că oamenii ca și cum trăiesc în dimensiunea a două lumi – cea terestră și cea celestă, cea profană și cea spirituală. În universul spiritual, care cuprinde doar pe cei ce cred în Cristos, domină spiritul lui Dumnezeu, iar în universul profan, care cuprinde toți oamenii – domină puterea politică. Universul spiritual întruhidează libertatea spiritului, domeniul credinței, lumea interioară a omului, iar cel terestru – conduita exterioară a omului, proprietatea și alte bunuri materiale. Bunăstarea universului spiritual depinde de bunăstarea celui terestru, care, la rândul său, se sprijină pe dreptul natural și nu pe cel divin. De aici decurge sarcina puterii, ce domină în universul profan, de a se conduce de raționamentele practice și interesele reale, definite de rațiunea umană: a nu permite păcatul, a împiedica prin orice mijloace, inclusiv de constrângere, realizarea intențiilor proaste ale oamenilor etc.

Totuși, sistema viziunilor politico-juridice lutherane este pătrunsă de anumite contradicții. Pe de o parte, ea este orientată prin conținutul său pozitiv către om, libertatea interioară și convingerile lui. Contrar bisericii romano-catolice, Luther tindea să demonstreze că omul și viața lui laică nu trebuie privite ca ceva păcătos. Renunțările lui teze conțineau baza conceperii noi a creștinismului. Ele au fost primite de multe părți și grupuri sociale ca îndemn de eliberare de sub dominația politică și ideologică a bisericii, ca îndemn de a da organizațiilor sociale și statale forța autorității religioase. Pe de altă parte, sistema viziunilor lui Luther, reformatoare în aspect religios, nu este de așa natură în aspect politico-juridic. Luther era oponentul conceperii populare a Reformei în lupta pentru echitatea socială și egalitatea evanghelică [6].

Căpătând expresia sa clasică în perioada medievală, tradiția teocratică nu-și pierde importanța în epocile ce vor urma. Ea doar și-a modificat formele de manifestare, adaptând ideile și doctrinele religioase la noile condiții. Influența ei asupra vieții politice a popoarelor diferitelor țări, inclusiv asupra vieții politice a contemporaneității, este enormă și constă în următoarele:

1. Tradiția teocratică a susținut și fortificat credința oamenilor în posibilitatea de constituire a societății echitabile pe pământ. Și cu toate că această credință avea un caracter abstract și se baza pe realizarea doar în viitor a previziunilor divine, ea prezenta o forță motrice activă în procesul de concepere și transformare a universului. Ca dovadă ne apar, de exemplu, cele patru valuri de deșteptare, care s-au răspândit în SUA și au fost însoțite de acțiuni religioase de masă: anii 1730-1760, 1800-1830, 1899-1920, 1960 și următorii ani. După părerea specialiștilor americani, Marile deșteptări erau niște catalizatori originali ai progresului social, care în rădăcină au schimbat orientarea axiologică a societății, a culturii și indicii lui conceptuali. Pe lângă scopul principal – americanizarea creștinismului – acestea au dezvoltat la americani sentimentul „originalității lor naționale” și „dreptul de a fi un popor liber și independent”.

2. Tradiția teocratică a lăsat o amprentă originală asupra conștiinței politice a oamenilor. În felul său, ea a influențat constituirea culturii lor politice. Aceasta este adevărat în special pentru acele țări, în care principiul dominant al vieții sociale era nu doar pluralismul politic, dar și cel religios. Cel mai mare interes în acest aspect îl prezintă SUA, unde sunt prezentate aproape toate religiile cunoscute. Protestantismul rămâne și în continuare principala orientare religioasă, împărțită de circa 57% din populația țării. Adepții catolicismului constituie 28%, ai iudaismului – 2%, iar restul se socot adepți ai ortodoxiei, islamului, buddismului și ai altor religii.

Religia în SUA s-a prezentat ca o forță activă, ce a stat la baza celor mai multe mișcări reformiste și umanitare. Istoria constituirii societății civile și politice în SUA convingător demonstrează că credința religioasă a americanilor într-o măsură mai mare decât apartenența rasială, nivelul de studii și profit, sexul, vârsta etc. a influențat raporturile sociale la serviciu, în familie, cu prietenii, în luarea deciziilor politice etc. Din această perspectivă este caracteristic protestantismul, ce conține un pronunțat element rațional, datorită căruia ușor l-a făcut adaptiv la condițiile sociale și politice în permanentă schimbare. Anume în protestantism politologii

americani încearcă să găsească diverse componente ale culturii generale și politice a SUA, în special așa ca: reper pe forțele proprii, autocumpătarea, respectul față de autoritatea politică și economică, patriotismul necondiționat etc. Anume cu protestantismul leagă ei ideologia businessului american. Hărnicia, dragostea de muncă și succesul în afaceri sunt declarate în calitate de slujire lui Dumnezeu, iar succesul sau insuccesul în activitatea economică – ca cheie spre conceperea stării spirituale a individului.

3. Tradiția teocratică de cele mai dese ori definește caracterul și orientarea ideologică a unui sau altui stat. În calitate de exemplu ne putem adresa la doctrina socială a islamului, care s-a prezentat și se prezintă în continuare ca fundamentul teoretic al dezvoltării politico-naționale a multor țări, în special a celor din Orientul Apropiat. În evoluția acestei doctrine de-a lungul ultimelor trei secole se evidențiază trei etape principale: Prima etapă (secolul XVIII – prima jumătate a secolului XIX) decurge în condițiile societăților precoloniale și ale colonialismului timpuriu, ale crizei structurilor oriental-feudale și ale începutului influenței capitalismului european asupra lumii musulmane. Cea mai importantă caracteristică a acestei etape este renașterea fundamentelor tradiționale ale islamului: purificarea lui de interpretările multisekulare, dreptul la libertatea de opinie (la idjtihad), prioritatea problematicii social-morale vis-à-vis de cea metafizico-escatologică, unic în felul său radicalismul politic, uneori dus până la ideea creării statului islamic autentic. Doctrina socială a islamului în această perioadă era orientată în unile cazuri la restaurarea societății egalitare preclasiale, iar în altele – la fundamentarea relațiilor politico-naționale burgheze timpurii.

A doua etapă (din a doua jumătate a secolului XIX – anii 70 ai secolului XX) se caracterizează prin modernizarea concepției sociale a islamului, a cărei esență constă în adaptarea lui la noile condiții, în sintetizarea islamului cu naționalismul, precum și în abordarea secularizată (trecerea în patrimoniul statului) a hotărârilor problemelor politice și social-economice. Din punctul de vedere al modernismului, în islam trebuie deosebite principiile inițiale (imanente), ce se referă la domeniul „eternității și invariabilității” (întrebările credinței, moralității etc.), și acele principii, ce se referă la „tot ce e trecător istoric” (politica și economia). Reieșind din toate acestea, moderniștii se opuneau folosirii mecanice în condiții noi a dogmelor musulmane elaborate încă în Arabia medievală.

A treia etapă (din anii 70 ai secolului XX până în prezent) reprezintă un nou val de extindere a concepțiilor renăscute ale islamului. Aceste concepții, definite ca fundamentalism, demonstrează în islam consolidarea momentelor sociale și politice, trecerea accentului de pe etica religioasă pe ideologia politică. Modelul politic al renașterii islamice, al fundamentalistilor reiese din necesitatea elaborării unor forme a lor, pur islamice, de participare a poporului în conducerea statului, deosebite de structurile politice occidentale. Acest model presupune introducerea principiilor fundamentale ale islamului în economie, în domeniul social (inclusiv în sistemul de învățământ), în structura de stat și drept, cu alte cuvinte – „islamizarea” întregii țări. El presupune, de asemenea, ideea de creare a statului islamic global în baza unificării depline a vieții social-economice și politice a țărilor membre, în baza respectării fixe și necondiționate a legilor șariat-ului, a corespunderii totale Coranului, constituțiilor și actelor normative.

Modelul politic al fundamentalistilor și-a găsit reflectare și consolidare la nivel global în documentele Ligii internaționale a lumii musulmane. Un loc deosebit în ideologia islamică fundamentalistă îl ocupă concepția revoluției sociale, care detaliat și fundamental a fost elaborată încă în anii 20-30 ai secolului XX de către Muhammad Iqbal, părintele spiritual al Pakistanului. Însăși revoluția este concepută ca djihad – război sfânt, dus la nivel personal și public pentru victoria echității islamice în toată lumea. La nivel personal, revoluția înseamnă autoperfecționarea omului, iar la nivel public – reconstrucția societății în baza principiilor islamice, orientată în dimensiune națională, regională și globală. Concepția revoluției sociale este strâns legată de către autorii ei de conceperea islamului ca revoluție socială aparte în societate. Anume această circumstanță, după părerea lor, a definit și dinamismul neobișnuit al islamului, influența lui esențială asupra dezvoltării sociale contemporane, circumstanță ce a servit ca puternic impuls pentru cercetătorii occidentali (îndeosebi, americani) de a revizui închipuirile tradiționale despre rolul și locul islamului în lumea contemporană.

Discuțiile și controversele create în Statele Unite în legătură cu *Patriot Act* s-au lansat după atacurile din 11 septembrie 2001, odata cu disputele pe seama oportunității funcționării închisorilor americane secrete în diferite țări din Europa. Din punct de vedere tactic, terorismul își dovedește superioritatea față de celelalte forme de violență, el putând fi comis de grupuri mici, cu costuri reduse și efecte substanțiale, mai ales prin caracterul său imprevizibil, care reduce posibilitățile de ripostă și apărare. Mark Sageman, psihiatru legist, fost ofițer al C.I.A., în urma studiilor asupra noilor forme de terorism, a condițiilor care le generează și a celor

mai eficiente metode de apărare împotriva lor, consideră că cei mai periculoși teroriști ai lumii nu se mai află în subordinea Al-Qaeda. „Teroriștii de care ar trebui să ne temem cel mai mult sunt aspiranții liber-profesioniști care și-au făcut un scop din teroare, precum și camarazii lor de pe *web*. Această generație este chiar mai înfricoșătoare și mai impredictibilă decât cele precedente...” [7]. De asemenea, în urma unor ample studii psihologice, filosoful american remarcă faptul că „orice strategie de combatere a acestor teroriști trebuie bazată pe o înțelegere a motivului pentru care ei cred ceea ce cred. Cu alte cuvinte, ce transformă oamenii obișnuiți în fanatici care folosesc violența pentru scopuri politice? Ce anume îi face să se considere speciali?... Explicația comportamentului lor trebuie găsită nu în modul cum gândesc, ci mai degrabă în modul cum simt” [8].

Astfel, analizele complexe în urma cărora se stabilesc diferite metode de combatere a terorismului trebuie să aibă în vedere atât marile organizații, cât și acțiunile individuale sau colective de mici dimensiuni. Elaborarea ideologiei războiului împotriva terorismului ascunde anumite interese și scopuri. Dacă într-adevăr se dorește anihilarea terorismului, ar trebui să se înceapă o acțiune conform unei alte strategii, pentru a izola Al-Qaeda de societățile musulmane. Altfel spus, terorismul a fost teologizat, iar acest lucru a condus la creșterea numărului susținătorilor săi.

Deși religiile condamnă violența, numeroase acte de violență se produc nu în numele religiei (printre acestea fiind cunoscute în istorie pedepsele Inchiziției, Cruciadele, războaiele islamice de cucerire, iar în epoca modernă actele teroriste comise de grupări și organizații islamice, care își consideră atacate religia și țara, conflictele religioase din Irlanda de Nord etc.), dar ca efecte ale unor fenomene și acțiuni complexe ce au loc în cadrul societății sau între diverse state, de multe ori cu implicații politice. Există numeroase texte religioase care fac referire la acte de violență sau prezintă anumite ritualuri care conțin astfel de conotații. Totuși, rolul religiei în contextul violenței definește doar un singur tip de relație – cea creată de autorii violenței. De aceea, cei mai mulți analiști, printre care și Jochen Hippler [9], neagă orice legătură structurală între religie și violență. Aceștia consideră că religia devine doar un tip de ideologie justificativă, care permite violența, fără a o include.

Fundamentate pe cele mai importante principii educative, marile religii au ca trăsătură comună încercarea de a îndruma omenirea, individul și societatea către o evoluție armonioasă și o împlinire spirituală, prin care binele să poată fi perpetuat și extins, ceea ce, în esență, exclude orice asociere cu noțiunea de violență.

Referințe:

1. De exemplu, în China Antică, unicul și principalul inel de legătură dintre ordinea socială și forțele supreme celeste este figura Imperatorului, în mâinile căruia este concentrată toată puterea. Imperatorul chinez este nu numai feciorul cerului, dar și părintele poporului său. Puterea lui asupra poporului se egalează cu puterea tatălui asupra copiilor. Puțin altfel stau lucrurile în Egiptul Antic, unde zeii, fiind izvorul puterii conducătorului, rămân alături de acesta în realizarea ei. Integral, puterea politică în Egiptul Antic ne amintește piramida, vârful căreia o constituie zeii și alesul lor – faraonul, iar fundamentul ei – poporul simplu. Între aceste două extreme se găseau preoții și nobilimea. Comportamentul în societate era determinat de statutul social, de apartenența de castă a omului. Într-un mod asemănător se constituia puterea în India Antică, care se baza pe divinizarea orânduirii sociale și pe convingerea provenienței teocratice a societății și statului. În corespundere cu textul religios al Indiei Antice „*Rigvedele*” (sfârșitul mileniului II î.H.), rânduielile pământești se sprijină pe ideea dominației legii divine și orânduirii sociale de castă între oameni. Această orânduire este realizată de două puteri: cea spirituală (a brahmanilor) și cea laică (a căștrilor), care coexistă, cu toate că realizează funcții diferite și se găsesc în relații de concurență intensă în lupta pentru puterea politică.
2. De exemplu, *Legile lui Hammurabi*, 1782-1750 î.H în Babilonul antic; *Legile lui Manu* – către secolul II î.e.n. în India Antică.
3. Sfântul Augustin. *La Cite de Dieu*, Seuil. - Paris, 1994.
4. La Platon – lumea ideilor și lumea fenomenelor; la stoici – polisul-stat și polisul-global cosmic; la Zoroastrianism (*Ζωροάστρης*) – lupta dintre cele două începuturi contradictorii – bine și rău.
5. Toma d’Aquino. *Du Royaume*, Egloff, Paris, 1946 [ed. rom.: *Despre guvernământ*. Ediție bilingvă, traducere de Andrei Bereschi. - Iași: Polirom, 2005].
6. *A se vedea*: Oțetea A. *Renașterea și Reforma*. - București, 1968.
7. Sageman M. *Viitoarea generație a terorii*. – În: *Foreign Policy*, Romania, aprilie/mai 2008, p.53.
8. *Ibidem*, p.56.
9. Hippler J. *War, Repression, Terrorism*. - Stuttgart, IFA, 2006.

Prezentat la 21.02.2011

REPUBLICA MOLDOVA – OSTATICA PARADOXURILOR DE SECURITATE LA MAREA NEAGRĂ

Polina PANAINTE, Victor SACA

Catedra Științe Politice

The Black Sea Region located at the intersection of Russian, EU and USA interests is transforming from a „forgotten sea” in a region of geopolitical importance. The beginning of XXI century is marked by a series of structural and procedural changes in international relations and the development of a non-polar world implies a complex transition with metamorphoses of actors and their interests at the micro and macro level. Black Sea region is characterized by a series of key paradoxes that have defined its profile throughout history. These complex issues and challenges are becoming more pronounced, and if not countered, are likely to strain further the climate of the region. This article identifies and illustrates these paradoxes, in particular the ones with reference to globalization versus nationalism and security dilemmas. The goal is to contribute in assessing the current state of the region and to discuss the regional implications of the Black Sea on Moldova.

Relațiile internaționale au intrat într-o nouă eră caracterizată de schimbări structurale și procesuale, care modifică balanța de putere în lume. Criza economică globală, dilemele securității ce decurg din conflictele din Gaza, Osetia de Sud, Afganistan, combinate cu relațiile tensionate cu Pakistanul și Iranul, adaugă noi provocări pe agenda internațională. În paralel cu aceste schimbări politice și de securitate, un alt subiect actual este transformarea instituțiilor și organizațiilor internaționale ce își doresc amplificarea și consolidarea rolului lor pe arena globală contemporană.

Ordinea internațională devine în mod evident dominată de o serie de actori ce dispun de instrumente reale de influență. Potrivit lui Richard Haas, relațiile internaționale de astăzi reflectă o nonpolaritate – „o lume dominată nu de unul, două sau chiar mai multe state, ci mai degrabă de zeci de actori care posedă și care exercită diferite tipuri de putere” [1]. Acest lucru implică faptul că rivalitatea dintre marile puteri este vie și agravată de globalizare, care „a amplificat valoarea, viteza și importanța interacțiunilor transfrontaliere”, prin urmare, conducând la creșterea numărului de amenințări și vulnerabilități la adresa statelor și nemijlocit dând naștere la o stare de „tulburare non-polară” [2].

În evoluția lumii multipolare nu mai folosim concepte tradiționale, precum Europa de Vest, Europa de Est, Europa Centrală, dar operăm cu noi sintagme, aduse la rangul de concepte: Regiunea Mării Negre, Regiunea Caucaziană etc. Regiunea Mării Negre se reliefează drept o regiune care are șansa de a juca un rol în sistemul european, având o locație strategică deosebită: la intersecția dintre Europa și Asia, dintre Rusia și Orientul Mijlociu și leagă direct Europa de Sud-Est cu Europa Occidentală. În prezent, extinderea NATO și a UE au transformat această regiune în vecinătate apropiată a marilor puteri euro-atlantice, cu un potențial imens de dezvoltare. În pofida conjuncturii geopolitice avantajoase, regiunea se confruntă cu un șir de probleme care i-au definitivat profilul pe parcursul istoriei și care devin din ce în ce mai clare și urmează să se facă mai simțite [3], inclusiv în Republica Moldova.

Definirea conceptului de Regiune a Mării Negre

Problematica definirii noțiunii „regiune”, în general, și a noțiunii „Regiune a Mării Negre”, în particular, este foarte complexă. Termenul „regiune” nu are o definiție standard și poate fi găsit în literatura de specialitate sub o serie de definiții, unele foarte diferite, uneori chiar opuse. Putem găsi diverse conotații și interpretări ale „regiunii”, atât în vorbirea academică, cât și în cea populară, indicând faptul că noțiunile de *regionalism* și *regionalizare* înseamnă lucruri diferite pentru oameni diferiți.

Noțiunea „regionalism” continuă a fi una confuză. Regionalismul se referă la participarea în luarea de angajamente politice pentru organizarea unei anumite regiuni. Dacă e să vorbim *stricto sensu*, regionalismul se referă la un proiect regional specific. În unele definiții se consideră că actorii implicați în aceste angajamente politice sunt statele, pe când în altele sunt menționați actorii ne-statali. Regionalismul este văzut drept un proiect elaborat de un șir de state pentru reorganizarea unei regiunii în termeni de economie și politică [4].

Prima problemă conceptuală care apare în cazul regiunii Mării Negre este legată de definiția acesteia. Într-adevăr, regionalitatea acestui sector geografic rămâne a fi vagă. Istoria comună, proximitatea geografică și unele preocupări comune sunt suficiente pentru a produce regionalismul și să definească Marea Neagră ca o regiune, sau este nevoie ceva mai mult decât atât? Un răspuns prompt ar fi faptul că Marea Neagră nu este încă consolidată și conștientizată ca o auto-entitate distinctă. Între timp, unii actori din regiune consideră că coerența geografică este suficientă pentru abordarea Mării Negre drept regiune [5]. În acest context, și Republica Moldova este considerată o țară riverană la Marea Neagră prin accesul de 0,8 km la Dunărea Maritimă, dar și datorită setului comun de valori, tradiții sociale și istorice comune cu țările de la Marea Neagră.

S-ar putea argumenta că această corelație dintre geografie și politică, care este atât de evidentă în regiunea Mării Negre, necesită o abordare geopolitică. Conform gândirii geopolitice tradiționale, Marea Neagră ar putea fi cu siguranță descrisă ca fiind „centru geopolitic natural” sau un nou „pivot geopolitic” [6].

În plus, după cum sugerează Felix Ciută, proiectul regiunii Mării Negre, situat la intersecția conceptelor-cheie de „regiune” și „securitate”, este definit de amenințările la adresa securității în calitate de coagulant-cheie regional [7].

Alexandru Goncharenko vorbește despre revenirea abordării geopolitice a regiunii Mării Negre în discursul științific actual: „Din punctul de vedere al geopoliticii clasice, regiunea extinsă a Mării Negre este una din pietrele de temelie ale stabilității și securității euro-asiatice. Aceasta face parte dintr-o zonă extrem de importantă și sensibilă – cu resurse naturale imense și coridoare strategice de transport al energiei. Controlul asupra acestei regiuni determină controlul regiunii Euro-Asiatice atât în prezent, cât și în viitor. Din acest motiv, zona Mării Negre a fost un centru de greutate al intereselor geopolitice, politico-militare, financiar-economice ale puterilor globale și regionale” [8].

Prin derogare de la această abordare geopolitică-materialistă, King merge mai departe, subliniind că Marea Neagră nu ar trebui să fie abordată doar ca rezultat al calculelor geopolitice, ci ca un produs al istoriei, în sensul că în trecut a existat o rețea de conexiuni care ar putea reapărea. În acest sens, el este destul de prudent pentru a adăuga că regiunile nu trebuie neapărat să împărtășească trăsături unificatoare gen cultură, religie sau limbă comună. Dimpotrivă, formarea unei regiuni depinde în primul rând de conexiunile care formează legături durabile între oamenii și comunitățile dintr-o zonă sau alta [9].

Regiunea Mării Negre a devenit rapid un pod de importanță capitală între comunitatea Euro-Atlantică și zona strategică Orientul Mijlociu – Marea Caspică – Asia Centrală. În ceea ce privește propria istorie, regiunea a fost mereu predispusă la diferite tipuri de conflicte (interne și externe) prin care noile realități și vechile tensiuni au coexistat [10].

În lipsa unei structuri instituționale puternice, regiunea continuă să fie separată de conflicte, blocate și restricții de comerț, caracterizate prin relații complexe de cauzalitate. În general, regiunea a fost dintotdeauna vulnerabilă la capitolul dialog politic și instituțional. Dinamica insecurității, inclusiv conflictele „înghețate”, precum și diferitele mișcări separatiste; securitatea petrolului și a conductelor de gaze naturale; procesul dificil de democratizare a statelor slabe; amplificarea criminalității organizate; riscurile ecologice și subdezvoltarea economică au fost susținute de o lipsă de încredere între statele din regiune și alți actori internaționali. Ca rezultat, regiunea nu pare a fi influențată de spiritul de cooperare regională care a început oficial în iunie 1992 prin înființarea Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN). OCEMN a fost creată de către guvernele a 11 state: Albania, Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Moldova, România, Rusia, Turcia și Ucraina. În 2004 a avut loc prima extindere, organizația incluzând încă două state: Serbia și Muntenegru. Astăzi, OCEMN reprezintă cea mai avansată formă de cooperare regională în zona Mării Negre. Planul inițial care prevedea crearea unei zone de liber schimb s-a dovedit a fi unul ireal și a obținut un suport politic limitat. Diversitatea angajamentelor internaționale și aderarea mai multor state membre ale OCEMN la legislația și regulile UE au făcut ca stabilirea unui regim economic regional unitar să devină o sarcină aproape imposibilă. Remarcăm că Republica Moldova, precum și celelate state din regiune, în pofida aderării la unele structuri regionale la Marea Neagră, și-au orientat atenția mai mult în afara regiunii decât spre interacțiunea cu vecinii lor. Între timp, atenția marilor puteri regionale, precum Rusia și Turcia, a fost îndreptată spre regiune, obiectivul lor fiind în mod tradițional transferarea acestei regiuni în sfera lor de influență [11].

Vectorii politicii externe confuze a actorilor din regiune duc la o lipsă de încredere între state și împiedică procesul de soluționare pe cale amiabilă a conflictelor înghețate, a separatismului din Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Karabahul de Munte.

Devine din ce în ce mai importantă poziția Turciei în regiune. Aici ne întrebăm: cum o putere regională precum Turcia, cu aspirații pentru un rol regional și global mai mare (dorința de a participa la G-20, model de țară islamică moderată, vicepreședintă a Alianței Civilizațiilor, lider regional etc.), va reacționa la creșterea influenței rusești în regiunea respectivă? Bigemonia ruso-turcă la Marea Neagră se poate acutiza după prelungirea acordului de menținere a flotei rusești în regiune (la Sevastopol, Ucraina, până în 2042), care demonstrează angajamentul crescând al Rusiei pentru Marea Neagră și protecția zonei sale de influență. Plus la aceasta, Turcia a simțit recent limite în acțiunea sa când a fost muștrată de unele state UE pentru faptul că a încercat să șantajeze UE cu sprijinul pentru conducta Nabucco în negocierile sale de aderare la UE.

Trezește curiozitate și o altă întrebare: care vor fi progresele Republicii Moldova în procesul de integrare europeană și care vor fi perspectivele euro-atlantice ale țării noastre, ținând cont de faptul că Rusia și vecinul nostru direct Ucraina își intensifică cooperarea bilaterală și vor duce o politică de împiedicare a prezenței euro-atlantice în regiune? În acest context, Marea Neagră se confruntă cu mai multe provocări combinate cu un echilibru fragil de putere.

Conflictul energetic dintre Rusia și Ucraina din decembrie 2008-ianuarie 2009 este un indicator clar al importanței securității energetice pentru regiune și clienții săi, în special pentru Uniunea Europeană. În cazul regiunii Mării Negre, problema energetică este nu doar o preocupare de securitate națională și regională, dar și un teren de testare a relațiilor dintre producătorii de energie (țări din regiunea Mării Caspice: Rusia, Azerbaidjan, Turkmenistan etc.), țările de tranzit (Rusia, Georgia, Turcia, Ucraina etc.) și țările consumatoare de energie (în mare parte din UE). În cele din urmă, problema securității energetice este un teren demonstrativ de cooperare UE-Rusia.

Înteruperea aprovizionării cu energie reprezintă o amenințare serioasă și la adresa securității Republicii Moldova. Din acest punct de vedere, Republica Moldova s-a dovedit dependentă de curentul electric, petrolul și gazele importate, venite în special din Est.

O posibilitate pentru Moldova de a evita dependența de Federația Rusă în ceea ce privește gazul este de a-și intensifica cooperarea la Marea Neagră atât cu România, cât și cu Ucraina, pentru a putea participa la proiectul Nabucco sau White Stream. Conectându-se la Nabucco, Moldova ar primi energie din Asia Centrală prin conductele ce vor traversa România în regiunea Dobrogei, dar pentru aceasta este nevoie de un sprijin enorm din partea României.

Cooperarea bună cu Ucraina ar permite Moldovei să adere la proiectul White Stream, proiect ce presupune construirea unei ramificații a conductei Baku-Tbilisi-Erzurum și care ar putea transporta gaz azer prin Georgia către România, Ucraina și alte țări ale Europei Centrale [12]. Un argument în favoarea acestuia ar fi și existența interconexiunilor între sistemele de conducte ale Republicii Moldova cu Ucraina.

O altă preocupare în regiune este guvernarea inefficientă. Statele problemă sunt caracterizate în principal de refuzul lor de a juca după reguli – susținere directă sau implicită pentru terorism, tolerarea traficului (de persoane, arme, droguri, contrabandă) sau acordarea de ajutor pentru proliferarea armelor de distrugere în masă (NBC – nucleare, bacteriologice și chimice).

Republica Moldova se înscrie la moment în rândul statelor slabe, cu o corupție instituționalizată și incapacitate de a controla fenomenele criminale, conexiunile cu grupurile teroriste existente în stânga Nistrului.

Credibilitatea îndoielnică față de Ucraina și Georgia în capacitatea de a transpune în practică promisiunile făcute în timpul revoluțiilor Oranj și a Rozelor a creat un vid de interes al structurilor internaționale în regiune, ceea ce a facilitat creșterea importanței Republicii Moldova. Astfel, un șir de organizații internaționale și-au redirecționat atenția spre Moldova și contribuie în prezent la consolidarea economică a statului și la manifestarea acestuia în regiune.

UE își propune o evaluare detaliată a procesului de asociere a Republicii Moldova și stabilirea indicatorilor măsurabili pentru aceste progrese, precum și suport în dezvoltarea capacității de utilizare eficientă și responsabilă a puterii de către guvern.

Rolul Uniunii Europene în regiunea Mării Negre s-a lăsat așteptat până recent, când au apărut mai multe inițiative regionale: Sinergia Mării Negre [13], lansată în 2007, și Parteneriatul Estic, lansat în 2008. Ambele sunt proiecte ambițioase, deși oarecum contradictorii, și complementare politicilor de intensificare a angajamentului în vecinătatea estică a Uniunii [14]. Pe de altă parte, Uniunea a lansat o misiune de monitorizare în Georgia (EUMM) începând cu luna octombrie 2008, în cadrul politicii europene de securitate și de apărare în timp ce a fost implicată activ în medierea litigiului dintre Rusia și Ucraina pe marginea gazului. De asemenea,

UE a adoptat în decembrie 2008 un raport, recomandările căruia vin să întărească Strategia de Securitate Europeană și prin intermediul căruia UE își propune un angajament mai activ în asigurarea securității energetice, în soluționarea conflictelor prelungite din regiune și, inclusiv, intensificarea relațiilor cu vecinii UE.

Republica Moldova trebuie să învețe o lecție din experiențele ce vizează relațiile Georgiei și Ucrainei cu Rusia, și anume: că trebuie acordată atenție vecinilor în timp ce ei nu caută să se integreze cu Occidentul. Cu alte cuvinte, o mai bună integrare a Republicii Moldova în structurile euro-atlantice nu trebuie să implice ruperea relațiilor cu vecinii mai puternici care nu au asemenea ambiții. Cooperarea regională cu toți actorii de la Marea Neagră trebuie să fie percepută drept măsură de evoluție constructivă a statului.

Paradoxuri la Marea Neagră

Regiunea Mării Negre este o regiune ce se confruntă cu mai multe paradoxuri, în mare parte datorită prezenței unui număr de state relativ slabe, care caută și au nevoie de protectori, consultanți sau hegemoni, puteri regionale sau extraregionale, care, la rândul lor, caută să-și fortifice rolul în regiune.

Contradicțiile caracteristice regiunii pot fi sistematizate:

- ✓ Regiunea Mării Negre a devenit o nouă frontieră strategică pentru Europa, Rusia și Statele Unite în ceea ce privește securitatea energetică, conflictele înghețate, comerțul, migrația, precum și alte domenii-cheie [15]. Deși există mai multe linii de demarcație între statele din regiune, există și stimulente clare pentru cooperarea regională. Există, așadar, o luptă continuă între obstacole și stimulente pentru o cooperare regională.
- ✓ Din punct de vedere economic, regiunea Mării Negre este una dintre regiunile cu cea mai rapidă creștere din lume, cu indicatori socioeconomiци pozitivi la nivel regional, dar cu mari discrepanțe între diferite state din regiune.
- ✓ Diferențele economice dintre statele din regiune, creșterea bunăstării unor țări (datorită exploatarea gazului și petrolului) duce la creșterea comerțului cu arme în speranța rezolvării problemelor separatiste, precum cea din Karabahul de Munte. Conform lui Steven Main, legătura tradițională dintre creșterea bunăstării economice și descreșterea amenințărilor militare nu este valabilă în cazul regiunii Mării Negre, care este una dintre puținele regiuni din lume unde creșterea bunăstării ar putea duce la reluarea ostilităților [16].
- ✓ Energia și securitatea energetică acționează ca un factor de consolidare a securității și a cooperării regionale, dat fiind faptul că atât petrolul, cât și gazele naturale sunt produsele și resursele naturale de bază necesare pentru economia modernă globalizată. Cu toate acestea, corelația dintre energie, războaiele conductelor, restricțiile impuse de Convenția de la Montreux în ceea ce privește tonajul navelor militare cu drept de ieșire în Marea Neagră, plus perceperea hegemoniei ruso-turce în ceea ce privește influența la Marea Neagră, amplifică concurența energetică și contribuie la divizarea poziției statelor din regiune.
- ✓ Cooperarea regională este umbrită la Marea Neagră de legăturile statelor cu Uniunea Europeană, care preferă o eventuală aderare la UE în detrimentul cooperării regionale. Devine din ce în ce mai actuală dezbaterea pe marginea confuziei dintre Sinergia Mării Negre și Parteneriatul Estic [17]. Noțiunea de vecinătate și modul în care aceasta este percepută de către principalele părți interesate este o enigmă majoră. Este vecinătatea un mijloc de consolidare a cooperării sau un motiv de concurență și divizare?
- ✓ Instituționalizarea cooperării statelor din regiune s-a dovedit a fi un efort dificil, în pofida interesului manifestat de unele părți.
- ✓ Cel mai provocator paradox este legat de coexistența dintre globalizare și naționalismul înrădăcinat în regiunea Mării Negre extinse.

Factorii menționați pot servi drept motive de instabilitate pentru Republica Moldova, dar și potențial pentru stabilitate și cooperare de lungă durată cu Ucraina, Rusia, România, Turcia.

În concluzie putem menționa că relația dintre Republica Moldova și Marea Neagră este condiționată în primul rând de confuzia în definirea conceptului de regiune, care adesea este exclusiv și prea îngust perceput. Moldova a investit resurse în sporirea gradului de participare regională la Marea Neagră, dar a fost reticentă în consolidarea acestor parteneriate, ducând adesea o politică externă inconsecventă.

Hegemoniile relevante, precum Rusia, Uniunea Europeană, Statele Unite (și Turcia), au fost preocupate de imperatiivele lor naționale, neglijând necesitățile celorlalte state riverane, privite în continuare drept sisteme subordonate. În consecință, cultura cooperării regionale nu a fost promovată și, respectiv, regiunea

continuă să oscileze între a fi o zonă cu potențial inflamator sau un model nereușit de cooperare regională instituționalizată.

Republica Moldova, parte a regiunii Mării Negre și parte integrantă a vecinătății UE cu Rusia, are nevoie de orientare, acțiuni de cooperare și o implicare mai mare a părților interesate în consolidarea statului prin reintegrare, democratizare și creștere economică. Rămâne de văzut dacă acest lucru este posibil, evident fiind faptul că există un mare potențial pentru continuarea cooperării Republicii Moldova în regiunea Mării Negre.

În același timp, multiplele contradicții combinate cu echilibrul fragil de putere între Uniunea Europeană, Rusia și Statele Unite, cu forțele naționaliste înrădăcinate în regiune, ar putea transforma regiunea Mării Negre într-o regiune victimă permanentă a antagonismelor tradiționale.

Referințe:

1. Hass R.N. The age of nonpolarity – What will follow US dominance? // Foreign Affairs, 2008, May-June p.44-56.
2. Ibidem, p.44-48.
3. Cornell Svante, Anna Jonssons, Niklas Nilsson. The wider Black Sea region: An emerging hub in European Security // Silk Road paper. Washington and Upsala: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, 2006.
4. Gamble Andrew, Anthony Payne. Regionalism and world order. - Londra: Macmillan, 1996, p.2.
5. Aydin Mustafa. Europes next shore: the black sea region after EU enlargement. Publicație periodică, nr.53. - Paris: EU Institute for Security Studies, 2004, p.5.
6. Pavliuk Alexander, Ivanca Klympush-Tsintsadze. The black sea region: Cooperation and Securitz Building. - Armonk, NY: M.E. Sharp and East West Institute, 2004, p.9.
7. Ciută Felix. Regiune? De ce regiune? Securitate, Hermeneutică și formarea regiunii Mării Negre // Geopolitica, 2008, nr.13:1, p.120-147.
8. Goncerenco Alexander. The wider black sea area: new geopolitical realities, regional securitz, structures and democratic control: a Ukranian view. NATO Defence College. Publicație periodică, 2005, nr.11-2, p.23.
9. King Charles. The Black Sea – a history. - Oxford: Oxford University Press, 2004, p.6-7.
10. Nuryev Elkhan. Geopolitical breakthrough and emerging challenges: The case of South Caucasus // Journal of International Affairs, 2002, nr.6, p.1-2.
11. Lynch D. A regional and security dynamic. In the south Caucasus: A challenge for the EU. Ediția D. Lynch. Chaillot Paper. - Paris: EUISS, 2003, p.9,10.
12. Moldova a aderat la Proiectul White Stream, Ion Draghisteanu, <http://www.eco.md/article/5249/>
13. Comisia Europeană. Sinergia Mării Negre – o nouă inițiativă de cooperare regională. Aprilie 2007. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_ro.pdf
14. Tsantoulis Yannis. The black sea synergy and the Eastern Partnership: different centers of gravity, complementarity or confusing signals to the region? // ICBSS Policz Brief, 2009, no.12.
15. Hamilton D. and G. Mangott. The wider black sea region in the 21st centruy: Strategic, economic and energy perspectives. - Washington DC: Centre for Transatlantic Relations, 2008.
16. Main S. The bear, the peacock, the eagle, the sturgeon and the black, black oil: Contemporary regional power politics in the Caspian Sea // Arag Caucasus, 2006, Series 5, no.67, p.2.
17. Tsantoulis Yannis. The Black Sea Synergy and the Eastern Partnership: Different Centres of Gravity, Complementarity or Confusing Signals to the region? // ICBSS Policz Brief, 2009, no 12.

Prezentat la 24.09.2010

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI ROLUL MASS-MEDIA ÎN SITUAȚII DE CRIZĂ

Sergiu MORARU

Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Any institution or country can face a crisis, able to endanger the normal operation. Some crises are predictable and preventable, but others can not be anticipated correctly. Under these conditions, the crisis could seriously undermine, if not managed properly. Any effective response to the crisis requires a comprehensive approach to political actors, military and humanitarian ones, giving due weight to the responsibilities, mandates and spheres of competence of each party. Crisis management mechanism provides the necessary information to make decision and arrangements, so that they can use the necessary means in a coordinated and timely manner.

Delimitări conceptuale ale situațiilor de criză

Orice instituție sau chiar țară se poate confrunta cu o situație de criză, în măsură să pună în pericol funcționarea sa normală. Noțiunea de *criză* a fost transpusă în domeniul social de către filozofii care au acceptat generic faptul că este o formă de boală a unui organism social, căruia i-a fost afectată capacitatea de a se manifesta ca „subiect” în relațiile sociale. Într-o accepție largă, criza poate fi înțeleasă ca o situație națională sau internațională, în contextul căreia se creează o amenințare la adresa valorilor, a intereselor sau obiectivelor prioritare ale părților implicate.

Etimologic, noțiunea „criză” vine din limba greacă (*krisis*) și semnifică o decizie în legătură cu o situație critică, dificilă și tensionată, ce impune adoptarea unei poziții în vederea transcederii acesteia. În limba română, *criza* este definită ca **perioadă de tensiune, de tulburări (adesea decisive), în care se manifestă neconcordanțele sau contradicțiile sau manifestarea violentă a unor neconcordanțe, a unor dificultăți economice, politice, militare, sociale etc., ori perioadă de tensiune, de tulburări, de încercări (decisive) care se manifestă în societate** [1].

Unele crize sunt previzibile și pot fi prevenite, altele însă nu pot fi anticipate, în mod corect. În aceste condiții, criza poate aduce prejudicii grave, dacă nu este gestionată corect.

O tipologie importantă a crizelor o reprezintă faptul că majoritatea reprezintă crize de sistem, generate de controversate procese de reformă. Cauzele acestora sunt profunde și se propagă, se combină și acționează pe un orizont de timp nedefinit.

Tipologia crizelor

Crizele se manifestă diferit, în funcție de caracteristicile situației care le determină și de domeniul de manifestare. Astfel, o criză politică nu seamănă cu una militară, după cum nici o criză economică nu seamănă cu una socială, deși acestea au legături, interconexiuni, stări și momente de simetrie.

Crizele pot fi caracterizate și clasificate în multe moduri. Cel mai adesea, acestea sunt interpretate la modul general, ca fiind *crize de securitate, crize de interese sau crize de conștiință*.

- a) În funcție de factorii care le determină și de domeniile în care acestea se manifestă, crizele pot fi în principal de natură: politică, diplomatică, economică, socială, financiară, militară, informațională, psihologică și ecologică;
- b) după spațiul în care se manifestă, crizele pot fi locale, naționale, regionale, continentale sau internaționale;
- c) după natura resurselor pe care le implică, o criza poate avea determinări umane, materiale, tehnologice, financiare, bancare etc.;
- d) în ceea ce privește modul de manifestare, crizele pot lua forme latente sau manifeste;
- e) după gradul de complexitate, crizele pot fi simple, complexe și combinate.

Evoluția situațiilor de criză

Crizele care afectează grupurile sociale diferă prin cauzele și durata lor. Evident, din cauza multitudinii tipurilor de crize rațiunea umană poate juca numai un rol limitat în desfășurarea lor. Cu toate acestea, ele antrenează acțiunea umană, ceea ce poate transforma micile deviații în crize majore.

Odată generată, criza se manifestă rapid, efectele și consecințele putând fi percepute imediat. Pierderile financiare, de imagine/poziție ale instituției sau țării pot fi majore sau minore, în funcție de gradul de pregătire al acesteia de a acționa în situații de criză. Astfel, se poate vorbi despre alte două concepte: *starea de criză* și *situația de criză*.

Apariția și evoluția situațiilor de criză au la origine cauze de natură obiectivă. Ca urmare, ele nu se rezolvă și nu pot fi rezolvate de la sine. Diminuarea în intensitate a factorilor care determină fenomenul de criză sau înlăturarea acestora se poate realiza doar prin intervenția instituțiilor politice, economice, militare, diplomatice, prin voința și acțiunea dirijată a oamenilor.

Gestionarea situațiilor de criză

Managementul situațiilor de criză constituie o activitate în timp real, de răspuns imediat la o stare de pericol apărută la nivel național sau în anumite zone ale țării. Desfășurarea cu succes a acesteia presupune o formă bună de organizare a sistemului de răspuns la situații de criză, bazată pe legi și ordine adecvate, dotarea cu echipamente a structurilor de execuție, salvare și evacuare, o dezvoltată asigurare informațională, înaltă pregătire profesională a personalului și anticiparea din timp a derulării optime a tuturor acțiunilor necesare cu stabilirea precisă a tuturor forțelor participante.

Apărute fără veste, situațiile neprevăzute, precum schimbările organizatorice precipitate, accidentele, catastrofele naturale sau chiar percepțiile greșite ale publicului pot avea consecințe nefaste asupra imaginii unei instituții sau a țării.

Un răspuns eficient la criză necesită o atitudine comprehensivă a actorilor politici, militari și a celor cu scopuri umanitare, acordând importanța cuvenită responsabilităților, mandatelor și sferelor de competență specifice fiecărei părți. Mecanismul managementului crizelor asigură celor care iau decizii necesarul de informații și aranjamente, pentru ca aceștia să poată utiliza mijloacele necesare într-o manieră coordonată și în timp util [2].

Informația – comunicare și cunoaștere

În secolul al XXI-lea războiul reprezintă mai mult decât o bătălie cu arme de distrugere a bunurilor și omorâre a soldaților: războiul poate însemna manipulare informațională, care poate avea consecințe foarte grave, fapt ce fac din mass-media o adevărată armă [3]. Cu ajutorul mijloacelor de comunicare în masă, o lume întreagă poate fi convinsă, distrasă să-și îndrepte atenția asupra unui anumit lucru, în timp ce în spatele cortinei mediatică se desfășoară o cu totul altă acțiune. Mass-media controlează informațiile și prin acestea, practic, controlează opinia publică.

În era informațională actuală informația a devenit principala sursă strategică a fiecărei națiuni. Nimeni nu poate contesta, la ora actuală, faptul că informația a căpătat valențe strategice, conferind putere și control celui care o stăpânește. De aceea, marile puteri își propun, în cadrul strategiilor de securitate, ca scop fundamental cucerirea și menținerea supremației informaționale. Cu toate acestea, deținerea informațiilor nu este suficientă. Informațiile vor fi garanți ai supremației, în măsura în care vor fi valorificate prin capacități de procesare moderne și adecvate.

Deși, de obicei, războiul (în toate formele sale, inclusiv informațional) era și este purtat de armate, războiul informațional nu mai este de domeniu exclusiv militar. De asemenea, în cadrul războiului informațional informația a început să fie abordată ca un domeniu separat, aceasta devenind, succesiv, armă și țintă.

Războaiele informaționale au multe elemente comune din punctul de vedere al obiectivelor urmărite, al mijloacelor și metodelor folosite, al instrumentelor cu ajutorul cărora ele își ating scopul. În linii mari, războiul informațional cuprinde acele acțiuni desfășurate în timp de criză și război și îndreptate împotriva informațiilor sau sistemelor informaționale ale adversarului (concomitent cu protejarea propriilor informații și sisteme informaționale) în scopul atingerii unor obiective sau influențării anumitor ținte.

Sistemul informațional – instrument de procesare și diseminare a informației

Procesarea și diseminarea unei informații de calitate depinde de sistemele informaționale utilizate și de autonomia surselor generatoare de informații. Piața informațională are marele merit de a semnaliza care dintre aceste sisteme sunt angajate și deservesc cerințele informaționale ale auditorului.

Sistemul informațional poate fi definit ca ansamblul datelor, informațiilor, fluxurilor și circuitelor informaționale, procedurilor și mijloacelor de tratare a informațiilor, menite să contribuie la stabilirea și realizarea

obiectivelor organizației. În vederea identificării informațiilor utile și a procesării eficiente a acestora, precum și pentru asigurarea unei diseminări corecte și oportune se impune respectarea unui algoritm ce poartă denumirea generică de *ciclu informațional* [4]. Realizarea unui astfel de algoritm este necesară asigurării unei eficiențe manageriale a informației pentru conducerea oricărei acțiuni. Prin acest ciclu, informațiile sunt transformate din informații native în informații prelucrate, conform cerințelor impuse.

Procesul de comunicare în situații de criză

Comunicarea informațiilor către mass-media poate îmbrăca forme diferite: interviuri exclusive sau spontane; comunicate sau conferințe de presă. În acest sens, planurile strategice ale instituției trebuie să cuprindă și un plan de legătura cu mass-media [5].

Cadrul (mediul spațio-temporal), participanții, scopurile, acțiunile (actele comunicaționale), instrumentele (canale, coduri, mijloace) și normele reprezintă constante ale sistemului eficientizării comunicării. Criza degenerată în conflict armat poate determina activarea cenzurii militare sau a embargoului informațional în ceea ce privește comunicarea.

Informația mass-media în condiții de criză

Pronunțându-se zilnic asupra evenimentelor, ideilor și personalităților lumii, mass-media exercită o imensă influență, prin forța și amploarea informației, explicației și persuasiunii, prin puterea sa integratoare sau alienatoare. Considerând mass-media drept purtătoare, alinătoare și creatoare de informație și valoare, observăm că specificul activității jurnalistice poate fi surprins între alte dimensiuni în dinamica sensibil-inteligibil, pe baza căreia se desprinde existența unei informații sociale specifice, numită „de presă”, cu reale valențe estetice atitudinale spirituale.

Informația mass-media și tehnici de soluționare a crizelor

Criza mediatică este cazul particular al crizei de comunicare, determinată de intervenția mass-media în evoluția acestei crize, intervenție dictată de deficitul de informație oficială, coerentă și oportună pe canalele obișnuite de comunicare. Completarea deficitului de informație este solicitată cu acuitate de public, care oferă astfel mass-media oportunitatea de a ocupa vidul informațional (deficitul de informație) existent și de a se transforma în furnizor „autorizat” de informație, interpretor, evaluator și emițător privilegiat.

Multe dintre *tehnicile de rezolvare a crizelor* organizaționale implică relația cu mijloacele de informare în masă, după cum urmează: reducerea mediatizării negative; schimbarea crizelor în oportunități; evitarea rămânerii timp îndelungat în punctul maxim al crizei; evitarea confruntării directe cu mijloacele informaționale; promovarea unei noi imagini [6].

Eficientizarea managementului informațiilor în rețelele informaționale militare și civile

Pentru o utilizare mai eficientă a informației este necesar un management al informației. Influența managementului asupra eficienței poate fi analizată atât din punct de vedere teoretic, cât și pragmatic. Premisele fundamentale de la care pornim în abordarea teoretică a impactului pe care managementul îl are asupra eficienței sunt acelea că eficiența reprezintă scopul final al managementului, iar managementul este un element determinant în creșterea eficienței.

În cazul în care se urmărește eficientizarea legăturilor informaționale între diferite puncte de comandă (celule de criză) și ierarhizarea fluxurilor de informații, de exemplu, între punctul de comandă de bază și punctele de comandă din cadrul fiecărui sector, este necesar să fie reprezentate și analizate structurile diferitelor rețele informaționale ce se pot utiliza. Acestea se compun din elementele decizionale între care au loc schimburi de informații, împreună cu legăturile dintre ele.

Structura de relații publice – managerul informațiilor interne către mass-media

Pornind de la ideea că managementul informației este procesul prin care informațiile colectate anterior sunt analizate și apoi folosite de manageri pentru a lua decizii, trebuie considerată importanța acestei activități în situație de criză. Relațiile publice joacă un rol esențial în acest sens, deoarece ajută la dezvoltarea mesajelor ce vor fi transmise diferitelor tipuri de publicuri. Astfel, răspunsul la criză se împarte în două secțiuni: răspunsul inițial la criză și repararea reputației și afirmarea intențiilor comportamentale viitoare.

Comunicarea instituției cu mass-media în cazuri de criză

În eficientizarea managementului informațiilor mass-media în organizația militară se pornește de la faptul că relațiile cu mass-media au ca principal sistem de referință prevederile constituționale referitoare la

libertatea de exprimare și obligativitatea corectei informări a opiniei publice, la baza comunicării trebuind să se situeze o serie de principii, consacrate și în practica serviciilor din țările cu democrație avansată. În acest sens, considerăm că: este necesar să se stabilească un echilibru bine definit între transparență și secretizare; publicul și mass-media trebuie considerați parteneri în cooperarea la nivel național pe problematica securității și, în consecință, se impune a fi informați cu aspecte din domeniu; transmiterea informațiilor să se bazeze pe transparență, echidistanță și obiectivitate; să nu fie furnizate deliberat, în nici o împrejurare, informații false; gestionarea comunicării în baza unor programe proiectate, susținute și conduse de managementul de top al organizației militare; asigurarea unui tratament egal pentru întreaga mass-media.

Concluzii și Propuneri

Pe baza studiului efectuat și a concluziilor formulate, propunem următoarele: posibilitățile statului, ca entitate cu scopuri și finalități luptătoare, de a bloca și descuraja agresiunile informaționale, sunt determinate apriori de modalitățile în care gestionează și procesează informația. Aceasta presupune, printre altele: formarea specialiștilor în identificarea și valorificarea informațiilor utile, vehiculate în procesualitatea socială; perfecționarea structurilor și a capacităților de procesare a informațiilor; protejarea/disimularea informațiilor proprii. Statul, cu toate structurile sale de apărare, trebuie să dezvolte atât tehnologii și strategii informaționale de atac, cât și de apărare. Culegerea, prelucrarea și diseminarea informațiilor să devină o activitate permanentă, iar volumele de date în continuă creștere să rezulte din extinderea rețelei de surse și senzori cu funcționare în regim automatizat. Este necesar să se creeze condițiile tehnice și funcționale necesare pentru ca sistemul informațional pentru managementul situațiilor de criză să devină treptat un sistem în timp real, astfel încât procesele decizionale să dispună totdeauna de toate informațiile necesare pentru conducere. Modelele conceptuale și soluțiile existente în prezent, dar mai ales cele viitoare, bazate pe cele mai noi tehnologii informaționale, accentuează necesitatea existenței unor proceduri logice, organizate și reglementate cu privire la controlul și comanda structurilor responsabile cu diseminarea informațiilor mass-media și de management al informațiilor pe timp de criză. Subliniem necesitatea existenței unui plan de comunicare a instituției cu publicul, prin intermediul mass-media, care să reglementeze clar ce, cum și când trebuie transmis, în scopul minimizării efectelor crizei.

Referințe:

1. Andreescu A. Riscuri și amenințări neconvenționale la adresa securității naționale. - București: Editura MAI, 2001.
2. Borodzicz E. Risk, Crisis and Security Management. - Chichester, 2005.
3. Le Bon Gustave. Psihologia mulțimii. - București: Editura Științifică, 1990.
4. Beligan D. Securitatea în era informațională. - București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2008.
5. J.J. van Cuilenburg. Știința Comunicării. - București: Humanitas, 1998.
6. Servier J. Terorismul. - București: Editura Institutului European, 2002.

Prezentat la 23.03.2011

VALENȚA JURIDICĂ A CLASIFICĂRII CONTRACTELOR CIVILE

Dorin CIMIL, Alexandru BOT

Catedra Drept Civil

In this study we tried to render a practical content for the theoretical subject of contract classification. We managed to analyze the particular juridical effects of a certain type of contracts, depending on the specific clauses that they have embraced by the will of the parties or even the legislator. Thus, our scientific approach was oriented to the understating of complex contractual constructions that unify under unique form elements considered to be antagonistic.

Clasificarea legală elementară a contractelor civile este expusă în art.666 din Codul civil al Republicii Moldova, iar importanța juridico-practică a acesteia rezidă în faptul că stabilirea caracteristicilor esențiale ale unui contract face posibilă încadrarea lui juridică. Astfel, procedeu de clasificare reprezintă o treaptă a calificării contractelor, care semnifică identificarea regimului juridic al acestora. Aflarea regimului aplicabil unor categorii de contracte este strict condiționată de mai multe criterii de grupare și, în funcție de abordarea teoretică a problemei, distingem clasificări tradiționale, recente, legale, precum și *doctrinare*.

Cu titlu de enumerare neexhaustivă, Codul civil al Republicii Moldova prevede posibilele variații ale clivajelor contractuale: gratuite – oneroase, unilaterale – sinalagmatice, negociate – standarde, comutative – aleatorii, numite – nenumite, consensuale – reale, preliminare – de bază, generale – speciale, complexe – mixte etc.

În cele ce urmează ne propunem să analizăm categoriile în parte, încercând a face o incursiune practică în efectele juridice ale fiecărei varietăți de contracte civile:

I. Contractele oneroase și contractele gratuite

Conform art.197 alin.(1) și (2) din Codul civil al Republicii Moldova act juridic cu titlu oneros este actul prin care se procură unei părți un folos patrimonial pentru obținerea în schimb a unui alt folos patrimonial; gratuitatea, în schimb, presupune aducerea unei valori patrimoniale fără reclamarea unei contraprestații reciproce.

Spre deosebire de cel oneros, gratuitatea unui contract are o valență binară: contractele dezinteresate și liberatorii (de liberalități). Prin contractele dezinteresate dispunătorul face un serviciu gratuit gratificantului, dar nu-și micșorează patrimoniul propriu. Drept exemple pot servi: comodatul, mandatul neremunerat (art.1030, 1033 Cod civil), fidejusiunea gratuită (art.1146 Cod civil). Liberatorii sunt contractele prin care se operează un transfer de valori patrimoniale de la dispunător la gratificant, transfer care diminuează patrimoniul dispunătorului. La categoria de liberalități sunt atribuite, în special, contractele de donație [1].

Importanța existenței unui „antagonism juridic” între contractele oneroase și dihotomia celor gratuite poate fi analizată prin prisma a ceea ce s-ar numi specificul fiscalității naționale. Astfel, în conformitate cu prevederile art.42 alin.(3) din Codul fiscal al Republicii Moldova, persoana care face o donație sub formă de mijloace bănești se consideră drept persoană care a obținut venit în mărimea sumei mijloacelor bănești donate; or, venitul acesteia este impozabil în ordinea descrisă de art.15 Cod Fiscal al RM*. Prin normele citate se ajunge într-un cerc vicios, când donatorul, de rând cu donatarul, va fi obligat să achite impozite deductibile din valoarea mijloacelor pecuniare donate. Astfel, deși cel dintâi pierde o parte din activele sale patrimoniale, conform legii fiscale, acesta obține un venit... Substratul logic al unei asemenea reglementări contradictorii rămâne a fi o dogmă legislativă, deoarece există o vădită disonanță dintre efectele de drept privat și de drept public ale donației de mijloace financiare.

Dacă e să revenim în albia naturii civile a gratuității și onerozității unui contract, atunci trebuie să specificăm cu titlu de analiză comparativă că în situația în care din conținutul contractului nu se poate stabili cu

* Suma totală a impozitului pe venit se determină:

a) pentru persoanele fizice în mărime de:

- 7% din venitul anual impozabil ce nu depășește suma de 25200 lei,

- 18% din venitul anual impozabil ce depășește suma de 25200 lei,

b) pentru persoanele juridice – în mărime de 0% din venitul impozabil;

c) pentru gospodăriile țărănești (de fermier) și întreprinzătorii individuali – în mărime de 0% din venitul impozabil.

certitudine prețul sau remunerația creditorului, atunci contractul se prezumă a fi unul oneros [2]. O atare normă este prezentă în art.423 pct.3 din Codul civil al Federației Ruse și nu-și găsește o reflectare expresă în legislația națională. Însă, din interpretarea sistemică a prevederilor Codului civil e ușor deductibilă concluzia, conform căreia gratuitatea unui contract este o excepție derivată expres din acordul părților; or, onerozitatea acestuia este regula general aplicabilă raporturilor civile de drept relativ. Totuși, agreăm ideea lipsei unei prezumții de acest gen, deoarece, în lumina reglementărilor procesuale ale art.118 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, fiecare parte litigantă trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temeii al pretențiilor și obiecțiilor sale. Astfel, cel ce invocă existența unui contract cu titlu gratuit sau, dimpotrivă, oneros va fi ținut la administrarea unor probe direct pertinente alegațiilor sale. *Per a contrario*, definirea pentru un subiect a unei prezumții de onerozitate a unui contract ar genera situația în care statutul drepturilor procesuale ar fi *ab initio* superior celor aparținând persoanei pentru care prezumția este defavorabilă (art.123 alin.(4) Cod de procedură civilă al Republicii Moldova).

La fel, din perspectiva naturii actului civil, putem constata că doar unicul element al gratuității contractului poate determina în unele condiții pentru acesta un statut juridic total diferit de cel aparent în cazul unor raporturi oneroase. De exemplu, art.980 alin.(2) din Codul civil al Republicii Moldova prevede că transportarea gratuită a persoanei sau a bunului, cu excepția cazului când este efectuată în activitatea de întreprinzător de persoana care oferă public servicii de transport, nu este guvernată de regulile stipulate pentru contractul de transport și transportatorul poartă doar o obligație de prudență și diligență. Excepția instituită de legiuitor derivă din obiectul specific al contractului de transport, care presupune obligația cărăușului de a transporta bunurile sau persoana; obligație corelativ condiționată de îndatorirea clientului de a achita remunerația cuvenită. Astfel, cu titlu general accentuăm că lipsa obligației de remunerare a transportatorului echivalează cu acordarea de servicii pe temeiuri de filantropie, sponsorizare sau oricare altă instituție ce-i incumbă gratuitatea relațiilor între subiecți. Altfel spus, nu poate fi constatată prezența unor raporturi de transport în sens juridic, ci doar sub aspect economic.

Gratuitatea uneori condiționează însăși obligativitatea unui contract, aceasta fiind dictată din rațiuni de dezvoltare a conținutului anumitor drepturi fundamentale, precum dreptul la informare. De exemplu, conform Deciziei Consiliului Coordonator al Audiovizualului cu privire la condițiile de retransmisie a serviciilor de programe, nr.41 din 30 martie 2010, distribuitorii de servicii de programe sunt obligați să contracteze cu radiodifuzorii aflați sub jurisdicția Republicii Moldova în cazul în care aceștia oferă gratuit propriile programe audiovizuale [3].

De altfel, în literatura de specialitate [4] se discută problema existenței simultane într-un contract a elementelor oneroase și gratuite. Părerea majorității autorilor în acest sens este orientată spre exemplul când debitorul, în baza unui singur contract, donează bunul și prestează în același timp donatarului servicii, primind remunerația nu pentru bun, ci pentru serviciul prestat. Astfel, segmentul donației este unul gratuit, iar cel al prestației concomitente – oneros. Această situație poate fi examinată la nivel ipotetic, deoarece într-un raport gratuit conjugat cu cel oneros este imperativ important de a păstra celeritatea raportului dat, pentru a nu admite ca plata ce a avut loc pentru prestația subsecventă să se concretizeze în însăși transmiterea bunului donat.

Conchidem prin a spune că importanța distincției dintre actele gratuite și oneroase în general, nu numai a contractelor în particular, se vedește sub mai multe aspecte:

- ✓ Actele cu titlu gratuit sunt făcute, în general, în considerarea persoanei care este beneficiară, pe când actele cu titlu oneros au rareori în vedere, cu caracter determinant, persoana contractantă;
- ✓ Sub aspectul condițiilor de formă cerute pentru valabilitatea actelor, acestea sunt mai severe în privința actelor cu titlu gratuit;
- ✓ În situația actelor cu titlu oneros, obligațiile și răspunderile părților sunt mai sever reglementate decât în cazul actelor cu titlu gratuit;
- ✓ Regimul juridic al viciilor de consimțământ diferă în funcție de caracterul oneros sau gratuit al actelor [5].

II. Contractele consensuale și contractele reale

Reprezintă o clasificare tradițională în dreptul civil, însă e de reținut că problema identificării contractelor reale este deja depășită în dreptul civil, contractele fiind recunoscute ca încheiate odată ce părțile ajung la un consens asupra clauzelor esențiale, în forma cerută de lege. Astfel, în cazul contractelor consensuale, conținutul lor generic ține de modul de încheiere a lor, determinant fiind momentul liberei exprimări a voinței

subiecților contractanți. Or, în doctrină persistă regula, conform căreia orice excepție de la principiul consensualismului are o aplicabilitate redusă, presupunând o interpretare strictă a clauzelor contractuale.

Contracte reale sunt recunoscute acele contracte care, pe lângă voința părților, reclamă și transmiterea *de facto* a bunului de la un subiect la altul, exemplele cele mai relevante fiind contractul de transport de mărfuri [6] sau donația.

În această ordine de idei, apare problema schimbării, prin acordul părților, a formulei contractului consensual în real, precum și incidența acestei schimbări asupra raportului dintre părți. Din punctul de vedere al principiului libertății contractuale (art.667 Cod civil), părțile pot construi orice formă a contractului: reală sau consensuală. Astfel, dacă e să facem o retrospectivă istorică în analele dreptului, vom afla că dreptul privat roman admitea posibilitatea existenței unor contracte reale nenumite.

Totodată, trebuie să specificăm că în cazul în care părțile încheie un contract de împrumut, plasându-i un caracter real, divergențele apărute între contractanți vor fi soluționate de instanța de judecată în sensul neîncheierii lui dacă se probează circumstanța netransmiterii bunurilor. Însă, o atare soluție poate fi considerată ca fiind una eronată, pe motiv că transmiterea banilor sau bunurilor fungibile reprezintă doar o executare reală a înțelegerii, pe când însăși înțelegerea dintre părți nu poate fi decât una de natură consensuală, deoarece raportul contractual în substanța sa pură se poate naște numai din acordul prealabil dintre contractanți vizavi de drepturile și obligațiile lor mutuale.

Alt aspect al problemei ține de transformarea unui contract consensual în unul real în virtutea anumitor acțiuni concludente ale unuia din subiecții contractului. Dilema ține de situația în care vânzătorul, înainte de a accepta oferta, efectuează anumite acte orientate spre transmiterea mărfii către cumpărător, iar acesta o recepționează, achitând prețul. Atunci, se impune întrebarea: vom fi în prezența unui contract real? Soluția juridică aparentă se pare că poate fi identificată în conținutul art.687 alin.(2) Cod civil, care prevede că, în virtutea ofertei, acceptantul poate să-și manifeste consimțământul prin săvârșirea unor acțiuni fără notificare ofertantului, iar acceptarea produce efecte din momentul săvârșirii acțiunilor. Însă, trebuie să specificăm că invocarea unei asemenea norme nu este determinantă pentru a califica un contract ca fiind real. Astfel, suntem de părere că în cazul normei citate definitoriu este însuși conținutul ofertei. Dacă acesta evocă o acceptare și, deci, o încheiere de contract, doar sub condiția unei acțiuni de transmitere în natură a unui bun, ea presupune existența unui contract real. *Per a contrario*, acceptarea sub forma unei acțiuni reale nu condiționează în mod univoc și un asemenea caracter pentru contract.

Importanța juridică a clasificării contractelor în reale și consensuale se manifestă în ceea ce privește aprecierea valabilității lor, din punctul de vedere al formei de încheiere [7]. Așadar, dacă în cazul unui contract real acordul părților este anterior remiterii bunului, atunci el are doar valoarea unei promisiuni de a încheia un contract. Într-o astfel de interpretare, contractul real perfectat prin remiterea materială a bunului este un contract unilateral [8].

III. Contractele negociate, de adeziune și contractele forțate

Negociate sunt recunoscute acele contracte care sunt încheiate în baza liberei exprimări a voinței părților în partea clauzelor esențiale ale contractului, precum și vizavi de acordurile unde persistă faza precontractuală a negocierilor și încheierii contractului prin acceptarea integrală a ofertei.

Negocierea contractului presupune și posibilitatea redactării conținutului acestuia. Există, însă, situații când părțile duc negocieri, semnând acorduri de colaborare, prin care poate fi stabilită obligativitatea părților de a negocia un contract. O asemenea categorie de acorduri conțin și alte obligații accesorii, cum ar fi clauza de exclusivitate a negocierilor, de confidențialitate, precum și de asumare a cheltuielilor legate de negocieri. Nerespectarea acordului de negociere atrage răspunderea civilă contractuală a părții aflate în culpă. Astfel, conform art.515 alin.(2) din Codul civil al Republicii Moldova, o parte negociatoare poate cere celeilalte părți compensarea cheltuielilor făcute în baza îndreptățitei încrederi în încheierea contractului, dacă în urma vinovăției acesteia contractul nu a fost încheiat. Complementar putem invoca și conținutul art.701 alin.(2) din Codul civil, care presupune că la etapa negocierilor cel ce încalcă obligația de confidențialitate trebuie să repare prejudiciul cauzat.

Înțelegerea conținutului contractelor negociate trebuie analizată în mod obligatoriu în contrast cu cele de adeziune, care se concretizează în aderarea unei părți mai slabe la un contract prestabilit. Partea mai puternică poate face abstracție de normele dispozitive sau suplative ale Codului civil și să-i impună celuiilalt subiect unele condiții separate, care deseori pot fi caracterizate ca fiind abuzive.

Astfel, trăsăturile specifice ale contractelor de adeziune sunt:

a) inegalitatea economică a părților – semnifică faptul că, *ab initio*, subiectul ofertant va avea o poziție dominantă față de aderent, pe motiv de superioritate și influență financiară;

b) oferta de a contracta e una generală, deoarece se adresează tuturor doritorilor, enunțând în detaliu toate clauzele la care se va consimți prin aderare, precum și temeiurile răspunderii contractuale a părților.

Contractele de adeziune au o largă aplicabilitate în sfera relațiilor dintre comercianți și consumatori. La acest capitol se impune precizarea, conform căreia Codul civil, prin prisma reglementărilor dedicate clauzelor contractuale standard, și anume – în baza art.714, stabilește că prevederile negociate ale unui contract au superioritate față de cele standard, iar judecătorul poate interveni expres în aprecierea caracterului disproporționat (contrar bunei-credințe) al acestor clauze. Astfel, acele clauze ce contravin principiilor de echitate, nediscriminare, bunei-credințe etc. nu au efect juridic.

Revenind în albia contractelor de adeziune, trebuie să specificăm că textele acestora sunt opera doar a unei părți contractante, autorul fiind cel ce dictează conținutul și refuză negocierea. De altfel, această circumstanță generează regula, conform căreia orice interpretare a contractului se realizează în defavoarea celui ce l-a oferit aderentului spre semnare.

Contractele de adeziune nu trebuie confundate cu cele forțate, care presupun obligația unei părți de a contracta dacă ea obține o poziție dominantă pe piață. Însă, în afară de această situație, legea prevede că însăși încheierea contractului reprezintă o obligație a unui subiect, ce deține o calitate profesională specială sau o anumită categorie de bunuri. Astfel, pot fi citate exemplele asigurărilor de răspundere civilă auto, de răspundere profesională a executorilor judecătorești, a notarilor sau a auditorilor.

Reglementarea prin lege a conținutului unor contracte are ca scop îngrădirea persoanelor de anumite consecințe negative și ele urmează a fi privite drept contracte obligatorii, a căror neîncheiere e susceptibilă a condiționa aplicarea unor sancțiuni de drept public.

IV. Contractele comerciale și cu participarea consumatorului

Codul civil al Republicii Moldova reglementează cu titlu unic atât relațiile dintre consumatori, cât și dintre comercianți. Astfel, sistemul de drept național nu recunoaște dualismul reglementărilor în ramurile dreptului comercial și ale celui civil; or, aceasta nu e decât una doctrinară și ideologică.

În această ordine de idei, demersul nostru e cu preponderență interesat de analiza variației reglementărilor în domeniul contractelor oneroase, cărora le incumbă participarea consumatorului.

Articolul 1 din Legea privind protecția consumatorului, nr.105 din 13.03.2003, reglementează noțiunea de consumator prin următorul conținut: orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională. Astfel, persoana juridică nu va putea dobândi niciodată calitatea de consumator și nici nu se va putea subroga în drepturile acestuia. Totodată, calitatea de consumator a unei persoane fizice poate apărea doar ca efect al încheierii contractului cu un comerciant ce vinde un bun sau prestează un serviciu. Deci, consumatorul este *a priori* persoana economic defavorizată, iar comerciantul, având o poziție superioară, deține deprinderile și abilitățile profesionale pentru a stabili, în esență unilateral, condițiile contractării.

Însă, simpla calitate de persoană fizică nu-i acordă în mod automat și exhaustiv drepturi de consumator; aceasta poate fi supusă și regulilor aplicabile întreprinzătorilor, chiar și în lipsa unui act administrativ special, atribuitor de un atare statut. În această ordine de idei, art.26 alin.(2) Cod civil prevede că persoana care practică activitate de întreprinzător fără înregistrare de stat nu poate invoca lipsa calității de întreprinzător [9].

Din perspectiva efectelor juridice, persoana fizică ce a folosit bunul sau serviciul procurat cu titlu de activitate comercială nu va putea invoca, în caz de încălcare a prevederilor contractuale, incidența penalităților legale exorbitante, prescrise expres de lege*. Astfel, interesul practic al clasificării contractelor în comerciale și cu participarea consumatorului constă în faptul că persoana fizică consumatoare contractează în vederea obținerii unor bunuri, servicii sau lucrări în scopul folosirii lor exclusiv pentru satisfacerea cerințelor personale, familiale sau casnice, fără intenția de a le utiliza ulterior în scopul dobândirii de profit.

Contractele între comercianți se caracterizează prin stabilirea unor condiții reciproc avantajoase negociate, prin răspundere sporită și obiectivă, precum și prin mecanismul de protejare a drepturilor civile speciale.

* Legea privind protecția consumatorului, nr.105 din 2003, prevede că pentru încălcarea termenelor de remediere a deficiențelor bunului vânzătorul achită consumatorului pentru fiecare zi (oră, dacă termenul a fost stabilit în ore) depășită o penalitate în mărime de 5% din prețul produsului în vigoare la data examinării reclamației consumatorului (art.27 alin.(1)).

Însă, legea, dar și viața cotidiană demonstrează că între comercianți la fel există o anumită ierarhie de poziții economice, care oferă unora o poziție dominantă în raport cu ceilalți, chiar și în contextul în care raporturile contractuale au fost negociate. În contextul raporturilor de creditare, art.1240 Cod civil prevede că părțile contractului de credit pot negocia asupra constituirii unor garanții reale sau personale. Totuși, dacă creditorul apreciază că garanțiile rambursării creditului sunt insuficiente, atunci el are dreptul să ceară constituirea de garanții suplimentare. Or, dacă debitorul refuză efectuarea acestor acțiuni, atunci creditorul are dreptul unilateral de a reduce suma creditului oferit.

În final putem conchide că operațiunile juridice generate de contractele comerciale și de consumație, având același scop economic, nu diferă în esență. Astfel, vânzarea-cumpărarea realizată între comercianți sau pentru un consumator este și rămâne un contract de vânzare-cumpărare. Acestui contract i se aplică normele generale de drept comun și, după caz, cu titlu suplimentar, normele imperative ce protejează interesele consumatorilor.

V. Contractele numite și contractele nenumite

Numite sunt acele contracte care sunt expres reglementate de prevederile Codului civil și de alte acte normative, fiind calificate prin denumiri speciale ce determină cu titlu supletiv un spectru exhaustiv de operații juridice valabile în limita normelor dedicate acestora. Astfel, o atare categorie de contracte apare ca urmare a încadrării lor normative de către legiuitor, care, de altfel, își rezervă și dreptul de a le atribui o denumire specifică.

Norma dedicată contractelor nenumite este inserată în art.667 alin.(3) Cod civil, fiind generic calificate drept nereglementate de lege. Astfel, acestea reprezintă o categorie *sui generis*, însă conținutul lor are o construcție uniformă cu un obiect bine definit, dar neconcretizat într-un act normativ. De pe această poziție contractele nenumite trebuie diferențiate de contractele complexe sau mixte.

În această ordine de idei, același alin.(3) al art.667 Cod civil prevede că acele acte civile care conțin elemente ale diferitelor contracte prevăzute de lege sunt calificate ca fiind complexe. Astfel, pentru această categorie de contracte legea reglementează prezența unui obiect neomogen sintetizat din construcția simbiotică dintre mai multe contracte numite.

În doctrina juridică persistă părerea că toate contractele complexe ar urma să includă un element necunoscut (nedefinit) de lege. Însă, această circumstanță e un temei de a invoca diferența dintre contractele complexe și cele mixte.

Contractele mixte, spre deosebire de cele complexe, trebuie să cuprindă cel puțin un obiect contractual nenumit coroborat cu alte elemente de aceeași sorginte nedefinite sau, dimpotrivă, direct reglementate de legislația civilă. Contractul complex, însă, poate îngloba doar elemente expres prevăzute de legiuitor sub forma unor entități relativ bine conturate.

În aceeași ordine de idei, reiterăm ideea, conform căreia caracterul numit al unui contract depinde în mod exclusiv de voința legiuitorului, astfel încât prezența complexității juridice în relațiile de societate civilă, de factoring sau franchising nu ne permite să statuăm asupra caracterului mixt al acestuia și, deci, nu pot fi grevate de regimuri juridice separate pentru fiecare categorie de raporturi ce le includ.

În viața cotidiană pot fi întâlnite și contracte complexe ce îmbracă denumiri originale: tolling, outsourcing, marketing, engineering etc. Însă, aceste entități nu au decât o individualitate economică și ține, iarăși, de intenția legiuitorului de a le reda o unicitate juridică sub forma unor reglementări dedicate. Or, în cazul unui litigiu pe marginea acestora, instanța de judecată urmează să dea o apreciere clară apartenenței de tip și gen a respectivelor și să aplice normele corespunzătoare ale legii civile.

Doctrina juridică, luând în calcul practica civilă, s-a văzut nevoită să formuleze noi concepte de clasificare a contractelor, reieșind nu atât din complexitatea contractelor, ci a relațiilor sociale transpuse în conținutul lor. Astfel, a fost generată ipoteza grupurilor de contracte [10]. Această expresie presupune existența a două sau mai multe contracte legate între ele, fiind încheiate în vederea realizării unui scop final. Totuși, acestea își conservă propria individualitate și, spre deosebire de contractele complexe sau mixte, nu formează entități juridice noi. Co-raportate unele la altele, ele descriu o structură liniară, deoarece obiectul material al acestora vizează același bun. Astfel, în caz de vânzare succesivă a mărfii, structura liniară e prezentă în raportul economic: producător – angrosist – comerciant cu amănuntul – consumator.

Structura liniară, în aceeași ordine de idei, e una omogenă, astfel încât analiza ei e cel mai lesne perceptibilă în prezența aceleiași categorii de contracte (ex., vânzarea-cumpărarea), ce înglobează același bun, de altfel, fiind irelevant dacă anterior acesta s-a materializat ca un element al unei universalități sau cu titlul unei entități separate.

Totuși, cele enunțate trebuie coroborate și cu situația în care același bun face obiectul mai multor contracte de sorginte diferită (ex., cumpărarea materialelor de construcție, contractul de antrepriză a construcției, vânzarea construcției către client). Structura liniară în acest caz se explică prin faptul că debitorul din ultimul contract devine creditor în cel de al doilea, fără ca între creditorul din primul contract și debitorul din ultimul contract să se nască un raport juridic [11].

Pentru acest din urmă caz Codul civil reglementează și anumite situații, când legătura liniară va deține o autentică valoare juridică, având capacitatea de a evolua într-o singură entitate juridică relativă. Astfel, art.591 alin.(1) Cod civil prevede: *Contractul de vânzare-cumpărare și contractul de creditare constituie un act unit (interdependent) când creditul este destinat finanțării prețului de cumpărare și ambele contracte trebuie considerate ca o unitate economică. Există unitate economică mai ales atunci când cel care acordă creditul se folosește, la pregătirea sau la încheierea contractului de creditare, de colaborarea vânzătorului.* Importanța acestei reglementări este redată în alin.(2) din același articol și constă în faptul că, într-un contract de creditare a consumatorului, debitorul poate refuza rambursarea creditului în măsura în care excepțiile decurgând din contractul oneros legat de contractul de creditare l-ar îndreptăți la refuzul prestației față de vânzător.

Norma citată este greu asimilată de către practica națională. Astfel, ne propunem să analizăm următorul exemplu: *la 9 noiembrie 2007 între I.A. și banca SA „B.” a fost încheiat un contract, în temeiul căruia primul a obținut un credit în valoare de 1.869.700 MDL, destinat finanțării construcției și procurării unui apartament din mun. Chișinău, antreprenorul general al lucrării fiind SRL „Av.”. Bani acordați în baza creditului contractat au fost virați direct pe contul curent al SRL „Av.”, iar aceasta nu a executat construcția pe care s-a obligat să o predea lui I.A. Instanța de judecată, la soluționarea pricinii de încasare a datoriei, formate pe marginea creditului nerambursat, a decis încasarea în mod solidar a sumei formate atât de la I.A., cât și de la de SRL „Av.”. Or, motivația acestei dispozițiuni instanța judecată o vede consemnată în alin.(1) al art.591 Cod civil [12].*

Critica acestei hotărâri poate nici nu merită a fi dezbătută, pe motiv că pur și simplu e de neînțeles unde în conținutul art.591 Cod civil este identificat temeiul răspunderii solidară a consumatorului și a vânzătorului față de banca creditoare... La acest capitol, art.531 Cod civil prevede expres că o obligație nu se prezumă a fi solidară, ci se naște prin act juridic, prin lege sau atunci când prestația este indivizibilă. Cu atât mai mult, reiterăm că însuși alin.(2) al art.591 Cod civil prevede dreptul consumatorului I.A. de a refuza prestația față de bancă pe motiv că SRL „Av.” nu a executat lucrarea pentru care a asimilat banii în cauză. Astfel, legea, spre deosebire de hotărârea comentată, oferă persoanei consumatoare un grad sporit de protecție.

Totuși, un litigiu de acest tip generează o altă întrebare, neelucidată de conținutul Codului civil: dacă contractul de creditare și cel de vânzare-cumpărare reprezintă o unică entitate de drept relativ, care atunci este conținutul raportului obligațional dintre banca creditoare și vânzătorul bunului? După cum am menționat anterior, acesta din urmă nu se prelua de drepturile și obligațiile persoanei fizice derivate din contractul de credit. Cu absolută certitudine nu se poate statua nici asupra aplicării față de vânzător a regulilor generale de neexecutare a contractului, fiindcă însuși obiectul obligației asumate față de bancă este nedefinit. Or, în această situație considerăm că pe deplin drept e posibilă aplicarea art.1399 Cod civil, care prescrie posibilitatea uzării de reglementările destinate obligațiilor delictuale și pentru raporturile contractuale. Deci, în limita existenței temeiurilor de dezvinovățire a consumatorului I.A. față de SA „B.”, răspunderea SRL „Av.” urma a fi angajată în baza art.1398 Cod civil, prezumând în acest sens posibilitatea recuperării de către bancă a valorii prejudiciului material și a venitului ratat (dobânzile) de la vânzător.

Structura liniară nu e unică în specia sa, astfel încât doctrina identifică și grupul contractelor cu o structură radiantă [13]. Respectiva presupune că un anumit număr de contracte sunt legate sub aspect accesoriu unul față de altul, înglobând același obiect contractual, dar nu și aceleași părți creditoare sau debitoare. Astfel, în acest context, contractele succesive nu au o existență juridică separată de contractul principal, încât nulitatea sau încetarea actului inițial produce aceleași efecte și pentru actele accesorii. Structura radiantă e cu preponderență prezentă în cazul sublocațiunii și subantreprizei, fiind, de altfel, generic consemnată în art.300 alin.(1) Cod civil.

O altă grupă de contracte o reprezintă ansamblurile contractuale [14]. În acest caz, contractele sunt legate între ele prin intermediul scopului unic, indiferent de natura actului sau a obiectului lor. În acest caz, putem furniza exemplul unui contract de împrumut și al acordului, prin care în favoarea împrumutătorului se constituie o garanție personală sau reală contra insolvenței împrumutatului (gaj, ipotecă, fidejusiune etc.). Astfel, ambele acte civile servesc cauzei rambursării efective a împrumutului.

În unele cazuri, legea expres reglementează anumite consecințe juridice atunci când este identificat un ansamblu de contracte reunite printr-o unică cauză. Astfel, art.82 alin.(1) lit.a) din Legea privind societățile pe acțiuni, nr.1134 din 1997, prevede că o tranzacție de proporții este o tranzacție sau câteva tranzacții legate reciproc, efectuate direct sau indirect, în ceea ce privește achiziționarea sau înstrăinarea, gajarea sau luarea de către societate cu titlu de gaj, darea în arendă, locațiune sau leasing ori darea în folosință, darea în împrumut (credit), fidejusiune a bunurilor sau a drepturilor asupra lor, a căror valoare de piață constituie peste 25% din valoarea activelor societății, conform ultimului bilanț. Importanța practică a acestei reglementări rezidă în faptul că posibilitatea încheierii unor tranzacții de proporții sub forma unui act unic sau într-o serie succesivă de acte diferite e posibilă doar în prezența unanimității consiliului societății și, după caz, a adunării generale a acesteia. În partea efectelor juridice ale nerespectării procedurii de autorizare a tranzacțiilor de proporții, Legea privind societățile pe acțiuni, nr.1134 din 1997, nu prevede o careva sancțiune. Însă, prin prisma reglementărilor Codului civil, în esență, putem constata aplicabilitatea nulității relative în materie de tranzacții de proporții. Astfel, art.226 Cod civil dispune că în cazul în care atribuțiile persoanei privind încheierea actului juridic sunt limitate prin contract, iar împuternicirile organului persoanei juridice – prin actul de constituire, în comparație cu cele stipulate prin mandat, lege sau cu cele deduse din circumstanțele în care se încheie actul juridic, acesta, încheiat fără respectarea limitelor impuse, *poate fi declarat nul* numai în cazul în care se demonstrează că cealaltă parte a știut sau trebuia să știe despre limitări.

Interesele care se atașează noțiunii de grup de contracte sunt multiple. Ele determină intensitatea legăturii care există între contractele care formează grupul respectiv. În funcție de această intensitate, se va rezolva și problema incidenței nulității ori a rezoluțiunii unuia dintre contracte asupra celorlalte care alcătuiesc grupul [15].

În partea concluziilor, evidențiem că miza științifică în limita celor relatate a fost pusă pe relevarea cuprinsului specific al fiecărei categorii de contracte, urcând până la analiza conținutului complex al unor tipologii ale acestora. Valoarea juridică a respectivei examinări este concretizată în definirea concisă și concretă a anumitor probleme de sorginte teoretică și practică, care grevează subiectul clasificării contractelor. Anume din perspectiva enunțată am realizat respectiva cercetare cu titlu neexhaustiv, astfel încât ne propunem să revenim asupra temei în publicațiile următoare.

Referințe:

1. Baieș S., Volcinschi V., Băieșu A., Cebotari V., Crețu I. Drept Civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol.II. Ediția a 2-a. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.285.
2. Рожкова М.А. Сделки: проблемы теории и практики. - Москва: Статут, 2008, p.22.
3. http://cca.md/sites/default/files/decizii_cca_2010.rar.
4. Рожкова М.А. Op. cit., p.322-323.
5. Poenaru E. Drept civil. Teoria generală. Persoanele. - București: ALL Beck, 2002, p.109-110.
6. Filip Gh., Roditis C., Filip L. Dreptul transporturilor. - București: Șansa, 1998, p.66-67.
7. Beleiu Gh. Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil. - București: Șansa, 1993, p.123.
8. Pop L. Tratat de drept civil. Vol.II. Obligațiile. - București: Universul Juridic, 2009, p.122.
9. Judecătoria Ialoveni. Dosar nr.3-309/2009, I.I. către SRL „A.T.G.” privind schimbarea mărfii procurate și repararea prejudiciului moral.
10. Terré Fr., Simler Ph., Lequette Yv. Droit civil. Les obligations. - Paris: Dalloz, 2005, p.91, *citată de* Liviu Pop. Op. cit., p.133.
11. Pop L. Op. cit., p.134.
12. Hotărârea Judecătoriai Râșcani, mun. Chișinău, din 22 noiembrie 2010, dosar nr. 2-675/10, cauza civilă SA „B.” către I.A. și SRL „Av.” privind încasarea solidară a datoriei.
13. Pop L. Op. cit., p.134.
14. Ibidem.
15. Ibidem, p.134-135.

Prezentat la 06.04.2011

CRIMINALITATEA CIBERNETICĂ – CU UN PAS ÎNAINTE. METODICI DE INVESTIGARE

Mihai GHEORGHIȚĂ, Svetlana DUȘA

Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică

Given that information has become very valuable, temptations to defraud the system containing it became increasingly higher. Given that the reason is financial or otherwise, or simply entertainment, cyber-crime found a good place in computer networks.

Infrațiunea cibernetică devine, pe zi ce trece, un pericol din ce în ce mai mare, iar calculatorul electronic este un factor criminogen de prim ordin în acest sens ce pune la dispoziția conduitei criminale atât un nou obiect (informația conținută și procesată de sistemele informatice), cât și un nou instrument. În contextul în care informația a devenit foarte valoroasă, tentațiile de fraudare a sistemelor care o conțin au devenit din ce în ce mai mari. Având ca motiv fie interese financiare sau de alt gen, fie pur și simplu distracția, infraționalitatea și-a găsit un loc bun și în rețelele de calculatoare.

În acest sens, prin natura sa eterogenă și necontrolată de vreo autoritate, comunicarea în Internet, mai restrâns IRC [1], reprezintă un mediu excelent de a exprima liber opiniile și identitatea proprie. Acest lucru implică însă și posibilitatea formării unor comunități, ale căror preocupări nu sunt dintre cele mai pașnice. Astfel, persoanele interesate de piraterie software, audio/video-pornografie sau de accesul neautorizat la sistemele de calcul își pot ușor găsi parteneri cu preocupări similare între ceilalți utilizatori.

Comunicarea lipsită de bariere le permite celor experimentați în activități ilegale să le transmită celorlalți cunoștințele lor. De multe ori, aceștia din urmă doresc să își demonstreze capacitățile nou-dobândite pentru a obține recunoaștere și a fi acceptați de comunitățile „experimentaților”, astfel fiind o dată în plus motivați în a comite infrațiuni informatice [2].

În lumea reală există persoane care pătrund în case și pot fura tot ce găsesc valoros. În lumea virtuală există indivizi care pătrund în sistemele informatice și „fură” toate datele valoroase.

Sistemele de calcul sunt în general protejate de accesul persoanelor neautorizate. Există mai multe mecanisme de autentificare și apoi autorizare a utilizatorilor, însă cel mai răspândit este cel bazat pe nume de utilizator și parolă (username și password). Un utilizator primește un nume și o parolă pe care le folosește atunci când vrea să acceseze un serviciu sau un calculator [3].

Perechea nume de utilizator / parolă are pentru sistemele informatice rolul de încuietore a ușii, ca și în cazul protejării unei camere la intrarea străinilor. Încuietorea este considerată drept un mijloc sigur de protecție, însă în realitate există persoane capabile, pentru care aceasta nu constituie o problemă atunci când doresc accesul în încăperea. Același lucru este, spre regret, valabil și pentru lumea virtuală, care ar trebui să rămână inviolabilă.

Drept urmare la cele expuse mai sus, infraționalitatea cibernetică include următoarele categorii de autori [4]:

- ✓ **hackeri** – persoane, mai ales tineri, care pătrund în sistemele informatice din motive legate de provocare intelectuală sau de obținerea și menținerea unui anumit statut în comunitatea prietenilor;
- ✓ **spioni** – persoane care pătrund în sistemele informatice pentru a obține informații care să le permită câștiguri de natură politică;
- ✓ **teroriști** – persoane care pătrund în sistemele informatice cu scopul de a provoca teamă, precum și în scopuri politice;
- ✓ **atacatori cu scop economic** – pătrund în sistemele informatice ale concurenților comerciali, cu scopul de a obține câștiguri financiare, în interesul altor persoane;
- ✓ **criminali de profesie** – pătrund în sistemele informatice ale întreprinderilor pentru a obține câștig financiar, în interes personal;
- ✓ **vandali** – persoane care pătrund în sistemele informatice cu scopul de a cauza pagube.

Astfel, în lumea virtuală există anumite etape ale avansării de la un simplu utilizator la autorul unei fapte infraționale [5]:

- În aceste situații *novicele* este de obicei un începător singuratic. Nu are experiență în calculatoare și nici cum să pătrundă în sisteme din afară. Novicele lucrează singur și nu are ajutor, fiind de cele mai dese ori un experimentator care nu comite ilegalități [6].

- *Ucenicul* este acel novice care progresaază dincolo de fazele inițiale, în general cu ajutorul IRC, schimbând mesaje cu cei care i se aseamănă, astfel nu numai că își îmbunătățește considerabil cunoștințele, dar devine parte a unei rețele. El învață să își acopere mai bine urmele și să intre sau să iasă din sisteme informatice fără să atragă atenția.

- *Vizitatorul* este, probabil, cel mai „inocent” dintre atacatori. Această persoană este un simplu trecător curios. Rareori se întâmplă ca el să compromită sistemele, în afara cazului în care întâlnește o oportunitate serioasă [7].

- *Amatorul avansat* sau, altfel spus, *semi-profesionistul*, spre deosebire de vizitator, este greu de detectat și de cele mai dese ori are o dorință specială de a face rău. Pentru mulți din această categorie scopul principal este să vadă cât de mult pot distruge [8].

- *Profesionistul* este diferit de toate celelalte categorii de intruși: este o persoană bine antrenată, un spion profesionist al calculatoarelor. Aceste persoane se pricep foarte bine să intre într-un sistem de calcul și să îl părăsească fără să fie observați în vreun fel [9].

Investigarea criminalistică a sistemelor informatice

Întâi de toate, trebuie să specificăm faptul că organele abilitate să efectueze controlul de stat în domeniul informatic sunt obligate, în procesul activităților de control, să ofere explicații cu privire la aplicarea cerințelor legislației în domeniul securității tehnologiilor informaționale și să respecte procedura stabilită pentru protecția informației în funcție de gradul de criticitate și importanța al acesteia [10]. Odată ce este respectată procedura stabilită pentru realizarea activităților de control de stat și perfectarea rezultatelor acestor activități, se întreprind măsuri de lichidare a consecințelor încălcării cerințelor de securitate și a regulilor de evaluare a conformității cu standardele solicitate. Controlul de stat presupune și controlul existenței contractelor de licență și al clarității în materia dreptului de proprietate asupra software-urilor și respectării drepturilor de proprietate intelectuală [11].

Este bine cunoscut că doar o mică parte din faptele penale legate de utilizarea sistemelor informatice ajung la cunoștința organelor de drept, astfel încât e foarte greu de realizat o statistică a evoluției acestui fenomen și a numărului real de infracțiuni comise.

S-a estimat că doar 5% din faptele comise ajung la cunoștința organelor de urmărire penală. Cifra neagră este motivată de mai multe cauze, dintre care menționăm:

- tehnologia sofisticată utilizată de făptuitori [12];
- lipsa instruirii specifice a colaboratorilor organelor de drept [13];
- lipsa unui plan de reacție în caz de atacuri, din partea victimelor acestor fapte penale, ceea ce poate duce la neidentificarea pierderilor provocate;
- temere, incertitudine și neîncredere la sesizarea organelor de drept despre săvârșirea infracțiunilor.

În acest context, autoritățile și instituțiile publice competente în domeniul prevenirii și combaterii criminalității informatice în Republica Moldova sunt [14]:

1. Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate și Centrul pentru Combaterea Crimelelor Economice și Corupției – formează și actualizează în permanență bazele de date privind criminalitatea informatică;

2. Ministerul Afacerilor Interne – desfășoară activități operative de investigație, de urmărire penală, de cooperare internațională, de identificare a persoanelor care comit infracțiuni informatice;

3. Serviciul de Informații și Securitate – desfășoară activități de prevenire și combatere a criminalității informatice ce prezintă amenințări la adresa securității naționale, activități operative de investigații, de depistare a legăturilor organizațiilor criminale internaționale;

4. Procuratura Generală:

- a) coordonează, conduce și exercită urmărirea penală;
- b) dispune, în cadrul desfășurării urmăririi penale, la solicitarea organului de urmărire penală sau din oficiu, conservarea imediată a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informatic, față de care există pericolul distrugerii ori alterării, în condițiile legislației de procedură penală;
- c) reprezintă învinuirea, în numele statului, în instanța de judecată.

Investigarea criminalistică a sistemelor informatice trebuie să prezinte o serie de caracteristici specifice, necesare asigurării unui grad înalt de corectitudine a concluziilor rezultate. Aceste caracteristici sunt [15]:

- ✓ *autenticitate* (dovada sursei de proveniență a probelor);
- ✓ *credibilitate* (lipsa oricăror dubii asupra credibilității și solidității probelor);
- ✓ *completitudine* (prelevarea tuturor probelor existente și integritatea acestora);
- ✓ *lipsa interferențelor și contaminării probelor* ca rezultat al investigației sau al manipulării probelor după ridicarea acestora.

De asemenea, investigația criminalistică în domeniul tehnologiilor informaționale mai presupune [16]:

- 1) existența unor proceduri pre-definite pentru situațiile întâlnite în practică;
- 2) anticiparea posibilelor critici ale metodelor folosite, pe temeiul autenticității, credibilității, completitudinii și afectării probelor oferite;
- 3) posibilitatea repetării testărilor realizate, cu obținerea unor rezultate identice;
- 4) anticiparea problemelor legate de admisibilitatea probelor;
- 5) acceptarea faptului că metodele de cercetare utilizate la un moment dat pot deveni subiectul unor modificări pentru viitor.

Pregătirea membrilor echipei ce participă la investigație. Natura infracțiunilor informatice cere ca urmărirea penală să se realizeze în cadrul unei echipe de investigatori. Atât datorită caracteristicilor speciale ale echipamentelor ce fac obiectul investigației, cât și metodelor întrebuintate în investigarea criminalistică a sistemelor informatice, membrii echipei de investigatori trebuie să posede cunoștințe și aptitudini adecvate specificului investigației. Astfel, e de menționat faptul că oponentii organelor de urmărire penală și de constatare a infracțiunilor săvârșite prin Internet, de regulă, sunt persoane cu capacități intelectuale excepționale, posedă vaste cunoștințe profesionale atât în materie tehnică, cât și juridică, iar posibilitățile de ordin material sunt sporite.

Un bun investigator trebuie să posede următoarele cunoștințe și aptitudini [17]:

- cunoștințe suficiente asupra tehnicilor informatice, care să-i permită să înțeleagă funcționarea unui sistem informatic, să analizeze documentația tehnică și să apeleze, dacă este nevoie, la tehnici informatice evaluate care să-l ajute în atingerea scopului urmărit;
- cunoștințe suficiente asupra tehnicilor utilizate de companii, în special asupra sistemelor contabile, pentru a putea înțelege caracteristicile sistemelor care ar putea face obiectul unor fraude, astfel încât să poată stabili atât modul de operare, cât și să dirijeze investigația până acolo unde ar putea găsi probe relevante;
- cunoștințe suficiente asupra tehnicilor de securitate internă, astfel încât investigația să poată fi efectuată cu rapiditate și fiabilitate și să fie îndreptată în direcția corectă;
- înclinare spre detaliu [18];
- obiectivitate.

O primă decizie ce urmează a fi luată este cea de a analiza sistemul informatic la fața locului, sau ridicarea acestuia și analiza în laborator. La luarea acestei decizii, trebuie luate în considerație următoarele aspecte:

- obținerea calității superioare în urma unei analize efectuate în condiții de laborator;
- măsura în care ridicarea sistemului informatic afectează activitatea bănuțului [19].

Utilitatea următoarelor criterii presupune aprecierea oportunității ridicării sistemelor informatice:

- criteriul volumului probelor [20];
- criteriul dificultăților de natură tehnică.

Înainte de a trece la examinarea sistemelor informatice, nu trebuie neglijate procedurile criminalistice tradiționale de analiză a spațiului percheziționat, cum ar fi prelevarea probelor fizice (amprente, alte urme materiale).

Recomandările generale, pe care ofițerul de urmărire penală, procurorul și expertul/specialistul urmează să le îndeplinească la examinarea computerului la locul infracțiunii, sunt [21]:

- înainte de a deconecta computerul, este necesar, după posibilitate, de a închide toate programele utilizate de către acesta. Remarcăm faptul că ieșirea incorectă din careva programe poate duce la defectarea programului sau, și mai grav, la lichidarea informației;
- a acorda importanță sporită și a lua măsuri privind instalarea parolei de acces la programele securizate;

- la implicarea activă a colaboratorilor întreprinderii, care încearcă să împiedice grupul de urmărire penală, este necesar a deconecta sursa de energie a tuturor computerelor, a le sigila și ridica împreună cu suportul magnetic pentru examinarea informației în condiții de laborator; în caz de necesitate, personalul poate fi trecut în altă încăpere;
- la apariția necesității, urmează să fie consultat personalul întreprinderii. În acest caz, se efectuează audierea separată a persoanelor. O astfel de metodă oferă posibilitatea de a obține o cantitate semnificativă de informație corectă și de a evita survenirea daunelor intenționate;
- a stabili lista lucrătorilor temporari care activează în cadrul companiei în scopul identificării informaticienilor și altor specialiști în sfera tehnologiilor informaționale. Prezența accesului la calculator sau la rețeaua de calculatoare reduce esențial cercul de persoane bănuite;
- înregistrarea datelor tuturor persoanelor care se află în instituție la momentul apariției grupului de urmărire penală, indiferent de explicațiile lor vis-à-vis de aflarea în instituția dată;
- a stabili lista colaboratorilor întreprinderii care au acces nemijlocit la tehnica computerizată.

Principalele acțiuni de urmărire penală pe astfel de cauze penale sunt: *percheziția și expertiza tehnico-computerizată*.

Pentru efectuarea percheziției ofițerul de urmărire penală sau procurorul stabilește în primul rând tactica efectuării acesteia, determină timpul începerii percheziției și măsurile care asigură efectuarea ei pe neașteptate (inopinat), precum și confidențialitatea acesteia. Percheziția trebuie efectuată atunci când posibilitatea de a lucra la calculatorul în cauză este redusă la minimum [22], pentru a preveni ștergerea sau modificarea în alt mod a informației relevante procesului penal.

În literatura de specialitate găsim următoarele etape de relevare a probelor [23]:

- 1) *examinarea probelor* – examinarea detaliată a probelor, în vederea căutării elementelor care sunt în legătură cu fapta penală investigată [24];
- 2) *analiza probelor* – determinarea semnificației probelor și relevarea concluziilor cu privire la fapta investigată;
- 3) *prezentarea probelor* – sintetizarea concluziilor și prezentarea lor într-un mod clar pentru nespecialiști. Această sinteză trebuie susținută de o documentație tehnică detaliată;
- 4) *restituirea probelor* – dacă e cazul, returnarea către proprietarii de drept a obiectelor ridicate în timpul investigației.

Probele digitale (specifice infracțiunilor cibernetice) [25]. Probele digitale cuprind probele informatice, probele audio digitale, video digitale, cele produse sau transmise prin telefoane mobile, faxuri digitale etc.

Una dintre particularitățile acestui tip de probe este că ele aparent nu sunt evidente, fiind amplasate în echipamentele informatice ce le stochează. În acest sens, este nevoie de echipamente de investigație și de software-uri specifice pentru a face ca aceste probe să fie disponibile, tangibile și utilizabile.

Datorită perfecționării permanente a tehnicii de calcul, modul de realizare a investigațiilor informatice nu poate fi consemnat în acte normative, cu toate că ar prezenta o oportunitate în plus pentru reprezentanții organelor de drept la studierea materiei în cauză. Din acest considerent, organizațiile responsabile de aplicarea legii dezvoltă în mod continuu practici și proceduri de natură să ghideze modul în care se realizează investigațiile, la un anumit nivel de avansare a tehnicii.

Procedura ridicării sistemelor informatice poate fi divizată în următoarele etape [26]:

Etapa I. Închiderea sistemului [27]. **Fotografierea și marcarea elementelor sistemului computerizat – un prim pas important.** Întâi de toate, trebuie să fotografiem sistemul informatic în plan mare (fotografia de nod), din față și din spate, fie prin filmare. Fotografierea și marcarea elementelor sistemului computerizat, care urmează a fi ridicat, dă posibilitatea de a restabili cu exactitate starea tehnicii computerizate la examinarea ulterioară în condiții de laborator. Consemnarea, în variantă foto sau video, are relevanță și pentru a arăta starea în care se găsea echipamentul în momentul ridicării, prevenind astfel plângerile legate de o eventuală deteriorare a acestuia în decursul cercetării.

După executarea măsurilor enumerate este necesar a efectua examinarea preliminară a tehnicii de calcul în scopul determinării programelor care lucrează la moment. În caz dacă se stabilește că rulează un program de nimicire a informației, lucrul acestuia urmează a fi întrerupt și examinarea, din acest moment, va începe anume de la respectivul calculator, iar toate aceste acțiuni, precum și schimbările care au loc pe ecranul monitorului, se vor consemna în procesul-verbal. Dacă calculatoarele care se află în încăpere sunt conectate într-o

rețea locală, examinarea lor ar fi rațional să fie începută de la „server” [28], după care se va trece și la restul calculatoarelor care funcționează, precum și la cealaltă tehnică de calcul și la sursele de alimentare cu curent electric.

Dacă sistemul a fost găsit închis în momentul pătrunderii investigatorilor, sub nici un motiv acesta nu trebuie pornit. Se va proceda în continuare trecând la celelalte etape. Dacă însă sistemul a fost găsit deschis, el trebuie închis pentru a se putea proceda la ridicarea lui [29].

Expertul / specialistul. Dacă pentru examinare au fost incluși un expert sau specialist, atunci acțiunile acestora obligatoriu se vor fixa procesual. Nu este exclus că o informație importantă (care ulterior poate fi folosită ca probă) să fie transmisă prin rețea în altă parte. Nu este exclus la fel și cazul în care acest loc va fi un alt stat decât Republica Moldova, iar uneori informația necesară procesului penal poate să se afle în mai multe țări concomitent. În acest caz, un specialist competent neapărat va sesiza aceste aspecte pentru a stabili locul celorlalte sisteme computerizate, unde a fost transmisă informația.

Verificarea de semne ale programelor virulente. Pentru aceasta, computerul nu trebuie încărcat din sistemul operațional, procedeu inadmisibil, deoarece, ulterior, în ședința de judecată, există riscul să apară posibilități de a învinui organele de urmărire penală de introducere forțată și intenționată în calculator a programelor cu caracter virulent. Astfel de învinuiri pot pune la îndoială acțiunile expertului/specialistului și concluziile acestuia.

Etapa a II-a. Etichetarea și identificarea componentelor. În cazul în care se impune dezasamblarea, fiecare component al sistemului trebuie etichetat înainte de modificarea configurației în vederea ridicării probelor. În cazul cablurilor, se etichetează atât cablul, cât și suporturile de unde a fost debransat. În cazul existenței unor suporturi care nu au conectate cabluri, este recomandabil să fie etichetate cu inscripția „neocupat”. Ar fi util să se realizeze și o schiță a componentelor, cu precizarea simbolurilor folosite pentru etichetare.

Etapa a III-a. Protejarea la modificare. Toate suporturile magnetice de stocare a datelor trebuie protejate împotriva modificării conținutului lor.

Accesul proprietarului la computerul confiscat și copia de rezervă a informației. În diferite surse de specialitate sunt descrise cazurile când bănușilor în săvârșirea infracțiunilor li s-a permis accesul la computerul confiscat. Mai târziu aceștia povesteau cunoscuților cum codificau file-urile „sub nasul polițiștilor”, iar aceștia din urmă nici nu bănuiau nimic. Pentru a evita astfel de cazuri, este necesar a limita la maximum accesul și a împiedica orice apropiere a proprietarului de sistemul informatic [30]. Dacă totuși colaboratorul organelor de drept ia decizia de a cerceta computerul, primul lucru ce urmează a fi efectuat este de a face copii de pe hard-disc și dischete, care vor fi ridicate drept corpuri delictive [31].

Căutarea și copierea file-urilor temporare. Multe software-uri pentru procesarea textelor și programelor de administrare a bazelor de date creează file-uri temporare drept produs colateral al funcționării normale a programului de asigurare. Majoritatea utilizatorilor computerului nu realizează importanța creării acestor file-uri, de aceea ele sunt de obicei lichidate la sfârșitul lucrului. Însă, datele care se conțin pe aceste file-uri lichidate pot fi cele mai importante. Îndeosebi, dacă file-ul inițial a fost cifrat sau documentul de pregătire a textelor a fost cules, dar niciodată nu s-a păstrat pe disc, astfel de file-uri pot fi restabilite.

Informațiile ce nu pot fi imprimate de asemenea reprezintă surse importante pentru investigatori. Astfel de informații sunt: data și timpul, atașate fiecărui fișier, informațiile despre crearea, accesarea și modificarea unor fișiere (furnizate, de exemplu, de editoarele de text), comentariile și notele ce nu sunt destinate imprimării etc.

Etapa a IV-a. Ridicarea propriu-zisă. Ridicarea probelor trebuie făcută cu multă grijă, evitându-se orice avariere a componentelor. Este recomandabilă împachetarea componentelor în ambalajul original, dacă acesta poate fi găsit, sau în ambalaj special ce asigură protecția electrostatică a acestora. De asemenea, toate suporturile magnetice de stocare a datelor vor fi ambalate și sigilate în așa fel, încât accesul la ele să nu fie permis până la despachetarea în laborator.

Fixarea rezultatelor cercetării. Metodica efectuării acțiunilor procesuale menționate mai sus și cerințele față de actele procedurale ale acestor acțiuni sunt reglementate în articolele Codului de procedură penală al Republicii Moldova [32]. Veridicitatea procesului-verbal constă în corespunderea conținutului acestuia cu ceea ce s-a depistat în timpul examinării, cu enumerarea tuturor obiectelor ridicate. Veridicitatea sporește și atunci când, pe parcursul cercetării, au fost utilizate: tehnica criminalistică; mijloace speciale de depistare și relevare a urmelor infracțiunii; scheme; înregistrări video; precum și cunoștințele specialiștilor care au

participat la cercetare [33]. În procesul examinării este necesar a reflecta în procesul-verbal și în schema anexată la acesta locul aflării calculatorului și a instalațiilor lui periferice (imprimantă, modem, tastieră, monitor și alte componente), destinația fiecăreia, denumirea, numărul, seria, prezența conexiunii la rețeaua locală de calculatoare sau la rețelele de telecomunicații, starea instalațiilor.

Transportarea probelor în laborator [34]. Transportarea echipamentelor trebuie făcută cu multă grijă, având în vedere fragilitatea lor. Este necesar să fie luate precauțiuni legate de protejarea față de șocuri fizice, umiditate, căldură și, mai ales, de influența undelor electromagnetice. În legătură cu acest din urmă aspect trebuie evitată plasarea echipamentelor în apropierea surselor de radiații electromagnetice, cum ar fi aparate de fax, copiatoare, stații radio, telefoane mobile. Este recomandabilă măsurarea cu instrumente speciale a câmpului electromagnetic în spațiile unde sunt depozitate echipamentele ridicate.

Analiza probelor. Echipamente necesare investigației [35]. Odată aduse în laborator, componentele trebuie asamblate pentru a reconstitui sistemul original. Pentru aceasta se vor folosi fotografiile sau casetele video cu înregistrările efectuate anterior ridicării probelor, respectându-se conexiunile originale, precum și informațiile obținute de la martori în legătură cu practicile de utilizare a sistemului informatic respectiv.

Se recomandă ca analiza criminalistică a conținutului discului să se facă pe o copie fidelă a discului original, realizată în laborator cu ajutorul unor instrumente (programe și dispozitive) speciale [36], acestea fiind numite măsuri de securitate [37]. Procedul nu presupune doar copierea tuturor fișierelor aflate pe disc, ci a întregului conținut al discului, sector cu sector, inclusiv a fișierelor temporare, a fișierelor de schimb, a fișierelor șterse, chiar informația aflată pe porțiunile avariate ale discului etc. Se recomandă realizarea a două copii, pe una dintre ele realizându-se analiza propriu-zisă, cealaltă fiind o copie de rezervă [38].

Expertiza

Expertiza de bază și cea mai importantă este cea a tehnicii de calcul și a informației stocate în ea sau, cum mai este numită în literatura de specialitate [39], tehnico-programistă sau tehnico-computerizată.

Efectuarea unei astfel de expertize la noi în țară este posibilă în laboratorul de expertize judiciare inginerotehnice de la Centrul Național de Expertize Judiciare sau cu atragerea specialiștilor cu calificarea respectivă din alte instituții, chiar și din alte state.

Pentru soluționare, expertizei tehnico-programiste i se pot înainta următoarele întrebări [40]:

1. Ce fel de informații conțin blocurile de sistem și purtătorii magnetici? Care este destinația lor și care sunt posibilitățile de utilizare?
2. Se conțin pe blocurile de sistem și suportii magnetici fișiere textuale? Dacă da, care este conținutul și posibilitățile de utilizare a acestora?
3. Se află informație distrusă pe suportii magnetici prezentați? Este posibilă restabilirea ei? Dacă da, care este conținutul și posibilitățile de utilizare?
4. Ce fel de produse de programă se conțin pe suportii magnetici? Care este conținutul lor, destinația și posibilitatea de utilizare?
5. Putea oare blocul de sistem, prezentat spre cercetare, să fie scos intenționat din funcțiune de către posesorul lui? Dacă da, prin ce metodă? [41]
6. Se află pe suportii magnetici programe specializate, utilizate pentru selectarea parolei sau a altui procedeu de pătrundere ilegală în rețeaua de calculatoare? Dacă da, care este denumirea și particularitățile lor, posibilitățile utilizării acestora pentru pătrundere în rețeaua computerizată concretă?
7. Care este cauza lipsei accesibilității către purtătorul magnetic de informație, prezentat spre cercetare? [42]
8. Sunt careva semne ce confirmă utilizarea programei concrete pentru pătrunderea ilegală în rețeaua computerizată menționată? Dacă da, atunci care este structura cronologică a acțiunilor necesare pentru pornirea programei concrete sau pentru efectuarea unei operațiuni concrete?
9. Este posibil, lucrând în rețeaua computerizată concretă, de a efectua în produsele de program careva modificări ale fișierelor? Dacă da, atunci care, în ce mod și de la care calculator pot fi făcute schimbări analogice?
10. Există posibilitatea de a primi acces la informația confidențială care se află în rețeaua indicată? În ce mod se efectuează un astfel de acces?
11. În ce mod are loc accesul ilegal în rețeaua computerizată locală? Care sunt semnele ce confirmă o astfel de pătrundere?

12. Dacă accesul ilegal la sistemul de operare a avut loc din afară, atunci care sunt posibilitățile de identificare a calculatorului de la care a avut loc accesul?

13. Dacă lipsesc semnele pătrunderii în rețeaua de calculatoare de la un utilizator exterior, atunci se poate constata de la care calculator este posibil a efectua operațiuni asemănătoare?

Pot fi înaintate spre soluționare și întrebări privind compatibilitatea unor sau altor programe, posibilitatea utilizării programei concrete la un calculator concret și la altele de acest gen.

În afară de acestea, putem pune întrebări despre destinația unui sau altui obiect utilizat în tehnica de calcul, precum: care este destinația obiectului, posibilitățile utilizării și ce fel de particularități constructive el are; din ce părți constă acesta; a fost elaborat în condiții industriale sau în condiții artizanale; dacă obiectul a fost confecționat în condiții artizanale, atunci în care sfere ale științei, tehnicii și meșteșugăritului posedă cunoștințe persoana care a creat acest obiect, care este nivelul de pregătire a persoanei indicate; poate fi compatibil obiectul menționat cu alte obiecte, care sunt acestea? [43].

Asistența juridică internațională în materie penală și criminalitatea informatică

Conștientizarea pericolului social al faptelor penale de natură informatică a atras încriminarea acestora în numeroase state ale lumii. A luat astfel ființă conceptul de „drept penal cu specific informatic”, ca o reflecție a numeroaselor elemente de noutate introduse în materia dreptului penal, de noile forme de criminalitate bazate pe tehnologia modernă. Legiferarea în domeniul criminalității informatice datează cu anii '70.

În acest sens, la nivel internațional, Consiliul Europei a inițiat o serie de reglementări cu privire la criminalitatea informatică. Astfel, dacă în 1995 a fost adoptată Recomandarea nr. R (95) 13 cu privire la problemele de procedură penală legate de tehnologiile informaționale, atunci în 23 noiembrie 2001 a fost semnată, la Budapesta, Convenția privind criminalitatea informatică [44]. Convenția își propune să prevină actele îndreptate împotriva confidențialității, integrității și disponibilității sistemelor informatice, a rețelelor și a datelor, precum și a utilizării frauduloase a unor asemenea sisteme, rețele și date, prin asigurarea incriminării unor asemenea conduite și prin încurajarea adoptării unor măsuri de natură să permită combaterea eficace a acestor tipuri de infracțiuni, menite să faciliteze descoperirea, investigarea și urmărirea penală a acestora. Drept puncte de pornire, pentru elaborarea Convenției, au servit un șir de alte acte normative internaționale, anume:

- ✓ Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (1981);
- ✓ Convenția Națiunilor Unite privind drepturile copilului (1989);
- ✓ Convenția Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor (1999);
- ✓ Recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei:
 - nr. R (85) 10 privind aplicarea în practică a Convenției Europene de asistență judiciară în materie penală, referitoare la comisiile rogatorii pentru supravegherea telecomunicațiilor;
 - nr. R (88) 2 privind măsurile vizând combaterea pirateriei în domeniul drepturilor de autor și al drepturilor conexe;
 - nr. R (87) 15 vizând reglementarea utilizării datelor cu caracter personal în sectorul poliției;
 - nr. R (95) 4 privind protecția datelor cu caracter personal în domeniul serviciilor de telecomunicații, cu referire specială la serviciile de telefonie;
 - nr. R (89) 9 referitoare la criminalitatea în legătură cu utilizarea calculatorului, care indică structurile legiuitoare naționale principiile directe pentru definirea anumitor infracțiuni;
 - nr. R (95) 13 privind problemele de procedură penală în legătură cu tehnologia informației.

Astfel, fiecare stat, parte contractantă a Convenției, adoptă măsuri legislative și alte măsuri care se dovedesc a fi necesare pentru a obliga un furnizor de servicii în domeniul informaticii să păstreze confidențialitatea oricărei informații în legătură cu acest subiect.

De asemenea, Convenția prevede, în caz de urgență, că fiecare parte poate formula o cerere de asistență mutuală prin mijloace rapide de comunicare, precum faxul sau poșta electronică, cu condiția ca aceste mijloace să ofere condiții suficiente de securitate și de autentificare (inclusiv folosirea codării, atunci când este necesar), cu o confirmare oficială ulterioară, dacă partea solicitată va revendica acest lucru. Partea solicitată va accepta cererea și va răspunde prin oricare dintre mijloacele sale rapide de comunicare.

O altă poziție interesantă, pe care o oferă Convenția, se remarcă prin faptul că o parte poate, în limitele dreptului său intern și în absența unei cereri prealabile, să comunice unei alte părți informații obținute în cadrul propriilor anchete (investigații), în cazul în care consideră că acest lucru ar putea ajuta partea destinatară la începerea sau finalizarea cu succes a procedurilor având ca obiect infracțiuni stabilite în domeniul tehnologiilor informaționale. În acest sens, un punct și mai interesant este că orice cerere sau comunicare formulată în baza celor expuse mai sus poate fi avansată prin intermediul Organizației Internaționale de Poliție Criminală (Interpol), ceea ce sporește considerabil operativitatea investigații.

Din punctul nostru de vedere, conservarea rapidă a datelor informatice stocate în rezultatul efectuării acțiunilor de urmărire penală reprezintă o lecție bine însușită de părțile contractante la Convenția privind criminalitatea informatică. Astfel, o cerere de conservare va trebui să precizeze:

- a) autoritatea care solicită conservarea;
- b) infracțiunea care va face obiectul urmăririi penale, precum și o scurtă expunere a faptelor care au legătură cu aceasta;
- c) datele informatice stocate care vor trebui conservate și natura legăturii lor cu infracțiunea;
- d) toate informațiile disponibile care vor permite identificarea posesorului datelor informatice stocate sau locația sistemului informatic;
- e) necesitatea măsurii conservării;
- f) faptul că partea are intenția de a formula o cerere de asistență mutuală în vederea percheziției ori accesării printr-un mijloc similar, sechestrului sau obținerii printr-un mijloc similar, ori divulgării datelor informatice în cauză.

Un aspect plauzibil este faptul că Convenția prevede ca fiecare parte contractantă să desemneze un punct de contact disponibil 24 de ore din 24, 7 zile din 7, în scopul asigurării unei asistențe imediate pentru investigațiile referitoare la infracțiunile privind sisteme sau date informatice, sau pentru a strânge dovezile unei infracțiuni în format electronic.

Concluzii și recomandări

Suntem conștienți de profunde schimbări determinate de digitalizarea, convergența și globalizarea continuă a rețelelor de calculatoare. Astfel, în acest scop, în Republica Moldova s-a făcut un pas important, prin crearea unei Secții specializate în cadrul Procuraturii Generale [45], apoi prin elaborarea și semnarea unui plan comun de acțiuni [46] în a căror realizare vor fi implicate diferite instituții statale [47].

Prin urmare, există necesitatea perfecționării procesului de investigație a infracțiunilor informatice prin:

- 1) elaborarea instrumentelor metodice și dezvoltarea unui sistem terminologic unic, general valabil;
- 2) inițierea creării laboratorului de prevenire și investigație a infracțiunilor cibernetice;
- 3) reglementarea în Codul de procedură penală a procedurii probatorii de conservare a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informatic [48];
- 4) organizarea seminarelor și cursurilor specializate în domeniu pentru reprezentanții organelor de drept, mai cu seamă pentru procurori și ofițeri de urmărire penală, dar și pentru judecători (ghiduri, metodici general accesibile [49]);
- 5) elaborarea unor mecanisme de colaborare între instituțiile statale, private, mass-media, societatea civilă, în scopul prevenirii și combaterii infracțiunilor săvârșite prin intermediul tehnologiilor informaționale.

Referințe:

1. IRC – este abrevierea Internet Relay Chat, un serviciu care permite comunicarea în timp real folosind mesaje text – chat-ul.
2. www.riti-internews.ro.
3. Ghid introductiv pentru aplicarea dispozițiilor legale referitoare la criminalitatea informatică elaborat de „Internews Network, RITI dot-GOV” și „USAID”. - București, 2004, p.73.
4. Dobrinou M. Infracțiuni în domeniul informatic. - București, 2006, p.246.
5. www.mcti.ro.
6. Este destul de ușor a depista, deoarece nu este capabil să își „șteargă urmele”. Rezultatele „muncii” acestuia pot fi găsite, de regulă, în câteva locații: 1) fișiere cu parole; 2) fișiere de configurare pentru utilizatori; 3) fișiere de configurare a sistemului. Cea mai bună metodă de a combate novicii este educarea utilizatorilor, deoarece novicii profită de lipsurile în administrarea parolelor.

7. Dacă un vizitator va găsi un obstacol, de cele mai multe ori se va retrage, căutând alt sistem unde accesul este mai ușor. O excepție de la această regulă, foarte rară, este situația în care vizitatorul observă un lucru interesant și este dispus să își mai petreacă ceva timp pentru a-l putea studia.
8. În general, ei folosesc greșeli de programare a sistemului de operare pentru a ocoli mecanismele de autentificare și a primi acces neautorizat la sistem.
9. Ei alterează sau ocolesc aplicațiile de jurnalizare a activităților la fel de ușor cum pot compromite orice parte a sistemului. Cea mai bună apărare față de acești atacatori este evitarea conexiunii în rețea a sistemelor care conțin informații importante și controlul strict al accesului fizic la acestea.
10. Дремлюга Р.И. Интернет-Преступность: Монография. - Владивосток: Издательство Дальневосточного Университета, 2008.
11. Asigurarea securității informaționale la prestarea serviciilor publice electronice. Cerințe tehnice, 2009, aprobat prin ordin al Procurorului General (nepublicat).
12. Ei alterează sau ocolesc aplicațiile de jurnalizare a activităților la fel de ușor cum pot compromite orice parte a sistemului. Cea mai bună apărare față de acești atacatori este evitarea conexiunii în rețea a sistemelor care conțin informații importante și controlul strict al accesului fizic la acestea.
13. Pregătirea personalului de specialitate este un proces de durată și implică costuri considerabile. Asemenea investiții sunt consumatoare de timp. Un investigator în domeniul criminalității informatice poate lucra maximum asupra 3-4 cazuri pe lună, în timp ce un investigator tradițional poate soluționa între 40 și 50 de cazuri în aceeași perioadă de timp.
14. Legea Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, nr.20 din 03.02.2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2010, nr.11-12/17.
15. Богомолов М.В. Уголовная ответственность за неправомерный доступ к охраняемой законом компьютерной информации. - Красноярск, 2002, с.69.
16. Alecu Gh. Particularități ale investigației penale și criminalistice a unor infracțiuni din domeniul informatic // Avocatul poporului (Chișinău), 2005, nr.8, p.2; nr.9, p.7.
17. Осипенко А.Л. Борьба с преступностью в глобальных компьютерных сетях: Международный опыт: Монография. - Москва: Норма, 2004.
18. Foarte importantă, mai ales având în vedere specificul probelor electronice: abundența informațiilor aflate pe un spațiu de stocare de dimensiuni fizice reduse.
19. Lucaci I., Marin R. Investigarea infracțiunilor informatice. - București: M.I., 2002, p.72.
20. Particularitatea sistemelor informatice de a permite stocarea unui volum foarte mare de informație într-un spațiu de dimensiuni fizice reduse face ca investigația să necesite un volum mare de timp pentru obținerea probelor relevante. Astfel de cercetări pot fi conduse mult mai eficient în laborator.
21. Вехов В.Б. Компьютерные преступления. Способы совершения методики расследования. - Москва, 1996.
22. Leu C. Cercetarea la fața locului în cazul infracțiunilor informatice (Criminalitatea informatică), Volum: Investigarea criminalistică a locului faptei. - București: Luceafărul, 2004, p.159.
23. Olteanu I.O. Metodologie Criminalistică – Cercetarea structurilor infracționale și a unora dintre activitățile ilicite desfășurate de acestea. - București: AIT Laboratories, 2005, p.405.
24. Acest lucru presupune localizarea și identificarea probelor, precum și documentarea fiecărui pas, în scopul facilitării analizei.
25. www.internews.org.
26. Vasiu L., Vasiu I. Informatică juridică și drept informatic. - Cluj-Napoca: Alabastră, 1997, p.81-83.
27. Dacă este posibil accesul nemijlocit la computer, se începe examinarea.
28. *Server* – un dispozitiv (combinație de hardware și software) care oferă servicii și / sau informații utilizatorilor (clienților).
29. Pentru închiderea sistemului se pot folosi următoarele procedee: • deconectarea de la alimentarea cu energie electrică; • închiderea conform procedurii obișnuite.
30. Mai ales dacă bănuitul are pregătire superioară în domeniul informatic, acesta poate altera voit datele aflate pe calculatorul său, fără ca investigatorii să poată sesiza acest lucru. Calculatorul bănuitalui poate conține unele comenzi ce pot produce pierderea datelor, comenzi ce pot fi mascate sub numele unor comenzi uzuale ale sistemului de operare folosit. Dacă bănuitul insistă să ajute investigatorii în procesul de închidere a calculatorului sau a procesului de ridicare a componentelor sistemului, aceștia pot cere bănuitalui să le descrie operațiunile pe care acesta dorește să le execute, și chiar să le scrie pe hârtie. Investigatorii nu vor urma indicațiile bănuitalui, ci le vor remite experților care efectuează analiza probelor. Aceștia vor putea fi avertizați în acest mod de eventualele capcane introduse de bănuitul.
31. De obicei, probele computerizate se adună pe calea creării copie exacte a originalului (probelor primare) până a purcede la analiza acestora. Dar, crearea copiilor file-urilor, utilizând doar programe-standard ale copierii de rezervă, nu este suficient. Corpurile delictive pot fi păstrate în formă de file-uri (lichidate sau ascunse (camuflate)), iar datele legate de aceste file-uri pot fi păstrate doar cu ajutorul unor programe de securitate speciale.

32. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110/447, art.124, 260 și 261.
33. Metodologia de efectuare a cercetării la fața locului, examinării corporale și a obiectelor, aprobată prin Ordin al Procurorului General (nepublicat).
34. Доценко С.М., Шпак В.Ф. Комплексная безопасность объекта: от теории к практике. - С.-Петербург: Полигон, 2000, с.16.
35. Alecu Gh. Criminalistică: Curs universitar. - Constanța: Ovidius University Press, 2004, p.37.
36. Ghid privind criminalitatea informațională, investigarea și efectuarea urmăririi penale în privința infracțiunilor din domeniul informaticii și telecomunicațiilor, 2006, aprobat prin Ordin al Procurorului General (nepublicat).
37. *Măsuri de securitate* – folosirea unor proceduri, dispozitive sau programe informatice specializate, cu ajutorul cărora accesul la un sistem informatic este restricționat sau interzis pentru anumite categorii de utilizatori / Legea Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, nr.20 din 03.02.2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.11-12/17.
38. Este recomandată consemnarea detaliată a întregului proces de copiere, indicând echipamentele, programele și mediile de stocare utilizate.
39. Dobrinoiu M. Provocarea legislativă a rețelelor WI-FI // Intelligence, 2009, nr.16.
40. Ярочкин В.Я. Информационная безопасность: Учебник для вузов. - Москва: Gaudeamus, 2004.
41. Gheorghita M., Brega Z., Voziuc L., Stativa T., Malcoci N., Zaborot A., Cazangiu E., Ciobanu A., Lăsăi A., Sandu I., Iacob V. Grosu D. Ghid de expertize judiciare. - Chișinău: Î.I. „Angela Levința”, 2005, p.77.
42. Ibidem, p.83.
43. Recomandări metodice privind metodologia de investigare a criminalității informaționale și a fraudelor prin Internet, 2007, Ordin al Procurorului General (nepublicat).
44. Convenție privind criminalitatea informatică din 23 noiembrie 2001, Budapesta. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.343, Partea I. Seria Tratatelor Europene nr.185; ratificată prin Legea Parlamentului Republicii Moldova nr.6-XVI din 02.02.2009.
45. Secția Tehnologiei Informaționale și Investiții ale Infracțiunilor în domeniul Informaticii.
46. Ordin al Procurorului General cu privire la aprobarea Planului comun de Acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii criminalității cibernetice, nr.103/428/105/198/58/168/47/104/184-10/G din 20 decembrie 2010 (nepublicat).
47. Instituțiile vizate sunt: Procuratura Generală, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, Serviciul de Informare și Securitate, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, Întreprinderea de Stat „Centrul de Telecomunicații Speciale”, Institutul Național al Justiției.
48. Planul comun de Acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii criminalității cibernetice din 20 decembrie 2010 (nepublicat).
49. Infracțiunile informaționale – parte integră a infracțiunilor economice; www.security.ase.md/rom/ceineiv.doc

Prezentat la 30.12.2010

PROBLEMATICA COMPETENȚEI ORGANULUI DE URMĂRIRE PENALĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR INFORMATICE ȘI AL INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL TELECOMUNICAȚIILOR

Dumitru PURICI, Svetlana DUȘA*

*Procuratura Generală a Republicii Moldova, Secția Tehnologii Informaționale și Investigații ale
Infrațunilor în domeniul Informaticii*

**Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică*

The Action Plan for improving the efficiency interaction and cooperation between law enforcement and crime control, to follow skills assessment undertaken in this regard each body of law and control to avoid duplication of functions and duplication in their work establish the principles of their cooperation, including how to notify the competent authorities and transmission of relevant materials. However, in Priority Action Plan consistent with the Implementation Action Plan 2007 Republic of Moldova - European Union in order of strengthening national institute combating crimes, were to be implemented Council of Europe recommendations on the delineation powers of the Office of the Prosecutor General, Centre for Combating Economic Crimes and Corruption, Customs Service and the Ministry of Internal Affairs.

„Quard nullum est, nullum producit effectum”

Potrivit Planului de acțiuni întru eficientizarea interacțiunii și colaborării organelor de drept și de control în combaterea criminalității [1], o primă acțiune care urma a fi întreprinsă în acest sens era *evaluarea competențelor fiecărui organ de drept și de control* pentru a evita dublarea atribuțiilor și paralelismul în activitatea lor, stabilirea principiilor de conlucrare a acestora, inclusiv a modului de sesizare a autorităților competente și de transmitere a materialelor relevante. Totodată, în corespundere cu Planul de acțiuni prioritare privind implementarea în anul 2007 a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană [2], în vederea consolidării activității organelor naționale în domeniul luptei cu criminalitatea, urmau a fi implementate recomandările Consiliului Europei privind *delimitarea competențelor dintre Procuratura Generală, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (CCCEC), Serviciul Vamal și Ministerul Afacerilor Interne (MAI)*.

Încălcarea prevederilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal atrage nulitatea actului procedural. Dispozițiile referitoare la *competență după materie sau după calitatea persoanei*, printre altele, sunt prevăzute sub sancțiunea nulității absolute, conform art.251 alin.(2) din Codul de procedură penală. În acest context, venim să relevăm problemele actuale și posibilele soluții la acest compartiment.

Cu toate că în literatura de specialitate se opinează că doar încălcarea prevederilor legale referitoare la competența instanței de judecată poate provoca nulitatea absolută [3], practica judiciară nu face o delimitare la acest capitol, incluzând la temeiurile nulității și prorogarea competenței organului de urmărire penală.

În aceste condiții, nulitățile devin cea mai importantă sancțiune procedurală pentru încălcarea competenței după materie și calitatea persoanei, fenomen ce trezește îngrijorări și urmează a fi luat în considerație, cu toată seriozitatea.

În cele ce urmează exemplificăm câteva cazuri practice* de încălcare a competenței organului de urmărire penală, fapt care a dus la declararea nulității actelor procedurale ale acestuia, iar, în final – la pronunțarea sentințelor de achitare sau de încetare a procesului penal.

Astfel, la 28.07.2005 a fost pornită urmărirea penală în privința lui Novorojdin Rodion Dumitru conform art.195 alin.(2) din Codul penal, în baza materialelor de verificare a adresării verbale a lui A.Grosul la Direcția principală a MAI. Prin ordonanța procurorului din Secția conducerea urmăririi penale în organele centrale ale MAI a Procuraturii Generale, în sarcina organului de urmărire penală al MAI a fost pusă efectuarea urmăririi penale pe cazul dat. Prin sentința Judecătorei Botanica, mun. Chișinău, din 31.05.2007,

* Spețele se referă la încălcarea competenței organului de urmărire penală în cazul investigării infracțiunilor ce nu țin nemijlocit de investigarea infracțiunilor informatice sau a celor în domeniul telecomunicațiilor, reieșind din practica săracă în acest domeniu; totuși, acestea pot fi aplicate cu ușurință prin analogie la domeniul cercetat.

Novorojdin Rodion Dumitru a fost achitat din lipsa infracțiunii, fiind menținută atât de instanța de apel, cât și de cea de recurs. Instanța de fond și cele ierarhic superioare au invocat faptul că *însărcinarea cu atribuții de efectuare a urmăririi penale a organului de urmărire penală al MAI în baza infracțiunii, prevăzute de art.195 din Codul penal, a fost de competența exclusivă a Procurorului General sau a adjuncților lui*. Totodată, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a menționat că *nulitatea absolută a actului procedural intervine și în cazul prorogării competenței organului de urmărire penală, deoarece careva concretizări sunt absente în lege, iar „art.251 Cod de procedură penală are un caracter universal și face componentă din Capitolul V «Nulitatea actelor de procedură», Titlul VIII «Termenele procedurale și acte procedurale comune» din Partea Generală a Codului de procedură penală, adică se referă la actele procedurale efectuate în orice etapă a procesului penal»* [4].

Într-o altă speță: prin sentința Judecătorei Centru, mun. Chișinău, din 23.05.2007 Stepuleac Anatolie a fost achitat pe art.248 alin.(5) lit.d) și art.249 alin.(3) Cod penal din motivul lipsei infracțiunii. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 01.07.2008, a fost încetat procesul penal în baza art.248 alin.(5) Cod penal, din motiv că există circumstanțe care exclud pornirea urmăririi penale sau tragerea la răspundere penală, cu menținerea în rest a sentinței instanței de fond. Colegiul lărgit al Curții Supreme de Justiție a indicat că *„urmărirea penală în privința lui Stepuleac Anatolie în baza învinuirii pe art.249 și 248 CP (red. 2002) a fost pornită corespunzător la 16.12.2005 și la 09.03.2006, de către Direcția delictelor transfrontaliere și informaționale a MAI, care nu avea competența să efectueze urmărirea penală pe astfel de infracțiuni. Conform art.268 CPP, investigarea infracțiunilor prevăzute la art.248, 249 CP o efectuează Serviciul Vamal. Astfel, s-a încălcat competența după materie a organelor de urmărire penală, iar această încălcare atrage, conform art.251 alin.(2) CPP, nulitatea actului procedural și nu se înlătură în nici un mod”* [5].

Într-un caz similar, la 12.12.2006, în baza art.248 alin.(1) Cod penal, a fost pornită urmărirea penală în privința lui Sporiș Tatiana. Prin sentința Judecătorei Centru, mun. Chișinău, din 12.09.2007, Sporiș Tatiana a fost condamnată în baza art.248 alin.(1) Cod penal la amendă în mărime de 200 unități convenționale. Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, constatând încălcarea competenței după materie, prin decizia din 25.12.2007, a admis apelul avocatului, a casat hotărârea instanței de fond cu încetarea procesului penal, decizia fiind menținută de instanța de recurs. În acest sens, Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție a reținut că *„conform art.268 Cod de procedură penală, organul de urmărire penală al Serviciului Vamal efectuează urmărirea penală în privința infracțiunilor prevăzute în art.248 și 249 Cod penal, iar din 03.11.2006 aceasta ține și de competența CCCEC (art.269 CPP). Cauza penală în baza art.248 alin.(1) Cod penal a fost pornită de către ofițerul SUP DPT MAI. În acest caz, potrivit art.271 alin.(2) Cod de procedură penală, cauza urma să fie transmisă imediat, dar nu mai târziu de 3 zile, procurorului care exercită conducerea urmăririi penale pentru a o transmite organului competent. Aceste cerințe obligatorii ale legii procesual penale nu au fost respectate. La 12.12.2006, de către procurorul de transport a fost emisă o ordonanță, prin care se dispune efectuarea urmăririi penale în cauza dată de către ofițerul de urmărire penală al SUP DPT MAI, ulterior toate acțiunile de urmărire penală fiind efectuate de către acest organ. În sensul art.271 alin.(7) Cod de procedură penală, cu modificările efectuate prin Legea nr.264-XVI din 28 iulie 2006, în vigoare din 03 noiembrie 2006, Procurorul General și adjuncții lui, în caz de necesitate, dispun, prin ordonanță motivată, efectuarea urmăririi penale de către orice organ de urmărire penală indiferent de competență. În cazul dat, instanța de recurs constată încălcarea competenței după materie, urmărirea penală fiind efectuată de către un organ care nu dispunea de împuternicirile respective. În asemenea situație, încălcarea prevederilor legale referitor la competența după materie atrage nulitatea absolută a actului procedural, fapt stipulat în art.251 alin.(2) Cod de procedură penală”* [6].

Într-o altă speță relevantă, prin sentința Judecătorei Râșcani, mun. Chișinău, din 10.07.2008, Pavliuc Aurel Vasile, a fost achitat în baza art.325 alin.(1) CP, din motiv că nu s-a constatat existența infracțiunii. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 06.10.2008, a fost încetat procesul penal pe art.325 alin.(1) CP, din motivul existenței circumstanțelor care exclud tragerea la răspundere penală. Instanța de recurs a menținut decizia instanței de apel, motivând prin faptul că *„urmărirea penală în prezenta cauză penală a fost efectuată de organul de urmărire penală din cadrul Secției nr.6 a DIF MAI RM, împuternicit prin ordonanța din 07.09.2007 emisă de către procurorul în procuratura mun. Chișinău”*. Instanța consideră ordonanța respectivă *„...neîntemeiată, deoarece s-au încălcat prevederile art.269 alin.(1) CPP”*. Totodată, *„Curtea reiterează că urmărirea penală în cauza inculpatului Pavliuc Aurel Vasile a fost efectuată de către*

Secția nr.6 a DIF MAI RM cu încălcarea normelor de competență și, ținând cont de faptul că Procurorul General și adjuncții lui nu s-au dispus, motivat, privind transmiterea cauzei de la un organ de urmărire penală altui organ de urmărire penală, pentru efectuarea unei urmăriri penale mai operative, mai complete și mai obiective, instanța de apel just a considerat necesar de a înceta procesul penal în privința inculpatului Pavliuc Aurel Vasile învinuit în comiterea infracțiunii prevăzute la art.325 alin.(1) Cod penal, din motivul că, conform prevederilor art.251 alin.(2) Cod de procedură penală, încălcarea prevederilor legale referitoare la competența după materie atrage nulitatea actelor procedurale" [7].

Astfel, concluzionăm că: în cazul în care intenția reală a legiuitorului a fost de a include la temeiurile nulității absolute doar încălcarea competenței instanței de judecată, în aceste condiții urmează a fi operate amendamente corespunzătoare la art.251 alin.(2) din Codul de procedură penală, pentru a nu admite o practică judiciară defectuoasă, inclusiv în domeniul infracțiunilor informatice și al celor în domeniul telecomunicațiilor.

În anii 2006 și 2008 la art.269 din Codul de procedură penală au fost operate anumite modificări și completări, prin care a fost extinsă competența materială a organului de urmărire penală al CCCEC. Astfel, actualmente în competența acestuia se include efectuarea urmăririi penale în privința:

- infracțiunilor economice;
- infracțiunilor informatice;
- infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor;
- infracțiunilor de corupție;
- infracțiunilor conexe actelor de corupție;
- unor infracțiuni săvârșite de persoanele cu funcție de răspundere, precum și de persoanele care gestionează organizații nestatale;
- etc.

Totuși, deși prevederile procesual penale acordă competență exclusivă organului de urmărire penală al CCCEC la efectuarea urmăririi penale atât în cazul infracțiunilor informatice, cât și al celor în domeniul telecomunicațiilor, Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice [8] (în continuare – Legea 20/2009) indică, expres, că desfășurarea activității operative de investigație, de urmărire penală, de cooperare internațională, de identificare a persoanelor care comit infracțiuni informatice ține de competența Ministerului Afacerilor Interne*. Totodată, Legea cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției [9] (în continuare – Legea 1104/2002) prevede în atribuțiile de bază ale Centrului doar preîntâmpinarea, depistarea, cercetarea și curmarea contravențiilor și infracțiunilor economico-financiare, fiscale, a corupției, protecționismului, spălării banilor și finanțării terorismului, nefiind enumerate și infracțiunile informatice și cele în domeniul telecomunicațiilor (alin.(1) al art.5 din Legea 1104/2002).

Existența contradicțiilor dintre Codul de procedură penală și Legile 20/2009 și 1104/2002 generează un conflict de competență artificial între organele de urmărire penală din cadrul CCCEC și al MAI.

Prevederile Legii 20/2009 par a fi mai eficiente decât cele existente în alin.(1) art.269 CPP, reieșind din posibilitățile mai vaste ale MAI în domeniul prevenirii și combaterii criminalității informatice, precum și din specificul activității și atribuțiile de bază ale CCCEC.

Totuși, aplicarea Legii 20/2009 în cadrul procesului penal este inadmisibilă**, deoarece normele juridice cu caracter procesual din orice legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în Codul de procedură penală***.

Mai mult, reieșind din Anexa nr.4 la Hotărârea Guvernului cu privire la structura organizatorică, limita efectivului și Regulamentul Ministerului Afacerilor Interne, nr.844 din 30.07.1998 [10], în lista subdiviziunilor subordonate MAI era inclusă și Direcția prevenire și combatere a delictelor cibernetice, informatice și transnaționale, pe când o subdiviziune similară lipsește în structura aparatului central al CCCEC [11]. În atribuțiile de bază ale acestei Direcții intra: depistarea, contracararea, curmarea și preîntâmpinarea cyberinfracțiunilor, infracțiunilor în sfera tehnologiilor înalte și a altor delictes în domeniul informatic cu caracter internațional, transnațional sau cu rezonanță socială deosebită, ce atentează la sistemul informatic al statului... [12]

* Probabil, legiuitorul a avut în vedere organul de urmărire penală al Ministerului Afacerilor Interne.

** Firește, până la conformarea Codului de procedură penală la prevederile Legii privind prevenirea și combaterea criminalității informatice.

*** În acest sens *a se vedea*: alin.(4) art.2 din Codul de procedură penală.

La 10 februarie 2009, prin ordinul MAI nr.57 „Cu privire la statele de organizare ale organelor și subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne”, în temeiul Hotărârii Guvernului nr.113 din 10.02.2009, s-a creat Serviciul prevenire și combatere a delictelor cibernetice, informatice și transnaționale al Ministerului Afacerilor Interne cu un efectiv-limită de 70 unități subordonat ministrului afacerilor interne [13].

Prescripții similare celor din Legea 20/2009 referitor la competența organului de urmărire penală abilitat cu funcții de prevenire și combatere a infracțiunilor informatice nu se regăsesc nici în Legea telecomunicațiilor [14], nici în Legea comunicațiilor electronice [15], în ceea ce privește organul împuternicit cu investigarea infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor.

În această ordine de idei, este de menționat că la 29.03.2010 MAI a înaintat Guvernului un proiect de Lege pentru aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în unele acte legislative (Legea nr.45/1994 privind activitatea operativă de investigații, Codul penal, Codul de procedură penală, Legea comunicațiilor electronice nr.241/2007, Codul contravențional) [16], expertizat în prealabil de către CCCEC asupra nivelului coruptibilității. Una dintre finalitățile urmărite prin promovarea proiectului este transferarea competenței de urmărire penală în privința infracțiunilor prevăzute la Capitolul XI din Partea Specială a Codului penal care cuprinde articolele 237, 259-261/1 referitoare la infracțiunile informatice, infracțiunile în domeniul telecomunicațiilor și fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor carnete de plată false de la CCCEC la MAI. Intenția de a retrage din competența CCCEC urmărirea infracțiunii de fabricare sau punere în circulație a cardurilor sau a altor carnete de plată false (infracțiune economică, art.237 din Codul penal) a fost dictată de includerea expresă a acesteia în dispoziția art.260 și a art.260⁴ din Codul penal, în calitate de semn obligatoriu al laturii subiective a componenței de infracțiune.

La rândul său, la 16.04.2010 CCCEC nemijlocit a înaintat Guvernului un proiect de lege cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal, Codul de procedură penală) [17], printre scopurile promovării căreia era, de asemenea, transferarea urmăririi infracțiunilor informatice și a celor în domeniul telecomunicațiilor, precum și a celei de fabricare sau punere în circulație a banilor falși (infracțiune economică, art.236 din Codul penal) din competența organului de urmărire penală al CCCEC în competența organului similar al MAI.

În cadrul expertizării proiectului de lege înaintat de către MAI, Centrul s-a opus vehement transferării de la CCCEC la MAI a competenței de urmărire penală în privința infracțiunii prevăzute la art.237 din Codul penal, motivând, pe bună dreptate, prin faptul că aceasta nu este suficient fundamentată și excede finalitatea urmărită prin promovarea proiectului de lege, și anume: de fortificare a activității de combatere a criminalității informatice, iar obiectul juridic al infracțiunii respective vizează normala desfășurare a relațiilor sociale din domeniul activității bancare și este diferit de obiectul juridic al infracțiunilor informatice, excluzând din proiect această inițiativă legislativă (ca și cum nu ar corespunde nivelului coruptibilității). Este de remarcat, însă, faptul că în propriul său proiect de lege Centrul a inclus în competența MAI și efectuarea urmăririi penale în privința infracțiunii prevăzute la art.236 din Codul penal; or, în acest caz, obiectul juridic al infracțiunii de fabricare sau punere în circulație a banilor falși sau a titlurilor de valoare false de asemenea nu face parte din obiectul juridic al infracțiunilor informatice. Mai mult decât atât, la Capitolul XI al Părții Speciale din Codul penal „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor” nu există nici o normă juridică de trimitere la art.236 din Codul penal, spre deosebire de art.237 din același act normativ.

În concluzie, considerăm că urmează a fi amendat art.269 din Codul de procedură penală, în sensul excluderii din competența organului de urmărire penală al CCCEC a efectuării urmăririi penale în privința infracțiunilor informatice și a infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor, prevăzute la art.259-261¹ din Codul penal. Totodată, este oportun ca investigarea atât a infracțiunii prevăzute la art.236 din Codul penal (fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși sau a titlurilor de valoare false), cât și a celei prevăzute de art.237 din Codul penal (fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor carnete de plată false) să rămână în sarcina organului de urmărire penală al CCCEC, iar în cazul survenirii situației de comitere a infracțiunii prevăzute la art.260 sau 260⁴, în scopul săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.237 din Codul penal (indivizibilitate sau conexitate a cauzelor penale), urmează a se proceda prin analogie în corespundere cu prevederile referitoare la concurusul de competență între judecătorii (alin.(6) art.42 din Codul de procedură penală), firește, cu asigurarea respectării dreptului persoanei la un proces echitabil.

O altă lacună legislativă ține de organul de urmărire penală (procurorul, în sensul art.253 din Codul de procedură penală) competent în conducerea urmăririi penale în cazul infracțiunilor informatice și al infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor.

Prin ordinul Procurorului General nr.348/15 din 12.12.2005 (nepublicat oficial), Procuratura Anticorupție a fost investită cu atribuții de conducere a urmăririi penale pe cauzele penale investigate de ofițerii CCCEC [18].

Dacă Legea cu privire la Procuratură din 2003 [19] doar prevedea existența procuraturilor specializate, inclusiv anticorupție, în sistemul organelor Procuraturii, fără a reglementa competența acestora (art.15, alin.(1), lit.d)), atunci noua Lege cu privire la Procuratură din 2008 [20], prevede că Procuratura Anticorupție este specializată în combaterea infracțiunilor de corupție și își exercită atribuțiile pe întreg teritoriul țării (art.25, alin.(2)). De menționat că prevederea din noua lege (din 2008) stabilește, de altfel, competența materială și teritorială.

În Regulamentul Procuraturii Anticorupție, aprobat prin ordinul Procurorului General nr.94/22 din 2005, (de altfel, nepublicat oficial)*, se menționează că Procuratura Anticorupție este un organ specializat al Procuraturii, investit cu atribuții în domeniul prevenirii și combaterii corupției pe întreg teritoriul Republicii Moldova (pct.1.2 din Regulament).

Pe când în Codul de procedură penală unica reglementare procesuală care prevede existența procuraturii specializate, de la art.52 alin.(2) CPP, nu face vreo delimitare dintre competența procuraturilor teritoriale și a Procuraturii Anticorupție, precum o face Legea cu privire la Procuratură, care, de altfel, nici nu poate fi considerată ca fiind o prevedere procesuală penală, reieșind din dispoziția art.2 alin.(4) din Codul de procedură penală.

Dat fiind faptul că legislația în vigoare prevede în competența Procuraturii Anticorupție doar combaterea infracțiunilor de corupție, în această stare de fapt rămâne incertă problema: *de competența cărei procuratură este conducerea urmăririi penale în cauzele privind infracțiunile informatice și a celor în domeniul telecomunicațiilor exercitate de către organul de urmărire penală al CCCEC**?*

Mai mult decât atât, în corespundere cu prevederile art.4 alin.(4) al Legii 20/2009, în cazul infracțiunilor informatice, Procuratura Generală:

- a) coordonează, conduce și exercită urmărirea penală;
- b) dispune, în cadrul desfășurării urmăririi penale, la solicitarea organului de urmărire penală sau din oficiu, conservarea imediată a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informatic, față de care există pericolul distrugerii ori alterării;
- c) reprezintă învinuirea, în numele statului, în instanța de judecată.

Prin Hotărârea Parlamentului privind aprobarea structurii Procuraturii Generale [21], în noua structură a Procuraturii Generale a fost prevăzută Secția tehnologiei informaționale și investigații ale infracțiunilor în domeniul informaticii***.

Divergențele și, pe alocuri, omisiunile legislative creează, astfel, un conflict de competență între Procuratura Generală (Secția tehnologiei informaționale și investigații ale infracțiunilor în domeniul informaticii), procuraturile teritoriale și Procuratura specializată Anticorupție. Aceasta deși, potrivit art.271 alin.(3) din Codul de procedură penală, conflictul de competență între organele de urmărire penală este inadmisibil.

În acest context, este de menționat *Raportul de evaluare a Republicii Moldova la primul ciclu de evaluare, adoptat de GRECO la 17.10.2003*. Printre prescripțiile adresate Moldovei a fost recomandată (pct. VIII al Raportului) organizarea Serviciului Anticorupție al Procuraturii cu o structură ce ar asigura o interfață adecvată celei a CCCEC. Astfel, Procuratura Anticorupție vine să asigure o funcționare eficientă a CCCEC, la toate compartimentele, inclusiv la compartimentul combaterii infracțiunilor informatice și în domeniul telecomunicațiilor.

Conchidem că legislația procesuală penală urmează să prevadă ca conducerea urmăririi penale exercitate de către organul de urmărire penală al CCCEC pe orice cauză penală aflată în competența Centrului să fie atribuită Procuraturii Anticorupție, ca o procuratură specializată, delimitând-o de cea a procuraturilor teritoriale. Totodată, în ceea ce privește organul de urmărire penală (adică, procurorul) competent a conduce urmărirea penală în cazul infracțiunilor informatice și al infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor, acesta urmează a fi cel stabilit conform regulilor procesuale generale, prevăzute de art.257 din Codul de procedură penală.

* Ceea ce ar putea provoca unele deficiențe în privința asigurării dreptului persoanei la un proces echitabil, prin prisma Convenției cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ținând cont de „accesibilitatea Legii”.

** Problemă existentă și în privința infracțiunilor economice etc.

*** Regulamentul secției este în proces de elaborare.

Referințe:

1. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului de acțiuni întru eficientizarea interacțiunii și colaborării organelor de drept și de control în combaterea criminalității și corupției, nr.898 din 03.08.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.138-146/1071.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului de acțiuni prioritare privind implementarea în anul 2007 a Planului de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană, nr.113 din 03.02.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.25-28/152.
3. În lucrarea *Codul de procedură penală, Comentariu*, autorii apreciază că „nu orice încălcare a prevederilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal atrage nulitatea actului procedural, ci numai încălcările esențiale, adică numai acelea care afectează drepturile și interesele legitime ale părților, aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei, iar pentru a opera nulitatea mai este necesar ca abaterea să nu poată fi înlăturată în alt mod, ceea ce înseamnă că, dacă poate fi înlăturată în alt mod, anularea actului devine inutilă” (Dolea I., Roman D., Vîzdoagă T. și al. *Codul de procedură penală. Comentariu*. Ed. a II-a. - Chișinău: Cartier juridic, 2005).
4. Decizia Colegiului Penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10.06.2008 nr.1ra-512/2008 - <http://csj.md/admin/public/uploads/1ra%20512%20NOVOROJDIN.pdf>
5. Decizia Colegiului Penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.12.2008 nr.1ra-1246/2008 - <http://csj.md/admin/public/uploads/1%20ra%201246%2008%20Stepuleac%20respins%20rec%20procur.pdf>
6. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 04.06.2008 nr.1ra-804/2008 - <http://csj.md/admin/public/uploads/1%20ra%20804%2008%20Spori%C8%99%20Tatiana%20%28inadm%29.pdf>
7. Decizia Colegiului Penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.02.2009 nr.1ra-137/09 - <http://www.csj.md/admin/public/uploads/1%20ra%20137%2009%20Pavliuc%20inadmisibil%20325.pdf>
8. Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, nr.20 din 03.02.2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.11-12/17.
9. Legea cu privire la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, nr.1104 din 06.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.91-94/668.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la structura organizatorică, limita efectivului și Regulamentul Ministerului Afacerilor Interne, nr.844 din 30.07.98 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.75-76/756. – Abrogată la 01.12.2009 prin Hotărârea Guvernului nr.778 din 27.11.2009.
11. *A se vedea*: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la structura și efectivul-limită ale Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, nr.50 din 03.02.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.18-19/86.
12. http://mai.md/delicate_attrib
13. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în unele hotărâri ale Guvernului, nr.113 din 10.02.2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.34-36/146.
14. Legea telecomunicațiilor, nr.520 din 07.07.95 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995 nr.65-66/713.
15. Legea comunicațiilor electronice, nr.241 din 15.11.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.51-54/155.
16. http://cccec.md/Sites/cccec_md/Uploads/Pr.%20lege%20comunicat%20electronic.79175FB52A5049DFA9036A5795F2895F.pdf
17. http://cccec.md/Sites/cccec_md/Uploads/proiect.legemodif.Codpen.244siCod.Pr.pen.269.pdf.66BF4C282C13439DA759642933B0B4C6.pdf
18. GRECO. Direcția Generală pentru Drepturile omului și Probleme Juridice, Serviciul Monitorizării. *Primul ciclu de evaluare. Supliment la Raportul de conformitate al Republicii Moldova*, adoptat de GRECO la cea de a 36-a reuniune plenară, Strasbourg, 11-15 februarie 2008, p.4. http://www.procuratura.md/file/Greco%20RC1%282005%294_Add_Moldova_MD.pdf
19. Legea cu privire la Procuratură, nr.118 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.73-75/328.
20. Legea cu privire la Procuratură, nr.294 din 25.12.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.55-56/155.
21. Hotărârea Parlamentului privind aprobarea structurii Procuraturii Generale, nr.77 din 04.05.2010 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.78-80/227.

Prezentat la 28.01.2011

RĂSPUNDEREA PENTRU INFRAȚIUNI PRIN CARE SE ADUCE ATINGERE CONSERVĂRII BIODIVERSITĂȚII FAUNEI (art.233 și 234 CP RM)

Sergiu BRÎNZA

Catedra Drept Penal și Criminologie

In the present study there are subject to review the offenses of illegal hunting (art.233 PC RM) and illegal occupation of fishing, hunting or other exploitation of water (art.234 PC RM), which involve the social relations on biodiversity flora. It is argued whether two of the offenses must be convicted. It has also examined four elements of the offences in question: the object of the offense; the objective side of the offence; the subjective side of the offense; the subject of the offense. In the analysis, there are made references to many normative extra penal acts in the domain. The research results illustrate the conditions while may be applied the liability for the criminal acts referred to at art.233 and 234 PC RM. It is also proposed the delimitation criteria of the mentioned acts in relation to the offences of circumvention, specified at art.186-188, 190 or 191 PC RM.

1. Vânatul ilegal

La art.233 CP RM se stabilește răspunderea pentru vânatul fără autorizația corespunzătoare fie în perioada interzisă, fie în locurile interzise, fie cu unelte și metode nepermise (braconajul), fie cu folosirea situației de serviciu, dacă acesta a cauzat daune ce depășesc 200 de unități convenționale.

Un element specific al răspunderii juridice în domeniul protecției faunei este acela că încălcarea normelor cu privire la biodiversitatea faunei nu produce în mod necesar și direct o „poluare” a mediului în sensul definiției clasice a termenului. Totuși, fauna este inclusă în noțiunea de mediu, motiv pentru care se prezintă ca oportună stabilirea, la art.233 CP RM, a răspunderii pentru infracțiunea de vânat ilegal.

Drept confirmare a acestei oportunități, în acord cu Legea privind protecția mediului înconjurător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.06.1993 [1], statul reconfirmă dreptul la existență a tuturor speciilor naturii vii (indiferent de importanța lor pentru om), ca element esențial al ciclului planetar de materie, de formare a climei și al potențialului de renovare a resurselor naturale. Autoritățile pentru mediu, în comun cu autoritățile administrației publice locale, vor exercita controlul asupra vânatului numai în limitele nepericlitării potențialului de reproducere a diferitelor specii de animale.

De asemenea, potrivit Legii regnului animal, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.04.1995 [2], regnul animal este proprietate publică. Sunt interzise acțiunile (inacțiunile) care încalcă, într-un mod sau altul, dreptul proprietății publice asupra regnului animal. Cetățenii sunt datori să păstreze și să ocrotească regnul animal. La planificarea și realizarea măsurilor, care pot afecta habitatul animalelor și starea regnului animal, se va asigura respectarea următoarelor cerințe: a) conservarea diversității de specii de animale care viețuiesc în mod natural; b) protecția și ameliorarea habitatului, condițiilor de reproducere și căilor de migrație a animalelor; c) conservarea integrității biocenozelor; d) reglementarea efectivului de animale în scopul menținerii echilibrului ecologic, ocrotirii sănătății populației și prevenirii pagubelor ce pot fi cauzate economiei naționale, etc.

Obiectul juridic special al infracțiunii de vânat ilegal îl formează relațiile sociale cu privire la biodiversitatea faunei, apărute împotriva vânatului fără autorizația corespunzătoare fie în perioada interzisă, fie în locurile interzise, fie cu unelte și metode nepermise (braconajul), fie cu folosirea situației de serviciu, dacă acesta a cauzat daune ce depășesc 200 de unități convenționale.

Obiectul material al infracțiunii în cauză îl reprezintă animalele sălbatice de interes vânătorească care viețuiesc în mod natural pe uscat, în atmosferă sau în sol și care fac parte din Fondul cinegetic unic de stat al Republicii Moldova.

Nu pot constitui obiectul material al infracțiunii examinate animalele domestice sau domesticite, nici animalele sălbatice întreținute în captivitate sau semicaptivitate în scopuri economice, științifice, cultural-educative sau estetice. Astfel, dacă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra animalelor sălbatice (a nu se confunda cu scopul infracțiunii) s-a exprimat în includerea acestora în circuitul marfar, în procesul de producție, luarea ilegală și gratuită a animalelor sălbatice urmează a fi calificată potrivit art.186-188,

190 sau 191 CP RM. Din contra, dacă scopul aplicării muncii umane asupra animalelor sălbatice a constat în a restabili sau a păstra situația ecologică favorabilă pentru viața și activitatea omului, atunci dobândirea ilegală a animalelor sălbatice formează fapta incriminată la art.233 CP RM.

De asemenea, este necesară delimitarea obiectului material al infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM de obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.234 CP RM. Cauza constă în utilizarea de către legiuitor în dispoziția art.234 CP RM a sintagmei „îndeletnicirea ilegală cu vânatul”. În acest sens, obiectul material al infracțiunii de vânat ilegal nu pot să-l constituie acele animale sălbatice care, la momentul comiterii infracțiunii, se află în perimetrul Fondului apelor sau în spațiul aerian deasupra acestuia, sau în solul acestuia. Conform Codului apelor, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993 [3], Fondul apelor include toate obiectivele acvatice naturale și artificiale* de pe teritoriul Republicii Moldova; terenuri ale fondului apelor sunt terenurile aflate sub ape (albiile cursurilor de apă, cuvetele lacurilor, iazurilor, lacurilor de acumulare), mlaștinile, terenurile pe care sunt amplasate construcții hidrotehnice și alte amenajări ale serviciului apelor, precum și terenurile repartizate pentru fâșiile riverane de protecție a apelor râurilor, bazinelor de apă, canalelor magistrale intergospodărești și colectoarelor; atribuirea anumitor terenuri la terenurile Fondului apelor și determinarea hotarelor lor se efectuează în conformitate cu legislația funciară.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de vânat ilegal; 2) urmările prejudiciabile sub formă de daune ce depășesc 200 de unități convenționale; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. În funcție de modalitatea normativă a acțiunii prejudiciabile, acestor trei semne li se pot adăuga alte semne ale laturii obiective, având un caracter secundar.

După cum rezultă din pct.26 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, vânatul (vânătoarea) constituie depistarea în scopul dobândirii, urmărirea sau dobândirea propriu-zisă a animalelor sălbatice de interes vânătorească care viețuiesc în mod natural pe uscat, în atmosferă sau în sol și care fac parte din Fondul cinegetic unic de stat al Republicii Moldova.

Nu reprezintă acțiunea de vânat: 1) dobândirea de animale care nu constituie obiecte ale vânatului; 2) folosirea animalelor sălbatice în scopuri economice, științifice, cultural-educative sau estetice; 3) folosirea proprietăților utile ale animalelor sălbatice și ale produselor activității vitale a acestora.

În sensul art.233 CP RM, ilegalitatea acțiunii de vânat presupune că modalitățile normative cu caracter alternativ ale respectivei acțiuni sunt următoarele:

1) vânatul fără autorizația corespunzătoare

Potrivit pct.26 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, se consideră ilegal vânatul fără autorizație.

Conform Anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclatorului și tarifelor la serviciile prestate, contra plată, de către Agenția „Moldsilva” și Regulamentului cu privire la modul de formare și direcțiile de utilizare a mijloacelor speciale, nr.273 din 13.03.2007 [4], autorizarea vânatului sportiv al mistreților se face de către Agenția „Moldsilva”. De asemenea, potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea regulamentelor-cadru ale parcurilor naționale, monumentelor naturii, rezervațiilor de resurse și rezervațiilor biosferei, nr.782 din 03.08.2000, în baza autorizației eliberate de autoritatea centrală pentru mediu se poate admite vânatul selectiv al monumentelor zoologice.

În sensul art.233 CP RM, nu reprezintă vânat fără autorizație vânatul: a) fără carnetul de vânător; b) fără autorizația de portarmă și de folosire a armei de vânătoare; c) cu carnetul de vânător nevalabil; d) cu carnetul de vânător ce aparține altei persoane; e) cu depășirea normelor stabilite de recoltare a vânatului; f) cu arme de vânătoare ce aparțin altei persoane fizice sau juridice.

În astfel de cazuri, poate fi aplicată răspunderea în baza alin.(2) art.128 din Codul contravențional.

2) vânatul în perioada interzisă

Conform pct.36 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, se interzice:

a) vânătoarea în perioada de primăvară pe întreg teritoriul țării;

b) dobândirea pe parcursul întregului an a următoarelor specii de animale: bursuc, vidră, jder, hermelină, nevăstuică, nurea, bizam (ondatră), veveriță, pisică sălbatică, câine-enot, dropie, dropie mică, bufniță, pescăruș,

* În conformitate cu art.1 din Codul apelor, obiectivul acvatic este o concentrație de apă la suprafață în formele reliefului terenului sau în subsol, care are granițe, volum și caracteristici de regim al apelor; obiectivul acvatic natural este fluviul, râul, pârâul, balta, lacul natural sau lacul de acumulare creat în regim natural sau ameliorativ, cu zonele inundabile; obiectiv acvatic artificial este iazul, heleșteul, lacul de acumulare format prin îndiguirea apei.

țișănușă, lopătar, cocor, lebede de toate speciile, gâscă-cu-gât-roșu, fundaci de toate speciile, ferăstraș, pelican, stârc, toate păsările răpitoare, toate speciile din familia vrăbiilor și alte specii luate sub ocrotirea statului sau incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova, prevăzute în Anexele nr.3 și 4 la Legea regnului animal, cu excepția cazurilor de folosire a animalelor prevăzute la alin.(3) art.27 din această lege;

c) vânătoarea cu o oră mai înainte de răsăritul soarelui sau cu o oră mai târziu de asfințitul lui.

În plus, perioada interzisă pentru vânat este perioada de timp care nu se include în termenele de vânătoare. Potrivit pct.33 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, pe teritoriul țării sunt stabilite următoarele termene de vânătoare:

la mamifere	
cerbi și mufloni	- de la 1 septembrie până la 31 decembrie
căpriori (masculi)	- de la 15 mai până la 15 octombrie
căprioare (femele)	- de la 1 septembrie până la 31 decembrie
mistreți	- de la 1 august până la 31 decembrie
iepuri	- de la 15 noiembrie până la 15 ianuarie
vulpi	- pe parcursul anului întreg
la păsări	
porumbei	- de la 15 august până la 15 ianuarie
gâște, rațe, lișițe, găinușe de baltă, culici	- de la 15 august până la 15 ianuarie
prepelețe	- de la 15 august până la 15 octombrie
potârnicchi	- de la 1 octombrie până la 15 ianuarie
fazani	- de la 1 octombrie până la 15 ianuarie

În hotarele gospodăriei cinegetice complexe* și ale parcului de vânătoare**, la speciile de mamifere și păsări de vânat crescute în captivitate în gospodăriile cinegetice specializate sunt stabilite termene de vânătoare suplimentare de către beneficiarii terenurilor de vânătoare respective în coordonare cu autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător.

Modificarea, în caz de necesitate, a termenelor de vânătoare, stabilite la pct.33 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, atât pe teritoriul Republicii Moldova în ansamblu, cât și pe teritoriul unităților administrativ-teritoriale, se efectuează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea argumentată a autorității centrale abilitate cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător, coordonată în scris cu Academia de Științe a Moldovei, cu autoritatea silvică centrală și cu Societatea Vânătorilor și Pescarilor din Moldova. Printre asemenea hotărâri ale Guvernului se numără, de exemplu, Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea vânătorii în sezonul de vânătoare 2010-2011, nr.721 din 10.08.2010 [5].

3) vânatul în locurile interzise

În conformitate cu pct.36 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, se interzice orice vânătoare, cu excepția reglementării efectivului de animale și păsări*** în rezervații științifice, braniști, parcuri naționale, zone de

* Conform art.2 al Legii regnului animal, gospodăria cinegetică complexă este terenul de vânătoare îngrădit sau neîngrădit, cu o arie de peste 200 ha de teritoriu silvic și/sau agricol, în care se desfășoară activități de gestionare a gospodăriei cinegetice – se creează remize, sărării, adăpătoare, troace și alte instalații provizorii pentru dezvoltarea stabilă și durabilă a faunei cinegetice – și în care se efectuează vânătoarea. Din gospodăria cinegetică complexă pot face parte parcul de vânătoare și/sau voliera de vânătoare.

Voliera de vânătoare este terenul de vânătoare îngrădit, cu aria de până la 10 ha de teritoriu silvic și/sau agricol, pentru întreținerea faunei cinegetice în captivitate în scopul înmulțirii acesteia și pentru dresajul de teren al câinilor de vânătoare, pentru organizarea de competiții și testări chinologice.

** Potrivit art.2 al Legii regnului animal, parcul de vânătoare este terenul de vânătoare îngrădit, cu aria între 10 și 200 ha de teritoriu silvic și/sau agricol, pentru întreținerea faunei cinegetice în captivitate și efectuarea vânătorii.

*** În art.29 al Legii regnului animal se stabilește: în scopul ocrotirii sănătății populației, protecției animalelor și plantelor și prevenirii pagubelor ce pot fi cauzate economiei naționale, în caz de sporire a efectivului unor specii de animale și izbucnirea a epizootiilor, pot fi aplicate măsuri de reglementare a efectivului unor specii de animale; speciile de animale și modul de aplicare a măsurilor de reglementare a efectivului lor se stabilesc de către autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător, ținându-se cont de propunerile instituțiilor științifice corespunzătoare.

De asemenea, conform pct.31 și 32 din Anexa nr.1 la Legea regnului animal, efectivul de vânat din fondul cinegetic se reglementează în limita densității optime a populațiilor speciilor respective, astfel ca potențialul lor biotic să asigure autoreproducerea adecvată neafectând ecosistemele silvice și agricole; măsurile de reglementare a efectivului speciilor de vânat trebuie efectuate prin metode care exclud vătămarea altor specii de animale și asigură conservarea habitatului lor.

agrement, precum și în raza de 2 km după hotarele orașelor Chișinău, Bălți, Bender și Tiraspol, în raza de 500 m de la marginea altor localități, cât și împușcarea păsărilor de pe stâlpi și de pe firele de comunicații și electrice. La fel, pct.7 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal stabilește că terenuri interzise pentru vânatoare se consideră rezervațiile științifice, peisagistice, parcurile naționale, monumentele naturii etc.

De exemplu, conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la crearea Rezervației naturale de stat „Plaiul Fagului”, nr.167 din 12.03.1992 [6], în zona de protecție a rezervației cu lățimea de 1,5 km din jurul teritoriului ei, se prevede scoaterea surplusului de animale din rezervație în scopul răspândirii lor pe teritoriile cinegetice din alte zone, precum și reglementarea numerică a lor prin intermediul vânatului; în limitele zonei de protecție se interzice vânatul fără autorizație specială. Prevederi similare se stabilesc în: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la crearea Rezervației de stat „Prutul de Jos”, nr.209 din 23.04.1991 [7]; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la crearea Rezervației naturale de stat „Pădurea Domnească”, nr.409 din 02.07.1993 [8], etc.

4) vânatul cu unelte nepermise

În conformitate cu pct.35 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, se consideră ilicită:

a) vânatoarea cu folosirea arbaletelor, arcurilor, armelor cu țevă ghintuită, fără zgomot, precum și a armelor de model militar, de calibru mic, cu excepția folosirii în modul stabilit a armelor de foc de vânatoare cu țevă ghintuită pentru împușcarea animalelor copitate în scop de selecție sau dobândire a trofeelor;

b) dobândirea animalelor cu folosirea chimicalelor toxice, repelentelor și imobilizantelor, cu excepția cazurilor de izbucnire a epizootiilor, în modul stabilit de actele normative corespunzătoare, precum și pentru imobilizarea animalelor în scop de repopulare;

c) vânatoarea cu câini neînregistrați și cu păsări de vânatoare.

De asemenea, potrivit pct.38, 39 și 41 ale Anexei nr.1 la Legea regnului animal, vânatoarea cu câini este permisă numai cu câini de vânatoare de rasă dresați special, care sunt înregistrați anual la societatea de vânători, cu indicarea rasei, sexului, vârstei și numelui. În pașaportul câinelui, eliberat de societatea de vânători, trebuie să fie indicate toate aceste date. Vânatoarea cu câini de vânatoare de rasă este permisă la vânarea păsărilor de apă și penatelor, animalelor de blană și animalelor copitate în decursul întregii perioade de vânatoare, fixată pentru specia dată.

5) vânatul prin metode nepermise

În corespundere cu pct.35 al Anexei nr.1 la Legea regnului animal, se consideră ilicită:

a) dobândirea animalelor cu folosirea metodelor considerate periculoase: săparea gropilor pentru prins animale; fixarea armelor, arbaletelor; amplasarea cârligelor, clamelor, apucătoarelor, tăietoarelor; instalarea lațurilor, capcanelor; organizarea curselor; urmărirea cu orice fel de mijloace de transport (inclusiv automobile, motociclete, tractoare, elicoptere, avioane și alte aparate de zbor);

b) împușcarea și dobândirea animalelor cu ajutorul aparatelor de vedere pe timp de noapte, aparatelor laser, al altor dispozitive electronice, cu ajutorul farurilor mijloacelor de transport, al altor aparate de iluminat artificiale; instalarea plaselor, ieterelor, lațurilor, colibelor, oblicelor; gonirea pe pojghița de gheață, pe zăpadă adâncă, pe gheață, în foc, în apă, pe miriște de stof; dezgroparea vizuinii;

c) vânatoarea din mijloace de transport, în cerc, la pândă; vânatoarea păsărilor de baltă din șalupe, bărci cu motor, din alte mijloace mecanice plutitoare, în momentul trecerii obstacolelor de apă.

6) vânatul cu folosirea situației de serviciu

Prin „folosirea situației de serviciu” se înțelege săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care decurg din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului și care sunt în limitele competenței lui de serviciu. În ce se concretizează folosirea situației de serviciu? În utilizarea uniforme de serviciu sau a altor atribute de serviciu (ecuson, legitimație, automobil de serviciu etc.), ori a informației deținute în virtutea competenței de serviciu, ori a semnificației și autorității funcției ocupate, ori a subordonării pe scară ierarhică față de alte persoane etc. Totodată, nu intră sub incidența noțiunii „folosirea situației de serviciu” folosirea relațiilor de rudenie, de afinitate sau de amicitie, atunci când acestea nu au legătură cu funcția ocupată.

Printre cei care își folosesc situația de serviciu la comiterea vânatului ilegal se pot număra: directorii, directorii adjuncți, inginerii silvici-șefi, șefii de ocoale silvice din cadrul Agenției „Moldsilva”; persoanele cu funcție de răspundere ale Gărzii forestiere a Agenției „Moldsilva”, din cadrul autorității centrale abilitate cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător, al Inspectoratului Ecologic de Stat etc., al administrației parcurilor naționale, rezervațiilor de resurse, rezervațiilor biosferei etc.; persoanele care gestionează Societatea vânătorilor și pescarilor etc.

În ipoteza analizată, întrucât făptuitorul recurge la abuzul de putere sau la abuzul de serviciu, trebuie aplicat numai art.233 CP RM. Reieșind din dispoziția art.118 CP RM, în acest caz nu este necesară calificarea suplimentară conform art.327 sau 335 CP RM.

Nu este exclus ca acțiunea de vânat ilegal, pe care o săvârșește făptuitorul, să presupună prezența nu a unei singure modalități din cele nominalizate mai sus, dar a mai multor asemenea modalități. La o astfel de ipoteză, se referă speța următoare: *P.S. a fost condamnat conform art.233 CP RM. În fapt, la 28.01.2010, aflându-se în apropierea satelor Cimișeni și Bălăbănești, raionul Criuleni, în lipsa autorizației corespunzătoare, folosind arma de vânătoare cu țeavă lisă, P.S. a ucis, în perioada interzisă, două căprioare, pe care ulterior le-a folosit în scopuri personale. În rezultatul acestei acțiuni ilegale, P.S. a cauzat o daună în mărime de 500 unități convenționale* [9]. Numărul de modalități ale acțiunii prejudiciabile nu influențează asupra calificării infracțiunii, însă poate fi luat în considerație la individualizarea pedepsei prevăzute în sancțiunea de la art.233 CP RM.

Infracțiunea specificată la art.233 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii daunelor ce depășesc 200 unități convenționale. Conținutul acestor urmări prejudiciabile se stabilește în corespundere cu Anexele nr.3, 4 și 6 la Legea regnului animal.

În cazul când fapta nu implică producerea unor asemenea urmări, răspunderea se poate aplica pentru: încălcarea prevederilor actelor normative privind folosirea și protecția fondului cinegetic, privind vânatul și alte feluri de folosire a resurselor cinegetice (alin.(1) art.128 din Codul contravențional); vânătoarea fără autorizație (licență), fără carnet de vânător sau fără autorizație de portarmă și de folosire a armei de vânătoare, pentru depășirea normelor stabilite de recoltare a vânatului, precum și pentru vânătoarea în locurile interzise și în perioadele de prohibiție, pentru folosirea armelor, uneltelor și metodelor interzise (alin.(2) art.128 din Codul contravențional); încălcarea modului stabilit de folosire a regnului animal în rezervațiile naturale și în alte arii naturale protejate de stat (art.139 din Codul contravențional); capturarea sau nimicirea animalelor incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova și în Anexele la Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție (CITES), precum și pentru comiterea altor acțiuni sau inacțiuni ce pot cauza reducerea numărului acestor animale sau dispariția lor (alin.(1) art.140 din Codul contravențional).

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii pot fi următoarele: interesul material; interesul sportiv; interesul recreativ etc.

Subiectul infracțiunii de vânat ilegal este: 1) persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

În ipoteza în care vânatul ilegal presupune folosirea situației de serviciu, subiect special al infracțiunii date poate fi numai persoana cu funcție de răspundere sau persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală.

2. Îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatări ale apelor

La art.234 CP RM se prevede răspunderea pentru îndeletnicirea ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatări ale apelor, cu utilizarea substanțelor explozive și otrăvitoare sau a altor mijloace de nimicire în masă a faunei, dacă aceasta a cauzat daune ce depășesc 200 unități convenționale.

În acord cu Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08.06.2006 [10], gestionarea resurselor biologice acvatice se face potrivit următoarelor principii de bază: a) conservarea resurselor biologice acvatice; b) menținerea potențialului și diversității biologice; c) utilizarea durabilă a resurselor biologice acvatice; d) revitalizarea și protecția resurselor biologice acvatice; e) dezvoltarea pescuitului; f) monitorizarea stării resurselor biologice acvatice; g) dezvoltarea pisciculturii; h) caracterul public și transparent al atribuirii dreptului de pescuit în obiectivele acvatice naturale.

În vederea implementării tuturor acestor principii, dar și pentru asigurarea protecției eficiente a biodiversității faunei, la art.234 CP RM este incriminată fapta de îndeletnicire ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatări ale apelor.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.234 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la biodiversitatea faunei, apărute împotriva îndeletnicirii ilegale cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatări ale apelor, cu utilizarea substanțelor explozive și otrăvitoare sau a altor mijloace de nimicire în masă a faunei, dacă aceasta a cauzat daune ce depășesc 200 de unități convenționale.

Obiectul material al infracțiunii în cauză îl reprezintă: 1) peștii sau alte organisme acvatice (raci, broaște, moluște, lipitori etc.) care alcătuiesc fondul piscicol; 2) animalele sălbatice de interes vânătorească care viețuiesc în mod natural, care fac parte din Fondul cinegetic unic de stat al Republicii Moldova și care, la momentul comiterii infracțiunii, se află în perimetrul Fondului apelor sau în spațiul aerian deasupra acestuia, sau în solul acestuia; 3) algele, alte plante care viețuiesc în condiții naturale în obiective acvatice.

Nu pot să reprezinte obiectul material al infracțiunii examinate peștii sau alte organisme acvatice, animalele sălbatice, plantele asupra cărora s-a aplicat munca umană în vederea includerii lor în circuitul marfar, în procesul de producție. În aceste condiții, luarea ilegală și gratuită a peștilor, a altor organisme acvatice, a animalelor sălbatice sau a plantelor urmează a fi calificată în baza art.186-188, 190 sau 191 CP RM. Dimpotrivă, dacă scopul aplicării muncii umane asupra peștilor, altor organisme acvatice, animalelor sălbatice sau plantelor s-a exprimat în restabilirea sau păstrarea situației ecologice favorabile pentru viața și activitatea omului, atunci dobândirea ilegală a acestora formează fapta incriminată la art.234 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.234 CP RM include următoarele semne: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de îndeletnicire ilegală cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatare ale apelor; 2) urmările prejudiciabile sub formă de daune ce depășesc 200 de unități convenționale; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) mijlocul de săvârșire a infracțiunii: substanțe explozive sau otrăvitoare ori alte mijloace de nimicire în masă a faunei.

Noțiunea de vânat a fost definită cu ocazia examinării infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM.

Potrivit Legii privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura, prin „pescuit” se înțelege capturarea peștelui sau a altor organisme acvatice în scop industrial/comercial, sportiv, de amator, ameliorativ, științific și de control. Pescuitul poate fi: 1) ameliorativ, atunci când presupune capturarea unor anumite specii de pești și de alte organisme acvatice pentru optimizarea componenței cantitative și calitative și pentru ameliorarea stării ecosistemelor acvatice; 2) de control, presupunând capturarea peștilor sau a altor organisme acvatice pentru controlul (determinarea) componenței cantitative și calitative a populațiilor, în scopul reglementării pescuitului sau determinării stării sanitar-epidemiologice; 3) industrial/comercial, atunci când presupune activitatea de întreprinzător de capturare a peștilor sau a altor organisme acvatice din obiectivele acvatice piscicole naturale, de prelucrare, transport și păstrare a hidrobionților cu utilizarea uneltelor și mijloacelor speciale; 4) în scop științific, presupunând capturarea peștilor sau a altor organisme acvatice în scopul evaluării stării resurselor biologice acvatice; 5) sportiv și de amator, atunci când presupune capturarea peștelui pentru consum personal, în scop recreativ și sportiv.

Alte exploatare ale apelor, decât vânatul sau pescuitul, se exprimă în: a) colectarea algelor, a altor plante, care viețuiesc în condiții naturale în obiective acvatice, sau a părților acestora (fructe, flori, frunze, coji, semințe, muguri, tulpini, ramuri, rădăcini, bulbi, rizomi etc.); b) folosința acestor obiecte ale regnului vegetal în scopuri științifice, culturale, educaționale, turistice, de ameliorare a sănătății, recreative, estetice sau sportive.

Pentru aplicarea răspunderii în baza art.234 CP RM, este necesar ca îndeletnicirea cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploatare ale apelor să aibă un caracter ilegal. Ilegalitatea acestei acțiuni presupune că pescuitul, vânatul sau alte exploatare ale apelor se desfășoară: în lipsa certificatului de atribuire a cotei anuale de pescuit industrial/comercial, a permisului de pescuit industrial/comercial, a permisului de pescuit sportiv și de amator sau a altor autorizații, ori în locurile sau perioadele neprevăzute de lege, ori prin metode nepermise.

Cât privește ilegalitatea vânatului, condițiile acesteia au fost examinate în legătură cu analiza infracțiunii prevăzute la art.233 CP RM. Totodată, sub incidența art.234 CP RM intră vânatul: a) fără carnetul de vânător; b) fără autorizația de portarmă și de folosire a armei de vânătoare; c) cu carnetul de vânător nevalabil; d) cu carnetul de vânător ce aparține altei persoane; e) cu depășirea normelor stabilite de recoltare a vânatului; f) cu arme de vânătoare ce aparțin altei persoane fizice sau juridice.

În alt context, conform art.48 al Legii privind protecția mediului înconjurător, recoltarea în scopul comercializării a unor resurse acvatice naturale, precum pești, raci, broaște, moluște, lipitori, păsări de apă, ouă de păsări de apă se admite numai cu autorizația autorităților administrației publice locale.

Potrivit Legii regnului vegetal, colectarea obiectelor regnului vegetal, a părților acestora se efectuează în temeiul autorizației eliberate de către autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului în baza cererii solicitantului și avizului Academiei de Științe a Moldovei. În autorizație se indică perioada și metodele de colectare. Folosința obiectelor regnului vegetal proprietate publică în scopuri științifice se admite, fără sau cu extragerea obiectelor regnului vegetal și a părților acestora din mediul lor de

creștere, în baza deciziei organelor teritoriale ale autorității centrale abilitate cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului, cu acordul deținătorilor și al beneficiarilor de terenuri și obiective acvatice pe care sunt amplasate obiecte ale regnului vegetal. Folosința obiectelor regnului vegetal în scopuri științifice se efectuează prin metode care nu afectează starea obiectelor regnului vegetal, mediul lor de creștere și nu restrâng drepturile deținătorilor și ale beneficiarilor de terenuri și obiective acvatice pe care sunt amplasate obiecte ale regnului vegetal. Folosința obiectelor regnului vegetal în scopuri culturale, educaționale, turistice, de ameliorare a sănătății, recreative, estetice și sportive se admite în baza deciziei organelor teritoriale ale autorității centrale abilitate cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului, cu acordul deținătorilor și al beneficiarilor de terenuri și obiective acvatice pe care sunt amplasate obiecte ale regnului vegetal. Folosința obiectelor regnului vegetal proprietate publică în astfel de scopuri se admite fără extragerea plantelor spontane, a părților acestora din mediul lor de creștere și cu condiția ca activitățile în cauză să nu afecteze starea obiectelor regnului vegetal, mediul lor de creștere și să nu restrângă drepturile deținătorilor și ale beneficiarilor de terenuri și obiective acvatice pe care sunt amplasate obiecte ale regnului vegetal.

Restricțiile privind folosința obiectelor regnului vegetal sunt stabilite de Guvern, de autoritățile administrației publice centrale și locale pentru cazurile stabilite în prezenta lege, de actele normative din domeniu și de prevederile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Se stabilesc restricții și interdicții pentru folosința următoarelor obiecte ale regnului vegetal: a) orice plante din flora sălbatică, în scop de conservare ca monument al naturii sau în calitate de specie rară, vulnerabilă sau periclitată, precum și în scop de protecție a peisajelor naturale și de conservare a biotopului; b) orice comunități de plante, în scop de menținere a diversității biologice, de conservare a biotopurilor și a obiectelor naturale, de protecție a peisajelor naturale, de protecție a terenurilor contra degradării; c) orice ecosistem, teren acoperit cu vegetație forestieră sau spațiu verde, în scop de menținere a diversității biologice, de conservare a speciilor rare, vulnerabile și periclitate, de protecție a peisajelor naturale, de protecție a terenurilor contra degradării.

Conform Legii privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura, dreptul la pescuit în obiectivele acvatice piscicole naturale se acordă persoanelor fizice și juridice în baza certificatului de atribuire a cotei anuale de pescuit industrial/comercial, permisului de pescuit industrial/comercial, permisului de pescuit sportiv și de amator. Permisele de pescuit industrial/comercial, de pescuit sportiv și de amator se eliberează anual de către Serviciul Piscicol titularilor certificatelor de atribuire a cotei anuale de pescuit industrial/comercial în obiectivele acvatice piscicole naturale* – pentru persoanele angajate, precum și persoanelor fizice, la cerere.

Pescuitul în scopuri științifice și de control se efectuează în orice perioadă a anului, inclusiv în perioadele de prohibiție, în orice loc, în conformitate cu programele/planurile coordonate cu instituțiile științifice ale Academiei de Științe a Moldovei și în bază de autorizații speciale, eliberate de autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și protecția mediului. Pescuitul sportiv și de amator se permite contra plată în obiectivele acvatice piscicole naturale, cu excepția celor din perimetrul ariilor naturale protejate de stat și al zonelor prohibite pentru orice pescuit, și se efectuează numai în cursul zilei de la răsăritul și până la asfințitul soarelui, în bază de permis eliberat de Serviciul Piscicol. Pescuitul sportiv și de amator se permite în râuri numai de pe mal, în lacuri, iazuri și lacuri de acumulare – de pe mal și din ambarcațiuni, iar în timpul iernii – de pe gheață (cu excepția gropilor de iernat).

Serviciul Piscicol publică, până la 1 decembrie, lista obiectivelor acvatice piscicole naturale și/sau a secțiilor acestora unde va fi permis pescuitul industrial/comercial în anul viitor și cotele anuale aprobate pentru pescuitul industrial/comercial. Certificatele de atribuire a cotei anuale pentru pescuitul industrial/comercial în obiectivele acvatice piscicole naturale se comercializează de către Serviciul Piscicol în baza cererilor depuse de către persoanele fizice și juridice până la 15 decembrie inclusiv. În certificatul de atribuire a cotei anuale pentru pescuitul industrial/comercial în obiectivele acvatice piscicole naturale se indică obiectivul acvatic sau sectorul atribuit, numele sau denumirea titularului, cota de pescuit, data eliberării, perioada de valabilitate și uneltele de pescuit permise pentru utilizare.

* De exemplu, în conformitate cu Ordinul Ministrului Mediului cu privire la aprobarea cotelor pentru pescuitul industrial/comercial în anul 2011, nr.103 din 18.11.2010 [11], cotele pentru pescuitul industrial/comercial în anul 2011 în obiectivele acvatice piscicole naturale sunt: pe fluviul Nistru, în sectorul inferior de la km 28 (s. Palanca) până la km 350 (500 m aval de podul Chișinău-Poltava) – 30 tone; pe lacul de acumulare Dubăsari de la km 380 (s. Oxentia) până la km 490 (or. Camenca) – 15 tone; pe lacul de acumulare Costești-Stânca – 20 tone; pe fluviul Nistru sectorul medial de la km 490 până la km 649 (500 m aval de podul auto Otaci-Moghiliov-Podolski) – 5 tone; pe lacul Cahul în limitele teritoriale ale Republicii Moldova – 15 tone.

Pescuitul ameliorativ în obiectivele acvatice piscicole naturale se efectuează de către Serviciul Piscicol în baza recomandărilor date de instituțiile științifice din domeniu. În scopul conservării resurselor biologice acvatice, se interzice pescuitul speciilor incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova. Ca excepție, pentru repopularea, selecția, aclimatizarea, răspândirea, regenerarea și ameliorarea resurselor biologice acvatice, pentru efectuarea studiilor și cercetărilor științifice, folosirea animalelor în scopuri culturale (expoziții zoologice, acvarii etc.), precum și în cazurile de îmbolnăvire în masă a acestora (epizootii), se permite, în baza unei autorizații speciale eliberate de autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului, la propunerea Academiei de Științe a Moldovei și a Consiliului ihtiologic, pescuitul speciilor incluse în Cartea Roșie. În obiectivele acvatice piscicole naturale este interzis, în cursul anului, pescuitul: a) speciilor incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova; b) cegăi și hibrizilor de sturioni; c) păstrăvului și anghilei; morunașului (în bazinul fluviului Nistru).

Autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului stabilește anual, prin ordin, la propunerea instituțiilor științifice și a Serviciului Piscicol, perioadele de prohibiție a pescuitului*. În obiectivele acvatice piscicole naturale, prin hotărâre a autorității centrale abilitate cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului sau prin decizie a autorității administrației publice locale, pot fi instituite zone de protecție piscicolă, care se delimitează prin semne de hotar. Pentru o anumită perioadă, în zonele de protecție piscicolă pot fi limitate sau interzise: a) pescuitul unor anumite specii de pești și de alte organisme acvatice; b) lucrări ca tăierea și recoltarea plantelor.

Pentru protecția fondului piscicol, se interzic următoarele acțiuni și activități: a) instalarea uneltelor de pescuit în poziție de șah; b) pescuitul în locurile de depunere a icrelor, în gropile de iernat și la o distanță de 100 m de la hotarele lor; c) tragerea năvoadelor de pe maluri opuse concomitent ori succesiv; d) pescuitul industrial/comercial cu momeli naturale sau artificiale; e) pescuitul industrial/comercial, sportiv și de amator de pe mijloace de transport acvatic fără numere de înmatriculare; f) folosirea mijloacelor de transport acvatic de către persoane particulare în obiectivele acvatice piscicole naturale în perioada de prohibiție și în locurile interzise pentru pescuit; g) pescuitul sportiv și de amator în timpul nopții etc.

Este interzis pescuitul pe tot parcursul anului: a) la 500 m în amonte și în aval de podurile de peste fluviul Nistru și râul Prut; b) la gura de vărsare în râul Prut a afluenților Larga, Vilia, Lopatnic, Racovăț, Ciuhur, Camenca, Gârla Mare, Delia, Nârnova, Lăpușna, Sărata, Tigheci; la gura de vărsare în fluviul Nistru a afluenților Ciorna, Răut, Ichel, Bâc, Botna pe o distanță de 1 km de ambele părți ale gurilor și pe cursul acestor afluenți pe o distanță de 5 km de la confluență, în brațul Turunciuc pe cursul apei pe o distanță de 5 km de la ramificație; c) în golful Goieni; d) în lacul Beleu; e) în fluviul Nistru în sectoarele de la satul Naslavcea pe o distanță de 10 km în aval și de la barajul lacului de acumulare Dubăsari până la podul Chișinău-Poltava; f) în lunca Ohrincea a râului Răut; g) în canalul de evacuare al Centralei Termoelectrice din Moldova, în lacul de acumulare Cuciurgan la o distanță de 500 m spre nord și sud de la confluență și de 300 m în largul lacului; h) în albia veche a râului Prut de la barajul nodului hidrotehnic Costești-Stânca până la confluență cu albia principală; i) în râul Prut pe o distanță de 3 km în aval și de 500 m în amonte de barajul nodului hidrotehnic Costești-Stânca; j) în fluviul Nistru pe sectorul în amonte de la barajul Centralei Hidroelectrice Dubăsari până la km 380; k) în fluviul Nistru și râul Prut pe sectoarele de 100 m în amonte și în aval de la gurile canalelor de alimentare a bălților și lacurilor; l) în fluviul Dunărea în limitele teritoriale ale Republicii Moldova.

Este interzis pescuitul: 1) timp de 90 de zile consecutive, de la 1 aprilie până la 30 iunie: a) în râul Prut de la intersecția lui cu frontiera de nord a Republicii Moldova cu Ucraina până la satul Tețcani; b) în lacul de acumulare Costești-Stânca; c) în râul Prut pe sectorul de la barajul nodului hidrotehnic Costești-Stânca până la satul Giurgiulești și în bălțile Manta; d) în fluviul Nistru pe sectorul de la satul Naslavcea până la orașul Camenca; e) în lacul de acumulare Dubăsari; f) în fluviul Nistru pe sectorul de la barajul Centralei Hidroelectrice Dubăsari până la satul Palanca și în brațul Turunciuc. Prin derogare de la regula generală, se permite pescuitul scrumbiei, cu excepția perioadei de 10 zile în timpul migrării în masă. Această perioadă se stabilește de către Serviciul Piscicol de comun acord cu organele de resort din Ucraina; 2) în lacul de acumulare Cuciurgan, de la 25 martie până la 31 mai; 3) în obiectivele acvatice piscicole, altele decât cele atribuite pentru activități în domeniul pisciculturii, de la 1 aprilie până la 30 iunie, cu excepția măsurilor tehnologice

* În această privință, prezintă interes, de exemplu, Ordinul Ministrului Mediului cu privire la stabilirea perioadei de prohibiție a pescuitului în anul 2010, nr.4 din 27.11.2009 [12].

piscicole. Perioadele de prohibiție, menționate mai sus, pot fi modificate, la propunerea instituțiilor științifice și a Serviciului Piscicol, cu 20 de zile mai devreme sau mai târziu, în funcție de condițiile hidrometeorologice.

Dimensiunile minime ale peștilor și ale altor organisme acvatice, care pot fi pescuite în obiectivele acvatice piscicole naturale, se stabilesc în Anexa nr.1 la Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura.

În ipoteza nerespectării prevederilor normative menționate mai sus, îndeletnicirea cu pescuitul, vânatul sau cu alte exploataări ale apelor se va considera ilegală, astfel încât devine aplicabil art.234 CP RM.

Mijlocul de săvârșire a infracțiunii prevăzute la art.234 CP RM are un caracter obligatoriu. Se au în vedere: 1) substanțele explozive; 2) substanțele otrăvitoare; 3) alte mijloace de nimicire în masă a faunei.

Prin „substanțe explozive” se înțelege combinațiile chimice sau amestecurile de substanțe, capabile să declanșeze o reacție chimică rapidă, care este însoțită de degajarea unei mari cantități de energie termică și de formarea de gaze (de exemplu, trinitrotoluen (trotil), tetril, hexogen, nitroglicerina etc.).

Prin „substanțe otrăvitoare”, se au în vedere combinațiile chimice de înaltă toxicitate, prevăzute pentru vulnerarea forței vii în timpul acțiunilor militare (de exemplu, ivermectin, luizita, fosgenul etc.).

Prin „alte mijloace de nimicire în masă a faunei” trebuie de înțeles: curentul electric; substanțele toxice etc.

Infracțiunea specificată la art.234 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii daunelor ce depășesc 200 de unități convenționale. Conținutul acestor urmări prejudiciabile se stabilește în corespundere cu Anexa nr.2 la Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura.

Dacă fapta nu implică producerea unor astfel de urmări, răspunderea poate fi aplicată pentru: încălcarea regulilor de protecție a resurselor piscicole (alin.(1) art.114 din Codul contravențional); încălcarea regulilor de pescuit, cu excepția pescuitului în obiectivele acvatice aflate în gestiune privată, dacă fapta nu constituie infracțiune (alin.(2) art.114 din Codul contravențional); încălcarea regulilor de protecție a resurselor piscicole, presupunând pescuitul ori distrugerea unor specii valoroase de pește și de plante acvatice sau a altor reprezentanți ai faunei și florei acvatice (alin.(4) art.114 din Codul contravențional); pescuitul cu utilizarea curentului electric, a explozivelor, a substanțelor otrăvitoare, narcotice sau reactive de orice fel (alin.(5) art.114 din Codul contravențional).

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art.234 CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii pot fi următoarele: interesul material; interesul sportiv; interesul recreativ etc.

Subiectul infracțiunii analizate este: 1) persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Referințe:

1. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.10.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.62-63.
3. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.10.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.39-42.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.145-147.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.3.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.4.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.7.
9. Sentința Judecătorei raionului Criuleni din 03.08.2010. Dosarul nr.1-98/10. <http://jcr.justice.md>
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.126-130.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.231-234.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.51.

Prezentat la 14.02.2011

INFRAȚIUNI PRIN CARE SE ÎNCĂLCĂ REGIMUL IMPUS

ECOSISTEMELOR TERESTRE (art.231 și 232 CP RM):

ANALIZĂ DE DREPT PENAL

Vitalie STATI

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this article, it is concluded that the place of perpetration of the crime – the forest resources or the natural areas protected by the state – has an obligatory condition in case of the offence of illegal cutting of forest vegetation. Consequently, not every illegal cutting of trees and shrubs can be covered by art.231 PC RM. Also, art.231 PC RM shall not be applied in case of illegal cutting of trees and shrubs, committed on a territory other than the forest resources or natural areas protected by state, even if this act has been committed by persons responsible for the protection and security of the forest vegetation or committed in proportions exceeding 500 conventional units. More trees and shrubs arranged largely between can not constitute a forest space, respectively can not represent the subject of the offences stipulated at art.232 PC RM. Subject of the offences, referred to at art.231 and 232 PC RM, may be the owner of the trees and shrubs, also of the forest spaces, as confirmed by the provisions at par.(4) art.11, par.(3) art.13 and art.70 of the Forestry Code.

1. Tăierea ilegală a vegetației forestiere

La art.231 CP RM se prevede răspunderea pentru tăierea ilegală a arborilor și arbuștilor din fondul silvic sau din fondul ariilor naturale protejate de stat, săvârșită: a) de persoane responsabile de protecția și paza vegetației forestiere; b) în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale.

Amploarea fenomenului infrațional silvic din ultimele două decenii a depășit sfera de interes a specialiștilor dintr-un anumit domeniu de activitate (silvicultură, justiție), devenind o preocupare constantă a întregii societăți. Atenția asupra acestui fenomen a fost atrasă de inundațiile și alunecările de teren, cu efecte de multe ori devastatoare asupra comunităților locale și infrastructurii, calamități care au fost puse în legătură de cauzalitate cu tăierile masive de arbori și arbuști din zonele afectate*.

Drept urmare, în conformitate cu Legea privind protecția mediului înconjurător, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.06.1993 [2], este interzisă și se sancționează, conform legii, vătămarea sau tăierea fără autorizația autorității centrale pentru resursele naturale și mediu a arborilor și a altor tipuri de vegetație din păduri. Deținătorii de terenuri din fondul forestier (silvic) urmează să asigure: a) paza și regenerarea pădurilor, în primul rând a biocenozelor silvice autohtone prin redresarea lor ecologică, în baza proiectelor amenajamentelor silvice; b) valorificarea masei lemnoase numai în limita tăierilor de îngrijire, de igienă, de regenerare și reconstrucție conform amenajamentelor silvice, prin tehnologii ecologic argumentate de recoltare și transportare, care să asigure protecția solurilor, a florei și faunei sălbatice, stabilitatea pantelor și a ecosistemelor silvice; c) extinderea suprafețelor de păduri cu un regim special de protecție etc.

Luând în calcul consecințele grave pe care le au asupra mediului infraționile silvice, măsurile ce trebuie luate în vederea prevenirii și combaterii acestora trebuie să fie intransigente. Acest scop nu poate fi atins decât prin aplicarea unui complex de măsuri, atât de ordin legislativ, administrativ, economic, cât și social. Doar în cazurile de gravitate mai mare se impune intervenția legii penale, pe calea aplicării răspunderii, printre altele, în baza art.231 CP RM.

Obiectul juridic special al infraționii prevăzute la art.231 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la integritatea fondului silvic și a fondului ariilor naturale protejate de stat.

Obiectul material al infraționii examinate îl constituie arborii sau arbuștii din fondul silvic sau din fondul ariilor naturale protejate de stat.

Arbore este orice plantă cu trunchi înalt și puternic, lemnos și cu mai multe ramuri cu frunze care formează o coroană. La rândul său, arbustul este planta lemnoasă mai mică decât arborele, care se ramifică de la rădăcină în formă de tufă și nu formează o coroană distinctă.

* Printre altele, aceasta o confirmă Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului Republicii Moldova privind declararea stării excepționale pe întreg teritoriul Republicii Moldova în legătură cu nimicirea în masă a pădurilor și faunei cinegetice, nr.943 din 27.12.1994 [1].

Pentru calificarea faptei în baza art.231 CP RM nu este relevantă vârsta sau faza de vegetație la care se află arborii sau arbuștii. Chiar și puietii sau butașii de arbori sau arbuști pot să constituie obiectul material al infracțiunii în cauză.

Latura obiectivă a infracțiunii de tăiere ilegală a vegetației forestiere are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de tăiere ilegală a arborilor și arbuștilor; 2) urmările prejudiciabile sub formă de daune cauzate fondului silvic sau fondului ariilor naturale protejate de stat; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) locul de săvârșire a infracțiunii: fondul silvic sau fondul ariilor naturale protejate de stat.

În ipoteza prevăzută la lit.b) art.231 CP RM, este obligatoriu ca mărimea daunelor, cauzate fondului silvic sau fondului ariilor naturale protejate de stat, să se exprime în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale.

Referitor la conținutul acțiunii prejudiciabile, este de remarcat că tăierea arborilor și arbuștilor reprezintă nu neapărat separarea trunchiului de rădăcină, până la gradul de încetare a creșterii arborilor și arbuștilor. Tăierea poate deplină sau parțială. O asemenea circumstanță poate fi luată în considerație numai la individualizarea pedepsei. În orice caz, tăierea arborilor și arbuștilor trebuie deosebită de distrugerea sau deteriorarea arborilor și arbuștilor în urma folosirii focului sau a unor surse de pericol sporit, faptă care este pasibilă de răspundere conform art.232 CP RM.

Nu oricare tăiere a arborilor și arbuștilor atrage răspunderea conform art.231 CP RM. Este necesar ca o asemenea tăiere să aibă un caracter ilegal. Ilegalitatea tăierii arborilor și arbuștilor rezultă din încălcarea prevederilor unor acte normative care stabilesc regimul efectuării tăierilor în fondul silvic sau în fondul ariilor naturale protejate de stat.

În această privință, în Legea regnului vegetal, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08.11.2007 [3], se statuează că persoanele juridice sunt obligate: a) să asigure protecția obiectelor regnului vegetal amplasate pe terenurile și obiectivele acvatice gestionate de ele; b) să coordoneze, în funcție de tipul de proprietate, cu autoritățile publice centrale sau locale toate lucrările preconizate în terenurile și la obiectivele acvatice pe care sunt amplasate obiecte ale regnului vegetal; c) să nu efectueze tăieri neautorizate ale arborilor și arbuștilor. În cazul desfășurării activităților economice, persoanele fizice și juridice sunt obligate să întreprindă măsuri de prevenire a afectării obiectelor regnului vegetal, de pază și protecție a habitatelor acestora.

Conservarea și protecția obiectelor regnului vegetal se asigură prin: a) stabilirea regulilor și normelor de conservare și de protecție; b) reglementarea folosinței lor; c) prevenirea, sistarea și interzicerea folosinței neautorizate sau cu încălcarea regulilor de folosință; d) includerea speciilor de plante rare, vulnerabile și periclitate în Cartea Roșie a Republicii Moldova, precum și în Lista speciilor de plante cu regim special de protecție. Construcția și darea în exploatare a întreprinderilor și instalațiilor, care pot afecta starea habitatelor regnului vegetal, vor fi permise numai în cazuri excepționale, pentru necesități de stat sau publice, în baza unei hotărâri de Guvern, cu respectarea cerințelor stabilite de autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului, precum și în baza acordului populației din zona respectivă.

Recoltarea masei lemnoase în procesul de tăiere a vegetației forestiere se efectuează în baza autorizației eliberate de organele specificate mai jos la lit.a)-h) pentru următoarele tipuri de tăieri: a) pentru tăierile de regenerare, de reconstrucție ecologică, de conservare, de îngrijire, de conducere și de igienă în fondul forestier de stat – de către Inspectoratul Ecologic de Stat; b) pentru alte tăieri decât cele prevăzute la lit.a): tăieri de igienă rase; lucrări de igienizare (curățarea de rupturi și doborâturi); tăieri de reconstrucție a arboretelor tinere de valoare scăzută; tăieri de îngrijire a arboretelor surse de semințe; tăieri de întreținere și reconstrucție a plantajelor; tăieri sub liniile de comunicație și rețelele electrice – de către organul teritorial al Inspectoratului Ecologic de Stat; c) pentru tăierile efectuate pe terenurile din fondul silvic (forestier) care nu sunt gestionate de organele silvice de stat – de către Inspectoratul Ecologic de Stat; d) pentru tăierile de arbori vătămați în urma calamităților naturale, avariilor sau în cazul lichidării focarelor active de boli și vătămători în fondul forestier – de către agențiile sau inspecțiile ecologice, în baza recomandărilor comisiei constituite din reprezentanții agențiilor sau inspecțiilor ecologice, deținătorilor de terenuri respective, autorității silvice centrale și ai altor autorități responsabile, după caz; e) pentru tăierile de arbori vătămați în urma calamităților naturale și în cazul lichidării focarelor active de boli și vătămători în pădurile incluse în fondul ariilor naturale protejate de stat – de către Inspectoratul Ecologic de Stat, în baza recomandărilor comisiei constituite din reprezentanții Inspectoratului Ecologic de Stat, agențiilor sau inspecțiilor ecologice, Academiei de Științe a Moldovei, autorității silvice centrale sau ai unităților silvice teritoriale.

Tăierea arborilor, în cazul lichidării avariilor, reparației urgente a rețelelor ingineresti, precum și în alte cazuri ce ar putea avea efecte negative asupra sănătății oamenilor și asupra mediului, se realizează imediat, fără coordonare cu agențiile sau inspecțiile ecologice, dar, după finalizarea lichidării situațiilor de avarie, agenții economici sunt obligați să înștiințeze agențiile sau inspecțiile ecologice despre lucrările efectuate. În cazul căderii arborilor pe edificii, pe linii de transport al energiei electrice, de semnalizare, de comunicație, pe calea ferată, precum și în alte cazuri când este pusă în pericol securitatea circulației trenurilor sau este condiționată reținerea acestora, măsurile ce se impun pentru lichidare se iau imediat, fără coordonare cu agențiile sau inspecțiile ecologice, dar, după finalizarea lichidării situațiilor de avarie, agenții economici sunt obligați să înștiințeze agențiile sau inspecțiile ecologice despre lucrările efectuate, pentru controlul oportunității acestora.

De asemenea, conform Codului silvic, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.1996 [4], gestionarii de terenuri din fondul silvic (forestier) sunt obligați să execute lucrările prin metode care ar asigura păstrarea funcțiilor de protecție a pădurilor, precum și condițiile optime pentru regenerarea arboreturilor. Beneficiarii silvici sunt obligați: a) să folosească rațional parchetele, care le-au fost puse la dispoziție pentru recoltarea masei lemnoase; b) să execute lucrările prin metode care nu afectează starea și regenerarea pădurilor, precum și starea bazinelor acvatice și a altor obiecte naturale. Alți cetățeni sunt obligați să nu comită tăierea arborilor și arbuștilor.

Folosirea pădurii se efectuează în limitele normativelor științific argumentate, determinate în baza amenajamentului silvic, inventarierii și cercetării fondului forestier. Volumul anual de recoltare a masei lemnoase la produsele principale se stabilește pe fiecare unitate de producție, în limita posibilității prevăzute de amenajamentele silvice. Se admit tăieri rase pe parchete cu o suprafață de cel mult 2,0 ha cu respectarea termenului de alăturare. Volumul anual de recoltare a masei lemnoase prin tăieri secundare (de îngrijire, de igienă, de reconstrucție) se stabilește pe baza arboreturilor care necesită îmbunătățirea compoziției, stării sanitare și a condițiilor de creștere.

Efectuarea folosințelor silvice se permite în baza autorizației de exploatare sau a biletului silvic. Autorizația de exploatare și biletul silvic se acordă de către întreprinderile, instituțiile și organizațiile care au în gestiune terenuri din fondul forestier. Se pot efectua numai tipurile de folosințe silvice prevăzute în autorizația de exploatare sau în biletul silvic. Recoltarea masei lemnoase prin tăieri de regenerare (tăierea arboreturilor exploatabile) se efectuează în toate pădurile (cu excepția pădurilor rezervațiilor, pădurilor parcurilor naționale, pădurilor monumente ale naturii, pădurilor de importanță științifică sau istorico-culturală, plantațiilor silvice cu pomi fructiferi, pădurilor urbane, pădurilor din prima și a doua zonă de protecție sanitară a surselor de alimentare cu apă și a stațiunilor balneare, pădurilor antierozionale). Recoltarea masei lemnoase prin tăieri secundare și alte tăieri în legătură cu construcția drumurilor, clădirilor, trasarea parcurilor conductelor, liniilor de transport de energie electrică etc. se permite în toate pădurile.

Conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la autorizarea tăierilor în fondul forestier și vegetația forestieră din afara fondului forestier, nr.27 din 19.01.2004 [5], volumul anual de recoltare a masei lemnoase prin tăieri de produse principale* se stabilește pe fiecare unitate de producție, în limita posibilității prevăzute de amenajamentele silvice. Tăierile de produse principale și de reconstrucție ecologică în fondul forestier sunt autorizate de către Inspectoratul Ecologic de Stat.

Tăierile de produse principale și de reconstrucție ecologică se efectuează în corespundere cu Regulamentul efectuării tăierilor silvice în păduri, aprobat de autoritatea silvică centrală. Se autorizează următoarele tipuri de tăieri de produse principale și reconstrucție ecologică: a) tăieri de regenerare: rase cu regenerare naturală, artificială sau mixtă; succesive; progresive; combinate; b) tăieri de conservare: cu o singură repriză (rase); selective (în mai multe reprize), uniforme și neuniforme; c) tăieri de reconstrucție ecologică: cu o singură repriză (rase); selective (în mai multe reprize), uniforme și neuniforme; d) tăieri după stare: de igienă rase.

* Potrivit art.3 din Codul silvic, tăierea de produse principale reprezintă intervenția radicală asupra pădurii ajunse la vârsta exploatabilității în scopul recoltării lemnului și asigurării regenerării acesteia.

În corespundere cu art.33 din Codul silvic, produse ale pădurii sunt considerate produsele lemnoase și nelemnoase, serviciile legate de folosirea pădurilor, precum și rezultatele activității de realizare a funcțiilor de protecție a pădurilor. Produse lemnoase sunt: a) produsele principale, rezultate din tăieri de regenerare și de conservare a pădurilor; b) produsele secundare, rezultate din tăieri de îngrijire a arboreturilor și tăieri de reconstrucție; c) produsele rezultate din tăieri de igienă, necesitatea efectuării cărora este cauzată de uscarea totală sau parțială a arborilor; d) produsele rezultate din alte tăieri etc.

Tăierile de îngrijire și conducere în fondul silvic (forestier) se efectuează în conformitate cu îndrumările tehnice privind îngrijirea și conducerea arboretelor din fondul forestier al Republicii Moldova, elaborate și aprobate de autoritatea silvică centrală. Tăierile pe terenurile din fondul silvic (forestier), care nu sunt gestionate de organele silvice de stat, se efectuează în limita posibilităților de recoltare prevăzute de amenajamentele silvice, iar în lipsa acestora – în baza delimitării și inventarierii suprafețelor de către specialiștii silvicultori ai deținătorilor funciari sau de către structurile teritoriale ale autorității silvice centrale.

În ipoteza nerespectării prevederilor normative menționate mai sus, tăierea arborilor și arbuștilor se va considera ilegală, astfel încât devine aplicabil art.231 CP RM.

Infrațiunea prevăzută la art.231 CP RM este o infrațiune materială. Ea se consideră consumată din momentul survenirii daunelor cauzate fondului silvic sau fondului ariilor naturale protejate de stat. Conținutul acestor urmări prejudiciabile se stabilește în conformitate cu Anexele nr.1, 3 și 4 din Codul silvic.

În ipoteza prevăzută la lit.a) art.231 CP RM, când tăierea ilegală a vegetației forestiere se realizează de către o persoană responsabilă de protecția și paza vegetației forestiere, nu este obligatoriu ca mărimea daunelor, cauzate fondului silvic sau fondului ariilor naturale protejate de stat, să se exprime în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale. Dimpotrivă, în ipoteza specificată la lit.b) art.231 CP RM, atunci când o asemenea persoană nu este subiect al infrațiunii analizate, este obligatoriu ca mărimea daunelor, cauzate fondului silvic sau fondului ariilor naturale protejate de stat, să se exprime în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale.

În cazul când fapta nu implică producerea unor asemenea urmări prejudiciabile, răspunderea poate fi aplicată pentru: efectuarea unor exploatare forestiere contrar scopurilor sau cerințelor prevăzute în autorizația (dispoziția) de tăiere a arborilor ori în biletul silvic (art.121 din Codul contravențional); tăierea ilegală a arborilor și arbuștilor până la gradul de încetare a creșterii lor (alin.(1) art.122 din Codul contravențional).

Locul săvârșirii infrațiunii analizate – fondul silvic sau fondul ariilor naturale protejate de stat – are un caracter obligatoriu. În consecință, nu oricare tăiere ilegală de arbori și arbuști poate intra sub incidența art.231 CP RM. Este necesar ca această faptă să fie săvârșită pe teritoriul fondului silvic sau al fondului ariilor naturale protejate de stat.

Conform Legii Republicii Moldova privind fondul ariilor naturale protejate de stat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 25.02.1998 [6], fondul ariilor naturale protejate de stat include obiectele și complexele naturale cu valoare primordială incontestabilă pentru conservarea biodiversității și habitatelor naturale, pentru studierea proceselor naturale, restabilirea echilibrului ecologic și pentru educația ecologică a populației.

Fondul ariilor naturale protejate de stat constă din următoarele categorii de obiecte și complexe naturale: 1) delimitate în conformitate cu clasificarea Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii: a) rezervație științifică; b) parc național; c) monument al naturii; d) rezervație naturală; e) rezervație peisajeră (de peisaj geografic); f) rezervație de resurse; g) arie cu management multifuncțional; 2) care nu țin de clasificarea Uniunii Internaționale de Conservare a Naturii: a) grădină dendrologică; b) monument de arhitectură peisajeră; c) grădină zoologică; 3) stabilite prin alte reglementări internaționale: a) rezervație a biosferei; b) zonă umedă de importanță internațională.

Cât privește noțiunea „fondul silvic”, aceasta este echivalentă cu noțiunea „fondul forestier” utilizată în Codul silvic al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.1996 [7]: pădurile*, terenurile destinate împăduririi, terenurile afectate gospodăriei silvice, precum și terenurile neproductive, incluse în amenajamentele silvice sau în Cadastrul funciar ca păduri și/sau plantații forestiere, constituie fondul forestier; fondul forestier cuprinde toate pădurile, indiferent de tipul de proprietate** și forma de gospodărire. Astfel, terenurile din fondul forestier cuprind: a) terenuri pentru împădurire: terenuri destinate reîmpăduririi; terenuri destinate împăduririi; b) terenuri afectate gospodăriei silvice; c) terenuri neproductive: mlaștini,

* Potrivit art.3 din Codul silvic, pădurea constituie acel element al peisajului geografic, unitate funcțională a biosferei, compusă din comunitatea vegetației forestiere (în care domină arborii și arbuștii), păturii vii, animalelor și microorganismelor, care în dezvoltarea lor biologică sunt interdependente și acționează asupra habitatului lor. Sunt considerate păduri terenurile acoperite cu vegetație forestieră cu o suprafață de peste 0,25 ha.

** Conform art.6 din Codul silvic, pădurile în Republica Moldova, folosite în interes public, fac obiectul exclusiv al proprietății publice. Conform legislației, ele pot fi date în gestiune sau în folosință. Proprietatea privată asupra pădurilor se admite în cazul plantării acestora, în condițiile legii, pe terenurile aflate în proprietate privată. Dreptul de proprietate asupra terenurilor din fondul forestier se exercită în conformitate cu legislația.

stâncării, pante abrupte, alunecări de teren, solonețuri etc. Fondul silvic (forestier) nu include: a) perdelele forestiere de protecție amplasate pe terenurile cu destinație agricolă; b) perdelele forestiere de protecție și plantațiile de arbori și arbuști situate de-a lungul căilor de comunicație și pe terenurile fondului acvatic; c) grădinile botanice, dendrologice și zoologice*, spațiile verzi ale localităților urbane și rurale.

După cum rezultă din art.5 al Legii Republicii Moldova cu privire la spațiile verzi ale localităților urbane și rurale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 23.09.1999 [8], nu face parte din spațiile verzi ale localităților urbane și rurale vegetația inclusă în fondul silvic (forestier), precum și în fondul ariilor naturale protejate de stat. În sensul acestei legi, prin „spațiul verde al localităților urbane și rurale” se înțelege sistemul armonizat arhitectural, format din elemente ale complexelor peisagistice intravilane și extravilane ale localităților urbane și rurale (peisaje naturale, sectoare ale cursurilor de apă și bazine acvatice, construcții rutiere, horticole, locative), important din punct de vedere estetic, biologic și ecologic, care include, de regulă, o comunitate de vegetație (lemnoasă arborescentă, arbustivă, floricolă și erbacee) și animale.

Astfel, nu se includ în fondul silvic (forestier), nici în fondul ariilor naturale protejate de stat: 1) parcul, adică spațiul verde, cu suprafața de peste 20 de hectare, care oferă, într-un cadru vegetal bogat și variat, posibilități de recreere cu exercitare de activități compensatorii din sfera odihnei active (sport, jocuri în aer liber) și pasive sau de activități cu caracter cultural (spectacole etc.); 2) pădurea-parc, adică spațiul verde, rezultat din amenajarea pentru odihnă și agrement a masivelor forestiere existente în raza de folosință a spațiului urban, care cuprinde adăposturi pentru vizitatori, terenuri de camping, terenuri de sport, amenajări nautice etc.; 3) grădina, adică spațiul verde, cu suprafața de circa 3-20 de hectare, care servește pentru odihna și recreerea zilnică a locuitorilor din zonele limitrofe, cuprinzând arii plantate cu arbori și arbuști decorativi, plante floricole și de gazon; 4) scuarul, adică spațiul verde, cu suprafață de până la 3 hectare, amplasat, de obicei, între străzi, cu funcții de odihnă și de facilitare a circulației pietonilor de la o stradă la alta; 5) spațiile verzi din cuprinsul arterelor de circulație, adică aliniamentele de arbori și fâșii de vegetație cu lățime diferită, în funcție de caracterul și importanța arterei, pentru ameliorarea ambianței urbane și aspectului estetic al căilor de circulație etc.

Prin urmare, nu se aplică art.231 CP RM în situația tăierii ilegale a arborilor și arbuștilor, săvârșite pe un alt teritoriu decât cel al fondului silvic sau al fondului ariilor naturale protejate de stat, chiar dacă această faptă a fost comisă de persoane responsabile de protecția și paza vegetației forestiere sau în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale. De exemplu, dacă se săvârșește tăierea ilegală a arborilor și arbuștilor care nu fac parte din fondul silvic sau din fondul ariilor naturale protejate de stat, până la gradul de încetare a creșterii lor, de către persoane responsabile de protecția și paza vegetației forestiere, răspunderea se aplică nu în conformitate cu art.231 CP RM, dar în baza alin.(3) art.122 din Codul contravențional.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art.231 CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii pot fi următoarele: răzbunare; motive huliganice; năzuința de a acapara terenul în vederea amplasării unor edificii, construirii drumurilor, efectuării săpăturilor; interesul material presupunând obținerea unei remunerații materiale pentru executarea comenzii etc.

În unele cazuri, dacă tăierea arborilor și arbuștilor se face în scop de cupiditate, în vederea luării ilegale și gratuite a masei lemnoase rezultate, cele săvârșite nu pot fi calificate în baza art.231 CP RM. În această ipoteză, răspunderea urmează a fi aplicată conform art.27 și art.186-188, 190 sau 191 CP RM, pentru tentativa de sustragere. Însă, nu în orice condiții o astfel de faptă poate reprezenta tentativa de sustragere. Numai atunci când scopul în care s-a aplicat munca umană asupra arborilor sau arbuștilor (a nu se confunda cu scopul infracțiunii) s-a exprimat în includerea componentelor date în circuitul marfar, în procesul de producție cele comise pot fi calificate potrivit art.27 și art.186-188, 190 sau 191 CP RM. Dimpotrivă, dacă scopul aplicării muncii umane asupra arborilor sau arbuștilor a constat în a restabili sau a păstra situația ecologică favorabilă pentru viața și activitatea omului, cele săvârșite formează fapta incriminată la art.231 CP RM.

Subiectul infracțiunii specificate la art.231 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

În afară de aceasta, în ipoteza consemnată la lit.a) art.231 CP RM, subiectul trebuie să aibă calitatea specială de persoană responsabilă de protecția și paza vegetației forestiere.

* Grădinile dendrologice și cele zoologice fac parte din fondul ariilor naturale protejate de stat.

În acest sens, într-o speță, *G.G. a fost condamnat în baza alin.(3) art.42 și lit.a) art.231 CP RM. Lucrând ca pădurar în cantonul nr.10 al Ocolului Silvic „T.” și fiind responsabil de protecția și paza vegetației forestiere, în octombrie 2005 a organizat, prin intermediul lui V.A. și D.V., tăierea ilicită a 20 arbori din speciile de plop, ulm și frasin din parcelele 65-66, trupul de pădure „L.T.”, grupa I, categoria de pădure cu regim special de protecție. Prin această tăiere ilicită a cauzat Întreprinderii Silvice de Stat „T.” un prejudiciu material în mărime de 2120 lei [9].*

Conform art.56 din Codul silvic, autoritatea silvică centrală, alți gestionari de terenuri din fondul forestier și autoritățile administrației publice locale asigură paza fondului silvic (forestier) și a vegetației forestiere din afara fondului silvic (forestier) împotriva tăierilor ilegale, furturilor, distrugerilor, degradărilor, incendiilor, pășunatului neautorizat al vitelor, braconajului și altor acțiuni dăunătoare.

În principal, este vorba despre persoanele care fac parte din Garda forestieră a Serviciului silvic de stat, creată în cadrul Agenției „Moldsilva”. Potrivit Anexei nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la măsurile de asigurare a ocrotirii pădurilor, perdelelor forestiere de protecție și a altor plantații silvice, nr.106 din 27.01.1996 [10], sarcinile principale ale Gărzii forestiere sunt: 1) paza nemijlocită a pădurilor de tăieri frauduloase, distrugeri, vătămări și delapidări, pășunatul ilicit al animalelor și cositul fânului, precum și de alte modalități de folosire nelegitimă a pădurii și terenurilor fondului forestier, de alte încălcări ale legislației silvice și de influență negativă asupra pădurilor; 2) efectuarea pazei fondului forestier de incendii, realizarea măsurilor de profilaxie a incendiilor în păduri și a altor incendii de vegetație, descoperirea și lichidarea lor propice; 3) înlăturarea măsurilor de reprimare a încălcărilor modului stabilit, normelor și regulilor de exercitare a folosirii pădurilor; 4) paza fondului cinegetic și controlul asupra respectării regulilor și cerințelor stabilite de Regulamentul cu privire la gospodăria cinegetică a Republicii Moldova.

Considerăm că subiect al infracțiunii analizare poate fi și proprietarul arborilor și arbuștilor din fondul silvic. Aceasta o confirmă următoarele prevederi ale Codului silvic: regulamentele, instrucțiunile și indicațiile organelor silvice de stat sunt obligatorii pentru toți deținătorii de terenuri din fondul silvic (forestier) (incluzând proprietarii și gestionarii de terenuri din fondul forestier, beneficiarii silvici) (alin.(4) art.11); terenurile din fondul silvic (forestier) aflate în proprietate privată se administrează de către proprietarii acestora, care sunt obligați să le gospodărească conform regimului silvic și regulilor de protecție a mediului înconjurător (alin.(3) art.13); controlul asupra asigurării și realizării măsurilor de protecție a pădurilor de către proprietarii și gestionarii de terenuri din fondul silvic (forestier) este exercitat de autoritatea silvică centrală, organele de stat pentru protecția mediului înconjurător și de autoritățile administrației publice locale (art.70).

2. Distrugerea sau deteriorarea masivelor forestiere

În art.232 CP RM, sub aceeași denumire marginală de distrugere sau deteriorare a masivelor forestiere se reunesc două variante-tip de infracțiuni.

În acord cu alin.(1) al art.232 CP RM, prima variantă-tip se exprimă în distrugerea sau în deteriorarea în proporții mari a masivelor forestiere în urma folosirii imprudente a focului sau a unor surse de pericol sporit.

Potrivit alin.(2) art.232 CP RM, cea de-a doua variantă-tip constă în distrugerea sau în deteriorarea intenționată în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere prin incendiere.

În conformitate cu Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova, nr.350 din 12.07.2001 [11], în perioada anilor 1950-1980 regenerarea pădurilor s-a realizat preponderent pe cale artificială (tăieri rase, pregătirea ulterioară a solului și plantarea culturilor silvice). În același mod au fost create și culturile silvice pe terenurile considerate impracticabile pentru agricultură. În total au fost plantate peste 200 mii ha cu vegetație forestieră, suprafața pădurilor sporind cu 60%. Începând cu anii 90 ai secolului trecut, s-au redus posibilitățile de creare a culturilor silvice pe suprafețe mari, ceea ce a condus la scăderea ritmului de extindere a terenurilor acoperite cu vegetație forestieră. Anumite dereglări ce țin de structura pădurilor existente și influența factorilor climatici nefavorabili din ultimii ani au condiționat apariția și extinderea unor focare complexe de boli și dăunători forestieri, provocând agravarea stării fitosanitare a pădurilor. Între anii 1990-2000, rata anuală a suprafețelor forestiere afectate de dăunători a variat între 15-30%. Anual, 30-40 mii ha, sau 9-13% din păduri necesită aplicarea măsurilor de combatere a dăunătorilor. Pădurile din Republica Moldova, în corespundere cu poziția lor specifică, în care prevalează foioasele (97%), sunt încadrate în categoria pădurilor cu pericol incendiar redus (în medie de 3,6 puncte), principala cauză a incendiilor forestiere fiind, de regulă, comportamentul iresponsabil al populației cu focul.

Luând în considerație această stare a lucrurilor, în scopul prevenirii și combaterii distrugerii sau deteriorării masivelor forestiere, la art.232 CP RM se stabilește răspunderea pentru distrugerea sau deteriorarea în proporții mari a masivelor forestiere în urma folosirii imprudente a focului sau a unor surse de pericol sporit, precum și pentru distrugerea sau deteriorarea intenționată în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere prin incendiere.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.232 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la integritatea masivelor forestiere, apărute împotriva distrugerii sau deteriorării în proporții mari a masivelor forestiere în urma folosirii imprudente a focului sau a unor surse de pericol sporit.

Obiectul material al infracțiunii în cauză îl reprezintă masivele forestiere. În lipsa unei specificări a legiuitorului, masivele forestiere pot face parte fie din fondul silvic sau din fondul ariilor naturale protejate de stat, fie din: perdelele forestiere de protecție amplasate pe terenurile cu destinație agricolă; perdelele forestiere de protecție și plantațiile de arbori și arbuști situate de-a lungul căilor de comunicație și pe terenurile fondului acvatic; grădinile botanice, dendrologice și zoologice, spațiile verzi ale localităților urbane și rurale etc. De asemenea, nu este neapărat ca masivul forestier să reprezinte o pădure. De aceea, la masivele forestiere se raportează și terenurile acoperite cu vegetație forestieră, având o suprafață de până la 0,25 ha. Cu toate acestea, este obligatoriu ca arborii și arbuștii să formeze anume un masiv forestier, adică o masă unitară și compactă, o grupare de arbori și arbuști. În consecință, mai mulți arbori și arbuști distanțați nu pot să constituie un masiv forestier, deci nu pot să reprezinte obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.232 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.232 CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea sau în inacțiunea de folosire imprudentă a focului sau a unor surse de pericol sporit; 2) urmările prejudiciabile sub formă de distrugere sau deteriorare în proporții mari a masivelor forestiere; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) mijlocul de săvârșire a infracțiunii: focul sau sursa de pericol sporit.

Realizând acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă enunțată, făptuitorul nu respectă obligațiile stabilite în cadrul unor acte normative. De exemplu, în Codul silvic se prevede că gestionarii de terenuri din fondul forestier sunt obligați să asigure regenerarea, paza, protecția, ameliorarea stării sanitare a pădurilor, îngrijirea și sporirea productivității lor, să îndeplinească alte obligațiuni în vederea gospodăririi fondului forestier, să folosească rațional produsele pădurii. Beneficiarii silvici sunt obligați: să folosească rațional parchetele, care le-au fost puse la dispoziție pentru recoltarea masei lemnoase, fânețele, alte terenuri silvice; b) să execute lucrările prin metode care nu afectează starea și regenerarea pădurilor; c) să respecte regulile de apărare împotriva incendiilor, să ia măsuri de apărare împotriva incendiilor în locurile de executare a lucrărilor, iar în cazul apariției incendiilor de pădure – să le stingă în cel mai scurt timp; d) să îndeplinească alte cerințe în conformitate cu regulamentele de folosire a fondului forestier. Alți cetățeni sunt obligați să respecte în păduri regulile de apărare împotriva incendiilor, să nu comită vătămarea arborilor și arbuștilor, să recolteze produsele accesorii ale pădurii în termene și prin metode care nu prejudiciază regenerarea acestora.

Persoanele fizice și juridice, a căror activitate se desfășoară în cadrul fondului silvic (forestier) și pe teritoriile aferente, sunt obligate să respecte regulile de prevenire și stingere a incendiilor de pădure. Regulile de prevenire și stingere a incendiilor de pădure se elaborează de către autoritatea silvică centrală și se aprobă de Guvern. Autoritățile administrației publice locale, subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne, ale Ministerului Apărării, ale Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova și ale Departamentului Trupelor de Grăniceri sunt obligate să sprijine organele silvice de stat în acțiunile de prevenire și stingere a incendiilor din pădurile fondului forestier și din alte zone cu vegetație forestieră. Persoanele fizice, aflate în zonele în care s-au produs incendii de pădure, sunt obligate să ia parte la stingerea lor.

Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind arenda fondului forestier în scopuri de gospodărire cinegetică și/sau de recreere, nr.187 din 20.02.2008 [12], în procesul folosirii terenurilor fondului forestier în scopuri de recreere, arendașii sunt obligați să respecte următoarele cerințe: a) să nu provoace vătămări ale arborilor și arbuștilor, deteriorări ale culturilor silvice, precum și alte încălcări ale legislației silvice; b) să respecte regulile securității antiincendiară și să îndeplinească, în limitele terenului arendat, măsurile antiincendiară, iar în caz de incendiu – să asigure informarea serviciului silvic și să întreprindă măsurile necesare de lichidare a incendiului.

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.232 CP RM poate fi săvârșită nu doar pe calea acțiunii, dar și pe calea inacțiunii. De exemplu, omisiunea de luare a măsurilor de conservare ori de salvare a masivului forestier

constituie o formă pasivă de distrugere sau deteriorare a acestuia, întrucât făptuitorul nu acționează nemijlocit asupra masivului forestier pentru a-l distruge sau deteriora, dar prin fapta sa omite să întreprindă măsurile necesare să apere masivul forestier de pericolul distrugerii sau al deteriorării care îl amenință, deși putea și trebuia să le întreprindă. În context, este cazul de consemnat că, de exemplu, potrivit art.68 din Codul silvic, proprietarii și gestionarii de terenuri din fondul forestier trebuie să realizeze următoarele măsuri de protecție a pădurilor: a) amenajarea sanitară a fondului forestier; b) depistarea sectoarelor de păduri din fondul forestier degradate și vătămăte de dăunătorii și bolile vegetației forestiere; c) ținerea evidenței și prognozarea dezvoltării focarelor de dăunători și de boli ale vegetației forestiere; d) efectuarea măsurilor de protecție a pădurilor împotriva dăunătorilor și a bolilor vegetației forestiere. Tocmai omisiunea de a îndeplini aceste măsuri, dar și altele de genul acesteia, constituie inacțiunea prejudiciabilă prevăzută la alin.(1) art.232 CP RM.

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.232 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul distrugerii sau deteriorării în proporții mari a masivelor forestiere. Conținutul acestor urmări prejudiciabile se stabilește în conformitate cu Anexele nr.1-4 din Codul silvic.

În cazul în care fapta nu implică producerea distrugerii sau deteriorării în proporții mari a masivelor forestiere, răspunderea poate fi aplicată pentru: vătămarea arborilor și arbuștilor până la gradul de încetare a creșterii lor ori pentru vătămarea arborilor și arbuștilor care nu întrerupe creșterea lor (alin.(1) art.122 din Codul contravențional); vătămarea arborilor și arbuștilor din spațiile verzi, sau a unor părți ale lor, inclusiv în urma incendiilor, pentru defrișarea și/sau strămutarea, fără permisiunea autorității administrației publice locale coordonată cu autoritățile administrației publice pentru mediu, a plantelor din spațiile verzi în alte locuri în timpul efectuării de construcții (alin.(2) art.122 din Codul contravențional); distrugerea și vătămarea culturilor silvice, a arboretului tânăr provenit prin regenerare naturală, a semințișului natural și preexistent (art.123 din Codul contravențional); distrugerea și vătămarea puieților și butașilor din pepiniere și plantații silvice (art.124 din Codul contravențional); încălcarea regulilor de apărare împotriva incendiilor în păduri, spații verzi, grădini publice, rezervații și ocoale silvice (alin.(1) art.137 din Codul contravențional); distrugerea sau vătămarea pădurii, spațiului verde, rezervației și ocolului silvic ca urmare a atitudinii neglijente față de foc (alin.(2) art.137 din Codul contravențional).

Mijlocul de săvârșire a infracțiunii analizate are un caracter obligatoriu. Acest mijloc este focul sau sursa de pericol sporit. Prin „sursă de pericol sporit” se înțelege: 1) sursa de pericol sporit fizică: a) mecanică (mijlocul de transport, mecanismul cu care se ridică greutatea, utilajul unei întreprinderi industriale etc.); b) electrică (de exemplu, dispozitivul sau sistemul tehnic de înaltă tensiune); c) termică (de exemplu, utilajul cazangeriilor sau al turnătoriilor); 2) sursa de pericol sporit fizico-chimică (de exemplu, obiectele periclitate sub aspectul influențării radioactive); 3) sursa de pericol sporit chimică (substanțele toxice, inflamabile, explozive, comburante, alte substanțe chimice periculoase); 4) sursa de pericol sporit biologică (animalele scoase la pășunat, vătămătorii plantelor etc.); 5) sursa de pericol sporit chimico-biologică (de exemplu, pesticidele) etc.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.232 CP RM se caracterizează prin imprudență atât față de fapta prejudiciabilă, cât și față de urmările prejudiciabile.

Subiectul infracțiunii în cauză este: 1) persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Subiect al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.232 CP RM poate fi și proprietarul masivelor forestiere. Aceasta o confirmă prevederile de la alin.(4) art.11, alin.(3) art.13 și art.70 din Codul silvic.

În alt context, vom supune analizei infracțiunea specificată la alin.(2) art.232 CP RM.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.232 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la integritatea masivelor forestiere, apărute împotriva distrugerii sau deteriorării intenționate în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere prin incendiere.

Obiectul material al infracțiunii examinate îl reprezintă masivele forestiere. Noțiunea „masiv forestier” a fost examinată cu prilejul analizei infracțiunii specificate la alin.(1) art.232 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.232 CP RM include următoarele semne: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de cauzare a distrugerii sau a deteriorării; 2) urmările prejudiciabile sub formă de distrugere sau deteriorare în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) metoda de săvârșire a infracțiunii: incendiere.

Realizând acțiunea prejudiciabilă, făptuitorul nu respectă aceleași obligații care sunt încălcate în cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.232 CP RM, obligații pe care le-am exemplificat mai sus.

Ceea ce particularizează infracțiunea analizată în raport cu infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.232 CP RM este forma în care evoluează fapta prejudiciabilă. În acest plan, infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.232 CP RM poate fi săvârșită numai pe calea acțiunii. Aceasta este condiționat de caracteristicile metodei de incendiere, care imprimă un caracter exclusiv activ faptei incriminate la alin.(2) art.232 CP RM.

Prin „incendiere” se înțelege declanșarea unui fenomen fizico-chimic prin care se produce arderea uneia sau mai multor substanțe combustibile în prezența oxigenului din aer.

Aplicarea răspunderii în baza alin.(2) art.232 CP RM exclude calificarea suplimentară conform lit.a) alin.(2) art.197 CP RM sau art.104 din Codul contravențional.

Infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.232 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul distrugerii sau deteriorării în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere. Conținutul acestor urmări prejudiciabile se stabilește în corespundere cu Anexele nr.1-4 din Codul silvic.

Dacă distrugerea sau deteriorarea intenționată a masivelor forestiere ia amploarea distrugerii intenționate în masă a florei sau a faunei – acțiune ce poate provoca sau a provocat o catastrofă ecologică – se va aplica răspunderea pentru ecocid, în conformitate cu art.136 CP RM.

În cazul în care fapta nu implică producerea distrugerii sau deteriorării în proporții ce depășesc 500 de unități convenționale a masivelor forestiere, calificarea poate fi făcută conform alin.(1), (2) art.122, art.123, 124, 126, alin.(2) art.137 din Codului contravențional.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.232 CP RM se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii pot fi următoarele: răzbunare; invidie; ură; năzuința de a acapara terenul în vederea amplasării unor edificii, construirii drumurilor, efectuării săpăturilor; interesul material presupunând obținerea unei remunerații materiale pentru executarea comenzii etc.

Subiectul infracțiunii în cauză este: 1) persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Subiect al infracțiunii specificate la alin.(2) art.232 CP RM poate fi și proprietarul masivelor forestiere. Aceasta o confirmă prevederile alin.(4) art.11, alin.(3) art.13 și art.70 din Codul silvic.

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.7.
2. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.10.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.40-41.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.4-5.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.19-21.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.66-68.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.4-5.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.133-134.
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 13.04.2009. Dosarul nr.4-1-re-37/09. www.csj.md
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.32.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.133.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.42-44.

Prezentat la 14.02.2011

DELIMITAREA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE DE UNELE INFRAȚIUNI ADIACENTE

Alexandru TĂNASE

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this study, it is shown that, as provided by lett. a) par.(1) art.165 PC RM, when human trafficking involves the victim kidnapping, no further qualification is required under art.164 PC RM. Also, the illegal deprivation of liberty (art.166 PC RM) is absorbed organically by the offense provided by art.165 PC RM. Meanwhile, when the victim exploitation is following the act of human trafficking, namely the offence of unlawful deprivation of liberty is susceptible, likely to build the real competition with the offense stipulated at art.165 PC RM. This is because, usually, the exploited victim is under a full or partial limitation of physical freedom. It is concluded that the absorption by human trafficking of the offense specified at art.167 PC RM is not possible. When the goal of the human trafficking act is accomplished, expressed by exploitation in slavery and in conditions similar to slavery, the offence of human trafficking will form a real competition with the offence provided by art.167 PC RM; the absorption by human trafficking of the act of pimping is not possible. The perfect competition between the offenses stipulated at art.165 and art.220 PC RM is not possible, too. It is disclosed that, regarding the practicing of beggary, if the victim's consent on it is missing or not, and is vitiated, there can not be attested the offense specified at art.302 PC RM. It is established that both human trafficking and pimping may have national or transnational character.

Când vorbim despre trafic de ființe umane, trebuie să avem în vedere și aspectele colaterale legate de răpirea unei persoane, de privațiunea ilegală de libertate, de proxenetism, de trecerea ilegală a frontierei de stat etc. În acest sens, o importanță deosebită prezintă capacitatea de individualizare riguroasă a activităților prin a căror săvârșire se realizează infracțiunea de trafic de ființe umane, în scopul delimitării acestora de alte activități ilegale, incriminate ca infracțiuni distincte. În consecință, în cele ce urmează vor fi identificate criteriile de delimitare a infracțiunii de trafic de ființe umane în raport cu faptele incriminate la art.164, 166, 167, 168, 220, 302, 362, 362¹ CP RM.

1. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infracțiuni contra libertății persoanei

Motivul pentru investigarea deosebirilor și asemănărilor dintre infracțiunea, prevăzută la art.165 CP RM, și infracțiunile, prevăzute la art.164, 166, 167 și 168 CP RM, îl constituie următoarea afirmație care poate genera interpretări neunivoce: „Infracțiunea de trafic de ființe umane se comite în concurs cu alte infracțiuni, cum ar fi: răpirea unei persoane, sclavia și condițiile similare sclaviei, munca forțată ...” [1].

De asemenea, sunt susceptibile de astfel de interpretări unele spețe din practica judiciară: *K.H. a fost condamnat, printre altele, în baza lit.a), b), c) alin.(2) art.165 CP RM. La 02.02.2004, acționând împreună cu L.P., prin promisiuni false de angajare la muncă, profitând de starea materială grea a lui M.A., K.H. a recrutat-o și a transportat-o în Turcia, în scopul exploatării sexuale. Pe parcursul a două luni K.H. a organizat exploatarea sexuală a victimei, prin limitarea libertății victimei și lipsirea ei de documentele personale [2]; • L.S. a fost condamnat în conformitate cu lit.b), d) alin.(2) art.165 CP RM. Prin înțelegere prealabilă cu sora sa, L.T., în luna iulie 2005, în scopul practicării de către G.E. și I.V. a prostituției, le-a recrutat, promițându-le că vor lucra în calitate de cameriste într-un hotel din Turcia. Ajungând în Turcia, cele două victime au fost sechestrare de concubinul lui L.T., un oarecare A., care le-a constrâns să se prostitueze [3].*

Astfel, întrebarea care se profilează este: în care cazuri traficul de ființe umane absoarbe infracțiunile prevăzute la art.164, 166, 167 sau 168 CP RM și în care cazuri formează concurs cu aceste infracțiuni?

Întâi de toate ne vom concentra atenția pe **delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de răpire a unei persoane** (art.164 CP RM) și de **infracțiunea de privațiune ilegală de libertate** (art.166 CP RM).

Care sunt asemănările dintre traficul de ființe umane și aceste două infracțiuni? Considerăm că asemănările sunt următoarele:

1) același obiect juridic suprageneric (relațiile sociale cu privire la persoană), obiect juridic generic (relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei), obiect juridic principal (relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei);

2) coincidența unora dintre valorile sociale care reprezintă obiectul juridic secundar al infracțiunii (relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală, sănătatea, viața persoanei etc.);

3) caracterul complex al laturii obiective a infracțiunii, presupunând îmbinarea într-un tot unitar a acțiunii principale și a acțiunii adiacente;

4) coincidența unora dintre modalitățile acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile (amenințarea cu violența, violența nepericuloasă pentru viața și sănătatea persoanei, violența periculoasă pentru viața și sănătatea persoanei, înșelăciune etc.);

5) manifestarea intenției față de cele săvârșite (cu precizarea că, atunci când infracțiunea îmbracă forma unei infracțiuni materiale, se manifestă imprudență în raport cu urmările prejudiciabile corespunzătoare);

6) coincidența unor circumstanțe agravante (de exemplu, „asupra a două sau mai multor persoane”, „de două sau mai multe persoane”, „cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei” etc.) etc.

Însă, în afară de asemănări, între traficul de ființe umane și infracțiunile prevăzute la art.164 și 166 CP RM există și *deosebiri*:

1) în cazul traficului de ființe umane, obiectul juridic secundar este reprezentat de mai multe valori sociale;

2) victime ale infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM pot fi și persoanele minore;

3) în art.165 CP RM, modalitățile acțiunii adiacente sunt specificate expres;

4) infracțiunile prevăzute la art.164 și 166 CP RM pot urmări orice scop;

5) vârsta minimă a răspunderii penale, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM, este în exclusivitate sau poate fi de 14 ani;

6) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM;

7) nu coincid unele circumstanțe agravante ale infracțiunilor confruntate;

8) în art.164 și 166 CP RM nu este formulată o clauză de genul celei stabilite la alin.(4) art.165 CP RM etc.

După această prezentare a asemănarilor și deosebirilor dintre traficul de ființe umane și faptele incriminate la art.164 și 166 CP RM, este mai ușor să răspundem la întrebările pe care le-am formulat mai sus.

Așadar, în care cazuri există concurența dintre o parte și un întreg implicând art.164, 165 și 166 CP RM? Este evidentă o astfel de concurență în cazul traficului de ființe umane presupunând răpirea ca modalitate a acțiunii adiacente (caz prevăzut la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM). În acest caz, partea este art.164 CP RM, iar întregul este lit.a) alin.(1) art.165 CP RM. Într-un asemenea caz, respectând prevederile art.118 CP RM, nu vom recurge la calificarea suplimentară conform art.164 CP RM. Așadar, în cazul examinat, infracțiunea de trafic de ființe umane absoarbe infracțiunea de răpire a unei persoane.

Din considerentele menționate mai sus, nu este cu putință concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.164 și 165 CP RM. În schimb, este posibil concursul real dintre ele.

Spre deosebire de răpirea unei persoane, privațiunea ilegală de libertate nu este nominalizată expres în dispoziția art.165 CP RM. Înseamnă oare aceasta că traficul de ființe umane nu absoarbe privațiunea ilegală de libertate?

Pentru a răspunde la întrebarea dată, vom apela la cele menționate de S.Luca și G.-L. Safta: „... fiecare dintre modalitățile alternative de săvârșire a infracțiunii de trafic de persoane poate presupune o restrângere totală sau parțială, după caz, a libertății de mișcare a victimei traficului. Ori de câte ori lipsirea de libertate a persoanei traficate este necesară realizării ... elementului material al infracțiunii respective, lipsirea de libertate este absorbită în mod natural în conținutul constitutiv al infracțiunii, fiind intrinsecă săvârșirii acesteia” [4].

Și în condițiile legii penale autohtone, privațiunea ilegală de libertate se absoarbe organic de infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Bineînțeles că, de unele singure, recrutarea, transportarea, transferul victimei etc. nu pot absorbi privațiunea ilegală de libertate. Această absorbție se realizează în momentul îmbinării uneia din modalitățile acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane cu una dintre modalitățile acțiunii adiacente respective. Considerăm că nu este întâmplătoare specificarea, la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, a răpirii persoanei. Legiuitorul sugerează că, în ipoteza dată, privațiunea ilegală de libertate din contextul traficului de ființe umane se realizează după o prealabilă deplasare a victimei (de exemplu, cu ocazia transportării victimei). În toate celelalte cazuri, se are în vedere că privațiunea ilegală de libertate din contextul traficului de ființe umane se realizează în lipsa unei astfel de deplasări (de exemplu, cu ocazia adăpostirii victimei).

Oricum, traficul de ființe umane absoarbe, după caz, fie răpirea unei persoane, fie privațiunea ilegală de libertate. Altfel nici nu poate fi, luând în considerație că toate cele trei infracțiuni confruntate sunt infracțiuni

care aduc atingere în principal libertății fizice a persoanei, doar că art.165 CP RM are o sferă de incidență mai cuprinzătoare decât art.164 și 166 CP RM.

Deci, traficul de ființe umane nu poate forma concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art.166 CP RM. Între cele două infracțiuni se poate atesta numai un concurs real.

În consecință, revenind la cea de-a doua speță consemnată mai sus, este necesar să afirmăm că utilizarea sintagmei de genul „sechestrarea victimei” în legătură cu victima traficului de ființe umane nu trebuie să conducă la ideea că ar fi necesară calificarea suplimentară conform art.164 sau 166 CP RM.

Cât privește prima speță, din contra, este regretabil că nu s-a făcut calificarea și în baza art.166 CP RM. Or, la o analiză atentă, se poate vedea că, în acel caz, limitarea libertății victimei se realizează la etapa de exploatare a victimei, deci după consumarea traficului de ființe umane. Cu alte cuvinte, suntem în prezența concursului real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 166 CP RM.

De fapt, considerăm că, atunci când exploatarea victimei urmează traficului de ființe umane, în primul rând, anume infracțiunea de privațiune ilegală de libertate este susceptibilă să formeze concursul real cu infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Aceasta pentru că, de regulă, victima exploatată se află în condițiile unei limitări totale sau parțiale a libertății fizice.

Acestea fiind spuse, în cele ce urmează ne vom concentra atenția asupra **delimitării traficului de ființe umane în raport cu infracțiunile prevăzute la art.167 și 168 CP RM.**

Astfel, la art.167 CP RM se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de sclavie și condiții similare sclaviei. Care sunt asemănările dintre această infracțiune și infracțiunea de trafic de ființe umane? Aceste asemănări sunt:

1) același obiect juridic suprageneric (relațiile sociale cu privire la persoană) și obiect juridic generic (relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei);

2) posibilitatea ca libertatea psihică, integritatea corporală sau sănătatea persoanei să sufere atingere în urma săvârșirii infracțiunii;

3) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

4) ambele infracțiuni sunt săvârșite cu intenție directă;

5) în cazul ambelor infracțiuni, vârsta minimă a răspunderii penale pentru subiectul infracțiunii este de 16 ani.

În afară de similarități, cele două infracțiuni presupun și *deosebiri*:

1) traficul de ființe umane aduce atingere în principal relațiilor sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. În cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, obiectul juridic special sau, după caz, obiectul juridic principal derivă de asemenea din relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei, reprezentând obiectul juridic generic al infracțiunii. În acest sens, se menționează: „... la fel ca și sclavia, traficul de ființe umane, prin natura și scopul de exploatare, este bazat pe exercitarea puterii atașată dreptului de proprietate; făptuitorul tratează ființele umane în calitate de produse care pot fi cumpărate și vândute, impuse cu forța să lucreze; implică supravegherea îndeaproape a activităților victimei, ale cărei mișcări adesea sunt limitate și implică folosirea violenței și a amenințărilor asupra victimei” [5].

Totuși, așa cum menționează S.Brînză, „obiectul juridic special al infracțiunii de la art.167 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea persoanei, însă nu sub un anumit aspect ..., ci libertatea înțeleasă în sensul cel mai larg, deoarece, prin săvârșirea acestei infracțiuni, persoana este lipsită complet de acest atribut esențial al ei” [6]. O opinie similară este exprimată de către S.Luca și G.-L. Safta [7], precum și de M.Mutu-Strulea [8].

Așadar, în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, victima întotdeauna este privată de orice libertate. În contrast, în cazul traficului de ființe umane, privarea de libertate poate fi, după caz, totală sau parțială;

2) în cazul infracțiunii de trafic de ființe umane, este mult mai largă gama de valori sociale reprezentând obiectul juridic secundar al infracțiunii. De exemplu, relațiile sociale cu privire la viața, libertatea și inviolabilitatea sexuală a persoanei, cu privire la libertatea manifestării de voință (în sensul de a nu fi înșelată) etc. nu pot constitui obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM;

3) în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, obiectul material îl reprezintă chiar ființa umană depersonalizată. În cazul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, obiectul material, atunci când există, constă în corpul persoanei;

4) victimă a infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM poate fi și o persoană minoră;

5) în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, fapta prejudiciabilă nu include o acțiune principală și o acțiune adiacentă, deși presupune prezența unor modalități alternative;

6) traficul de ființe umane poate avea ca scop exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei. În opoziție, infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM nu poate avea ca scop traficul de ființe umane;

7) în genere, în art.167 CP RM nu este specificat vreun scop anume al infracțiunii;

8) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM;

9) în art.167 CP RM nu sunt stabilite circumstanțe agravante pentru infracțiunea de sclavie și condiții similare sclaviei.

În concluzie, nu poate exista o relație de concurență între art.165 și art.167 CP RM. Sunt prea multe și de esență deosebirile între cele două infracțiuni, astfel încât nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea specificată la art.167 CP RM.

Atunci când este realizat scopul traficului de ființe umane, exprimat în exploatarea în sclavie și în condiții similare sclaviei, infracțiunea de trafic de ființe umane va constitui un concurs real cu infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM. În mod regretabil, în practică se atestă cazuri când nu se face calificarea suplimentară conform art.167 CP RM [9].

Însă, aceasta nu înseamnă că toate infracțiunile de sclavie și condiții similare sclaviei sunt precedate de săvârșirea traficului de ființe umane în scop de exploatare în sclavie și în condiții similare sclaviei. În această privință, are dreptate Gh.Botnaru când afirmă că este posibil ca sclavia și condițiile similare sclaviei să nu aibă legătură cu traficul de ființe umane (de exemplu, atunci când un bărbat ia în captivitate o femeie pe care o impune ulterior să rămână în relații de concubinaj) [10].

În altă ordine de idei, este necesar să efectuăm delimitarea traficului de ființe umane în raport cu infracțiunea de muncă forțată, specificată la art.168 CP RM. În principal, *asemănările* dintre aceste fapte infracționale sunt aceleași ca și *asemănările* dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 167 CP RM. În plus, prezintă aceleași caracteristici obiectul material al celor două infracțiuni comparate, și anume: corpul persoanei.

Deosebirile dintre traficul de ființe umane și infracțiunea de muncă forțată sunt următoarele:

1) obiectul juridic principal al infracțiunii de trafic de ființe umane îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. Altfel este conținutul obiectului juridic special sau, după caz, obiectului juridic principal al infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. De exemplu, I.I. Akimova consideră că acesta îl formează relațiile sociale care asigură dreptul persoanei la munca liberă; acest drept subiectiv include trei atribute care sunt afectate în egală măsură, atunci când cineva este influențat să presteze munca în mod forțat: 1) libertatea muncii; 2) dreptul de a dispune de vocația pentru o anumită muncă, de a alege profesia și genul de activitate; 3) interzicerea muncii forțate [11].

Considerăm că, în realitate, libertatea muncii și relațiile sociale aferente sunt cele vătămate în cazul săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. Aceasta rezultă din dispoziția de la lit.a) art.5 din Codul muncii, în conformitate cu care libertatea muncii include: dreptul la munca liber aleasă sau acceptată; dreptul de a dispune de capacitățile sale de muncă; dreptul de a alege profesia și ocupația. Prevederi similare se conțin în alin.(1) art.43 „Dreptul la muncă și la protecția muncii” din Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994 [12];

2) în cazul infracțiunii specificate la art.165 CP RM, mai multe sunt valorile și relațiile sociale care reprezintă obiectul juridic secundar al infracțiunii;

3) o persoană minoră poate fi victimă a infracțiunii de muncă forțată;

4) în cazul faptei infracționale prevăzute la art.168 CP RM, nu se atestă prezența unei acțiuni principale și a unei acțiuni adiacente, deși fapta dată o alcătuiesc mai multe modalități cu caracter alternativ;

5) legiuitorul nu stabilește un scop special pentru infracțiunea de muncă forțată. Traficul de ființe umane nu se numără printre scopurile acestei infracțiuni. În schimb, scopul de exploatare prin muncă sau servicii forțate constituie una dintre formele scopului acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane;

6) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM;

7) în art.168 CP RM nu sunt specificate circumstanțe agravante pentru infracțiunea de muncă forțată.

După punctarea acestor diferențe specifice, este cazul să menționăm că, în opinia lui S.Luca și G.-L. Safta, „în cazul în care o persoană este constrânsă să îndeplinească o sarcină, o muncă pe care, în mod normal, nu ar fi efectuat-o sau este pusă în situația de a presta o muncă la care nu era obligată, ca și când ar fi avut îndatorirea să o facă, iar executarea muncii respective se face în mod forțat, prin modalitățile și mijloacele incriminate prin art.12 și 13 din Legea nr.678/2001 (se are în vedere Legea României privind prevenirea și combaterea traficului de persoane – *n.a.*), făptuitorul va răspunde pentru infracțiunea de trafic de persoane” [13].

Considerăm că, în conjunctura legii penale autohtone, nu poate fi acceptată univoc această poziție. Traficul de ființe umane poate să absoarbă infracțiunea prevăzută la art.168 CP RM numai atunci când această infracțiune apare în modalitatea de ținere a persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. Or, la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, ca modalitate a acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane, deci ca parte a traficului de ființe umane, se menționează servitutea în scopul întoarcerii unei datorii, a cărei mărime este stabilită în mod rezonabil. Este clar că, în ipoteza dată, suntem în prezența unei concurențe dintre o parte (art.168 CP RM) și un întreg (art.165 CP RM).

Însă, infracțiunea de muncă forțată nu se reduce doar la ținerea persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. În art.168 CP RM sunt nominalizate alte două modalități ale acestei infracțiuni: 1) forțarea unei persoane să presteze o muncă împotriva dorinței sale; 2) obținerea muncii sau a serviciilor prin înșelăciune, constrângere, violență sau amenințare cu violența. Concretizată în astfel de modalități, infracțiunea de muncă forțată nu mai poate fi absorbită de traficul de ființe umane. În schimb, munca sau serviciile forțate, concretizate în aceste două modalități, pot constitui scopul infracțiunii de trafic de ființe umane. Ceea ce înseamnă că realizarea în astfel de condiții a scopului traficului de ființe umane atestă concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 168 CP RM.

În mod regretabil, în aceleași condiții, în practica judiciară nu s-a efectuat calificarea suplimentară în baza art.168 CP RM [14].

Din cele menționate mai sus nu reiese că infracțiunea de muncă forțată nu poate avea o existență independentă. Nu în toate cazurile această infracțiune este legată de infracțiunea de trafic de ființe umane. Astfel, prezintă interes următorul caz din practica judiciară: *C.N. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. Pentru a pronunța sentința, instanța a reținut că, în luna aprilie 2005, prin înșelăciune, urmărind scopul exploatării prin muncă și servicii forțate, făptuitorul i-a propus lui C.G. să plece la muncă în Ucraina. Ajuns la destinație, C.G. a muncit în gospodăria fiicei lui C.N., nefiind remunerat pentru munca prestată [15]. O soluție de calificare similară a fost atestată într-un alt caz din practica judiciară [16].*

Este straniu că, în situațiile date, nu s-a atestat prezența traficului de ființe umane. Ce, dacă nu trafic de ființe umane, a săvârșit C.N., atunci când, prin înșelăciune, l-a recrutat (și, probabil, l-a transportat) pe C.G., în scopul exploatării prin muncă sau servicii forțate?

Este adevărat că, după aceasta, a săvârșit infracțiunea de muncă forțată. Dar de ce numai aceasta a fost reținută la calificare?

Din acest caz din practica judiciară, dar și din cele relatate anterior, observăm că eroarea constă în calificarea parțială a celor săvârșite: se reține la calificare fie numai infracțiunea-mijloc (adică, traficul de ființe umane), fie numai infracțiunea-scop, reprezentând exploatarea (adică, infracțiunea prevăzută la art.167, 168 sau la alte articole din Codul penal). Însă, ar trebui reținute ambele infracțiuni, pentru că formează un sistem *sui generis*. Despre aceasta ne vorbește M.A. Hotca: concursul cu conexitate etiologică este acea specie de concurs de infracțiuni care presupune săvârșirea unei infracțiuni pentru a înlesni săvârșirea altei infracțiuni [17]. Așadar, făptuitorul săvârșește traficul de ființe umane pentru a-i fi mai ușor să săvârșescă ulterior una din infracțiunile specificate la art.167, 168 etc. din Codul penal.

În concluzie, art.168 CP RM poate fi aplicat de unul singur în cazurile de genul celui exemplificat de Gh.Botnaru: un întreprinzător ia la serviciu o persoană, pe care o impune ulterior să presteze unele munci contrar voinței acesteia [18]. Într-adevăr, de această dată, în prealabil, nu a fost săvârșit traficul de ființe umane. E drept că persoana a fost recrutată, mai bine zis, a fost angajată la muncă. Însă, a fost angajată nu prin înșelăciune, violență, amenințare cu violența etc. Chiar dacă ulterior făptuitorul recurge la asemenea procedee, ele nu vor fi în legătură cauzală cu angajarea (recrutarea). Va lipsi intenția unică complexă, caracteristică unei infracțiuni complexe. Deci, va lipsi necesitatea calificării celor săvârșite în baza art.165 CP RM.

2. Delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de proxenetism

Infracțiunea de proxenetism (art.220 CP RM) face parte din grupul infracțiunilor contra sănătății publice și conviețuirii sociale, prevăzute de Capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal. Această infracțiune se exprimă în îndemnul sau determinarea la prostituție ori în înlesnirea practicării prostituției, ori în tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de o altă persoană.

În același timp, așa cum remarcă just S.L. Oprea, dintre toate formele pe care le îmbracă scopul traficului de ființe umane, obligarea la practicarea prostituției constituie cel mai întâlnit fenomen [19]. Necesitatea

delimitării infracțiunilor prevăzute la art.165 CP RM și la art.220 CP RM o invocă și Gh.Botnaru: în art.165 CP RM este prevăzută răspunderea, inclusiv, pentru recrutarea victimei în scop de impunere ulterioară a acesteia să se prostitueze; totodată, în art.220 CP RM se prevede răspunderea, inclusiv, pentru îndemnul sau determinarea la prostituție; prin urmare, s-ar părea că asistăm la o concurență a două norme penale [20].

La fel, necesitatea disocierii celor două fapte infracționale este condiționată de unele formulări din practica judiciară, atunci când, într-o manieră stângace și neevoluată, se încearcă argumentarea reținerii la calificare fie a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, fie a celei prevăzute la art.220 CP RM: „*Avocatul A.D. a declarat apel în interesul inculpatei A.B., solicitând casarea sentinței și pronunțarea unei hotărâri de achitare, motivând că instanța de judecată a interpretat eronat probele. Inculpatei nu-i putea fi incriminată acțiunea de recrutare, deoarece, în ședința de judecată, partea vătămată a declarat că a depus plângere împotriva lui A.B. pe motiv că fiica acesteia i-a sustras aurul și telefonul mobil. Tot în ședința de judecată a declarat că dacă fiica lui A.B. îi va întoarce aurul și telefonul mobil, ea își va retrage plângerea*” [21]; • „*B.A. a fost condamnată în baza lit.a), b), d) alin.(2) art.165 CP RM ... Pentru a pronunța sentința, instanța de fond a reținut că B.A., la începutul lunii iunie 2005, aflându-se într-un bar din sectorul Râșcani, mun. Chișinău, în scop de profit, prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul angajării la muncă în Turcia, le-a recrutat pe S.L. și G.C. După care a organizat transportarea lor în Turcia, unde, după o înțelegere prealabilă cu complicele său de origine turcă, D., le-a vândut pe cele două victime proxeneților în scop de exploatare sexuală*” [22].

În alt context, pot fi consemnate anumite *asemănări* între infracțiunea de trafic de ființe umane și infracțiunea de proxenetism:

1) ambele infracțiuni pot aduce atingere, în plan secundar, relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau la libertatea psihică a persoanei;

2) ambele infracțiuni pot avea obiect material, atunci când presupun o influențare directă asupra corpului persoanei;

3) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

4) intenția poate fi numai directă – atât în cazul traficului de ființe umane, cât și în cazul proxenetismului;

5) vârsta minimă de 16 ani este vârsta răspunderii penale pentru subiecții ambelor infracțiuni;

6) practic toate circumstanțele agravante ale proxenetismului au corespondenți în art.165 CP RM (mai puțin atunci când, în contextul circumstanței agravante specificate la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM, influențarea corespunzătoare se aplică asupra rudelor sau apropiaților victimei).

Însă, desigur, mai mult interesează *deosebiri* care marchează infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM.

În primul rând, comportă deosebiri obiectul juridic generic și obiectul juridic special (obiectul juridic principal) al celor două fapte infracționale. Astfel, obiectul juridic generic al traficului de ființe umane îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. Obiectul juridic generic al proxenetismului îl constituie relațiile sociale cu privire la sănătatea publică și la conviețuirea socială.

În cazul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, obiectul juridic principal îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. În opoziție, obiectul juridic special sau, după caz, obiectul juridic principal al infracțiunii de proxenetism îl constituie relațiile sociale cu privire la moralitatea și neaservirea actelor sexuale.

După V.Popa, proxenetismul poate aduce atingere, în plan secundar, și relațiilor sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei [23]. De fapt, este preluată opinia lui C.Olaru, exprimată în privința infracțiunii de proxenetism în accepțiunea legii penale române: „Este greu de imaginat situația obligării unei persoane la practicarea prostituției fără ca libertatea de mișcare să nu-i fie restrânsă sau limitată, indiferent de durata de timp” [24].

Considerăm că, dacă, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art.220 CP RM, victima proxenetismului este lipsită de libertate, se impune calificarea suplimentară în baza art.166 CP RM. Suntem de acord cu S.Brînză, când afirmă că libertatea fizică a persoanei nu este un appendice al altor valori sociale desemnând persoana [25]. Pe cale de consecință, întrucât nu rezultă din art.220 CP RM, privațiunea ilegală de libertate nu poate fi absorbită de infracțiunea de proxenetism. De fiecare dată, atunci când este săvârșită, infracțiunea de privațiune ilegală de libertate trebuie să-și găsească locul convenit în cadrul calificării juridice.

O altă deosebire dintre infracțiunile de trafic de ființe umane și de proxenetism se referă la victima infracțiunii: victimă a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM poate fi și o persoană minoră.

Dar, mai există un aspect legat de victimele celor două infracțiuni confruntate. Astfel, în pct.15 al Hotărârii Plenului nr.37/2004 se arată: „În cazul proxenetismului, prostituata, de regulă, nu este victimă. În această

situație, între prostituată și proxenet există niște relații benevole. Însă, în unele cazuri, persoanele implicate pot fi recunoscute ca victime, deoarece infracțiunea dată le poate cauza pagube morale, fizice sau materiale".

Considerăm că, în toate cazurile, infracțiunea de proxenetism are victimă: persoana care este subiectul pasiv în raportul juridic penal de conflict, ce s-a născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM, și care este subiectul relațiilor sociale reprezentând obiectul acestei infracțiuni. Sub acest aspect, consimțământul victimei de a se prostitua nu-i anulează în nici un fel de împrejurări calitatea de victimă.

În altă ordine de idei, deosebirea dintre traficul de ființe umane și proxenetism rezidă în tratamentul relativ diferit aplicat victimelor celor două fapte infracționale.

Astfel, conform alin.(4) art.165 CP RM, victima traficului de ființe umane este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală. În art.220 CP RM lipsește o asemenea prevedere. În același timp, nu putem trece cu vederea că la alin.(2) art.89 „Practicarea prostituției” din Codul contravențional se stabilește: „Persoana angajată în prostituție contrar voinței sale este degrevată de răspundere contravențională”.

O altă deosebire dintre infracțiunile specificate la art.165 și 220 CP RM se referă la maniera de exprimare a consimțământului de către victimă.

În acest sens, în literatura de specialitate se menționează: „În cazul infracțiunii de proxenetism, ... persoana recrutată își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegere cu persoana care o recrutează, în vederea practicării prostituției, cu scopul obținerii de avantaje reciproce” [26]; „La proxenetism, persoana care este îndemnată sau căreia i se înlesnește practicarea prostituției își dă acordul în mod nealterat, voința sa de a se prostitua aparținându-i în totalitate, în mod liber” [27].

În contrast, în cazul traficului de ființe umane, situația este de altă natură: chiar dacă victima și-a exprimat consimțământul să fie traficată, acesta este redus la zero, este anulat, nevalabil, întrucât făptuitorul a recurs la unul din factorii de viciere a consimțământului, reprezentați de modalitățile acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane specificate la alin.(1) și (2) art.165 CP RM. În consonanță, S.Brînză și V.Stati afirmă: „Deloc întâmplător, în dispoziția de la alin.(1) art.165 CP RM se utilizează expresia „cu sau fără consimțământul acesteia (adică, al victimei – n.a.)”. Or, chiar și atunci când victima traficului de ființe umane își exprimă consimțământul (de a fi recrutată, transportată, transferată, adăpostită sau primită), acest consimțământ nu poate îndeplini condițiile unui consimțământ valabil exprimat. El este întotdeauna viciat datorită influențării, îmbrăcând oricare din modalitățile stabilite la lit.a)-c) alin.(1) și la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM” [28].

Anume din motivele enunțate mai sus consimțământul victimei traficului de ființe umane nu înlătură răspunderea penală a făptuitorului. În ipoteza proxenetismului, consimțământul victimei de a se prostitua este de esența acestei infracțiuni. Iată de ce, dacă lipsește consimțământul de prostituare sau dacă acesta e prezent, însă este viciat, nu poate fi vorba despre infracțiunea de proxenetism.

În alt context, alcătuirea laturii obiective a traficului de ființe umane și a proxenetismului este un alt criteriu de delimitare a acestor două fapte infracționale.

Considerăm că tocmai la acest criteriu se referă explicațiile de la lit.b) și c) pct.15¹ al Hotărârii Plenului nr.37/2004: infracțiunea de trafic de ființe umane se poate realiza numai prin acte de constrângere ori acte asimilate acestora; în cazul când o persoană, fără a recurge la mijloace de constrângere, îndeamnă sau înlesnește practicarea prostituției ori trage foloase în urma practicării prostituției, aceasta săvârșește infracțiunea de proxenetism.

Iată o serie de formulări din practica judiciară, care ilustrează aceste explicații: „*Recurentul se referă la circumstanțele de fapt ale cauzei, și anume: la aceea că M.L. a plecat în Turcia nefiind indusă în eroare de nimeni, în același timp nefiindu-i confiscate documentele*” [29]; „*Practicarea prostituției (probabil, s-a avut în vedere a proxenetismului – n.a.) nu poate fi identificată cu traficul de ființe umane, pe motiv că aceasta presupune asumarea liberă a deciziei persoanei privitor la întreținerea de relații sexuale în scopul obținerii unor beneficii materiale, pe când în cazul traficului de ființe umane este prezent elementul înșelăciunii etc., astfel părțile vătămate fiind înșelate de către inculpată*” [30]; „*De una singură, acțiunea, fără utilizarea unui mijloc de constrângere (influență), nu poate atesta prezența infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, chiar dacă această acțiune a avut ca scop exploatarea victimei. Pentru ca infracțiunea de trafic de ființe umane să fie calificată ca atare, urmează ca făptuitorul să săvârșească cel puțin una din acțiunile din care se compune infracțiunea, prin cel puțin unul dintre mijloacele prevăzute de legea penală. Instanțele urmau să judece cauza în limitele învinuirii înaintate, și anume – referitor la acțiunea imputată „recrutare” prin*

mijlocul „înșelăciune”, care constă în inducerea în eroare a lui M.V. și V.D. cu privire la faptul că ele vor fi angajate la muncă în calitate de dansatoare, deși în realitate au fost impuse să practice prostituția” [31].

În principiu, sprijinim punctele de vedere exprimate în aceste formulări. În același timp, ele necesită anumite precizări.

Dacă ne referim la alcătuirea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM, atunci acțiunea prejudiciabilă corespunzătoare se prezintă prin intermediul următoarelor modalități:

- 1) îndemnul la prostituție;
- 2) determinarea la prostituție;
- 3) înlesnirea practicării prostituției;
- 4) tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană.

Este adevărat că, în prezența circumstanței agravante de la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM, acestei acțiuni prejudiciabile (care, astfel, devine acțiune principală) i se adaugă o acțiune adiacentă, și anume: aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori amenințarea cu aplicarea ei față de persoana care practică prostituția sau față de rudele sau apropiații acesteia. În ipoteza conturată, proxenetismul îmbracă, ca și traficul de ființe umane, forma infracțiunii complexe.

În legătură cu aceasta, poate să apară o întrebare deloc retorică: care este deosebirea dintre recrutarea în scop de exploatare sexuală în prostituție, săvârșită prin amenințarea cu aplicarea sau cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei (lit.a) alin.(1) art.165 CP RM), și determinarea la prostituție, săvârșită cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării ei (lit.d) alin.(2) art.220 CP RM)?

Pentru a răspunde la această întrebare, apelăm la opinia următoare: „Dacă victima nu a avut libertatea să ia hotărârea de a practica prostituția, fapta nu constituie infracțiunea de proxenetism, deoarece ea s-a realizat prin constrângere, și nu prin determinare. Or, spre deosebire de art.105² CP RM din 1961, art.220 CP RM nu mai prevede răspunderea pentru constrângere la prostituție” [32].

Care este linia de demarcare dintre determinarea la prostituție (realizată în contextul proxenetismului) și constrângerea la prostituție (realizată în contextul traficului de ființe umane)? Ea rezultă din analiza art.39 CP RM, ajustată necesităților noastre de studiu: constrângerea la prostituție presupune o astfel de influențare asupra victimei, în urma căreia aceasta își pierde posibilitatea de a-și dirija acțiunile; determinarea la prostituție constă în influențarea asupra victimei care nu are ca efect pierderea de către aceasta a posibilității de a-și dirija acțiunile.

Astfel, chiar dacă în circumstanțele descrise la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM victima este supusă violenței sau amenințată cu aplicarea violenței, nu trebuie să interpretăm că ea este constrânsă la prostituție. În aceste condiții, victima își păstrează autonomia de voință, rămânându-i alternativă să aleagă o altă soluție decât practica prostituției. Sub acest aspect, delimitarea dintre determinarea la prostituție și constrângerea la prostituție amintește, într-un fel, de delimitarea determinării la sinucidere (art.150 CP RM) în raport cu constrângerea la sinucidere (care trebuie calificată ca omor). Or, chiar și atunci când determinarea la sinucidere este săvârșită prin comportare plină de cruzime, fapta se califică potrivit lit.d) alin.(2) art.150 CP RM, nu conform art.145 CP RM.

Următorul criteriu de delimitare dintre traficul de ființe umane și proxenetism derivă din criteriul precedent. El se referă la scopul infracțiunii.

În literatura de specialitate este exprimată părerea că scopul infracțiunii de proxenetism constă în exploatarea în prostituție [33]. Nu putem împărtăși acest punct de vedere. Sprijinim poziția lui S.L. Oprea că scopul infracțiunii de proxenetism se exprimă în practicarea prostituției de către o altă persoană, iar scopul traficului de ființe umane constă în exploatarea altei persoane [34].

În conformitate cu pct.4.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, prin „exploatare sexuală comercială” se înțelege activitatea aducătoare de profituri, care are drept urmare majorarea activului patrimonial al făptuitorului sau al altor persoane, exprimându-se în folosirea victimei prin constrângere în prostituție sau în industria pornografică. Într-o manieră similară, la lit.c) alin.3) art.2 al Legii nr.241/2005, în definiția noțiunii „exploatare a persoanei” se menționează despre obligarea la practicarea prostituției.

În contextul analizat, atragem atenția că, uneori, în practica judiciară, în încercarea de a se argumenta lipsa sau prezența exploatării persoanei în prostituție, se prezintă detalii absolut irelevante, care nu demonstrează nimic: „Analizând probele în cauză, constatăm că acestea conțin informații despre faptul că Ț.D. a fost totuși în Turcia, a fost bătută și că a avut câte cinci clienți pe zi, rămânând gravidă și calică. În ansamblu cu alte probe, aceasta demonstrează faptul că a fost traficată” [35].

Cum putem să ne dăm seama din această manieră de descriere dacă victima a fost determinată la prostituție sau constrânsă la prostituție? De asemenea, cum putem să ne dăm seama dacă victima a fost supusă violenței în contextul traficului de ființe umane sau în contextul exploatării victimei, care urmează traficului de ființe umane?

Faptul că victima este supusă violenței sau amenințată cu aplicarea violenței nu înseamnă automat că suntem în prezența infracțiunii de trafic de ființe umane. Prevederea de la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM denotă că astfel de procedee de influențare pot fi caracteristice și proxenetismului. Dacă aplicarea unor asemenea procedee nu pun victima într-o situație fără ieșire, care ar sili-o să practice prostituția, nu putem califica cele săvârșite în conformitate cu art.165 CP RM.

O altă deosebire dintre traficul de ființe umane și proxenetism constă în finalitatea sau, altfel spus, în scopul final urmărit de făptuitor.

În acest sens, în doctrina penală se susține că, în cazul proxenetismului, făptuitorul trage foloase, dar și victima își însușește o parte substanțială din beneficii; în cazul traficului de ființe umane, întreaga activitate are loc în scopul exclusiv al exploatării victimei, adică folosul obținut este însușit în întregime sau într-o proporție ce semnifică exploatarea de către traficanți [36].

De la caz la caz, această proporție poate fi diferită. Este cert că ea trebuie să fie una rezonabilă. De exemplu, dacă în țara respectivă prostituția este legalizată, atunci retribuția victimei proxenetismului trebuie să fie comparabilă cu retribuția persoanei care practică legalmente prostituția, cu luarea în considerație a diferențelor de rigoare.

În altă ordine de idei, revenind la identificarea deosebirilor dintre traficul de ființe umane și proxenetism, reținem că persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii specificate la art.220 CP RM.

De asemenea, infracțiunii de proxenetism nu-i sunt cunoscute circumstanțele agravante prevăzute la lit.a), c)-g) alin.(2) și la lit.b) alin.(3) art.165 CP RM.

După prezentarea tuturor diferențelor specifice dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM este necesar a menționa că tocmai datorită acestor incompatibilități considerabile nu este posibil ca infracțiunea de trafic de ființe umane să absoarbă infracțiunea de proxenetism, sau viceversa. În sensul art.118 CP RM, nu poate exista o relație de concurență dintre o parte și un întreg în cazul art.165 și 220 CP RM.

De asemenea, considerăm că nu este posibil concursul ideal între cele două fapte infracționale. Aceeași faptă nu poate să fie simultan constrângere la prostituție și determinare la prostituție. Nu poate făptuitorul să urmărească în raport cu aceeași faptă, concomitent, atât scopul de exploatare sexuală în prostituție, cât și scopul de practicare a prostituției de o altă persoană.

În schimb, este posibil concursul real dintre traficul de ființe umane și proxenetism. Iată ce este menționat în legătură cu aceasta la lit.e) și f) pct.15¹ al Hotărârii Plenului nr.37/2004: proxenetismul se poate manifesta separat. El poate să se transforme în trafic de ființe umane ori să existe în concurs cu ultimul. În cazul când acțiunile subiectului încep ca proxenetism, iar ulterior acesta acționează asupra aceleiași persoane prin factorii de influențare specificați la lit.a)-c) alin.(1) sau la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM, se va constata săvârșirea atât a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, cât și a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM.

Cu privire la aceste explicații, sunt necesare anumite precizări: nu considerăm posibilă transformarea proxenetismului în trafic de ființe umane. Datorită numeroaselor incompatibilități dintre cele două infracțiuni, nu este cu putință ca persoana care execută intenția inițială de săvârșire a proxenetismului, până la consumarea acestei infracțiuni, să-și redirecționeze atitudinea psihică, astfel încât intenția supravinită să fie cea de săvârșire a traficului de ființe umane. Oricum, chiar dacă am admite că este posibilă o asemenea transformare de intenție, cele săvârșite s-ar califica numai conform art.165 CP RM. Nu s-ar face calificarea conform regulilor concursului de infracțiuni, așa cum se recomandă în Hotărârea Plenului nr.37/2004.

În realitate, făptuitorul, odată ce începe executarea infracțiunii de proxenetism, duce această executare până la capăt. După care începe executarea unei alte infracțiuni, a celei de trafic de ființe umane. În aceste condiții, așa cum afirmă just M.A. Hotca și M.Dobrinioiu, va exista un concurs real dintre cele două infracțiuni [37].

Despre circumstanțele în care devine posibil concursul real dintre traficul de ființe umane și proxenetism ne vorbește V.Laevski: făptuitorul constrânge să practice prostituția acea persoană care a decis să înceteze a practica prostituția, avându-se în vedere că până a-și înceta această activitate era sub supravegherea unui proxenet; făptuitorul constrânge victima să practice prostituția sub controlul lui sau al unei alte persoane, în pofida dorinței victimei de a practica prostituția sub supravegherea unui proxenet [38].

În practica judiciară se atestă și alte împrejurări în care se realizează concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM: *G.A. și G.C. au fost condamnați, printre altele, pentru infracțiunile prevăzute la lit.a), b), d) alin.(2) art.165 și la alin.(1) art.220 CP RM. Înțelegându-se în prealabil, cei doi au făcut cunoștință cu C.E. și P.N. Abuzând de poziția de vulnerabilitate a acestora, G.A. și G.C. le-au propus ajutor la angajarea în calitate de chelnerițe în regiunea Kosovo din fosta Iugoslavie. În același timp, adăpostindu-le într-un apartament închiriat din mun. Chișinău, cei doi făptuitori le-au propus victimelor să practice prostituția în perioada în care vor fi perfectate documentele necesare ieșirii din țară [39]; • B.L. și M.C. au fost condamnate în conformitate cu lit.d) alin.(2) art.165 și cu alin.(1) art.220 CP RM. Pentru a pronunța sentința, instanța de fond a reținut că, în luna septembrie 2004, B.L., M.C., O.V. și M.G., acționând de comun acord, prin stabilirea dinainte a rolului fiecăruia, urmărind scopul exploatării sexuale, au recrutat-o prin înșelăciune pe U.L. În aceeași perioadă, urmărind scopul practicării prostituției de către o altă persoană, aceiași patru făptuitori au determinat-o, prin îndemn, pe S.L. să plece peste hotare pentru a practica prostituția [40].*

Din analiza celor două spețe se desprinde că au în comun faptul că aceiași făptuitori săvârșesc trafic de ființe umane și proxenetism. Însă, cele două cazuri prezintă și diferențe: în primul caz, atestăm pluralitate de victime atât în cazul traficului de ființe umane, cât și în cazul proxenetismului; în cel de-al doilea caz, sunt diferite victima traficului de ființe umane și victima proxenetismului. O altă deosebire constă în aceea că, în primul caz, proxenetismul este săvârșit după consumarea traficului de ființe umane, marcat de recrutarea victimelor prin abuz de poziția lor de vulnerabilitate. În contrast, în cel de-al doilea caz, traficul de ființe umane și proxenetismul sunt săvârșite în paralel, fără vreo conexiune a unei infracțiuni cu alta.

Aceste nuanțe inerente nu pot să influențeze asupra atestării concursului dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM. Ele pot fi luate în considerație la individualizarea pedepselor.

3. Delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunile prevăzute la art.302, 362 și 362¹ CP RM

În Capitolul XIII al Părții Speciale a Codului penal, în **art.302** CP RM, se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de organizare a cerșetoriei în scop de a obține pentru sine sau pentru altul foloase materiale injuste.

Care sunt *asemănările* dintre această infracțiune și infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM?

În primul rând, poate fi remarcată o convergență în planul modalităților sub care se poate desfășura fapta prejudiciabilă. Ne referim la recrutarea victimei, ca modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane și, respectiv, ca modalitate faptică a acțiunii prejudiciabile din contextul infracțiunii de organizare a cerșetoriei.

În legătură cu aceasta, A.Borodac menționează că organizarea cerșetoriei presupune, printre altele, alegerea (recrutarea) persoanelor pentru a forma un grup social stabil de persoane care să apeleze în mod repetat la mila publicului, cerând ajutor material, acțiunile lor fiind coordonate [41]. Într-un mod apropiat, X.Ulianoschi afirmă că prin „organizarea cerșetoriei” se înțelege, printre altele, activitatea îndreptată spre atragerea unei persoane sau a unui grup de persoane la practicarea cerșetoriei [42].

În alt plan, organizarea cerșetoriei, ca și traficul de ființe umane, este o infracțiune formală.

Ca și traficul de ființe umane, infracțiunea prevăzută la art.302 CP RM se caracterizează prin manifestarea intenției directe calificate de un scop special.

De asemenea, în ce privește subiectul infracțiunii, similitudinile dintre cele două infracțiuni comparate se exprimă în: 1) vârsta minimă a răspunderii penale de 16 ani; 2) posibilitatea ca și persoana juridică (cu excepția autorității publice) să fie subiect al infracțiunii.

În fine, unica circumstanță agravantă a organizării cerșetoriei, consemnată la alin.(2) art.302 CP RM, constând în săvârșirea infracțiunii asupra a două sau mai multor persoane, este similară cu circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.165 CP RM.

Deosebiri dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 302 CP RM rezidă în următoarele:

1) este diferit obiectul juridic generic și obiectul juridic special al celor două fapte infracționale. Astfel, obiectul juridic generic al traficului de ființe umane îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. Obiectul juridic generic al infracțiunii de organizare a cerșetoriei îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.302 CP RM este unul simplu și îl formează relațiile sociale a căror desfășurare normală este pusă în pericol de organizarea procurării mijloacelor de trai printr-o activitate parazitară. Pe de altă parte, obiectul juridic special al traficului de ființe umane este unul complex,

fiind alcătuit dintr-un obiect juridic principal (relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei) și un obiect juridic secundar (relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală, sănătatea persoanei etc.);

2) infracțiunea de organizare a cerșetoriei nu are un obiect material, spre deosebire de infracțiunea de trafic de ființe umane care poate avea obiect material;

3) victimă a infracțiunii de trafic de ființe umane nu poate fi o persoană minoră;

4) maniera de exprimare a consimțământului de către victimă. În acest sens, Gh.Botnaru menționează că urmează a fi aplicat art.302 CP RM, dacă făptuitorul recrutează victima, explicându-i acesteia despre activitatea de cerșetorie pe care ea urmează să o presteze, iar victima acceptă benevol oferta propusă [43]. De asemenea, S.Brînză și V.Stati afirmă: „La organizarea cerșetoriei, victima își dă acordul în mod nealterat, voința sa de a cerși aparținându-i în totalitate, fiind exprimată în mod liber ... Victima își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegere cu făptuitorul, în vederea practicării cerșetoriei, în scopul obținerii de avantaje reciproce” [44].

Alta este situația în cazul traficului de ființe umane: chiar dacă victima și-a exprimat consimțământul să fie traficată pentru cerșetorie, acest consimțământ nu poate fi valabil din cauza că a fost viciat prin recurgerea de către făptuitor la unul din factorii de influențare specificați la alin.(1) sau (2) art.165 CP RM. De aceea, dacă lipsește consimțământul victimei de a practica cerșetoria sau dacă acesta este prezent, însă este viciat, nu se poate atesta infracțiunea specificată la art.302 CP RM.

Din această cauză, nu putem fi de acord cu soluția de calificare din speța următoare: *T.T. a fost condamnată în baza alin.(1) art.302 CP RM. În scopul obținerii pentru sine de foloase materiale, cunoscând despre starea de vulnerabilitate a lui B.A., T.T. a recrutat-o și a îndemnat-o să practice cerșetoria în or. Moscova. B.A. a acceptat propunerea lui T.T., spunându-i că nu are pașaport și bani pentru drum. Atunci, T.T. i-a promis lui B.A. că o va ajuta să-și perfecteze pașaportul. În iarna anului 2004 au mers împreună în or. Moscova, unde au practicat cerșetoria* [45]. Abuzul de poziția de vulnerabilitate a victimei este unul dintre factorii de influențare specificați la lit.c) alin.(1) art.165 CP RM. De aceea, întrucât este viciat consimțământul victimei de a practica cerșetoria, nu poate fi atestată infracțiunea specificată la art.302 CP RM. Soluția de calificare adecvată este lit.c) alin.(1) art.165 CP RM;

5) alcătuirea laturii obiective. În acest context, în pct.15² și 15³ ale Hotărârii Plenului nr.37/2004 se arată: în cazul traficului de ființe umane pentru cerșetorie, constrângerea constituie un element obligatoriu; organizarea cerșetoriei exclude prezența factorului violenței și constituie o activitate îndreptată spre atragerea benevolă la practicarea cerșetoriei.

Așadar, la art.302 CP RM se are în vedere determinarea la cerșetorie, nu constrângerea la cerșetorie. În legătură cu aceasta, atragem atenția că, până la data intrării în vigoare a Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 26.09.2008 [46], constrângerea unei persoane la practicarea cerșetoriei se număra printre modalitățile normative ale infracțiunii prevăzute la art.302 CP RM. La moment, constrângerea la cerșetorie, în prezența condițiilor necesare, intră sub incidența art.165 CP RM. Aceasta o demonstrează și faptul că, în conformitate cu aceeași lege, alin.(1) art.165 CP RM a fost completat cu cuvintele „pentru cerșetorie”;

6) scopul urmărit de făptuitor. În conformitate cu art.302 CP RM, scopul infracțiunii de organizare a cerșetoriei constă în obținerea pentru făptuitor sau pentru alte persoane a unor foloase materiale injuste. În doctrina penală se afirmă, cu drept cuvânt, că numai în subsidiar un asemenea scop poate fi urmărit la săvârșirea traficului de ființe umane [47]. Scopul indispensabil al traficului de ființe umane îl constituie exploatarea victimei. Dacă o persoană este constrânsă la cerșetorie, scopul făptuitorului este să o exploateze, deci este aplicabil art.165 CP RM;

7) finalitatea sau, în alți termeni, scopul final urmărit de făptuitor. Astfel, în cazul traficului de ființe umane urmărind exploatarea victimei în cerșetorie, făptuitorul își însușește – în totalitate sau într-o proporție ce semnifică exploatarea – foloasele materiale injuste rezultate din practicarea cerșetoriei de către victimă. În același timp, în cazul infracțiunii de organizare a cerșetoriei, o parte substanțială din astfel de foloase îi revine victimei;

8) cele mai multe dintre circumstanțele agravante prevăzute la art.165 CP RM nu au un corespondent în art.302 CP RM.

Înceind examinarea problemei privind delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de organizare a cerșetoriei, vom menționa că o abordare similară cu cea a raportului dintre traficul de ființe umane și proxenetism o prezintă raportul dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM:

- 1) nu este cu putință o concurență dintre o parte și un întreg între art.302 și art.165 CP RM, sau viceversa;
- 2) nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 302 CP RM;
- 3) nu este cu putință transformarea infracțiunii de organizare a cerșetoriei în infracțiunea de trafic de ființe umane;
- 4) este posibil, concursul real în cele mai variate forme, dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM.

În continuare, delimitării vor fi supuse **infracțiunile prevăzute la art.165 și 362 CP RM**. La art.362 CP RM se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat, adică pentru trecerea frontierei de stat a Republicii Moldova, eludându-se controlul de frontieră sau tăinuindu-se de el.

Mai întâi vor fi prezentate *asemănările* între cele două fapte infracționale:

- 1) relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei pot constitui obiectul juridic secundar al celor două infracțiuni;
- 2) ambele infracțiuni au un obiect material, atunci când presupun o influențare directă asupra corpului persoanei;
- 3) la alin.(4) art.165 și la alin.(4) art.362 CP RM se stabilește posibilitatea de liberare de răspundere penală a victimei traficului de ființe umane;
- 4) ambele infracțiuni presupun o deplasare în spațiu: în toate cazurile – în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM; în cazul transportării victimei – în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM;
- 5) ambele infracțiuni pot presupune aplicarea, în subsidiar, a violenței față de victima infracțiunii;
- 6) atât traficul de ființe umane, cât și trecerea ilegală a frontierei de stat sunt infracțiuni formale;
- 7) ambele infracțiuni sunt săvârșite cu intenție directă;
- 8) subiecții ambelor infracțiuni au vârsta de 16 ani ca vârstă minimă a răspunderii penale;
- 9) aplicarea (folosirea) armei, în calitate de circumstanță agravantă, este stabilită atât în art.165 CP RM, cât și în art.362 CP RM etc.

*Deosebiri*le dintre infracțiunile specificate la art.165 și 362 CP RM sunt:

- 1) conținutul diferit al obiectului juridic generic și al obiectului juridic special al infracțiunii. Astfel, în cazul infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat, obiectul juridic generic îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea de stat și la funcționarea normală a autorităților publice. Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea frontierei de stat. Doar în ipoteza specificată la lit.a) alin.(3) art.362 CP RM se poate vorbi despre existența unui obiect juridic complex al infracțiunii;
- 2) obiectul juridic secundar al infracțiunii de trafic de ființe umane include o gamă comparativ mai largă de valori și relații sociale;
- 3) în general, structura laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM nu are un caracter complex;
- 4) infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat nu are un scop special;
- 5) persoana juridică nu poate fi subiectul infracțiunii specificate la art.362 CP RM;
- 6) cele mai multe dintre circumstanțele agravante ale traficului de ființe umane nu sunt cunoscute infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM etc.

Aparte ne vom referi la unul din aspectele delimitării infracțiunii de trafic de ființe umane de infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat.

Astfel, O.Coșleț este de părere că infracțiunea de trafic de ființe umane presupune deplasarea victimei dintr-o țară în alta [48]. Să fie oare deplasarea peste frontiera de stat una dintre asemănările dintre cele două infracțiuni?

Se pare că un asemenea punct de vedere este împărtășit și de practica judiciară. Iată o secvență din motivarea unei soluții judiciare: „*Proxenetismul se consideră consumat din momentul luării de către victimă a hotărârii de a practica prostituția, indiferent dacă această hotărâre a fost sau nu realizată. Adică, victima cunoaște din timp că va practica prostituția. Și aceste acțiuni infracționale trebuie să înceapă și să se realizeze pe teritoriul Republicii Moldova. Însă, după cum s-a stabilit în cauză, O.B. a organizat și a finanțat transportarea victimelor peste frontiera Republicii Moldova – în Turcia. Tot ea a urmărit ca părțile vătămate să fie preluate în aeroportul din or. Istanbul de către cetățeanul neidentificat, care a luat pașapoartele victimelor și a dirijat exploatarea sexuală comercială a acestora. Prin urmare, instanțele de fond și de recurs au ajuns corect la concluzia de vinovăție a lui O.B., calificând just acțiunile acesteia în baza lit.b), d) alin.(2) art.165 CP RM*” [49].

Urmărind logica acestei motivări, putem ajunge la concluzia că dacă o persoană deplasează o altă persoană peste frontiera de stat pentru ca aceasta să practice prostituția în străinătate, este suficient ca o astfel de faptă să fie calificată conform art.165 CP RM. O altă concluzie ar fi că proxenetismul este o infracțiune cu caracter intern, pe când traficul de ființe umane este o infracțiune cu caracter transnațional.

Iată o secvență dintr-o altă motivare a unei soluții judiciare, la fel de curioasă: „*Colegiul penal mai atrage atenția asupra faptului că, reieșind din declarațiile părții vătămate, cu puțin timp înainte de plecare spre aeroport, Ț.V. i-ar fi transmis victimei suma de 600 dolari SUA, spunându-i că aceasta e necesară pentru a fi prezentată la frontieră în Turcia. Însă, la reținere, L.L. avea asupra sa doar 500 dolari SUA, întrucât ceilalți 100 dolari SUA i-a cheltuit pentru necesități personale. Acest fapt nu i-ar fi permis accesul pe teritoriul Turciei, ceea ce ar face imposibilă existența infracțiunii de trafic de ființe umane*” [50].

Rezultă că până la frontiera cu Turcia infracțiunea lui Ț.V. se numește „proxenetism”, iar după trecerea acesteia aceeași infracțiune se numește deja „trafic de ființe umane”?

Între timp, la lit.g) pct.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004 se menționează că traficul de ființe umane se prezumă că poate fi săvârșit atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Fără a evoca pretinse prezumții, într-o manieră mai tranșantă, la alin.(2) art.30 al Legii nr.241/2005 se stabilește: „Infracțiunile de trafic de ființe umane au un caracter atât național, cât și transnațional”. De asemenea, conform art.2 al Convenției Consiliului Europei din 03.05.2005 privind lupta împotriva traficului de ființe umane [51], Convenția dată se aplică tuturor formelor de trafic de ființe umane, celor naționale sau transnaționale.

Întrebarea noastră este următoarea: de ce unele persoane abilitate aplică răspunderea pentru traficul de ființe umane, fără a lua în considerație aceste prevederi? Să existe o sursă normativă ierarhic superioară care să stabilească caracterul transnațional al traficului de ființe umane și, respectiv, caracterul național al proxenetismului? Deocamdată, aceste întrebări rămân fără răspunsuri.

În ce ne privește, considerăm că atât traficul de ființe umane, cât și proxenetismul pot avea caracter național sau transnațional.

Suntem de acord cu cele menționate în pct.16 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, anume: dacă traficul de ființe umane este însoțit de trecerea ilegală a frontierei Republicii Moldova, acțiunile traficantului urmează a fi încadrate suplimentar conform art.362 CP RM.

Așadar, în acest caz vom fi în prezența concursului ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362 CP RM.

Dacă victima traficului de ființe umane este trecută legal peste frontiera de stat, făptuitorului i se aplică doar art.165 CP RM. Or, nu poate fi un concurs ideal cu o faptă conformă cu legea. De asemenea, în acest caz este important să nu confundăm transportarea victimei, ca parte a traficului de ființe umane, cu trecerea legală a frontierei de stat. Trecerea frontierei de stat – legală sau ilegală – nu se absoarbe de infracțiunea de trafic de ființe umane, făcând parte dintr-un alt sistem de referință.

În final, vom efectua **delimitarea infracțiunii de trafic de ființe umane în raport cu infracțiunea de organizare a migrației ilegale (art.362¹ CP RM).**

La art.362¹ CP RM se prevede răspunderea pentru organizarea, în scopul obținerii, direct sau indirect, a unui folos financiar sau material, a intrării, șederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau a ieșirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetățean, nici rezident al acestui stat.

De exemplu, în baza lit.c) alin.(2) art.362¹ CP RM au fost condamnate I.N., N.B., S.T. și I.I. În perioada noiembrie 2008-ianuarie 2009, făptuitorii menționați, împărțind rolurile între ei, urmărind scopul dobândirii unui folos financiar direct de 3500 euro, au organizat intrarea și șederea ilegală a lui B.E. pe teritoriul Franței [52].

La delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM se referă, probabil, următoarea explicație din pct.16 al Hotărârii Plenului nr.37/2004: „Urmează de delimitat traficul de ființe umane de contrabanda migratorilor. În cazul contrabandei migratorilor, un element determinant este trecerea ilegală a frontierei. Această infracțiune face parte din categoria infracțiunilor contra statului, iar traficul este o infracțiune contra persoanei”. Am spus „probabil”, pentru că legislației Republicii Moldova nu-i este cunoscută noțiunea „contrabanda migratorilor”. Astfel că putem doar presupune la care faptă se referă explicația citată mai sus.

În vederea delimitării infracțiunilor prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM, întâi de toate vor fi punctate asemănările dintre cele două infracțiuni:

- 1) ambele infracțiuni au victime: persoana traficată – în cazul traficului de ființe umane; migrantul ilegal – în cazul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM;
- 2) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

3) atât traficul de ființe umane, cât și organizarea migrației ilegale se săvârșesc cu intenție directă calificată de un scop special;

4) 16 ani este vârsta minimă a răspunderii penale în cazul ambelor infracțiuni;

5) persoana juridică poate fi subiectul ambelor infracțiuni;

6) circumstanțele agravante specificate la lit.b), c) alin.(2) și la lit.a) alin.(3) art.362¹ CP RM au corespondenți în art.165 CP RM etc.

Există și suficiente *deosebiri* între cele două infracțiuni confruntate:

1) conținutul obiectului juridic generic și al obiectului juridic special al infracțiunii. Astfel, de exemplu, din dispoziția de la alin.(1) art.362¹ CP RM rezultă că obiectul juridic special al infracțiunii de organizare a migrației ilegale îl formează relațiile sociale cu privire la intrarea, șederea sau tranzitarea teritoriului statului de către persoana care nu este cetățean sau rezident al aceluși stat;

2) obiectul juridic special al organizării migrației ilegale nu are un caracter complex;

3) structura laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM nu presupune prezența unei acțiuni principale și a unei acțiuni adiacente;

4) organizarea migrației ilegale nu presupune o influențare asupra victimei, care să-i altereze consimțământul de a-i fi organizată migrația;

5) infracțiunea specificată la art.362¹ CP RM are un caracter transnațional în toate cazurile;

6) conținutul diferit al scopului infracțiunii. Astfel, nu scopul de exploatare, dar scopul obținerii, directe sau indirecte, a unui folos financiar sau material este scopul urmărit de subiectul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM. Doar în subsidiar, și nu în toate cazurile (scopul exploatarei sexuale necomerciale este un asemenea caz) acest scop poate fi urmărit de subiectul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM;

7) majoritatea circumstanțelor agravante ale traficului de ființe umane nu se regăsesc în contextul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM etc.

Din cauza numeroaselor diferențe de esență dintre cele două infracțiuni comparate, considerăm că nu este posibilă concurența dintre o parte și un întreg între art.165 și 362¹ CP RM, nici concursul ideal dintre cele două infracțiuni. În schimb, este posibil concursul real dintre cele două infracțiuni. În opinia noastră, nu este posibil ca, prin aceeași acțiune, să fie săvârșit atât traficul de ființe umane, cât și organizarea migrației ilegale. În acest sens, situația nu se deosebește considerabil de cea privind imposibilitatea concursului ideal dintre traficul de ființe umane și organizarea cerșetoriei. Nu este cu puțință ca, prin aceeași acțiune, să fie respectat și alterat consimțământul victimei, să fie constrânsă victima și să se ajungă benevol la o înțelegere cu făptuitorul. Din aceste considerente, nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM.

În urma examinării problemei delimitării traficului de ființe umane de unele infracțiuni adiacente, formulăm următoarele **concluzii**:

1) în ipoteza prevăzută la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, atunci când traficul de ființe umane presupune răpirea victimei, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.164 CP RM;

2) privațiunea ilegală de libertate (art.166 CP RM) se absoarbe organic de infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. În același timp, atunci când exploatarea victimei urmează traficului de ființe umane, anume infracțiunea de privațiune ilegală de libertate este susceptibilă, în primul rând, să formeze concursul real cu infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Aceasta pentru că, de regulă, victima exploatată se află în condițiile unei limitări totale sau parțiale a libertății fizice;

3) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea specificată la art.167 CP RM. Atunci când este realizat scopul traficului de ființe umane, exprimat în exploatarea în sclavie și în condiții similare sclaviei, infracțiunea de trafic de ființe umane va constitui un concurs real cu infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM;

4) traficul de ființe umane poate absorbi infracțiunea prevăzută la art.168 CP RM numai atunci când această infracțiune apare în modalitatea de ținere a persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. Realizarea scopului traficului de ființe umane sub formă de exploatare prin muncă sau servicii forțate în celelalte două modalități, specificate în art.168 CP RM, atestă concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 168 CP RM;

5) dacă, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art.220 CP RM, victima proxenetismului este lipsită de libertate, se impune calificarea suplimentară în baza art.166 CP RM;

6) în ipoteza proxenetismului, consimțământul victimei de a se prostitua este de esență acestei infracțiuni. Iată de ce, dacă lipsește consimțământul de prostituare sau dacă acesta e prezent, însă este viciat, nu poate fi vorba despre infracțiunea de proxenetism;

- 7) în cazul infracțiunii de proxenetism, victima nu poate fi constrânsă să practice prostituția;
- 8) scopul infracțiunii de proxenetism constă nu în exploatarea sexuală a victimei în prostituție, dar în practicarea prostituției de către o altă persoană;
- 9) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă proxenetismul. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM;
- 10) dacă lipsește consimțământul victimei de a practica cerșetoria sau dacă acesta este prezent, însă este viciat, nu se poate atesta infracțiunea specificată la art.302 CP RM;
- 11) la art.302 CP RM se are în vedere determinarea la cerșetorie, nu constrângerea la cerșetorie;
- 12) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea de organizare a cerșetoriei. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM;
- 13) atât traficul de ființe umane, cât și proxenetismul pot avea caracter național sau transnațional;
- 14) organizarea migrației ilegale (art.362¹ CP RM) nu presupune o influențare asupra victimei, care să-i altereze consimțământul de a-i fi organizată migrația;
- 15) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă organizarea migrației ilegale. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM.

Referințe:

1. Busuncean T. Traficul transfrontalier cu persoane: sugestii asupra fenomenului existent pe teritoriul Republicii Moldova. <http://iabp-moldova.org>
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 26.10.2009. Dosarul nr.4-1re-415/09. www.csj.md
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 24.11.2009. Dosarul nr.1re-1220/09. www.csj.md
4. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Traficul de ființe umane: infractor, victimă, infracțiune. - Iași: Asociația Alternative Sociale, 2005, p.120.
5. Case *Rantsev v. Cyprus and Russia*. www.cmiskp.echr.coe.int
6. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.150.
7. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.125.
8. Mutu-Strulea M. Tangențele traficului de ființe umane cu unele infracțiuni adiacente // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2008, nr.1, p.111-113.
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.03.2008. Dosarul nr.1ra-369/2008. www.csj.md; Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.11.2008. Dosarul nr.1ra-1145/08. www.csj.md.
10. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Caracterizare criminologică și juridico-penală a traficului de ființe umane. Chișinău: Ericson S.R.L., 2008, p.89.
11. Акимов Ю.Ю. Использование рабского труда: уголовно-правовой аспект: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Тюмень, 2010, с.11.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
13. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.126.
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 06.02.2008. Dosarul nr.1ra-242/08. www.csj.md; Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.11.2008. Dosarul nr.1ra-1145/08. www.csj.md.
15. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.06.2008. Dosarul nr.1ra-778/08. www.csj.md.
16. Sentința Judecătorei raionului Ștefan-Vodă din 15.07.2010. Dosarul nr.1-128/10. <http://jsv.justice.md>
17. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2007, p.384.
18. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.89.
19. Oprea S.L. Proxenetism. Trafic de persoane. Trafic de minori. Asemănări. Deosebiri. Dificultăți în administrarea probatoriilor. www.mpublic.ro
20. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.85.
21. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 31.03.2009. Dosarul nr.1ra-268/09. www.csj.md
22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 07.04.2008. Dosarul nr.4-1re-89/2008. www.csj.md
23. Popa V. Delimitarea traficului de ființe umane de proxenetism // Probleme de politică penală în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane și a migrației ilegale. Materialele Conferinței științifice studentești, Chișinău, 15.04.2006. - Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2006, p.68-74.
24. Olaru C. Aspecte comparative între infracțiunea de proxenetism, dispozițiile art.189 alin.(3) din Codul penal și prevederile Legii nr.678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane // Dreptul, 2003, nr.4, p.141-142.
25. Brînză S. Unele reflecții asupra apărării penale a libertății persoanei împotriva infracțiunii de răpire a unei persoane (art.164 CP RM) // Revista Națională de Drept, 2008, nr.1, p.8-14.
26. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.118.
27. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro

28. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Națională de Drept, 2009, nr.3, p.2-10.
29. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.03.2008. Dosarul nr.1ra-397/08. www.csj.md
30. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.01.2009. Dosarul nr.1ra-14/09. www.csj.md
31. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 05.10.2009. Dosarul nr.4-1re-576/09. www.csj.md
32. Stati V. Practicarea de proxenetism în legea penală a Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2006, nr.9, p.21-22.
33. Popa V. Op. cit., p.68-74.
34. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro
35. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.06.2009. Dosarul nr.1ra-597/09. www.csj.md
36. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro; Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe: experiența Republicii Moldova // Jurnalul de Studii Juridice (Iași, România), 2009, nr.1-2, p.39-58.
37. Hotca M.A., Dobrinou M. Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I. - București: C.H. Beck, 2008, p.56-57.
38. Лаевский В. Противодействие торговле людьми: некоторые вопросы квалификации преступлений // Судовы веснік, 2006, №.3, с.14-17.
39. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19.02.2008. Dosarul nr.1ra-32/08. www.csj.md
40. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.08.2009. Dosarul nr.1ra-707/2009. www.csj.md
41. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p.444.
42. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.561.
43. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.88.
44. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Institutului Național al Justiției, 2008, nr.4, p.32-40.
45. Sentința Judecătorei raionului Ștefan-Vodă din 18.05.2010. Dosarul nr.1-90/10. <http://jsv.justice.md>
46. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.189.
47. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Institutului Național al Justiției, 2008, nr.4, p.32-40.
48. Coșleț O. Analiza juridico-penală a componenței de infracțiune prevăzute la art.165 „Traficul de ființe umane” din Codul penal // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CE USM, 2003, p.133-135.
49. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 23.11.2009. Dosarul nr.4-1re-585/09. www.csj.md
50. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 30.11.2009. Dosarul nr.1ra-945/09. www.csj.md
51. Council of Europe. Convention on action against trafficking in human beings. www.coe.int
52. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 10.06.2010. Dosarul nr.1r-167/2010. <http://ca.justice.md>

Prezentat la 24.09.2010

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRACTIUNII „CONTAMINAREA CU MALADIA SIDA” PREVĂZUTE LA art.212 CP RM

Vladimir PALAMARCIUC

Catedra Drept Penal și Criminologie

Framework of this article is to investigate the penal rules that punish contamination of another person by AIDS stipulated by art.212 Penal code of Republic of Moldova, as well as in comparison with same regulation of the another countries, like Russia, Ucrain, Romania etc. Acquired immune deficiency syndrome or acquired immunodeficiency syndrome (AIDS) is a disease of the human immune system caused by the human immunodeficiency virus. HIV is transmitted through direct contact of a mucous membrane or the bloodstream with a bodily fluid containing HIV, such as blood, semen, vaginal fluid, preseminal fluid, and breast milk. This transmission can involve anal, vaginal or oral sex, blood transfusion, contaminated hypodermic needles, exchange between mother and baby during pregnancy, childbirth, breastfeeding or other exposure to one of the above bodily fluids.

The purpose of this article is to underline some wrong stipulation of the Penal code of RM regarding the actions of transmission of the AIDS disease.

Author comes with critical opinion on actual regulations of art.212 Penal code of RM and provides theoretical, as well as practical solutions of the problem.

SIDA (Sindromul Imunodeficienței Dobândite) este o afecțiune a sistemului imunitar, caracterizată prin infecții oportuniste, neoplasme, disfuncții neurologice și o mare varietate de alte sindroame [1].

În conformitate cu art.3 al Legii cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, nr.23 din 16.02.2007 [2], virusul imunodeficienței umane (HIV) este virusul care conduce la reducerea și distrugerea sistemului imun al organismului și provoacă maladia SIDA, iar sindromul imunodeficienței dobândite (SIDA) reprezintă o fază a maladii determinată de HIV.

SIDA a fost declarată ca boală de sine stătătoare cu aspect de pandemie la 1 decembrie 1981. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) consideră numărul deceselor având drept cauză urmările acestei boli ca fiind în anul 2006 de 2,9 milioane, numărul celor infectați pe plan mondial – de 39,5 milioane, anual infectându-se alte 4,3 milioane de persoane [3].

Pe parcursul anilor 1987-1995, răspândirea infecției HIV/SIDA în Moldova s-a caracterizat prin depistarea anuală a unor cazuri izolate, preponderent în rândurile studenților din țările africane, veniți să-și facă studiile în țara noastră. Însă, începând cu anul 1996, situația epidemică referitoare la infecția HIV/SIDA a devenit alarmantă. Pe parcursul anilor 1987-2003 în Moldova au fost depistate 1794 de persoane infectate cu HIV, din care 72% bărbați și 38% femei. Din numărul total de persoane infectate cu HIV, diagnosticul SIDA s-a confirmat la 80 de persoane, din care 55 au decedat. Cel mai înalt nivel al incidenței HIV/SIDA s-a înregistrat în anii 1997, 1998, respectiv 9,4 și 9,5 de cazuri la 100 000 de locuitori. În ultimii ani se constată stabilizarea intensității răspândirii procesului epidemic. Astfel, în anul 2001 au fost depistate 234 de persoane infectate cu virusul HIV, incidența la 100 000 de locuitori constituind 5,5, iar în 2003 – 206 cazuri, incidența fiind de 4,7 la 100 000 de locuitori [4].

Infecția HIV/SIDA este recunoscută ca o problemă prioritară de sănătate publică, deoarece consecințele infectării cu această boală sunt grave, fiind soldate cu moartea persoanei.

Conform Ordinului Ministerului Sănătății cu privire la Standardul „Supravegherea Epidemiologică a Infecției HIV/SIDA”, nr.20 din 19.01.2007 [5], în Republica Moldova infecția HIV/SIDA se înregistrează în toate teritoriile administrative. Cei mai înalți indici fiind în mun. Chișinău și Balți, în raioanele Căușeni, Dondușeni, Glodeni, Fălești și Sângerei. În teritoriile de est ale republicii cea mai înaltă răspândire a infecției HIV s-a înregistrat în orașul Tiraspol și în raionul Râbnița. Ultimii 5 ani procesul epidemic se caracterizează prin reducerea intensității răspândirii infecției HIV/SIDA în rândul utilizatorilor de droguri intravenos, prin sporirea numărului de persoane infectate pe cale heterosexuale și prin creșterea numărului de femei infectate cu HIV, ceea ce a creat premise de infectare perinatală. Este în creștere numărul gravidelor HIV pozitive și al copiilor infectați pe cale perinatală. Majoritatea persoanelor HIV pozitive sunt de vârstă reproductivă, inclusiv cu vârsta de 15-24 ani. Pe parcursul anilor 2001-2006 a sporit numărul persoanelor cu forme severe ale

infecției HIV/SIDA, grupul C, simptomatologie avansată, SIDA propriu-zisă. Crește riscul de intrare a epidemiei HIV în Moldova în a treia fază – epidemie generalizată. Acumularea masivă a persoanelor infectate cu HIV favorizează răspândirea infecției în diferite grupuri ale populației.

Așadar, se observă că problema infecției HIV/SIDA este una foarte actuală pentru Republica Moldova și a fost permanent în vizorul autorităților. În scopul combaterii răspândirii acestei infecții, statul a încercat să întreprindă diverse măsuri, printre care implicația juridică ocupă un loc important. Astfel, au fost elaborate și adoptate diverse acte normative, printre care putem menționa următoarele: Legea cu privire la profilaxia SIDA, nr.1460 din 25.05.1993 (abrogată); Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la măsurile urgente de profilaxie și combatere a maladiei SIDA și a bolilor sexual-transmisibile, nr.692 din 09.10.1995 (abrogată); Legea cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, nr.23 din 16.02.2007; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la măsurile de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală, nr.948 din 05.09.2005; Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la Standardul „Supravegherea Epidemiologică a Infecției HIV/SIDA”, nr.20 din 19.01.2007; Dispoziția Ministerului Sănătății al Republicii Moldova cu privire la efectuarea supravegherii infecției HIV/SIDA de generația a doua, nr.300-d din 14.05.2009 etc.

Guvernul Republicii Moldova, prin Hotărârea cu privire la aprobarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova până în 2015 și a Primului Raport Național „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova”, nr.288 din 15.03.2005 [6], și-a propus ca unul dintre scopuri combaterea maladiei HIV/SIDA. Principala sarcină în acest sens este stoparea către anul 2015 a răspândirii HIV/SIDA și începerea procesului de reducere a HIV/SIDA. Așadar, se tinde spre reducerea incidenței HIV/SIDA de la 4,66 (la 100 000 locuitori) în 2002 până la 4 în 2006, până la 3,5 în 2010 și până la 3,2 în 2015; reducerea incidenței HIV printre populația cu vârsta de 15-24 ani de la 6 în anul 2002 până la 4,9 în 2006, până la 4,2 în 2010 și până la 4 în 2015.

Evoluția primejdiei pentru sănătatea publică generată de creșterea numărului de persoane infectate cu HIV/SIDA a impus necesitatea elaborării și a unei politici juridico-penale în acest domeniu, materializate prin reglementări juridice de incriminare a faptelor de contaminare cu maladia SIDA.

Primele reglementări în acest sens pot fi găsite în Codul penal al RSSM din 1961. Prin Ucazul Prezidiului Suprem al RSSM din 28.10.1987 a fost introdus art.107/1, intitulat „Contaminarea de boala SIDA” [7].

La alin.(1) art.107/1 din Codul penal al RSSM din 1961 se prevedea: „Punerea intenționată a altei persoane în pericolul contaminării de boala SIDA – se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de până la cinci ani”. Totodată, la alin.(2) era stipulat: „Contaminarea altei persoane de boala SIDA de către o persoană, care știa că suferă de această boală – se pedepsește cu privațiune de libertate până la opt ani.”

Aceste prevederi au produs efecte până la intrarea în vigoare a noului Cod penal din 18.04.2002 [8]. Așadar, în art.212 CP RM, intitulat „Contaminarea cu maladia SIDA”, într-o redacție analogică celei din art.122 al Codului penal al Federației Ruse, este reglementată protecția relațiilor sociale cu privire la necontaminarea cu maladia SIDA.

În redacția anului 2002, acest articol este inclus în Capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova „Infrațiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale”. La început, conținea 4 alineate, dintre care alin.(1),(2) și (4) reprezintă componente de infrațiuni de bază, iar alin.(3) constituie componentă de infrațiune agravată.

Prin Legea nr.277-XVI din 18 decembrie 2008, intrată în vigoare la data de 24 mai 2009, a fost introdus alin.(5), care prevede două modalități alternative de liberare de răspundere a făptuitorului.

În continuare vom trece la analiza juridico-penală a acestor componente de infrațiuni.

Obiectul juridic generic al infrațiunii prevăzute la art.212 CP a RM îl formează relațiile sociale cu privire la sănătatea publică și la conviețuirea socială.

Conform Legii privind supravegherea de stat a sănătății publice, nr.10 din 03.02.2009 [9], prin sănătate publică se înțelege ansamblul de măsuri științifico-practice, legislative, organizatorice, administrative și de altă natură destinate să promoveze sănătatea, să prevină bolile și să prelungească viața prin eforturile și alegerea informată ale societății, comunităților publice, celor private și ale indivizilor.

În literatura română de specialitate prin sănătate publică se înțelege, pe de o parte, totalitatea condițiilor și măsurilor menite să asigure cât mai deplin sănătatea unui grup social organizat – comună, oraș etc. – iar, pe de altă parte, starea pe care acel grup o are sub aspectul sănătății sale [10].

Într-un alt context, prin „conviețuire socială” se înțelege mediul social care presupune contacte mai apropiate, directe, frecvente între oameni, a căror perturbare implică o suferință morală, cum sunt contactele care reclamă bunăvoință și respect reciproc, moralitatea publică și atitudinea grijulie față de patrimoniul natural și cultural [11].

Legiuitorul din România și cel din Croația situează infracțiunea de contaminare cu maladia SIDA în Capitolul „Infracțiuni contra sănătății publice” din legea penală.

Codul penal al Ucrainei incriminează fapta de contaminare cu maladia SIDA sau cu altă maladie infecțioasă incurabilă în același capitol cu infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei (art.130).

Codul penal al RSSM din 1961 a localizat art.107/1, intitulat „Contaminarea de boala SIDA”, în capitolul 2 al Părții Speciale „Infracțiuni contra vieții, libertății și demnității persoanei”. Aceeași poziție a preluat-o și legiuitorul actual al Federației Ruse. La art.122 CP FR se prevede răspunderea pentru contaminarea cu maladia SIDA. Acest articol este poziționat în Titlul VII „Infracțiuni contra persoanei”, Capitolul 16 „Infracțiuni contra vieții și sănătății”. Aceeași poziție au adoptat-o majoritatea statelor din CSI.

Așadar, observăm că determinarea corectă a obiectului juridic generic pare a fi o dilemă în dependență de opțiunea legiuitorului fiecărui stat. Este indubitabil faptul că infracțiunea analizată atentează la relațiile sociale privind sănătatea publică, căci orice persoană – victimă a acestei infracțiuni, dacă a fost contaminată, devine în continuare un izvor de contaminare. Totodată, urmează să luăm în considerație că îmbolnăvirea de maladia HIV/SIDA duce inevitabil la decesul persoanei, ceea ce constituie o atentare la viața și sănătatea acesteia.

Totodată, multe state ale lumii, printre care Marea Britanie, Germania, Spania, Italia, Canada, Franța, nu au în legislația penală norme speciale de incriminare a contaminării cu maladia SIDA sau cu boli venerice [12]. În astfel de cazuri, în aceste state se aplică prevederile generale ale componentelor de infracțiuni care atentează la viața și sănătatea persoanei.

În literatura de specialitate se menționează că infracțiunile contra sănătății sunt clasificate, tradițional, în două grupe mari: 1) infracțiunile care aduc un anumit prejudiciu sănătății persoanei și 2) infracțiunile care pun în pericol sănătatea persoanei. Potrivit regulii generale, contaminarea cu maladia SIDA se atribuie la prima categorie. Totodată, nu este lipsit de raționament faptul că infracțiunea specificată la alin.(1) art.122 CP FR (similar cu alin.(1) art.212 CP RM) urmează a fi plasată în categoria infracțiunilor care pun în pericol sănătatea persoanei, căci răspunderea penală este prevăzută pentru punerea intenționată a altei persoane în pericol de contaminare cu maladia SIDA, componenta de infracțiune fiind formal-materială [13].

În aceeași ordine de idei dorim să evidențiem poziția savantului G.P. Novosiolov care menționează că, tradițional, obiectul juridic al acestei componente de infracțiuni este considerată sănătatea persoanei. Totuși, există și anumite rezerve în acest sens. Știința contemporană nu a elaborat preparate medicale efective care ar combate efectul morții bolnavului, aceasta fiind doar o variație a timpului. De aceea, obiectul special al infracțiunii trebuie să fie considerată viața persoanei [14].

Luând în considerație cele menționate, opinia noastră este că infracțiunea de contaminare cu maladia SIDA trebuie să fie considerată făcând parte din categoria infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei. În acest sens, susținem necesitatea deplasării componente de infracțiune analizate din Capitolul VIII „Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale” al Părții Speciale a Codului penal în Capitolul II al acestuia „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei”.

În continuare vom face analiza fiecărei componente de infracțiune reieșind din prevederile în vigoare ale art.212 din Codul penal al Republicii Moldova.

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni, oricare ar fi varianta tipică de manifestare a faptei (art.212 alin.(1), (2) sau (4), CP) îl constituie relațiile sociale privitoare la protejarea sănătății publice, a cărei ocrotire implică prevenirea contaminării altor persoane cu maladia SIDA. **Obiectul material** al infracțiunii este corpul unei alte persoane [15].

Latura obiectivă a infracțiunii în cauză include fapta prejudiciabilă constând în acțiunea (inacțiunea) de punere a altei persoane în pericol de contaminare cu maladia SIDA [16].

Susținem poziția savantului rus Iu.A. Krasikov, care menționează că această infracțiune poate fi săvârșită doar prin acțiune, deoarece modalitatea prin care se transmite virusul HIV exclude inacțiunea [17]. Metodele de săvârșire a acestei infracțiuni pot fi diverse și, prin urmare, nu se rezumă doar la transmiterea sindromului imunodeficientar pe cale sexuală. Astfel, pe lângă această metodă putem menționa următoarele: efectuarea transfuziei cu sânge contaminat sau contactul cu preparatele de sânge contaminat; efectuarea transplantării de

organe sau țesuturi umane de la un donator bolnav; prin laptele mamei către copil etc. Aceste metode sunt cel mai des întâlnite în practica judiciară. Totuși, sunt cazuri când persoana contaminată sau care consideră că este contaminată a fost condamnată pentru amenințarea cu transmiterea virusului prin faptul că va mușca victima sau o va scuipa în față. Spre exemplu, în Belgia instanța de judecată a condamnat o persoană pentru faptul că, pe lângă toate acțiunile ilegale, a mușcat jandarmul și a spus că este contaminată cu maladia SIDA. Pronunțând hotărârea, instanța de judecată a concretizat că a fost luat în considerație faptul amenințării de contaminare [18].

Totodată, nu există componentă de infracțiune dacă acțiunea realizată de către făptuitor nu este, prin natura ei, susceptibilă să creeze pericolul contaminării cu maladia SIDA (de exemplu, se poate exclude posibilitatea de transmitere a maladiei SIDA prin secreția oculară (lacrimi), bucală și prin transpirație). De asemenea, nu poate fi trasă la răspundere penală persoana bolnavă de maladia SIDA, care a respectat măsurile de precauție, iar pericolul contaminării a survenit în urma acțiunii săvârșite de către persoana sănătoasă [19].

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.212 CP RM este o componentă formal-materială, care se consumă din momentul survenirii pericolului real de contaminare cu maladia SIDA. Deși legiuitorul, la descrierea infracțiunii, folosește sintagma „maladia SIDA”, pentru existența faptei este suficient să se creeze pericolul preluării de către victimă a virusului HIV, întrucât SIDA constituie expresia clinică și biologică a unei perioade avansate a bolii [20].

Infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.212 este o componentă materială și se consumă din momentul contaminării victimei cu maladia SIDA.

V.A. Șirokov menționează că infracțiunea se consideră consumată din momentul constatării, într-o instituție medicală, a virusului în organismul victimei. Totodată, el menționează că evoluția și durata dezvoltării bolii nu influențează calificarea infracțiunii.

Considerăm necesar să facem precizarea că infracțiunea se consideră consumată din momentul contaminării victimei, dar nu din momentul constatării medicale, care este doar un moment constatator al infectării persoanei.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.212 CP RM se exprimă prin vinovăție sub formă de intenție. Reieșind din faptul că infracțiunea prevăzută la acest alineat reprezintă o componentă formal-materială, considerăm că latura subiectivă se caracterizează prin intenție directă, adică făptuitorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, prevede că pune în pericol de contaminare victima și dorește în mod conștient survenirea acestor urmări.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.212 CP RM se exprimă prin vinovăție sub formă de intenție directă sau indirectă. Un semn obligatoriu al acestei infracțiuni este că făptuitorul cunoaște că este purtător al virusului. După cum susțin unii autori autohtoni [21], cunoașterea faptului dat are la bază datele parvenite de la instituțiile medicale. Prin urmare, în conformitate cu Legea cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, nr.23 din 16.02.2007, „persoanele cu statusul HIV pozitiv stabilit sunt avizate în scris de către instituția medico-sanitară asupra necesității respectării regulilor de prevenire a răspândirii infecției HIV/SIDA, precum și asupra răspunderii penale pentru punerea intenționată în pericol de contaminare a altei persoane sau pentru infectarea intenționată a acesteia” (art.14 alin(3)).

În literatura de specialitate [22] se menționează că infracțiunea poate fi săvârșită atât cu intenție directă sau indirectă, cât și din imprudență, sub formă de încredere exagerată în sine. Același autor menționează că infracțiunea de contaminare cu virusul HIV se deosebește de omor prin aceea că făptuitorul nu are intenția de a lipsi victima de viață.

În viziunea noastră, latura subiectivă a faptei incriminate la alin.(2) art.212 CP RM se exprimă doar sub formă de intenție, adică făptuitorul își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, a prevăzut faptul transmiterii virusului, a dorit sau a admis, în mod conștient, survenirea contaminării. Confirmă poziția noastră și prevederile de la alin.(1) și (2) ale art.29 al Legii nr.23 din 16.02.2007, care stipulează că persoanele cu status HIV pozitiv vor da dovadă de comportamente responsabile și inofensive pentru a-și proteja propria sănătate și a preveni transmiterea infecției HIV. Persoana care este conștientă de faptul infectării sale cu HIV și pune premeditat (sublinierea ne aparține – *n.a.*) în pericol de contaminare o altă persoană poartă răspundere penală în conformitate cu legislația în vigoare.

Totodată, susținem că este necesar ca în Codul penal să fie introdusă o prevedere expresă care să incrimineze contaminarea cu maladia SIDA din imprudență. Contaminarea din imprudență este incriminată în noul Cod penal al României, în art.354 alin.(4) [23].

Subiectul infracțiunii poate fi orice persoană fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani.

Referitor la calitatea subiectului infracțiunii, în literatura de specialitate a fost exprimată ideea conform căreia subiectul infracțiunii (de la alin.(1) art.212 CP RM) este unul special și poate fi persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii faptei, a atins vârsta de 16 ani și care este contaminată cu maladia SIDA [24].

Nu putem fi de acord cu această poziție, deoarece pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.212 CP RM în calitate de subiect poate să apară orice persoană fizică; în plus, legiuitorul nu face careva precizări referitor la calitatea subiectului. Prin urmare, nu este necesar ca aceasta în mod obligatoriu să fie contaminată cu maladia SIDA.

Altfel trebuie privită situația în cazul în care se comite infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.212 CP RM. În acest, caz legiuitorul stabilește expres pedeapsa pentru contaminarea cu maladia SIDA de către o persoană care știa că suferă de această boală. În conformitate cu art.3 al Legii nr.23 din 16.02.2007, statusul HIV pozitiv presupune prezența markerilor HIV în organismul uman, indicând faptul infectării. Astfel, subiectul este unul special, și anume: persoana contaminată care știa despre faptul că este purtătoare a virusului HIV (confirmat prin documente medicale).

Uneori, această diferență privitor la calitatea subiectului nu este absolut sesizată în literatura de specialitate, ca urmare ajungându-se la calificări incorecte ale faptelor infracționale. Astfel, în Comentariul la Codul penal [25] s-a menționat că, în contextul variantei-tip descrise la art.212 alin.(1) CP RM, latura subiectivă a infracțiunii se exprimă prin intenție indirectă... Dacă făptuitorul acționează cu intenție directă de a molipsi o altă persoană, acțiunile lui cad sub incidența art.27, 212 alin.(2) CP RM. Observăm că în contextul sursei citate nu se face distincție cu privire la calitatea subiectului, făcându-se referire la calitatea de subiect general, ceea ce nu corespunde prevederilor Codului penal, căci pentru infracțiunea de la art.212 alin.(2) CP se prevede, după cum am subliniat, calitatea de subiect special, și anume: persoana care știe că este contaminată. Așadar, nu poate fi tentativă la infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.212 CP RM săvârșită de o persoană necontaminată cu maladia SIDA. Calificarea greșită este condiționată și de faptul că nu s-a luat în considerație diferența dintre componentele de infracțiuni sub aspectul consumării acestora, și anume: formal-materială pentru cea prevăzută la alin.(1) și materială pentru cea prevăzută la alin.(2).

Totuși, apare întrebarea: cum urmează a fi calificată fapta dacă a avut loc contaminarea de către o persoană care nu este purtătoare a virusului HIV? Un răspuns la această întrebare poate fi găsit la Vitalie Stati, care menționează că „în cazul în care contaminarea cu maladia SIDA a fost săvârșită de persoana care nu suferă de această maladie (nu este purtătoare a virusului HIV), răspunderea penală poate fi aplicată în conformitate cu art.151 CP RM” [26].

În condițiile reglementărilor insuficiente referitoare la problematica analizată, suntem de acord cu această poziție a autorului sus-numit, căci presupune o soluție în corespundere cu obiectul nemijlocit real al infracțiunii, precum și pentru a nu permite fărădelegea. Totuși, luând în considerație reglementările în vigoare, care determină obiectul juridic generic diferit al acestor infracțiuni, și anume: relațiile sociale cu privire la viața și sănătatea fizică a persoanei și cele cu privire la sănătatea publică și conviețuirea socială, în scopul de a evita încadrarea diferită a faptelor infracționale și de a minimaliza riscul aplicării eronate a legii penale de către instanțele judecătorești, propunem introducerea unor modificări în alin.(2) art.212 CP RM. Această modificare vizează excluderea calității speciale a subiectului. Prin urmare, propunem ca prevederea de la alin.(2) art.212 să fie expusă în următoarea redacție: „Contaminarea altei persoane cu maladia SIDA se pedepsește ...”.

Această soluție va permite excluderea necesității de a încadra fapte criminale prin prisma altor norme, unde interpretarea ar putea fi supusă unor speculații și interpretări pur subiective de către instanțele de judecată. Această soluție la fel va contribui la individualizarea corectă a pedepsei penale, căci, în conformitate cu Codul penal, pedeapsa pentru infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.151 CP este închisoarea de la 3 la 10 ani, iar pentru cea de la alin.(2) art.212 CP este închisoarea de la 1 la 5 ani. Este deci un argument în plus pentru operarea de către legiuitor a modificărilor propuse.

Totodată, făcând un demers mai profund în analiza problematicii, formulăm întrebarea: cum urmează să calificăm infracțiunea săvârșită din imprudența făptuitorului? Luând în considerație cele expuse, în lipsa unei prevederi exprese, ar trebui să calificăm fapta conform art.157 CP RM „Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență”. În acest sens, reiețăm că, în scopul de a evita încadrarea diferită a faptelor infracționale și de a minimaliza riscul aplicării eronate a legii penale de către instan-

tele judecătorești, propunem introducerea în Codul penal a articolului 212¹, care urmează a fi intitulat „Contaminarea cu maladia SIDA din imprudență” și care va avea următorul conținut: „Contaminarea cu maladia SIDA a altei persoane, săvârșită din imprudență, se pedepsește ...”.

Continuând demersul privind calificarea infracțiunii analizate, dorim să răspundem la întrebarea: cum urmează a fi calificată fapta de contaminare cu maladia SIDA prin intermediul infracțiunilor sexuale?

Autoarea Sv.Anoșenkova, analizând coraportul dintre infracțiunile prevăzute la art.131 și 132 CP FR (analoage art.171 și 172 CP RM), pe de o parte, și la art.122 CP FR (analogic art.212 CP RM), pe de altă parte, menționează că există o problemă în ce privește determinarea formei vinovăției la primele și concursul acestora cu art.122 CP FR. Ea evidențiază că „Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.11 din 15 iunie 2004 cu privire la practica judecătorească privind infracțiunile prevăzute la art.131 și 132 CP FR” statuează, în pct.13, că urmează a fi calificate în conformitate cu lit.b) alin.(3) art.131 și a lit.b) alin.(3) art.132 CP FR (analogic lit.c) alin.(3) art.171 și, respectiv, lit.b) alin.(3) art.172 CP RM) atât infectarea intenționată, cât și din imprudență cu maladia SIDA în cazul săvârșirii infracțiunii de viol sau de acțiuni violente cu caracter sexual. Dar, referitor la concursul infracțiunilor Plenul Curții Supreme de Justiție nu menționează nimic [27].

Nu putem fi de acord cu poziția expusă de Sv.Anoșenkova, deoarece Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din Federația Rusă în același punct stabilește că răspunderea în conformitate cu lit.g) alin.(2) art.131 și cu lit.g) alin.(2) art.132 CP FR survine atunci când făptuitorul a transmis o boală venerică, știind că suferă de această boală, a prevăzut posibilitatea sau inevitabilitatea contaminării și a dorit sau a admis contaminarea. Calificarea suplimentară conform art.121 CP FR nu este necesară.

Reieșind din textul hotărârii numite supra, această explicație se referă în mod tacit și la fapta de viol sau la acțiunile violente cu caracter sexual însoțite de contaminarea cu maladia SIDA, nu însă doar la transmiterea unei boli venerice.

Profesorul A.V. Naumov consideră că în cazul săvârșirii violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual care au cauzat contaminarea cu maladia SIDA de față este vinovăția dublă. Autorul evidențiază această situație în calitate de concurs ideal între infracțiunea cu caracter sexual și contaminarea cu maladia SIDA, cu precizarea că transmiterea bolii a fost intenționată. Totodată, alți autori ruși exclud calificarea suplimentară conform art.122 CP FR în caz de viol sau de acțiuni violente cu caracter sexual [28].

În legătură cu cele menționate trebuie să facem o precizare: prevederile de la lit.b) alin.(3) art.131 și de la lit.b) alin.(3) art.132 CP FR nu stabilesc forma vinovăției la contaminarea cu maladia SIDA, ceea ce a constituit unul dintre motivele pentru polemici în doctrina de specialitate.

Legislatorul nostru, însă, a reglementat expres forma de vinovăție la lit.c) alin.(3) art.171 și la lit.c) alin.(3) art.172 CP RM pentru violul sau acțiunile violente cu caracter sexual însoțite de contaminarea intenționată cu maladia SIDA (sublinierea ne aparține – n.a.).

În condițiile reglementărilor actuale, când alin.(1) și 2 art.212 CP RM stabilesc forma de vinovăție intenția, exprimând coraportul dintre lit.c) alin.(3) art.171, lit.c) alin.(3) art.172 și art.212 CP RM, putem menționa relația dintre o parte (art.212 CP RM) și un întreg (lit.c) alin.(3) art.171 și lit.b) alin.(3) art.172 CP RM). Deci, în viziunea noastră, nu există concurs de infracțiuni atunci când persoana este contaminată cu boala SIDA în rezultatul violului sau acțiunilor violente cu caracter sexual. În conformitate cu alin.(1) art.118 CP RM, „concuranța dintre o parte și un întreg reprezintă existența a două sau mai multor norme penale, una din ele cuprinzând fapta prejudiciabilă în întregime, iar celelalte – numai unele părți ale ei”. Așadar, prevederea de la lit.c) alin.(3) art.171 și cea de la lit.b) alin.(3) art.172 includ atât acțiunile de bază, cât și contaminarea cu maladia SIDA. Conform alin.(2) art.118 CP RM, „calificarea infracțiunilor în cazul concurenței dintre o parte și un întreg se efectuează în baza normei care cuprinde în întregime toate semnele faptei prejudiciabile săvârșite”. Prin urmare, calificarea se va face doar în conformitate cu una din normele prevăzute la art.171 și 172 CP RM.

Soluțiile de calificare propuse corespund prevederilor actuale ale Codului penal al Republicii Moldova. Totuși, având o viziune prospectivă asupra reglementărilor ulterioare, și anume: în eventualitatea introducerii incriminării contaminării cu maladia SIDA din imprudență, în contextul celor menționate mai sus apare întrebarea: cum vor trebui calificate infracțiunea de viol și acțiunile violente cu caracter sexual însoțite de contaminarea cu maladia SIDA din imprudență? Ar trebui oare calificate prin concurs astfel de acțiuni? Soluția pe care o propunem este următoarea: în eventualitatea existenței unei prevederi care să incrimineze contaminarea cu maladia SIDA din imprudență, va fi necesar de adus modificări prevederilor de la lit.c)

alin.(3) art.171 și de la lit.b) alin.(3) art.172 CP RM, și anume: din conținutul acestor reglementări urmează a fi exclus termenul „intenționată”. Astfel, vor fi evitate posibilele calificări eronate ale infracțiunilor analizate.

Totodată, în cazul săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art.173-175 CP RM însoțite de contaminarea cu maladia SIDA, calificarea se va face prin concurs.

La alin.(4) art.212 se prevede răspundere penală pentru contaminarea cu maladia SIDA ca urmare a neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către un lucrător medical a obligațiilor sale profesionale. Această contaminare mai poate fi denumită „infectare nozocomială”, care, în conformitate cu art.3 al Legii nr.23 din 16.02.2007, presupune infectare cu HIV prin intermediul intervențiilor și manoperelor medicale.

Subiectul prevăzut la acest alineat este un subiect special, și anume: un lucrător medical. Noțiunea de lucrător medical este mai largă decât cea de medic, referindu-se nu doar la deținătorul unei diplome de confirmare a studiilor superioare medicale (chirurg, stomatolog, ginecolog, hematolog etc.), dar și la o asistentă medicală, o infirmieră, un felcer etc. [29].

În acest sens este caracteristic următorul exemplu: Comitetul Crucii Roșii al Canadei s-a declarat oficial vinovat de contaminarea mai multor mii de canadieni cu HIV și cu virusul hepatitei C. Conducătorul acestei organizații, Pierre Duplessy, a declarat că el poartă răspundere directă pentru distribuirea, în anii '80 ai secolului trecut, a sângelui neverificat, pus la dispoziție de către donatori. Aceste acțiuni nu au fost premeditate; ele se explicau, întâi de toate, prin necalificarea personalului medical. Transfuzia sângelui infectat a condus la contaminarea mai multor mii de oameni cu HIV și a circa 20 000 de oameni cu hepatita C. Peste 3000 de bolnavi au decedat. Recunoașterea vinovăției a devenit un rezultat al unei înțelegeri cu procuratura după negocieri de mai mulți ani. În caz contrar, Crucea Roșie din Canada era în pericolul de a fi învinuită de neglijență infracțională [30].

Într-o speță pe cauză civilă se menționează că *P.V. a acționat în judecată Ministerul Sănătății și Spitalul Raional din Călărași, solicitând repararea prejudiciului moral și material în mărime de 500 000 lei, care i-a fost cauzat prin infectarea cu virusul HIV în urma transfuziei de sânge efectuate de către medicii Spitalului Raional din Călărași în perioada aflării la tratament. În urma trecerii prin toate verigile sistemului judecătoresc, Plenul Curții Supreme de Justiție a constatat că, soluționând litigiul, instanțele de judecată au concluzionat în mod întemeiat că P.V. a fost infectat cu virusul HIV în perioada aflării sale la tratament în Spitalul Raional din Călărași, în urma transfuziei de sânge de la D.S., care în acel moment era infectat cu virusul SIDA.*

Argumentele recursului în anulare care susțin faptul că P.V. a fost infectat până la internarea sa în spital, aici fiind doar supus riscului de infectare, au fost combătute prin dovezile obiective prezente în dosar. Conform certificatului eliberat de Centrul SIDA la 30.08.2001, infectarea lui P.V. în spital a fost confirmată încă o dată prin analiza din 25.05.1999: de aceeași boală suferă și D.S. Astfel, instanțele de judecată au concluzionat corect că anume din vina personalului Spitalului Raional din Călărași, în timpul exercitării funcțiilor sale, reclamantului i s-a cauzat un prejudiciu sănătății [31].

În plan comparativ, la alin.(4) art.122 din Codul penal al Federației Ruse se prevede incriminarea pentru infectarea cu maladia SIDA a altei persoane ca urmare a executării necorespunzătoare a obligațiilor profesionale. Expresia „obligații profesionale” face aluzie la neexecutarea obligațiilor de către orice salariat. Totuși, autorii ruși [32] concretizează că subiect al acestei infracțiuni pot fi lucrătorii medicali, lucrătorii din laboratoarele de prelevare a sângelui, farmaciștii, care într-o situație concretă au încălcat obligațiunile de serviciu, încălcarea fiind soldată cu infectarea persoanei cu boala SIDA.

În aceeași ordine de idei, la art.131 din Codul penal al Ucrainei se prevede răspundere penală pentru exercitarea necorespunzătoare a obligațiilor profesionale de către un lucrător medical, farmacist sau alt lucrător, care a cauzat molipsirea persoanei cu virusul HIV/SIDA sau cu o altă maladie infecțioasă incurabilă.

Conform Codului penal al Kazahstanului, subiect al infracțiunii analizate poate fi și un lucrător al organizațiilor de deservire a populației [33].

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.212 CP RM, se exprimă prin intenție sau imprudență față de executarea obligațiilor profesionale și prin imprudență față de consecințele prejudiciabile.

În contextul analizei prevederii de la alin.(4) art.212 CP RM, provoacă interes coraportul acestei norme cu art.213 din Codul penal. Ultimul reglementează răspunderea penală pentru încălcarea din neglijență de către medic sau de către un alt lucrător medical a regulilor sau a metodelor de acordare a asistenței medicale. Așadar, apare întrebarea: poate oare alin.(4) art.212 să fie o normă special față de art.213 CP RM?

În acest sens evidențiem prevederea de la art.116 CP RM: „normă generală se consideră norma penală care prevede două sau mai multe fapte prejudiciabile, iar normă specială – norma penală care prevede numai cazurile particulare ale acestor fapte.”

În special sub aspectul laturii subiective, norma penală de la alin.(4) art.212 CP RM nu poate fi normă specială în raport cu norma penală de la art.213 CP RM, deoarece prevede vinovăție atât sub formă de intenție față de fapta criminală, cât și sub formă de imprudență. Pe când art.213 CP RM prevede răspundere doar pentru imprudență sub formă de neglijență. Așadar, reieșind din latura subiectivă mai complexă a alin.(4) art.212, nu putem vorbi despre concurență între norma generală și norma specială în cazul acestor două infracțiuni.

Alt aspect asupra căruia dorim să atragem atenția este alin.(5) al art.212 CP RM, introdus prin Legea nr.277-XVI din 18 decembrie 2008, intrată în vigoare la 24 mai 2009 [34].

Această prevedere legală vine să evidențieze tendința statului de a umaniza normele penale, căci orice normă este elaborată reieșind din necesitățile societății. La alin.(5) art.212 CP RM se prevede liberarea de răspundere în cazul consimțământului victimei la săvârșirea infracțiunii.

Consimțământul victimei, ca o cauză justificativă, apare încă din dreptul roman. După Ulpian, *volenti non fit injuria: nulla injuria est quae in volentem fiat* (nici o nedreptate nu i se poate face aceluia care voiește fapta). În concepția jurisconsultilor romani, consimțământul victimei era interpretat extrem de larg, putând să justifice orice faptă contra celui care a consimțit, susținându-se că fiecare cetățean are dreptul să dispună liber de persoana sa (inclusiv asupra vieții, integrității corporale etc.). În doctrina penală modernă, consimțământul victimei, ca o cauză justificativă, a fost considerat de unii autori drept o tranzacție privată autorizată de lege (*negotia giuridico*), susținându-se că este vorba de o manifestare de voință îndreptată spre a produce consecințe juridice în dreptul penal [35].

Totodată, în paragraful 1.11 al Raportului consultativ al Comisiei juridice din Marea Britanie cu privire la consimțământul în dreptul penal, nr.139 din 1995, se menționează că, în genere, consimțământul persoanei vătămate nu oferă, în mod normal, o apărare de la judecarea pentru atacul care produce vătămări corporale sau alte vătămări mai serioase [36].

Autoarea A.V. Endolțeva, analizând prevederea în acest sens din Codul penal al Federației Ruse, susține că în cazul dat temei de liberare de răspundere penală este lipsa pericolului social al faptei, precum și al făptuitorului, care comunică victimei că este bolnav. În rezultat, victima este cea care va trebui să manifeste voință: în caz dacă își exprimă consimțământul, făptuitorul este liberat de răspundere penală [37].

În viziunea noastră, inițiativa legiuitorului moldav este plauzibilă. Practica judiciară din Republica Moldova nu cunoaște cazuri de contaminare cu maladia SIDA în care să fi fost aplicat art.212 CP RM. Totuși, intenția de a reglementa ceva nu presupune corectitudinea și eficiența prevederilor legale existente. Această poziție urmează să o analizăm în continuare.

Astfel, alin.(5) art.212 CP RM reglementează două modalități alternative de liberare de răspundere a făptuitorului și prevede următoarele: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) nu este pasibilă de răspundere penală:

1) dacă a comunicat din timp persoanei puse în pericol de a fi contaminată despre existența la prima a maladii SIDA sau

2) dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare”.

Prima modalitate de liberare de răspundere penală este binevenită. Totuși, în acest sens urmează să facem anumite precizări comparative. Astfel, în literatura de specialitate [38], făcându-se analiza prevederilor art.211 CP RM „Transmiterea unei boli venerice”, se menționează că consimțământul victimei de a i se transmite boala venerică nu reprezintă un temei de liberare de răspundere penală. Totodată, latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.211 CP RM și a celei de la alin.(2) art.212 CP RM sunt identice, diferența constituind-o doar boala care se transmite, boala venerică sau maladia SIDA. Prin urmare, contaminarea cu maladia SIDA este o componentă de infracțiune cu grad de prejudiciabilitate mai mare decât transmiterea unei boli venerice.

În acest sens, observăm că în alin.(5) art.212 CP legiuitorul legalizează liberarea de răspundere penală referitor la comiterea unei infracțiuni mai grave, dar omite să reglementeze această liberare pentru o infracțiune al cărei grad prejudiciabil este mai redus.

Presupunem că această carență a legiuitorului moldav este ghidată de recomandările Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a URSS cu privire la practica judiciară privind infracțiunile de contaminare cu

boală venerică, nr.15 din 8 octombrie 1973, care în pct.5 stabilea: „Consimțământul victimei la punerea în pericol de a fi contaminată cu o boală venerică nu constituie temei de liberare a făptuitorului de răspundere penală, dacă el cunoștea că suferă de o boală venerică” [39].

Pentru a exclude posibilitatea tragerii inechitabile la răspundere penală pentru fapta prevăzută la art.211 CP RM, săvârșită cu consimțământul victimei, propunem introducerea în acest articol a alineatului (3), care va avea următorul conținut: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) nu este pasibilă de răspundere penală dacă a comunicat din timp persoanei care poate fi contaminată despre existența la prima a bolii venerice și aceasta benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare”.

A doua modalitate de liberare de răspundere penală, prevăzută la alin.(5) art.212, considerăm că necesită a fi reformulată. În varianta actuală această modalitate presupune un text care aglomerează inutil normativitatea penală, deoarece nu este prezentă legătura causală dintre faptă și consecințele prejudiciabile, căci persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii și benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare. Prin urmare, acțiunile făptuitorului nu au careva incidență causală asupra consecințelor, deci, nu există infracțiune și, prin urmare, nu este necesitatea de a libera de răspundere (de exemplu, cunoscând că seringă a fost folosită de către un bolnav, își administrează substanțe narcotice).

Drept sursă de inspirație pentru prevederea de la alin.(5) art.212 CP RM a servit notificarea introdusă la data de 8 decembrie 2003 în art.122 CP FR, care stipulează că „persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) este liberată de răspundere penală dacă persoanei puse în pericol de a fi contaminată sau persoanei contaminate cu maladia SIDA i-a fost comunicat din timp existența la prima a acestei maladii și benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare” [40].

Preluând această normă penală din Codul penal al Federației Ruse, legiuitorul moldav a comis o eroare gramaticală, care a servit pentru carențele menționate mai sus. Așadar, observăm că legiuitorul rus prevede o singură modalitate de liberare de răspundere. Aceasta se caracterizează prin următoarele condiții:

- ✓ săvârșirea de către făptuitor a acțiunilor prevăzute la alin.(1) sau (2);
- ✓ victimei i-a fost comunicat din timp că făptuitorul este contaminat cu maladia SIDA;
- ✓ consimțământul, exprimat benevol de către victimă, la săvârșirea acțiunilor ce au constituit pericol de contaminare.

Totuși, în loc de o singură modalitate de liberare de răspundere penală, legiuitorul moldav a reglementat două modalități. Subliniem că textul alin.(5) art.212 CP RM este practic identic cu cel al art.122 CP FR, deosebirea esențială fiind înlocuirea conjuncției „și” prin conjuncția „sau”. Astfel, legiuitorul rus formulează în modul următor dispoziția: „... persoanei contaminate cu maladia SIDA i-a fost comunicat din timp existența la prima a acestei maladii și benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare”. Iar legiuitorul moldav reglementează: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) nu este pasibilă de răspundere penală dacă a comunicat din timp persoanei puse în pericol de a fi contaminată despre existența la prima a maladii SIDA sau dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare” (sublinierile ne aparțin – n.a.).

Observăm că utilizarea incorectă a unei conjuncții conduce la reglementări penale colizionare. De asemenea, dorim să evidențiem că și prima modalitate de liberare de răspundere penală este lacunară, deoarece prevede doar comunicarea victimei despre faptul contaminării, dar nu și consimțământul acesteia, care este prevăzut doar în a doua modalitate.

Luând în considerație cele menționate mai sus, propunem legiuitorului nostru să opereze modificări în alin.(5) art.212 CP RM, norma penală fiind expusă în următoarea redacție: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) este liberată de răspundere penală dacă persoanei puse în pericol de a fi contaminată sau persoanei contaminate cu maladia SIDA i-a fost comunicat din timp existența la prima a acestei maladii și victima benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare”. Aceeași prevedere trebuie să fie inclusă și în art.211 CP RM.

În contextul analizei alin.(5) art.212 CP RM, considerăm necesar să evidențiem prevederea Legii nr.23 din 16.02.2007, care în art.14 alin.(4) și (5) stipulează că orice persoană HIV pozitivă este obligată să comunice statusul său soțului (soției) sau partenerului.

Totodată, personalul medical poate iniția notificarea soțului (soției) sau partenerului despre statusul HIV pozitiv al pacientului doar după examinarea circumstanțelor fiecărui caz în parte, prin prisma eticii medicale și a confidențialității, dacă:

- a) persoana HIV pozitivă a beneficiat de consilierea cuvenită;
- b) consilierea oferită persoanei HIV pozitive nu a avut drept rezultat schimbări comportamentale pozitive în direcția reducerii pericolului de infectare;
- c) persoana HIV pozitivă a refuzat să-și comunice statusul său soțului (soției) sau partenerului sau să-și dea acordul la notificarea respectivă;
- d) există un pericol real de transmitere a infecției HIV;
- e) a expirat termenul rezonabil oferit persoanei HIV pozitive, anunțate în prealabil, pentru a-și comunica statusul său.

În acest context, dorim să menționăm că pentru operarea prevederilor de la alin.(5) art.212 CP RM aducerea la cunoștința victimei a statusului HIV pozitiv al făptuitorului nu exclude necesitatea consimțământului ei. Pentru aplicarea corectă a acestei prevederi lacunare trebuie să ținem cont de condițiile menționate mai sus.

La fel, dorim să concretizăm că, în viziunea noastră, alin.(5) art.212 CP RM se aplică doar față de persoana contaminată, orice alt subiect care reiese din dispoziția art.212 CP RM nu poate beneficia de prevederile acestui alineat. Adică, inclusiv pentru acțiunile prevăzute de alin.(1) art.212 CP RM, de liberarea de răspundere stipulată la alin.(5) art.212 CP RM poate beneficia doar persoana care știe că este infectată cu virusul HIV.

În final vom rezuma propunerile noastre cu privire la modificarea art.212, 211, lit.c) alin.(3) art.171 și lit.b) alin.(3) art.172 CP RM, precum și la introducerea în Codul penal a art.212¹.

Articolul 21¹. Contaminarea cu maladia SIDA (Capitolul II „Infrațiuni contra vieții și sănătății persoanei”)

(1) Punerea intenționată a altei persoane în pericol de contaminare cu maladia SIDA se pedepsește...

(2) Contaminarea altei persoane cu maladia SIDA se pedepsește...

(3) Acțiunea prevăzută la alin.(2), săvârșită:

a) asupra a două sau mai multor persoane;

b) cu bună-știință asupra unui minor,

se pedepsește...

(4) Contaminarea cu maladia SIDA ca urmare a neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către un lucrător medical a obligațiilor sale profesionale se pedepsește...

(5) Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) este liberată de răspundere penală dacă persoanei puse în pericol de a fi contaminată sau persoanei contaminate cu maladia SIDA i-a fost comunicat din timp existența la prima a acestei maladii și victima benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare.

Articolul 2122. „Contaminarea cu maladia SIDA din imprudentă”

Contaminarea cu maladia SIDA a altei persoane, săvârșită din imprudentă, se pedepsește...

Articolul 211. Transmiterea unei boli venerice

(3) Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1) este liberată de răspundere penală dacă persoanei căreia i s-a transmis boala venerică i-a fost comunicat din timp existența la prima a acestei boli și victima benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare.

Articolul 171. Violul

(3) Violul:

(c) însoțit de contaminarea cu maladia SIDA;

Articolul 172. Acțiuni violente cu caracter sexual

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2), care:

(b) au cauzat contaminarea cu maladia SIDA;

Referințe:

1. <http://ro.wikipedia.org/wiki/SIDA>
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.054, art.250.
3. <http://ro.wikipedia.org/wiki/SIDA>
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.046, art.340.
5. www.ms.gov.md
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.046, art.340.
7. Veștile R.S.S.M., 1961, nr.10, art.41.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129/1012.

9. Publicat: 03.04.2009 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.6.
10. Dongoroz V. și al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.IV. - București: Editura Academiei, 1971, p.588.
11. Brînză S. și al. Drept Penal. Partea Specială. Vol.II. Ediția a II-a. - Chișinău: Cartier, 2005, p.341.
12. Щерба С., Додонов В. Уголовная ответственность за заражение венерическими заболеваниями и вич-инфекцией по законодательству России и зарубежных стран // Уголовное право (Москва), 2005, №3, с.66.
13. Растопоров С. Понятие и система преступлений против здоровья по УК РФ 1996 г. // Уголовное право (Москва), 2002, №4, с.37.
14. Новоселов Г.П. Уголовное право. Особенная часть. - Москва: Норма, 2001, с.134.
15. Berliba V. Comentariul la Codul penal, art.212 „Contaminarea cu maladia SIDA”. - Chișinău: Reclama SA, 2009, p.432-433.
16. Stati V. Transmiterea unei boli venerice și contaminarea cu maladia SIDA în legea penală a Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2006, nr.2, p.52-54.
17. Красиков Ю.А. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. - Москва: Норма, 2004, с.122-123.
18. Щерба С., Додонов В. Уголовная ответственность за заражение венерическими заболеваниями и вич-инфекцией по законодательству России и зарубежных стран // Уголовное право (Москва), 2005, №3, с.67.
19. Berliba V. Op. cit., p.433.
20. Ibidem.
21. Brînză S. și al. Op. cit., p.347.
22. Красиков Ю.А. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. - Москва: Норма, 2004, с.122-123.
23. Legea nr.286/2009 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.510.
24. Berliba V. Op. cit., p.433.
25. Ibidem.
26. Stati V. Op. cit., p.52-53.
27. Анощенкова С. Согласие лица на причинение ему вреда в примечании к ст.122 УК РФ // Уголовное право (Москва), 2005, №3, с.6.
28. Ibidem.
29. Brînză S. și al. Op. cit., p.348.
30. Florea V. Răspunderea penală pentru infracțiunile medicale: Monografie. - Chișinău: Epigraf, 2006, p.30-31.
31. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4 r/a-63/2001 din 17 septembrie 2001.
32. Бородин С.В. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. - Москва: Юрист, 2000, с.341.
33. Щерба С., Додонов В. Уголовная ответственность за заражение венерическими заболеваниями и вич-инфекцией по законодательству России и зарубежных стран // Уголовное право (Москва), 2005, №3, с.67.
34. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41- 44, art.120.
35. Vidaicu M. Consimțământul victimei în dreptul penal // Revista științifică a Universității de Stat „Studia Universitatis”, 2007, nr.3, p.201.
36. Ibidem.
37. Анощенкова С. Согласие лица на причинение ему вреда в примечании к ст.122 УК РФ // Уголовное право (Москва), 2005, №3, с.5.
38. Stati V. Op. cit., p.52-53.
39. Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924-1977. Часть 2. - Москва: Известия, 1978.
40. Парламентская газета РФ от 11 декабря 2003 г., №231.

Prezentat la 01.10.2010

CUPRINS

Asistență Socială și Sociologie

<i>Maria BULGARU</i> SPECIFICUL ASISTENȚEI SOCIALE CA ȘTIINȚĂ	5
<i>Maria BULGARU</i> O METODOLOGIE DE DESCHIDERE A NOILOR SPECIALITĂȚI (Experiența Proiectului Tempus „Profesionalizarea învățământului în asistența socială”)	13
<i>Stela MILICENCO</i> DIMENSIUNI ALE ABORDĂRILOR OBIECTIVE PRIVIND FENOMENUL SĂRĂCIE ȘI EXCLUZIUNE SOCIALĂ ÎN CONTEXTUL INTERESULUI COMUN NAȚIONAL	24
<i>Aliona ONOFREI</i> SISTEMUL PROTECȚIEI SOCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA – REALITATE ȘI MODALITĂȚI DE PERFEȚIONARE	31
<i>Cristina COROBAN, Maria BULGARU</i> COMPLEXITATEA SISTEMULUI FAMILIAL DE RELAȚIONARE	40
<i>Maricela BEJAN</i> ANALIZA CADRULUI LEGISLATIV PRIVIND PROBLEMELE COPIILOR RĂMAȘI FĂRĂ ÎNGRIJIRE PĂRINTEASCĂ	46
<i>Viorica MATAS</i> SISTEMUL DE PROTECȚIE A COPIILOR ORFANI ȘI RĂMAȘI FĂRĂ ÎNGRIJIRE PĂRINTEASCĂ: CARACTERISTICI GENERALE	50
<i>Valentina FLOCOSU</i> ONTOGENEZA CONȘTIINȚEI AXIOLOGICE A PERSONALITĂȚII TÂNĂRULUI	57
<i>Liliana SALCUȚAN</i> ADAPTAREA PERSOANELOR VÂRSTNICE LA SCHIMBĂRILE ȘI EVENIMENTELE VIEȚII SOCIALE	64
<i>Angela MIRON</i> FENOMENUL NARCOMANIEI ÎN VIZIUNEA PRESEI SCRISE DIN REPUBLICA MOLDOVA	69
<i>Maria TONU</i> PERSOANELE CU NEVOI SPECIALE – PROMOTORI AI OPINIEI PUBLICE ȘI AI IMAGINII POZITIVE	75
<i>Maria TONU</i> ROLUL MULTIMEDIA ÎN PROCESUL DE INTEGRARE SOCIALĂ A PERSOANELOR CU HANDICAP	77
<i>Iurii GAȚCAN, Maria BULGARU</i> METODOLOGII DE MĂSURARE A FENOMENULUI <i>CORUPȚIE</i>	80
<i>Iurii GAȚCAN</i> INTEGRITATEA PUBLICĂ CA INSTRUMENT DE PREVENIRE A FENOMENULUI <i>CORUPȚIEI</i> ÎN REPUBLICA MOLDOVA	84
<i>Mircea MANOLI, Diana CHEIANU-ANDREI</i> METODOLOGIA STUDIERII IMAGINII ORGANELOR DE POLIȚIE	89

Jurnalism și Științe ale Comunicării

Nelly ȚURCAN, Constantin MARIN

ROLUL JURNALISMULUI ȘTIINȚIFIC ÎN COMUNICAREA ȘTIINȚEI 99

Daniela SITARI

CONCEPȚII MODERNE PRIVIND IMAGINEA ȘI PERCEPȚIA PERSONALITĂȚII 114

Științe Politice și Administrative

Svetlana RAȚA

FUNDAMENTAREA TEORETICĂ A CONTROLULUI ACTIVITĂȚII
AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI PUBLICE 118

Gheorghe GUȚU

REFLECȚII DOCTRINARE PRIVIND ACTUL DE CONSTITUIRE
AI SOCIETĂȚII CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ 124

Lora BADAN-MELNIC

REFERINȚE ȘI DILEME PRIVIND NATURA PROCESUAL CIVILĂ A ACȚIUNII OBLICE
ÎN CONFORMITATE CU LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA 133

Violeta GHERASIMENCO

DREPTUL LA VIAȚA PRIVATĂ ȘI DE FAMILIE
ÎN ACTELE NORMATIVE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE 138

Elena DOLGHII, Valentina TEOSA

ASIGURAREA SECURITĂȚII DEMOCRATICE:
ACTIVITATE PRIMORDIALĂ A CONSILIULUI EUROPEI 144

Svetlana CEBOTARI, Carolina BUDURINA

CONCEPTUAL AND THEORETICAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS 149

Svetlana CEBOTARI, Carolina BUDURINA

REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS 156

Elena DOLGHII

PROGRAMELE COMUNE ALE CONSILIULUI EUROPEI ȘI UNIUNII EUROPENE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA 161

Iulia GORINCIOI

ASPECTE ALE TRADIȚIEI TEOCRATICE ÎN ISTORIA GÂNDIRII POLITICE
ȘI PROBLEMA TERORISMULUI 166

Polina PANAINTE, Victor SACA

REPUBLICA MOLDOVA – OSTATICA PARADOXURILOR DE SECURITATE
LA MAREA NEAGRĂ 171

Sergiu MORARU

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI ROLUL MASS-MEDIA ÎN SITUAȚII DE CRIZĂ 176

Drept Civil

Dorin CIMIL, Alexandru BOT

VALENȚA JURIDICĂ A CLASIFICĂRII CONTRACTELOR CIVILE 180

Drept Procesual Penal și Criminalistică

Mihai GHEORGHIȚĂ, Svetlana DUȘA

CRIMINALITATEA CIBERNETICĂ – CU UN PAS ÎNAINTE. METODICI DE INVESTIGARE 187

Dumitru PURICI, Svetlana DUȘA

PROBLEMATICA COMPETENȚEI ORGANULUI DE URMĂRIRE PENALĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR INFORMATICE ȘI AL INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL TELECOMUNICAȚIILOR	197
---	-----

Drept Penal și Criminologie

Sergiu BRÎNZA

RĂSPUNDEREA PENTRU INFRAȚIUNI PRIN CARE SE ADUCE ATINGERE CONSERVĂRII BIODIVERSITĂȚII FAUNEI (art.233 și 234 CP RM)	203
--	-----

Vitalie STATI

INFRAȚIUNI PRIN CARE SE ÎNCĂLCĂ REGIMUL IMPUS ECOSISTEMELOR TERESTRE (art.231 și 232 CP RM): ANALIZĂ DE DREPT PENAL	212
--	-----

Alexandru TĂNASE

DELIMITAREA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE DE UNELE INFRAȚIUNI ADIACENTE	221
--	-----

Vladimir PALAMARCIUC

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNII „CONTAMINAREA CU MALADIA SIDA” PREVĂZUTE LA art.212 CP RM	237
--	-----

Formatul 60×84¹/₈.
Coli de tipar 31,0. Coli editoriale 36,0.
Comanda 276. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A.Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009